This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

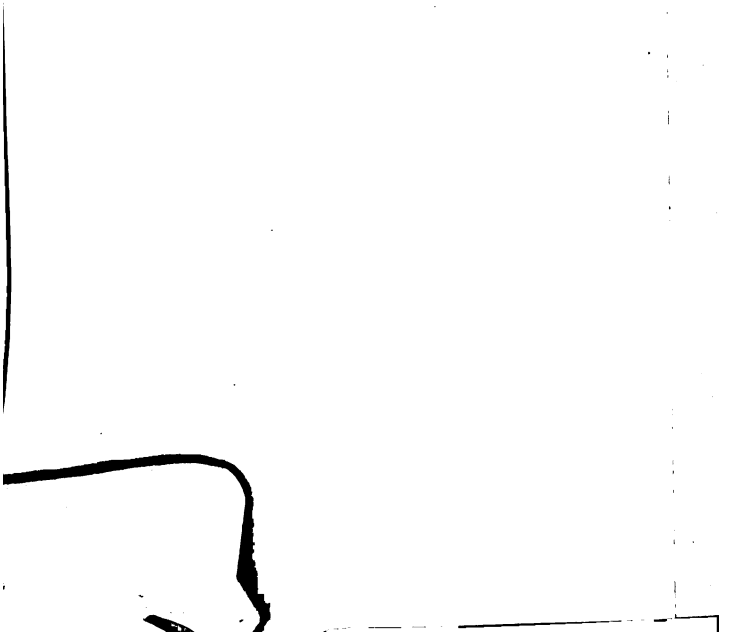

GAA
M12
Maandelijksche

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAEREL D; HONDERD EN AGT-EN-ZEVENTIGSTE DEEL.

Voor JANUARY 1804.

Te AMSTELDAM,
By D'ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
Bybel- en Boekverkoopers, 1804.
Met Privilegie.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
919356A
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1937 L

Printed in the

VOORREDE.

WAARDE LEZERS!

Ging 'er met den aanvang van het verlopene jaar, een blyde dageraad van vrede en heil voor Vaderland en Kerk op; mogten wy ons ſtreelen, met vooruitzichten op het herſtel van het vervallene, het genezen der breuken, en het wederkeeren van den voorigen welvaart; helaas! hoe ſchielyk is dat licht verduiſterd, onder welke treurige geſteldheid zoo van Vaderland als Kerk, heeft het voorige jaar een einde genomen! Hoe is onze zorge en bekommering, toen wy in onze Voorrede voor het voorig deel van dit ons Maandwerk ſchreven: „De vrede is 'er, maar wie „weet, of van het oorlogsvuur niet nog vonken on„der de bedrieglyke aſche zich verbergen, die, eer „men het vermoedt, ligtelyk zouden kunnen ont-

„vlammen?" meer dan te veel by de uitkomst bewaarheid! Hoe is de noodzaaklykheid van den grooten pligt der Christenen, om te waaken en te bidden, waar op wy toen met nadruk ſtaan bleven, gerechtvaardigd en bewezen, door het gene, in het verlopene jaar, gebeurd en voorgevallen is? In plaats van dankbare juichgalmen, met welke wy dat jaar mogten beginnen, heeft ons deszelfs voortgang en afloop veelvuldige ſtoffe opgeleverd, tot droeve weeklagten.

Helaas! de zoo vuurig gewenſchte, zoo vroolyk toegejuichte vrede is zoo ras byna verbroken als geſloten geweest! Een felle kryg is op nieuw ontſtoken, tuſſchen de twee magtigſte volken van Europa; een kryg, die niet ſlechts verwoesting, maar vernieling dreigt!

Ons Vaderland is mede in dezen heillozen oorlog betrokken, en daar door is, letterlyk, de zegen des jongſten kortſtondigen vredes, voor ons, in eenen vloek verkeerd. Onze Handelaars en Kooplieden, hopende op de duurzaamheid van vrede, hadden hunne uitterſte pogingen aangewend, om zeevaardy en handel te herſtellen, en allerwegen hunne kielen heengezonden; maar deze kielen, met derzelver lading, een onmeetlyke ſchat, zyn ten roof geworden; onze handel is bedorven, de hoop op eenige verademing voor

onze

onze Fabrieken en Trafieken is verydeld, en onze vermogens worden deerlyk uitgeput; met één woord, Nederland is in Nederland naauwlyks meer te vinden, en nadert, indien de Almagtige het niet verhoede, naar menſchen oogſchyn, met raſſche ſchreden een uiterſt verderf.

Zoo akelig is de geſteldheid des Vaderlands, en ach! mogten wy ons ſlechts vertroosten met den bloei van den Godsdienst! Leerden onze menſchen gerechtigheid, werden zy tot eene oprechte verootmoediging des harten, tot eene waare bekeering en verbetering van hart, zeden en wandel, door den ſchrik des Heeren bewogen, daar de oordeelen van God op aarde zyn, en ſchrik van rondom vernomen wordt! Dan, welke toneelen hebben niet hier en daar, in de laatſte maanden des verlopenen jaars, treurige uitzichten geopend, van verwarring en twist; waardoor de band des vredes en der liefde, de in onze dagen zoo hoogſtnodige eenheid van geest, gevaar loopt, geſcheurd, en geheel verbroken te worden; waardoor reeds aan zulken, die het aanzienlyk Kerkgenootſchap der Hervormden gram zyn, aanleiding gegeven is, om te hoonen en te ſpotten, als ware het een ryk des nachts en der duiſternisſe! Welken beminnaar van den Godsdienst, welken vriend van waarheid, deugd en liefde, breekt niet het hart,

wanneer hy de gevolgen nadenkt, welke zodanige gebeurenisſen na zich kunnen ſleepen? Wie wenscht niet: Ach! dat de Broederliefde bly ve! daar het gevaar, door het ongeloof, ongodsdienſtigheid, maar ook aan den anderen kant, door het Bygeloof en Hierärchie, zoo als in de Roomſche Kerk plaats heeft, in ſtede van af te nemen, grooter wordt, en alle nadeel dreigt!

Wat zullen, wat mogen wy ons dan onder zulke omſtandigheden goeds beloven, van het jaar, het welk wy nu hebben aangevangen? Hoe zullen wy malkanderen, met een opgeruimd en blymoedig hart, met de vernieuwing des jaars, vernieuwing van zegeningen toewenſchen? Moeten wy, de zaak, zoo als zy is, ter harte nemende, niet erkennen, dat de zonden en ongerechtigheden der menſchen deze oordeelen verdiend, rechtvaardig verdiend hebben? Wie moet, hier het oog op vestigende, de billykheid der albeſtuurende Gods Voorzienigheid niet belyden, en zeggen: Heere! elk uwer oordeelen is recht!

Immers de voorige zoo hooggaande rampen, en zoo vele jaaren geduurd hebbende verwarringen en verwoestingen, die het menschdom geteisterd hebben, hebben de gewenschte vruchtgevolgen niet voortgebracht; de menſchen zyn geſlagen, doch hebben geene pyn gevoeld; dezelfde

de losbandigheid, dartelheid, zedeloosheid, haat, nyd, verbittering, dezelfde ongodsdienstigheid en bygeloof.

Indien tens elk tot zich zelven inkeerde, zyn eigen hart onderzocht, de hand in zynen eigen boezem stak, zeker, elk zou voor zich stoffe hebben, om zich te verootmoedigen, de hand op den mond te leggen, en te belyden: God is rechtvaardig!

Zullen wy, met grond, vasten vrede, verbetering van onzen toestand, zoo in het Burgerlyke als Godsdienstige, afwending van Godlyke oordeelen, van oorlog, van vreeslyke en geduchte besmetlyke ziekten, want ook dezen heerschen hier en ginds in de wereld, en zouden zoo ligtelyk tot ons kunnen overkomen, en van zoo vele andere rampen, hoopen en te gemoet zien; dan zal elk onzer, in zynen kring en betrekking, zich moeten verbeteren, met verstand en wyzen yver zich moeten kwyten van zynen pligt, en GOD *in de roede vallende, door den Geest en in den naam van* JESUS, *om genade en vergeving, met eene hartelyke belydenis van zonde, moeten smeeken.*

Dan zullen, in het Burgerlyke, Overheden en Burgers, met aflegging van alle byzondere vete en partyzucht, met verlochening van alle by-

zonder eigenbaat, zich behooren te vereenigen, om het heil des algemeenen Vaderlands te behartigen, en daartoe alle pogingen aantewenden; 'er zal eene Vaderlandsche eenparig werkende Geestdrift en kracht moeten aangewend worden, om, door verbetering van het verkeerde, door herstel van het vervallene, en voornaamlyk door de beyvering van Godsdienst en goede zeden te streeven, om zo mooglyk, onder den zegen des Hemels, den welvaard van ons welëer zoo gezegend Nederland *weder te doen opbloejen.*

In het Godsdienstige zullen alle Christenen, maar byzonder de Leeraars van het Christendom, indien de Godsdienst het hoofd waardiglyk zal opheffen, zich de vermaning van den Apostel JACOBUS *moeten ten doel stellen, om dezelve steeds te betrachten* JACOB. III. 13. „ *Wil iemand* „ *onder ulieden den naam van wys en verstandig* „ *dragen, die bewyze, met een goed en deugd-* „ *zaam gedrag, dat zyne handelingen met zacht-* „ *moedige wysheid volbragt worden. Maar hebt* „ *gy bitteren yver en twistgierigheid in uw hart,* „ *zoo draagt geen roem [op wysheid,] gy zoudt* „ *tegen de waarheid liegen. Deze is toch de* „ *wysheid niet, welke van boven afkomt, maar* „ *zy is aardsch, zinlyk, duivelsch. Want waar* „ *zulk een [verkeerde] yver en twistzucht plaats* „ *heeft*

„ heeft, daar is enkel verwarring en ſnoode
„ handel. Maar de wysheid, welke van boven
„ is, is eerst wel zuiver, maar ook vervolgends
„ vreedzaam, beſcheiden, toegevend, vol mede-
„ lyden, en vruchten van een goed hart, onpar-
„ tydig, en zonder eenige geveinsdheid. En voor
„ hen, die vredelievend zich gedragen, is vrede
„ en heil reeds gezaaid, als eene billyke vrucht
„ van hun pryswaardig gedrag." — „ Meent gy,"
vraagt die zelfde Apostel, „ dat de Schrift zon-
„ der reden zegt: Heeft de Geest, die in u huis-
„ vest, lust in haar en nyd? Hy ſchenkt veeleer
„ grooter zachtmoedig- en liefderykheid, daar-
„ om ſtaat 'er: God wederſtaat den hovaardigen,
„ maar aan ootmoedigen bewyst hy genade."

Wanneer de Christenen zich om deze Hemel-ſche Wysheid bevveren, en derzelver leſſen volgen, zullen zy de waarheid, zoo als die in CHRISTUS *is, naar de eenvoudigheid van het Euangelie* zuiver *bewaaren*, liefderyk *betrachten*, heilig *beleven, en hun licht zoo laten ſchynen voor de menſchen, dat allen, door het voorbeeld van hunne goede werken en deugdzaam gedrag, opgewekt worden, om den Vader in de Hemelen te verheerlyken.*

Aan middelen, welke onder Gods zegen tot dit einde dienen kunnen, ontbreekt het ons nog niet,

dank zy den Hemel! Vele goede boeken, tot verlichting van het verſtand, beſchaving van den geest, en verbetering van het hart, in alle vakken van Godlyke en menſchlyke Wetenſchappen zyn voor handen, en worden ons, daaglyks, bezorgd, gelyk de voorbeelden getuigen, van welken wy in den voorigen jaargang van ons Maandwerk aankondiging en verſlag gedaan, en uittrekzels geleverd hebben, behalven zoo vele anderen, van welke wy nog niet hebben kunnen gewagen, niet uit minachting van dezelve, maar om dat de ruimte onzer Boekzaal ze alle niet bevatten konde."

Hier mede willen wy, dit jaar weder voortgaan, en onze Boekzaal *met wetenswaardige, onderwyzende, leerzame Uittrekzels van belangryke Werken en Schriften, ten uwen dienſte, verſieren, daar by voortgaande met de mededeeling van Academie- School- en Kerk-Nieuws, waar toe wy onze hooggeachte Heeren Correſpondenten, met dankzegging voor het voorgaande bewezene, op nieuw vriendelyk, om hunne voortduurende hulp verzoeken. —*

Dan wy willen met U, waarde Lezers, niet langer op den Drempel toeven; wy openen op nieuw onze Boekzaal *der geleerde Waereld, en ontvangen U met onze hartlyk gemeende Zegenwenſchen,*

over

over Vaderland en Kerk en over Ulieden allen in het gemeen en elk in het byzonder.

Die God, die Nederland, *voor dezen, als uit het niet verhief, en ons Vaderland maakte tot een ſieraad der landen; die God, in wiens Mogendheid onze Voorvaders klaeke daaden verrichte hebben; die God ontferme zich over ons geteisterd land en volk, verligte zyne oordeelen en heffe zyne plagen op! Hy make het zoo met het kwaad, dat het niet te zeer ſmarte! Hy geve ons en het menſchdom den vrede weder, en doe de oorlogen ophouden tot aan de einden der aarde! Mogt het zyn, dat Hy onzen ouden groei en bloei weder deed herleven! dat zyn Geest nederdaalde op alle de Ingezetenen des Lands, Overheden en Burgers, om alle harten te vereenigen tot de vreeze van zynen naam!*

CHRISTUS, de Koning zyner Kerk, ſtelle zyne, door zyn bloed gekochte Gemeente tot eenen lof op aarde! Hy zy haar, in alle noden en wederwaardigheden, naby! Hy verlate haar nimmer, maar doe alle dingen haar medewerken ten goede! Dat de waarheid en het recht niet ſtruikele op onze ſtraaten, dat de liefde de baniere voere, dat elk, met eerbied en ontzag, werke aan eigene en aan der broederen heil! Dat de breuken der Kerke geheeld, haar verval

her-

herſteld, haar geloof en vertrouwen, ook in het midden der bezoekingen, bevestigd wordde, opdat zy, in God gemoedigd, zegge:

„Maar ik zal met dit al op God JEHOVA ſtaaren,
En wachten op myn God, die heil aan my verſchaft.
Myn God hoort my toch eens: ô myne vyandinne!
Verheug u over my en myne rampen niet;
Ik ryz' ééns weder op, alſchoon ik ben gevallen:
Ja zelfs, wanneer 'k, helaas! in 't aklig duiſter zit,
Ook dan zal JOVA God myn licht en luiſter wezen.
Ik zal JEHOVA's toorn geduldig dragen, want
'k Heb tegen hem misdaan: tot dat hy myne twiſtzaak
Bepleit, voldingt, en ééns aan my myn recht verſchaft.
Hy zal my ééns in 't licht uit 't aklig duiſter brengen;
Daar ik zyn billykheid dan met vermaak beſchouw.

Eindelyk, de Heere zegene Ulieden allen, geachte Lezers! elk uwer in onderſcheidene ſtanden, ouderdom, ſtaat, en betrekkingen! Hy beware en beveilige U van alle kwaad! Geniet den zegen in uwe huisgezinnen, in Uw eerlyk beroep, neering en handteering! Wandelt ſteeds in het licht van des Heeren gunſtig aanſchyn, den tyd uitkoopende, dewyl de dagen boos zyn! Uwe keuze zy ſteeds de keuze van JOSUA: *Ik en myn huis, wy zullen den Heere dienen! dan zal het u welgaan, naar ligchaam en geest, in den tyd en in de zalige eeuwigheid!*

MAAN-

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAERELD.

I. HOOFDSTUK.

De ONGEVEINSDE CHRISTEN, door YSBRAND VAN HAMELSVELD. *Zevende Deel. Te* Amsterdam, *by* M. de Bruyn, 1803. 424 *Bladz. in Gr. Octavo.*

Na

Na den *Heidelbergſchen Catechismus*, en de *Nederlandſche Geloofsbelydenis*, te hebben afgedaan, beloofde ons de Hoogleeraar VAN HAMELSVELD eenen aanvang met de gewoone *Feeſt-tekſten*, benevens de *Formulieren* en *Liturgie* der Hervormde Kerk te zullen maken. Ingevolge van dit plan levert de hooggeachte Schryver, in dit *Zevende Deel*, de verklaring van vierenveertig Lydens-Tekſten, volgens de verdeeling, in de Amſteldamſche Kerk gebruiklyk, terwyl wy de overige Stoffen in een volgend Deel verwachten.

Dat de behandeling dezer ſtoffen, van eenen Man als VAN HAMELSVELD zeer belangryk, leerzaam en gewigtig zyn moet, vooral in den toon, waarin hy gewoon is, zynen *Ongevinsde Christen* te ſchryven, laat zich van voren reeds begrypen, en zullen wy hu uit verſcheidene proeven, onzen Boekzaallezeren aantonen.

Na in No. 1. zyn voornemen nader te hebben opgegeven, geeft v. H. in No 2. *Algemeene voorafgaande aanmerkingen over de Lydensgeſchiedenis van* JESUS CHRISTUS. Na in dezelve kortlyk de echtheid der *Euängelien* getaafd, en de oogmerken der H. Schryvers gemeld te hebben, beſluit hy: dat zy allen een algemeen oogmerk en bedoeling hebben, het welk men of uit hunne letterlyke uitdrukking, of uit den inhoud en ſchikking hunner verhalen zelve, of uit vergelyking met de Brieven der Apoſtelen kan opmaken, en dan vinden wy, als het algemeen oogmerk der Lydensgeſchiedenis, by alle vier de Euängelisten, de volgende hoofdzaken:

„*Voor eerst*; dat JESUS dit alles geleden heeft, als een *waar mensch*, zoodat hy als zoodanig waarlyk geleden heeft, en geſtorven is."

„*Ten tweeden*: Echter niet als een gemeen mensch,

mensch, maar als die groote persoon, die ook de *Zoon van God* was."

„ *Ten derden*: En dus de CHRISTUS, de MESSIAS, die volgends de voorzeggingen der Profeeten, dit alles moest lyden, en *alzoo* in zyne heerlykheid ingaan."

„ *Ten vierden*: Op dat zou blyken, dat hy geleden heeft en gestorven is, *voor onze zonden*, als het God gewyde lam, hetwelk de zonde der wereld draagt, als het groot *zoenoffer* voor de menschen."

„ Eindelyk, *ten vyfden*, moest ook zyn lyden en sterven, en zyne gedragingen onder hetzelve, ons ten voorbeeld van navolging strekken, om, insgelyks, onze ziel, by alle wederwaardigheden, in lydzaamheid te bezitten, en by ons sterven, met vertrouwen aan den Hemelschen Vader, over te geven."

„ Wanneer wy alle deze aanmerkingen (dus gaat de Hoogleeraar voord) in het oog houden, zal het ons niet moeilyk vallen, de *Harmonie* ook overeenstemming der Euangelisten op te maken; wy zullen daaromtrent alleen in het oog moeten houden, dat verschillende standpunten, uit welke de vier Euangelisten, volgends hunne byzondere bedoelingen, deze geschiedenis hebben beschouwd, ook verscheidenheid maakt in eenige byzondere omstandigheden des verhaals, maar niet der zaken, die verhaald worden."

„ Men moet dus, by het opmaken dezer *Harmonie*, niet vitten over kleinigheden, maar met oordeel en bescheidenheid, te werk gaan."

Hoe gepast en nuttig dit hier aangevoerd zy, zullen onze Lezers, by de eerste overweging, gereedlyk erkennen; daar, buiten twyfel, velen met ons, zich meermaalen beklaagd zullen hebben, over die droogè en gevoelloze verhandelingen,

welken in verſcheidene Lydensverklaringen voorkomen, en waardoor derzelver Schryvers, door geheele bladzyden met woorden vitterijen of niets beteekenende kleinigheden, in plaats van met gewigtvolle zaken, die hier anders zoo ruimſchoots voorkomen, te vullen, hunne Lezers verveelen, en by hen weinig of geheel geene overtuiging of belangſtelling voordbrengen. Neen! willen wy deze Geſchiedverhalen, die voor ons zoo merkwaardig en belangryk zyn, met het rechte nut overwegen, laten wy dan veel liever met v. H. op het volgende letten.

„Eerst, overeenkomſtig het naaste doel der Schryveren, den zin van hunne verhalen letterkundig opſpoorsen, om van deze gebeurenisſen, als daadzaken, een recht begrip te vormen."

„Vervolgends ten tweeden, moeten wy, naar het zelfde oogmerk, maar uitgeſtrekt tot alle hunne Lezers, van volgende tyden, in deze geſchiedverhalen opmerken, de blyken, dat Jesus geleden heeft, als *mensch*, als een *waarachtig* mensch"

„*Ten derden*, moeten wy de blyken opzamelen, met welke Jesus, in 't midden van zyn zwaarſte lyden, gebleken is meer dan mensch, *de zoon van God*, te wezen"

„*Ten vierden*, moeten wy dit lyden en ſterven van Jesus beſchouwen, als het lyden en ſterven van den Christus en Messias, en hetzelve gevolglyk vergelyken met de voorzeggingen der Profeeten, welke daar in vervuld zyn geworden."

„*Ten vyfden*, moeten wy voornaamlyk in het oog houden, dat Jesus, als de Christus, dit alles geleden heeft, om ons van de zonde, derzelver ſchuld en ſtraffe, te verloſſen, als het groote zoenoffer voor de menſchen.

„Wy moeten eindelyk, *ten zesden*, naauwkeurig de leſſen van deugd, van godzaligheid, van

van geloof, vertrouwen, lydzame onderwerping en gehoorzaamheid aan God, uit deze geschiedenis afleiden, waar van Jesus ons het volmaakte voorbeeld gegeven heeft."

„Op deze wyze de Lydensgeschiedenis van Jesus, als den CHRISTUS, godvruchtig bewachtende, en er recht gebruik van makende, zullen wy het hoofd oogmerk, waartoe zy beschreven is, bereiken, te weten: „Opdat wy gelooven zouden, dat JESUS is de CHRISTUS, [de MESSIAS,] de Zoon van God, en opdat wy, dus geloovende in zynen naam [en Godsdienst,] het leven en zaligheid hebben zouden." *Joann.* XX: 31."

Zie daar de gronden, waarop de Hoogl. v. H. zyne verklaring der Lydens Teksten vestigt, gronden, welken elk onzer Lezeren, als gewigtig zal moeten erkennen, en die, zo wy de Euangelische verhalen, hier toe bekwaam, met het waare nut willen overwegen, niet mogen, noch kunnen uit het oog verloren worden; ja recht geschikt zyn, om elken bedachtzamen van de waarheid derzelve, met een toepasselyk gebruik voor zich zelven, te overtuigen. —

De behandeling der onderscheidene Teksten, waarvan elk in één, of somtyds twee Nommers afloopt, behelst eene opgave der Euangelie Afdeelingen, volgends zyne eigene vertaling, eene meer letterlyke en zaaklyke verklaring, en eene korte toepassing; alles in eene geleidelyke orde, duidlyken en eenvoudigen voordragt, vooral by het belangryke des verhaals stilstaande, en op deszelfs gewigt en leerzaam nut aandringende. Zoo dat wy dit werk als ten hoogsten dienstig voor jonge Predikanten niet alleen, die daaruit eene gepaste aanleiding kunnen nemen, maar ook voor alle Christen Huisgezinnen, die het, even als des Hoogleeraars Catechismus, voor of na de Leerredenen, met veel vrucht zullen kunnen gebruiken, met vol-

le recht kunnen aanpryzen; ja verzekeren durven, dat het veele zwaardere Boekdeelen. over deze ſtoffen, in wezenlyke waarde, verre overtreft, en te boven gaat. —

Om dit te bevestigen moeten wy onze Lezers tot het werk zelve verzenden, doch twyfelen tevens niet, of zy zullen dit met ons, uit de volgende proeven, genoegzaam kunnen opmaken.

Na in de 3de en 4de *Nos.* de eerſte Lydenstekst behandeld te hebben, beſluit VAN HAMELSVELD. Reeds in deze eerſte Tekst, liggen nu die vyf hoofdzaken opgeſloten, welke wy, in het tweede Nommer, gezegd hebben, door de Euangelisten, byzonder in hunne Lydensgeſchiedenis, bedoeld te zyn, opdat hunne naaste en volgende Lezers die zouden opmerken. Wy zullen dezelve enkel, met een woord, aanſtippen. De bredere uitwerking zou ons te wydlopig doen worden.

Voor eerst dan: JESUS is een *waar mensch* geweest. Dit blykt ons uit de benaming *Zoon des Menſchen*, *'s Menſchen Zoon*, betekenende eenen *ſterveling*, *eenen mensch*, met welken hy zich zelven hier benoemt: maar ook, dewyl hy van zichzelven, als zodanig voorzegt: dat hy ter kruisſiging zal overgeleverd worden, en de kruisdood dus ondergaan zal. Hier aan ligt ons veel gelegen, te weten en te geloven, dat JESUS een waar mensch geweest is, ons in alles gelyk, uitgenomen de zonde, en dat hy *waarlyk* geſtorven is. Wy zullen gelegenheid hebben, dit nader optemerken, wanneer wy, in het vervolg, de dood van JESUS, volgends de *Euangelisten*, behandelen zullen.

Ten tweeden, JESUS was meer dan mensch. Hy was Gods Zoon. Hier aan kunnen wy niet twyfelen, wanneer wy op zyne voorzegging aan zyne Leerlingen onze aandacht vestigen. Hy bepaalt niet alleen de *wyze*; maar ook den *tyd*, van zyne dood, en die voorzegging wordt bewaarheid, niettegenſtaan-

ſtaande zyne vyanden, de hooge Raad des volks, een geheel ſtrydig beſluit genomen had. Hy doet die voorzegging, met die edele bedaardheid, ter liefde van zyne leerlingen, om hen tegen de verzoekingen te wapenen, dat men ook daar uit zyn meer verheven karakter kan opmaken. Ook dit is voor ons van belang: wy zouden nooit op hem ons vertrouwen hebben kunnen ſtellen, noch ons leven uit de dood, door hem, gelovende in zynen naam, verwachten, indien hy niet de zoon van GOD ware, als zoodanig moeten wy hem verëeren, gelyk wy den vader verëeren; als zoodanig heeft de Vader hem gegeven het leven te hebben in zich zelven, op dat hy voor allen, die in hem gelooven, eene oorzaak des levens zyn zoude."

„*Ten derden.* Deze JESUS is dan waarlyk de CHRISTUS, de MESSIAS, die komen zoude. Die Zoon des menſchen, van wien DANIËL voorzegd had. Die op deze wyze alles moest lyden, maar byzonder als het tegenbeeld van het Paaschlam, gelyk zelfs de *Joden*, onder zich, eene overlevering hadden, zoo als wy uit JOSEPHUS en uit hunne Rabbynen weten, dat op een Paaschfeest hunne verlosſing zou dáárgeſteld worden. In de raadpleging van den Joodſchen Raad mogen wy verder de vervulling opmerken der voorzegging *Pſ.* II. enz., dat vorſten en overheden tegen het Godsryk, en den gezalfden Koning van GOD, zouden ſamenſpannen. Wordende door het één en ander ons geloof in JESUS opgewekt en verſterkt."

„*Ten vierden:* Wanneer wy opmerken, dat JESUS, volgends zyne voorzegging, op een Paaschfeest is geſtorven, en dat wy hem kunnen en moeten beſchouwen, als het tegenbeeldig Paaschlam, hetwelk voor ons geſlacht is, dan is hy dat Lam GODS, het welk de zonde der wereld wegneemt, waarvoor JOANNES *de Dooper* hem reeds verklaard

had, *Joann.* I: 29. en 36. Zoo is het, Jesus leed niet om zynen, maar om onzen wil, hy rechtvaardig voor de onrechtvaardigen, om ons met God te verzoenen, en tot God te leiden."

„ *Eindelyk*: Ook in dezen Tekst reeds beschouwen wy in Jesus het groot voorbeeld ter navolging:

1. Welke liefde! getrouwe liefde! Hy waarschuwt zyne leerlingen vooraf, opdat zy zich aan hem niet zouden ergeren, wanneer zy hem ter kruisdood zagen overleveren. Deze is de waare vriendschap, niet die het gevaar voor den vriend verbergt, maar die hem deswegens waarschuwt, opdat hy zich daartegen wapene, of in veiligheid stelle. Schoon voorbeeld voor ons, om elkanderen lief te hebben, en daar van voornaamlyk in nood en dood blyken te geven."

„ II Jesus weet zyne dood te vooren, zelfs het uur en stond. Bedaard ziet hy dezelve te gemoet, met alle onderwerping aan zynen Hemelschen Vader! Hy was daartoe in de wereld gekomen, had zich met deze denkbeelden gemeenzaam gemaakt, en onttrekt zich niet, nu het tydstip daar is. Wy weten wel niet den tyd van onze dood, maar dit weten wy, dat het den mensch gezet is, éénmaal te sterven, en daarna het oordeel. Dit behoorden wy te bedenken, met deze gedachten ons gemeenzaam te maken, om ons voortebereiden, ten einde met bedaardheid de dood te gemoet te zien, en altyd bereid en gewillig te zyn, om gelyk aan alles, wat Gods Voorzienigheid ons gelieft te doen overkomen, dus ook aan de dood, ons met lydzaamheid te onderwerpen, ziende op Jesus, die ons is voorgegaan, ja, dat meer is, die de dood heeft verslonden tot overwinning."

Laten wy nu nog een voorbeeld van eenen uitlegkundigen aart bybrengen.

„ Maar

„ Maar nu, [nu is het een tyd,] dat wie een bundel, of ook een male heeft, hy die medeneme, en die geen zwaard heeft, verkope zelfs zyn kleed, en kope een zwaard!" Verscheidene uitleggers nemen deze woorden van JESUS, als eene bytende *Ironie* of hekelreden van JESUS tegen zyne Apostelen. Ik geloof niet, dat wy dit nodig hebben. JESUS beschryft den staat der tegenwoordig op handen zynde tydsgelegenheid, en wel of by wyze van een spreekwoord, of liever op de manier der oude Profeeten, die eene zaak uitdrukken, door derzelver gevolgen te beschryven. Dus is de mening: Nu is het een tydsgesteldheid, in welken de menschen nodig hebben, uit hoofde van de algemeene onveiligheid, en het overhand hebbende onrecht en geweld, voor hunne veiligheid te zorgen, en zich van wapenen te voorzien. En het schynt, dat JESUS bedoeling is, om zyne leerlingen te doen opmerken, dat zy daarom, als menschen te werk gaande, ook bedacht waren geweest, om *geweld* met geweld te keer te gaan, het welk uit PETRUS gezegde was op te maken, dat hy zyn leven voor JESUS wilde stellen, hoe zeer dit nogthans streed met den aart van JESUS leer en ryk, het welk geene vleeschlyke wapenen duldde in den kamp met de boosheid der wereld."

Uit deze, en vele andere aanmerkingen en opheldering, welken wy, indien het nodig ware, hier zouden kunnen byvoegen, zullen onze lezers dus, met ons, besluiten, dat wy dit werk, als een allernutrigst handboek, voor alle Protestantsche Christenen, met recht kunnen aanbevelen, het welk hun, by het overwegen der Lydens-stoffen, van een onwaardeerbaar nut zal kunnen wezen, en recht geschikt is, om hen dezelve met vrucht te doen verstaan, met stichting en zegen te overdenken. — De Heer v. H. snydt telkens vele onnutte vragen en spitsvindigheden af, en heeft 'er zich vooral op toegelegd, om, na eene gepas-

te toelichting der woorden, de groote waarheden, welke hy, in den beginne opgegeven had, duidlyk en overtuigend aan te dringen, en dus waare ſtichting te bevorderen; zoo dat elk, die het hier om te doen is, met ons, na de voordzetting en voltooijing van dezen arbeid behoort te verlangen. — Wy, voor ons, ten minſte, wenſchen daar toe den geachten Schryver den nodigen lust en krachten."

II. HOOFDSTUK.

GESPREKKEN en OVERDENKINGEN over de Hemelvaart van onzen Heere JESUS CHRISTUS, en over het Pinkſter-Feest, door WILLEM LEENDERT KRIEGER, *Predikant in* 's Hage. *Te* Amſterdam *by* J. v. d. Hey *en te* Utrecht *by* W. van Yzerworst, 1803. 444 *Bladz. Gr. Octavo. De prys is f* 3-12.

Op denzelfden voet, als te vooren de geſchiedenis van het *Lyden en Sterven* van onzen Heere JESUS CHRISTUS, vervolgends die zyner *Geboorte*, en *Opſtanding*, heeft de *Haagſche* Kerkleeraar, de Eerw. KRIEGER, oordeelkundig, beknopt en geleidelyk de geſchiedenis van JESUS Hemelvaart, en der Uitſtorting van den H. Geest op het eerſte Pinkſterfeest der Christenen behandeld, in Geſprekken en Overdenkingen, in de volgende orde: *Over 's Heilands Hemelvaart.* Eerſte Geſprek. *De onderſcheidene benoemingen van*

van 's Heilands Hemelvaart. II. Geſprek: *De waare geſteldheid van 's Heilands Hemelvaart.* III. Geſprek: *De waarheid der geſchiedenisſe van* JESUS *Hemelvaart, in 't algemeen beſchouwd.* Eerſte Overdenking: JESUS *opvaaren ten Hemel.* II. Overdenking: *De Leerlingen bekomen onderricht en keeren weder naar Jeruſalem.— Over het Pinkſterfeest.* I. Geſprek: *Over de gave der taalen op het Pinkſterfeest.* II. Geſprek: *Over de geloofwaardigheid van deze wondergebeurtenis in 't algemeen.* III. Geſprek: *Opheldering van eenige byzonderheden.* I. Overdenking: *De uitſtorting van den H. Geest.* II. Overdenking: *De verbaasde menigte.* III. Overdenking: *De verdediging door* PETRUS. IV. Overdenking: *De wonderen en tekenen.* V. Overdenking: *'t Vervolg der redevoering van* PETRUS. VI. Overdenking: *De gevolgen der redevoering van* PETRUS. Wordende het Werk beſloten met een IV. Geſprek: *Over 't betaamlyke van het vieren der Christelyke Feestdagen.*

Zie daar, Lezers! in dit Werk, met de voorige bovengemelde van den Eerw. KRIEGER, een nuttig en ſtichtelyk Huisboek, vol leering en opwekking, tot opbouwing van het geloof en bevestiging van liefde en deugd!

Wy zullen, tot eene proeve der welgeſlaagde uitvoering en van den bevalligen ſtyl, hier een gedeelte van het laatſte *Geſprek* overnemen, waarin over de Inſtelling der *Feestdagen*, op deze wyze geſproken wordt, Bladz. 428.

MENANDER.

„Ik zie uit uwe *eerſte Overdenking* van het *Pinkſterfeest*, dat gy ingenomen zyt met de *Christelyke Feestdagen*; daar wordt by ſommigen zo niet over gedagt, wat hebben zulken daar tegen?"

FILO.

„Om dat men die voor menschlyke inſtellingen

en overblyfſels van 't bygeloof houdt; wyl men ook zegt, dat zoo 'er eenige van de inſtellingen van menſchen gehouden worden, die dan allen moeten nagevolgd worden, naar dien voor de eene zo veel grond als voor de andere is, — En 't dus veel beter zy die allen afteſchaffen, gelyk zulks door de *Brownisten* en anderen, *in Engeland*, en wel eer ook elders, ſterk gedreeven is en in *Schotland* en *Engeland*, onder de *Presbyteriaanen* ook gemeend wordt."

MENANDER.

„Wat hebt Gy daar op aantemerken?"

FILO.

„Dat dit geheel ongegrond is. By de *Kerkhervorming* heeft men die weinige dagen in 't Jaar behouden, ter gedachtenis van die groote gebeurenisſen, die den grondſlag van het Christendom uitmaaken, dat is niet gelyk te ſtellen met zo veele Feestdagen, als 'er door 't bygeloof waren ingevoerd. — Deze dagen zyn ook niet ter eere van ſchepſelen; maar van onzen Heere JESUS CHRISTUS en ter Overdenkinge van zyne uitneemende weldaaden ingeſteld. — Dezelve worden ook geenszins als gewetenverbindend beſchouwd, men geeft alleenlyk gelegenheid, om, met ſtaaking van beroepsbezigheeden, zich te kunnen verluſtigen in 't overdenken van des VADERS onbegryplyke weldaadigheid, van de liefde des ZOONS en van de genade des HEILIGEN GEESTS; terwyl wy tevens ons kunnen verblyden, in de heerlykheid van Hem, die ons zo lief heeft gehad. — Wie is 'er die eenige maate van Godsdienſtig gevoel bezit, die niet met blydſchap en gewilligheid daar in zal deelen: vierde men wel eer, jaaren achter elkanderen, Gedenkdagen van groote Verloſſingen en tydlyke voordeelen, zou men 't dan niet gaarn doen, ten aanzien van de grootſte aller voorrechten, die menſchen kunnen genieten? — Ook heeft

men

men van de vroegste tyden van het Christendom reeds daar over op die wyze gedacht."

MENANDER.

„Daar van wenschte ik wel iets te weeten: wanneer die feestdagen, die wy nu vieren, in den voorigen tyd al zyn ingesteld?"

FILO.

„Ten aanzien van het feest van JESUS *Geboorte*, dat wy gewoonlyk *Kers* of *Kersfeest* noemen, om dat men oudtyds den naam *Christenen* uitsprak door *Kerstenen*, zo dat het zo veel zegt als *Christen* of *Christenfeest*, heb ik het volgende op te merken. — Men kan niet met zekerheid bewyzen, dat het zo vroeg in 't Christendom gevierd zy, als wel het *Paaschfeest*; 'er word wel gezegd dat het van der Apostelen tyden af, door overlevering in de Kerk is gehouden, men kan zelfs niet voldoende bewyzen dat het in de *tweede eeuw* reeds in gebruik zoude geweest zyn. Men heeft wel een bericht van eenen Kerkelyken Geschiedschryver NICEPHORUS, dat in de *derde eeuw*, door Keizer MAXIMINUS, te *Nicomedie* veele duizende Christenen, door het in brand steken van den Tempel, daar zy ter viering van dit *Feest* vergaderd waren, zyn omgebragt; doch daar tegen worden gewigtige bedenkingen aangevoerd. In de *vierde eeuw*, evenwel is het zelve ontwyffelbaar gevierd, schoon nog niet algemeen onder alle Christenen. — Het schynt dat in 't begin *dit Feest* in de *Westersche* of *Latynsche Kerken*, terstond op den 25sten December, is geplaatst; terwyl het in de *Oostersche* of *Griekse Kerk* op den 6den January, den dag van *Epifania* of de Gedenkdag der *Verschyning van* JESUS gevierd werd; terwyl de *Griekse Kerk* zich naderhand, en wel alreeds ten tyde van CHRYSOSTOMUS, die in de *vierde eeuw* leefde, met de *Latynsche Kerk* heeft vereenigd, daar in beide de Kerken, het Feest van

Epifania in gebruik is gebleven; in de *Griekſche Kerk* in het byzonder ter gedachtenisſe dat JESUS op dien dag gedoopt zoude zyn, en in de *Latynſche Kerk*, ter viering van de *verſchyning* van de *Sterre* aan de *Oosterſche wyzen*; waarom het hoe ongegrond, ook het *Feest der drie Koningen* wordt genoemd."

MENANDER.

„ Wat is 'er van den oorſprong van *het Feest der Beſnydenisſe des Heilands?*"

FILO.

„ De Heidenen vierden den *eerſten dag des Jaars*, met veelerlei wulpſche en ongeregelde vermaaklykheden die het geeven van geſchenken vergezelden. — De Christenen dit te keer willende gaan, vierden denzelven ook, maar op eene Godsdienſtige wyze: ſommige zelfs met *vasten* en *bidden:* men hield daarom ook Godsdienſtige Redevoeringen op dien dag; dan dit alles kon niet beletten, dat de vleeschlyke gezindheid van veele belyders des Christendoms, toen zo wel als nu, den boventoon hield. In volgende tyden heeft men op den *eerſten dag* des Jaars, *het Feest van de Beſnydenis van Christus* ingeſteld, zeeker om dat het zelve op den *achtſten dag* na de feestviering van 's Heilands Geboorte dan gehouden wierd.— Men kan den eigenlyken tyd van den oorſprong van dit feest niet aanwyzen; ſommigen meenen daar van wel in de *derde* of *vierde eeuw* ſpeuren te ontdekken; doch dat is veel twyffels onderhevig.— Anderen bepaalen het tot de *zesde eeuw*; terwyl het eerst als een *algemeen Feest voor de Christenen*, in de *elfde* of *twaalfde eeuw* ſchynt vastgeſteld te zyn; wanneer men ook eerst den naam van *feest der Beſnydenisſe van* CHRISTUS, althands algemeen heeft beginnen te gebruiken. — Zo dat het zelve niet van die vroege oudheid als andere feesten der Christenen kan gerekend worden

ME-

MENANDER.

„ Ik heb my wel eens verwonderd dat men *op den eerſten dag van 't Jaar* den *tekst* van Jesus *Beſnydenisſe* predikt, dat is dan toch wel zeer weinig gepast."

FILO.

„ Alles wat men, by het begin van 't Jaar, van den Heere Jesus hoort, kan nooit ongepast zyn; de Overdenking van zyne Beſnydenisſe levert ook aanleiding tot meer dan eene overweeging, die zeer gepast is, behalven dat de *Beſnydenis* en *naamgeeving* van het Kind Jesus by den Christen altyd gewigtig blyft. — En zullen wy Christenen by den aanvang des Jaars elkanderen Godsdienstig zegen wenſchen, het moet toch in den naam van den Heere Jesus geſchieden."

„ Dat men ook by de *Hervormden in Nederland*, op dezen *eerſten dag des Jaars*, aan den *dag der Beſnydenisſe* plagt te denken, kan men opmaaken uit *Art.* LXVII. van de *Kerkenordening der Gereformeerde Kerken.*"

MENANDER.

„ Wilt gy nu ook den tyd van de inſtelling van het *Paaschfeest* onder de Christenen aan my opgeeven."

FILO.

„ Hier omtrent kan men met zekenheid ſtellen, dat het zelve alreeds vroeger is gevierd geworden: want ſchoon 'er geen bewyzen zyn, dat het zelve eigenlyk door Jesus of zyne Apostelen is ingeſteld, zo denkt men niet ongegrond, dat het *Paaschfeest*, reeds van der Apostelen tyden af, ten minſten by het leven van Johannes al in de Afiatiſche Gemeenten is gevierd. Zeeker gaat het, dat reeds in de *tweede eeuw* over den tyd der vieringe verſchillen zyn ontſtaan, daar ſommigen het op den *veertiendan dag van de eerſte maand der Joden*, het Paaschfeest ter gedachtenisſe van Jesus dood vierden, en *drie dagen*

dagen daar na zyne *Opstanding* plegtig gedachten, daar anderen eenen anderen zin hadden om het zelve gelyktydig met de Joodsche te houden en ook den dag der opstandinge, niet anders dan op den *eersten dag der weeke* den *dag des Heeren* wilden gedenken, zynde het eerste in de *Asiatische Kerken*, het andere te *Romen* in het *Westen* algemeen gebruikelyk. — Deze verscheidenheid werd van zo veel gewigt geacht, dat de voorname PolycarpUS, Bisschop van *Smirna*, die zo verheerlykende voor Jesus den marteldood had ondergaan, daar het op aan kwam, in *Romen* reisde, om met den Bisschop Anicetus, over dit geschil te spreeken, welke samenkomst zeer gematigd werd gehouden, en hoewel ieder in zyn gevoelen bleef, geschieden werd zonder de banden der liefde te verscheuren; terwyl van de *Asiatische Kerken* werd vastgehouden dat zy het vieren van den *veertienden dag*, ter gedachtenisse van Jesus dood, van den Apostel Johannes had en ontvangen. — Dit alleenlyk pleit zekerlyk zeer sterk voor de oudheid van de Instellinge van het *Paaschfeest*, wyl Polycarpus voor eenen leerling van Johannes zelve wordt gehouden. In volgende tyden is dit geschil, met minder gematigdheid, gedreeven: tot dat in de *vierde eeuwe*, op de Kerkvergadering van *Nicea*, het zelve is beslischt en het *Paaschfeest* op den *eersten dag des Heeren*, na den *veertienden dag van de eerste maand der Joden* is vastgesteld.

MENANDER.

„ Mag ik wyders ook iets verneemen ten aanzien van den oirsprong der vieringe van den *dag van 's Heilands Hemelvaart?*"

Filo.

FILO.

„Ten aanzien van dien dag kan men alleenlyk zeker stellen, dat dezelve reeds voor de *vyfde eeuw*, by de Christenen is gevierd: hoewel in het begin de *vyftig dagen*, die van *Paaschen tot Pinksteren* verlopen, en daarom *Quinquagesima* genoemd worden, ook *Quinquagesima Paschalis* alle als *Feestdagen* gevierd werden, zo werd de *veertigste* van die dagen echter byzonder, en met onderscheiding van de andere, ter gedachtenisse van Jesus *Hemelvaart* meer plegtig gehouden. — dat dezelve reeds vóór de *vyfde eeuw* is gehouden, besluit men uit eenen brief van AUGUSTINUS, welke schryft, *zonder twyfel hebben de Apostelen zelven*, of *groote Kerkvergaderingen*; *vastgesteld*, *dat het Lyden en de Opstanding des Heeren*, *de Hemelvaart en de uitstorting van den heiligen Geest*, *Jaarlyks gevierd zouden worden.*

„In de volgende eeuwen zyn daar omtrent andere vaststellingen gemaakt, doch welke tot ons tegenwoordig oogmerk niet behoeven gemeld te worden."

MENANDER.

„Nu is 'er nog overig dat gy den oirsprong van het *Pinksterfeest*, zo als wy dat noemen, onder de Christenen, aan my opgeeft."

FILO.

„Er is allen grond, om den oirsprong van het zelve, even zo vroegtydig als die van het *Paaschfeest* te stellen; althands, dit gaat vast, dat het *Pinksterfeest* reeds zeer vroeg by de Christenen in het *Oosten* is gevierd; men heeft echter geen' grond om te denken, dat het *Pinksterfeest* op het welke PAULUS te *Jerusalem* wilde zyn, *Hand.* XX: 16. en die *Pinksterdag*, op welken hyte *Ffesen* dacht te blyven, juist het *Christen Pinksterfeest* zy geweest, men denkt met reden daar aan

het

het *Feest der Jooden*, 't welk PAULUS om aanstoot te vermyden en om zo veel te meer van nut te kunnen zyn, ook nog bywoonde; maar men kan uit verscheidene plaatsen der oude Kerkelyke Schryvers besluiten, dat het al van der Apostelen tyden af, immers zeeker al in de *tweede eeuw*, benevens het *Paaschfeest* is gevierd geworden, wyl men te recht deze weldaad voor de Kerk van CHRISTUS zo groot vond, dat men het alzins billyk keurde en noodzaaklyk achtede, dat 'er plegtige gedachtenisse van de uitstortinge des *heiligen Geestes* werd gehouden, waarom men by de *Griekſche* Kerkleeraars ook de benoeming van *dag des Heiligen Geestes* vindt gegeeven; hoewel 'er al vroeg is bepaald geworden, om het zelve maar *éénen dag* te vieren, daar men te vooren dit tot den *achtſten dag* even gelyk het *Paaschfeest* uitſtrekte."

Vervolgends wyst de Kerkleeraar aan het onbehoorlyk gedrag der genen, die, onder allerhande voorwendzels, deze *Feestdagen* gering achten, en verwaarlozen. Doch, wy moeten onze Lezers hier tot het Werk zelve verzenden.

III. HOOFD.

III. HOOFDSTUK.

DOOP-REDE over de bekeering van ISRAEL, by de openbaare inwyding eenes Joodſchen Huisgezins in de Chriſtlyke Kerk, op den 20ſten van Slachtmaand 1803. *door* MARTINUS STUART, *Chriſten Leeraar by de Remonſtrantsch-Gereformeerden te Amſterdam.* (Tweede Druk.) *Te* Amſterdam, *by* J. W. Yntema en Comp. 1803. 44 *Bladz. Gr. Octavo. De Prys is* 8 *Stuivers.*

DEze Leerrede is door den Eerw. M. STUART gehouden, by de plegtigheid van het doopen van eenen gewezenen Jood JACOBUS ELIX, voorheen COHEN, die met deszelfs vrouw en vier kinderen, tot het Chriſtendom overgekomen is, en verkozen heeft, in het Kerkgenootſchap der zich noemende *Remonſtrantsch-Gereformeerden* den Doop te ontvangen, op zinnaden van ANDREAS SIMON FALCK te *Amſtelveen*, eenen, gelyk de Eerw. STUART hem noemt, edelmoedigen volger van LUTHERS begrippen, als zynde daardoor bevryd van alle bepaalde keuze tuſſchen onderſcheidene Godgeleerde ſtelzels der *Chriſtenen.*

De Leerreden, gebeden, en aanſpraken zyn allen geſchikt en gepast op deze byzondere gelegenheid, en tot dit byzonder doel; eenige aan het einde bygevoegde *Opheldering*en behelzen nog het een

een en ander wetenswaardige nader, het welk in de Leerrede enkel aangeſtipt was geworden.

De Leerrede zelve heeft ten onderwerp den text *Rom.* XI: 26. *En alzoo zal geheel Israël zalig worden;* welke voorzegging van den Apoſtel PAULUS de Eerw. STUART, met verlating van het gevoelen van DE GROOT, verſtaat van eene nog aanſtaande algemeene volksbekeering der Joden Bladz. 13.

„Geen *Chriſten* heeft ook immer het Godlyk gezag der heugchelyke voorſpelling in den tekst in twyfel getrokken: maar zommigen hebben zich verbeeld, dat zy haare vervulling reeds toen zou gekreegen hebben, wanneer *de gruwel der verwoesting in de Heilige plaatze* zichtbaar werd, en de ſpoedig gevolgde ondergang van *Jeruzalem* de Godſpraaken van JESUS deed eerbiedigen, als zynde toen een groot aantal *Jooden* tot CHRISTUS bekeerd. Doch *geheel Israël* is te uitdruklyk voor die opvatting in den tekst genoemd. Ook had zelfs de volle ingang der *Heidenen* toen nog geene plaats. En, hoe verſtrooid tot op heden, maakt *Israël* nog een eigen volk uit, door de Voorzienigheid tot heerlyker ingang bewaard, gelyk ook het *Euangelium* nog geenzins de Godsdienst aller volkeren is. Neen, het tekstwoord is nog onvervuld, — tot aan de negentiende eeuw der *Chriſtlyke* Kerk nog onvervuld! — Ja, hier gevoelt ons geloof eene wezenlyke beproeving! hier behoeft het de volle verzekering van het Godlyk gezag der voorſpelling, om niet te vervallen tot het onwaardige begrip van een ydelen vroomen *Apoſtel*-wensch! hier behoeft het de plegtigheid van dit uur zelve, om te worden opgewekt tot eenig aandeel aan de verwachting der vroegere Heiligen! En, by alle de bereidvaardigheid des geloofs, blyft de vraag hoogstgewigtig naar de oorzaaken der zoo lang verwyderde vervulling.“

Van

Van het uitſtel dezer vervulling, naar den mensch geſproken ſprekende, vindt de Redenaar bladz. 25. daar van de reden en ſchuld deels by de *Joden* maar niet min by de *Christenen* zelve, bladz. 18. volgg. de verwydering der Jooden uit den huislyken omgang der Christenen, de minachting voor de *Joodſche* natie, het onbedekt wantrouwen op derzelver Godsdienstig aanzoek; (De Eerw. STUART zal evenwel eene voorzichtige bedachtzaamheid omtrent dit Stuk niet afkeuren; want zoo meldt hy zelf in de ophelderingen bladz. 38, 39. van *genoegzame, ingewonnene berichzen.* — *De berichten*, vervolgt hy, *verſchilden wel, naar gelang van gunst of ongunst des berichters, maar zy waren volkomen overtuigende, en derzelver ſtot ſtrekte den man en zyner vrouwe alzins tot eere.*) De voorddurende uitſluiting uit de meeste betrekkingen en werkzaamheden des burgerlyken levens worden verders door den Redenaar hier toe gebracht, „ terwyl, zegt hy, het zedenlyk gedrag der *Christenen* zelve geenzins uitnoodigend is" enz. Maar, voornaamlyk brengt de Eerw. STUART hier toe de verdeeldheden onder de Christenen, eene ſchier ontelbaar verdeelde Kerk, met afzonderlyke ſcheidsmuuren afgezet, *elkanders leden uitſluitende van de gezamenlyke gemeenſchap aan* CHRISTUS. Zal dit ook *gemeenſchaps-oefening* moeten wezen; ten minſten naar de Proteſtantſche Grondbeginzelen, zal geen Proteſtantsch Kerkgenootſchap anders gevoelende Christenen uitſluiten van de *gezamenlyke gemeenſchap aan* CHRISTUS, daar God alleen dit oordeel voor zich behouden heeft. Over het geheel, is hier, onzes bedunkens, de toon wat hoog geſtemd, en wat veel van het redenryke (*oratoriſche*) te pas gebracht, by voorbeeld, wanneer de Redenaar van *harde* leerſtellingen, van *onderſcheidingsleuzen* ſpreekt, „ door den

twist en de ſcherpzinnigheid in bewoordingen vervat, die, hoe redenlyk anders ook by eene gematigde verklaaring, door derzelver klank ten minſten het eenvoudige verſtand ſtuiten." Wy kunnen ook niet zien, hoe de *roem* op de *Chriſtelyke verdraagzaamheid*, als ware die aan zyn Kerkgenootſchap alleen eigen, daar dezelve volgends de *principes* eigen *behoort* te zyn, aan alle *Proteſtantſche* Kerkgenootſchappen, by deze gelegenheid, zoo ruim uitgehaald, en in de *Opheldering* bladz. 35. nog nader aangedrongen, met het gewag van de pooging der Remonſtrantſche Broederſchap tot vereeniging in liefde, hier voegzaam te pas komt. Naar onze menschkunde zyn deze de rechte middelen niet, om eenigheid des geestes, en liefde, voort te brengen, en te bewerken.

Met dit alles vereenigen wy ons in het gebed met den Eerw. STUART Bladz. 30. „Nu bemoedige ons en alle oprechte aanbidders meer en meer de verwachting van *Israëls* zaligheid, en worde ook *ons aller gedrag* daartoe meer en meer toebereid! Ach! dat wy onderling nu *één* wierden in *heiligen wil* en *liefde*, gelyk gy, GOD en CHRISTUS, één zyt tot onzer *aller* heil!" enz.

IV. HOOFD-

IV. HOOFDSTUK.

HANDLEIDING VOOR ONDERWYZERS, ten gebruike van het Nuttig Leesboekje voor de Jeugd, of ter Voorbereiding tot derzelver Godsdienſtig Onderwys, geſchikt tot Kerk- Huis- en Schoolgebruik. Naar den laatſten Hoogduitſchen Druk. Te Amſterdam *by* J. van der Hey, 1803. 274 *Bladz. Octavo. De prys is f* 1:8—

By den nyveren Amſterdamſchen Boekhandelaar J. van der Hey, werd in het jaar 1802 uitgegeven *Nuttig Leerboekjen voor de Jeugd, of Voorbereiding tot derzelver Godsdienſtig Onderwys, geſchikt tot Kerk- Huis- en Schoolgebruik*, 132 Bladz. Octavo, voor den prys van 14 ſtuiv. Een Werkjen, reeds voor eenige jaaren opgeſteld door een gezelſchap van Chriſten Leeraars in *Zwitſerland*, dienende, om der Jeugd, ter Inleiding in de verhevene Waarheden van het Chriſtendom, vooraf te brengen tot erkentenis van een Opperwezen, den Schepper en Onderhouder van alles, en van des menſchen edele vermogens, verhevene beſtemming, menigvuldige betrekkingen, en onderſcheidene pligten. Vooraf hadden die godzalige Mannen uitgegeven eene *Handleiding voor Onderwyzers*, hebbende het een en ander dezer beide Boekjens de naauwſte betrekking op elkanderen, daar het eerſte in eene ſtellige leerwyze dezelfde zaaken bevat, welk *vraagswyze*,

tot behulp voor Onderwyzeren in het andere voorgedragen worden.

Het gemelde *Nuttig Leerboekjen* is, naar verdienſten, met goedkeuring by onze Landgenooten ontvangen, en reeds in verſcheidene Schoolen ingevoerd, en ook tot eereprysjens voor Kinderen, met goed gevolg, gebruikt. Men heeft nu, om die reden, beſloten eene nieuwe Vertaling van de *Handleiding*, dewyl aan eene oudere, die reeds beſtond, veel ontbrak, en dezelve buiten dien geheel was uitverkocht, by het *Leerboekjen* te voegen, waar voor wy den Vertaaler, die zyne Vertaling wel heeft uitgevoerd, en den Uitgever dank betuigen. De beide Boekjens zyn tot elkanderen betreklyk en behandelen dezelfde onderwerpen, in dezelfde orde. Te weten:

Eerſte Hoofdſt. Beſchouwing van den Mensch in 't algemeen. A. *De Zinnen.* B. *De Behoeften.* C. *De Ligchaamskragten.* D. *De Zielsvermogens.* E. *De Vereeniging van de Ziel met het Ligchaam.* F. *De Voorregten van den Mensch boven de Planten en Dieren.*

Tweede Hoofdſt. De Mensch beſchouwd met opzicht tot andere Menſchen. A. *Ouders en Kinderen.* B. *Broeders en Zusters.* C. *De Huishouding.* D. *Geburen.* E. *Dorp- en Stadbewoners.* F. *De Burgerſtaat.* G. *Algemeene Verbindtenis der Menſchen onder elkanderen.*

Derde Hoofdſt. De beſchaafde en zedelyk goede Mensch in deszelfs gewigtige Betrekkingen, Bezigheden en toevallen des Levens. A. *De Zedenlykheid in het algemeen.* B. *De Dryfveeren der menſchelyke handelingen.* C. *Zedenlyk gedrag in onze betrekkingen.* D. *Zedenlyk gedrag in de gewone bezigheden.* E. *Zedenlyk gedrag in de toevallen des levens.* F. *Denkbeeld van een goed Mensch.*

Vierde Hoofdſt. De Mensch beſchouwd als een in.

inwoner der Wereld, dewelke een Werk van God is. A. *Historische Kennis van de voorwerpen der natuur in 't algemeen.* B. *Denkbeeld der Nuttigheid, — Schoonheid, — en Orde.* C. *Beschouwing der wyze inrigting van de Wereld, als eene inleiding tot het bewys voor het bestaan van God.* D. *Beschouwing van den Schepper der Wereld.* E. *De invloed van het geloof aan God, op het zedenlyk gedrag:* E. *Hoop op de Onsterflykheid.* SOCRATES *in een gesprek met* PLATO.

Tot eene proeve der uitvoering in deze beide Boekjens, plaatsen wy hier, om de kortheid het IIde Hoofdstuk *D.* uit beide de Boekjens, hebbende ten opschrift: *Geburen*, en zynde deszelfs inhoud: *De onderlinge verkeering tusschen geburen — Hunne wederzydsche behulpzaamheid.*

De pligten tusschen geburen worden nu in het *Nuttig Leerboekje*, Bladz. 41. dus *stellig-onderwyzend* voorgedragen:

„ 1. Buiten en behalve onze Ouders, Broeders, *Zusters*, verdere bloedverwanten en dienstboden, gaan ons de zoodanigen, die het naaste by ons wonen, naamlyk onze *buren*, nader aan dan andere menschen."

„ 2. Wy hebben allen de wederzydsche hulp van andere menschen noodig, wanneer wy zo gelukkig zyn zullen als wy wezen kunnen. Tot deze wederzydsche hulp zyn echter onze naaste buren het meest geschikt."

„ 3. Het kan en mag ons niet onverschillig zyn, of onze geburen, vriendelyk dan norsch, goed dan kwaad jegens ons gezind zyn. Daarom moeten wy door vriendlykheid, een minzaam gedrag en daadlyken onderstand omtrent onze buren, ons derzelver genegenheid, op allerlei aard en wyze zoeken te verwerven."

„ 4. Wanneer wy ons alzoo, door onze handel-

wyze, de liefde en genegenheid onzer buren hebben verworven, zoo kunnen wy, in nood komende, voorzeker ook altoos op derzelver hulp ſtaat maken."

„ 5. Reeds lang ſchynt men van deze waarheid, dat ons de vriendſchap onzer buren zeer nuttig is, overtuigd geweest te zyn; want SALOMO zegt reeds, *Spreuk.* XXVII: 10. *Een Gebuur, die naby is, is beter dan een Broeder die verre af is.* Ook ſchynt het oude ſpreekwoord: *Een nabuur is beter dan een verre vriend;* daar van by ons zynen oorſprong ontleend te hebben. Daarom beval THEMISTOCLES ook, als hy zyn land goed verkoopen wilde, den omroeper, 'er by te zeggen: *dat 'er goede buren bywoonden.*"

Maar in de *Handleiding*, Bladz. 86. in de *Socratiſche vragende* Leerwyze, gelyk volgt:

„ 1. Kent gy ook nog andere menſchen behalve uwe Ouders, Broeders, Zusters, Nabeſtaande en Dienstboden?

„ 2. Op welke menſchen hebt gy meerder betrekking, op hen, die in uwe buurt, of op de zulken, die, vele uren ver, van u af wonen? Met welken hebt gy meer gelegenheid om te ſpreken en mede te verkeeren? Welken konden u eerder helpen, zoo u iets ontbrak?

„ 3. Wenscht gy, dat de genen, die met u onder een dak, of naast uw huis wonen; die gy daaglyks op de ſtraat ontmoet; met wie gy dikwyls, nu hier, dan elders, te zamen komt; goed of kwaad op u zyn; vriendlyk of norsch met u omgaan?

„ 4. Waarom is 'er u meer aan gelegen, dat *deſen* goed en vriendlyk met u omgaan, dan anderen, die ſlechts eens om de twee jaren in uw huis komen?

„ 5. Zoo gy alleen in huis waart, en u een ongemak overkwam; als gy vielt, of u erg bezeerdet,

det, en niemand u konde hooren roepen, dan uw buurman, wat zoudt gy dan doen?

„ 6. En wat zoudt gy dan wenschen, dat uw buurman in dit geval deedt?

„ 7. Waarom deze eerder, dan hy, die ver van u af woont?

„ 8. Als nu uw buurman kwam en u hielp, zoudt gy dan niet regt blyde zyn?

„ 9. Maar als hy u hoorde roepen en dacht: ik behoor niet tot zyne familie noch zyn huisgezin, — zy zullen hem wel helpen, als zy een van allen te huis komen; zou u dit aangenaam zyn, waart gy op deze wyze geholpen?

„ 10. Hadt gy dan van zulk eenen buurman, wel meer nut en hulp, dan van een, die vele uren van u af woont?

„ 11. Is het u derhalven wel onverschillig, of uw buurman goed dan kwaad, vriendlyk dan norsch jegens u is?

„ 12. *En schoon u ook niets ontbrak, doch gy zaagt hem maar dikwyls en kwaamt veel by hem; hoe wenschtet gy dan, dat hy zich jegens u gedroeg?*

„ 13. Is het aangenamer met vriendlyke, dan met norsche menschen omgang te hebben?

„ 14. Dewyl nu de buren elkanderen veel zien, en dikwyls gelegenheid hebben, om met elkaar te verkeeren, en elkanderen in vele gevallen, onderling behulpzaam te zyn, hoe moeten zy zich dus jegens elkander gedragen?

„ 15. Zou het niet genoeg zyn, wanneer slechts de eene buurman goed en vriendlyk ware? Moet de andere het ook zyn, zoo zy beiden genoegen zullen hebben?

„ 16. Zal men u ook, met den tyd, geerne tot eenen buurman willen hebben? Hoe zoudt gy u moeten gedragen, op dat men geerne met u wilde omgaan?

„ 17. Zoo het kind van uwen buurman alleen was, en het iets overkwam, en uw Vader hoorde het om hulp roepen, wat zou dan uw Vader doen?

„ 18. Waarom uw Vader eerder, dan de genen, die aan het andere einde van de ſtraat wonen?

„ 19 Meent gy, dat het goed is, als buren, zoo dikwyls zy elkaar ontmoeten, met elkaar kyven?

„ 20. Zou niet ieder een van deze buren wenſchen, dat de andere vele uren ver van hem afwoonde?

„ 21. Zoo 'er in uw huis brand ontſtond en uw Vader en Moeder dien alleen niet konden blusſchen, wie zouden zy dan aanſtonds roepen?

„ 22. En, wat meent gy, zouden de buren doen?

„ 23. En, zoo zy ook anders geen goede vrienden van u waren, zouden zy echter toch hun best niet doen, om den brand te helpen blusſchen?

„ 24. Kunnen dus de buren niet dikwyls in het zelfde gevaar komen? Wat wenscht dan de een van den anderen? En als de een wil verzekerd zyn, dat de andere hem in nood helpt, wat moet hy dan den anderen ook doen?"

Wy oordeelen ons verpligt, deze beide Boekjens ten gebruike op 't ernſtigſte aantepryzen.

V. HOOFD-

V. HOOFDSTUK.

SPOKERTEN. Korte Vertellingen uit het Ryk der Waarheid, door S. C. WAGENER. *Met Plaaten. Te* Amſterdam *by* W. Holtrop, 1803. 181 *Bladz.* 12*vo. De Prys is f* 1-5—

Dit is het *zesde* Stukjen van een Werkjen, het welk, in het Nederduitsch vertaald, in het jaar 1798 is begonnen uitgegeven te worden. Het doel van dit Werkjen is alzins pryslyk, het Bygeloof en den ydelen ſchrik, omtrent Toveryën en Spokeryën, te beſtryden, en van dwaasheid te overtuigen. Ten dien einde bevat dit Werk een aantal van zogenaamde *Spokeryën* en *Verhaalen*, zynde waare Gebeurtenisſen, welke allen meer of min waarſchynlykheid van wezenlyke Spoken en verſchyningen behelsden, maar die by nader onderzoek bleeken, of natuurlyke oorzaaken, of menſchen bedrog, of verbeelding ten grond te hebben; welke dan ook door den Schryver telkens gebruikt en toegepast worden, om zyne Leezers niet alleen van de ydelheid, maar veelal ook van de ſchadelykheid des Bygeloofs te overtuigen, en tevens met de middelen van onderzoek bekend te maaken, door welke men in ſtaat geſteld wordt, om zeldzame verſchynſelen naar te ſpooren en op te losſen.

In dit VI. *Deeltjen* heeft men de volgende geſchiedverhaalen onder deze Opſchriften:

I. *Het onbegryplyk Schot te* Brandenburg. II.

Een ſprekende Visch jaagt een Vroedvrouw en 't geheele dorp Wusterwitz *in ſchrik en vrees.* III. *Een veldgeest zucht: ach God! ach God!* IV. *De Geestendans op het raadhuis te* Dardesheim. V. *Een Kermende geest te* Oosterwyk. VI. *Het Kerkhofsverſchynzel te* Oosterwyk. VII. *De Gehoornde Ziel eens Zelfsmoorders, tusſchen* Waldenburg *en* Penig. VIII. *Het Bygeloof verklaart de edelſte Menſchenvrienden voor Duivels.* IX. *Het zo veel geruchtmakend Spook, te* Quaritz, *in zyne nietigheid.* X. *Een Spook verſchynt in eene Slaapkamer.*

Zie hier één van deze *Verhaalen*, omdat het kort is; het is het II. *Een ſprekende Visch jaagt eene Vroedvrouw en 't geheele dorp* Wusterwitz *in ſchrik en vrees.*

„ Den 9den October 1799 zoude ik, op verzoek van den thans overleedenen Predikant Paulli, den doop bedienen in *Klein Wusterwitz*, een dorp, behoorende aan Prins Ferdinand van *Pruiſſen*. Nauwlyks was ik in 't vertrek van den aldaar woonenden landman Bähr getreden, wiens kind ik zoude doopen, of de reeds verzamelde gasten omringden my, om de geſchiedenis van den dag, die den indruk der verbaazing, der vrees, en der beangſtigende verlegenheid op hunne aangezigten nog zichtbaar vertoonde, voor te draagen, en de oplosſing van het wonderbaare van my daarop te verwagten. Het volgende is het wezenlyke der onbegrypelyke gebeurenis, die het gezelſchap my verhaalde. „ Des morgens van den voornoemden dag begeeft zich de vroedvrouw van het dorp, vrouw Blankenburg, die te *Slagentin* woont, van daar naar *Wusterwitz*, by de zich in 't kraambed bevindende huisvrouw van den landman Bähr. — Op de helft van den reeds afgelegden weg wordt zy, in een plas regenwater, een grooten en haar geheel onbekenden visch gewaar; vol van

vreugde

vreugde over dit onverwagt geluk, waar by zich echter eenige ontroering over den ongewoonen aanblik mengde, naderde zy langzaam en welbedacht. — Zy voelde eene koude rilling door haar bloed, en toch wilde zy zich van zulk eene aanzienlyke winst meesteresse maken. Dan by nadere beschouwing en gewaarwording der roodflonkerende oogen van dit monster, verlamt haare hand; zy beefde terug; haar diep ingeworteld geloof aan spookeryen, kwaade voortekenen, en het algemeen zeggen, dat het hier dikwyls spookte, dryven haar op de vlugt. De woorden, die zy hoort: *het is je geluk, dat je hem laat liggen*, verdubbelen haare schreden. Omtrent ademloos, ontroerd, met de dood op haare lippen en een veelbeduidende wezenswrek komt zy by de inwooners van *Klein Wusterwitz*. Op het verhaal van *dit* wonderbaar verschynzel, met de bygevoegde aanmerking, dit kon onmogelyk iets goeds zyn, noch betekenen, gaan eenige boeren met gaffels, en rieken voorzien, naar de voorschreevene plaats. Dan nu was de visch verdwenen; zy vonden alleen eenige oude roode lappen; de ontknooping van dit raadzel bleef verwyderd, en het volksgeloof hield zich met voortekenen, en aanmerkingen van veelerleijen aart bezig."

„ Thans werd het myne beurt om hier over myn oordeel te vellen. — In tegenwoordigheid van 't gezelschap onderhield ik de vroedvrouw, en onderzocht door verscheidene vragen het bedrog, het geen haare oogen, haare ooren, haare verbeeldingskragt haar mogten gespeeld hebben; dan onbeweeglyk zeker, met een deugdzaam gelaat, en de kragtigste verzekeringen bezwoer zy de waarheid der verhaalde gebeurenis; en daar ik bemerkte, dat de bedrogene op allerleije belagchelyke vermoedens vielen, en onder andere meenden, dat weinige oogenblikken te vooren een wa-

gen

gen met reizende ſtudenten in *Halle* denzelven weg waren gereeden; en begonnen te zeggen: wie kan weten enz., zo nam ik deze gelegenheid waar, om een woord op zyn' tyd te ſpreken."

„ Lieve menſchen! zeide ik, gy hebt gemeenlyk eene vooringenomenheid voor het bovennatuurlyke; en deeze misleid u dikwils, natuurlyke verſchynzels, in plaats van dezelven met een bedaarden geest te onderzoeken, aanſtonds voor iets bovennatuurlyks te houden. — Ziet, en overweegt daarom altyd nauwkeurig; bemerkt en onderzoekt altyd zonder vrees; en gy zult de waarheid erkennen, die veele bedrieglyke meeningen by u zal wegneemen."

„ Ik zocht hun tevens hier de ſchadelykheid en gevaar des bygeloofs, en de nietigheid der hexen en ſpokeryen door een paar voorbeelden opheldernd en begrypelyk voor oogen te ſtellen; ook verzekerde ik hun, dat een gelukkig toeval, zoo ik hoopte, my wel eens het genoegen zoude geeven, de ontwikkeling van dit zeker geheel natuurlyk voorval te beleeven. Intuſſchen verliepen 'er dagen, weeken, ja maanden, zonder dat myne hoop in deezen vervuld werd, en reeds begon ik te twyfelen, of dezelve wel ooit vervuld zoude worden."

„ Na verloop van een jaar ontwikkelde zich echter deze geheele zaak door een verhaal van zeer geloofwaardige bekenden by den Predikant te *Slagentin*. Een viſcher uit het dorp *Brettin*, die een zeer grooten karper gevangen had, wilde denzelven naar den Heer van Bulow, deken te *Jerchel*, te koop brengen. Op den weg tuſſchen *Wuſterwitz* en *Slagentin* dringt hem zekere behoefte eene verborgene plaats, in eene opgeworpen drooge gracht naast den weg, te zoeken. — Met het goede oogmerk, om zynen viſch eene kleine verfriſſching te geven, en daar door des

te

te beter in 't leven te houden, legt hy denzelven in den voorhanden regenplas. Gedurende zyne verwydering van den visch ziet hy de hem welbekende vroedvrouw naderen, en yverig bezig hem zyn eigendom te willen berooven. Haare overhaaste vlugt, die haare vrees en verlegenheid niet verbergde, verschafte den verborgen' opmerker en onzichtbaaren eigenaar geen gering genoegen en gaf aanleiding tot de, door de beangstigde vrouw niet wel gehoorde, en slegt uitgelegde woorden: *'t is je geluk, dat je hem laat liggen.*"

Mogt het lezen dezer *Verhaalen*, zeggen wy met den Uitgever in het Iste Stukjen, tot het loflyk oogmerk des Schryvers ter overwinning van het Bygeloof het zyne bydragen.

VI. HOOFDSTUK.

EEMLANDSCH TEMPE, of CLIO op PUNTENBURGH; Landgedicht. II Deelen. Met Plaaten. Te Amsterdam *by* P. J. Uylenbroek, 1803. *samen* 344 *Bladz. en Aantekeningen* 18 *Bladz. Octavo. De prys is f* 5 —:—

De inhoud van dit zeer net en keurig ten opzichte van papier, druk en plaaten, (dog welke laatsten egter allen niet dezelfde waarde hebben) uitgevoerd Dichtwerkjen, van den Dichter PIETER PYPERS, bevat, volgens des Dichters eigene opgave in zyn Bericht voor het zelve geplaatst, geene Stad of Landbeschryving van *Amersfoort* en *Eemland*, veel minder een geschiedkundig Werk, maar alleenlyk eene denkbeeldige Wandeling

ling door Eemlands bekoorlyke Landsdouwen, met tusschenpoozingen, in den Lentetyd begonnen, en in den Zomer geëindigd, geduurende dewelken des Schryvers hartsbeweegingen, beſpiegelingen, denkbeelden, ſchilderingen, natuur- en zedenkundigen, waar zy hem in den geest vielen of bezig hielden, met eene zekere onregelmatige regelmatigheid op het papier gebragt, hier den Lezer worden aangeboden."

Volgends deze ſchikking, behelst dan elke Bladzyde in 12 Dichtregelen zeker byzonder onderwerp, welke echter allen tot één geheel betrekking hebben, en onderling verbonden zyn.

Wy zullen hier van den Lezer het best een denkbeeld geven, als wy hem één of twee Bladzyden mededeelen, wanneer hy tevens over den ſtyl der Gezangen, en derzelver vloeijendheid, en waarde eenigzins zal kunnen oordeelen.

De Dichter vangt Bladz 1 dus aan:

ONZE AANKOMST.

Nedrig dakje! welig groen!
Ja, het jeugdig jaarſaizoen
Lokt my weder naar uwe oorden,
Eemſtroom! zal ik uwe boorden
Weêr het grazend vee zien voên?
Wellust van myn hart, myne oogen!
Langs uw zoom, de zee ontvogen,
Aan de zyde myner gaê,
Zal ik uwe ſchoonheên maalen;
Waar ons duizend nachtegaalen,
Op hun veldmuziek onthaalen,
Als ik myne cyther ſla.

Na deze voorſtelling des Dichters volgt Bl. 2.

AAN

Aan myne Echtgenoote.

Welkom! gy, die 't hartlyk min,
Door wier zorg ik zorg verwin,
Welkom! in dees kalme ſtreeken.
Zie, myn vreugdetraanen leeken,
Op u hart, ô hartvriendin.
Wat toch zou dit oord my baaten,
Van myne echtvriendin verlaaten?
Gruwzaam denkbeeld!... vlugt ... ik yz.
Maar met u, myn gaê! verbonden,
Zien wy langverloren gronden,
In dit landſchap, weêrgevonden...
Zie... hier ligt het paradys.

Dan volgt Bladz. 3. *Aan myne Zangnimf.* Bladz. 4 *Aan de Dichtkunst.* Bladz. 5. *Aan de Dichtlievenden.* enz. enz.

Zie hier nog een paar Bladzyden van eene Zedenkundige natuur, Bladz. 14.

Gods Grootheid.

't Grootſte zelfs is eindloos kleen;
Groot zyt gy, ô God! alleen.
Oceaan! 'k voel my verſlonden.
Weggezonken, zoek ik gronden...
Waar ik peile, ik vind 'er geen.
't Zandje, in 't diepst der zee bedolven,
't Nietig ſpeeltuig haarer golven,
Is ten minſte in 't groot Heelal
Eén kleen ſtipje; maar, Herlallen,
Schoon onnoemlyk in getallen,
Zyn geen zandkorl, neêrgevallen
In Hem, die nooit einden zal.

's Men-

'S MENSCHEN NIETIGHEID.

Ydle mensch! hoe dwaas zyt gy!
ó, 'k Beklaag uw hovaardy.
Komen duizend Oceaanen,
Komen Starren, Zonnen, Maanen,
Gods vermogen niet naby;
Worm! wat durft gy dan, vermetel,
Hem trotseeren op zyn' zetel?
Worm! schoon met een kroon gehuld;
Durft gy God naar de oogen steeken?
Trotsheid zal hy éénmaal wreeken,
Als gy, onder de aard' geweken,
Medewormen voeden zult.

Uit deze voorbeelden, zal de Lezer, des twyfelen wy niet, genoeg zien, op hoedanige wyze de Dichter zyn onderwerp behandelt. Zyne Poëzy is, over het geheel genomen, krachtig en vloeijend, hoewel wy daarmede niet willen zeggen, dat niet misschien een ARISTARCH hier en daar in dezelve leemten zou ontdekken. Maar welk aangezicht, hoe schoon ook, heeft niet een of ander sproetjen?

De Aantekeningen geven een beknopt bericht van eenige byzonderheden, de Stad *Amersfoort* of de omliggende dorpen of plaatzen van *Eemland*, enz. betreffende. By voorb. van het *Wonderwerkend Beeld van onze Lieve Vrouw*, gelyk het Bygeloof voorwendde, aan welke L.-V. eene Kerk te *Amersfoort* is toegewyd, had de Dichter, *Bladz.* 116 des I. Deels gezongen:

Gy, ligtzinnig Bygeloof,
Voor de stem der Reden doof,
Blind voor 's Hemels openbaring,
Hoogst onvatbaar voor verklaaring,

Nooit

Nooit verzaad van ſchat en roof!
Hebt gy wondren uitgevonden,
Die den rykdom teelen konden,
Waaruit dit gevaarte ontſtond?
Of, deed God zyn wonderwerken,
Weezendlyk, tot bouw der Kerken,
In een houten beeld bemerken,
Dat een vrouw in 't water vond?

Hier op tekent de Dichter aan *Bladz.* 10 der Aantekeningen:

„ Eene zekere GEERTJEN ARENDS, (dus luiden de oude verhaalen) had, in den jaare 1444, een beeldje van O. L. Vrouwe, by de Kamppoort, in 't water geworpen, doch hetzelve wierd, op 's Hemels aanmaning, daaruit gehaald door eene MARGRIETE, dochter van ALBERT GYSEN. Haar Biechtvader bracht het in de toen reeds beſtaande, thans geſprongen O. L. V. Kerk, alwaar het ontelbaare mirakelen deed. De giften en geſchenken, aan hetzelve gegeeven, waren zoo groot en menigvuldig, dat zy de kosten tot den bouw van deezen ſchoonen toren goedmaakten."

Gelyk het geheele Werk zyne byzondere betrekking heeft tot de Stad *Amersfoord* en *Eemland*, zoo heeft ook de Schryver, een *Amersfoorder*, hetzelve aan zyne Stadgenoten en derzelver Beſtuurers opgedragen, welke deze blyk van 's Dichters liefde voor zyne Geboorteſtad ook op eene hem verëerende wyze erkend hebben.

Verders is dit Werk verſierd met 18 meest uitſlaande Plaaten en drie Pourtraiten, zynde dat des Dichters, dat zyner Echtgenoote, en dat van Mevr. DE NEUFVILLE, welke door kunstkundige handen getekend en geſneden zyn.

Een Werk, met zoo veel Smaak uitgevoerd, heeft geene uitgebreide aanpryzing nodig, voor Liefhebbers van Kunst en Smaak.

VII. HOOFDSTUK.

POEZY, uitgegeeven door Mr. WILLEM VAN BILDERDYK. *Eerſte Deel.* 176 *Bladz. behalven het Voorwerk. Gr. Octavo. Te* Amſterdam *by* J. Allart, 1803. *De prys is f* 2-12—

De Beminnaars der Vaderlandſche Dichtkunst zullen dit Werk, met toejuiching, ontvangen; het behelst *Poezy*, niet geheel van den Kunstkundigen BILDERDYK, maar eene verzameling van Dichtſtukjens, vertalingen en oorſpronglyke, van zyne bekenden en vrienden, vermeerderd met zyne eigene, en door hem uitgegeven.

Met vermaak zal men verſtaan, dat het gevoel en de erkentenis van Buitenlanders, aangaande het *harmonieuſe* en *welluidende* in onze Nederlandſche Dichtſtukken een groot aandeel heeft in de gelegenheid, welke tot deze *Poezy* gegeven is.

De ſtukken, die in dit Deel voorkomen, zyn *Lentemorgen*; naar het *Deensch* van TULLEN. *Genoegen.* KARTHON *en* KALTHON, twee Gezangen van OSSIAN. *De Kruisdood. De vier Jaargetyden, de Lente, Zomer, Herfst, Winter. De Omarming. Koning* KAREL I. *in zyne gevangenis, naar 's* VORSTEN *oorſpronglyk Engelsch. Het Echtgeluk. Beäntwoording. Het genoegen. Op eens Kindjens afſterven.* FILUSA *aan* EULOGEET. ARRIA *en* PETUS. *De Jongeling, naar het Hoogduitsch. De Aalmoes. Weldoen, uit het Turksch. Echte Liefde.*

Alle

Alle deze ſtukken zyn, elk in zyne ſoort uitmuntend. Sommigen zyn verheven, anderen teder, anderen roerend. Met één woord, eene verſcheidenheid, die nut geeft en vermaakt.

Daar wy geern onzen Lezer op eene en andere proéve wilden onthaalen, vinden wy ons in de keuze uit zoo veel ſchoons, verlegen. Hoe verheven zyn de volgende regelen, op het einde van den Zang van OSSIAN, KARTHON getyteld, *Blada*, 53. De aanſpraak is aan de *Zon* gericht.

Gy, die wy boven 't zwerk ons over 't hoofd zien rollen,
Gy, rond als Fingals ſchild, gy roem der hemelbollen!
Van waar, ô Zon, uw gloed, uw onvergankbre glans?
Wat ſtygt ge ontzachlyk ſchoon aan 's Hemels blaauwen trans!
't Geſtarnt' verbergt het hoofd in ondoordringbre wolken;
De Maan verbleekt, en krimpt, en duikt, in 's afgronds kolken.
Alleen en onverzeld doorſnelt ge uw' breeden kring,
Wie ſtreefde u ooit op zy' in deeze uw wandeling!
De bergeik valt en ſterft, ja bergen zien wy zinken:
De onmeetlyke Oceaan waait aan met heuvtlings ſtinken:
De Maan verliest zich aan den hemel: gy alleen,
Gy zyt dezelfde altyd; door 't eeuwgewentel heen!
Wen zwangbre hui by hui de Wereld zet in 't donker,

De donder raatlend rolt by 't ſcheemrend blikgeſlonker,
Dan ziet ge in al uw' glans op 't wolkgeſpanzeld meêr,
En lagcht den ſtormwind toe, en 't onweêr is niet meer.
Doch vruchtloos toont ge aan my die ſtraalen, zoo vol luiſter,
Myne oogen zien ze niet, voor my is 't eindloos duiſter;
't Zy dat ge uw blonde hair op de Oosterwolken ſpreidt,
Of 't afgematte hoofd in 't Westen nederleidt.
Doch mooglyk zyt ge, als wy, ſlechts voor een poos geboren,
En mooglyk dat de tyd een eind maakt van uw gloren.
Ja, ook uw leven heeft een eindperk en begin!
Eens ſluimert ge uitgeblaakt op uwe wolken in.
Ontrefbaar voor de ſtem van d'aangebroken' morgen,
En eeuwig in den ſchoot van 't peilloos niet verborgen.
Juich dan, ó heldre Zon, in 't bloeijen van uw jeugd!
De Grysheid heeft noch lust, noch vatbaarheid voor vreugd.
Ze is als de ſchemering van 't maanlicht aan de kimmen,
Wanneer wy 't ſtets gelaat door dikke mist zien glimmen,
De wind zich opzet, en de nevels ſamendryft,
En de arme Reiziger op 't donkre pad verſtyft.

Hoe verheven vangt de Zang aan, getyteld: *De Kruisdood*, Bladz. 75.

Tri-

Triumf! de Zoendag ryst! O tydſtip van genade!
Wie ſchetst u, zaalge ſtond! wie 't heil dat
ge ons bereidt?
Ach, kwam des Serafs toon des ſtervlings toon
te ſtade,
Nog melde zulk een toon niets van uw zalig-
heid!
En durf ik dan een' dag die 't gantsch Heelal
deed beven,
Een' dag, alleen de Godheid waard,
Ten voorwerp van myn' Zang, myn' zwakken
Lofzang geven? —
Zoo mogt het eeuwige, het nooitvoleindigd leven,
Met dat eens ſtervlings gaan gepaard.

6 Neen, ik voel myn ziel vol vuurgen yver
gloeijen,
Maar, vaſtgeketend in des ligchaams vaste boei-
jen,
Gevoelt zy zich te zwak voor die verheven ſtof:
Eens, als zy van dien band antheven,
Gods Englen in 't gemoet mag ſtreven,
Dan ryst met d'Englentoon haar Zang tot zy-
nen lof!

Maar ſiddren durv' men hier! — Wat onaf-
meetbaar lyden!
Hoe bitter was de kelk dien myn Verloſſer
dronk!
(Hem was alleen de macht, met Dood en Hel te
ſtryden)
Hoe dier betaald, het heil dat Hy den Ster-
vling ſchonk!

Maar, wy moeten ons bedwingen, om meer uit te ſchryven. Dit geheele ſtuk is waarlyk ſchoon. Hoe roerend is het volgende kleine ſtukjen! *Bl.* 157.

Op eens Kindjens afsterven.

„ *Haalt, me een Roosjen, Serafynen,*
„ *Uit de dorre Zandwoestynen,*
„ *Van het ondermaansche diep!*
„ *Midden onder 's aardryks doornen,*
„ *Bloeijen 'er nog Uitverkoornen,*
„ *Die ik voor myn Hemel schiep.*"

De Almagt zweeg; een Engel daalde,
Wien de heerlykheid omstraalde
Van de Godheid, die dit sprak.
Met de schicht des doods gewapend,
Vond hy 't lieve Roosjen slapend,
En hy sneed het van den tak.

Waarom valt ge thans aan 't klagen,
Gy, die 't Roosjen hebt gedragen,
Van uw eer' beroofde Tronk?
Door den Seraf afgesneden,
En verplant in 't zalig Eden,
Is het nu der Englen pronk.

Hoe teder en bevallig is het volgende, *Bl.* 173.

De Aalmoes.

„ *Ach, Moeder, had ik nu maar geld!* —
„ *Myn Kind, wat woudt gy dan?* —
„ *Ja, 'k heb nog eene gouden duit!*
„ *Die werp ik gaarn 't vengster uit,*
„ *Daar gaat een arme man!*" —

„ *Wat zou dat baten, jonge lief,*
„ *Als de arme die niet vindt?*
„ *Gy wierpt uw penning wel op straat,*
„ *Maar, voor dien Gryzaart zonder baat:*
„ *De arme man is blind.*"

Hier

Hier ſchoot myn Zoontje een traan in 't oog,
Zyn hartjen was bekneld,
Hy wischt hem ſluikswys af, die traan:
„*'k Wil,* (*roept hy*) *zelf beneden gaan,*
„*En brengen hem het geld!*" —

„*Ga Engel, breng het, voeg 'er by*
„*Dit troostwoord voor zyn ſmart:*
„God mag 't u zeegnen, goede man!
„*En dank dan God, die zeegnen kan,*
„*Maar met een needrig hart!*"

Fluks hupte 't zacht aandoenlyk kind,
Naar d'armen Gryzaart toe.
„*Myn Zoon, 't is weinig of men geeft:*
„*God, die voor alles zorgt wat leeft,*
„*Zal eenmaal vragen* HOE?"

Wat dunkt u Lezer! Voelt ge u niet opgewekt, om u in deze POEZY te verlustigen?

VIII. HOOFDSTUK.

De ZONDERLINGE. Door AUGUST LAFONTAINE. *Tweede Deel. Met Plaaten. Te* Haarlem *by* Fr. Bohn. 1803. 370 *Bladz. gr. Octavo. De prys is f* 3 : 16 -

LAFONTAINE is een meeeter in het verhaalen! Elk, die met gevoel en ſmaak zyne Schriften leest, vindt 'er genoegen, maar ook nuttigheid, leſſen en voorbeelden in. Zyn *Zonderlinge*, LODEWYK BURCHHARD, handhaaft, in dit Tweede

Deel, dat zelfde *zonderling*, maar tevens braaf, eerlyk en deugdzaam charakter, het welk wy, by onze aankondiging van het Eerſte *Deel* dezes Werks, in hem vonden en aanwezen. Wy hebben dus by de aankondiging van dit tweede en laatſte Deel niets te voegen by onze aanpryzing van het Werk, en willen alleen aan onze Lezers mededeelen de *zonderlinge* proef van eerlykheid, welke LODEWYK, op eene zonderlinge en voorbeeldige wyze doorſtond, en in zyne eerlykheid volhardde.

LODEWYK had, toevallig, eene Schuldbekentenis van zynen Vader aan eenen overledenen Vriend, te betalen aan deszelfs dochter, door zyne eerlykheid ontdekt en op goed geloof in handen gekregen, op zich nemende, dat zyn vader dezelve zou voldoen. Te huis gekomen, legt hy het papier onder het bord van zynen Vader, aan tafel. De oude man vindt hetzelve en leest het. Na tafel wenkte hy LODEWYK, om by hem in zyn Kabinetje te komen. En nu volgt dit geſprek tusſchen Vader en Zoon, *Bladz.* 228.

„ Gy heft my dit papier op het bord gelegd?"

„ Ja, myn vader!

„ Hoe komt gy daar aan?"

„ Ik heb het van de dochter van dien man, en meende 'er u een vermaak mede te doen. Vader! maar ik zie, het papier heeft u ernſtig gemaakt."

„ Dat heeft het, myn zoon; en ik denk, het zal het u ook maken en ons allen. Wanneer ik dezen ſchuldbrief betale, dan ben ik arm, myn zoon; dan is myn vermogen weg, en met myn vermogen uwe onafhanglykheid. Ik heb groote ſommen verloren, myn Zoon. Het geen my overbleef, is *Elthergen*. En dit goed is verloren, zoodra ik deze ſom betalen moet. Hebt gy dan niet de voorwaarde gelezen, die het in myne keus ſtelt, om dit geld al of niet aftegeven?"

„ Ook

„ Ook die heb ik gelezen, lieve vader!"

„ En wat raadt gy my nu, LODEWYK? Wanneer ik betaal, dan ben ik een arm man. Ik ben te oud en te zwak om nog te leeren werken. Ik kan my zeker wel behelpen; maar dat kan uwe moeder, dat kan uwe grootmoeder niet, en al konden zy het, dan zou nóg de vraag zyn, of zy 'er niet juist daarom door ongelukkig zouden worden, dewyl zy het moesten doen. Ik ga voor een ryk man door; zoo eensklaps van dezen titel tot die van een arm man aftedalen, zoude ons aan een groote menigte spotternyen blootstellen. LODEWYK, niemand weet van dat papier, dan ik en gy. Het is in onze handen, als wy het ver...."

„ O myn vader, riep LODEWYK met eenen vreeslyken angst uit. Vader, vader, ik zal voor u arbeiden, tot 'er my de leden stram van worden. Vader, ik wil my alles ontzeggen, om iederen wensch van myne grootmoeder te bevredigen. Ik heb leeren arbeiden, ik heb geleerd gebrek te lyden. Vader, om Godswil, betaal toch!"

„ Goed; maar myn zoon, gy, gy ligt my na aan het hart. Ik zie wel, ROZE bemint u nog; zy heeft nooit opgehouden u te beminnen. Uw geluk is juist aan het ontkiemen, en wilt gy het nu zelf moedwillig verstoren? Thans kunt gy aanspraak maken op de hand van ROZE, en hare bloedverwanten zullen ze haar u, in spyt van hunnen tegenzin, niet weigeren; dan zoodra wy opgehouden hebben ryk te zyn, dan houdt ook uwe hoop, van ROZE ooit uwe vrouw te heeten, geheel en al op. Waar mede zult gy ROZE onderhouden, wanneer gy moeite hebt, voor u zelven de kost te winnen? Hoe zult gy in staat zyn voor eene vrouw, die in den overvloed is opgebragt, te zorgen, wanneer uwe ouders, uwe hulpeloze grootmoeder nu alle hunne hoop op u vestigen, en dat van uwe hand verwachten, het welk

gy niet ter vervulling van uwe eigene noodwendigſte behoeften noodig hebt. Myn zoon, Roze is voor altoos van u geſcheurd, zoodra ik deze ſom betaal. Bedenk dat, myn zoon!"

„ Lodewyk ging onrustig de kamer op en neder, met de hand voor het voorhoofd en de tranen langs de wangen. „ Morgen, myn zoon, voer zyn vader voort, morgen gaan wy naar *Brunswyk*. Morgen nog zy Roze uw vrouw; morgen, hoort gy het wel, morgen!"

„ Vader, zeide Lodewyk op eenen zachten toon, ik kan u tot niets dwingen; maar, myn vader, reken op my niet. Van dit oogenblik af aan ſta ik met het meest vrolyk hart levenslang van Roze af. Vader, ik bemin haar onuitſpreeklyk; maar ik ſta van haar af. Bedenk, vader, bedenk; gy zyt die ſom aan de dochter van uwen vriend ſchuldig. Vader, denkt gy, dat het ons in onze armoede aan geluk zal ontbreken? Lieſſte vader, ik zweer het u; ik zal vrolyk zyn en myne vrolykheid zal u vrolyk maken. Lieſſte vader, bedenk toch zelf, het geen ik zoo geern niet zeggen zou. Laat ons braaf zyn, myn goede vader!"

„ Maar heeft myn afgeſtorven vriend het niet zelf tot eene voorwaarde gemaakt, dat ik alleen dan betalen zou, wanneer dit in myne magt ware?"

„ Lieve vader, zoudt gy deze voorwaarde in ernst kunnen doen gelden en dwingt niet juist deze grootmoedige voorwaarde u tot de allerſtrengſte rechtvaardigheid, tot eene gelyke grootmoedigheid jegens hem? O vader, ik bid u, verlies my uit het oog; want ik herhaal u hier myn allerheiligst, myn onwankelbaarst beſluit, Roze nooit, nooit, onder geene voorwaarde ter wereld myn vrouw te zullen noemen, wanneer ik dit niet kan doen langs den alleredelſten weg."

„ Nog eens, myn zoon, op dat wy elkander recht verſtaan. Kyk, ik wil zelven, u, uwe moeder,

der; ROZE, MARIE, die allen met ons ongelukkig worden, uit het oog verliezen; geen woord zal ik ſpreken van de elende, waarin uwe moeder en grootmoeder op dit bericht zinken zullen; geen woord wil ik zeggen van de elende, waarin MARIE met haar kind zonder onze hulp zal moeten komen, want gy weet nog wel niet, dat SELLHOFF geheel en al opgehouden heeft te ſchryven. Ik wil geen woord van ROZE zeggen, die nu, na dat zy aan uwe liefde alles heeft opgeofferd, het voorwerp der verwenſchingen van hare bloedverwanten worden of nu mogelyk haar leven in de armen van een hard, gevoelloos man verkwynen zal moeten!"

„ LODEWYK ſtond bleek en ſprakeloos. „ O myn vader, ik bid u houd op, gy verſcheurt my het hart en ik heb 'er geen ſchuld aan. Houd op! houd op! ik bid 'er u om!"

„ Maar myn zoon, dat kan ik niet verzwygen, dat met dezen eenen ſlag alle, alle onze weldadige inrichtingen hier in *Ellbergen* vernietigd zyn. Goed! Ik en gy zullen het dragen, zullen onze ooren ſtoppen voor de zuchten van de genen, die wy liefhebben, zullen onze oogen ſluiten, wanneer ROZE uit haren jammer hare armen naar ons uitſtrekt; maar dit kan zoo niet gaan met *Ellbergen*! Hier komt het niet op het geluk van een enkel mensch aan; hier komt het aan op de deugdzaamheid van een geheel geſlagt, en kunnen wy ook daar voor blind wezen? Ik moet *Ellbergen* verkoopen; de volgende bezitter, hy zy wie hy mag, hy zal niet ik, hy zal niet gy zyn. Reeds uit nydigheid, dat hy niet zelf die inrichtingen gemaakt heeft, zal hy de onze haten. MARIE zal 'er aan ontbreken; het zal eene doode pop zyn, die het aan den levenden adem der liefde mangelt. De deugd, de gelukzaligheid, de hemel zal allengskens weder verdwynen en de inwooners

zul-

zullen van ons, wanneer zy weder ellendig zyn, niet verkregen hebben, dan het treurig geschenk om hunne elende meer te gevoelen, daar zy het geluk en deugd eenmalen kenden. Hier is het niet meer om tranen te doen, maar om de deugd van eene geheele gemeente. Gevoelt gy niet, dat het hier rechtvaerdigheid is, onrechtvaerdig te zyn? Ziet gy niet, dat eene kleine bedriegery hier de hoogste deugd is, en dat, wanneer wy ze ongaern begaan, ons offer des te edeler is? Myn zoon, myn Lodewyk, ik bid u, bedenk toch dat!"

„Lodewyk zuchte diep. — „Ach, vader, het geen gy my daar zegt, gaat my na, zeer na aan het hart, dewyl ik gevoel, dat het bewaarheid kan worden. Maar, myn dierbare vader, zyn wy menschen dan voor de Voorzienigheid zoo onvermydelyk noodzakelyk? Heet dat niet de Voorzienigheid tot een verachtelyk poppenspel, tot een zwak arglistig weefsel van menschelyke driften te maken, welke bedriegeryen behoeven zou, om haare oogmerken te bereiken? De Voorzienigheid wil deugdzaame menschen, wil braafheid zonder wankelen, wil gerechtigheid, wat deze den mensch ook kosten mag. Zyn wy ook niet menschen? Wil zy niet van ons het zelfde? Neen, ik laat de Voorzienigheid zorgen voor het geheele menschdom, en ik zorg, zoo lang de Voorzienigheid het my veroorlooft, dat is, zoo lang ik zorgen kan, zonder te behoeven optehouden deugdzaam en rechtvaardig te zyn. Vader, ik ben immers niet alwetend: ik ben immers maar een mensch, en zou ik ten minsten niet alwetend moeten zyn, wanneer ik my wil veroorloven, de hand te slaan in het geen het werk der Voorzienigheid is? Neen, vader, ik heb maar eenen regel, welken gy my zelf geleerd hebt: wees braaf, bemin de menschen, wees rechtvaerdig jegens hen: Aan dezen regel houdt myn hart en myn verstand vast. Hoe dit

al-

alles met het geheel past, dat weet God, die ons dit zwakke hart en dit zwak verstand gaf. Neen, myn vader, ik kan niet dan braaf zyn!"

„ Dan geef ik u toe, myn zoon, waar ik niet in staat ben de omstandigheden te beoordeelen, houd ik my ten strengsten vast aan de voorschriften van braafheid; maar hier, waar ik in staat ben de geheele zaak met haare gevolgen door te zien, waar ik het goede, dat 'er uit volgen moet, duidelyk voor my zie..."

„ Wat zien wy dan? de naaste gevolgen, myn vader; en my dunkt, gy ziet het kwaad, dat 'er in steekt en uit volgen moet, geheel en al over het hoofd. Vier menschen, vier edeldenkende menschen, een Jood — vader, gy moest eens weten, hoe edelmoedig deze Jood is! — En nu vertelde hy hem het afzetten van den ouden prediker. — Deze vier edeldenkende menschen, voet hy voort, vertrouwden my zonder alle wantrouwen dezen schuldbrief toe, dewyl zy aan deugd gelooven. Wanneer wy hen bedriegen, kunt gy dan berekenen, welke uitwerking dit op hunne harten hebben zou? Zal niet mogelyk in deze vier gemoederen het geloof, aan menschen, deugd en braafheid verstikt worden? Hebt gy my niet duizend gevallen verhaald, dat de reinste deugd nog door een klein, weinigbeduidend voorval verloren ging? Ziet gy wel, vader, dat wy ten minsten alwetende zouden moeten zyn, om eens in ons leven tegen de regelen van braafheid aan te kunnen handelen. Ik weet wel, dat uit slechte daden goed ontstaan kan; maar een slechte daad blyft toch eeuwig slecht. O myn vader! laat my de geschiedenis van het testament, welke DIDEROT verhaalt, en welk gy my zoo dikwerf verteld hebt, op dit geval toepassen. Wanneer nu die vier menschen, en dit geval is gemakkelyk te stellen, door het gemis van eene groote somme gelds

te

te gronde gingen, hoogst ongelukkig, ja ondeugdzaam wierden, en gy vernaamt dan hun ongeluk, wanneer het te laat was, hen te helpen? Hoe dan? Denkt eens aan uw eigen hart, myn vader! Ik bid 'er u om, myn vader! Ik bid 'er u om, bedenk dat alles O vader laat ons arm, maar deugdzaam zyn!"

„ Langer kon de oude man het niet uithouden. Met vreugdetranen zonk hy in de armen van zyn zoon. „ O myn zoon, riep hy uit; myn LODEWYK! Nooit was ik trotsch; maar thands in dit oogenblik, ben ik trotscher, dan de Keizer, want gy, edel, edel mensch, zyt myn zoon en ik heb uw hart gevormd! Ja, myn zoon, laat de wereld instorten, gelyk zy ten laatsten instorten moet; wy staan zorgeloos en onzer eigene deugd bewust midden onder de instortende bouwvallen, en ontrukken niemand zyne steunsels, dewyl wy rechtvaardig zyn, Laat ze instorten! Wy beiden zyn ons zelven genoeg! Ik ben arm, wanneer ryk zyn beteekenen zal bezitter van goud te wezen; maar nooit was ik ryker, dan tegenwoordig, daar ik aan uwen boezem ligge, myn zoon! Groote God! tot welk eenen wellust kan het ongeluk worden, wanneer men een vriend heeft, zoo als deze hier! Myn zoon! myn LODEWYK! Met welk een zegepraal zal ik aan uwe hand dit huis verlaten en eene kleine hut betrekken! Hoe vergenoegd, hoe zalig ben ik! myn zoon! myn vriend! myn dierbare LODEWYK!"

Welk een edel, welk een beminlyk charakter heeft deze *zonderlinge* LODEWYK! Waar zou hy wel navolgers vinden? En evenwel hy doet niet meer dan zynen pligt!

LET-

LETTER-NIEUWS.

BEKENDMAAKING.

By M. de Bruyn, Boekverkoper te *Amſteldam*, in de Warmoesſtraat, het zesde Huis van de Viſchſteeg, Noordzyde, is heden van de Pers gekomen, de derde Druk van de *Leerredenen over Gods Deugden*, door EWALDUS KIST, Predikant te *Dordrecht*, twee Deelen, in groot Octavo.

Deze *Leerredenen* hebben geene aanpryzing nodig. De Naam van den Eerwaardigen KIST is, zoo door zyne Aanmerkingen over den waaren zin der Stelling des *Heidelbergſchen Catechismus*: wy zyn van natuure geneigd, God en onzen naasten te haaten, als door zyne *Leerredenen* over den Hoofd Inhoud van de Zedenleer des Christendoms, ook die over Verſchillende Onderwerpen, in dit Werk, alöm, in de Kerk van Nederland met roem bekend. —— Zoo belangryk de Inhoud dezer *Leerredenen* is, zoo treffend is ook de Uitvoering. Zy zyn XX in getal, en de gewigtige Onderwerpen daarvan, als volgt: 1. Gods Geestlyk beſtaan, over *Joh.* IV: 24. 2. Gods Alwetenheid, 1 *Joh.* III: 20*b*. 3. Gods Wysheid in de Natuur, *Pſ.* CIV: 24*a*. 4. — in de Voorzienigheid, *Job* XXVIII: 20. 27. 5. — dezelve verdedigd, 1 *Kor.* I: 25. 6. Gods Wysheid in den dood van JESUS, 1 *Kor* I: 24. 7. — in de ſchikkingen en leidingen zyner Genade, 1 *Tim.* I: 17. 8. Gods Heiligheid, 1 *Petr.* I: 16*b*. 9. Gods Liefde, 1 *Joh* IV: 8*b*. 10. Gods Langmoedigheid, *Pred.* VIII: 11. 11. Gods Rechtvaardigheid, *Pſ.* XI: 7*a* 12. Gods Billykheid in het toezenden van Rampen, *Job* XXXIV: 23. 13. Gods Almagt, *Mark.* X: 27*b*. 14. Gods Alömtegenwoordigheid, *Pſ.* CXXXIX: 7—10. 15. Gods Souvereine en vrymagtige Opperheerſchappy, *Pſ.* CXV: 3. 16. Gods Eeuwigheid, *Pſ.* XC: 2. 17. Gods Onveranderlykheid, *Mal.* III: 6. 18. Gods Onbegryplykheid, *Job* XI: 7—9. 19. Gods Algenoegzaamheid, *Hand.* XVII: 25. En 20. Gods Majeſteit, *Jeſ.* VI: 1—4. De verhevenſte en belangrykſte Waarheden worden hier, met klaarheid, bevalligheid en overtuigingskragt voorgeſteld en toegepast. Het eene en andere maakt deze Leerredenen allerlezenswaardigst.

J. Thier-

J. Thierry en C. Mensing in *'s Haage*, geeven uit en hebben alom verzonden: *Leerrede ter voorbereiding voor 's Heeren heilig Avondmaal en ter gelegenheid van de bedieninge des Heiligen Doops, aan twee Persoonen van de Hottentotsche Natie*, uitgesprooken in de groote Kerk in *'s Hage*, door W. L. KRIEGER, Predikant aldaar, in gr. 8vo. *ten voordeele der Nederduitsche Gereformeerde Diaconie in 's Hage*, à 6 Stuiv.

Ook word by gemelden uitgegeven en is alom verzonden: *Naamregister der Predikanten*, zo van de Nederduitsche als Walsche en Engelsche Kerken, met derzelver Standplaatzen, gelegen in de voormaals genaamde VII vereenigde Provinciën van *Nederland*; nu *Bataafsche Republiek*, enz. Mitsgaders een Naamregister der Curatoren en Professoren van de vyf vermaarde Hooge Schoolen, als mede der Illustre Schoolen; Rectoren, Prorectoren en Præceptoren van de Latynsche Schoolen, onder het zelve gebied, enz. Verbetert voor den Jaare 1804 à 14 Stuivers.

W. van Vliet, te *Amsterdam*, debiteert met zeer veel succes: *Leerredenen over de Heidelbergsche Catechismus*, door wylen den beroemden Hoogleeraar P. CURTENIUS, vier Deelen in gr. 8vo. (in plaats van *f* 14—) voor *f* 9:— Het *Geloof* in deszelfs *aart* en *vrucht* verklaard, de beminnelyke verplichting daar toe uit het Euangelie aangedrongen, en tegen de bedenkingen zoo van 't vleeschlyk vernuft als van heilbegeerige doch bekommerde zielen gestaafd en verdedigd. In negentien uitmuntende praktikaale Leerredenen, door wylen ISAAK DE LEEUW, (in leven) laatst Predikant te *Rotterdam*, zevende druk, in gr. 8vo. à *f* 2.— *Een-en-zestig Leerredenen*, over den voortreflyken Brief van *Paulus aan de Kolossensen*, door wylen den Godvruchtigen Leeraar T. A. CLARISSE, (in leven) laatst Predikant te *Amsterdam*, vyf Deelen in gr. 8vo. (in plaats van *f* 11-14.) voor *f* 5:— *Leerredenen over de Geschiedenis van Ruth*, door wylen F. SERRURIER, (in leven) laatst Predikant te *Amsterdam*, vier deelen in gr. 8vo. (in plaats van *f* 7-12) voor *f* 3-16.— *Twee honderd nieuwe Geestryke Raadzels*, door J. DE PASSIUS, Muziekmeester te *Utrecht*, voor *f* 1-12. C. G. SALTZMAN, *Aanleiding tot een verstandige en onverstandige opvoeding der Kinderen*, twee Deelen, in 8vo. voor *f* 2-10. J. J KAEMMERER, *Zedekundige Lessen voor Jongelingen*, in 8vo. à *f* 1-2. K. F. LOSSIUS, *Gumal en Lina*; eene uitmuntende Geschiedenis tot nut en vermaak der Jeugd, drie deelen, in 8vo.

8vo. voor *f* 5.— *Magazyn van Spreekwoorden en Zedespreuken*, opgehelderd door Voorbeelden en Vertellingen tot een Leesboek voor de Jeugd, drie deelen, in 8vo. met plaaten, voor *f* 2-10. *Palmbladen, of uitgelezene Oostersche Vertellingen voor de Jeugd*, door A. J. Lierskind, twee Deelen. In gr. 8vo. voor *f* 1-16. — *Leevensgeschiedenis en Lotgevallen* van Robinson Crusoe, drie Deelen, in gr. 8vo. met 18 fraaije plaaten, (in plaats van *f* 7-15) voor *f* 4-10. *Pelgrims Reis te water en te lande*, of merkwaardige leevensbyzonderheden van een' *Godvreezend Kristen* op zyne reizen, door de vier gedeelten der wereld, in onderscheiden betrekkingen; door hem zelven beschreeven. In gr. 8vo. à *f* 3-12. Van dit merkwaardig en leerzaam Boek, zyn nog maar weinig Exemplaaren voor handen.

Te *Amsterdam*, by Joh. van der Hey, wordt met succes gedebiteerd: *Gesprekken en Overdenkingen over het Lyden en Sterven van onzen Heere JESUS CHRISTUS*, door W. L. Krieger, Predikant in 's *Hage*, 5 stukken in drie deelen, gr. 8vo. met het Pourtrait van den Autheur, de prys is *f* 9-16. Van des Autheurs andere Werken over de *Geboorte, Opstanding* en *Hemelvaart JESU CHRISTI*, als mede over het *Pinksterfeest* zyn by bovengemelde Boekverkooper mede nog Exemplaaren te bekomen.

De LYDENDE en VERHEERLYKTE IMMANUEL, of volledige Verklaaringe over alle de *Feest- en Lydensstoffen*, in 64 eenvouwige, Godvrugtige, Practikaale Leerredenen, met derzelver zeer belangryke troostvolle Toepassingen en Leeringen, zoo als dezelve 's Jaarlyks in de Gereformeerde Kerken gepredikt worden als: Op de *Geboorte* of *Kerstyd*. Op *Nieuwejaarsdag*. Over het ganzsche *Lyden en Sterven* van den Heere Jesus Christus. Over de *Opstandinge* of *Pascha*. Op *Hemelvaartsdag*. Op het *Pinxterfeest*, en eindelyk 3 *Leerredenen* over de *Lofzang Simeons*. Alle uitgesproken door den nu zaligen Heere J. Beukelman, in Leven getrouw Leeraar in de Gemeentens J. C. te *Hoorn*, *Rotterdam*, en nu laatst in 's *Hage*. Om veel tot Lof van 's Mans Werken te zeggen, achten wy geheel onnodig, alleen dit, dat het een der geschiktste en belangrykste Huisboeken uitmaakt, welken in deeze tyd in elk Huisgezin gebruikt kunnen worden, vooral voor hun die voor Tyd en Eeuwigheid wenschen gelukkig te zyn. — De Boekverkoper H. Vermandel, te *Amsterdam*, door aankoop Eigenaar geworden zynde van het klein getal der nog overig zynde Exemplaaren, bied dezelve

zoo lang dezelve strekken, aan, voor de verminderde prys van *f* 3 — 3 — daar dezelve by de vorigaande Uitgever gekost hebben *f* 6 — 6 — Dit Werk is 2 Deelen in 4to. groot 1035 Pag. en is mede te bekomen te *Dordt* by Blussé, *'s Hage*, Thierry en Mensing; *Rotterdam*, Holtyn; *Hoorn*, Broebaart; *Utrecht*, Emenes; *Groningen* Kamerling en *Leeuwarden* van Sligh. Het gering nog voor handen zynde getal gedoogt geen verdere verzending, maar moeten voor Rekening ontboden worden.

By de Boekverkopers G. T. van Paddenburg en Zoon, en de Wed. J. van Terveen en Zoon, te *Utrecht*, is gedrukt en te bekomen, *Vervolg der afgebroke Verdediging* van Jacobus Heringa, *Eliza's zn.* De prys is 18 St. Van den *derden Druk* der *Verdediging* zyn nog eenige Exemplaaren te bekomen. Geene worden voor egt erkend, dan die door de Wed. J. van Terveen en Zoon eigenhandig zyn ondertekend.

BERIGT AAN VREDE-LIEVENDEN.

Vrede-raad aan de Professoren der Theologie te Utrecht, door Eirenophilus, is à 4 Stuivers te bekomen te *Amsterdam*, by M. de Bruyn, Brave, ten Brink, Schalekamp, Swaluw, van Vliet. *Arnhem*, Nyhof. *Dordrecht*, Blussé, van Braam, de Haas. *Delft*, Wed. J. de Groot. *Franeker*, Romar. *Gouda*, Brinkman en Klein. *Haarlem*, Augustini, Bohn, Loosjes. *den Haag*, Thierry en Mensing. *Leiden*, Honkoop, Dusaar. *Rotterdam*, Cornel, Holstein. *Utrecht*, Wed. Terveen en Zoon. *Zwolle*, de Vri. *Zutphen*, Thieme. En verders alom.

BIBLIOTHEEK VAN

Theologische Letterkunde, voor het jaar 1803. N. 4. Inhoudende Beoordeelingen van In- en Uitlandsche Godgeleerde werken; benevens een Bericht van den Staat der Protestantsche Kerken in *Frankryk*, en wegens den staat van den Godsdienst in *Dordrecht*. De Algemeene Byval en 't gelukkig onthaal 't welk dit Maandwerk, zo In- als Buiten's Lands ontmoet, verbied ons verdere aanpryzing of meerdere ontdekking, van deszelfs gewichtige Inhoud. — No. 1. voor 1804. zal den Eersten Maart aanstaande by den gewoone Uitgever W. Brave, Boekverkoper op den Nieuwendyk te *Amsterdam* worden uitgegeven.

By

By J. Troost te *Arnhem* wordt uitgegeven en is alom verkrygbaar: *Theodore van der Linden*, door HENDRIK STILLING, 2 deelen in 8vo. De prys is *f* 1-14. —

Mr. J. P. KLEIN merkt by een Voorrede voor dit Werkje aan, dat de Lezer in deze twee Deeltjens van zynen braven vriend STILLING, wiens menschkundige pen, naar zyn oordeel, reeds van overlang geene aanprysing by zyne Landgenoten meer behoeft, veelligt meer waarheid, meer echte deugd en waereldkennis kan aantreffen, dan by menige Boekstapel van Kolossalen omvang, al ware dezelve ook met Printverbeeldingen bezwaard. Zoo veel, *verder*, zou wel waar zyn, dat hy hier, onder een aantal goede leerregels, kan leeren, hoe een Godsdienstig geduld de ontspoeden van dit leeven leenigt; hoe het ons in staat kan stellen om de krachten van den geest te versterken en door verdubbelde inspanning tot het opsporen van redding bekwaam te maken; hoe hetzelve eindelyk het heilsdeel wordt der zalige bewustheid van wel geleefd te hebben. — En hier werd geleerd, dat de Voorzienigheid by alle hare wonderbare leidingen en zware beproevingen, de gelukkigste oogenblikken juist weet te treffen, waarin wy verkwikking behoeven en de menschelyke kracht, zonder hulp zou bezwyken. —— By denzelven Uitgever zyn ook te bekomen, van denzelfden Autheur:

HENDRIK STILLINGS kindsheid, jongelingsjaren en vreemdelingschap à *f* 1-12.

HENDRIK STILLINGS Huislyk Leven a *f* 1.

Geschiedenis van den Heer *van Morgenthau*, 2 deeltjes à *f* 1-12.

En geschiedenis van *Florentin van Faillendorn*, 3 d. à *f* 1-15.

By J. Troost en C. Nyhoff te *Arnhem*, word met succes uitgegeven: *Uitbreiding van de Bybelsche Historievragen tot gebruik van Katechizatien en Christelyke Huisgezinnen*, door A. VAN DEN BERG, Predikant aldaar. De prys is *f* 1-14.— Dit Werkje is geschikt om de onderwyzelingen in hunne voorbereiding tot de Katechizatie over de *Bybelsche Historievragen*, te hulp te komen.

Te *Amsterdam* by P. G. Geysbeck, Boekverkoper op de Lelygragt, by de Keysersgragt, is gedrukt en word op last van 't Mathematisch Genootschap, *een onvermoeide arbeid komt alles te boven*, uitgegeven: *Montucla Historie der Wiskunde*, 4e Deel, 4e Stuk in gr. 8vo met plaaten à *f* 1-4 — Uit het Fransch vertaald door A B STRABBE, Lid en Se-

cretaris van 't bovengemelde Genoodschap en Wynroeijer der Stad *Amsterdam*.

NB. Het laatste Stuk van dit gerenommeerde en sterk verlangd werk, zal eerstdaags ten drukpers bezorgt worden, zoo dat dit werk dan geheel compleet zal zyn, van de voorige Deelen of aparte stukken zyn by bovengemelde nog te bekomen.

BERICHT VAN *TEYLER'S* GODGELEERD GENOOTSCHAP.

Teyler's Godgeleerd Genootschap, heeft, in de laatstgehoudene Zitting, besloten tot een Prysvraag op te geeven:

Welken dienst hebben de Zendelingen, in de twee jongst verloopene Eeuwen, aan de voortplanting des waaren Christendoms *gedaan? — En welk eene vrugt heeft men van de tegenwoordig werkzaame Zendeling Genootschappen, ten deezen opzigte, te wagten?*

De Prys, aan het bestgekeurde Antwoord toegelegd, is eene *Gouden Medaille*, ter waarde van *vierhonderd Hollandsche Guldens*, buiten den Stempel. Die na deezen Prys willen dingen, moeten hunne Antwoorden zenden, *aan het Fundatie-huis van wylen den Heer* PIETER TEYLER VAN DER HULST, *by het Sleepers-hoofd te Haarlem*; vóór den Eersten December 1804, om beoordeeld te kunnen worden vóór den Achtsten April 1805.

De Antwoorden moeten in goed leesbaar *Nederduitsch*, *Latyn*, *Fransch* of *Engelsch*, geschreeven zyn (*) verzegeld met een Cachet, en al-

(*) Hoe zeer deeze Bepaaling alle andere *Taalen* uitsluite, heeft het Genootschap, van tyd tot tyd, *Hoogduitsche* Verhandelingen ontvangen: doch Verhandelingen, in die *Taale* geschreeven, kunnen na den Eereprys niet dingen.

alleen ondertekend met een Spreuk; waarby een insgelyks gecacheteerd Briefje, dezelfde Spreuk ten opschrifte hebbende, en van binnen des Schrijvers Naam en Adres bevattende.

Voorts houdt zich het Genootschap aan de Voorwaarden van deszelfs Bericht, in de *Hedendaagsche Vaderlandsche Letteroefeningen*, in de *Boekzaal*, en in het *Monthly Review* te vinden, gelyk ook in een afzonderlyk *Blad*, in het Najaar van 1778, by de Boekverkoopers ENSCHEDE en VAN WAARE te bekomen.

PROGRAMMA VAN *TEYLER'S* TWEEDE GENOOTSCHAP, VOOR DEN JAARE 1804.

Teyler's Genootschap heeft goedgevonden de volgende vraag voor te ſtellen:

„Wat kan men thans omtrent de overeenkomst der Lichtſtoffe met de Warmteſtof (calorique) uit daar omtrent in 't werk geſtelde proeven of bekende ondervindingen met eenigen grond afleiden?"

Het Genootschap belooft aan den Schryver, wiens andwoord, zo wel door duidelykheid en bondigheid van voordracht als door eigene proefneemingen, of door naauwkeurige herhaling der proefneemingen hier omtrent door HERSCHEL en anderen in 't werk geſteld, de meeste verdienſten zal hebben, de gewoone gouden Eerpenning, ter innerlyke waarde van 400 Hollandſche guldens.

Wyders herinnert het Genootschap, dat de andwoorden op de vraag voor den jaare 1802 uitgeſchreven, volgens het bericht in de Haarlemmer Courant van 1 Nov. 1803, onvoldoende geoordeeld zynde, hetzelve deze vraag herhaald heeft, om beandwoord te worden voor 1 April 1805. De vraag luidt dus:

Daar veele wysgeeren de Natuurkunde aanprezen als by uitnemendheid geschikt, om de geenen, die 'er zich op toeleggen, van het bestaan des Scheppers en van deszelfs almacht, wysheid en weldadige oogmerken op het sterkste te overtuigen, doch daar andere geleerden, die meer byzonderlyk andere wetenschappen beoefenen, de voortreffelykheid der Natuurkunde ten dezen aanzien niet erkennen of schynen in te zien, verlangt het Genootschap dezelve opzetlyk te zien verhandeld.

Het Genootschap verlangt namelyk: — „dat men op eene bondige en treffende wyze, in eenige uit de Natuurkunde ontleende voorbeelden, aantoone, dat eene verstandige en eenvoudige beschouwing van de ons bekende natuur der dingen ons niet alleen van des Scheppers bestaan volkomen kan overtuigen: maar ook byzonderlyk geschikt is om ons van deszelfs volmaaktheden waardige en verhevene denkbeelden te geven, en dat men dus met recht kan zeggen, dat de Schepper, gelyk veele wysgeeren beweeren, zich en zyne volmaaktheden in de voor ons kenbaare natuur der dingen openbaart aan elk, die zich moeite geeft hem daar uit te leeren kennen."

Het Genootschap bedoelt door dit voorstel een vertoog te verkrygen, geschikt tot overtuiging der geenen, die, uit hoofde van aan dit ontwerp niet de vereischte aandacht te hebben gegeven, niet inzien, hoe zeer Natuurkundige beschouwingen geschikt zyn niet alleen om, by onbevooroordeelde en waarheid zoekende lieden, de grondwaarheden van allen Godsdienst zo wel te vestigen, dat zy tegens allen aanval bestand zyn: maar ook om, by veelen, te zeer bekrompene, onwaardige en met des Scheppers in de Natuur geopenbaarde volmaaktheden rechtstreeks strydige denkbeelden te verhoeden en tegen te gaan; op dat uit het

een

een en ander vervolgens dok blyken moge, hoe zeer Natuurkundige beſchouwingen, byzonderlyk in deezen tyd, verdienen meer algemeen tot dat einde aangewend en aangeprezen te worden.

De bedoeling dezer vraag is geenins, zo als eenige Schryvers der ontvangene ſtukken verkeerdelyk ſchynen begrepen te hebben, dat men een groot gedeelte der Natuurkunde doorloope, waar door men noodwendig doorgaans zeer oppervlakkig heeft moeten blyven: maar dat men, zo als in de vraag duidelyk ſtaat uitgedrukt, ter beandwoording van dezelve ſlegts eenige uit de Natuurkunde ontleende voorbeelden of onderwerpen kieze, welke men tot dit oogmerk het geſchikſt zal oordeelen; dat men dezelve, naar den tegenwoordigen ſtaat van kennis, zo verre dit voor de bedoeling der vrage dienen kan, behoorlyk uitwerke, en by eene duidelyke en bondige ontvouwing vooral eene treffende voordracht paare, en hier by de uitgedrukte bedoeling der vraag in alle deelen wel in acht neeme, en dat men teffens aantoone (het geen in de meeste der ingekomene ſtukken ontbroken heeft) de ongegrondheid der aanmerkingen door zommige wysgeeren tegens deze wyze van redeneren gemaakt.

Het Genootſchap belooft aan den genen, die hier aan het best zal beandwoord hebben, een gouden Eerpenning, ter innerlyke waarde van 400 Hollandſche guldens.

De andwoorden op deze beide vragen moeten, in het Nederduitsch, Latyn, Fransch, Engelsch, of Hoogduitsch (doch met geene Hoogduitſche letter geſchreven,) op de gewoone wyze, met een verzegeld biljet, des Schryvers naam bevattende, gezonden worden aan *Teyler's* Fundatie-huis, voor 1 April 1805, om voor den 1 November dezelven jaars beoordeeld te worden.

Naamlyst der D D. Proponenten, met Aanwyzing onder welke Classis hun Eerw. geëxamineerd zyn, ëf woonen.

ZUTPHEN.

Johannes Martinus van Uchelen, Nic. Zeg. Fil.
Zion Quint van der Trans.
A. J. Lambrechts.

OVERVELUWE.

Hendrik Evest Greve, Egb. Joh. fr.

NEDERVELUWE.

Jan Hendrik Brinkhof.
Vopiscus Horatius Acket, *Prof. Prof. en Rector te Harderw.*

MAASTRICHT.

Theophilus Carolus Essers, Joh. fil. Henr. Joh. fr. *Litt. et Ling. Gr. Prof.*

DELFT EN DELFTSLAND.

Wilhelmus van Bylert, Ant. Ger. fil. Wilh. nep.
H. van Leeuwen.

GOUDA EN SCHOONHOVEN.

Samuel Jacobus Everaars.

'S GRAVENHAGE.

Philip Dinant Meersch.

HAARLEM.

Marcellus Baarsemman.

EDAM.

Johannes Moreenvlies, *Rector te Edam en Predikant te Volendam*, afgestaan.
Hermannus Willens.

WALCHEREN.

A. Goedkoop.

THOLEN EN BERGEN OP DEN ZOOM.

Jacobus Diderik Jansen Jac. Fil.

LEEUWARDEN.

Joh. Groenewoud.
Hend. D. Struiving.

DOKKUM.

Jac. Nic. Talma.
P. T. van Kleffens.
J. van der Helm.

FRANEKER.

Arent van Duden, *Conrector te Franeker.*

SNEEK.

M. Veenstra.
W. J. Tenckinck.
W. Koning.

BOLSWARD EN WORKUM.

J. van Daalen.

ZEVENWOUDEN.

Tjepco Potter.
B. J. Swalue.

KAMPEN.

Herman Dresselhuis.

GRONINGEN.

Petrus Hofman Peerlkamp, *Præceptor te Groningen.*
Abraham Ledeboer.

APPINGEDAM.

H. Buurma.

LOPPERSUM.

Johannes Brandgum Crans.

'T WESTERKWARTIER.

Bernardus Bredée.

OOSTFRIESLAND.

Dirk Dirkſen Ohling.
Jacobus Apitz.
Eano Berends.

Tjadé van Ellen.
Henricus Edenhuizen, Ubbo Fil.
Everardus Penning.
Lucas Pannenborg.
Gerhardus Pauwel van Santen.
. . . Sparringa.
N. Staal.
E. C. Gravemeyer.
A. Tormyn.
H. N. ter Haar.

B E N T H E I M.

Gerardus Tigler, Lamb. fr.
P. A. Schultz, *Rector te Bentheim.*
Zeno Meyling.

L I N G E N.

Joan. Herman. Stapenhorst.
Arnold Fokke.
Ernst Lodewyk Banning.
F. S. Bork.
Sibold Dalhoff.
F. W. Zimmerman.
. . . Kreckler.
. . . Melchior.

K L E E V E.

Jacobus Henricus Hinssen, *Rector te Zevenaer.*
Godfried Arnold Maas, *Conrector te Kleeve.*
. . . Koisch, *Rector te Emmerik.*
. . . Riethausen, *Conrector te Cleef.*
. . . Gunther, *Conrector te Cleef.*
J. H. Junius.

W E Z E L.

Theodorus Christianus Bender, *Rector te Rees.*
Joh. Ad. Heymanns, Adolph. Nep. Joh. Phil. filius, *Conrector van 't Gymnasium te Wezel.*
Johan Daniel Hoffman, *Rector te Orsoi.*
Cornelis Roodbeen.

DUIS-

DUISBURG.

Johan Heinrich Finmann, *Rector te Sevenaar.*
Johan Peter Taljan.
Henricus Jacobus Berkenkamp.
Frederich Wilhelm Dahlhof, *Collaborateur aan 't Gymnasium te Duisburg.*
Henrich Wilhelm Cramer, *Conrector te Duisburg.*
Joannes Jacob van der Ruhren, *Jo. Jac. Arn. fil.*

Regiſter der DD. Proponenten, die in de zes laatſte Maanden van het Jaar 1803. tot Predikanten beroepen, of overleden zyn.

P. Specht Gryp, te *Lienden.*
Albertus Gerbrand Brinkhof Bruskamp, te *Perris.*
Joan Brussen, te *Everdingen.*
J. de Kuyzer, te *Schore en Vlake.*
H. H. ter Veen, te *Oosterzee en Echten.*
Elb. A. Boerman, te *Cuinre.*
Gerrit Radsmaker, te *Hogeveen.*
Willem Jacob Krol, te *Nieuwenhoorn.*
Ferdinand Coenraad Everaars, te *Lopik en Cabauw.*
Henricus Edelinck Riegersma, te *Boornbergum en Kortehemmen.*
Gerhardus Borkhof, te *Borkum.*
Antonie Morns, te *Hooge en Lage Mierde.*
Gerhardus Wilhelmus Bisschop, te *Waal en Hondswyk.*
J. C. Fischer, te *Nieuwlauzen.*
F. J. Abresch Pz. Fil., te *Garrhuizen.*
Willem van Vloten, te *Schermerhorn.*
J. J. van Sittert, te *Vechhuizen.*
Johannes Cornelis Verlouw, te *Kattendyke.*

Abra

ABRAHAM VAN BEMMELEN, te *Anheveen*.
. . . GOEDEKING, te *Brochterbeeke* (onder de Cl. van *Lingen*.)
ASSUERUS ALBERTUS GILIARD, in de Walsche Gemeente te *Zutphen*.
GERBRAND ELIAS, te *Scherpenzeel*.
DANIEL VAN STAVEREN, te *Dungen*.
E. BEGEMAN, G. S. Fil. Jac. Fr. te *Eemnes binnen*.
PIETER HUIBERT NAHUIS, te *Zeist*.
JAC. VAN HOUTEN, te *Gerkesklooster*.
NICOLAAS DYK, te *Gramsbergen*.
BERNARDUS KONING, te *Hurwenen*.
ABRAHAM VAN GELDER, te *Almen*.
P. G. JONGBLOED, te *Noorden*.
THOMAS VERWEEL, te *Kolhorn*.
CORNELIS VAN ENGELEN, te *Waveryeen*.
J. POPPE, te *Coetgeene*.
Js. MEINARD, *Emer. Conrector te Haarlem*, Overleden.
ABRAHAM VERSCHUIL, te *Amsterdam* Overleden.

Naamlyst der DD. *Proponenten, onder de Walsche Synode dezer Landen, en derzelver Woonplaatsen.*

LEIDEN.

Abraham Blussé.
A. F. Puerari.

ROTTERDAM.

Jean Baptiste Moquette.

DEN HAAG.

David Charles Abraham Grandliénard.

UTRECHT.

D. Combe.

NB. *Zo 'er in deze Naamlysten der DD. Proponenten iets abusiefs mogte geplaatst staan; verzoekt men, daar van opgave te doen, aan de Uitgevers dezes.*

KERK.

KERK-VERNIEUWING TE ENSCHEDE, 11 DECEMBER 1803.

Heden was de langgewenschte dag, een Feestdag voor deze Gemeente om Gods weldadigheid te mogen gedenken in zynen Tempel, waartoe het volgende alle aanleiding gaf.

Ons Kerkgebouw namentlyk was in 't begin van den schrikkelyken oorlog, van binnen byna verwoest, en na krygsgebruik tot eene stalling voor paarden ingeruimd.

Hier door werden wy in 1795 eenen geruimen tyd van onze openbare Godsdienstoefening beroofd, alles was in de uiterste wanorde, de zitbanken voor 't grootst gedeelte verbrand, de grafsteenen overal ingevallen, de Kerkglasen en het Orgel geheel verbrysseld.

En hoewel dit eenigzins verbeterd werd, bleef echter de plaats ter Godsdienstige waarneeming nog ongeschikt, en het gezang in deze talryke Gemeente zonder het geklank des orgels wantonig.

Dan God die uit de duisternis licht en uit wanorde orde doet geboren worden, heeft dit alles voor ons ten besten gekeerd.

Het was doch by de korte flikkering van de vredezon te *Amiens*, dat zich in dezen ook alles begon op te klaren.

De Leeden der Gemeente, die tot hier toe, uit vrees voor nieuwe onheilen hadden stil gezeten, voelden zich, genoegzaam eenparig gedrongen, om het vervallene te herstellen, een iegelyk hunner gaf ten dien einde na het vermogen zyner hand.

Dus ons Kerkgebouw zich in een geheel andere gedaante vertoond, daar 'er byna niets in is, of het heeft vernieuwing en verbetering ondergaan.

Be-

Bovenal pronkt hetzelve met een uitnemend fraai Orgel, vervaardigd door den alom bekenden Orgelmaker J. P. KUNKEL, te *Rotterdam*, die ook met dit werk alle eer heeft ingelegd.

Althans op bovengemelde dag voor de eerste reis in het openbaar beſpeeld, door daar toe verzogte praeſnemers, hebben deze over het zelve hun hoogst genoegen betoond, zo van wegen de force, als heldere en zoetvloeijende tooneu — andere kunstkenners daar by tegenwoordig hebben het als uit eenen mond bewonderd.

Dit orgel van buiten met ornamenten rykelyk voorzien, heeft twee fraaije hand Clavieren, die zeer ligt beſpeeld worden, een aangehangen Pedaal, vier Blaasbelgen, de koppeling en regeering op de nieuwe maniet.

Zynde de voorname inrigting van hetzelve, en de plaatzing van de Registers als volgt.

Onder Clavier.

Praestant zeer sterk.		8 voeten
Holpyp.		8 ——
Trompet, gehalveerd.		8. ——
Octaaf.		4 ——
Fluit.		4 ——
Quint praestant.		3 ——
Super Octaaf.		2 ——
Gemshoorn.		2 ——
Mixtuur.	2, 3 à 4	sterk.
Scherp.	2 à 3	sterk.
Cornet . . diskant.		6 v. sterk.
Sexqui altera disk.		2 sterk.
Tremulant.		
Affluiting.		
Hoofdventiel.		

Boven Clavier.

Principaal.	8 voeten.
Gedekt.	8 ——
Dulciana	8 gehalv.

Oc-

Octaaf.	4 voeten
Quint praestant	3 ——
Mixtuur	2 à 3 ſterk.
Tertiana	1¼ voeten
Tremulant.	
Affluiting.	

Tuſſchen de 2 Clavieren worden dezelve met eene Trek-koppeling aan malkander gekoppeld.

De inwyding geſchiede door onze beide Leeraaren, de oudſte D. A. WEDDELINK, predikte voormiddags over de woorden van Johannes *Joh.* X: 22, 23. *En het was het feest der vernieuwing des Tempels te Jeruſalem, enz.*

Voor en tuſſchen de predikatie werden de volgende verſen uit daarop toepaſſelyke *Pſalmen* gezongen, t. w. voor *Pſ.* LXVI: daarna *Pſ.* XXXIII: 1, 2. *Pſ.* CXVIII: 12, 13. en tot ſlot *Pſ.* CL: 2. — Einde.

Deze Leertede zal, om de Gemeente nog lang aan die heuchelyke gebeurtenis te doen gedenken, veelligt door den druk verkrygbaar gemaakt worden.

Onze jongſte Pred. D. A. KAYSER, had des namiddags tot zynen Text den C *Pſalm* geheel. *Een Lofpſalm. Gy gantſche aarde, juicht den HEERE. Dient den HEERE met blydſchap: komt voor zyn aanſchyn, met vrolyk gezang, enz.*

Betogende, na eene korte verklaring, dat wy verpligt zyn God in het openbaar te dienen, dat de Godsdienſt zuivere en zielvoldoende blydſchap wekt, en eindelyk dat wy deze blydſchap moeten uitdrukken en aankweken, door God met Pſalmen en Loſſangen te verheerlyken en groot te maken, de Pſalmen voor, tuſſchen de predikatie en na gezongen, zyn de volgende, *Pſ.* XCV: *Pſ.* CXIX: 7, 8. CXLVI: 1, 3. 8. — Na *Pſ.* CL.

Waarmede, na het Orgel nog weder op allerlei tonen in de ſchoonſte Melody te doen hooren, de plegtigheid van dezen dag, tot aller genoegen eindigde.

ACA-

ACADEMIE-EN SCHOOL-NIEUWS.

GRONINGEN.

Heden, den 8sten January, trof deze Universiteit een zware slag, door het overlyden van den Wel Edelen Hooggeleerden Heer JOANNES BOSMAN, *A. L. Mag. Theolog. et Philoſoph., Doctor Philoſophiae, ſpeciatim Logices Metaphyſices & Disciplinae Moralis Profeſſor Ordinarius, et Concionator Academicus*, in den ouderdom van pas 53 jaren aan een langzaam verval van krachten.

ZUTPHEN.

Den 16den van Louwmaand 1804. Heden is alhier de gewoone halfjarige Promotie onzer Latynſche Schooljeugd op het auditorium van het Gymnaſium gehouden. Na dat de Rector en Prof. P. DE GRIENT DREUX dezelve met eene korte aanſpraak geopend had, wierden verſcheide Jongelingen van lagere Claſſen tot hogere bevoordert en met fraaije Pryſen begiftigt, waar voor zy met veel bevalligheid aan Heeren Scholarchen hunnen dank betuigden. — Hier op volgde de uitdeling van zilveren Schryf-praemien aan agt Leerlingen, die in deeze kunst hadden uitgemunt. Veele aanzienelyke Toehoorers vereerden deze plechtigheid, die door een treffelyk Muziek wierdt verangenaamt, met hunne tegenwoordigheid.

GOU-

GOUDA.

Den 22sten December werd hier wederom in het Choor der grote Kerk, gehouden de halfjarige Promotie der Latynſche Schooljeugd. Nadat deze plechtigheid door den Rector J. VAN LAAR, met eene korte en toepaſſelyke Vooraſſpraak geopend was, oreerde met veel bevalligheid de wakkere Jongeling G. BRAND MAAS, *de literarum ſtudio Nobilibus praecipue commendando.* Hierna werden verſcheiden leerlingen van lagere tot hogere Claſſen bevoorderd en met fraaije eerpryzen vereerd: voor welken zy hunne dankzegging aan de Heeren Scholarchen ieder carmine Elegiaco met zeer veel bevalligheid betuigden. Zynde deze plechtige Actus met een fraai en ſtreelend orgelmuziek, waar mede dezelve begonnen en voortgezet was, ook tot genoegen van een aantal van aanzienelyke toehoorers beſloten.

HAARLEM.

Den 18den January. Heden werd by het Latynſche School alhier de gewone halfjarige bevordering en prysuitdeling in de Franſche Kerk plegtig gevierd. In de eerſte Claſſe werden met pryzen beſchonken H. VAN ZOMEREN GREVE en J. LEM. In de tweede Claſſe werden van de tweede tot de eerſte orde bevorderd en met pryzen begiftigd J. LUBERTI AUGUSTINI, W. VERLAAT en C. HOVENS GREVE. Van de derde tot de twede Claſſe werden bevorderd W. DE WAAL MALEFYT en J. W. KUENEN, waarvan de eerſte een prys verkreeg. Van de vierde tot de derde Claſſe werden toegelaten en met pryzen vereerd E. WAARDENBURG en J. WYNAND VAN VARELEN. In de tweede orde dezer Claſſe werden pryzen uitgereikt aan L. L. DE VRIES en F. DEKETH, als mede in de onderſte orde aan C. VAN WOUW, J. G. RUTGERS en E. D. KUENEN. Alle deze voortreffelyke Jongelingen deden met eenen bevallige vrymoedigheid

hunne dankzeggingen. Eindelyk werden aan twee leerlingen van het Avondſchool J. Z. N. VAN DER ROEST en N. L. METZ eerepryzen overhandigd, en de eerſte van dezelve uit het Schoolonderwys ontſlagen en met een getuigſchrift van bekwaamheid voorzien.

Deze plegtigheid, welke ene afwisſelende muſiek veraangenaamde, werd door den Rector H. WAARDENBURG geopend met ene redevoering *de eximia Græci ſermonis indole.*

Verders wordt het door toeval vertraagde bericht medegedeeld, dat de Heer I. MEINARD, in leven rustend Conrector der Latynſche School alhier, den 13den January 1803 in den ouderdom van ruim 70 jaren overleden is.

HOORN.

Door het overlyden van den Rector M. J. DE CRANE, de Latynſche Schoolen Vacant geworden zynde, is op voordragt van Curatoren door de Leden van den Raad met eenparigheid van ſtemmen van *Enkhuizen* alhier tot Rector beroepen E. EPKEMA, welke met den aanvang van dit jaar reeds zyn onderwys heeft begonnen, en voorneemens is jonge lieden in de kost aantenemen, waartoe hier een zeer goede gelegenheid is, gelyk 'er ook twee Leerlingen met hem hier zyn gekomen.

DOKKUM.

Den 16den January. Voor enige dagen is onze Rector G. WOLTERS, tot Rector te *Enkhuizen* beroepen. Zyn Ed. heeft eenigen tyd tot beraad genomen; aangenaam zou het ons zyn, wanneer hy beſluiten kon by ons te blyven.

ZWOLLE.

Heden den 20ſten Jan. wierd alhier de Latynſche Schooljeugd, welke 's daags te vooren onder het beſtuur van haare Voorgangers de zeer Gel. Heeren van OMMEREN Proff. en Rect. BEELER, Conr. CRANS en STORT, Præcept. openlyke blyken

ken van haare vorderingen gegeeven had, in 's Choor van de Groote Kerk onder een aangenaam Muſiek van ons ſchoon-Orgel voor eene talryke en zeer aanzienlyke Vergadering naar haare verdienſten bevorderd, en met eerepryzen bekroond.

Vooraf deed de Proff. eene korte aanſpraak, waarin hy op eene treffende wyze de groote verandering aantoonde, welke alhier met opzigt tot de School onderwyzers had plaats gehad; daar in den tyd van ſlegts drie jaaren zes van dezelve of door den dood of andere oorzaaken waren weggenomen geworden.

Daar na deed de derde Præcept. CRANS by gelegenheid dat hy zynen Post aanvaardde, eene voortreffelyke Redevoering *over de noodzaakelykheid der Geleerdheid*, welke met veel genoegen en om verſcheidene gemoedelyke en Godsdienſtige trekken met ſtichting wierd aangehoord.

Vervolgens beklom het Spreekgeſtoelte de zeer lofwaardige en tot de Academie bevorderd wordende Jongeling R. S. VAN DER GRONDEN, die op eene aangename en tevens vrymoedige wyze zyne Oratie in Latynſch Dichtmaat deed over eenen brief door den Graaf van *Egmond* in zyne gevangenis aan zyne vrouw geſchreeven.

Hier op volgde de Prysuitdeeling aan de verdere verdienſtelyke Jongelingen, en wel van de vierde School aan E. E. C. FEITH en R. O. ARTTON, die om hunne gelyke vorderingen, gelyke Præmien ontvingen.

Van de derde School aan O. F. GREVEN, die echter dit half jaar tot geen hooger School opging.

Van de tweede School aan B. H. FEITH en van de eerſte aan T. ARTTON, die alle om hunne vorderingen met aanzienlyke pryzen vereerd wierden.

Eindelyk wierden nog Griekſche Præmien uitgedeeld, en wel van de derde School aan J. A. J. NIEUWENHUIS. Van de tweede aan M. DOYER,

en van de eerste een Prys van eer en naarstigheid aan B. R. Royer, die alle gelyk ook de eerstge, meldde op eene bevallige wyze hunne gratiarum actiones uitvoerden.

Behalven deeze wierden nog verscheidene anderg veel belovende Jongelingen om hunne vlyt tot hoogere Classen bevorderd, maar die, schoon zy ook anders zich wel gekweeten hadden, om het hier plaats hebbend gebruik geene præmien konden ontvangen.

Dit alles wierd door den Prof. met een nadrukkelyk Gebed en dankzegging tot God besloten.

Men heeft geoordeeld, dit aan het Publiek te moeten mededeelen, om dat men het genoegen heeft onze Latynsche Schoolen, welke in eenig verval geraakt waren, thans zo door de tegenwoordigheid van derzelver onderwyzers, wier viertal aan dezelve tot groot nut en cieraad verstrekt, als om 't vermeerderd aantal van Leerlingen in eenen aanvanglyken bloei te zien, welke onder Gods zegen den besten oogst schynt te belooven.

MEPPEL.

Het halfjaarig examen; waarby alle Leerlingen van onderscheidene Classen zulke uitnemende en doorslaande blyken van naarstigheid, oplettendheid en grondige kennis van 't geen in verschillende Aucteurs voorkwam, gegeven hebben, zo dat wy, hunne alleszins meldenswaardige namen opgevende, verlegen zouden zyn, wien den voorrang te geven, is den 27sten Dec. l. l. geopend door den Rector J. C. Slothouber, met een beknopte Redevoering: *De diversa discipulorum natura, sua docendi methodo, modoque, quo eorum progressus publico examine tentari oportet*, en vervolgens met eene opwekkende en aanmoedigende aanspraak aan de Schooljeugd gesloten.

NB.

NB. Een iegelyk, die genegen mogte zyn om zyne Kinderen of Pupillen, voor den geringen prys van *f* 250 — by bovengem. Rector in de kost te besteeden, en aan zyn onderwys in de Latynsche, Griekſche, Franſche en Hebreeuwſche taal toe te vertrouwen, niet ſlegts van wegen het voorname oogmerk van dit School, de gepaste ligging dezer plaats, en de juiſte ſtichting van dit local tot een Kostſchool, maar ook van de onvermoeide vlyt en reeds gebleken capaciteit van bovengemelde Rector; worden daartoe ten vriendelykſte uitgenodigd, zynde hier bovendien genoegzaame gelegenheid, om in de Muziek, Rekenkunde, verbeterde Spelkunst enz. te gelyk onderwezen te worden.

ADVERTENTIE.

De Leden van de Weduwenbeurs der Tielſche Claſſis, die verzuimd hebben hunne Jaarlykſche toelage aan den Quaestor te bezorgen, worden by dezen ernſtig opgewekt, zulks voor den eerſten April dezes jaars te doen, dewyl de Claſſis beſloten heeft, de Wet, volgens welke die gene die met hunne toelage twee jaaren ten achteren zyn, van hun regt op gemelde Beurs vervallen worden verklaard, zonder aanzien van perſonen te handhaven.

Tiel 10 Jan. 1804. W. DE ROO, *qq.*

BEKENDMAKINGEN.

De Ondergetekende tot Quaestor der Weduwen beurs van het Claſſis van *Neder Veluwe*, in plaatſe van D. J. W. TILANUS aangeſteld, geeft de belanghebbenden hier van kennis; met verzoek, dat de Weduwen het op Mey verſchenen penſioen telkens voor Pinkſteren afhalen; en herinnering voor de contribuerende Buitenleden aan de wet: dat binnen twee jaaren en zes weeken de gewoone Fourniſſementen Franko moeten bezorgd worden, verval-

lende by gebreken van dien, van hun recht op gemelde Beurs.

L. BOUMAN, Pred. te *Harderwyk* en Quaest. Vid.

De Clasſis van *Amſterdam*, oordeelt om redenen aan het Publiek te moeten kennis geven, dat zy het gedrag van haare Viſitatoren ten opzigte van hunne vordering, om zoo wel de Voorreden, als de Leerreden zelve van Ds. D. C. VAN VOORST, over *Matth.* XII: 25*b*. te viſiteeren, ten vollen goedkeurt; als overeenſtemmende met den duidelyken inhoud der Synodale Reſolutie daaromtrent van het Jaar 1703. en vernieuwd in de Jaaren 1727 en 1778

Uit de Clasſicale Vergadering, den 10 Jan. 1804.

Uit naam der Clasſis voorn.

H. MENTES, Cl. h. t. Scriba.

KERK-NIEUWS.

GELDERLAND.

NYMEGEN.

NYMEGEN Vakant. Zie Febr. 1803

MILL. Zie Jan 1803.

PANNERDEN. Zie Sept. 1799. en Jan. 1802.

HORSSEN Vakant. Zie Jan. 1799.

PUFLYK EN LEEUWEN Vak. Zie Aug 1802.

Van hier verneemt men, dat onze beroepen Predikant op het Eiland *Marken*, (zie de voorige Boekzaal) bedankt heeft, ſchoon onze Correſpondens ook hiervan geen legaal berigt gegeven is.

HER-

HERWEN EN AARD Vakant. Zie Octob. en Dec. 1803.

Op den 20sten Dec. l. l. is alhier, door Mans ledematen, ten overstaan van Visit. en Deput. Classis, in den ring van *Over-Betuwe boven de Grift*, uit de navolgende Nominatie van Predikanten, waarop geplaatst waren;

DD. JANSZEN, Predikk. te *Burgharen en Hernen*. HAJENIUS, te *Kooten*. MAHLSTEDE, te *Leerdorp*. HERMSSEN, te *Gennip*. GROLL, te *Bemmel* en EX ALTO D'ALMARAS, te *Beek en Ubbergen*.

Dit drietal geformeerd:

DD. JANSZEN, HAJENIUS en MAHLSTEDE,

Waaruit met eenparigheid van stemmen tot Herder en Leeraar beroepen is D. JANSZEN, die deze beroeping drie weeken heeft in beraad genomen, en nu aangenomen.

MAASBOMMEL EN ALPHEN. Onze veelgeliefde Leeraar, D. VERFF, beroepen zynde, eerst te *Meeuwen en Hagoort*, en daarna te *Wyk*, by *Heusden*, leven wy tusschen vreeze en hoope, dat wy onzen algemeen beminden Leeraar, die deze beide beroepingen in beraad genomen heeft, zullen moeten verliezen: hoewel de Visitat. Cl. in dien ring van het een en ander ook nog geen behoorlyk berigt daarvan aan onzen Correspondens heeft medegedeeld.

BURGHAREN EN HERNEN staat Vakant te worden. Zie hier boven, onder *Herwen en Aard*.

THIEL.

INGEN. Onze geliefde Leeraar, D. B. FREDERICHS, gaf ons in eene Vooraffpraak, op Zondag, den eersten dag van dit Jaar, op bekomen berigt kennis van het sterfgeval van eenen onzer voorige Leeraaren, de Wel Eerw. Heer P. BONNET, laast rustend Leeraar te *Rotterdam*. Zyn Eerw. gedacht in liefde aan den Overledenen, bepaalde ons

naar aanleiding uit *Pſalm* CII: 25—28. by onze veranderlykheid en vergankelykheid, en wekte ons kragtig en ernſtig op, om ons in tyds tegen den dag des doods te bereiden.

ZALT-BOMMEL.

DRUMPT. Den 13den Nov gaf onze algemeen geliefde Leeraar, D. J. C. PRILLEVITZ, in zyne Vooraffpraak te kennen, dat zyn Eerw. de door het lot beſliste Beroeping, van *Cleverskerke* in *Walcheren*, had ontvangen, en zyn Eerw. zulks veertien dagen in beraad genomen had; wy maakten ons dezen tyd ten nutte, om waare het mooglyk onzen Leeraar, in wiens dienstwerk wy ons nog geen anderhalf jaar verheugden, by ons te houden. En Gode zy dank, onze pogingen gelukten: wederzydſche liefde en achting, deeden onzen beminnende Leeraar by ons blyven, en zich den daar aan volgenden dag des Heeren weder aan ons verbinden, met de woorden uit *Hand.* XXI: 12. *Als wy nu dit hoorden, baden beide wy ende die van die plaatſe waren, dat hy niet en zoude opgaan naar Jeruſalem.*

Zyn grooten Zender geeve blyken van zyne hooge goedkeuring op deeze keuze, en zorge in liefde voor de Gemeente te *Cleverskerke.*

HURWENEN. Zie Dec. 1803.

ST. ANDRIES Vakant. Zie Sept. 1796.

ZUTPHEN.

ZUTPHEN Walſche Kerk. By ons bericht van den 12den Nov. ll. hebben wy het genoegen te kunnen voegen, dat de Wel Eerw. Heer D. A. A. GILLIARD, Proponent te *Leiden*, de onlangs op zyn Wel Eerw. uitgebragte beroeping, na een beraad van eenige dagen, in de vreeze des Heeren heeft aangenomen.

Den 8ſten January s'avonds heeft de Wel Eerw. en zeer geleerde Heer M. P. MOLIERE, een liefderyk en zegenend affcheid van ons genomen, met

met eene treffende Leerrede over 2 *Cor.* IV: 7. *Maar wy hebben deezen ſchat in aarden vaten, op dat de uitnemendheid der kracht zy Gods en niet uit ons.*

De aandoening, zo van Spreeker als van hoorders, welke in groote menigte waren toegevloeid, was zeer ſterk.

ALMEN. Zie Dec. 1803

LAREN Vakant. Zie Octob. 1803.

OVERVELUWE.

WAGENINGEN. Den 28ſten Dec. 1803. is hier in eene Claſſis Contracta peremptoir geëxamineerd D. G. ELIAS, Doctor in de Godgeleerdheid en beroepen Predikant te *Scherpenzeel*, het onderzoek is gedaan door D. J. LORGION, Pred. te *Luntteren*, ook in de tegenwoordigheid van den Deputatus Synodi Gelriæ D. J. VELTMAN, Predikant te *Arnhem*. De Examinandus gaf uitnemende proeven van kunde en oordeel, en wierd met goedkeuring en blydſchap, aan de hem wagtende Gemeente toegeweezen.

SCHERPENZEEL. Den 15den Jan. is onze beroepen Predikant D. G. ELIAS, in zynen dienst bevestigd, door den Hoog Eerw. Hoog gel. Heer D. H. ROOYAARDS, Prof. in de Godgeleerdheid te *Utrecht*, op afſtand van den Depp. Claſſis D. Ross, Pred. te *Rheede*. De Bevestiger hadt tot het onderwerp van zyne Leerrede 1 *Cor.* IV: 1, 2. *Alzoo houde ons een* [*ieder*] *menſche, als dienaars Chriſti, ende uitdeelers der verborgentheden Gods. Ende voorders word in de uitdeelers verzischt, dat elk getrouw bevonden werde.* De handoplegging geſchiedde behalven door Proff. ROOYAARDS, door de Predikanten VAN DEN HAM, LORGION, VAN GORKOM, PRINS, VAN RAALTE, VAN HERWERDEN, VAN GRIETHUIZEN en BREYL, Euang. Dienaars te *Otterloo*, *Lunteren*, *Bennekom*, *Ede*, *Renswoude*, *Amerongen*, *Wou-*

denberg en *Westbroek*. De Bevestigde begon des namiddags zyn werk met eene Leerrede over de betuiging van Paulus 1 *Thess.* III: 8. *Want nu leven wy, indien gy* [*vast*] *staat in den Heere.*

De Correspondens heeft het volgende bericht ontvangen, met verzoek om het zelve aldus in de Boekzaal te doen plaatsen.

SPANKEREN. Den 18den Dec. ll. was voor ons een zeer aangenaame dag, wy mogten op denzelven het zoo lang door de Gemeente en onderscheiden Leeraars die haar bedienden, gewenschte nieuwe bedehuis, uit hoofde het oude veel te klein, en door deszelfs ongeschikte bouworde zeer moeilyk te bepreeken was, hooren inwyden; Onze zoo hartlyk en met recht geliefde Leeraar D. CHRISTIAANSE, om wiens behoud onder ons, toen men hem naar elders riep, wy ons gaarne daadlyk tot dit werk verbonden, en daar van vervolgens de bezwaaren droegen, deed voor eene groote schaare eene met oordeel en smaak bewerkte Leerrede over *Hand.* VII: 48, 49. *Maar de Allerhoogsten en woont niet in Tempelen met handen gemaakt: gelyk de Propheet zegt. De hemel is my een troon, ende de aarde een voetbank myner voeten. Hoedanig huis zult gy my bouwen? zegt de Heere: ofte, welke is de plaatse myner ruste.* Spreekende naar aanleiding van die woorden over het belang van den openbaaren Godsdienst, en het gebruik dat men daarvan behoort te maaken: — De Gemeente verder opwekkende tot dankbaarheid, en zulk een gebruik van dit nieuwe Bedehuis als naar dierbaarst belang van haar vordert.

De Hemel vervulle de wenschen die onze waardige Leeraar omtrent dit huis gedaan heeft.— Het Ryk des Satans worde hier meer en meer verstoord, en dat van waarheid deugd en Godvrucht, het waare Geloof in Jesus Christus als het

het Licht der waereld en brood des Levens, uitgebreid en bevestigd.

NEDER-VELUWE.

HATTEM Vak. Zie Dec. 1803. 't Nabericht.

HATTEM. Zie Nov. 1803.

KOOTWYK Vakant. Zie Octob. 1803.

'S HERTOGENBOSCH.

'S HERTOGENBOSCH Vak. Zie Dec. 1802.

'S HERTOGENBOSCH Walsche Kerk vakant. Zie Jan. en Nov. 1803.

DUNGEN. Zie Dec. 1803.

HOOGE EN LAGE MIERDE Zie Oct. 1803.

LOON OP ZAND. Zie Octob. 1803.

BERCHEM EN NESTELRODE Vakant. Zie Sept. 1803.

ALEM EN MARE staat Vakant te worden. Zie Mey 1803.

KESSEL Vakant. Zie Aug. 1802.

PEEL- EN KEMPELAND.

VELDHOVEN ENZ. Vakant. Zie Dec. 1803.

LOMMEL Vakant. Zie Mey 1802.

LEENDE Vakant. Zie Jan. 1796.

GELDROP EN RIEL Vakant. Zie Dec. 1795 't Nabericht.

OOST-MIDDEL- EN WESTERBEERS Vakant. Zie Dec. 1795.

GEMERT Vakant. Zie Octob. 1795.

BAKEL Vakant. Zie July 1795.

MAASTRICHT.

GEUL den 16den January 1804. Den 10den dezer trof ons een gevoelige slag, daar onze waardige Leeraar D. W. H. Cox, in den ouderdom van ruim een-en-zestig jaren aan een verval van krachten overleed.

De eerste Plaats, waar zyn Eerw. den Euangeliedienst waarnam, was *Kircherten* zyn geboorteplaats in het naburig *Gulikerland*, waar ook zyn Vader het Euangelium verkondigd had. Nadat hy die Gemeente gedurende den tyd van 8 jaa-

Jaren met alle getrouwheid bediend had, wierdhy herwaards beroepen, 25 jaren mogten wy ons in zyn Licht verblyden! Zyn Eerw. had grote Talenten van God ontvangen, welke Hy niet tegenstaande eene langdurige Ziekelykheid, zodanig op woeker zette, dat hy in Goddelyke en menschelyke wetenschappen uitmuntte. Braafheid, menschlievendheid en ongeveinsde Godsvrucht ondersteunden het geen hy anderen predikte.

De Hoog gel. Heer D. J. VERLOREN, Prof. en Pred. te *Maestricht*, des overledenen Boezemvriend, hield op den 15den January de plechtige Lykrede over *Job* XIV: 1. *De mensch, van eene vrouwe geboren, is kort van dagen en zat van onruste.* Onder grote aandoening zo wel van Spreker als Hoorders uit onderscheidene Gemeenten zaamgekomen.

Onvergetelyk zal de gedachtenis van den Overledenen zyn voor zyne Echtgenote, zyne zeven nagelatene zonen, waarvan de oudste thans geacht Pred. te *Venlo* is en ook voor deze Gemeente.

Ons verlies is dubbeld groot, daar door zynen dood het klein getal van Leeraaren, dat in deze streken is overgebleven, nog zeer verminderd, en ons door de tyds omstandigheden geen uitzicht overgelaten wordt, om zyne plaats vervuld te zien.

KLIMMEN Vak. Zie Aug. 1800.

MEERSSEM EN SCHIMMERT Vakant. Zie Juny 1799.

VAALS Walsche Kerk Vakant. Zie Aug. 1797.

WILRE' IN DEN VROENHOVEN Vakant. Zie April 1798.

HEERLE Vakant. Zie Mey 1797.

MAASTRICHT drie Predikantsplaatsen Vakant. Zie April 1797.

BEEK Vakant. Zie Maart 1797.

MAASTRICHT Walsche Kerk Vak. Zie Jan. 1796.

EYS-

REYSDEN Vakant. Zie Nov. 1795.
VALKENBURG Vakant. Zie Aug. 1795.

ZUID-HOLLAND.

DORDRECHT.

GEERTRUIDENBERG. Onze jongste en zeer geliefde Leeraar D. M. J. VAN NIMWEEGEN, werd onlangs in de aanzienlyke Gemeente van de Stad *Goes* beroepen, nam veertien dagen ernstig beraad, en heeft aan onze algemene begeerte tot onzen groote blydschap voldaan, met voor die beroeping beleefdelyk te bedanken, verbond zich wederom aan ons in zyne nademiddag beurt op Nieuwjaarsdag predikende over *Philipp* I: 25, 26. *Ende dit vertrouwe en weet ik, dat ik zal blyven, ende met u allen zal verblyven tot uwer bevorderinge, ende blydschap des geloofs. Opdat uw roem in Christo Jesu overvloedig zy aan my, door myne tegenwoordigheid wederom by u.* God stelle het verblyf van onze beide Leeraaren tot bevordering en blydschap des geloofs!

SPRANG. Op den 27 Dec. l. l. ging de Kerkenraad deezer Gemeente op nieuw over, tot het werk der beroeping van eenen Herder en Leeraar. Ten overstaan der Heeren Consulenten D. M. STRUICK en R. VAN DEN BROEK, Predikk. te *Waspik* en *Bezoijen*, werden op het twaalftal gebragt; DD. J. J. LE ROY, Predikk. te *Anthony Polder*. G. H. SCHUTTER, te *Oosterland*. C. KUMSIUS, te *Ouwerkerk* P. KOUMANS BROUWER, te *Haamstede*. D. J. HARMSEN, te *Oegstgeest*. R. YSSELSTEIN, te *Cillershoek*. G. G. AKERSLOOT, te *Rockange*. A. ROMSWINKEL, te *Eten en Drongelen*. J. SPAAN, te *Piershil*. J. HESS, te *Akersloot*. C. LEEMANS, te *Engelen* en J. DE HEER, te *Geldermalsum*.

Hieruit is met eenparigheid beroepen de Wel Eerw. zeer gel. Heer D. J. J. LE ROY, Pred. te *Am-*

Anthony Polder. Na een beraad van 14 dagen heeft zyn Eerw. dit ons beroëp tot onze blydſchap in 's Heeren vreeze aangenomen.

NIEUW BEYERLAND Vak. Zie Mey 1803.

DELFT EN DELFTSLAND.

LIER den 20ſten Nov. 1803. Nam den voorigen dag des Heren onze Emeritus geworden Predikant, de Wel Eerw. Heer D. J. LINDEMAN, die ons eene halve Eeuw het Euangelie der zaligheid met alle getrouwheid verkondigde, van ons een zegenend Affcheid; heden mogten onze oogen onzen nieuwen Leeraar D. J. HOEK aanſchouwen. Zyn Wel Eerw. wierdt (op verzoek van onzen vorigen Leeraar, en by vriendelyken afſtand der predikbeurte) bevestigd door deszelfs Vader, de Wel Eerw. D. J. HOEK, Predikant te *Pynacker*, met Paulus taal 2 *Tim.* IV: 5c. *Maak, dat men van uwen dienst ten vollen verzekerd zy*, en deedt zyne Intrede uit *Zach.* VI: 15. *En die verre zyn, zullen komen, en bouwen in den Tempel des Heeren, en gylieden zult weten, dat de Heere der Heirſcharen my tot ulieden gezonden heeft. Dit zal geſchieden, indien gy vlytiglyk zult horen naar de ſtemme des Heeren uwes Gods.*

Beide Leerredenen wierden door de talryke menigte met genoegen aangehoord. — Onze harten verblyden zich dankbaar in de ſpoedige vervulling onzer behoefte. — De Heere veraangenaame de rust van onzen rustenden Leeraar door 't genot zyner nabyheid, en bekrone het werk van zynen ons geſchonken Dienstknegt, — veel en ten eeuwigen zegen! —

DELFT Walſche Kerk. Na gevraagde en bekomene Kerkelyke toeſtemming is alhier den 21ſten Dec. l. l. eene Claſſis gehouden, zamengeſteld uit enige der naburige Kerken. In deze Vergadering zyn alle de ſtukken betrekkelyk tot de beroe-

pin-

pingen, zo van den Wel Eerw. Heer M. P. Mo-LIERE, van *Zutphen* naar deze Stad als van den Proponent D. A. A. GILIARD naar *Zutphen*, in behoorlyke order bevonden, en vervolgens beide deze beroepen eenparig goedgekeurd. Waarna D. GILIARD, na een aangenaam voorſtel over de heur opgegeevene text 1 *Joh.* V: 5. gedaan te hebben, peremptoir is geëxamineert met dat gevolg, dat zyn Wel Eerw. tot volkomen genoegen van de gantſche Vergadering met volle ruimte en zegenwensch aan de hem roepende Gemeente is toegewezen.

LEIDEN EN NEDER-RHYNLAND.

LEIDEN. De beroepinge alhier uitgebragt op den Wel Eerw. Heere D. L. EGELING, Pred. te *Hoorn*, heeft in eene Claſſis contracta alhier gehouden den 2den deezer, de Claſſicale goedkeuringe bekomen.

VOORHOUT. Op den 11den Dec. l. l. werde onze beroepen Leeraar de Wel Eerw. Heer A. LENS, onder ons in den H. Dienst ingehuldigd, door den Wel Eerw. Heer J. L. OVERDORP, Pred. te *Noordwyk binnen*, (by vrywilligen afſtand van D. H. JANZON, Pred. te *Warmond*) welke by die gelegenheid verklaarde *Phil.* I: 21*a*. *Want het leven is my Christus.* De Bevestigde aanvaardde nademiddag zynen post met eene Leerrede over *Joh.* XXI: 15—17. *Doe zy dan het middagmaal gehouden hadden, zeide Jeſus tot Simon Petrus, Simon Jona* [*zoon,*] *hebt gy my liever dan deze? Hy zeide tot hem, ja, Heere, gy weet dat ik u lief hebbe. Hy zeide tot hem, weidt myne lammeren. Hy zeide wederom tot hem ten tweedemaal, Simon Jona* [*zoon,*] *hebt gy my lief? Hy zeide tot hem, ja, Heere, gy weet dat ik u lief hebbe. Hy zeide tot hem, hoedt myne ſchapen. Hy zeide tot hem ten derdemaal, Simon Jona* [*zoon,*] *hebt gy my lief? Petrus wierd be-*

dgreefs, omdat hy ten derdenmaal tot hem zeide, Hebt gy my lief? ende zeide tot hem, Heere, gy weet alle dingen, gy weet dat ik u lief hebbe. Jesus zeide tot hem, weidt myne schapen.

NOORDWYKERHOUT. Onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. A. Lens, ons op Zondag den 30sten Octob. 1803. bekend gemaakt hebbende, dat zyn Wel Eerw. eenpaarig beroepen was, in de Gemeente van het naburig *Voorhout*; deeden wy veele pogingen tot zyn verblyf by ons, maar vruchteloos, alzoo wy den volgenden Zondag vernamen, dat zyn Wel Eerw. die beroepinge hadt aangenomen, gelyk zyn Wel Eerw. een liefderyk affcheid van ons genomen heeft op den 4den Dec. met eene Leerreden over 1 *Cor.* XV: 58. *Zoo dan, myne geliefde broeders, zyt ſtandvastig, onbeweeglyk, altyd overvloedig zynde in het werk des Heeren, als die wetet dat uwen arbeid niet ydel is in den Heere.*

Intusſchen heeft de Kerkenraad, na verkregen handopening, op den 4den Jan. 1804. gemaakt het volgend drietal

DD. R. Hayens de Bruin, Predikk. te *Andyk*. J. Soblet, te *Vleuten* en J. A. Berkhout, te *Etershem en Schardam*

Deze Nominatie aan de Wel Ed. geborene Vrouwe H. J. Testart, Weduwe van Hoorn, aangeboden en goedgekeurd zynde, is uit dezelve, ten overſtaan van Conſulenten, op den 11den dezer, met eenparigheid van ſtemmen beroepen D. R. Hayens de Bruin, welke beroepinge mede door voorn. Wel Ed. geb. Vrouwe geapprobeerd zynde, door den beroepenen in 's Heeren vreeze is aangenomen.

HILLEGOM Vakant. Zie Octob. 1803.

VOORSCHOOTEN Vakant. Zie Dec. 1803.

SCHIELAND.

MOERCAPELLE den 16den Dec. 1803. Heden

den heeft de Kerkenraad der Hervormde Gemeente deezer plaats, in tegenwoordigheid haarer Conſulenten, DD. J. VAN BROEKHUYSEN en J. U. GRAAF, reſp. Predikk. te *Bleiswyk* en *Zeevenhuiſen*, uit het voorheen gemeld drietal, met eenparigheid van ſtemmen beroepen de Wel Eerw. en zeer gel. Heer H. VAN LEEUWEN, Prop. onder de Eerw. Claſſis van *Delft en Delftsland*; welke beroeping door Wethouderen der Stad *Rotterdam*, als Ambachtsheeren van *Moercapelle*, gunſtig en ſpoedig geapprobeerd is; terwyl die van Schout en Schepenen met verlangen wordt te gemoete gezien.

NB. Op het zestal, in de vorige Boekzaal gemeld, is per abuis de naam afgelaten van den Wel Eerw. en zeer gel. Heer VAN STAVEREN, beroepen Pred. te *Dungen*.

SCHIEDAM Vakant. Zie Dec. 1803.

GORINCHEM.

WOUDRICHEM. *De eerſte dag* van dit Jaar was voor ons allertreurigſt — Onze ons zo lief geworden D. VAN OSSENBERCH, die met zoo veel yver en getrouwheid, gedurende den tyd van zyn vyftienjaarig verkeer onder ons, het ryk van zynen grooten Meester onder ons zogt uittebreiden, nam van ons op dezen dag een zegenend en aandoenlyk afſcheid met de woorden van Paulus aan de *Philippenſen*, hoofdſt. I: 3—5. *Ik danke mynen God zo dikwils als ik uwer gedenke, (Alle tyd in alle myne gebede voor u allen, met blydſchap 't gebed doende) Over uwe gemeenſchap aan het Euangelium, van den eerſten dag af tot nu toe.* De van elders toegevloeide menigte was getuige van onze hartbrekende droefheid. De Heere trekke met deezen zynen Knecht op, en doe hem naar zyne waarde in *Gorinchems* Gemeente geſchat, en, zo de liefde ſterker zyn kan, met nog meerder liefde dan onder ons behandeld worden. Dus

WOUDRICHEM nu Vakant is:

GORINCHEM den 8ſten Jan. Heden hadden wy het genoegen van onzen herwaards beroepen Leeraar, D. H. H. VAN OSSENBERCH, onder ons, door zynen jongſten Amptgenoot, D. G. H. ERNST, in den H. Dienst te zien bevestigen met Paulus taal, 1 *Cor.* IV: 1. *Alzo houde ons een* [*ieder*] *menſche, als dienaars Chriſti, ende uitdeelers der verborgentheden Gods.* Waarop zyn Eerw. des avonds voor eene talryke ſchaare zyne Intrereden hield, uit *Luc* XIV: 22. *Ende de dienstknecht zeide, Heere, 't is geſchied gelyk gy bevolen hebt, ende noch is daar plaatſe.*

Beide deeze Leerredenen zyn met een uitſtekend genoegen aangehoord. — De Heere gebiede daar over van achteren nog zegen.

GORINCHEM. Op den 19den Jan. deezes Jaars 1804. is alhier in den ouderdom van byna 82 jaaren overleden, de Wel Eerw. Heer P. FOCK, Emer. Pred. der Gemeente op het Fort *Loeveſtyn.*— Na aldaar zyn gewigtig werk omtrent 45 jaaren met nut en zegen verricht te hebben, wierd hy in den jaare 1794 gunſtig Emeritus verklaard, en verkoos zedert dien tyd alhier zyne woonplaats.— Zyne ſtille braafheid en Chriſtelyk beſtaan zullen nog lang in gezegende gedachtenisſe blyven. — Zyne drie nagelaten Kinderen, met derzelver Echtgenooten, betreuren hem hartelyk en dankbaar.— De geëerde Boekzaal-Lezer heeft geen verder levensbericht, hem betreffende, te verwachten.

MEEUWEN EN HAGOORT. Den 1ſten Jan. 1804. heeft onze geliefde Leeraar, D. L. BAKKER, beroepen naar de Gemeente van *Hattem*, zyne Affcheidsrede gedaan, met de betuiging van Paulus, 1 *Theſſ* II: 8. *Alzo wy, tot u zeer genegen zynde, hebben u gaerne willen mededeelen niet alleen het Euangelium Gods, maar ook onze eigene zielen, daarom dat gy ons lief geworden waart.*

Om

Om deze Gemeente zo ſpoedig mogelyk weder van eenen anderen Leeraar te voorzien, heeft de Kerkenraad, den 3den dezer, wettig vergaderd zynde, gemaakt een zestal van Predikanten, en daarop gebracht de Wel Eerw. Heeren:

DD. J. P. VERFF, Predikk te *Maas Bommel en Alfen*. C. KUMSIUS, te *Ouwerkerk* in *Duiveland*. P. VERHAGEN METMAN, te *Vlymen en Onzenoort*. J. DAGEVOS, te *Hoog Blokland*. H. TIMMER, te *Doveren en Genderen*, en ... ROMSWINKEL, te *Eethen en Drongelen*.

Vervolgens wierden de drie eerſten op het drietal gebracht, en daaruit eenſtemmig beroepen de Wel Eerw. Heer J. P. VERFF, Pred. te *Maasbommel en Alphen* onder de Claſſis van *Nymegen*.

De Beroepene van dezen uitſlag kennis gekregen hebbende, heeft dit beroep drie weken in beraad genomen.

WYK den 4den Jan. 1804. De Kerkenraad dezer Gemeente, heden wettig vergaderd zynde, heeft ter vervulling der Vacature gemaakt een zestal van Predikanten, en daarop gebragt de Wel Eerw. Heeren:

DD. J. P. VERFF, Pred. te *Maas Bommel en Alfen* C. A. LEEMANS, te *Engelen*. J. U. GRAAF, te *Zevenhuizen*. D. WUYSTER, te *Noordwyk aan Zee*. H. TIMMER, te *Doveren en Genderen* en P. VERHAGEN METMAN, te *Vlymen en Onzenoort*.

Uit dit zestal, is gemaakt het volgende drietal.

DD. J. P. VERFF, D. WUYSTER en P. VERHAGEN METMAN.

Hier uit is, met het lot tegen D. WUYSTER beroepen, de Wel Eerw. Heer J. P. VERFF, Pred. te *Maas Bommel en Alfen*, onder de Eerw. Cl. van *Nymegen*. Hiervan is den Beroepenen kennis gegeven.

HERPT EN HEDIKHUYZEN Vakant. Zie Nov. 1803.

919356A

WOERDEN EN OVER-RHYNLAND.

NOORDEN den 8sten Jan. Heden hadden wy het dubbel genoegen om onze laatstvertrokken Leeraar, die ons zeer dierbaar blyft, D. J. H. ALDENRAHD, thans Pred. te *Rhynsburg*, onze nieuwberoepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. G. JONGBLOED, en dus zyn Eerw. Opvolger, onder ons te zien bevestigen, en alzo zyn herderstaf, die hy onder ons had nedergelegt, den 3den April l. l., weder aan zyn Opvolger op te dragen, na dat alvoorens deze beurt door D. B. H. JONCKERS, Pred. te *Reeuwyk*, geredelyk was afgestaan. De Bevestiger nam tot een grondslag de woorden van Paulus, 1 *Cor.* XVI: 10*b*. *Want hy werkt het werk des Heeren gelyk als ik.* De oplegging der handen geschiedde nog, behalven door den HeerBevestiger, door DD. W. VAN VOORTHUYSEN en S. D. KEYZER, resp. Predikk. te *Nieuweveen* en te *Zegveld*.

De Bevestigde maakte des nademiddags een aanvang van zyn dienstwerk onder ons, met de woorden van Moses, *Exod.* IV: 10, 11, 12. *Doe zeide Mose tot den HEERE; Och Heere, ik en ben geen man wel ter taale, noch van gisteren, noch van eergisteren, noch van doe af, doe gy tot uwen knecht gesproken hebt: want ik ben zwaar van monde, ende zwaar van tonge. Ende de HEERE zeide tot hem, wie heeft den mensche den mond gemaakt? ofte wie heeft den stommen, of dooven, of zienden, of blinden, gemaakt? Ben ik't niet, de HEERE? Ende nu gaat henen, ende ik zal met uwen monde zyn, ende zal u leeren, wat gy spreeken zult.*

Beide deze Leerredenen zyn met genoegen van de saamgevloeide menigte gehoord.

ZWAMMERDAM. Zie Dec. 1803.

BUUREN.

SCHOONREWOERD den 16den Jan. Wy ont-

ontvongen den 19den Dec. l. l. de tyding, dat de Wel Eerw. Heer E. F. VAN NOORLE, zedert den Jaare 1792 rustend Leeraar deezer Gemeente, na eene ziekte van weinige dagen, in den ouderdom van 72 jaaren en 7 maanden, te *Sloterdyk* overleden was. Onze tegenwoordige Leeraar, D. F. H. GELHUIS, heeft op Nieuwjaarsdag aan hem in liefde gedagt. Gelyk wylen onze Leeraar ons altyd lief en waard geweest is, zo vertrouwen wy, dat zyne gedachtenis by de Gemeente altyd in zegening blyven zal, naardien zyn Wel Eerw. getoond heeft aan dezelve steeds in liefde gedacht te hebben, door een aanzienlyk legaat, welk hy aan de Diaconie armen onzer Gemeente gemaakt heeft.

BREDA.

NISPEN Vakant. Zie Nov. 1803.

NOORD-HOLLAND.

ALKMAAR.

ALKMAAR den 3den Jan. Heden werdt in onze Classicale Vergadering met Kerkelyke goedkeuring bekrachtigd het beroep, te *Colhorn* uitgebragt op den Prop. D. T. VERWEEL, zullende zyn Eerw. in de eerstkomende Classis van April peremtoir geexamineerd worden door den Wel Eerw. Heer D. J. PARÉ, Pred. te *Drishuizen en Zuidschermeer*.

Ook werdt de Prop. D. W. VAN VLOTEN, beroepen te *Schermerhorn*, na een kort voorstel over *Epheſ.* It 22*b*. peremtoir geexamineerd door gemelden D. PARÉ, in tegenwoordigheid van den Deput. Synodi, den hoog Eerw. Heer D. C. VAN DER LEEUW, Pred. te *Hoorn*, met dat gevolg, dat hy zoo in het onderzoek der talen, als in de voorstelling der waarheden, en in de oplossing en tegenwerpingen de duidelykste proeven gaf yner bekwaamheid, en met blydschap aan de

roepende Gemeente werd toegewezen. Zullende zyn Eerw. (D V.) den 29ſten Jan. in den H. Dienst worden ingehuldigd door D. L. EGELING, als nog Pred. te *Hoorn*.

OUDORP EN OTERLEEK. D. W. R. HELLINGWERF, Pred. te *Egmond binnen en den Hoef*, den 22ſten Dec. l. l alhier beroepen zynde, heeft na een beraad van drie en een halve week voor deze beroeping vriendelyk en zegenend bedankt. Dus

OUDORP EN OTERLEEK nog Vakant blyft.

PETTEN Vakant. Zie Nov. 1803.
GROET EN KAMP Vak. Zie Octob. 1803.
SCHOORL Vakant. Zie Jan. 1803.
ST. MAARTEN Vakant. Zie Maart 1800.
VALKOOG Vakant. Zie April 1800.

HAARLEM.

CROMMENIE. Zie Nov. 1803.
HAARLEM Vakant. Zie Sept. 1796.
WORMER Vakant. Zie Sept. 1798.

AMSTELDAM.

WAARVEEN Zie Dec. 1803.
AMSTELDAM Vakant. Zie April 1798.

HOORN.

HOORN den 18den Jan. Onze veel geliefde jongſte Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer D. L. EGELING, wierd op den 6den Dec. l. l. en wy met hem zeer verrascht door eene onverwagte wettige beroeping op zyn Eerw. na de grotere Gemeente van *Leiden*, welke beroeping als na gewoonte, eenige tyd in beraad wierd genomen. De korte tyd van ſlechts elf maanden, gedurende welken wy ons in zyn nuttige Euangeliearbeid en ſtigtelyk verkeer mogten verblyden, gaf ons eenige hoop, dat wy onzen waardigen Leeraar, nog onder ons zouden gehouden hebben. Elk beyverde zich om zyn Eerw. daartoe te bewegen, zelfs door aanzienelyke aanbiedingen, maar vrugteloos daar

wy

wy den 12den dito tot onze ſmerte vernamen, dat het beſluit, met volle overreding van plicht, genomen was om ons te verlaten. God trekke met zynen knegt op, doe ons, om zynen wille, indien weg berusten, en zegene het beroepingswerk onder ons ter vervulling der aanſtaande vacature, waartoe op den 13den dezer, door den groten Kerkenraad, na verzogte en verkregene handopening, dit zestal van Predikanten gemaakt wierd.

DD. M. JONGENEEL, Predikk. te *Voorburg*. M. CREMER, te *Kampen*. F. L. ABRESCH, te *Tſelſtein*. R. J. VAN DER MEULEN, te *Tſelſtein*. W. VAN VLOTEN, te *Barneveld* en H. WEILAND, te *Zoetermeer* met het lot tegen J. J. DERMOUT, Pred. te *Zutphen*.

En daaruit ten zelven dage dit drietal.

DD. JONGENEEL, CREMER en VAN DER MEULEN.

Dit drietal door den raad dezer Stad goedgekeurd zynde, is daaruit op heden, met eenparige ſtemmen tot Predikant beroepen D. R. J. VAN DER MEULEN, Pred. te *Tſelſtein*, welke beroeping aan Wethouderen en Raden ter goedkeuring zal worden aangeboden, zynde van dezelve aan den beroepenen kennis gegeven.

OBDAM Vakant. Zie Nov. 1803.

ENKHUIZEN.

ENKHUIZEN. Den 12den Jan. is in tegenwoordigheid van den Hoog Eerw. Heer D. C. VAN DER LEEUW, Deputatus der Noord-Hollandſche Synode en Predikant te *Hoorn*, peremptoir geexamineert de Eerw. Heer J. J. VAN SITTERT, beroepen Predikant te *Venhuizen*, door den Wel Eerw. Heer D. J. DUYSER, Leeraar te *Wervershoof*. De Eerw. Heer VAN SITTERT deedt een aangenaam voorſtel over *Rom.* III: 24. werdt vervolgens onderzocht in het Hebreeuws over *Pſ.* C: in het Grieks over het Textkapittel, en eindelyk

over de H. Godgeleerdheid, zyn Eerw. gaf zo veel genoegen aan de Vergadering, dat hy met volle ruimte aan de roepende Gemeente is toegeweezen, zynde de Examinator voor zyn wel ingericht onderzoek bedankt. De bevestiging zal, zo God wil, voortgang hebben op den 18den Maart.

OOSTERLEEK Vak. Zie Nov. 1803.

ENKHUIZEN. Zie Dec. 1803.

OOSTVLIELAND Vakant. Zie Octob. 1803.

E D A M.

EDAM. In onze buitengewone Clasficale Vergadering den 23ſten dezer alhier gehouden, is op verzoek van den Wel Eerw. Heer D. J. H. DE WOLFF, V. D. M. te *Oosthuizen*, als daartoe door den Kerkenraad van *Zwammerdam* behoorlyk gequalificeerd, van zyne betrekking op deze Vergadering ontſlagen, de Wel Eerw. Heer D. P. SILVERGIETER HOOGSTAD, beroepen in gemelde Gemeente. Zyn Eerw. zal D. V. den 29ſten dezer aan de *Beets* afſcheid prediken. — Ook namen ter zelver tyd met reciprocque heilbedens zitting in deze Vergadering, de Wel Eerw. zeer gel. Heeren D. SCHARDAM en J. C. GUINOSBAU, bevestigde Predd. te *Ransdorp* en *Landsmeer*.

WARDER. De Kerkenraad verzoekt andermaal, dat de Heeren Proponenten ſpoedig alhier hunne gaven laten hooren, gaarn zoude dezelve verlang tot het werk der beroeping overgaan.

PURMERLAND Vakant. Zie Nov. 1803.

Z E E L A N D.

W A L C H E R E N.

MIDDELBURG den 5den Jan. 1804. In onze Clasficale Vergadering, buitengewoon byeengekomen, wierde de veel beloovende Jongeling J. POPPE, Proponent onder de Clasſis van *Delft*, en beroepen Pred. te *Cortgene*, door D. H. J. KROM, Pred.

Pred. te *Middelburg*, na een beknopt voorſtel over 1 *Joh.* V: 20*b.* in de taalen over *Pſ.* C: en 1 *Joh.* V., en vervolgens over de belangrykſte waarheden van onzen Hervormden Godsdienſt, peremptoir naauwkeurig onderzogt, met dat gevolg, dat de hoog Eerw. Heer Examinator over zyn wel ingericht onderzoek wierde bedankt, en de Examinandus, met volle ruimte en algemeen genoegen aan de Gemeente te *Cartgenot* toegewezen.

BRESKENS. Den 4den Sept. maakte onze geliefde Leeraar D. H. UDEN MASMAN, Gerh. Fil. ons bekend, dat zyn Eerw. eene eenparige en allezints wettige beroeping ontvangen had na de Gemeente te *Stand daar Buiten*, verlangende zagen wy het beſluit van zyn Eerw. te gemoet, hetwelk zyn Eerw. ons bekend maakte op den 25ſten dier maand, ons te kennen gevende zich verplicht gevonden te hebben, voor die roepſtem beleefdelyk te bedanken.

Naauwlyks hadden wy dit ons verblydend nieuws van zyn Eerw. gehoord, of onze droefheid wierd vernieuwd, daar zyn Eerw. ons bekend maakte, dat op hem eene andere beroeping was uitgebragt uit de Gemeente te *Herkinge*, welke beroeping zyn Eerw. eenigen tyd in beraad nam.

Wy maakten ons deezen tyd des beraads ten nutte, en deeden alles wat in onze omſtandigheden konde gedaan worden, om bewyzen van verknogtheid aan een Leeraar, die ons lief geworden was, te geeven.

Dan onze poogingen waren vrugteloos! — zyn Eerw. maakte ons den 9den Octob. na aanleiding van *Joh.* XIV: 30*a.* tot onzer aller droefheid bekend dat zyn Eerw. de op hem uitgebragte beroeping van *Herkinge*, in 's Heeren vreeze en na zyn beraad had aangenoomen, en dus deeze Gemeente ſtond te verlaaten.

Hoe ſmertelyk ook deeze bekendmaking voor ons in onze tegenswoordige omſtandigheden is, willen wy hierin Gode zwygen en berusten in deezen weg, biddende het hoofd zyner Kerke, dat hy met onzen Leeraar optrekke en voor onze Gemeente zorge! —

KOUDEKERK. Groot was onze bekommernis, dat wy onzen hartelyk geliefden Leeraar den Wel Eerw. Heer G. HAYKENS, in wiens aangenamen en getrouwen Dienst wy ons nog geen drie jaaren mogten verheugen, naar de hem op den 1ſten Nov. 1803. roepende Gemeente van *Gryps-kerk*, waarvan zyn Eerw. den 6den dier maand in eene Vooraſſpraak genomen uit *Pſ.* LXII: 2. kennis gaf, zouden zien vertrekken; weshalven wy, het Gemeente Beſtuur, de Kerkenraad, Catechiſanten, veelen van de Gemeente, benevens de Leerlingen aan onze zyde, den tyd des beraads van 14 dagen door zyn Eerw genomen, niet werkloos bleven, maar zyn Eerw. door alle mogelyke en geſchikte middelen en drangredenen ook met belofte van vrye wooning zochten te bewegen, om voor deeze beroeping te bedanken en by ons te blyven: ſlaagden wy in dit ons oogmerk zo gelukkig, dat zyn Eerw. goedvond voor deeze beroeping vriendelyk te bedanken, geevende ons hiervan den 20ſten dier maand in eene Vooraſſpraak *De HEERE regeert Pſ.* XCIII: 1*a.* kennis, naauwlyks waren wy opgebeurt, of wy wierden op hetzelfde ogenblik ter neergeſlagen, vermits zyn Wel Eerw. met dezelve woorden *de HEERE regeert* bekend maakte een andere eenparige beroeping den 18den Nov. door den Eerw. Kerkenraad met overleg van het Stedelyk Beſtuur van *Arnemuiden* op zyn Eerw. uitgebragt, had ontvangen, en door hem insgelyks 14 dagen in beraad genomen, die tyd zochten wy ons ten nutte te maken, elk tragte als om ſtryd op het hartelykst en

drin-

dringendst zyn Wel Eerw. die deeze Gemeente door eenen voorbeeldigen vreedelievenden wandel en leer lief geworden was, des te meer tot blyven overtehalen, ook deeze onze aanhoudende pogingen keerden niet vrugteloos tot ons weder; maar waren van dat allergewenscht gevolg, dat zyn Eerw. den 4den Dec. ll. in een Voorafspraak genomen uit *Job* XXIII: *14s.* ons aankondigde, zich verpligt gevonden te hebben den 30sten Nov. ll. voor die beroeping insgelyks op de vriendelykste wyze te bedanken; dan niet weinig wierden wy ontroert, wanneer zyn Eerw. met de sterkste aandoening te gelyk voorstelde niet te weten, wat de Heere verder over hem beschciden hadde; alzoo diezelfde voornoemde Leden van *Arnemuiden* den dag te voren andermaal een wettige en eenparige beroeping op hem hadden uitgebragt, en die eenige dagen wederom in beraad zoude nemen. Onze zuchtingen waren in stilheid tot God; alle onze kragten spanden wy in, om zyn Eerw. op de best mogelyke wyze te bewegen tot het blyven by ons; en daar Regeering, Kerkenraad, veelen van de Gemeente, enz. zo mondelyk als schriftelyk van *Arnemuiden*, niets onbeproeft lieten, om zyn Eerw. over te halen ter ombelzing van hunne hartelyke roepstem, verwekte dit nog meerdere vreeze in ons, dat mogelyk hier door de weg zoude gebaant worden tot een onherstelbaar verlies van onzen waardigen Leeraar, tusschen vreeze en hope moesten wy dus dobberen tot den 14den van de afgelopen Maand, wanneer zyn Eerw. in de Woensdag avond Godsdienst by het eindigen van denzelven niet zonder aandoening ons te kennen gaf, dat het God behaagt had, zyn hart te neigen om ons als nog niet te verlaten, en zich verpligt gevonden de beroeping van *Arnemuiden* andermaal beleefdelyk van de hand te wyzen: Onze blydschap was algemeen en zo groot dat woorden

den en traanen zich ſamen paarden tot erkentelyke bewyzen van dankzegging. De Zondag daarop volgende den 18den verbondt zyn Eerw. zich aan ons voor eene groote ſchaare van Hoorers met *Jeſ.* LVI: 7. het middenſte gedeelte. *En ik zal ze verheugen in myn Bedehuis.* Voorafſpraak *Num.* X: 31*b*.

Hartelyk zyn wy over deeze keuze van onzen geliefden Leeraar verblydt en bidden den Heere die ons verheugt heeft, dat het hem behaage, deeze keuze van zyn Eerw. door eenen gepasten zegen op zyn Eerws. aangenamen dienst onder ons als met een goedkeurend zegel te bekragtigen. En voorzie de Leeraar lievende Gemeentens van *Grypskerk* en *Arnemuiden* ſpoedig van getrouwe Herders en Leeraars.

CADZANT den 4den Dec. Heeden gaf onze geliefde Leeraar D. J. DE ROCHEFORT in zyne Voorafreede ontleent uit *Pſ.* XXXII: 8. ons kennis van eene wettige beroeping, op hem eenſtemmig uitgebragt, naar de Gemeente van het nabuurig en vermakelyk *Breskens*: gedurende byna drie weeken waren wy geheel in 't onzeker, aangaande de uitſlag zyner keus, terwyl wy ons niet anders voorſtelden, of de ſterke en aanhoudende aandrang dier Gemeente zou het hart van zyn Eerw. hebben overgehaalt, om van ons te ſcheiden, dan de uitkomst verzekerde ons van het tegendeel, daar wy den 25ſten dezer vernamen, dat hy zich, naar een gemoedelyk onderzoek, uit liefde voor ons, en zugt tot onze waare belangens, in gehoorzaamheid aan den wil van zynen Heer verpligt rekende, voor die vereerende en dringende roeping te moeten bedanken. Zyn Eerw. verbond zich weder op nieuws aan ons met eene Leerrede over *Luc.* II: 10*b*. *En vreest niet, want ziet ik verkondige u grote blydſchap, die alle de volke wezen zal.* ons biddende, dat wy

ons

ons die boodſchap zouden laaten welgevallen, en ons allermeest daar over verblyden, als het beste betwys van erkentenis, dat wy hem zouden kunnen geeven. Wy zyn blyde en gevoelig over deze gunſtige uitkomst, wenſchen dat het verder verblyf van onzen Leeraar onder Gods zegen dienstbaar mag zyn om ons, door zyn onderwys meer en meer prys op die blyde boodſchap te doen ſtellen. De Heer zyner kerk voorzie ſpoedig in de behoeften der *Breskenſche* Gemeente, die eenen braaven Leeraar waardig is.

NIEUWVLIET den 18den Dec. Onze waardige en door ons hartelyk geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. C. VAN RHEE, maakte ons Zondag den 27ſten Nov. l. l. in zyn Vooraſſpraak uit *Pſalm* XCIII: 1*a*. bekend, dat hy des avonds van de voorige dag eene geheel ongezochte, en allezints wettige en eenparige beroeping naar de groote Gemeente van *West Capelle* in *Zeeland* ontvangen had, en dezelve eenige tyd in ernſtige overweging nemen zoude, getroffen door dit berigt, uit aanmerking van onze oprechte liefde tot dezen onzen Leeraar, die, door zyne aangenaame Euangeliedienst en liefderyke verkeering, van drie en een half jaar, ons zoo dierbaar geworden is, en van wegen het donker vooruitzicht van onzen toeſtand, waarin wy door het vertrek van zyn Eerw, zouden verkeeren, maakten wy, elk in onze byzondere betrekkinge dezen tyd van beraad ons ten nutte, en lieten niets onbeproeft, om zyn Eerw. tot het beſluit om nog langer onder ons te verblyven, te beweegen; dan wy vreesden, dat onze poogingen daartoe vruchteloos zouden zyn, en deeze onze vreeze was niet ydel: want heden hoorden wy uit zyne mond tot onze groote droefheid, in eene toepaſſelyke aanmerking uit zyne Leerrede over *Pred.* VII: 13, dat hy om gewigtige redenen zich verpligt geacht had deze roep-

ſtem-

ſtemme eerbiedig te volgen: doch dat hy wegens het winterſaiſoen nog eenigen tyd onder ons wenschte te blyven, om aan onze wezenlyke belangens te arbeiden. God bidden wy, zegene daartoe zyne verdere poogingen, trekke ter zyner tyd op met dezen zynen Knecht, wiens gedachtenis by ons in zegening zal blyven, doe hem in zyne aanſtaande Gemeente geen minder achting en liefde genieten dan wy hem toedragen; bewerke ons om dit zyn voor ons zo kromme werk te eerbiedigen, en maake het zelvevoor ons, door redelyke middelen werkzaam, recht op zyn tyd en wyze. Zoo dat

NIEUWVLIET eerlang zal Vakant worden.
ARNEMUIDEN. Zie Dec. 1803.
VLISSINGEN Walſche Kerk Vak. Zie Dec. 1803.
SCHOONDYKE Vakant. Zie Nov. 1803.
WESTKAPELLE Vakant. Zie Nov. 1803.
MIDDELBURG Vakant. Zie Aug. 1803.
AARDENBURG Vakant. Zie Juny 1803.
CLEVERSKERKE Vakant. Zie Juny 1803.
GRYPSKERKE Vakant. Zie Maart 1803.
DOMBURG Vakant. Zie Jan. 1803.
MIDDELBURG Vakant. Zie Jan. 1800.
RETRANCHEMENT Vakant. Zie Sept. 1797.
MIDDELBURG Eng. Kerk. Zie Aug. 1797.
WATERLAND Vakant. Zie Juny 1797.
PHILIPPINE Vakant. Zie Nov. 1796.
AARDENBURG Walſche Kerk Vakant. Zie Nov. 1796.
OOSTBURG Walſche Kerk Vak. Zie Jan. 1796.
SAS VAN GENT Walſche Kerk Vakant. Zie Mey 1793.
SAS VAN GENT Vakant. Zie Nov. 1793.
EEDE Vakant. Zie Maart 1798.
CADZAND Walſche Kerk Vak. Zie Maart 1798.
SCHOUWEN EN DUIVELAND.
NOORDGOUWE. Zie Dec. 1803.

NIEU-

NIEUWERKERK. Zie Nov. 1803.

ZUID-BEVELAND.

GOES. Den 1ſten Dec. l. l. is hier door den grooten Kerkenraad het volgend zestal uitgebragt:

DD. M. J. VAN NIMWEGEN, Predd. te *Geertruidenberg*. F. EVERAARS, te *Zwartewaal*. H. E. VAN DEN KERKHOFF, te *Wateringen* S. MUNTENDAM, te *Muiden*. J. P. SPRENGER VAN EYK, te *Kethel* en C. BURT ANDRIESSEN, te *Charlois*.

Den 4den daar aan volgende dit drietal:

DD. M. J. VAN NIMWEGEN, F. EVERAARS en H. E. VAN DEN KERKHOFF.

Waaruit met eenpaarige ſtemmen, ten Mede-Leeraar in deze Gemeente beroepen is, de Wel Eerw. Heer M. J. VAN NIMWEGEN, Pred. te *Geertruidenberg*; doch heeft, na eenige dagen beraad, voor deze beroeping vriendelyk bedankt.

Den 31ſten der voornoemde maand Dec. heeft de groote Kerkenraad het bovengemelde drietal in dezer voege aangevuld:

DD. H. E VAN DEN KERKHOFF, F. EVERAARS en J. P. SPRENGER VAN EYK. En daaruit met eenparige ſtemmen beroepen den Wel Eerw Heer D H. E. VAN DEN KERKHOFF, Pred. te *Wateringen*; die deze beroeping in overweging genomen heeft.

BAARLAND. Den 2den Dec. ll. is hier door den Kerkenraad, onder beſtuur van den Wel Eerw. Heer D. KEER, Pred. te *Oudelande*, het volgend drietal uitgebragt:

DD. J. A. ANOSI, Predikk. te *Borſelen*. A. W. EGTER, te *'s Hendr. Kinderen en Wisſekerke* en J. M. VOYER, te *'s Heer Abt en Sinoutskerke*. En daar uit, met eenparige ſtemmen, beroepen de Wel Eerw. Heer J. A. ANOSY; doch welke, na eenige weeken beraad, voor deze beroeping bedankt heeft. Dus blyft

BAARLAND Vakant.

De

De Correspondens is verzogt, in de Boekzaal te laten plaatſen, het hier navolgende:

BIESELINGEN den 18den Dec. 1803. God, die de Heer is zyner Kerke, en de Beſtuurder van de lotgevallen der menſchen heeft onzen geliefden Leeraar de Wel Eerw. Heer D A. LA MOTTE; door een ſpoedigen dood weggerukt. — Zyn Wel Eerw. wierd op den 13den Dec. aangetast door een hevige beroerte, die den 17den Dec. een einde van zyn dierbaar leven maakte. — Zyn Wel Eerw. bereikte den ouderdom van byna 54 jaren.

De Wel Eerw. Heer D. J. DE KUYZER, Jac. Z. Pred. te *Schoore en Vlake*, die den volgenden dag na het overlyden, uit goedwilligheid eene predikbeurt waarnam, maakte ons dit ſterfgeval in zyne Vooraſſpraak met Paulus woorden 1 *Theſſ.* IV: 13, 14. onder algemeene aandoening bekend, terwyl zyn Wel Eerw. in zyne Leerreden over *Pred.* VIII: 8. *Daar is geen mensch, die heerſchappy heeft over den geest om den geest inte houden, en hy heeft geen heerſchappy over den dag des doods, ook geen geweer in dezen ſtryd, ook zal de godloosheid haare meesters niet verloſſen*, ons meer opzettelyk opwekte om van deeze treurige gebeurtenis een nuttig gebruik voor ons zelve te maken. — God leere ons in zynen weg te berusten, en zorge in liefde voor deeze Gemeente. Dus

BIESELINGEN Vakant is.
KATTENDYKE. Zie Octob. 1803.
WEMELDINGEN Vakant. Zie Octob. 1803.
YERSEKE. Zie Octob. 1803.
KAPELLE Vakant. Zie Octob. 1803.
's GRAVENPOLDER Vakant. Zie Aug 1803.
THOLEN EN BERGEN OP DEN ZOOM.
STAND DAAR BUITEN Vakant. Zie Oct. 1803.
THOLEN Walſche Kerk. Zie Nov. 1803.

U T-

UTRECHT.

UTRECHT.

UTRECHT. De Hervormde Gemeente alhier, nog in treurig nadenken verkeerende, over het onſchatbaar verlies van haaren wyzen en godvruchtigen HINLOPEN, gevoelt thans haare billyke rouw vermeerderd, door het afſterven van haare twee oudſte Leeraars; de Wel Eerw. en Hooggel. Heer C. SEGAAR, Th. Doct. en Prof. in de Griekſche Taal aan deeze Hooge School, en ſints het jaar 1759 Predikant alhier, wierd haar op den 22ſten Dec. l. l. door den dood ontrukt.

Dit ſterfgeval wierd op den 4den dezer gevolgd van het overlyden van den Wel Eerw. zeer gel. Heer H. VAN KORTENHOEF, die van het jaar 1760 af ons het Euangelie verkondigde, doch in het laatstverlopen jaar, wegens ligchaams zwakheid en blindheid, op eene gunſtige wyze ruste van zynen openbaaren arbeid verkreeg.

Beiden ſtierven zacht en zalig, en in eene hoogen ouderdom; wyl de eerſte dien van bynа, en de laatſte dien van 4 dagen boven de 80 jaaren bereikte.

Beiden waren voór de Gemeente, gelyk ook voor de ſtudeerende Jongelingſchap, geduurende een lange reeks van jaaren tot eenen grooten zeegen — en, ſchoon de alzints waardige VAN KORTENHOEF van zyn openbaar dienstwerk onder ons, in de laatſte dagen rustede, nog echterhield zyn Wel Eerw. met een byzonderen yver aan in het huislyk godsdienſtig onderwys van Jongeren en meer Bejaarden; gelyk hy twee dagen voor zynen dood zich daar mede nog onledig hield.

Veel zouden wy kunnen en mogen zeggen tot beider lof, in alles toch, wat eenen Leeraar verſiert, waren zy uitmuntend — wy danken God, die hen aan ons geſchonken heeft — die hen voor ons,

zoo lange ſpaarde, en hunnen arbeid onder ons zo overvloedig en kennelyk zegende.

Al wie geleerdheid, bybelkunde, aankleeving aan de zuivere leer onzer Hervormde Kerk, oprechtheid, ootmoed, kristelyke gelatenheid en teedere godsvrucht op den waren prys weet te ſtellen is, by dit dubbel verlies, in rouw gedompeld, hunne Wel Eerw. worden algemeen betreurd, en alle hunne Ambtgenoten hebben openlyk hunner met veel aandoening en in hartelyke liefde gedacht.

De plaats van onze waardige D. VAN KORTENHOEF, reeds door den Wel Eerw. D. HUISMAN, tot onze blydſchap vervuld zynde, heeft de grote Kerkenraad ter vervulling van die van onzen geliefden D. SEGAAR reeds een gros van Predikanten gemaakt, waaruit eerlang een Nominatie ſtaat geformeerd te worden, en een beroep te geſchieden. Dus is.

UTRECHT Vakant.

AMERSFOORT.

ANKEVEEN den 15den Jan. Onze nieuw beroepene Leeraar D. A. VAN BEMMELEN, is heeden onder ons bevestigd door den Wel Eerw. Heer D. J A. LOTZE, Pred. te *Maartensdyk*, met eene Leerrede over *Matth.* V: 13—16. *Gy zyt het zout der aarde: indien nu het zout ſmakeloos word, waar mede zal* [*het*] *gezouten worden? Het en deugt nergens toe meer, dan om buiten geworpen, ende van de menſchen vertreden te worden —— Laat uw licht alzo ſchynen voor de menſchen, dat zy uwe goede werken mogen zien, ende uwen Vader, die in de hemelen is, verheerlyken.* Zynde de oplegginge der handen beneeven den Heer Bevestiger geſchiedt door DD. H. RAPPARDUS, J. D. RUYS, A. JENTINK en G. J. BRUIN; reſp. Predikk. te *Neederhorst den Berg*, *Grootebroek* en *'s Graveland*, de Bevestigde heeft hierop een begin van zynen dienst gemaakt met eene Leerrede over *Matth.* VII: 24—27. *Een ie-*

ge-

gelyk dan die deze myne woorden hoort, ende dezelve doet, dien zal ik vergelyken by een voorzichtig man, die zyn huis op een ſteenrotze gebouwd heeft. ——— Ende de ſlagregen is nedergevallen, ende de waterſtroomen zyn gekomen, ende de winden hebben gewaait, ende zyn tegen het zelve huis gangeſlagen, ende het is gevallen ende zynen val was groot. De Heere geeve dat door zynen Euangeliedienst veele zich betoonen mogen niet alleen Hoorders, maar ook daaders des woords te zyn, die niet op eene nietige zandgrond van eigene gerechtigheid, maar op Chriſtus die onwankelbaare rotsſteen het gebouw van hunne hoope vestigende ondervinden mogen, dat geene ſlagregenen van Goddelyke oordeelen, noch waatervloeden van vervolgingen zoo min als ſtormwinden van valſche leer in ſtaat zyn, om hetzelve te doen vallen, maar op dien rots gebouwd, alle die oordeelen weederſtaat en onbeweegelyk ſtaande blyft.

EEMNES BINNEN. Zie Dec. 1803.

ZEIST. Zie Nov. 1803.

KORTENHOEF Vak. Zie Dec. 1803.

RHEENEN EN WYK.

De Correspondens heeft het volgend berigt, ter plaatzing in de Boekzaal ontvangen.

SCHALKWYK Den 8 van Louwm. 1804. Thands even een jaar voorby, was ons Kerkgebouw gevaarlyk, en dus voor onze Godsdienstoefening onbekwaam geworden. Ras daarop werd, behalven de indedaad aanzienlyke geldſomme van onzen waardigen Ambachtsheer, den Wel Edel. geb. Heer A. C. DE NORMANDIE *van Schalkwyk*, de zeer milde giften van aanzienlyken buiten onze Gemeente, ons tot het bouwen eener Kerk, uit liefde geſchonken, ook in onze Gemeente zelve, door meer dan éénen, zeer ruim, door allen zeer edelmoedig, en door niet weinigen onzer R. K. mede-opgezetenen, zeer voorbeeldig, eene vrye

gifte, tot gemelde bedoeling, ingezameld, onder opzicht van ons Dorpbeſtuur, het welk, met dien onderſtand, eene na genoeg nieuwe Kerk, aanbeſteeden, en voor onze Hervormde Gemeente bouwen liet.

Op den morgen van den 18 der voorige maand hadden wy het genoegen, in deze nieuwe, ſchoon nog niet geheel voltooide Kerk, godsdienſtig by een te komen. De, naar de gelegenheid des tyds, vry talryke opkomst van onze Gemeente, en hoorers van omliggende plaatſen, was plechtig, vrolyk, Godverëerend. Daartoe trachtte onze Leeraar, D. H. VAN LIL, ons nog meer aan te ſpooren, daar hy nu voor het eerst met ons in dit nieuw Bedehuis opgekomen, met de Godſpraak van *Jeſaiâ*, hoofdſt. LVI: 7*b*. *Myn huis zal een bedehuis genoemd worden voor alle volken.* ten grondſlag; als by wyze van inwyding onzer nieuwe Kerk, met vuur, ernst en welmeenenheid, woorden ſprak van waare aanbidding des Allerhoogſten, godvrucht, dankbaarheid, geloovig vertrouwen, liefde en vrede. By eene ernſtige opwekking tot alles, waartoe ſteeds elk Chriſten, en nu byzonder onze Gemeente, zich behoorde verpligt; oprecht geneigd te gevoelen, ſprak hy met blyde erkentenis, van en tot alle die edelmoedige, ook R. K. Christenen, nu meer dan één onder zyn gehoor, welke allen, zoo als wy thans, hem dat met dankbaarheid na zeggen, zoo mild, edelmoedig, voorbeeldig, onze Gemeente hadden welgedaan.

Voor ons zeker, en gelyk wy biddend vertrouwen, voor allen die hem hoorden, ſprak hy tot byzonder genoegen, ſtichting, en vooral opbouwing onzer Gemeente in ons allerdierbaarst geloof.

Dit zal ons ſteeds verheugen, gelyk het vry geſchenk van eene aanzienlyke ſomme gelds, die

'et

ler nog ontbrak aan de huur der Kamer, in dien tusschentyd voor ons Godsdienstig gebruik geschikt, door eenen edelmoedigen, die des Zomers op zyn Buitenverblyf, in onzen Oord zynde, ook onzen openbaaren Godsdienst met de zynen bywoont, ons niet weinig verblyd heeft.

De Kerkenraad der Hervormde Gemeente te *Schalkwyk*.

G. VAN DYK, D. DE BRUYN, *Ouderlingen*.
H. YPENBURG, J. DE HEUS, *Armbezorgers*.

WERKHOVEN Vakant. Zie Dec. 1803.

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

LEEUWARDEN Vakant. Zie Oct. 1796.

VROUWEN PAROCHIE Vakant. Zie Octob. 1803.

DOKKUM.

AUGUSTINUSGA ENZ. In *Dec. 1803.* is hier een drietal gemaakt, te weten:

DD. J. LOS, Predikk. te *Lutkegast*. O. SCHUILING, te *Tjerkgaast* en H. TER VEEN, te *Oosterzee*.

Waaruit by een volgende samenkomst de eerstgemelde beroepen is.

Consulenten zyn geweest DD HABBEMA en FOCKENS, Predikk. te *Buitenpost* en *Twyzel*.

DOKKUM den 20sten Dec. In eene extraordinaire Vergadering, verzogten de Kerkvoogden van *Augustinusga*, de approbatie van het beroep, uitgebragt op D. J. Los, Pred. te *Lutkegast*, onder de Eerw. Cl. van 't *Westerkwartier*. Daar alles in forma was, wierd dit verzoek met zegenwensch geredelyk toegestaan.

GERKESKLOOSTER. Den 18den Dec. is onze nieuwberoepen Predikant, D. J. VAN HOUTEN, in den dienst bevestigd; D. RIEDEL, Pred. te *Kollum*, deed 's morgens eene naar tydsgele-

genheid gepaste Leerrede over *Col.* IV: 17. *Zegt Archippus: ziet op de bedieninge enz.* De oplegging der handen is geschied door DD. ANDREÆ en HABBEMA, Predikk. te *Augsbuur* en *Buitenpost*. D. VAN HOUTEN maakte 's namiddags een begin met zyn dienstwerk, predikende over I *Cor.* II: 2. *Ik en hebbe niet voorgenomen enz.* De geheele plegtigheid is tot algemeen genoegen afgelopen.

BURUM EN MUNNEKEZYL Vakant. Zie Octob. 1803.

DROGEHAM Zie July 1803.

TERNAARD staat Vakant te worden. Zie Oct. 1802.

FRANEKER.

MINNERTSGA. Voorlopig kan de Correspondens melden, dat alhier is overleden de Wel Eerw. en zeer gel. Heer I. HEMSING, Bedienaar des Goddelyken Woords alhier, nalatende eene bedroefde Weduwe met Kinderen. — Verdere byzonderheden van ouderdom, ziekte, en den tyd van het overlyden, zyn aan den Correspondens der Boekzaal nog onbekend; waarschynelyk dus daarvan in eene volgende.

TZUM Vakant. Zie Nov. 1803.

FRANEKER Walsche Kerk-Vak. Zie Dec. 1796.

SNEEK.

NYEGA Vakant. Zie Febr. 1798.

BOLSWARD EN WORKUM.

WOMMELS EN HENNAERT Vakant. Zie Aug. 1803.

STAVOREN Vak. Zie Octob. 1797.

HINDELOPEN Vak. Zie Sept. 1794.

ZEVENWOUDEN.

GORDYK Vakant. Zie Oct. 1802.

OLDELEMMER EN OLDETRYNE Vakant. Zie Nov. 1803.

OOS-

OOSTERHAULE EN OLDENOUWER Vak. Zie July 1803.

Intusschen is men hier reeds overgegaan tot het beroepen van eenen nieuwen Leeraar voor deze Gemeente, want den 20sten Dec. 1803 hebben de Mans Ledematen dezer Gemeente, in tegenwoordigheid van den Consulent, den Wel Eerw. Heer P. C. KOENTZ, V. D. M. te *Haskerhorne en Oldehaske*, uit een bevorens gemaakt drietal, een beroep gedaan. Op dit drietal waren geplaatst:

DD. J. CARSTEN, V. D. M. te *Goingaryp en Broek*, onder deze Classis, als mede P. KONING en M. O VEENSTRA, S S. Min. Candidaten onder de Classis van *Sneek*.

Met volle eenparigheid wierd D. P. KONING uit dit drietal, tot Predik. alhier beroepen. Doch zyn Eerw. heeft deze Beroeping drie weken in beraad genomen.

NYEHASKE EN HASKERDYKEN Vakant. Zie Sept. 1803.

Dan ook hier zyn reeds een en andermaal de Hoofden der Gereformeerde Huisgezinnen na behoorlyke aanzegging, in de Kerk te *Nyehaske* by elkander geweest, om in de vervulling dezer Vacature te voorzien; telkens in de tegenwoordigheid van de Wel Eerw. Consulenten, DD. J. B. VAN LOENEN en P. C. KOENTZ, Predikk. op de *Joure* en te *Haskerhorne en Oldehaske*. De eerste samenkomst viel voor op den 27sten Septemb. 1803. Toen wierd D. H. H. TER VEHN tot Predikant alhier verkoren en beroepen, uit eene Nominatie, welke bevorens door eene daartoe aangestelde Commissie reeds gemaakt was, en op welke men geplaatst had:

DD. A. VAN VELDEN, V. D. M. te *Sneek*. O. SCHUILINGHE en H. H. TER VEHN, Predikk. te *Tjerkgaast enz.* en *Oosterzee enz.* beide onder deze Classis.

Dan, de beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. H. TER VEHN, heeft zich verpligt gevonden voor deze beroeping vriendelyk te bedanken.

Uit dien hoofde ging men andermaal tot het Beroepingswerk over. Dit geſchiedde den 12den Dec. 1803. en ook met een gewenscht gevolg. Bevorens had men wederom eene Nominatie van drie Predikanten gemaakt, en op dezelve geplaatst: DD. R. RODENBURG, Predikk. te *Akkrum enz.* B. BRANDSMA, te *Wynjeterp enz.* en O. SCHUILINGHE, te *Tjerkgaast enz.*, allen onder deze Claſſis.

Uit deze Nominatie wierd D. R. RODENBURG met eene bykans volle eenparigheid van ſtemmen beroepen. Ook heeft zyn Wel Eerw. deze Beroeping, na dezelve 14 dagen in beraad gehad te hebben, den 27ſten Dec. l. l. tot onze groote blydſchap aangenomen. God doe zyn Wel Eerw. eerlang met eenen vollen Euangeliezegen, tot den dienst dezer Gemeente overkomen!

OVER-TSSEL.

DEVENTER.

DEVENTER Walſche Kerk Vakant. Zie July 1803.

KAMPEN.

YSSELMUIDEN Vakant. Zie Octob. 1803.

ZWOLLE.

HASSELT. Zie Dec. 1803.

VOLLENHOVEN EN STEENWYK.

ZWARTSLUIS Vakant. Zie Mey 1803.

STAD en LANDE.

GRONINGEN EN 'T GORECHT.

MIDDELBERT Vak. Zie Dec. 1803.

APPINGEDAM.

MEETHUISEN Vak. Zie Juny 1803.

LOP-

LOPPERSUM.

WITTEWIERUM. Op den 27ſten van Wynmaand des vorigen jaars is te *Groningen* na een langzaam verval van krachten in den hoogen ouderdom van ruim 87 jaaren overleden de Wel Eerw. Heer R. OOSTERVELD, welke den tyd van byna 47 jaaren het werk van een Euangeliedienaar in deeze Gemeente met eenen byzonderen yver en tot wezenlyken zegen verrichtte, en zedert Herfstmaand van 1791. zyne dagen in eene ſtille rust en lieflykheid eindigde.

Onze tegenwoordige Leeraar D. E. G. FRIMA heeft het niet onvoegzaam geoordeeld, ons den getrouwen Dienst van deezen waardigen man te errinneren, en vooral, ter bereiking van het zelfde doelwit, oplettende te doen zyn op de heilryke uitkomst van deszelfs deugdzamen en godzaligen wandel, met eene Leerrede, kort daarna gehouden over *Hebr.* XI: 5. *Door het geloove is Enoch weggenomen geweest, enz.*

LOPPERSUM den 1ſten January 1804. Het aanzienlyk Kerkgebouw ter deezer plaats is thans niet weinig opgecierd door eene aanmerkelyke vernieuwing en verbetering, welke 'er in het afgelopen jaar met het Orgel gebeurde.

Dit werk is, onder het naauwkeurig opzicht van de Heeren Kerkvoogden P. W. TICHELAAR; medelid van het Departementaal Beſtuur van *Stad en Landen* van *Groningen*, onder ons woonagtig, en E. P. SMITH, Oud-Raadsheer te *Groningen*, door den in dit vak kundigen Heer H. FREYTAG, gelukkig volvoerd, beantwoordde alzo aan het plan, daarvan gevormd, en droeg mede de goedkeuring van de gantſche Gemeente weg.

Daar 'er nu zedert de tyd van ruim een half jaar van dit ſpeeltuig by den openbaren Godsdienst geen gebruik kon worden gemaakt, was het ons byzonder aangenaam de lieflyke toonen van het-

zelve, te midden van het Pſalm-gezang, in deeze namiddag verſcheidene maalen te mogen hooren.

Dit ging tevens vergezeld met eene plegtige Redevoering, door onzen jongſten Leeraar D. T. F. UILKENS, in tegenwoordigheid van een groote ſchaar, gehouden over *Pſ.* LXXXI: 2—5. *Zingt vrolyk Gode onze ſterkte: juicht den God Jacobs, enz.* waarby het vernieuwde Orgel den Dienst des Allerhoogſten wierd toegewyd, en de Gemeente tot het bedoelde gebruik van hetzelve aangemaand.

Daartoe gebiede de Heere zynen zegen!

't WESTER-KWARTIER.

GROTEGAST EN DOESUM Vak. Zie Sept. 1803.

LUTKEGAST ſtaat Vakant te worden. Zie Sept. 1803.

OLDAMBT EN WESTERWOLDINGERLAND.

WAGENBORGEN Vakant. Zie July 1803.

DE WILDERVANK Vak. Zie Juny 1803.

MIDWOLDE Vakant. Zie Maart 1802.

OOST-FRIESLAND.

DITSUM. Ter vervulling der alhier vacerende Predikantsplaats is door de Geinteresſeerden vooraf een groot opſtel gemaakt, op het welk geplaatst zyn:

DD. PANTEKOEK, Predikk. te *Embden* HESSE, te *Embden.* MEDER, te *Embden.* VENEKAMP, te *Hinta.* GERTZEMA, te *Oplewert.* VOGET, te *Eilſum.* MEDER, te *Wolthuizen.* CLINGE, te *Neermoer.* BARENBORG, te *Loga.* SCHELTENS, te *Esklum.* BROUWER, te *Weener.* FOLMER, te *Weener.* BREGTEZENDE, te *Bomerwolt.* BRONS, op de *Polder.* WUBBENA, te *Midlum.* THODEN VAN VELSEN, te *Oldendorp.* NICOLAI, te *Hatzum.* FOLMER, te *Bierum.* BORGESIUS, te *Bellingwolde.* SNETHLAGE, te *Leens.* REDDINGIUS, te *Schil-*

wol-

wolde. JHOLING, te *Franeker.* SANDERS, te *Vollenhoven.* THODEN VAN VELSEN, te *Kaukerk.* SMIT, te *Vlagtwedde.* TUMMES, te *Klooster Apel.* en JANSSONIUS, te *Lellens.*

LEER. Eindelyk is dan toch de tweede Predikantsplaats onder ons wederom vervuld geworden. De Wel Eerw. Heer D. B. A. SCHELTEN, door het Koninglyk Confistorie als wettig beroepen Predikant verklaard zynde, en de op hem uitgebragte beroeping aangenomen hebbende, is op den 8sten dezer door den Hoog Eerw. Heer Confistoriaalraad ESSENBRUGG, Pred. te *Aurich*; in zynen dienst onder ons bevestigd geworden: leggende de Bevestiger tot een grondslag zyner Verhandeling *Hand.* XIV: 15. *Ende zeggende, mannen, waarom doet gy deze dingen, enz.* waarop de tot ons overgekomene Leeraar zynen dienst aanvaardde met ene Leerrede over *Luk.* IV: 18*b. Hy heeft my gezonden om de armen het Euangelie te verkondigen.*

ESKLUM. Niettegenstaande alle onze welgemeende pogingen, om onzen geliefden Leeraar den Wel Eerw. Heer B. A. SCHELTEN, nog langer by ons te houden, heeft dezelve niet kunnen besluiten, de *Leerder* beroeping van de hand te wyzen, maar zich verpligt gevonden dezelve aantenemen en optevolgen. Zo dat onze Gemeente thans Vakant is.

EMDEN Walsche Kerk Vak. Zie Dec. 1803.
VEENHUIZEN nog Vakant. Zie Dec. 1804.
GANDERSUM Vakant. Zie Nov. 1799.

'T GRAAFSCHAP BENTHEIM.

VELDHUIZEN Vakant. Zie Dec. 1803.

KLEEVE.

LOBITH Vak. Zie Dec. 1803.

WEZEL.

DIERSFORT Vakant. Zie Dec. 1803.

DUIS-

DUISBURG AAN DEN RHYN.

DUISBURG Vakant. Zie Octob. 1800.

'T GRAAFSCHAP LIMBURG.

GRONOUW Vakant. Zie Dec. 1803.

B R E M E N.

MARIENKERK derde Leeraarsplaats Vakant. Zie Jan. 1797.

NA-BERICHTEN.

LETTER-NIEUWS.

De Boekverkoper J. Allart te *Amſterdam*, bericht aan het Letterminnend Publiek: Dat daar het hem is voorgekomen, dat verſcheide Liefhebberen van Wetenſchappen en Kunſten welke bezitters zyn van de Uitgave van de Reize van DENON door *Opper-* en *Neder-Egipte*, vertaald en gedrukt naar eene verkorte Eng. Vertaling, en uitgegeeven by wylen den Boekverkoper Leeuweſtyn in den *Haag*, in plaatze dezer Uitgaaf, liever de by hem wat de letterdruk betreft, geheel volledige Uitgave, waarvan het nu uitgegeevé 1ſte deel behelst, XXXIII belangryke Afbeeldingen op 20 keurige Platen; vertaald en uitgegeven door den Harderwykſchen Hoogleeraar BOSSCHA, zich wenſchen te hebben aangeſchaft; hy beſloten heeft om de zoodanige te gemoete te komen, gemelde Editie by Leeuweſtyn, in betaling aantenemen, tegen de volle Boekverkopers prys, zynde *f* 6:16— voor dezulke, welke daar voor zyne *Editie* van DENONS *Reyze* zullen verkiezen te neemen. In hoe verre nu door bevoegde beoordeelaars de uitgave van gemelde J. Allart, van dit Werk, geoordeeld word de voorkeur te verdienen, blykt onder anderen uit het getuigenis welk de ſchryvers der *Konſt- en Letterbode*, *No.* 1. van dit jaar, daar van afleggen. Luidende letterlyk dus: „ Uit deze vergelyking der twee Hol„ landſche Uitgaven, meenen wy een beſlisſend vonnis te „ moeten opmaaken, ten voordeele van die, welke te *Am„ ſterdam* door J. Allart is geſchied, als overtreffende en „ in oorſponglykheid en in naauwkeurigheid van overzetting

„ en

„ en in ſchoonheid van konst zeer ver de *Haagſche*; ter-
„ wyl de kostbaare onderneeming van den eerſten, door
„ de navolging der oorſpronglyke uitgave, recht heeft om
„ van het Letterminnend Publiek, eene byzondere onder-
„ ſteuning en aanmoediging te verwachten." enz. enz.

ACADEMIE-NIEUWS.

UTRECHT.

Den 22ſten Dec. des voorigen jaars overleed alhier in den ouderdom van byna 80 Jaaren, de Wel Eerw. en Hooggel. Heer C. Sloaar, S. Th. Doct. Bedienaar des Goddelyken woords alhier, en Prof. in de Griekſche taal aan deeze Academie.

Den 16den Jan. dezes Jaars deed deszelfs Opvolger, de Wel Ed. en Hooggel. Heer P. W. van Heusde, J. U. D. Profeſſor Hiſtoriarum, Antiquitatum, Eloquentiae et Linguae Graecae, zyne Inwyding-Redevoering: *De antiquâ eloquentiâ cum recentiore comparatâ*, dat is: *Over de Welſprekendheid der Ouden met die der Nieuweren vergeleken.*

BLAD-

BLAD-WYZER.

Van het verhandelde in de Boekzaal voor de Maand January 1804.

Voorrede. Bladz. III

I. Y. VAN HAMELSVELD, De Ongeveinsde Christen. Zevende Deel. 13

II. W. L. KRIEGER, Gesprekken en Overdenkingen, over de Hemelvaart van J. C. en over het Pinksterfeest. 22

III. M. STUART, Doop-Rede over de Bekeering van Israël, enz. 31

IV. Handleiding voor Onderwyzers. 35

V. S. C. WAGENER. Spokeryen. Korte Vertellingen uit het Ryk der Waarheid. Met Plaaten. 41

VI. Eemlandsch Tempe, of CLIO op Puntenburgh. Landgedicht, 2 Deelen. Met Plaaten. 45

VII. W. VAN BILDERDYK, Poëzy. Eerste Deel 50

VIII. A. LAFONTAINE, De Zonderlinge. Tweede Deel Met Platen. 55

IX. Letter-Nieuws. 63

X. Bericht van TEYLER's Godgeleerd Genootschap. 68

XI. Programma van TEYLER's tweede Genootschap. 69

XII. Naamlyst der DD. Proponenten. 72

— — — die Beroepen of Overleden zyn. 75

— — — der Walsche Synode. 76

XIII. Kerkvernieuwing te *Enschedé*. 77

XIV. Academie- en Schoolnieuws. 80

XV. Advertentie. 85

XVI. Bekendmakingen. 85

XVII. Kerk Nieuws. 86

XVIII. Na-Bericht Letter-Nieuws. 124

XIX. ——— Academie-Nieuws. 125

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAEREELD; HONDERD EN AGT-EN-ZEVENTIGSTE DEEL.

Voor FEBRUARY 1804.

Te AMSTELDAM,
By D'ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
Bybel- en Boekverkoopers, 1804.
Met Privilegie.

MAANDELYKSCHE

UITTREKSELS

OF

BOEKZAAL

DER GELEERDE

WAERELD.

I. HOOFDSTUK.

GESCHIEDENIS der MENSCHHEID naar den Bybel, door HERMAN MUNTINGHE. *Derde Deel. Te* Amsterdam, *by* J. Allart, 1803. 336 *Bladz. Aanmer-*

merkingen, 86 *Bladz. Gr. Octavo. De prys is f* 3-12—

De Hoogleeraar MUNTINGHE ondernomen hebbende de Geſchiedenis der Menschheid volgends den Bybel, van den eerſten oorſprong af, te ontvouwen, met zoo veel goede oordeelkunde als uitgebreide Geleerdheid, gelyk wy dit van de voorgaande Twee Deelen van dit zyn Werk gezien hebben, vervolgt in dit derde Deel zyne beſchouwing van het *derde Tydperk, van* ABRAHAM *tot op* MOSES.

Zie hier den Inhoud van dit derde Deel: *Tweede Hoofddeel.* Geſchiedenis van het maatſchaplyk leven geduurende dit Tydperk. §. 1. Kort overzicht van het geen in dit Hoofddeel behandeld moet worden, en algemeene verdeeling van hetzelve.

Eerſte Afdeeling. Geſchiedenis van den ſtaat der maatſchappy op haar zelve aangemerkt. §. 2. Nomadiſche levenswyze nog veel in gebruik. §. 3. Eenige algemene Aanmerkingen over de Koningryken en Vorſtendommen van dit tydperk. §. 4. Het Koningryk van Babel en Aſſyrie. §. 5. Eenige andere, thands bekende volkeren, als bewyzen der voortgangen van het maatſchaplyk leven. §. 6. Iets over het Koningryk van *Egypte*. §. 7. Een paar Aanmerkingen uit het vorige afgeleid.

Twede Afdeling. Geſchiedenis van de langſamerhand toeneemende vereeniging en uitbreiding der maatſchappy. §. 8. Aanwyzing van den inhoud dezer Afdeling. §. 9. Onderlinge verdragen, en verbonden. §. 10. Staat der huwlyksverbintenisſen geduurende dit tydperk. § 11. Beſchouwing van den Koophandel gedurende dit tydperk. §. 12. Beginſelen en eerſte uitbreiding van de Scheep-

vaart

vaart en den Koophandel ter Zee. §. 13. Beſluit van deze afdeling.

Derde Afdeling. De beſtiering der menſchelyke maatſchappy gedurende dit tydperk. §. 14. Algemeene Aanmerkingen, en orde van deze afdeling. §. 15. Beſchouwing van de hoofden of vorſten des volks, derzelver magt, en betrekking tot het volk. De ſtaat der Koninglyke waardigheid gedurende dit tydperk, der Koningen werk, magt, gezach, opvolging, rykdommen, en wat verder hier toe behoort. §. 16. Staat der wetten en wetgeving gedurende dit tydperk. §. 17. Enige byzondere Aanmerkingen omtrend de ſtrafwetten, en ſtrafoefeningen gedurende dit tydperk. §. 18. Iets over de plechtige en openbare gerechten in dit tydperk, over de perſonen, die dezelve hielden, de plaatſen waar zy gehouden werden, de zaken, die in dezelve behandeld werden. §. 19. Beſluit van deze afdeling.

Vierde Afdeling. Geſchiedenis van de ſtoring der maatſchappy door twisten en oorlogen. §. 20. Oorſprong der oorlogen, en algemeene Aanmerkingen over derzelver aanleidingen, natuur, en uitwerkingen. §. 21. Het oorlog by vervolg van tyd uit een eenigermate ander oogpunt beſchouwd, als een middel om de palen van zyne magt en gezach uit te breiden. §. 22. Meer byzondere Aanmerkingen over de manier, waarop men gedurende dit tydperk oorlog voerde; voor zo verre dezelve betrekking heeft tot de geſchiedenis der menschheid.

Vyfde Afdeling. Geſchiedenis van den inbreuk op de rechten der maatſchappy door de dwinglandy der aanzienlyken, en door de ſlaverny. §. 23. Inleiding tot deze afdeling. §. 24. De oorſprong en voortgang van de dwinglandy en het despotisme in dit tydperk nageſpoord en ontwikkeld. §. 25. Gevolgen van de dwinglandy en het despotisme;

in zo verre de Bybelſche geſchiedenis van dit tydperk daarvan enige ſporen oplevert. § 26. Oorſprong en ſtaat der ſlaverny gedurende dit tydperk.

Derde Hoofddeel. Beſchouwing van het huislyk leven der menſchen van dit tydperk en hunne byzondere zeden en gewoonten; in zo verre die invloed hebben op de geſchiedenis der menschheid. §. 1. Enige voorbereidſelen tot deze beſchouwing. §. 2. Nadere beſchouwing van de zeden en gewoonten van dit tydperk. Voorlopige Aanmerkingen omtrend dezelve. Algemeene hoofdzaken, waarin alles ten dezen opzichte gebragt kan worden. §. 3. Het eerſte hoofdkarakter des menschdoms gedurende dit tydperk, kinderlyke eenvoudigheid; en wat uit dezelve met betrekking tot de zeden en gewoonten van hetzelve kan afgeleid worden. §. 4. Het tweede hoofdkarakter des menschdoms van dit tydperk, heerſchende zinlykheid; en welk eenen invloed dezelve op de zeden en gewoonten had. §. 5. Het derde hoofdkarakter des menschdoms van dit tydperk; gebrek aan kieschheid en fynheid van ſmaak en gevoel. §. 6. Het vierde hoofdkarakter des menschdoms van dit tydperk; overmatige levendigheid van hartstochten. §. 7. Het vyfde hoofdkarakter van het menschdom van dit tydperk; de gastvryheid.

Vierde Hoofddeel. Geſchiedenis der Godsdienſtige en zedelyke beſchaving des menschdoms gedurende dit tydperk. §. 1. Voorbereidende aanmerkingen. Geſteldheid van Godsdienst en Zeden in het begin van dit tydperk. §. 2. Nadere beſchouwing van den ſtaat des Godsdiensts en der Zeden; vooral in het begin van dit tydperk. §. 3. Wat God gedaan hebbe in dit tydperk om Godsdienst en deugd onder het menschdom te herſtellen. De roeping van ABRAHAM uit *Ur* der *Chaldeën* hiertoe betreklyk. Algemeene aanmerkingen over het beſtier der Godlyke Voorzienigheid ten

dezen

dezen opzichte. §. 4. Het Godlyk onderwys ten dien tyde nader beschouwd, vooral met betrekking tot de leer van ene toekomende verlossing. §. 5. Kennis van God, welke by de meerverlichte menschen van dit tydperk gevonden wordt. §. 6. Meer opgehelderde en levendiger kennis van de Godlyke Voorzienigheid in dit tydperk. §. 7. De meer byzondere aanwyzingen, welke God den Eerstvaderen mededeelde, aangaande zyn voorzienig bestuur, met betrekking tot hunne personen en geslachten, en de hun gedane beloften. §. 8. Diepe indruk van dit onderwys op het hart en leven van het beste gedeelte des menschdoms van dit tydperk. Manier, waarop God zyn genoegen over het zedelyk goede en zyn ongenoegen over het zedelyk kwade uitdrukte. Trap en mate van het geloof aan een toekomend leven. §. 9. Bekrompenheid der toenmalige inzichten in een toekomend leven. Wanbegrippen hier uit, en by toeval tevens uit de manier van het Godlyk onderwys ontsproten. Hoofddoel van het Boek Job. Onderzoek, of in hetzelve iets voorkome nopens de leer van een toekomend leven. § 10. Nadere beschouwing van de oudste denkbeelden, welke men zich in het algemeen van den staat des doods maakte, en van het leven na den dood; in zo verre hetzelve volksmening was. §. 11. Beschouwing van de Zedekunde van dit tydperk. §. 12. Enige uit het voorgaande afgeleide aanmerkingen, over den trap van kennis en zedelykheid in dit tydperk, en de manier, op welke God hen tot dezelve opleidde; by welke gelegenheid tevens over de instelling en den aart der Besnydenis gehandeld wordt.

Vyfde Hoofddeel. Beknopte beschouwing van den trapswyzen voortgang der beschaving, en van derzelver gelykheid en ongelykheid by verschillende volkeren; benevens enige gemengde aanmerkingen. §. 1. Verdeling van dit onderwerp.

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAERELD;

HONDERD

EN

AGT-EN-ZEVENTIGSTE DEEL.

Voor FEBRUARY 1804.

Te AMSTELDAM,
By D'ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
Bybel- en Boekverkoopers, 1804.
Met Privilegie.

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAERELD.

I. HOOFDSTUK.

GESCHIEDENIS der MENSCHHEID naar den Bybel, door HERMAN MUNTINGHE. *Derde Deel. Te* Amsterdam, *by* J. Allart, 1803. 336 *Bladz. Aanmer-*

Tot eene proeve van den ſtyl en wyze van verhaalen, en der ingevlochtene aanmerkingen, zullen wy het volgende merkwaardige geval op deze reize gebeurd hier overſchryven, *Bladz.* 99 enz.

Zodra wy in *China* onze lading hadden ingekregen, en alles in orde was; gingen wy den 8 van Louwmaand 1761, weder onder zeil. Op het Prinſen eiland, in de ſtraat *Sunda*, namen wy nog hout en water in, en rigten onzen koers nu na de *Kaap de goede Hoop*. Nog eenige honderd mylen waren wy van dit voorgebergte af, toen ons een ſchriklyk onweder overviel. Het was als of de ganſche dampkring in vuur ſtond; terwyl de vreezelykſte blikſemſtraalen ſtraks de ontzettendſte donderſlagen deeden volgen, en die met de dikſte duiſternis ſteeds werd afgewiſſeld. Alles ſcheen zich by, en om ons heen, in de lucht ſamen te pakken. De wind, die, in den beginne van dit onweder niet ſterk was, begunſtigde ons zeer; want wy zeilden met denzelven een goed eind wegs voort. Maar tegen elf uuren in den nacht werd de wind heviger; alle zeilen, behalven het fokkezeil, werden vast gemaakt; voor het fokzeil alleen ſnelden wy voort. Doch te half twaalf uuren werd de blikſem en donder zo geweldig, dat wy alle oogenblikken vreesden, verpletterd te zullen worden. Nu werd bevel gegeeven, om ook het fokzeil vast te maken. Daar toe wordt de arbeid van twintig tot dertig man vereiſcht. Nauwlyks waren deezen op den maſt en raa geklommen, om het zeil vast te maken, of een blikſemſtraal ſtroomde met zulk een geweld en gekraak op de ſpits van de voorſte ſpriet, en aldus aan drie zyden, by den fokkemaſt neder, dat, door denzelve, de menigte wierd na beneden geſlagen. Alles ſchreeuwde, „wy zyn wech!" — Ik ſtond by den Kapitein op het halfdek; ging evenwel van hem af, en op het digtst by zynde kanon zitten. Hier wend-

wendde ik my tot God mynen Verlosser, en beval my aan Hem, in den, zo ik geloofde, laatsten stond myns levens, met de grootste opregtheid des harten. Op het schip jammerde alles, op het erbarmelykst, door elkanderen. Na dat echter de Kapitein, van zyne verbystering, weder tot zich zelven gekomen was, en zag dat de mast in brand stond, riep hy, door de spreektrompet, — die, by een' geweldigen wind, altyd in Kommando gebruikt wordt, — „ de brandspuit! de brandspuit!" — Zo ras deeze stem over het schip klonk, hield het yselyk gejammer wat op; en elk, die beenen had, liep in alleryl, na de brandspuit, en binnen weinige minuten was zy aan den gang. Door het sterke spuiten, en andere schikkingen tot blusschen, — waarby een geweldige, wel na een wolkbreuk gelykende, regen, uitnemende te stade kwam, — gelukte het ons, den brand volkomen te dempen. Zo dra het gevaar wat over was, riep de Kapitein: „ peil de pomp! " (*) — Dit geschiedde alle avonden te acht uuren van den Kwartiermeester, en die moet dan den Kapitein berigt geeven, hoe veel waters 'er in het schip is. — Nu werd derhalve gepeild, en geroepen;" „ zo en zo veel!" Dit was niet meer, dan 'er 's avonds te acht uuren geweest was. De Kapitein, hier over verheugd zynde, riep daarop; „ vat moed! Kameraads! het zal nog wel goed afloopen! — Hy beval wyders, daar het geheel en al donker was, de naamen, volgens de monsterrol, op te leezen, om zo te kunnen weeten, hoe veele dooden wy hadden; en het bleek, dat 'er slechts twee waaren dood gebleeven, maar verscheiden van den blikfem na be-

(*) Dit peilen geschiedt met een' zekeren maatstaf, waarop de getallen der voeten gekerfd zyn, en waardoor alzo op het schip onderzocht wordt, hoe veel voeten waters 'er beneden in het zelve staan.

beneden geſlaagen, van welken eenigen lam waren geworden."

De twee dooden waren de godloosſte knaapen op het geheele ſchip. De genen, die, des avonds voor acht uuren, nog by hen gezeten hadden, vertelden, dat zy, onder het rooken van hunnen pyp, met God, met hemel en hel, geſpot, en alles; wat heilig is, gelasterd hadden; ja dat de een den anderen, in godlooze taal, als 't waare, had zoeken te overtreffen. Te twaalf uuren waaren zy beiden reeds, door Gods blikſem, — als door een allervreeslykst oordeel, — wechgerukt, en in de andere wereld overgebragt. 't Was zeer merkwaardig, myns dunkens, dat zy beiden wel op de fokkeraa, om het zeil vast te maaken, zich bevonden; maar dat de een naast de mast, en de ander verre over het water ſtond, zo dat zy nog acht man tusſchen beiden hadden. Den genen, die naast den mast geſtaan had, was van achter, tot alle kleederen toe, verbrand, door den blikſem, die hem na beneden had geworpen; hy had, door deezen val, nog een arm en been gebroken. De andere was tusſchen de overigen wechgeſlaagen, en in de zee nedergeſlingerd geworden. — De verlamden herſtelden allengs weder. De mast was zeer beſchadigd; doch 'er werden ſchaalen (*) om gelegd, en zy werd weder taamlyk bruikbaar. Op dit onweder volgde nog een hevige ſtorm, die eenige dagen duurde. Nadat dezelve was gaan liggen, en alles weder zo wat was te regt gebragt, zeilden wy weder."

„ By deze gelegenheid kon ik zien, welke uitwerkſels zodanige voorvallen hebben by den trotſchen mensch, wanneer eerst regt het hart begint te kloppen van angst en vreeze; maar ik werd ook meer

(*) Uitgeholde mastdikke houten, waardoor de mast weder ſterkte bekoomt.

meer, dan iemand overtuigd, dat, wanneer de genade en liefde van JESUS het hart niet veranderen, alle schynbaare verbetering, welke, in schrikwekkende gebeurenissen, de vrees veroorzaakt, heel spoedig weder verdwynt, en op niets uitloopt. Voor dat wy dit onweder gehad hadden, maakten zich ons scheepsvolk, meest alle avonden, met danzen, vrolyk, waarby dan de vuilste liedjens werden aangeheven. Gedurende de stormachtige dagen, en nog eenigen tyd hier na, hoorde en zag men echter daar niets meer van. Al het gruwlyke vloeken en zweeren had ook een eind genomen, en 's avonds hoorde men het volk geestlyke liederen zingen. Men verbeeldde zich, in een geheel ander oord verplaatst te zyn. Doch dit was, helaas! van korten duur, want zo dra wy, na verloop van drie weeken, aan de *Kaap de goede Hoop* aangeland, en buiten gevaar waaren, ging het voorige leeven, op nieuw weder, aan."

In *Holland* terug gekomen, reist hy naa *Hamburg* en *Altona*. Geen bestaan vindende, gaat hy andermaal in zee, en vaart op *Bengalen*, enz. na *Batavia*. Behouden in *Holland* gekomen, reist hy naa huis tot zyne ouders, en wordt met blydschap ontvangen. In gemeenschap met zyn' neef en nog eenen anderen begint hy eene weevery van veeters of rygnestels. Maar door disharmonie, enz. van zyne affaire verstoken, reist hy over *Engeland* naa *Noord-Amerika*, alwaar hy, na vele lotgevallen, Predikant wordt; maar by het ontstaan des Amerikaanschen krygs, doen hem de omstandigheden besluiten, *Noord Amerika* te verlaten; hy keert terug naa *Europa*, alwaar hy besluit voortaan te blyven, enz.

De Voorreden van JUNG, gelyk wy zeiden, voor dit Werk geplaatst, is daartoe ingericht, om, dewyl de inhoud van dit Boek veel van het *Mystie-*

ſtieke heeft, aantewyzen, I. Van waar het komt, dat de egte Myſtieke Godgeleerdheid zo verdacht, en in zulk een haatlyk licht geplaatst is geworden. II. Geeft hy, het waare echte denkbeeld van dezelve geheel ontwikkeld, duidlyk, uitvoerig en volledig op, enz.

By het lezen van het een en ander zal elk Lezer weldoen alles te beproeven en te toetzen aan het woord van GOD, en het gene een *redelyk Christendom* volgends hetzelve ons leert en voorſchryft, ten einde dus het *goede* te behouden.

III. HOOFDSTUK.

A. KLUIT, *HISTORIE der Hollandſche Staatsregering, tot aan het jaar 1795. of Geſchied- en Staatkundig onderzoek, in welken zin de Staten van Holland, gedurende de Republikeinſche Regering, zyn geweest de wettige Souvereine Vertegenwoordigers van't gantſche Volk van Holland, of der gehele Natie. Met vele onuitgegeven Bylagen. Eerſte Deel. Te* Amſterdam, *by* W. Brave, 1802. 520 *Bladz. gr. Octavo. De Prys is f* 3—

Onkunde werd te recht van ouds aangemerkt, als de vruchtbaare Baarmoeder van allerhande dolingen, en daar uit noodwendig voortvloeiende rampen en onheilen. Dusdanige ver-

verkeerde begrippen te willen verminderen, of op te ruimen, kan dus niet anders dan als nuttig en noodzaaklyk aangemerkt worden.

Indedaad, het getal van zulken, die behoorlyke kunde en genoegzaame bekwaamheden hebben, om dergelyke verkeerde grondbeginselen, op eene gepaste en overtuigende wyze in den dag te stellen en te wederleggen, is zeer onbeduidend en gering:

Was 'er iemand (het zy zonder vleijery gezegd) die zich veel moeite gaf, om dolingen te bestryden en de Geschiedenissen des Vaderlands optehelderen, het was de geleerde ADRIAAN KLUIT, die zich dien taak ten plicht rekende, niet alleen als een weldenkend *Burger* van een by hem dierbaar geacht wordend vaderland, maar ook uit hoofde van zynen Post, als *Hoogleeraar in de Oudheden en Historie der verëenigde Nederlanden, vooral in die der Handvestkunde, aan 's Lands hooge Schoole te Leiden.* Waar van het thans voor ons liggend *Eerste Deel*, van een geheel nieuwe uitgewerkte *Historie der Hollandsche Staatsregeering* sints deszelfs grondvesting, tot aan deszelfs slooping in het jaar 1795. ten spreekenden bewyze strekt. Een werk, dat (onzes inziens) verdient aangeprezen te worden, aan allen die begeerte hebben, een duidelyk onderricht te verkrygen, aangaande de wyze waarop eene *Regeerwyze by Vertegenwoordiging*, nu ruim twee eeuwen geleden in gebruik is gekomen. Een werk, in deszelfs aart en bedoeling geschikt, ter vermeerdering van gegrondde kennis omtrent een der belangrykste onderwerpen voor de Natie, en juist berekend, naar de behoeften van den tegenwoordigen tyd, waarin de denkbeelden over een en het zelfde onderwerp zoo verbazend uit elkander loopen.

Alvorens wy iets opgeeven van het *oogmerk* waarmede de geleerde KLUIT dit werk te boek

floeg; of over de *wyze*, die hy daaromtrent zich zelven voorschreef, en in acht nam, moeten wy kortelyk doen zien, de *gelegenheid*, waar by het toekwame, dat hy, dit Lettergeschenk, ten nutte van zyne Landgenooten, vervaardigde.

Wanneer men de algemeene Geschiedenis der wereld, met die opmerkzaamheid gadeslaat, die dezelve verdient, dan kan het aan de beoefenaars derzelve niet ontslippen, dat dikwils de onrechtvaardigste daaden, by Revolutien gewoonlyk plaats hebbende, ondanks de bedoelingen der bedryveren, een zeker tegenovergesteld nut te weege bragten, het welk in kalmer tyden niet zou zyn veroorzaakt geworden. Aan even die zelfde toevallige omstandigheid, moeten wy het ontwerpen en bewerken van dit nuttig werk toekennen. — De Remotie van den Hoogl. KLUIT in het jaar 1795. gaf gelegenheid tot het schryven dezes belangryken werks: zonder deze toevallige samenloop van omstandigheden, zouden wy welligt nimmer zulk eene gewigtige bydrage, tot recht verstand onzer Vaderlandsche Geschiedenis in handen gekregen hebben. „*Die stilzate*, (van 1795 tot den 6den February 1802. toen volgens de uitdrukking der Heeren Curatoren, de Hoogleeraar, aan 's Lands Universiteit *terug gegeven* werdt) *gaf aanleiding om by verpozing, de tyden die wy beleefden, naauwkeurig na te gaan, en onpartydig te onderzoeken, wat 'er voorgaals was, van de in* 1795 *zoo hoog geroemde ophef over de* Vertegenwoordiging des Volks? *en in hoe verre dezelve voorheen al of niet hebbe plaats gehad?* Nuttig en gewichtig onderzoek voorzeker! dat nog belangryker word, wanneer wy den geleerden Schryver de ware oorzaak hooren opgeeven, waarom hy zich tot dien arbeid verledigde.

„*Ik verbeeldde my altoos* (zegt KLUIT) *dat de belangrykste taak eens Schryvers der* Vaderlandsche

ſche Geſchiedenisſen *niet beſtaa in een droog verhaal van gebeurde zaaken, maar dat hy voordl, wanneer hy den Regeeringstoeſtand niet geheel uit het oog verlieſen wil, het* Geſchiedkundige *met het* Leerſtellige *en* Staatkundige behoore *te paaren. Dat is: de Gebeurenisſen in haaren* oorſprong, voortgang, aart, oogmerk, *en uitkomst te beſchouwen, in verband met den Regeringsvorm, en met de Staatkundige begrippen van hun die regeeren en geregeerd worden. Voorts dit alles in gepaste order aan elkander te hechten; het eene door het andere opteheldren, en den invloed aantewyzen, die hetzelve op de hoofdzaak van alles, den bloei en welvaart zener Natie gehad hebbe. — In die gevoelens ſtaande, en dit als den eenigen veiligen weg aanziende, langs welken, in ons Vaderland, veele ingezogene vooroordeelen, omtrent den oorſprongelyken, en ruim twee Eeuwen voortgeduurd hebbenden Regeringsvorm in* Holland, *konden worden weggeruimd, vond hy daar toe het geſchikſte middel, om de gebeurenisſen, betrekking hebbende op Regeeringszaaken, in eene geregelde en tydrekenkundige orde op te geeven, met zodanige aanmerkingen, als de zaaken zelve aan de hand gaven, geſchikt om uit alles een wettig beſuit op te maaken.*"

Gewichtige zaak! byzonder berekend voor onzen Schryver, die deszelve in het vervaardigen dezer *Hiſtorie der Hollandſche Staatsregering*, ook gelukkig volvoerde, met in acht neemen van eene beknoptheid, duidelykheid en volledigheid, die de leezing, van het geheel, aangenaam en onderhoudend maakt, iets dat men in het verklaaren en opheldren, van den waaren zin en bedoeling der oude *Reſolutien*, *Accorden* en andere oude Stukken, voor de tyden der Spaanſche Revolutie opgeſteld, niet dan zelden aantreft, en waar aan (onzes inziens) voornaamelyk is toe te kennen, dat ſlechts weinige eene geneigdheid aan

den dag leggen om zich met het onderzoeken en naſporen derzelve onledig te houden. De Liefhebbers van oorſpronglyke Vaderlandſche Staatsſtukken, zullen in dit werk een aantal byzonderheden byéengebragt vinden, die zy nergens zullen aantreffen; terwyl het voor het algemeen niet minder belangryk kan bevonden worden, hier alles onder het oog te krygen, wat geſchikt is, om over het gewichtig onderwerp, *eenen behoorlyken Volks-invloed*, geregelde begrippen te verkrygen.

Welk eene *bedoeling* had deze arbeid? op welk eene *wyze* werd dit uitgevoerd? Twee gepaste vraagen, die wy hoofdzaaklyk met des Hoogleeraars eigene woorden beantwoorden willen, te meer daar zulks de waarde des werks nog nader zal leeren kennen.

„ Reeds in het jaar 1784 betoogde onze Schryver, tegen het gevoelen der opſtellers, van de *grondwettige herſtelling van Neerlandsch Staatswezen*, dat de *Staaten van Holland*, beſtaande in de Afgevaardigden uit het Lid der Edelen, en de Vroedſchapsvergaderingen van de achttien Stemhebbende Steden van dit Gewest, na de afzweering van *Spanje*, als de eenige waare Souverain, in plaatſe van de Graven zyn beſchouwd en erkend geworden, en dat dezen de opperſte macht uitoeffenden. Reeds ten dien tyde, begon men die algemeen erkende waarheid in twyffel te trekken, en de Schryvers der *Grondwettige Herſtelling*, gaven niet onduidelyk te kennen, dat die opperſte macht, niet by de Graven, ook niet by de Staaten, maar by *het Volk* moest gezocht worden. Hoe zeer men die Nieuwe Leer in 1783 nog niet openlyk voorpredikte, zoo gevoelden doorzichtigen wel ras, waar men heenen wilde, en de ondervinding leerde in 1795, dat men de Opperſte Macht als berustende by elk *individu* beſchouwde. Om dat gevoelen te ſtaven, beweerde eene JACOBUS VAN MAANEN opzettelyk: *dat*

de

de nu afgeſchafte Regeeringsform niet anders dan eene Feitelykheid was: dat de macht by de Staaten van Holland ſints meer dan twee Eeuwen uitgeoeffend, eene Daadzaak was, die wel door het Volk gedoogd, maar Nimmer goedgekeurd of Gewettigd was, alzoo 'er bewyzen ontbraken van eene openbaare en ſtellige Goedkeuring; en 'er integendeel zulken voor handen waren die bewezen, dat de ſtem der Natie altoos was geſmoord geworden, beweerende, dat eene Stilzwygende Goedkeuring niet genoegzaam zy, voor een Volk, om eene Conſtitutie voor wettig te houden al ware zy nog zoo lange in gebruik geweest. Dit, den waaren aart des geſchils zynde, valt het niet moeilyk te bevatten, dat 'er veel aan gelegen ligt, om te weeten, wie in dezen de waarheid aan zyne zyde hebbe? Zyn de ſtellingen der Voorpredikers van eene *volſtrekte Democratie* waarachtig; is de macht, door de *Staaten van Holland*, ſints meer dan twee Eeuwen uitgeoeffend, eene *Uſurpatie*; hadden zy 'er geen recht of aanſpraak op; was het ſlechts by *Gedogen* van het Volk, dat zy de Souvereiniteit uitgeoeffend hadden; en bewees men, dat de ſtem der Natie, door hen was *Geſmoord* geworden, dan was de vernietiging van de Souvereine Vergadering der *Staaten van Holland*, alſints wettig; — maar kon het tegendeel, uit echte gronden bewezen, en door duchtige bewyzen geſtaafd worden, wat hebbe men dan te denken van al het geroep over eene zoo hoog in top gevyzelde Volks-regering?"

Dat de Staaten van Holland de Souverain waren, dit had de Hoogleeraar in 1784 reeds bewezen; het kwam 'er nu maar op aan, *of zy die Souveraniteit op eene wettige wyze uitgeoeffend hadden?* dan, *of zy waarlyk als Uſurpateurs; als verſmoorders van de Stem der Natie konden aangemerkt worden?* Daar toe is nu deze arbeid

des Hoogleeraars ingericht; niet minder bevatten de dan een opzettelyk betoog, *dat de Staaten van Holland, als wettige Souverain, de Oppermacht op eene wettige en by het Volk erkende wyze, hebben uitgeoefend, zonder iemands tegenzeggen*; het welk wordt afgeleid en bewezen uit de Geschiedenis onzes Vaderlands, door eene ontwikkeling van het gezach der Staaten, *staande het Graafly k bewind; naa de afzweering van* PHILIPS *de IIde, in het jaar* 1581; *en gedurende den tyd der vestiging eener Staatsregeering*, tot de invoering eener *Volksregeering* in 1795.

Met de behandeling van *Twee Hoofd-onderwerpen* loopt alles in eene geleidelyke orde af. Het *Eerste* bevat deeze stelling: *De Staaten van Holland, waren geduurende de Republikeinsche Regeering, de Wettige Souveraine vertegenwoordigers van het gantsche Volk van Holland, of der Geheele Natie*, het welk de stof oplevert van XXIII Hoofdstukken. — Het *Tweede*, (dat slechts VII Hoofdstukken bevatten zal) is ingericht om te onderzoeken: *In welken zin moet verstaan worden, dat de Staaten van Holland zyn geweest de Wettige Souveraine Vertegenwoordigers van het gantsche Volk van Holland of der geheele Natie.*

De XI eerste Hoofdstukken bestaan het voor ons liggend *Eerste Deel* dezes belangryken Werks. Eene letterlyke opgaave, van de Opschriften boven elk derzelver geplaatst, zal toerykend zyn, om tot deszelfs gewichtigen inhoud te kunnen besluiten. I *Wat verstaat men door Staaten van Holland?* II. *Welke was de Wettige macht der Hollandsche Graven.* III. *Welke was de macht, en het recht der Staaten, onder de Graven?* IV. *Welke verandering hebben die Staaten ondergaan sedert* 1572? V. *In wat licht verschyne de Stadhouder vóór, en sedert* 1572? VI. *In wat licht*

licht verſchynt de Stadhouder ſedert 1574, *en by de Unie met Holland in* 1575. VII. *In wat licht verſchynt de Stadhouder by, en door de Unie van Holland en Zeeland den* 25 *April* 1576? VIII. *Welke Veranderingen kwamen hierin door de Gentſche bevrediging den* 8 *November* 1576? IX. *Is hierin ook verandering gekomen door de Unie van Utrecht den* 23 *January* 1579? *zoo ten aanzien des Stadhouders als der Staaten, en des Volks?* X. *Welke Grondwettige verandering maakte hierin de afzweering des Konings, den* 26 *July* 1581? *zoo ten aanzien des Stadhouders, als der Staaten en des Volks* XI. *Welke veranderingen maakte hierin de Opdragt van den Graafſyken Tytel aan* WILLEM DEN EERSTEN? Alle deeze gewichtige Onderwerpen worden voor den voet af hier behandeld, en achter dat alles zyn een aantal *Originneele Stukken* geplaatst, die men veelal nergens aantreft, en byzonder geſchikt, om over het beredeneerde, een helder licht te verſpreiden.

Dit weinige zal genoeg zyn (zoo wy vertrouwen) om dezen nuttigen arbeid van den Kundigen KLUIT, eenigzins nader te doen kennen. Ons beſtek gedoogt voor het tegenwoordige niet, om hier eenigen, van zoo veele belangryke paſſagien, als zich in het Werk zelve bevinden, eene plaats in te ruimen! alleen kunnen wy niet nalaaten, tot eene proeve van des Schryvers behandeling op te geven het geen hy aanvoert, wegens de *bevoegdheid der Hollandſche Edelen, om met elkander het Platte Land van Holland te vertegenwoordigen.*

„ Deeze vervanging of *Repreſentatie* van de platte Landen en kleine Steden door de Edelen (zegt hy Bladz. 30) was onder de Graven, ook nog in de laatſte tyden, van zodanigen aart en gewicht, dat van hunne toeſtemming in de ge-

eischte Geld-beden veel afhing, offchoon de *Groote Steden* (welke door de Edelen in vroeger tyden, zoo wel vervangen en gepræfenteerd waren als de *Kleine Steden*, eer die *Grooten* zulk aanzien, tykdom en macht bekomen hadden) *zes Stemmen* hadden, en het geheele Ligchaam der *Edelen* maar *éene Stem* De reden daar van is klaar op te maken uit de geſteldheid der tyden, en reeds opgemerkt door VAN SLINGELAND, Bladz. 40. Zy was deze: *dat het platte Land en de Kleine Steden*, in het ſtuk van Geldzaaken, door de toeſtemming der Edelen, meer opbrachten in *de Beeden*, dan de *Zes Groote Steden* te ſamen, welken toen nog geenszints zoo vermogend waren, als zy naderhand zyn geworden, veroorzaakt door den aanwas van Neering en Fabrieken, en buitenlandſchen Koophandel, het welk geen ander bewys behoeft, dan dat uit de *Holl. Reſolut. van* 21 *en* 22 *Aug.* 1556 blykt, dat nog in die tyden (men zwyge van ouder tyden) het $\frac{1}{12}$ deel der *Morgentaalen* met de weinige en geringe *Steden*, welken de Prins van *Oranje*, en de Graven van *Egmond* en *Hoorne*, van oude tyden in *Holland* bezaten, meer dan $\frac{1}{20}$ deel *Contribueerde* in de Beden, en mitsdien *alle Morgentaalen* der Platte Landen by een gerekend, meer dan $\frac{12}{20}$ deelen, of $\frac{3}{5}$ 't welk meest der Edelen goederen waren. En het is hierom ook, dat in de Reſolutie van 1 Nóv. 1574, by *Holland* genomen, de Ridderſchap en Edelen onder WILLEM DEN EERSTEN, genoemd worden *Principaal ende eerſte Lidmaet van de Staaten.*"

Het lydt geen twyffel, of allen, die eenige zucht voor de beoeffening van onze Vaderlandſche Geſchiedenisſen, in den boezem koesteren, zullen dit Werk met genoegen leezen, en zich den tyd en de kosten voorzeker niet beklagen.

Wy

Wy wenſchen (en hier mede eindigen wy onze Aankondiging) dat de Hemel het Leven van den Geleerden en Yverigen KLUIT in zyne gunſte ſpaare, ten einde hy, nog een aantal jaaren, de Vaderlandſche Jeugd bekwaame, tot de waarneming der onderſcheidene deelen des algemeenen of byzonderen beſtuurs van ons Vaderland!

IV. HOOFDSTUK.

VOLLEDIGE BESCHRYVING van alle Konſten, Ambachten, Handwerken, Fabrieken, Trafieken, derzelver Werkhuizen, Gereedſchappen, enz. ten deele overgenomen uit de beroemdſte Buitenlandſche Werken, en vermeerderd met de Theorie en Praktyk der beſte Inlandſche Konſtenaaren en Handwerkslieden. Agttiende Stuk. (De Azynmaaker.) Met pl. 38 *Bladz. Gr. Oct. Te* Dordrecht, *by* A. Blusſé *en* Zoon. 1803. *de Frys is f* 1-2—

Men vindt in dit Stuk dezes algemeen nuttigen en geächten Werks, onder den Titel *De Azynmaker*, een *Volledige Beſchryving van de Nuttigheid en den aart des Azyns, met de Konst om derzelver ſoorten te bereiden, door* T. OLIVIER SCHILPEROORT in drie *Hoofdſtukken*; waarvan het *eerſte* behelst: §. 1. de nuttigheid en §. 2. den aart des Azyns. Het *tweede* Hoofdſtuk §. 1. Algemeene Kunstbewerking des Azyns. §. 2.

larigting eener Azynplaats. §. 3. Aanmerkingen over den aart der gesting. §. 4. Bereiding van Azyn van Wyndroesem. Aanmerkingen. §. 5. Middelen, om op eene gemakkelyke wyze sterken Azyn te maaken. Het *derde* Hoofdstuk §. 1. Verdere eigenschappen van het Azynzuur. §. 2. Distelleering des Azyns. §. 3. Chymisch gebruik des Azyns.

Dit alles wordt door drie fraaije Kunstplaaten opgehelderd, welke ook breeder verklaard worden.

Om van dit Stukjen, het welk klein maar naauwkeurig is, iet over te neemen, verkiezen wy den 1 §. af te schryven, over *de nuttigheid des Azyns*.

„ Onder alle neeringen en handteeringen, welke, in ons Vaderland, als den vindingryken kunstenaar en nyveren werkman gepaste belooning en voegzaam onderhoud verschaffende, opmerking verdienen, is zeker geene der geringste de kunstbewerking des *Azyns* — minder wegens derzelver moeilykheid of byzonderheid, als wegens het algemeen nuttig gebruik, het welk van dit ligt verkrygbaar vocht gemaakt wordt."

„ Ongaarne zeker zoude hetzelve gemist worden by de zoodanige onder onze schoone sexe, die den winstberekenenden huisvader by den verkwikkenden maaltyd willen doen zien, hoe het heur gelukt huishoudelyk overleg met vaderlandsche kookkunst te paaren, en het reeds te meermaalen aan den welingerigten disch verscheenen rund of kalf, door middel van dit vocht, de verloorene en uitgedroogde sappen te hergeeven; veelmin, wanneer zy, in den vruchtbaaren zomer, en oogstaanbrengenden herfst, welbedacht de voorraadkamer tegen den bevoorstaande, barren, levenloozen winter, willen aanvullen."

„ Maar, niet in het gemeene leven alleen, als keukenmiddel tot bewaaring en verangenaaming der spyzen, ook in de genees- en scheikunde en an-

andere wetenſchappen is de *Azyn* van de grootſte nuttigheid."

„ Zyne ſcherpheid, door olieäarten verzacht, is onſchadelyk, en zoo doordringende dat zy zich door de vaste ligchaamen eenen weg baant. Hy heeft den ſterkſten invloed op onze ſappen en vaten, en wanneer hy met dezelve vereenigd en door natuurlyke warmte en dierlyke beweeging geholpen wordt, heeft hy de verbazendſte werking.

„ Hy verfrischt krachtdadig in koortſen, veroorzaakt door al te opgezette zouten, door ſcherpheid van gal, door verrotting van ſappen, of door beeten of ſteeken van giftige dieren; hy leſcht den dorst, die deeze krankheden verzelt; waarom ook Dioscorides en Hippocrates in deeze gevallen den Azyn, byzonder wanneer hy door honig verzagt is, aanpryzen."

„ Hy is een middel tegen de dronkenſchap; — het *oxycraat* of azynwater is voortreflyk in uitwendige krankheden, in de roos of St. Anthonie's vuur, jeukte of brand der huid; — men beſpeurt de beſte werking in de bezwyming of braakſing, het zy men dezelve opſnuive of inwendig gebruike; — hy is dienſtig in ſtuipachtige trekkingen; — Hippocrates en Galénus ſchryven hem den miltzuchtigen voor; — niets is beter tegen de verrotting en bederving der ſappen of om den voortgang van het koud vuur te beletten."

„ Hy verdunt het bloed in deszelfs polypäartige verdikkingen; dienvolgens is hy niet alleen een zeer dienſtig middel tegen ſchetpe, heete en kwaadaartige koortſen, maar ook tegen de peſt, kinderziekte, melaatsheid en andere krankheden, zynde in deeze gevallen heilzaamer en minder ſchadelyk dan de vlugtige alkalis, die de beweeging en uitzetting des bloeds vermeerderen. Tegens de beſmette lucht in de hospitaalen, enz. is hy een behoedmiddel, in zoo verre zelfs dat men de com-

po-

poſitie, bekend onder den naam van *azyn der vier roovers*, in ſtaat rekent om de beſmetting der pest ten eenemaal voortekomen (*)."

„ Sylvius van Leboé bediende zich met goed gevolg van den azyn als een olieaartig vlugtig zout, en men kent geen beter middel om in de kwaadaartige krankheden ſterk zweeten te veroorzaken, echter is hy dienſtiger voor lieden van een heet en galagtig geſtel dan voor zwartgalligen, en zelfs zoude hy voor zwaarmoedigen ſchadelyk zyn."

„ Buchoz (†) verzekert, dat men door verſcheidene gelukkige proefneemingen den azyn bevonden heeft een krachtig middel tegen de dolheid te zyn, daarvan nemende de hoeveelheid van een pond daags in drie doſes, des morgens, des middags, en des avonds. De ontdekking hier van zoude geſchied zyn door de toevallige misſlag eens zieken te *Udine*, in *Frioul*, die, van dolheid aangetast zynde, daarvan genas door het innemen van een hoeveelheid azyns, in plaats van de hem voorgeſchrevene artzenyen."

„ Uitwendig gebruikt is hy verdunnend, injaagend (*repercuſſief*,) brandigheid beneemend. De waasſem van azyn, gegooten op een gloeienden ſteen, is voortreflyk tegen het *ſkirrhe*."

„ Dioscorides geeft den grootſten lof aan den azyn, als verfriſchend en verſterkend; eetlust verwekkend; als een middel tegen den bloedgang, als een verlichting in de zwelling der klieren en in huidziekten. — Hy geneest catarrhen en engborſtig-

(*) Zoo men wil heeft deeze azyn dien naam bekomen, doordien vier dieven, geduurende de laatſte peſt te *Marſeille*, denzelven in- en uitwendig gebruikende, zich zonder eenig gevaar aan de beſmetting der peſt blootſtelden.

(†) In zyne *Geſchiedkundige Verhandeling over de Planten, groeiende in Lotharingen en de drie Bisdommen.*

stigheid, met honing gemengd en warm genomen; men gebruikt hem in kiesontsteekingen, ontspanning der huig, de hik, en, warm in den mond genomen, beneemt hy de tandpyn."

„ Alle deeze werkingen des azyns worden veroorzaakt om dat hy werkt als een zuiver olieachtig vlugtig zout, en niet als een zuiver zuur; overigens is zyne werking daardoor van die der mineraalzuuren onderscheiden, dat hy veel minder zuur heeft. Maar een der zonderlingste gevallen, het welk in den eersten opslag zyne strekking tot stremming (*coagulatie*,) welke men hem valschelyk toeschryft, schynt te bewyzen, is het gebruik het welk jonge dochters daarvan in de vrysters-ziekte (*chloroſis*) maaken; — zoodra men echter deszelfs werking naauwkeurig onderzoekt, zal men van het tegendeel overtuigd worden, want hy werkt als maagsterkend, prikkelend en verdunnend, gelyk men ziet, doordien de azyn by haar lieden zeer dienstig is tot versterking in de zwakheid, welke deeze ziekte meestal veroorzaakt. Uit dien hoofde is ook het nut der medicinaale azynen, van welke de ouden zoo veel gebruik maakten, vooral tegens besmetting te min vreemd.

V. HOOFD.

V. HOOFDSTUK.

NATUURLEERE voor MINKUNDIGEN, ter beſtryding des Bygeloofs. Van J. H. HEINR. HELMUTH, *Hertogl. Brunsw. Luneb. Superintendent, Predikant te* Calvörde *en Lid van de Hertogl. Duitſche Societeit te* Helmſtädt. *Naar den vierden, veel verbeterden en vermeerderden druk uit het Hoogduitſch vertaald door* P. G. WITSEN GEYSBEEK. *Te* Zutphen, *by* H. C. A. Thieme, 1803. 430 *Bladz. gr. Octavo. De Prys is f* 2-16.

Niet alleen verleidt het domme Bygeloof den Mensch tot de laagſte dwalingen, maar ſpoort hem ook dan tot de wreedſte en ſchandelykſte daaden, waardoor zyn leven, gezondheid en welvaart dikwyls in de waagſchaal gelegd worden. Dit is ook gewis de oorzaak, die bereids eenige wakkere mannen aangeſpoord heeft om op natuurkundige gronden tegen het Bygeloof te ſchryven. Maar de werken deezer geleerden bevinden zich niet in ieders handen; bovendien zyn zy ook ten deele te duister, om van lieden, die in de gronden der Wysbegeerte en Natuurkunde onbedreven zyn, verſtaan te worden. Nogthans heeft het Bygeloof geen geduchter vyandin dan de Natuurkunde; want waaruit ontſtaan de bygelovige dwaasheden anders dan uit de onwetendheid in na-

natuurlyke dingen? Deze onwetendheid is eene vruchtbaare moeder van alle ongerymdheden. Om deze reden ware het te wenſchen dat men reeds in de ſchoolen de jeugd voor het vergif des Bygeloofs op haare hoede leerde zyn; want gelyk tot deezelfs beteugeling geen middel geſchikter is dan dat men den Minkundigen eenige kennis van de Natuurverſchynſelen verſchaft, is 'er ook geen beter plaats om de Natuurleere te prediken dan de ſchoolen, en geen leeftyd daartoe geſchikter dan de Jeugd. By volwaſſenen kost het veel meer moeite om hen van hunnen veronderden dwaazen waan te bevryden. De bygelovige dwalingen hebben by hen zulke diepe wortelen geſchoten, dat zy gemeenlyk de gegrondſte voorſtellingen van het verſtand en den Godsdienst verachten. De drift waarmede zy aan hunne valſche meeningen blyven hangen, grondt zich op een vooroordeel, van het welk zy zich vast wanen overtuigd te zyn, en het is hen nog nooit ingevallen om aan hunne verkeerde meningen, hoe ongerymd dezelve ook zyn mogen, te twyfelen. Hoe bezwaarlyk moet het dus vallen om zulke oude Bygelovigen te verlichten en tot andere gedachten te brengen! 'Er ſchynt bygevolg geen beter middel te zyn tot verdelging des Bygeloofs dan het invoeren van natuurkundige leſſen in de ſchoolen, waardoor de kinderen gezonde denkbeelden wegens de Natuurverſchynſelen kunnen bygebragt worden."

Zoo ſchryft naar waarheid de kundige Vertaaler van dit Werk, het welk hoofdzakelyk geſchreven is, om het verſtand van Minkundigen door eene nadere kennis der Natuurkunde op te klaren, en het ryk des Bygeloofs te vernietigen; waarvan men in *Duitſchland* het nut toont te erkennen, daar reeds een vyfde Druk van hetzelve in het licht gegeven is.

De Schryver heeft hetzelve op die wyze ingericht,

richt, dat de Natuurleere eerst verklaard en ontvouwd wordt, waarby achter elke verdeeling vragen gevoegd worden, welker beantwoording in het verhandelde ligt opgesloten, waar na somtyds opheldernde aanmerkingen, en voorts toepassing op het Bygeloof, en byzondere gevallen en verhaalen volgen, allen aan het oogmerk des Schryvers beantwoordende, om het verstand der kinderen en eenvoudige menschen te verlichten, ten einde zy geene slaven worden of blyven van een ydel Bygeloof.

Het werk is verdeeld in XV Hoofdstukken. I. Van de Natuurleere in het algemeen. II. Van de hoedanigheid der ligchamen. III. Van de beweging der ligchaamen. IV. Van de Wetten der beweging. V. Van de zwaarte der ligchamen. VI. Van het water. VII. Van de lucht. VIII. Van den Wind en het geluid. IX. Van het vuur. X. Van de elektriciteit. XI. Van de luchtverhevelingen. XII. Van de Hemelsche ligchamen. XIII. Van 't Ryk der Delfstoffen. XIV. Van het Ryk der Planten. XV. Van het Ryk der Dieren.

„ Daar nogthans dit Werk niet zoo zeer voor eerstbeginnende als wel voor eenigzins gevorderde leerlingen ingericht is, heeft hetzelve ook het dubbel nut, dat het den leer- en onderzoeklust van bejaarde Minkundigen op eene aangenaame en verstandige wyze kan bezig houden; hetzelve is daarom geenszins op den verveelende beuzelachtigen kindertoon gestemd, maar veeleer zal men dit werk zodanig vinden dat, schoon hetzelve eigenlyk in den gemeenzaamen volksstyl geschreven is, de beschaafde man hetzelve toch met genoegen lezen kan. De ingevlochten geschiedenissen verschaffen reeds op zich zelven een aangenaam en leerzaam onderhoud, en de daarin vervatte lessen maken voorzeker op het gemoed van jeugdige en volwassen personen, die het nadenken niet gewoon zyn,

zyn, een' veel levendiger' indruk dan een drooge voordragt, die hen veeleer vervelen zou."

Zie hier iet ter Proeve over de *Nachtmerry*, Bladz. 393.

„ Somwylen komt het menig Mensch in den slaap voor als of iets op hem viel, dat hem zo sterk drukt, dat hy niet ademhalen of schreeuwen maar alleen zuchten kan, en dit toeval noemt men *de Nachtmerry*. De Bygelovigen hebben daarvan allerleije meningen, waarvan de eene zo ongerymd als de andere is. Nu zou het een Geest zyn, die van een mensch uitvaart, en tot zyn vermaak een ander drukt; dan zouden de Hekfen een Geest, of den Duivel zelven, den Mensch op het lyf zenden, dan weder zouden het de Hekfen zelven zyn, die zulks verrichten. Zo onnozel deze Meningen zyn, zo ongerymd zyn ook de Middelen, die men tegen de Nachtmerry voorslaat. Wie voor de Nachtmerry beveiligd zyn wil, zeggen zy, die moet zyne Schoenen óf Muilen, wanneer hy te Bed gaat, omkeren; wanneer eene vrouw 's avonds haaren Stoel, waarop zy gezeten heeft, van de plaats rukt, zal haar de Nachtmerry niets doen; doch weg met deze Grillen! Deze drukking der zogenaamde Nachtmerry komt van geen Geest, geen Duivel en ook van geen Heks voort, maar heeft haare natuurlyke oorzaak in het Menschlyk Ligchaam zelf; het is namelyk eene kramp in de voeten en op de borst, die uit dik bloed ontstaat; zy komt ook inzonderheid uit de maag voort. Wanneer deze zwak of te zeer met spyze overladen is, wordt zy opgespannen: daardoor bekomt de Milt eene drukking. Dit is eene inwendige huid, welke de borstholte van de holte des onderlyfs afscheidt Wanneer wy de borst uitzetten, halen wy adem, terwyl de Lucht in de Longen gaat; wanneer wy de borst samendrukken, laten wy den adem of de lucht er uit.

Wordt nu de Milt van de opſpanning der maag gedrukt, dan veroorzaakt deze drukking een zwaaren adem en eene beängſtiging in de borst, zo dat de mensch gelooft dat hy van een zwaare last gedrukt wordt, die op zyn Ligchaam ligt. Ik kan daarvan een voorbeeld uit eigen ondervinding aanvoeren. In myne jongere jaaren was'er een tydſtip dat ik van het ongemak eenige maalen gekweld wierd. Inzonderheid drukte de Nachtmerry my op zekere nacht zeer zwaar, naardien het my voorkwam als of een zwaare last op myne borst viel; ik greep in den angst met de rechter hand ſnel naar de plaats waar de last lag; maar hoe verſchrikte ik, toen ik iets onbekends vatte, dat my zulk eene drukking op de borst veroorzaakte! Schielyk ſprong ik het bed uit, liep als een uitzinnige de kamer rond, ſchudde daarby ſteeds het hembd op myn lyf, om het dier, het welk zich als het ware op myne borst vast gehecht had, kwyt te worden; maar het bleef nog gedurig vast daarop zitten. Op myn heen en weder lopen, zuchten en kermen, dat ik in dezen toeſtand deed, komt myne moeder toeſchieten, vat my in haare armen, en tracht my tot bedaren te brengen. Ik verbeeldde my ook dat kort daarop het kleine dier, het welk ik met de hand gevat had, éénsſlags van myne borst verdween."

„Daar ik in myn toenmaligen ouderdom reeds eenige waarheden uit de natuurleere erkend had, wilde ik ook aan geen Nachtmerry in dien zin geloven, zo als de Bygelovigen zich dezelve voorſtellen. Intuſſchen kon ik toch niet begrypen wat het geweest moest zyn dat my op de borst gelegen en wat ik met de hand gevat had. Ik beſloot daarom dat ik, wanneer dit toeval my nog eens overkwam, de hand niet te rug te trekken, maar het onbekende voorwerp veeleer vasthouden wilde.

Het

Het duurde ook niet lang, of 'er viel my op eene nacht weder iets zwaars op het ligchaam. In hetzelfde oogenblik greep ik toe, en vatte wederom iets onbekends aan. Reeds was ik voornemens weder uit het bed te ſpringen, toen het Raadſel zich in één oploste; want het geen ik voor iets vreemds gehouden had, was niets anders dan — myn rechter arm. Waarſchynlyk had deze boven myn hoofd gelegen. Door deze richting was de toevloed des bloeds naar het hart ſterker en de arm zelf gevoelloos geworden. Daar hy by een zekere beweging op de borst gevallen was, wierd daardoor niet alleen eene grootere en met veel beängſtiging verbonden drukking veroorzaakt, maar het moest my ook voorkomen als of ik een vreemd Ligchaam aanvatte, het welk als een zwaare last op myn lyf gevallen was, dewyl myn rechter arm het gevoel verloren had. Niets was ook natuurlyker dan dat de drukking op de borst zo lang aanhield, tot het bloed weder behoorlyk begon om te lopen."

„Deze tot hiertoe aangevoerde dwaasheden begaat de bygelovige mensch, wanneer hy ziek is; maar hy heeft ook in zyne gezonde dagen, om krankheden te vermyden, veele zeldzaame inbeeldingen; daaronder behoren onder anderen dat het by eene Aderlating afgetapte bloed in een ſtromend water moet gegoten worden, dewyl het anders, wanneer het verrot, in ons een kwaadaartige ziekte veroorzaakt; dat de afgeſneden hairen verbrand moeten worden, dewyl het anders hoofdpyn veroorzaakt, wanneer de vogels dezelven tot het maken van hunne nesten gebruiken; dat de ſchaalen der Eijeren die men gegeten heeft verplet moeten worden, dewyl men anders de koorts krygt, wanneer een koortſige daaruit drinkt, dat de duizeligheid in het hoofd en de verlamming der

leden daardoor veroorzaakt wordt, als men over eene open plaats gaat, waar 's avonds te voren iemand zyn naasten belusterd heeft. Maar tusschen deze dingen en krankheden is wederom geen het minste verband. De mensch schryft dezelve daardoor eigenschappen toe, die zy niet hebben, en ook niet hebben kunnen, en doet zich daardoor als een bygelovige zot kennen."

Ten slotte voegen wy hier nog by het volgende verhaal, nopens een zoogenoemd betoverd kind, Bladz. 385.

„ Voor eenige jaaren kwam een ryke Boerin met haar ziek kind in zekere Stad, en geeft den Waard, by wien zy haar intrek neemt, met droefheid te kennen dat haar kind betoverd ware, en zy daarom in het Klooster *** eene Mis daarover wilde laten lezen. De waard, die de onnozele vrouw misleiden wilde, gaf haar met eene geheimzinnige houding ten antwoord dat zy in het geheel niet nodig had daarom na het klooster te gaan, dewyl zich tegenwoordig in zyn huis een vreemd man ophield, die de kunst volmaakt verstond van behekste Kinderen te genezen. Deze man, die een handwerker uit dezelve plaats en een goed vrind van den waard was, bevond zich thans, wegens zekere bezigheid, boven op deszelfs kamer. Naauwlyks had de vrouw van dezen Wonderman gehoord, of zy verzocht den Waard hartelyk om hem haaren nood voor te stellen, en bood aan hem alles te geven wat zy het Klooster toegedacht had. Meer was 'er niet nodig om de eenvouwdige vrouw te misleiden. Zo dra de Waard met zyn vrind de rol die hy spelen zou afgesproken had, bragt hy de vrouw met haar zogenaamd betoverd kind by hem. De gewaande wonderman ontfangt de vrouw met veel grimassen, legt zyne hand eenige maalen op het hoofd van het kind, eindelyk belooft hy de hekfery te verdryven, wanneer

neer zy tegen niemand iets daarvan wilde zeggen. Hierop leest hy, terwyl de vrouw het kind in de armen houdt, eenige Latynſche brieven uit CICERO, dewyl hy geen ander boek by de hand had, overluid, zonder daarvan een woord te verſtaan, beſluit de klucht met het maken van een kruis en laat de vrouw gaan. Na agt dagen komt zy opgetogen van blydſchap te rug, roemt het wonderdadig lezen des vreemden mans en brengt hem tot dank nog verſcheiden dingen ten geſchenk. Hier is het nu openbaar dat de herſtelde gezondheid van dit kind niet aan het voorlezen der Latynſche Brieven van CICERO en de Ceremoniën des geenen kan worden toegeſchreven, die met de bygelovige vrouw den ſpot wilde dryven. De gewenschte uitwerking geſchiedde hier enkel toevalligerwyze. Leert bygevolg uit dit voorbeeld hoe onverſtandig die Ouders handelen, die hunne zieke kinderen voor betoverd houden, daarmede naar Geeſtelyken en Kwakzalvers loopen, en het bygelovig Zegenſpreken eene genezende kracht toekennen."

Doch dit een en ander zal genoeg zyn, om dit Werk ten bedoelden einde aan te pryzen. Men zal, na hetzelve gelezen te hebben, zich ſchamen over de zotheden van het bygeloof, waarmede nogthans de menſchen algemeen beſmet zyn.

VI. HOOFDSTUK.

BEELDEN-GAANDERY van HEIM-WEEKRANKEN. Een Leesboek voor Lydenden. Van ULYSSES VAN SALIS, *den Ouden. Uit het Hoogduitsch. Derde en laatſte Deel. Te* Haarlem *by* J. L. Augustini. 1804. 215 *Bladz. en* LXXVIII *Voorwerk. Gr. Octavo. De prys is f* 1-18.

Dit derde en laatſte Deel des uitmuntenden Werks van den Heere VAN SALIS, behelst enkel Fragmenten, en eenige Gedichten, uitgegeven door zynen Zoon, en voorgegaan door een Voorbericht van denzelven, waar in deze de merkwaardigſte byzonderheden uit het leven zyns Vaders mededeelt, welke ſchoon geen volledige Levensbeſchryving behelzende, echter belangryk genoeg zyn, en dienen kunnen, om ons den waardigen man eenigzins nader te leeren kennen.

Wy vergenoegen ons, met de Karakterſchets over te neemen, welke de Zoon van den waardigen Vader geeft, en met welke hy zyne Berichten beſluit:

„Zie daar dan het weinige dat ik voor ditmaal kan bydragen tot de Biographie myns Vaders. Voorwaar onbevredigend genoeg voor den Philoſoof, die gewisſelyk wenſchen zou eenen man nader te kennen, die alles aan zich zelf verſchuldigd was, die eene ſtrenge deugdzame, maar geene beſchaafde of verfynde opvoeding genoot, die de min-

minſte wetenſchappen ſtelmatig beoefenen konde, en zich nogthans van alien een helder begrip verwierf, wien de natuur een fyn gevoel voor het ſchoone en verhevene in de kunſten geſchonken had, maar die het geluk ontbeeren moest van dat kunſtmatig te leeren aanwenden. Ook zyn uitnemend Karakter had met meer naauwkeurigheid behooren getekend te worden, om de ſtrydigheden te kunnen verklaaren die in hetzelve ſchynen ſaam te loopen. Men zou hem eene diepe menſchenkennis, als gevolg van zyn doordringend verſtand en van zyne uitgebreide werkzaamheden, meenen te mogen toeſchryven, en toch wierd hy, ſchoon zeldzaam van zyne vyanden, des te meer echter van zyne vrienden, of van hun die hy voor zyne vrienden hield, misleid en bedrogen. Byna altyd vergiste hy zich in hen die zyn medelyden wisten op te wekken, of die bekwaam waren hem ontwerpen, den ſchyn hebbende van algemeene nuttigheid, ſmaaklyk te maaken. In die oogenblikken wierd zyn onzydig en koel overleg door zyn deelnemend hart en door zyne vuurige verbeelding geheellyk overſtemd. In een door partyſchappen zoo zeer verdeeld land, in 't welk hy eenen geruimen tyd geene onbeduidende rol ſpeelde, en waar niets geſpaard wierd om haat en wraakzucht ten hoogſten top te voeren, zou het ook in hem niets buitengewoons geweest zyn, indien onverzoenlykheid zyn hart ware binnengeſloopen. Daar van echter was hy verre vervreemd. Wel deed het hem een zeker genoegen, wanneer hem in een vers of in eenig ander ſtuk eene lagchverwekkende ſatyre op zyne bitterſte vyanden gelukt ware, of wanneer hy die in eene of andere ſtaatkundige bemoeijing had zien te laat komen, maar te gelyk was hy van het verkeerde daarvan levendig overtuigd. Nooit wenschte hy de zaken tot het niterſte te dryven, bood altyd tot een vergelyk

lyk de hand, en van geweldadige middelen, zoo als ſedert 1793 in de mode kwamen, was hy ſteeds een verklaarde vyand. Ongeacht de ongehoorde vervolgingen die hem van zyne vyanden berokkend waren, vergaf hy hen toch van harten, en gaarne had hy nog eene algemeene verzoening van partyen in den lande tot ſtand gebragt. Hy ſtierf zonder wrevel of eenige gedachten van wraakzucht."

De ſtukken, welke den eigenlyken Inhoud van dit Deel uitmaken, zyn I. *Een Geſprek*, bevattende de wyze keuze van eenen jongeling. II. *Twee Dagboeken*, van twee reizenden, dezelfde reize betreffende, met aanmerkingen van den Schoolmeester CHRISTIAAN V... T. Deze twee Reizigers, dezelfde Reizen beſchryvende, beſchouwen alles, uit een onderſcheiden oogpunt, het welk veroorzaakt, dat de ééne Reiziger over ééne en dezelfde voorvallen en ontmoetingen klaagt, zyne ziel kwelt, en dus onvergenoegd en ontevrede is; terwyl de ander met alles zich vergenoegt, alles ten beste uitlegt, en dus vrolyk en opgenimd is. De aantekeningen van den ſchoolmeeſter echter houden in het oorſpronglyke te halverwege op, doch men heeft in de Vertaaling dezelve vervolgd, en men heeft wel gedaan, ten behoeve der Lezers, die toch niet allen in ſtaat zyn, om door eigene aanmerkingen voor zich zelven een nuttig gebruik van zodanig opſtel te maken. III. Fragment eener Geſchiedenis, welker hoofdbedoeling is, die waarheid te doen opmerken, dat alles hier op aarde vergankelyk is, en men dus wel doet, zyn hart op geene aardſche dingen te zetten.

Eindelyk volgt een getal van XXVI. Dichtſtukjens, vertaald door den Eerw. Heere A. RUTGERS, Predikant te *Haarlem*. Deze zyn, hoe zeer zy het merk dragen van de moeilykheid der onderneming, beeld- en zaakryk, en geſchikt, om

om het Godvruchtig gemoed te verëdelen, te ſtichten en te vertroosten.

Onze Lezers zullen 'er met genoegen een en ander van lezen:

ALLEENSPRAAK VAN MARIA MAGDALENA OP PAASCHMORGEN.

EERSTE LIED.

Naar 't graf! — wat ſtaan wy hier verſtomd
Van weedom, ſpraak en traanloos? komt!
Naar 't graf van dien Beminden!
Nog hangt het zwarte Nachtgordyn,
Maar 't harte trekt, om dáár te zyn,
Daar wy wel traanen vinden!

Wie zalven heeft, breng zalven by!
Ik ga voor uit met ſpecery';
Ik kan niet langer wachten.
Dat maar uw licht, o Maan! myn treên,
Naar Joſephs hof, naar 't graf beſcheen!
Gy zaagt het reeds twee nachten.

Op! matte voet! gy trilt te zeer!
Op! nu geſpoed of nimmermeer!
Maar — 't mangelt me aan vermogen!
Ik yze! Of dwaal ik? Neen — ontdek
Dáár 't ak'lig Golgotha — maar trek
Van dat gezigt myn oogen.

De dag breekt door — daar is het graf!
Wie wentelt nu den mondſteen af,
Dien ſteen, te zwaar voor vrouwen?
Maar — Godgeeft moed! Wyk, twyfling! wyk!
Ik voel — ik voel — ik zal Uw lyk
Straks, Wondervolle! aanſchouwen.

Dan kniel ik by Uw wonden — zie
Ik wasch die af, al zal ik die
Met traanen wasschen moeten.
En als ik niet meer weenen kan,
Dan zyge ik neêr en sterve dan —
En sterve aan Uwe voeten.

Ja dáár in 't graf — in 't sterven by
Myn Meester! — Zusters! zoudt ge my
Die zaalge gunst ontzeggen?
Neen! wat gy Hem ook zalvend doet,
Wilt toch myn ligchaam aan Zyn voet
Weêr knielend nederleggen!

TWEEDE LIED.

Hy is 't! Hy is 't! myn harte beeft!
Vraagt gy, hoe 'k weete dat Hy leeft?
O! 'k mogt Hem zelf ontmoeten.
Ik zie Hem nog — ik zie Hem nog —
Ik hoor Hem nog — myn hand voelt nog
De warmte zyner voeten.

„ Maria!" sprak Hy — welk een stem!
Als harpentoon drong dat van Hem
My door de ziel: „ Maria!"
O geef me in 't Ryk der Zaligheên
Geen nieuwe namen! noem alleen
My zóó, slechts zóó: „ Maria!"

„ Zeg 't mynen broeder en!" — hupplend ga
Ik als een rhee daarheen en sta
Reeds plotsling in hun midden.
Ik armste, grootste zondaresse!
Des grootsten heilsverkondaresse!
ó Liefde! Wy aanbidden!

Op

OP DEN DOOD VAN EEN KIND.

Daar breekt het Roozenknopjen af —
Ons, ach! te vroeg ontrukt!
Maar — 't is de planter die het plukt —
Hy plukt het die het gaf.

Pas staat ge, aanminnig kind! uw oog
Op 's waereld's laagen stand,
Of keert terug naar 't Vaderland,
Naar 's Vaders huis omhoog.

Hier duurde uw proeftyd, ó hoe kort!
Slechts weinig weeken lang.
En nu begint uw lofgezang,
Daar 't nooit volzongen wordt.

Daar juicht het wigt, en pryst den Heer
By 't kinder Seraphs choor —
Het volgt hun aanhef vrolyk voor
Gods troon en geeft Hem eer.

Het staat verbaasd, en ziet alom
Een nieuw tooneel van licht
En zaligheid voor zyn gezigt
Zich oop'nen van rondsom.

ó Zaligheid! Is dat een loon
Voor korte moeite? ó Neen!
Dat licht en heil verwierf alleen
Hem 't lyden van Gods Zoon.

„ Om niet gaf myn Verlosser my
„ Dit al" — zoo heft het aan.
ó Hoorden wy 't die toonen staan!
Hoe vrolyk volgden wy!

Wy pryzen het geheele Werk, metvolle ruimte, by herhaaling, aan.

VII. HOOFD-

VII. HOOFDSTUK.

REIZE naar de MIDDELANDSCHE ZEE en, door den Archipel naar Conſtantinopolen; *gedaan in de Jaaren* 1783 *tot* 1786. *met 's Lands Schip* Noordholland. *Behelzende een nauwkeurige en uitvoerige Beſchryving van verſcheide Havens en Steden in* Spanjen, Frankryk, Italiën, Turkyën, *enz. door* N. A. VAN RYNEVELD, *voorheen Luitenant ter Zee, ten dienſte dezer Landen. In Twee Deelen. Met Kaarten en Plaaten. Te* Amſterdam *by* Joh. van der Hey, 1803. 365 *Bladz. Gr. Octavo. De prys is f* 3-18 —

Hebben onze Landgenooten, naar verdiend recht, de reizen van C. DE JONG, naar de *Kaap de goede Hoop*, met zoo veel genegenheid ontvangen, wy twyfelen niet, of ook deze Reisbeſchryving van den Heer VAN RYNEVELD, die als een tegenhanger van de evengemelde kan aangemerkt worden, zal hun behagen, en algemeen met genoegen gelezen worden.

Het Boek geeft een verhaal van eene Zeereize van den Schryver, als Lieutenant, met 's Lands Schip *Noordholland*, gevoerd door zynen Vader, den Schout by Nacht, D. J. VAN RYNEVELD, in de jaaren 1783 tot 1786 naa de Middelandſche Zee, en den Archipel, in eenen goeden vloeijenden

den ſtyl, doorvlochten met aanmerkelyke byzonderheden en beſchryvingen van plaatzen, havens en ſteden, door den Schryver, ook op een tusſchen beide gedaan Landreisjen, bezocht; al het welk zich met vermaak, en niet zonder nut laat lezen.

Dit Werk is in twee Deelen verdeeld, welke echter in eenen Band ſamen vervat zyn; het *Eerſte Deel* beſchryft de Reize in de Middellandſche Zee, in gezelſchap van een *Esquader* oorlogſchepen, in het jaar 1783 derwaards gezonden, uit hoofde van de geſchillen tusſchen onzen Staat en het Gemeenebest van *Venetië* ontſtaan. Dit Esquader liep den 13den December 1783 uit *Texel* in Zee; en kwam den 11den January des volgenden Jaars te *Mallaga* binnen, welke Stad en Haven in het *eerſte Hoofdſtuk* beſchreven wordt, met eenige bygevoegde Aanmerkingen over de *Spanjaarden* en derzelver charakter in het gemeen.

Het *tweede Hoofdſtuk* verhaalt ons den vreeslyken en nootlottigen ſtorm, door welken het Esquader, van *Mallaga* weder uitgezeild, belopen werd in den nacht van den 3den February 1784, en waardoor byzonder het Schip *Noordholland* zoodanig werd gehavend, dat het byna een wrak geworden, ter naauwernood te *Ajaccio* kon binnen gebragt worden.

Eene beſchryving van *Ajaccio* en van het Eiland *Corſica*, als ook van *Toulon* en deszelfs Haven en andere byzonderheden vindt men in het *derde Hoofdſtuk*.

Het Schip *Noordholland* herſteld zynde, zeilt weder naa *Mallaga*, wordt als Convooijer afgezonden naa *Livorno*, van waar de Schryver eenen uitſtap doet naa *Piſa*, welke ſtad hy breeder beſchryft in het *vierde Hoofdſtuk*.

In het *vyfde Hoofdſtuk* ontmoeten wy eene beſchryving van *Livorno*, toen nog de Hofplaats

des

des Groothertogs van *Toskanen*. Van hier zeilt de Schryver weder naa eenige Havens van *Frankryk* en *Spanje*, en komt te *Toulon*, alwaar de Capitein orders ontvaagt om den Hollandſchen Ambasſadeur naa *Conſtantinopolen* over te brengen.

Het Tweede Deel ſtelt deze Reize door den Archipel naa *Conſtantinopolen* voor; hebbende het I. Hoofdſtuk het bericht van de komst te *Marſeille*, om aldaar den Afgezant aan boord te nemen. Van waar de Schryver eene Binnelandſche Reis doet door eenige ſteden en plaatzen van *Provence* en *Languedocq*. De beſchryving van *Nismes* en deszelfs Oudheden is hier belangryk. Van *Marſeille* komt de Schryver aan het Eiland *Maltha* aan, het welk, benevens de Ridderorde van *St. Jan te Jeruſalem* beſchreven wordt.

Het tweede Hoofdſtuk vervolgt de Reize van *Maltha* tot de aankomst te *Conſtantinopolen*. Dit Hoofdſtuk is inzonderheid belangryk, voor zulken, die den *Archipel* bevaaren, over welken wy hier gewigtige Aanmerkingen aantreffen.

In het III. Hoofdſtuk komen vele byzonderheden voor, betreffende *Conſtantinopolen*, de *Turken*, enz

Gelyk in het IV. Hoofdſtuk het een en ander over den Krygsſtaat des Turkſchen Ryks, over de *Dardanellen* enz. Verders het vertrek van *Conſtantinopolen*. Komst te *Smyrna*, beſchryving dier ſtad, en eindelyk de terugkomst te *Toulon*.

In het V. Hoofdſtuk wordt ons een togt beſchreven naa *Genua*, en eene breedvoerige beſchryving van dat Gemeenebest, geleverd, en van deszelfs hoofdſtad. Van *Genua* keert de Schryver terug naa *Toulon*, en van daar naa het Vaderland, waar mede deze Reistogt beſloten wordt.

Alles wordt met fraaije Prentverbeeldingen, en twee Kaarten ten besten opgehelderd.

Hoe

Hoe zeer wy verlegen zyn, door den overvloed der merkwaardige zaken, willen wy echter onze Lezers niet geheel zonder eene enkele proeve uit deze fraaije Reisbeschryving laten.

Wy kiezen daartoe een gedeelte der beschryving van *Mallaga*, welke stad onlangs door besmetlyke ziekte zoo veel geleden heeft, en door eene geweldige Aardschudding verschrikt is. Dus lezen wy Bladz. 5.

„ *Malaga*, *Mallaga* of *Malgues*, ligt in de vruchtbaare Spaansche Provintie *Grenada*, aan de Middelandsche Zee, onder eene zeer gematigde luchtstreek, op de Noorderbreedte van 36 gr. 45 min. De stad is zeer onregelmatig gebouwd, aan den voet van een' hoogen berg. Zy is een Bisdom, behoorende onder het Aarts-bisdom *Grenada*, en beroemd door haaren alom bekenden Malaga-wyn. De straaten zyn, voor 't grootste gedeelte, zeer naauw en morsig, en altoos met een' onaangenaamen stank vervuld, door het gedurig doortrekken van ezels, muilezels en varkens. Paarden zyn 'er niet veel, en de weinigen, welken men 'er ziet, zyn klein van stuk en zien 'er schraal uit. Lieden van rang bedienen zich van koetsen, die hier meest door vier of zes muilezels getrokken worden. De herbergen of logementen zyn hier, even als door geheel Spanje, vry slecht, bestaande de voornaamste gerechten, welken de waarden opdisschen, in oude kalkoenen, droog en mager rundvleesch, en weinige groenten, alles smaakloos toebereid. De wyn en de vruchten zyn het eenigste, dat men *goed* noemen kan, van alles, 't welk eenen reiziger, in deze herbergen, wordt voorgezet."

„ De stad is voorzien van eene goede reede en Mouille, die in 't jaar 1730 zodanig verlengd is, dat een aanzienlyk getal groote Schepen achter dezelve eene veilige en goede ligplaats vinden, kun-

kunnende zeer digt tegen de mouille aanliggen, en hunne touwen aan den wal vast maken, waardoor ook de koopvaarders hier gemaklyk kunnen laaden of losſen, en Schepen, die zeeſchade geleden hebben, gemaklyk en bekwaam kunnen herſteld worden."

„ Uit zee, van de reede te zien, levert de ſtad geen onaangenaam gezicht op, door de witheid der gebouwen, die veelal van buiten *in fresco* beſchilderd zyn; terwyl de groote Kerk, die digt aan den zeekant ſtaat, verre boven alle gebouwen uitſteekt, waardoor dezelve van de reede vry en onbelemmerd te zien is, en aan de gantſche vertooning niet weinig luiſter byzet. Deze kerk is voorzien van twee fraaije torens, doch van welken ſlechts één volbouwd was, hoewel men aan den anderen mede al langen tyd gewerkt had. Men gaf my te kennen, dat deze arbeid voorbedagtlyk werd uitgerekt, dewyl de inwooners, door 's Konings gunst, van het opbrengen eeniger lasten aan de kroon bevryd waren, zo lange, tot dat deze prachtige kerk voltoold zoude zyn. Aan dit gebouw ſchynt in de daad niets geſpaard te wezen, wat aan het zelve duurzaamheid en ſieraad, zowel van buiten als van binnen, zoude kunnen byzetten: zo dat ik betuigen kan, op myne verdere reize, in andere ſteden aan de Middelandſche Zee, geene kerken gevonden te hebben, die deze in grootheid, prachtige bouworde en ſieraaden overtreffen. Tegen over deze dubbel beziens waardige kerk ſtaat het paleis van den Biſchop, het welk door deszelfs pracht en kostbaarheid mede zeer merkwaardig is. Men vindt in Malaga, behalven de Hoofdkerk, ook nog veele andere kerken, en ſommigen van dezelven zyn fraai en wel voorzien van veele kostbaarheden en *reliquiën*. Ook zyn 'er verſcheidene Kloosters van verſchillende orden, waaronder twee Nonnenkloosters, die aan

St.

St. Urſula en St. Brigitta zyn toegewyd, en door geene ongewyde mannen-voeten mogen betreeden worden. Het getal der Monniken, van onderſcheiden orden, is ook, in deze ſtad, zeer groot, en deze Monniken zien 'er meest allen dik en vet uit, het geen waarſchynlyk niet door de kastydinge des vleeſches, en den geſtrengen leefregel, waaraan de meesten hunner, volgends gedaane geloften, onderworpen zyn, veroirzaakt wordt. Het grootſte gedeelte der inwooners heeft eene ſlaafſche vrees en eerbied voor deze geestlyken, en 'er is geen huis in de ſtad, in 't welke de monniken geen' vryën toegang hebben, zelfs in de huizen der Proteſtantſche Kooplieden van andere Natiën, en by de Conſuls der vreemde Mogendheeden."

„ Aan de oostzyde der ſtad, boven op den berg, aan wiens voet dezelve ligt, ziet men een zeer oud, wel eer door de Mooren, toen die nog in het bezit van het Koningryk, nu de Provincie, Grenada, en dus ook van deze ſtad, die in dezelve gelegen is, waren, gebouwd Kasteel, het welk ten uiterſten vervallen is, en een ſchilderachtig voorkomen heeft."

Blaz. 9 vervolgt de Schryver:

„ Het gemeene volk te Malaga is zeer diefachtig en moordzuchtig; zy achten het zeer gering, ja houden het ſlechts voor eene beuzeling, eenen vreemdeling, by avond of nagt, op ſtraat ontmoetende, hem te vermoorden, en van alles, wat hy van eenige waarde aan of by zich heeft, met geweld te berooven; zo dat het 's avonds of 's nagts niet raadzaam is, om, zonder flambouwlicht en ongewapend, langs de ſtraat te gaan. De werkeloosheid der Politie en Juſtitie, en de duisterheid, wyl deze ſteden des nachts niet behoorlyk verlicht worden, begunſtigen de ſchelmen in het uitoefenen dezer gruwelen, zo dat het aldaar

niet veel verwondering baart, wanneer men des morgens een of meer vermoorde en uitgeplunderde menſchen op ſtraat vind liggen, gemeenlyk zyn dezelven door ponjaardſteeken omgebragt; met welk ſoort van moordgeweer, als zynde om deszelfs kleinheid gemakkelyk te verbergen, de ſchurken in het gemeen zeer handig weeten om te gaan, en met zekerheid te treffen. Voorts kan men nog hier by aanmerken, dat de oirzaak, waarom die misdaaden, aan de zyde dier booswigten, van zo weinig aanbelang gerekend worden, daar in gezocht moet worden, dat de biegt een onfeilbaar hulpmiddel is, om deze en alle misdaaden uit te wisſchen, terwyl de waereldlyke Rechter zich daar zelden of nooit mede inlaat, of 'er het geringſte onderzoek naar doet."

Omtrent deze byzonderheid, verhaalt de Schryver, by gelegenheid van zyne volgende komst te *Mallaga*, Bladz. 126 nog dit volgende:

„ In het voorleden jaar 1784 zyn 'er in *Malaga* des avonds of 's nagts op de ſtraaten, wel honderd en zeven menſchen vermoord en uitgeplonderd gevonden; en gedurende dat jaar is ſlechts één moordenaar, die reeds dertig moorden gedaan had, opgehangen, tot een bewys dat de Juſtitie nog *nag* geoeffend worden."

„ Korten tyd vóór onze komst alhier, is 'er een nieuwe inrigting, ter meerdere veiligheid, in werking gebragt, die wel om de zeldzaamheid aanmerking verdient; aangezien de Spaanſche Natie maar gantsch niet voor nieuwigheden is."

„ Het Gouvernement heeft 'er een ſoort van Nagtwachts aangeſteld; gelyk by ons in gebruik is; doch deze gebruiken in plaats van kleppers of ratels, kleine fluitjens, waarop zy, by het doen hunner ronden, blaazen."

„ Deze inrichting heeft toch nog niet belet dat 'er

'er ſedert dien tyd verſcheide vermoorde en geplonderde lyken gevonden zyn."

„ Buiten de vrees voor het volk der Oorlogſchepen, wanneer die hier liggen, is men ook niet veilig wanneer 'er geene te *Malaga* zyn, aangezien het gemeene arbeidsvolk, 't welk in den uiterſten graad lui is en daardoor zeer armoedig blyft, het moorden en rooven by nagt op de ſtraaten verkiest boven den arbeid, welke wyze van broodwinning hun voorkomt, gemakkelyker en met grooter winst gedreeven te kunnen worden; te meer daar een moord aldaar niet voor zo een ernſtige zaak gehouden wordt, en dergelyk een booswigt zich ſpoedig en gemakkelyk tegen de vervolging van het gerecht kan beveiligen.

Dusdanige misdaadiger zyne daad ontdekt achtende, neemt terſtond de vlugt in een of ander naby zynde kerk, als een heilige en veilige ſchuilplaats, en vraagt aan derzelver Proviſor een ſchriftelyk getuigenis van zyne wykneeming aldaar, en hier mede gewapend zynde, gaat hy weder uit, gerust dat zyn leven hier door tegen de juſtitie beveiligd is."

„ Het volk op de ſtraaten biedt de ſchelmen ook in alle opzichten de hand, om de verdiende ſtraf te ontduiken, waar van wy gedurende ons verblyf aldaar, een ſprekend bewys gezien hebben."

„ Op zekeren dag ligt onze groote chaloup aan de ſtad, om den Capitein afte halen, laat in den achtermiddag of tegen den avond, hoewel nog klaar dag, zien de quartiermeester en de roeijers, welke by de chaloup op en neêr wandelen, dat een voorbygaand man, onverhoeds, door twee ſchelmen, zynde vader en zoon, verradelyk wordt aangetast en vermoord; grypende de oude dien perſoon van achteren aan, terwyl de jonger moordenaar hem den ponjaard in 't hart ſtoot."

„ Een onzer ſloeproeijers daar juist digt by-ſtaande, en zulks ziende, ſchiet ylings toe, doch te laat om den moord te beletten, wyl de ſteek reeds gegeeven is en de vermoorde nedervalt; hy grypt den moordenaar, wiens medehelper oogenblikkelyk de vlugt genomen heeft; de roeijers zyn ſchielyk hunnen makker behulpzaam, om den moordenaar vast te houden, ten einde denzelven in handen van 't gerecht te kunnen overleveren; doch het gemeene volk, ſaam geloopen zynde, noodzaakt onze matroozen, den booswigt los te laaten, en gelegenheid ter vlugt te geeven."

„ Wie is 'er veilig voor moord, roofen wraakzucht, wanneer dergelyke godloosheden ongeſtoord gepleegd, en zelfs door het volk openbaar beſchermd worden!"

„ In *Spanje* laat men een' opzettelyken moord, die by beſchaafde Natiën, over het algemeen, voor het grootſte misdryf gehouden en met eene ſchrikkelyke en pynlyke dood, volgends goddelyke en menſchelyke wetten geſtraft wordt, ongeſtoord pleegen; terwyl iemand die zich onvoorzichtig iets laat ontvallen ten opzichte van het Catholyk geloof, dat, volgends hunne wyze van beoordeelen, ſlechts eenigzints naar kettery zweemt, niet gemakkelyk de vervolging der zogenaamde *Heilige* Inquiſitie, ontgaan kan; waar van onze voorvaderen de bewyzen levendig voor oogen gehad hebben, onder ALVA."

Doch, wy zien ons verpligt, wegens ons beſtek, den Lezer verder tot het Werk zelve te verzenden.

VIII. HOOFD-

VIII. HOOFDSTUK.

MERKWAARDIGHEDEN van NATUUR en KUNST. Een nuttig en aangenaam Leesboek voor de Jeugd. Uit het Hoogduitsch van J. J. EBERT, *Hoogleeraar te* Wittenburg. *Te* Zutphen *by* H. C. A. Thieme, 1803. 219 *Bladz. Octavo. De prys is ingenaaid f* 1-2—

De Hoogleeraar EBERT, onder ons met lof bekend door zyne *Fabelen en Vertellingen voor de Jeugd*, levert hier eene beſchryving van veelerleie wetenswaardige merkwaardigheden van Natuur en Kunst, welke Ouders en Leermeesters gaern hunne Kinderen of Kweekelingen tot die einden in handen zullen geven, waartoe zy geſchreven zyn; te weten om tot een nuttig en vermaaklyk leesboek voor hen te dienen, ten einde de Jeugd zich, ten aanzien van zulke onderwerpen, die in de leerboeken, zoo min als in de gewoone leſſen, breedvoerig genoeg kunnen verhandeld worden, in hare vryë uuren naauwkeuriger kunne onderrichten en zich daar door den tyd, op eene zoo aangename als nuttige wyze verdryve.

De onderwerpen, welke in dit Boekjen, in eenen uitlokkenden ſtyl, waartoe de vloeijende Vertaling ook niet weinig toebrengt, behandeld worden, zyn: I. *Eenige merkwaardigheden uit de natuurlyke geſchiedenis der bergen.* II. *Over de zoogenaamde vulkaanen of vuurſpuwende bergen.* III. *Over het voorjaarſchuim of zoogenoemde koekkoekſpeekſel op de wilgenboomen en andere gewaſſen.* IV. *Over de roode, bruine en zwarte*

druppels, die somtyds, op de bladeren der boomen en andere gewassen, gevonden worden. V. *Over eene sonderlinge soort van spinnen, die zich eene woning van luchtblaasjes maken.* VI. *Merkwaardige voorbeelden eener buitengewoone liefde en toegenegenheid van sommige dieren, niet alleen tot anderen van hunne gelyken, maar ook tot schepselen van eenen geheel anderen aart.* VII. *Over eenige fabelachtige merkwaardigheden uit het plantenryk.* VIII. *Hoe men huizen en muuren van bloote aarde bouwen kan.* IX. *Merkwaardigheden uit de natuurlyke geschiedenis van den ooijevaar.* X. *Eene merkwaardige byzonderheid uit de natuurlyke geschiedenis der byen.* XI. *Kameelen, die niet onder de viervoetige dieren behooren; een gesprek in een Hoogduitsch gezelschap.* XII. *Over de kunst, om den Tabaksrook aftewegen, een gesprek tusschen eenen vader en zynen zoon.* XIII. *Voorbeelden van merkwaardigheden en kunststukken van sommige Dieren.* XIV. *Over de bliksemafleiders; een gesprek tusschen eenen gouverneur en zynen kweekeling.*

Het één en ander uit te kippen, en hier eene plaats te geven, zal onze Lezers uitnodigen, om zich het Werkjen zelve eigen te maken. Onze aandacht valt hier toe op de III. Afdeeling: *Over het voorjaarsschuim of zoogenaamde koekoekspeekfel op de wilgenboomen en andere gewassen* Bladz. 55.

De zoodanigen onder myne jonge lezers, die veel uit wandelen gaan; en daarby de voorwerpen die zy ontmoeten, met eenige opmerkzaamheid gade slaan, zullen zeer dikwyls, in de lente, tot den tyd toe, dat de zomer begint, op de wilgen boomen, brandnetels en andere gewassen, hier en daar zeker wit, speekselachtig schuim gevonden hebben, dat, in sommige jaren, vooral op de wilgen, zoo overvloedig is, dat de wa-

ter-

terachtige druppelen, daar uit ontſtaan, by warme dagen, in menigte neêrvloeijen, en het ſchynt, als of 'er regen van de wilgen afdruppelde; weswege men dergelyke boomen *regenende boomen* pleegt te noemen. De gemeene lieden (vooral in *Duitschland*) houden dit waterachtig ſchuim voor het ſpeekzel van den koekkoek en beſtempelen het daarom ook met dien naam; terwyl dit gevoelen daar uit ſchynt ontſtaan te wezen, vermits men dit ſchuim omtrent den tyd, wanneer de koekkoek zich begint te vertoonen, het eerst op de gewaſſen ontdekt, en men 'er, wanneer hy uit onze gewesten vertrokken is, niets meer van beſpeurt. De koekkoek bezoekt ook zulke wilgen gaerne, waarop men veel van dit ſchuim vindt, dat een aangenaam en lekker voedſel voor hem oplevert. Dan, de koekkoek zoo min als de ſterren, gelyk velen voortyds meenden, noch de uitdampingen der aarde veroorzaaken zoodanig ſchuim, maar zekere kleine Inſekten, die daarom door de natuurkenners ook *ſchuimwormen* genoemd worden."

„ Deze inſekten, die, zoo haast zy hunne volkome grootte bereikt hebben, byna zoo lang als eene kleine kamervlieg, maar niet zoo dik, en even als zy, van zes pooten voorzien zyn, hebben, met het overige van hun ligchaam vergeleken, eenen vry breeden en ſtompen kop, waar aan zich, op de zyden, twee oogen, met twee korte voelhorens bevinden. Bovendien is de kop nog van eenen langen en fynen zuigangel voorzien, die langs de onderſte vlakte van het voorlyf, benedenwaart loopt en in eene ſchede verborgen is, wanneer de ſchuimworm dezelve niet gebruikt. De kleur van den kop en het voorlyf van dit inſekt is zwartachtig bruin, maar die van het achterlyf, het welk aan het einde ſpits toeloopt, ligt grys. Dit echter is enkel van die ſchuimwurmen te verſtaan, welken zich op de wilgen bevinden; want dezulken, die op de brandnetels wonen en

wat kleiner zyn, dan de wilgenbewoners, hebben eene groene en geelachtige kleur, terwyl de overigen, die op andere gewasſen gevonden worden, gemeenlyk zwartachtig en anders geteekend zyn."

„ Het voedſel van deze ſchuimwurmen beſtaat enkel in eene vloeibare ſtof, naamlyk in het ſap dier gewasſen, welken de Schepper tot hun verblyf beſtemd heeft. Zy bedienen zich hier toe van den zuigangel, die zich aan hunnen kop bevindt, en welken zy in de jonge bladen en teedere ſpruitjes der van hun bewoonde gewasſen ſteken. Als nu het ingeſlurpte ſap zyne voedende deeltjes aan het ligchaam der ſchuimwurmen heeft medegedeeld, laten zy het door de punt van den aars, die altyd omhoog gekromd ſtaat, als een wit en waterachtig ſchuim, beſtaande uit louter blaasjes van verſchillende grootte, weêr loopen. Zy doen zulks echter ſteeds in dier voege, dat de ſpeekſelachtige ſchuim niet oogenbliklyk kan op den grond vallen, maar zich, als een kleine heuvel, over hun ligchaam moet ophoopen; vermits zy daar door niet alleen voor de zonnehitte en ruwe lucht, die hun teeder ligchaam volſtrekt niet verdragen kan, maar ook voor de ſpinnen en andere vyanden beſchermd worden. Het ſap dus, dat zy uit de planten halen, verſchaft hen een tweeledig voordeel, eerst namelyk een gezond voedſel, en naderhand eene veilige woning."

„ Mogten 'er onder myne jeugdige lezers gevonden worden, die van gedachten zyn, dat de ſchuimwurmen nu en dan ſlechts toevalliger wyze in dit ſpeekſelachtig vocht geraken, maar 'er geenszins de oorzaak van waren, noch hetzelve tot hunne veiligheid behoefden; de ondervinding zal hen ligtlyk van het verkeerde hunner opvatting overtuigen kunnen. Men behoeft deze inſekten ſlechts, zonder ze te beſchadigen, van hun ſpeekſelachtig dekſel te berooven, en men zal bevinden,

den, dat zy met hunne zuigangel, weêr versch ſap uit de door hun bewoonde gewaſſen halen, en door het ſpitſe van hunne aars, weêr afzetten. Neemt men hun bedekſel te menigmaal weg, of zet men ze op andere gewaſſen, die minder ſap en harde bladeren hebben, dan zal men ze niet lang in het leven kunnen houden."

„ Wanneer men zulk eenen klomp ſchuim onderzoekt, vindt men ſomtyds ſlechts eenen enkelen ſchuimwurm, maar ſomwylen ook twee, drie of meer in denzelven. Ja eenige natuurkenners verzekeren, dikwyls dertig tot veertig inwoners in elken klomp ſchuim gevonden te hebben; ik kan echter niet zeggen, dat ik ooit het geluk heb gehad, een zoo aanmerklyk getal dier inſekten by een te zien."

„ Dan, men moet zich niet verbeelden, dat deze diertjes hun ganſche leven, op die wyze, doorbrengen. Slechts als wurmen leven zy, in hunnen onvolkomen ſtaat, onder dit ſchuimachtig dekſel; want zy behooren tot die inſekten, welken eene aanmerklyke verandering ondergaan, en als wurmachtige ſchepſelen eindelyk in gevleugelde dieren herſchapen worden."

„ De ſchuimwurm pleegt, gelyk veele andere inſekten, in het algemeen viermaal van huid te veranderen. Zoo dra hy nu zyne behoorlyke grootte bereikt heeft, en zyne laatſte vervelling nadert, verlaat hy zyne vochtige woning en begeeft zich op het drooge. Gemeenlyk berſt, reeds na verloop van een half uur, dat hy buiten het ſchuim doorgebragt heeft, de huid, dien hy als wurm droeg, voor op den rug open, en hy zelf komt 'er uit in eene eenigzins veranderde gedaante en van vier vleugels voorzien. Zyne bovenſte vleugels loopen van achteren ſpits toe, en hebben op eenen graauwen grond, twee okergeele vlekjes; de onderſte vleugels zyn helderer en geheel door-

ſchynend. Nu kan het diertje, dat voorheen enkel een ſoort van vochtigheid bewoonde, niet flechts vliegen, maar ook ſpringen, het welk men geſtadig beſpeuren zal, zoo dra men het met den vinger nadert; weshalven het nu ook *ſpringkrekel* heet, dewyl het tot de klaſſe dier kerfdiertjes behoort, welken, in de natuurlyke hiſtorie, den naam van *krekel* dragen."

„ Straks na dat zy zich gepaard hebben, laat het wyfje hare eijeren in de ſcheuren der wilgenboomen, waaruit in het volgende voorjaar, wederom jonge ſchuimwurmen ten voorſchyn komen."

Om dat zy klein is, voegen wy 'er de X. Afdeeling by: *Eene merkwaardige byzonderheid uit de natuurlyke geſchiedenis der Byen*, Bl. 122.

„ Dat verſcheidene ſoorten van vierpoetige dieren en vogelen zich, zonder veel moeite, tot allerlei kunſten en werkzaamheden laten afregten, is eene bekende zaak, waar van men daaglyks voorbeelden zien kan. By de overige klaſſen van dieren echter, inzonderheid by de zoodanigen, die men onder de minder volmaakten telt, gelyk by voorbeeld, de inſekten en wurmen, zyn dergelyke voorbeelden zeer zeldzaam en verdienen derhalve, byzonderlyk opgemerkt te worden. Onder dezen kwam my vooral opmerklyk voor, wat ik in ſommige reisbeſchryvingen en andere ſchriften, van geleerde en afgeregte Byen gelezen heb, terwyl het myne lezeren en lezereſſen zeker niet onaangenaam zyn zal, wanneer ik hen zulks hier mededeel."

„ In de reizen langs de westkust van *Afrika*, van *Capo Blanco* tot aan *Sierra Leona*, die men in de *algemeene reizen te water en te lande*, beſchreven vindt, wordt een vreemd bezoek gemeld, dat de Heer ANDREAS BRUC, die vele jaren lang, Generale Directeur der Franſche Senegiſche Maatſchap-

ſchappy op het fort *Saint Louis* geweest is, na zyne aankomst te *Ghiam*, van een zonderlinge man ontving, die zich den *byenkoning* noemde. Zyn ganſche ligchaam, vooral zyne muts, was zoo zeer met byen bedekt, dat het ſcheen, als of zich een geheele zwerm dezer diertjes op hem geplaatst had. Behalven die op zyn lyf zaten, had hy nog duizenden in zyn gevolg, die hem overal verzelden, waar hy heen ging."

„ Een nog merkwaardiger voorbeeld van afgeregte byen wordt verhaald in het *Dictionnaire des Merveilles de la Nature* (*), dat ik hier zal laten volgen.

„ Zeker Engelsman, WILDAM, bezat eene zonderlinge bekwaamheid, om byen, wespen en andere ſoortgelyke inſekten op te kweeken. Den vierden van zomermaand 1774 nam hy, in tegenwoordigheid van veele hooge perſonadien, proeven ten aanzien der opvoeding en huishouding van de byen. Hy vertoonde eenen byenkorf, waarin zich byen bevonden, die hy binnen twee minuten uit denzelven lokte en zich op den hoed eens aanſchouwers liet zetten. Van daar verzamelde hy ze op zynen blooten arm, alwaar zy eene ſoort van mof uitmaakten. Hier op lokte hy ze op zyn hooſd en aangezigt, waar zy een masker vormden. Verder moesten zy op zyn bevel, heen en weer marcheeren."

„ Nog zonderlinger is de omſtandigheid by dit mensch, dat hy dezelfde proeven met ieder anderen

(*) Dit werk heeft de, uit hoofde zyner natuurkunde, zeer beroemde geleerde, SIGAUD DE LA FOND, in het jaar 1781, te *Parys* uitgegeven, terwyl 'er, in het volgende jaar 1782, te *Leipzig*, eene Hoogduitſche vertaling van in het licht is gekomen, met vele byvoegſelen vermeerderd, onder den Tytel: *Wunder der Natur*. Men vindt het aangehaalde berigt in het tweede Deel van dit Werk.

ren byenzwerm, die men hem bragt, ja zelfs met wespen en andere vliegen doen kon, en dat hy zelfs de wildſten, zonder door dezelven geſtoken te worden, binnen vyf minuten tam kon maken."

„ In het jaar 1777 vond men in verſcheiden openlyke papieren, nog eene andere merkwaardigheid van eenige byen vermeld, die geenzins door kunst, maar enkel uit dankbaarheid jegens hare weldoenſter, tam gemaakt waren, of zouden gemaakt zyn."

„ Te *Nantes*" — Zo omtrent luidde het berigt der dagbladſchryvers — „ onthield zich, tot hier toe, eene voorname en reeds bejaarde Dame, die, niet ver van de ſtad, een Landgoed bezat, waar zy den zomer plagt door te brengen. Deze Dame had buitengemeen groote liefhebbery voor byen, en hield 'er een groot aantal van na. Zy ſchepte een byzonder vermaak, om deze diertjes goed op te paſſen, en ryklyk van alles te verzorgen, wat hen maar aangenaam zyn kon."

„ In de laatſte dagen van de maand Mei werd zy ziek, en verliet, uit dien hoofde haar landgoed weer, om zich te *Nantes* van de hulp der artſen aldaar te kunnen bedienen. Maar, eenige dagen na heure aankomst in die ſtad, kwam zy te ſterven en werd 'er ook begraven. Straks na haren dood, kwam 'er eene verbazende menigte byen aanvliegen, die zich op hare doodkist verzamelden, en dezelve niet eer verlieten, voor dezelve in het graf gezet was."

„ Een buurman van deze Dame, die de komst dier byen opgemerkt had, liet zich de moeite welgevallen, om terſtond naar heur landgoed te ſpoeden en naar heure byenkorven te zien, dewyl de buitengewoone liefde van de overledene tot hare byen hem niet onbekend was. Tot zyne groote verbazing, vond hy alle de korven ledig, en werd hier door overtuigd, dat de byen, die het lyk ver-

verzeld hadden, geene andere, dan die der overledene Dame geweest waren."

„ Ik bevond my in een aanzienlyk gezelschap, toen de nieuwspapieren aankwamen, waarin dit verhaal stond, dat herhaalde reizen moest worden voorgelezen. Ik kon geenszins begrypen, hoe de byen den dood harer weldoenster zouden vernomen en de plaats van haar verblyf opgespoord hebben. Een paar jonge geleerden echter, die zich in dit gezelschap bevonden, zochten my terstond alle myne twyfelingen te benemen, en het onbegrypelyke in dit verhaal, door een paar metaphysische Hypotheses, (*) of bovennatuurlyke onderstellingen, begryplyk te maken. Deze Hypotheses, intusschen, helderden de zaak op verre na zoo goed niet op, als een ander berigt van den dagbladschryver, dat weldra op het eerste verhaal volgde, waarin gemeld werd, dat de geschiedenis der byen, die de Dame te *Nantes*, in lykstaatsie verzeld hadden, een bloot verdichtsel was geweest."

(*) Door *Hypotheses* verstaat men willekeurig aangenomen veronderstellingen, waar van men zich bedient, om nog onbekende zaken daar uit te verklaren. Laten zich nu, uit zulk eene stelling, die verschynselen en andere voorkomende omstandigheden beter dan uit andere mooglyke stellingen verklaren, zoo verkrygt dezelve hier door eene groote waarschynlykheid. Dus laat zich, by voorbeeld, de stelling, welke de nieuwe natuuronderzoekers aannemen, *dat de Maan het Zeewater aantrekt*, niet gestreng betoogen, en wordt daarom ook slechts eene veronderstelling of hypothese genoemd. Maar dewyl alle verschynselen, die men by de ebbe en vloed opmerkt, zich uit deze stelling veel beter, dan uit de overige stellingen, die men anders ter verklaring van ebbe en vloed aanneemt, laten begryplyk maken, zoo verkrygt zy daar door, eenen zeer hoogen graad van waarschynlykheid, die men bykans met zekerheid gelyk stelt.

IX. HOOFDSTUK.

LEVENSBESCHRYVINGEN van BEROEMDE HONDEN, of merkwaardige Voorbeelden van derzelver uitmuntende hoedanigheden. Naar het Fransch van A. F. J. FREVILLE. *Met Platen. Te* Zutphen *by* H. C. A. Thieme, 1803. 193 *Bladz. gr.* 12. *De prys is f* 1:6—

De Heer FREVILLE heeft zich by ons eenen naam gemaakt door zyne *Levensbeschryvingen van beroemde Kinderen*, waar van de vertaling gunstig ontvangen is. Wy twyfelen niet, of deze *Levensbeschryvingen van beroemde Honden*, zal niet min gretig door onze jeugd gelezen worden; zy zullen zelfs den meerbejaarden een aangenaam uurtjen doen doorbrengen, met het lezen van zoo merkwaardige voorbeelden, als hier van het vernuft, getrouwheid, moed en dankbaarheid dezer Beesten worden bygebragt.

Vooraf gaat eene *Verhandeling* van den Schryver, zynde eene *Hiſtoriſche ſchets, betreffende den uitnemenden aard en imborst der Honden*; in welke de lof der Honden ten hoogſten toppunt gevoerd wordt, en sluit met tegenspreken van den Franschen Akademist MONCRIF, Schryver van eenen dikken Band Lofredenen over de *Katten*, aan welke deze de voorkeur boven de Honden gegeven heeft. „Ieder heeft zyn eigen smaak," zegt onze Schryver, Bladz. 29. „dat is zeer

22.

natuurlyk; dit gevoelen echter is even belachlyk als onwaar; terwyl het gezond verstand en de schranderste natuuronderzoekers het ook genoegzaam wederlegd hebben."

„ Het geen men van de kat der gemalin van den Marschalk VAN LUXEMBOURG verhaalt, dat zy daaglyks, welk weer het ook geweest zy, in de Tuillerien met haar rondgewandeld hebbe, moge waar zyn; dit is echter slechts een enkel geval of verschynsel, en ik blyf dus by het geen ik beweerd heb."

„ In de daad het onophoudlyk mistronwen alleen, wat 'er tusschen menschen en katten plaats vindt, is reeds genoegzaam, om hier alle vergelyking den bodem in te slaan. De dieveryen van dit dier, deszelfs instinct, dat zich enkel tot het muizenvangen bepaalt, zyne slugheid, waar door het alle onderrigt tegenstreeft en dus zyne onleerzaamheid, de walgiyke reuk, waarmede het zelve de kamer vervult, zyn geveinst gelaat en tygerachtig karakter, zyne gulzigheid, snoepzucht en onverdraaglyk miauwen; dit alles toont aan, dat het een klein, half wild monster is en een vyand van het huisgezin, waarin het verkeert."

Daar op volgen de geschiedenissen van beroemde Honden. Uit eene menigte van voorbeelden, willen wy 'er een paar uitkippen, om 'er onze Lezers mede te vermaken.

„ Een Hollandsch koopman reisde naar *Spanje*, met oogmerk, om te *Segovia* fyne wol in te koopen. Op zekeren dag, een bosch, in de landstreek van *Valladolid*, moetende doortrekken, riep een roover, die zich achter de boomen verborgen had, hem, naauwlyks het bosch ingetreden, met eene forsche stem toe: „ Ha! leg uwe beurs in den hoed, dien gy daar midden op den weg ziet liggen, of gy zyt een man des doods."

„ De reiziger, die een uitmuntend paard had, en

en boven dien door CAESAR verzeld was, eenen grooten en moedigen hond, die hem verdedigen kon, dacht naar deze uitnodiging niet te moeten luisteren en reed zynen weg voord. Hy was echter niet ver gevorderd, of 'er wordt een roer afgeschoten; de kogel fluit door de lucht, en de ruiter, boven aan den schouder getroffen, valt ter aarde."

„ Reeds vol van hoop, schiet de roover toe, om den man te plunderen; maar CAESAR springt hem aan de keel en ryt hem het aangezicht open. Vyf zyner kameraden geven zich alle moeite, om het woedende dier, met sterke degenhouwen, te verwyderen, maar CAESAR vreest hen niet; niets kan hem weerhouden; in de eerste sprong, werpt hy 'er twee aan den grond en worgt hen de keel toe; een derde, die het paard beklommen had, drukte een Terzerool af op des honds kop, en mist. CAESAR nogthands mist hem niet; hy pakt hem in de kuit van het been, rukt 'er een geheel stuk uit en bespaart hem de moeite, om naar den galg te loopen. Een vierde, offchoon met eenen grooten stok gewapend, ondergaat het zelfde lot; en de beide andere booswichten, getuigen van het gevecht, wagen het niet, om eenen zoo geduchten aanval uit te houden; zy nemen de vlucht, zoo spoedig zy kunnen en verbergen zich in een hol in het bosch."

„ Na deze behaalde overwinning was het CAESARS eerste werk, om naar zynen meester te rug te keeren; gevaarlyk gekwetst, leed hy verbazende pyn en was buiten staat, om zich te bewegen; evenwel leefde hy nog; met eene zwakke hand streelt hy zynen hond, en terwyl hy met den vinger naar den weg wyst, van waar zy gekomen waren, zegt hy: „ In de herberg, CAESAR! ik heb verloren!" De hond verstaat dit teken, en vliegt oogenblikkyk naar de herberg, die omtrent eene myl

van

van de plaats was, waar de sluipmoord was voorgevallen."

„ Zyn woest voorkomen en de wonden, waar mede hy bedekt was, verwekte sterke vermoedens omtrent het geen 'er mogt zyn voorgevallen. 'Er gaan lieden uit, om te zien, of de koopman ook niet te rug kwam. Cæsar gaat mede, en geeft zyne vreugd te kennen. Blaffend loopt hy voor uit; men volgt hem; hy toont nog grooter vreugd. Kortom, hy dient voor gids, en drie wel gewapende mannen volgen hem in het bosch."

„ Men vindt den ongelukkigen koopman in zyn bloed zwemmende en zwaar gewond. Zyn paard liep gerust by hem grazen. Men brengt den gekwetsten, zoo zacht mooglyk, weg en in veiligheid. Dewyl 'er juist een bekwaam wondheler by de hand was, zoo had hy het geluk, om in weinig weken genezen te worden; maar hy had den troost niet, zynen Cæsar weer hersteld te zien. Deze arme hond stierf den volgenden dag na het vreeslyk gevecht, dat hy uitgehouden had. Tot zynen laatsten ademtogt streelde en liefkoosde hy zynen Heer, die dezen magtigen beschermer, uit vrees dat men, in het een of ander, niet genoeg voor hem zorgen mogt, by zich in zyn eigen vertrek had laten liggen."

Zie hier een voorbeeld van de slimheid en het overleg van een hond:

„ Welk dier is slimmer dan een poedelhond!" zegt zeker Schryver, die tevens een opmerkzaam waarnemer was. Men had zekeren hond van dit soort afgeregt, om geld naar zyns meesters vrienden te brengen. Op zekeren dag geraakte hy, terwyl hy eene dergelyke boodschap deed, in een hevig geschil met zyne kameraads."

„ De hond was dapper en verlangde nergens meer na, dan om zich te wreken, maar een ge-

wigtig beleisel weerhield zynen yver. Hy droeg naamlyk een stuk geld in den bek, en zyne vyanden, die hem, uit hoofde der verlegenheid, waar in hy zich bevond, meester waren, beten hem overal, zonder dat hy zich verweren kon."

„ De toestand, waar in hy zich bevond, was moeilyk. Maar men zie eens, wat de poedelhond deed: hy borg zyn stuk geld in eene laan, die daar kort by was, kwam daar op moedig terug en viel zyne vyanden woedend aan. Hoewel hy 'er met een dozyn te gelyk te doen had, dreef hy ze nog thans op de vlugt."

„ Na deze schermutseling, kwam onze kampvechter geheel buiten adem aanloopen, om zyn stuk geld weer te halen; maar hy vond enkel de ledige plaats. Een ander wandelaar had het waarschynlyk gevonden en mede genomen. Verlegen ging CAESAR te rug, liet de ooren hangen en sloop met den staart tusschen de beenen heen. Treurig doorliep hy de straat *Quincampoix*, toen hy geld hoorde klinken; juist naamlyk vulde de boekhouder van eenen ryken wisselaar, in een vertrek van de benedenste verdieping, de zakken."

„ Van deze gunstige omstandigheid bediende zich de hond, om zyne fout weder goed te maken. Door een openstaand venster in het vertrek te springen, zich van het hem nodige stuk geld meester te maken, even spoedig, als hy 'er in gesprongen was, weer het raam uit te springen, en ondanks de slagen die de bedienden hem inmiddels toedeelden, zyn oogmerk te volvoeren: dit alles was het werk van een oogenblik."

„ Zoo veel zal men ten minsten moeten toestaan, dat deze hond zich voor een dier, al heel slim uit zyne verlegenheid gered had. Dus doende ontweek hy de slagen, die zyne onbedachtzaamheid hem anders onfeilbaar zoude hebben veroorzaakt, en zyn meester, de zaak vernemende, schonk

hem

hem vergiffenis, maar zorgde tevens, dat het ſtuk geld, den volgenden dag, weer bezorgd werd, waar het wezen moest."

Doch, wy moesten den getrouwen en dapperen Mustapha niet vergeten.

„ Een artillerist van *Dublin* had eenen vloggen en moedigen windhond, die, van zyne jeugd af aan het slagveld gewend, zynen meester overal volgde, en, midden in het gewoel van het gevecht, geen de minſte vrees deed blyken. Onder het zwaarſte gebulder van het kanon bleef hy by het ſtuk ſtaan, waar by zyn meester werkzaam was; en hield de lont in zynen bek."

„ In den merkwaardigen ſlag by *Fontenai*, waar de Franſchen de geſlotene bataillons der Hanoveranen uit een dreven, werd Mustaphaas meester doodlyk gekwetst. Op het oogenblik naamlyk, dat hy het kanon op den vyand wilde losbranden, wend hy, met het grootſte aantal zyner kameraden, door een ſalvo uit het vyandlyk zwaar geſchut, overhoop geworpen."

„ Toen de windhond zynen heer bloedend en dood op den grond zag uitgeſtrekt liggen, werd hy wanhopig en hief een vreeslyk gehuil aan. Op dit oogenblik komt 'er een ſterk Fransch Corps met ſnelle ſchreden aanrukken, om zich van eenen post, voor hen van het uiterſte aanbelang, op den top eens kleinen heuvels, meeſter te maken."

„ Wie zou het kunnen geloven, indien geloofwaardige getuigen het niet verzekerd hadden? ontwyfelbaar om zyns meesters dood te wreken, grypt Mustapha de lont, die zyn meester nog brandende in zyne handen hield, en ſteekt het geladen ſtuk kanon af, zeventig man valt op de plaats dood, en de overige nemen de vlugt."

„ Na dit moedig bedryf legt de hond zich treurig, naast zyns meesters lyk neder; hy lekt zyne wonden, en blyft dus, zonder eten of drinken,

twee en twintig uuren lang liggen. Des kanonniers kameraden bragten hem eindelyk niet zonder veel moeite van daar. Deze moedige windhond werd naar *Londen* gevoerd en GEORGE *den Tweeden* aangeboden, die hem, even als aan een braaf Soldaat, een penſioen gaf tot aan zynen dood"

LETTER-NIEUWS.

BERIGT VAN INTEKENING OP EENE NEDERDUITSCHE VERTAALING VAN HET NUTTIGE EN GODVRUGTIGE WERK VAN DEN VOORTREFFELYKEN *GEORG FRIEDRICH SEILER*, ZYNDE DESZELFS GROSRE BIBLISCHE ERBAUUNGS-BUCH OF GROOT BYBELSCH STICHTING-BOEK.

De naam van den grooten GEORG FRIEDRICH SEILER en het nuttige, leerzaame en ſtichtende van deszelfs veelvuldige Schriften over onderſcheidene godsdienſtige onderwerpen zyn, by de geleerde waereld in het algemeen, en, ook onder onze Landgenooten, by hen, die het te doen is om vermeerdering van hunne kennis, bevestiging van hun geloof, en bemoediging en opbouwing in hunne redenlyke euangeliſche godzaligheid, te zeer bekend, dan dat wy het noodig zouden kunnen oordeelen, veel te zeggen ter aanpryzinge van dit werk, waarvan wy thands den Nederlandſche Leezer eene overzetting in zyne taal aanbieden, of ter verdedigínge van deze onze onderneeming.

Onder de meenigte ſchriften, welken deze godvrugtige Schryver, wiens geheel arbeidzaam leven aan gegronde geleerdheid, en de ſtichting zyner medemenſchen was toegewyd, heeft nagelaaten, munt, in het byzonder, uit het werk,

werk, dat wy aankondigen. Hy, die met de *Duitsche* letterkunde, tydschriften, en beöordeelingen van uitkomende Boeken eenigzins bekend is, weet, hoe hetzelve in *Duitschland* met de grootste graagte ontfangen is, en, in alle deze schriften, met den hoogsten roem vermeld, en den sterksten aandrang aangepreezen wordt, als een werk, juist berekend voor den huislyken Godsdienst, en de waare stichting in godsdienstige gezelschappen. De Godvrugtige Seiler zegt zelve 'er met nederigheid van, dat hy, zedert een aantal jaaren, door veele kundige en voornaame vrienden van den Godsdienst, tot de onderneeming van dit Werk, schriftlyk, was aangespoord, en dat veele aanzienlyke Super-Intendenten en andere Geestlyken hem, reeds voorloopig verzekerd hadden, dat zy dit Boek, by het voorleezen in de openlyke Godsdienstöefeningen, gebruiken wilden.

Ook in ons Vaderland ontbreekt het niet aan de zulken, die, als bevoegde beöordeelaars, der waarde van dit Bybelsch Geschrift hulde doen. De geleerde Jodocus Heringa E. Z., Hoogleeraar in de Heilige Godgeleerdheid aan de Hooge School te *Utrecht*, schroomt, onder anderen, niet, in zyn Voorbericht voor *de Praktikale Aanmerkingen en Byvoegzels op den eersten Druk van* H. C. Bergen, *Gedenkwaardigheden uit het Leven van* Jesus, 'er van te getuigen, dat hy zich — om daar gegeevene redenen — tot het *nuttige Erbauungs-buch van* Seiler had moeten bepaalen, 't welk hem meenigmaalen tot recht gepaste bedenkingen aanleiding gegeeven had." — En hoe zeer men, reeds zedert een' geruimen tyd, in ons Vaderland naar eene Neder-duitsche uitgaave van hetzelve, met reden, verlangd heeft, is by allen bekend.

Dit werk is dus niet slegts van een uitgebreid nut voor Christenen in het algemeen, maar ook, ofschoon geene geleerde Bybelverklaaring, egter van het hoogste aanbeling voor Leeraaren, voorál voor jonge Leeraaren. Omtrent de laatsten zegt de groote Seiler: „ nauwkeurige Bybelverklaaring en stichting met elkanderen te vereenigen valt veelen jongen Leeraaren, in het begin, bezwaarlyk, zoo als ik uit eene meenigte gehoorde en geleezene proeven bevonden heb. Zou het vlytig en opmerkzaam leezen van zulk een boek als dit, wanneer het gepaard gaat met onderzoek des Bybels in de grondtaalen, den eerstbeginnende Leeraaren den arbeid niet merkelyk verligten? Zouden zy niet de neigingen en het character der, in den Bybel voorkoomende, perzoonen leeren, naaukeuriger te beöordeelen, en, in hun voorstel, op de rechte wyze toetepaasen? Zouden zy niet

niet onder het leezen, eene meenigte voorbeelden, en gelyke zoortige gevallen kunnen byeenzamelen, om dogmatische en zedenkundige waarheden, daardoor voor de Christelyke verzameling optehelderen? Zonden zy zich niet, door zodanige overdenkingen van Godsdienstige onderwerpen, vroegtydig gewennen aan eenen ſtillen omgang met God en Jeſus, hunnen Heer? enz." — En omtrent de Christenen in het algemeen laat hy zich dus uit: „ by den zoo zeer verwaarloosden Huisgodsdienst wierd (hoe zeer is dit, helaas! ook ten aanzien van ons Vaderland in het byzonder waar, en maakt dit onze onderneeming algemeen belangryker!), tot dus ver, het leezen der Heilige Schrift, in veele duizenden Christelyke Huisgezinnen, of geheel niet, of niet op die wyze beöefend, als het tot nut en zegen moest gedaan worden. De meesten leggen, wanneer zy ophouden, ter ſchoole te gaan, hunnen Bybel weg, en leezen zeer zelden; zoms nog op de groote feesten, of, wanneer het ver gaat, zoms op eenen Zondag één Hoofddeel. Zy leezen dus niet, een boek geheel overzien; letten niet op den zamenhang der zaaken; zien, in afgebrokene ſtukken, alles flegts half, en dringen geenszins in in den zin der ſchriften. Anderen leezen wel vlytiger, en 'er zyn Huisgezinnen, waarin men dagelyks een hoofddeel leest; maar, wanneer de inhoud niet geſchiedkundig, of eene zeer gemaklyke zedenles zy, is de moeite zonder vrugt, en blyft dit leezen eene enkel vroome plegtigheid, daar 'er toch geene zedenlyke ſtichting mogelyk is, wanneer men niet verſtaat, wat men leest. — Mogt ik toch (en dit is ook de wensch van den Vertaler en Uitgever van dit werk!) — mogt ik toch, door deze onderneeming eener eenvouwige verklaaring, en ſtichtelyke toepaſſing der Heilige Schrift, iets daartoe bydraagen, dat de Christelyke Huisgodsdienst, by het gebruik van den Bybel, op eene Gode-behaagelykere wyze verrigt wierd! Het, zelve, geheele Boeken in derzelver verband doorgaande, leezen der Heilige Schrift is zeker, op eene byzondere wyze, dienſtig ter vermeerdering van kennis in den geheelen geöpenbaarden Godsdienst, ter ſtreeks krachtige overtuiging van deszelfs waarheid, tot erkentenis der zich aan het menschdom verheerlykende wysheid en goedheid van God, en, even daar door, zoo wel ter bevredigingе en tot troost, als ter vermeerderinge van waare Godzaligheid."

De vertaaling van dit alleszints nuttig werk wordt onze Nederduitſche Leezeren, op de volgende voorwaarden, aangebooden:

1. Het geheele werk zal beſtaan uit, ten hoogſten, agt

maa-

maatige Boekdeelen in groot Octavo, op even zulk papier en met dezelfde letter als het Berigt gedrukt, terwyl men voor eene nauwkeurige vertaaling en zindelyke uitgave inſtaat.

2. Zoodra 'er een genoegzaam aantal Inteekenaaren is, zal men een begin maaken met de uitgave, en met al dien ſpoed voordgaan, welken eene behoorlyke uitvoering gedoogt.

3. De prys der Inteekening, by de aflevering van elk Deel te betaalen, wordt geſteld op 2 ſtuiv. per blad, zullende deze prys, wanneer 'er meer Inteekenaaren zyn, naar evenredigheid, verminderd worden.

4. De Inteekening ſtaat open tot den laatſten Maart 1804., en kan geſchieden by den Boekhandelaar J. van der Wal, te *Gorinchem*, en by de voornaamſte Boekhandelaars in de Republiek.

5. Eene naamlyst der Inteekenaaren voor het werk geplaatst zullende worden, verzoekt men eene duidelyke opgave van derzelver naamen.

By J Troost te *Arnhem* is onlangs van de pers gekomen en alom verzonden:

Huisgebeden voor den gemeenen man; mitsgaders eenige Gezangen. De prys is, met een *Romeinſche* of *Duitſche* letter, naar verkiezing 2 Stuiv.

Dit Boekje is zyn aanwezen verſchuldigd aan de nuttige inrichting, welke zins onlangs de menschlievende zorg van Gecommitteerdens tot de zaken ter inſtandhouding van den openbaren Godsdienst, by de Hervormde Gemeente te *Arnhem*, en van Directeuren van dezer Stads Leer en Spinſchool, onderſteund door den bereidvaardigen arbeid der gezamentlyke Leeraaren, aldaar verordend heeft, om naamlyk zulken, welke van hunne drukkende armoede aanleiding namen om meest of altyd het kerkgaan te verzuimen, op eene byzondere plaats Godsdienſtig te onderwyzen. Het is by die gelegenheid, door de *Arnhemſche* Predikanten vervaardigd en van wegens de Hervormde Gemeente, in een aanmerkelyk aantal, aan de onderwyzelingen rondgedeeld, ten einde zy voor hunnen Huisgodsdienst van hetzelve, en ook in hunne openbare t'zamenkomſten van de *Gezangen*, mochten gebruik maken. Men meent dus ook het boekje, als een geſchikt Huisboekje voor geringe Lieden, en de *Gezangen* tot diergelyke andere gebruiken, alom te mogen aanpryzen; in vertrouwen, dat de geringe prys het voor veelen die zich daarvan gaarne bedienen zouden, ligtelyk zal verkrygbaar maken. Herzelve is mede, voor de Boekhandela-

gen in getalen te bekomen by J. Tiel, op de Zeedyk, te *Amſterdam*.

Te *Utrecht*, by de Wed. J. van Terveen en Zoon, Boekverkopers, is van de pers gekomen en alom verzonden:

I. *De nagedagtenis van Dr.* WILLEM PEIFFERS SCHRIDIUS *verlevendigd, aan de Leden van het Utrechtsch Departement der Bataafſche Maatſchappy tot Nut van 't Algemeen, door* Mr. P. W. PROVO KLUIT, op best postpapier in 8vo. à 10 St.

II. *Plechtige inwyding van het nieuwe Orgel, in de kerk der Nederduitſche Hervormde Gemeente te Vianen, op den 30ſten October* 1803. *door* J. P. A. WINTGENS, Leeraar by dezelve Gemeente, in gr. 8vo. à 5½ Stuiv. waarby gevoegd zyn de *Koorzangen, enz.* by die gelegenheid vervaardigd door Mr. M. C. VAN HALL, Advocaat te *Amſterdam*.

Te *Amſterdam*, by David Frantzius Berntrop, Boekverkooper, zal op Donderdag den 8ſten Maart 1804, worden uitgegeeven: *Lyſt der Texten, gepredikt te Amſterdam, in de Gereformeerde Nederduitſche, Walſche, Engelſche, als ook in de Lutherſche en Herſtelde Lutherſche Kerken*, op den Algemeenen *Dank-* en *Bede-dag*, die gehouden zal worden op Woensdag den 9den Maart 1804, benevens de *Lyſt* van het Gecollecteerde ſedert den Jaare 1724, à 2 Stuiv. op Schryfpapier 3 Stuiv.

De Eerwaarde Heeren Predikanten onder de Claſſis van *Leiden en Neder-Rhynland*, worden op 't vriendlykſt verzogt om wel te willen inzenden de opgaaven van hunne texten, te prediken op den naderenden *Dank- en Bededag*, een of twee dagen te vóóren, aan den Boekhandelaar J. van Thoir, te *Leiden*, ten einde dezelven in de jaarlykſche lysten van Biddagstexten te plaatſen.

VOOR BEMINNAARS VAN DEN GODSDIENST.

Verklaring, uitbreiding, opheldering en toepaslyk gebruik van de Texten over de Lydensgeſchiedenis van onzen Heere Jeſus Chriſtus, welken jaarlyks, in de zeven weken voor Paſchen, in de Amſterdamſche en de andere Gemeente van Nederland gepredikt worden; by weeklykſche Vertoogen in den *Ongeveinsde Chriſten*, door Profeſſor Y. VAN HAMELSVELD, worden heden uitgegeven by den Boekverkooper M. de Bruyn, in de Warmoesſtraat, het zesde Huis van de Vischſteeg, No. 204. te *Amſterdam*; waarop zullen volgen, die op de Feestdagen van *'s Heilands Geboorte, Opſtanding*

en

en Hemelvaart, en de uitstorting van den *H. Geest*, gepredikt worden. Nog weinige Exemplaren zyn by bovengemelde te bekomen van de *Verklaring, Uitbreiding en toepaslyk gebruik der XXXVII. Artykelen van de Geloof-belydenis der Hervormden in Nederland*, en die van den *Heidelbergschen Catechismus*, zynde het *Zesde* en *Vierde Deel* van dit alom geachte Weekblad. Geheel compleete Exemplaren van dit Werk zyn nog maar zeer weinige overig.

BIBLIOTHEEK.

Van Theologische Letterkunde voor het Jaar 1804. No 1. ziet thands het licht; het gunstig onthaal, 't welk deeze nieuwe *Recensent* ontmoet, zo in als buiten ons Vaderland, verbied ons eenige aanpryzing. Alleenlyk zeggen wy; dat in dit Nommer beoordeeld worden: — PALEY, *Bewyzen voor 't Christendom*. — CLARISSE, *leere der Apostelen*. — MICHAELIS, *nieuwe Overzetting van 't N. Testament*. — VAN BEMMELEN'S *Dissertatio*. — BRINK, *afscheid van Jesus*, enz. — RIPPON, *over de werking van den H. Geest*. — EWALD, *Behoeft den mensch verg. v. Zonden*. — *Verstroode Gedachten, 2de Stukje*. — v. VLOTEN, *Theologie des Bybels*, benevens veele Hoogduitsche Werken, en dat hetzelve by den gewonen Uitgever W. Brave, Boekhandelaar op den Nieuwendyk, à *Amsterdam* te krygen is.

BEKENDMAKING.

Dezulken, welken, ter compleeteering van hunne Exemplaaren, nog aparte Deelen of Nommers benodigd zyn, van *den Godsdienstvriend*, 7 Deelen; *den vryen Godsdienstvriend*, 3 Deelen; *den Menschenvriend*, 10 Deelen; *de Vriendin van 't Vaderland*, door Mejufvrouw PETRONELLA MOENS; *den Ongeveinsden Christen*, thans 7 Deelen, door Professor Y. VAN HAMELSVELD; *de Nederlandsche Bibliotheek*, 8 Deelen; *de Nieuwe Nederlandsche Bibliotheek*, 8 Deelen, *de Vaderlandsche Bibliotheek*, 8 Deelen, en *de Nieuwe Vaderlandsche Bibliotheek*, thands 7 Deelen, gelieven zulks, voor den eersten April aanstaande, op te geeven aan den Boekverkooper M: de Bruyn, te *Amsteldam*, of zyne Correspondenten in de Buiten-Steden; want 'er na dien tyd geene gelegenheid meer zyn zal daarmede te geryven.

Een Intressant Stukje voor de AMSTELDAMSCHE PREDIKANTEN en aanzienlyke GEMEENTE.

Drietal Brieven aan de Nederduitsche Gereformeerde Gemeente te Amsteldam; by gelegenheid der vermeerdering van het

het getal haarer Leeraaren, door een Leeraar in het zelfde Kerkgenoot'schap, gedrukt in gr. 8vo. en voor 4 Stuiv. te bekomen, te *Amsterdam*, by J. en G. Roos, Bom, Brave, Schalekamp, van Vliet, H. Vermandel, van der Hey, ten Brink, Sakes, van Lochem en anderen, als ook by verscheide Boekverkopers in de Buitensteeden.

VOOR GEREFORMEERDE EN ROOMSCHGEZINDE.

Noodige Verbeteringen der Heidelbergsche Catechismus, ten einde dit Boekje dat in den Jaare 1563 opgesteld is, en een tot heden wezentlyken Lof voor deszelfs Opstellers C. Olevianus en Z. Ursinus heeft nagelaaten, meer na deszelfs oogmerk, en naar de behoefte van onze tyd geschikt te maken, waar by gevoegd is eene *beoordeeling van de Leere der Roomsche Kerk*, dit Werkje voor de Leden der beide Kerkgenootschappen zeer intressant en Lezenswaardig is gedrukt in g. 8vo. en voor 8 Stuiv. te bekomen te *Amsterdam* by Bom, Brave, ten Briek, Roos, Sakes, Tiel, van Vliet en andere als ook by meest alle Boekverkopers in de Buitensteeden.

In meest alle Boekwinkels worden uitgegeven I. *Echte betekenis en kragt van den H. Doop*, door Theologophilus in gr. 8vo. à 4 Stuiv. en II. *Gedachten over den Kinderdoop*, door Alethophilus, à 12 Stuiv.

J. Allart, Boekverkoper te *Amsterdam*, geeft uit: *Algemeene Aardryksbeschryving, gevolgd naar den derden druk van* Noëls *Fransche Vertaaling van de Algemeene Aardryksbeschryving van* Guthry, zynde de Negentiende Engelsche Uitgave, met aanwyzing van de jongste veranderingen in Europa, zo ten aanzien van de verdeeling der Landen, als ten opzichte der Regeeringsvormen en verrykt met de nieuwste ontdekkingen door Jacob de Gelder, *Mathematicus*.

Deeze volledige nieuwe *Aardryks-Beschryving*, waarin niet alleen de Politieke, maar ook de Handelbetrekkingen, benevens de voortbrengzelen van Natuur en Kunst, van alle de onderscheidene Landen en Volkeren, naauwkeurig worden behandeld en aangeweezen, en waarom hetzelve voor den *Staatsman*, *Koopman*, *Zeeman*, *Reiziger*, en, met een woord, voor ieder beminnaar der Weetenschappen, van de uitneemendste nutti heid kan gerekend worden, is in zeer weinig tyds in 't *oorspronglyk Engelsch*, tegentien maalen gedrukt. Nu laatstelyk binnen 2 a 3 Jaar, zyn van dezelve drie Fransche drukken, achter elkanderen in 't licht gekomen, welke Editie door den Heere Noël is uitgegeeven, met al-

alle die nieuwe Ontdekkingen, Verbeteringen en Veranderingen aangevuld, welke na de jongste Engelsche Uitgave, van eenig belang konden geoordeeld worden. Dezelve is voorzien van een uitmuntende *Atlas*, van de nieuwste en beste Kaarten, van alle de byzondere Landen, tot welker volmaking boven alle andere, tot nog toe bekende Kaarten, de Heer Noël zich alle mogelyke moeite heeft gegeven. De Vertaaling en verzorging deezer Uitgave, heeft op zich genomen, de Heer JACOB DE GELDER (wegens zyne bedrevenheid in dit vak alomme bekend) welke dit uitmuntend Werk met de hoogst mogelyke naauwkeurigheid in 't Nederduitsch zal trachten in het licht te brengen, ook nóg de *Atlas* van *Kaarten* op nieuw te bewerken en te verbeteren volgens de laatste ontdekkingen en veranderingen in *Europa*, en daar naar het werk zelve inrichten, zo dat het in veel opzichten meer als *origineel* dan, als naarvolging moet worden beschouwd. Het eerste Deel van hetzelve, behelzende de *Sterrekundige Aardryksbeschryving*, met de noodige opheldernde *Platen* en *Tafels*, wordt thans uitgegeven en is alomme in de Boekwinkels te zien en te bekomen. Het Publiek kan hier uit over de behandeling dezes werks oordeelen.

Profytelyk Koornboekjen, gereduceerd op allen de groote Steeden van *Holland*, *Zeeland*, *Vriesland*, *Utrecht* en meer andere Plaatsen; vermeerderd met de lading van het koorn in de Schepen, uitrekening van het Lyn en ander Zaad, zetting van het brood, gereguleerd na de ongelden, zo als het heeden is; als ook de Maal-loonen van de Brood en Koekebakkers, &c. door H. R. VAN DER DOES, de vyfde Druk à 8 Stuivers; wordt uitgegeven te *Amsterdam*, by P. G. Geysbeek, Boekverkoper op de Lelygragt, by de Keizersgragt.

ACADEMIE- EN SCHOOL-NIEUWS.

GRONINGEN.

Heden den 9den Febr. onderging deze hoge Schoel op nieuw een zwaar verlies, door het overlyden van den Wel Edelen hoog geleerden Heer J. CANNEGIETER, *J. U. D. & Juris Civilis Profesfor Ordinarius*, 's daags voor zynen drie- en zeventigsten verjaardag, aan de gevolgen van herhaalde aanvallen van beroerte.

NYMEGEN.

Op den 14den dezer maand February vierden wy hier weder, met de gewoone plegtigheid de half-jaarige promotie onzer bloeijende en in aantal steeds toenemende Latynsche Schooljeugd, in het byzyn van een zeer aanzienlyk aantal Toehoorers. De Rector opende dezelve, met het reciteeren van een Nederduitsch Dichtstuk over *de Schepping*, in den smaak der Griekfche *Dithyramben*, gevolgd van een Latynsche aanspraak, op de plegtigheid toepasselyk; — daar na hield de uitmuntende Jongeling A. IKMAN VAN BURCK, discipel van de bovenste Clasfe, oefeningshalve eene Redevoering, over *de Gierigheid*, en wierd door de Heeren Curatoren met eenen aanzienlyken prys van naarstigheid beschonken; welke eer ook te beurte viel aan de volgende wakkere Leerlingen van laagere Clasfen A. FRANCKEN, G. H. WIEGAND, M. J.

DE

DE MAN, D. H. J. BROUSSON, B. J. BERKHOFF, G. A. VOSS, J. A. SMITS, J. F. KORTENOS, J. J. VAN VEERSSEN, G. N. COENEN, P. S. SCHEERS, A. J. VAN HULSTYN, G. C. MOLL en G. H. KEER, die alle op eene bevallige wyze, in Latynſche Dichtmaat, aan de Beſtuurers der School, zoo voor hunne promotie naar hoogere Claſſen, als voor de ontvangen eerepryzen, hunne dankbaarheid betuigden.

Wordende deze plegtigheid door aangenaam Orgel- en ander inſtrumentaal muziek geopend, telkens vervangen en geſlooten.

D O R D R E C H T.

Op den 1ſten Febr. 1804. is alhier de gewoone uitdeeling der pryzen in de Franſche Kerk geſchied; op het hoogſte School zyn door de zes volgende Jongelingen uitmuntende redevoeringen gehouden, te weten S. DE VRIES, A. T. BEAUSAR, S. GREGOOR, D. A. W. VAN TETS, H. G. 'T HOOFT en A. SMITH, de vyf eerſte over *den Lof der Dichtkunſt*, en de laatſten over *de nuttigheid van de beoefening der Deugd*, welke alle door den zeergel. Heer Rector VERBREK met hun loffelyk verrigt werk in een treffende aanſpraak geluk gewenscht en tot verdere naarſtigheid aangeſpoord werden.

Voords zyn door de leerlingen der lagere Scholen met ongemeene bevalligheid de dankzeggingen aan de Curatoren gedaan de naamen dezer Leerlingen zyn B VAN DER ELST, T. J. VAN WYNGAARDEN, J. J. STERLING, J. CRANS, A. BAX, J. A. VAN ASPEREN, J. PLUIM DE JAGER, L. P. VAN TETS en P. A. GILTAY, zynde C. BAX door zyne ongeſteldheid verhinderd om hier by tegenwoordig te zyn, 't geen alles met een verrukkend Muzyk beſloten wierd.

D E L F T.

Heden den 6den Febr. is alhier in de Franſche Kerk, onder een aanzienlyk aantal Toehoorers, plegt-

KERK-NIEUWS.

GELDERLAND.

NYMEGEN.

NYMEGEN Vakant. Zie Febr. 1803.

MILL. Zie Jan 1803.

PANNERDEN. Zie Sept. 1799. en Jan. 1802.

HORSSEN Vakant. Zie Jan. 1799.

PUFLYK EN LEEUWEN Vak. Zie Aug 1802.

Thans vernoemt men van hier, dat de Eerw. Heer . . . LAMBRECHTS, Prop. te *Utrecht*, tot Pred. in deze Gemeente beroepen zynde, deze beroepinge in Heeren 's vreeze heeft aangenomen.

BURGHAREN EN HERNEN. Zie Jan. 1804.

Onze geliefde D. JANSZEN, heeft reeds voor eenige weken zyn affcheid gepredikt en is naar *Herwen en Aard* vertrokken.

MAAS-BOMMEL EN ALPHEN. Onze geliefde Leeraar D. VERFF, voor de beroeping te *Meeuwen en Hagoort* beleefdelyk bedankt hebbende, heeft de beroeping naar *Wyk* by *Heusden*, door het lot op hem uitgebragt, in 's Heeren vreeze, tot onze droefheid aangenomen; dan deze Gemeente zal niet lang herderloos blyven, alzo er reeds eene verkiezing is uitgebragt op de Eerw. Heer . . . ONTYD, Prop. te *Utrecht*.

NB. NB. Ondertusschen verzuimt de Visitator in den Ring tusschen *Maas en Waal*, tot hiertoe van het een en ander eenig legaal berigt aan onzen Correspondens mede te deelen, het geen echter volgens de Classicale wet, *tydig* en *franco* geschieden moest.

BURG.

BURGHAREN EN HERNEN. Zie Jan. 1804. Onze beroepen Herder en Leeraar, D. JANSZEN, is reeds door deszelfs Vader, Pred. te *Palsadorp*, in den H. dienst alhier bevestigd; edoch, wanneer en welke texten, by die gelegenheid verhandeld zyn? daar van is ook nog geen berigt ingekomen.

HERWEN EN AARD. Zie hier boven.

ZALT-BOMMEL.

HURWENEN. Zie Dec. 1803.

ST. ANDRIES Vakant. Zie Sept. 1796.

ZUTPHEN.

ZUTPHEN. Op den 25sten January is alhier na een gedaan Voorstel over *Joh.* III: 16. peremtoir geëxamineerd de Heer A. VAN GELDER, beroepen Predikant te *Almen*; het onderzoek geschiedde in het Hebr. over *Ps.* I. in het Grieksch over het Text cap. voorts over de voornaamste stukken der H. Godgeleerdheid, waarop zyn Eerw. aan de voornoemde Gemeente is toegewezen.

LAREN. Op den 8sten Febr. is alhier uit de volgende Nominatie:

DD. IMMINCK, Predikk. te *Corsel.* SANDBERG, te *Keppel.* KETZ, te *Angerlo.* KALKHOF, te *Ritthem.* DE HEER, te *Geldermalsem.* BIERHAUS, in 't *Wheerde.* SCHOT, te *Ochten.* JORISSEN, te *Velp.* EX ALTO D'ALMARAS, te *Nieuwbroek.* COOLHAAS, te *Ophemert.* VAN DER TRANS en LAMBRECHTS, Propp. onder de Eerw. Classis van *Zutphen.*

Met meerderheid van stemmen tot Herder en Leeraar in deze Gemeente beroepen D. SANDBERG, Pred. te *Keppel*; doch zyn Wel Eerw. heeft na eenige dagen beraad voor dit beroep beleefdelyk bedankt. Dus blyft als nog

LAREN Vakant.

ZUTPHEN Walsche Kerk den 12den Febr. Heden morgen is onze nieuwe Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. A. GILLIARD, Theol. Cand. door

zyn Vriend, den Wel Eerw. en zeer gel. Heer A. T. VAN CASTEEL, Pred. in de Waalsche Gemeente te *Utrecht*, aan wien zulks door de Classis te *Delft* was opgedragen, in den H. dienst bevestigd. De oplegging der handen geschiedde, behalven door den Heer Bevestiger, mede door den Wel Eerw. en zeergel. Heer I. J. DERMOUT, Pred. in de Nederduitsche Hervormde Gemeente alhier.

De Heer Bevestiger deed eene zeer toepaselyke Leerrede, naar aanleiding van 2 *Cor.* III: 9. *Want indien de bediening der verdoemenisse heerlykheid geweest is, veel meer is de bediening der rechtvaerdigheid overvloedig in heerlykheid*, tot genoegen der hoorders, welke in groote menigte waren toegevloeid. De Heer Bevestigde maakte dezen avond den aanvang zyner bediening, met eene Leerrede over 2 *Cor.* II: 17. *Dewyle wy dan zodanige hope hebben, zo gebruiken wy vele vrymoedigheid in 't spreken.* welke mede door de talryke hoorders met genoegen en stichting wierd aangehoord.

God zegene het werk van dezen geliefden Leeraar onder ons, en zyne overige pogingen om voor het ryk van CHRISTUS onderdaan te gewinnen.

OVERVEEUWE.

WAGENINGEN den 10den Febr. Eerlang zal hier eene Predikantsplaats Vakant worden, daar onze waardige Leeraar D. TEN DAEL, weder na de Gemeente van *Amsterdam* staat te verrukken — gaerne hadden wy ook dezen getrouwen Evangeliedienaar by ons gehouden, doch zyn Eerw. heeft ons den 7den dezer bekend gemaakt dat zyn besluit, om ons te verlaaten, met volle overreding van pligt, genomen was. — De Heere zegene het aanstaande beroepingswerk onder ons!

NEDERVEEUWE.

HATTEM. D. L. BAKKER, van *Meeuwen* hier beroepen, is den 15den Jan. bevestigd door D. J.

VAN CONVENT, Pred. te *Epe*, als Dep. Classis, met de woorden van Paulus, 2 *Cor.* III: 4, 5, 6. *Ende zoodanig een vertrouwen hebben wy door Christum by God. Niet dat wy van ons zelven bekwaam zyn iet te denken, als uit ons zelven: maar onze bekwaamheid is uit God: Die ons ook bekwaam gemaakt heeft [om te zyn] dienaars des Nieuwen Testaments, niet der Letter, maar des Geestes. Want de Letter dood, maar de Geest maakt levendig.* En heeft zyne Intrede gedaan met 't bevel van CHRISTUS aan zyne Apostelen, *Marc.* XVI: 15. *Ende hy zeide tot haar: gaat henen in de geheele waereld, predikt het Euangelium allen creaturen.*

HATTEM Vak. Zie Dec. 1803. 't Nabericht

KOOTWYK Vakant. Zie Octob. 1803.

'S HERTOGENBOSCH.

'S HERTOGENBOSCH Vak. Zie Dec. 1802.

'S HERTOGENBOSCH Walsche Kerk vakant. Zie Jan. en Nov. 1803.

DUNGEN. Zie Dec. 1803.

HOOGE EN LAGE MIERDE Zie Oct. 1803.

BERGHEM EN NESTELRODE Vakant. Zie Sept. 1803.

ALEM EN MARE staat Vakant te worden. Zie Mey 1803.

KESSEL Vakant. Zie Aug. 1802.

LOON OP ZAND den 20sten Jan. 1804. De Kerkenraad van deze Gemeente heeft, door eenen Brief van D. VAN ROIJEN verzogt, dat het volgend belangryk, breedvoerig en omstandig berigt in de Boekzaal geplaatst zou worden. Het is behoudens stryl en spelling van dezen inhoud.

Ingevolge Collatie van zyn Hoogheid den Prince van *Salm*, *Salm* als Heer en Patroon Locaal van de Kerk van *Loon op Sand*, en verzogte handopening van het Departementaal Bestuur van *Braband*, ter beroeping van een nieuwe Predikant te

Loon op Sand, Quartier van *Oosterwyk*, Meijery van *den Bosch*, in plaats van onzen door het Departementaal Bestuur van *Brabant* gunstig Emeritus verklaarden Predikant D. J. van Roijen, wegens klimmende jaaren en ligchaams zwakheid, salvo honore et stipendio; heeft den Eerw. Kerkenraad, ten overstaan van een naburig Predikant van 't Classis van *den Bosch*, den Wel Eerw. Heer D. J. J. Rombach, Pred. te *Waalwyk*, na aanroeping van des Heeren alderheiligsten naam, met eenparigheid van stemmen beroepen den Eerw. Godzaligen en welgeleerden Heer D. A. Treffers, Pred. te *Someren en Lierop*, onder het Eerw. Classis van *Peel en Kempeland*, tot ordinair Herder en Leeraar dezer Gemeente; na dat alvoorens, na ouder gewoonte alhier geformeerd was een Nominatie van 6 Persoonen, zynde daarop gebragt

DD. A. Treffers, Predikk. te *Someren en Lierop*. J. van Vlodorp, te *Gilse en Ryen*. J. D. Basselaar, te *Zyderveld*. J. Lammers, te *Kesteren*. J. de Gids, te *Heerwaarden* en J. Buin, te *Ryswyk*; hebbende den alhier beroepenen D. Treffers, ons beroep 4 weeken in bedenking gehouden, zynde kort te voore beroepen geweest te *Veldhoven*, *Blaarthem en Geffel*, doch na 14 dagen beraad voor dat beroep beleefdelyk bedankt en ons beroep den 14den Febr. 1804. tot groot genoegen en blydschap van de Beroepers, en genoegzaam der heele Gemeente, heeft gelieven aan te neemen, schoon *Veldhoven*, *Blaarthem en Geffel*, in het tydelyke veel voordeeliger was, zynde zyn Wel Eerw. in gemoede bewogen om ons beroep te verkiezen, vermits *Loon op Zand* veel grooter in getal van zielen en Ledemaatenis, zynde onze Gemeente ten platte Lande, de grootste van 't Classis, buiten en behalven *den Bosch*.

PEEL- EN KEMPELAND.

VELDHOVEN, OIRLE, ZEELST, enz.

De

De Kerkenraad van deze gecombineerde plaatſen, is, na verkregen handopening van het Departementaal Beſtuur van *Braband*, op den 14den January dezes jaars, ten overſtaan van den Deputatus Claſſis D. J. C. RAUCAMP, Pred. te *Eerzel* en de Nabuuren DD. A. WALKART en A. W. KOOCKEN, Predikk. te *Eindhoven* en *Valkenswaard*, overgegaan tot de beroepinge van een Predikant, in plaats van D. J. N. C. COX, vertrokken naar *Venlo*. Daar toe is het volgende zestal van Predikanten gemaakt;

DD. A. TREFFERS, te *Zomeren en Lierop*. A. LA MOTTE, te *Biezelingen*. A. CREMER, te *Moergeſtel*. H. J. VAN NOUHUIS, te *Eſt*. J. MAAS, te *Zuidſande* en H. WESSELINCK, te *Axel*.

Uit welk zestal de drie eerſte op het drietal gebragt zynde, is daar uit met eenparige ſtemmen beroepen D. A. TREFFERS, Pred. te *Zomeren en Lierop*.

SCHYNDEL. Onze waardige Leeraar D. M. GROMMÉ, wierdt ons op den 16den Jan. l. l. in den ouderdom van 71 Jaaren, door den dood ontrukt. Zyn Eerw. afkomſtig uit een geſlacht, het welk reeds van vroege tyden af verſcheide Leeraars aan de Hervormde Kerk leverde, wierd geboren te *Reuwyk*, daar zyn Vader Predikant was, en heeft zedert het jaar 1761. in drie Gemeentens, te weten *Nederhemert*, *Lommel* en alhier het Euangelie van Jesus met yver en getrouwheid verkondigd. Daar de Overledene in zyn leven een vriend was van eenvouwigheid en nedrigheid, voegen wy hier niets meer by, als dat D. ROSS, Pred. te *Vechel en Erp*, op den 29ſten Jan. de Lykreden over den Overledenen gehouden heeft, naar aanleiding van *Hebr.* IV: 9. *Daar blyft dan eene ruſte over voor het volk Gods.*

MAARHEZE EN ZURENDONCQ. Ook deze

Gemeente is in diepen rouwe gedompeld, door het overlyden van den Wel Eerw. Heere D. P. MOLENGRAAFF, op den 6den Febr. in den ouderdom van 69 jaaren, zyn Eerw. was een yverige getrouwe en voorbeeldige Leeraar. Hy predikte zedert het jaar 1762. het Euangelie in vier onderscheiden Gemeenten in deze oord, te weten te *Asten en Ommelen*, te *Vechel en Erp*, te *Oost Middel en Westerbeers*, en zedert het jaar 1790. alhier. Het vervullen van de plichten van zyn beroep was zynen lust en vergenoegen, en hy heeft daar in zo lang aangehouden, tot dat de zwakheid van zyn ligchaam het hem ten eenemaal ondoenlyk maakte; Hy laat na eene Weduwe en vyf kinderen, twee zoonen, waar van de oudste Predikant is te *Wydenesse*, en drie dogters. Deeze allen zoeken met de ganssche Gemeente hunne droefheid te matigen met het gegronde vertrouwen, dat 's mans einde vrede was. Deszelfs vriend en digtste Nabuur D. A. J. LAATS, Pred. te *Buedel en Gastel*, heeft op den 12den dezer ons in dit vertrouwen verfterkt, en den waardigen afgestorven tot een voorbeeld ter naarvolging voorgesteld in eene Leerrede over *Dan.* XII: 13. *Maar gy gaat henen tot het einde, want gy zult rusten, ende zult opstaan in uw lot, in het einde der dagen.*

LOMMEL Vakant. Zie Mey 1802.

LEENDE Vakant. Zie Jan. 1796.

GELDROP EN RIEL Vakant. Zie Dec. 1795 't Nabericht.

OOST-MIDDEL- EN WESTERBEERS Vakant. Zie Dec. 1795.

GEMERT Vakant. Zie Octob. 1795.

BAKEL Vakant. Zie July 1795.

MAASTRICHT.

GEUL Vakant. Zie Jan. 1804.

KLIMMEN Vak. Zie Aug. 1800.

MEERS-

MEERSSEM en SCHIMMERT Vakant. Zie Juny 1799.

VAALS Walsche Kerk Vakant. Zie Aug. 1797.

WILRE' IN DEN VROENHOVEN Vakant. Zie April 1798.

HEERLE Vakant. Zie Mey 1797.

MAASTRICHT drie Predikantsplaatsen Vakant. Zie April 1797.

BEEK Vakant. Zie Maart 1797.

MAASTRICHT Walsche Kerk Vak. Zie Jan. 1796.

EYSDEN Vakant. Zie Nov. 1795.

VALKENBURG Vakant. Zie Aug. 1795.

ZUID-HOLLAND.

DORDRECHT.

STREEFKERK. In de eerste weekbeurt van dit lopende jaar, zynde den 4den Jan. maakte onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. DE VRIES, aan ons bekend dat hy te *Hillegom* tot Herder en Leeraar was beroepen, en dat beroep eenigen tyd in bedenking genomen hadt; en den 15den daar aan volgenden, verblydde ons zyn Eerw. met deszelfs voor ons alleraangenaamst besluit, om voor dit beroep te bedanken, verbindende zich by die gelegenheid op nieuw aan ons, met eene Leerrede over *Psalm* CXXII: 9. *Om des huizes des HEEREN onzes Gods wille, zal ik het goede voor u zoeken* De Gemeente, op den gezegenden dienst van dezen haaren Leeraar ongemeen gezet, heeft hare blydschap en genoegen wederom niet alleen met woorden, maar ook met daden betoond.

SPRANG, Zie Jan. 1804. en hier onder *Anthony Polder.*

NIEUW BEYERLAND Vak. Zie Mey 1803.

ANTHONY-POLDER. Onze geliefde Leeraar, D. J. J. LE ROY, maakte ons op den 1sten Jan. aan het einde van eene Leerrede, over *Ps.* XXXI: 16a. *Myne tyden zyn in uwe hand*, bekend,

kend, dat hy op den 27sten Dec. des afgelopen jaars, met eene gehele eenparigheid van stemmen tot Predikant in de Gemeente van *Sprang* beroepen was, en dit beroep veertien dagen had in beraad gehouden. — Het was wel onze vurige wensch en wy vleiden ons ook eenige oogenblikken met de hope, dat die zelfde hartelyke verkleefdheid van onzen waarden Leeraar aan ons, welke hy ons nog onlangs door het bedanken voor twee beroepen kort op elkander had bewezen, hem ook nu wederom dringen zoude, om ook ditmaal onder ons te blyven.

Dan wy moesten het bestuur en den wil des Heeren met onderwerping eerbiedigen, daar onze Leeraar ons op den 15den Jan. bekend maakte, dat, hoe hartelyk gaerne hy aan onze begeerte, welke ook de zyne was, wederom zou hebben toegegeven, hy echter in dit beroep zo vele overtuigende redenen, die hem tot het aannemen van hetzelve verplichtten, had gevonden, dat hy vreesde, ongehoorzaam aan den Goddelyken wil te zullen zyn, zo hy zich daar aan wederom onttrok, en dat hy dus hetzelve na ernstig beraad in 's Heeren vreeze had aangenomen; — ons tevens tot stille onderwerping aansporende, met eene Leerrede over *Hand.* XXI: 14. *Ende als hy hem niet liet afraden, hielden wy ons te vrede, zeggende, de wille des Heeren geschiede.* God gedenken ten goede aan deze Gemeente!

DELFT EN DELFTSLAND.

DELFT Walsche Kerk den 22sten Jan. Heden werd onze nieuw beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer M. P. Molière, te vooren geliefd Euangeliedienaar in de Gemeente van *Zuiphen*, 's morgens onder ons bevestigd door zyn Amptgenoot, de Wel Eerw. Heer de Chaufepié, predikende by deze plegtige gelegenheid over de woorden van *Jes.* LII: 7. *Hoe lieflyk zyn op de bergen de voe-*

ten

een des genen, die het goede boodſchapt, die den vrede doet hooren; des geenen die goede boodſchap brengt van het goede, die heil doet hooren: des geenen die tot Zion zeit, Uw' God is Koning. Waarop de Bevestigde 's avonds den predikdienst onder ons aanvaardde, met eene Leerrede over *Hand.* II: 44—47. *Ende alle die geloofden, waren by een, ende hadden alle dingen gemeen ——— Ende preſen God, ende hadden genade by het ganſche volk. Ende de Heere dede dagelyks tot de gemeente die zalig wierden.* God verſpreide zyn zegen over het gewigtig werk zyner Dienstknechten!

LEIDEN EN NEDER-RHYNLAND.

LEIDEN. Zie Jan. 1804.

NOORDWYKERHOUT. Zie Jan 1804.

HILLEGOM Vakant. Zie Octob. 1803.

VOORSCHOOTEN Vakant. Zie Dec. 1803.

SCHIELAND.

MOERCAPELLE. Zie Jan. 1804.

SCHIEDAM Vakant. Zie Dec. 1803.

GORINCHEM.

LOEVESTEIN. Den 22ſten Jan. wierden wy door onzen geliefden Leeraar, D. D. VAN VLIET, in eene Vooraſſpraak over 1 *Joh.* III: 2. bepaald by het afſterven van onzen te *Gorinchem* den 19den Jan. overleden rustende Leeraar P FOCK. — Zyn Eerw. erinnerde ons aan alle die veelvuldige goede leſſen, die wy byna een halve eeuw uit dezen nu zwygenden mond gehoord hadden, en ſpoorde ons aan, om daar mede nog van achteren voordeel voor ons hart te doen, ten einde zo voor de naderende eeuwigheid te worden voorbereid.

WOUDRICHEM. Op den 1ſten Febr. is alhier, in tegenwoordigheid van de HH. Conſulenten DD. VAN VLIET en BUIN, het volgende tweetal gemaakt:

DD. D. VAN DER LEEUW, Predikt. te *Portugal.*

gal. C. W. P. HUGENHOLTZ, te *Hasselt.* B. FRIDERICHS, te *Ingen.* H. J. BERKHOUT, te *Etershem en Schardam.* H. VAN LIL, te *Schalkwyk.* J. P. SPRENGER VAN EYK, in *de Ketel.* D. TJEENK, te *Overschie.* C. PRILLEVITZ, te *Op- en Neder Andel.* L. TER VEER, te *Dubbeldam.* P. J. LANDSKNEGT, te *Sleuwyk.* J. J. SCHÖT, te *Ochten* en J. L. SCHELKES, te *Lekkerkerk.*

En daar uit aanstonds dit zestal:

DD. VAN DER LEEUW, BERKHOUT, SPRENGER VAN EYK, LANDSKNEGT, PRILLEVITZ en TER VEER.

Uit welk zestal op den 5den daar aan volgende met byna eenparige stemmen beroepen is D. D. VAN DER LEEUW, Pred. te *Portugal*, die 14 dagen beraad verzogt heeft.

MEEUWEN EN HAGOORT. D. P. VERFF, Pred. te *Maas Bommel*, te gelykertyd te *Wyk* by *Heusden* beroepen zynde, en die beroeping aangenomen hebbende, zyn wy, daar zyn Eerw. ons vriendelyk bedankt heeft, in de noodzakelykheid gekomen om een nieuw beroep te doen, en hebben tot dat einde, ten overstaan van de Deput. van den *Heusd.* Ring dit volgend zestal gemaakt:

DD. J. SJOENIS, te *Randwyk.* C. KUMSIUS, te *Ouwerkerk* in *Duiveland.* P. VERHAGEN METMAN, te *Vlymen en Hondsoort.* H. TIMMERS, te *Doeveren en Genderen.* J. DAGEVOS, te *Hoogblokland* en C. H. LEEMANS, Corn. fil. te *Engelen.*

Waar van de 3 eerste op het drietal geplaatst zyn en daar uit eenstemmig beroepen D. J. SJOENIS, Pred te *Randwyk*, onder de Eerw. Cl. van *Nymegen*, aan wien deze beroeping is toegezonden.

WYK. Zie Jan. 1804. en hier boven.

HERPT EN HEDIKHUYZEN Vakant. Zie Nov. 1803.

'S GRA-

'S GRAVENHAGE.

'S GRAVENHAGE. Den 6den dezer zyn in onze Clasicale Vergadering, door D. R. P. VAN DE KASTEELE, Pred. albier, præparat. geëxamineerd DIRK INDEWEY en CAREL LE FÉVRE, beide *Hagenaars*, en tot den openbaren Predikdienst toegelaten; hebbende aan Synodale beſluiten voldaan.

Vervolgens ſisteerde zich voor die Vergadering D. PAULUS SCHYDER HANS, voorheen Pred in de Nederduitſche Hervormde Gemeente te *Paramaribo*, doch met loflyke atteſtatien uit de heilige Bediening aldaar ontſlagen en herwaards overgekomen, produceerende noodige bewyzen, dat hy by Reſolutie van den Raad der Amerikaanſche Colonien en Bezittingen van de Bataafſche Republiek, in dato 31 Jan. 1804, wederom tot Pred. in de voorndemde Gemeente te *Paramaribo* was gedifpicieerd. Waarop hy door de Clasis ten dienſte dier Kerke beroepen, door den Præſes D. W. L. KRIEGER, in den heiligen dienst wederom bevestigd, en met ruimſte zegenbede aan die Gemeente is toegewezen.

WATERINGEN den 22ſten Jan. 1804. Veertien dagen geleeden maakte onze geliefde Leeraar D. H. E. VAN DEN KERKHOFF, ons bekend zyn Eerw. eene eenparige en volledige beroeping naar de Stad *ter Goes* ontvangen had, doch gaf ons op heeden, tot algemeene vreugd in onzer midden, bericht, zyn Eerw. ook voor dit beroep, na zeer ernſtige overweeging zich gedrongen had gevonden te bedanken, en verbond zich dus aan ons op nieuw met Paulus taal 2 *Cor.* XII: 14*a*. *Ziet ik ben ten derdenmaale gereed om tot u te koomen, ende en zal u niet lastig zyn, want ik zoek niet het uwe, maar u.* Jehovah God drukke het ſtempel zyner heemelſche goedkeuring op de keuſe van deezen zynen knegt, ſtelle hem nog lange in

Wa-

Waterings Gemeente tot weezenlyken opbouw en ten vernieuwden zeegen en zorge gunstyk voor de belangen der Gemeente van *ter Goes*.

WOERDEN EN OVER RHYNLAND.

ZWAMMERDAM den 12den Febr. 1804. Onzen algemeen verlangde en beroepe Leeraar, D. P. SILVERGIETER HOOGSTAD, deed tot onzer aller blydschap alhier zyne Intrede, met 't gezegde van *Joh.* III: 29 en 30. *Die de bruit heeft is de bruidegom, maar de vriend des bruidegoms die staat ende hem hoort, verblyd zich met blydschap om de stemme des bruidegoms. Zoo is dan deze myne blydschap vervult geworden. Hy moet wassen, maar ik minder worden.* En is door deszelfs Vader J. HOOGSTAD, Pred. aan den *Bergsenhoek*, by vriendelyken afstand der Predikbeurt, bevestigd met de woorden van Paulus, 1 *Cor.* IV: 1 en 2. *Alzo houde ons een [ieder] menschе als dienaars Christi, ende uitdeelers der verborgenheden Gods. Ende voorders wordt in de uitdeelers vereischt, dat elk getrouw bevonden worde.*

Een talryke schaare was by die plechtigheid tegenwoordig.

BUUREN.

YSSELSTEIN den 6den Febr. Onze hartelyk geliefde oudste Leeraar de Wel Eerw. zeer gel. Heer R. J. VAN DER MEULEN, gaf ons op Zondag den 22sten Jan. berigt, dat zyn Wel Eerw. met eenparigheid van stemmen in de Gemeente J. C. te *Hoorn* beroepen was, en dat hy deze beroeping veertien dagen had in beraad genomen. De betrekking welke wy door onzen gezegenden Euangeliearbeid van byna twaalf jaren op zyn Wel Eerw. hebben en de prys, welken wy op zyn beminlyk karakter, byzondere gaven en hartelyke Godsvrucht stellen, deden ons in dien tyd van beraad alle betamelyke moeite en aandrang gebruiken om zyn

Wel

Wel Eerw. by ons, indien dat wezen konde, te behouden; dan, tot onze gevoelige ſmart, vernamen wy gisteren voordenmiddag, dat zyn Wel Eerw. ondanks zyne naauwe betrekkingen alhier, en de liefde en genoegens welke hy onder ons zo menigvuldig genoot, zich verpligt gevonden had, om, in gehoorzaamheid aan zynen hogen zender en Hees, wiens roeping en wil hy in dezen meende te moeten eerbiedigen, de beroeping naar *Hoorn* aantenemen. Hoe zeer dit verlies van enen zo waardigen Evangeliedienaar ons by uitſtek treft, wenſchen wy in zyne keus te berusten, en ons daardoor aan het Beſtuur van den Heer der Gemeente te onderwerpen. Terwyl wy zyne goedkeuring en zegen aan onzen beroepenen Leeraar en zyne liefderyke voorzorge aan onze Gemeente toebidden, moeten wy dus berigten, dat

YSSELSTEIN ſtaat Vakant te worden.

BREDA.

NISPEN Vakant. Zie *Nov.* 1803.

NOORD-HOLLAND.

AALKMAAR.

EGMOND BINNEN EN DEN HOEF. Onze waardige en geliefde Leeraar D. W. R. HELLINGWERFF, beroepen zynde in de Gemeente van *Oud-dorp en Oterleek*, heeft ons daarvan kennis gegeven den 1 Jan. naar aanleiding van *Exod.* XXXIII: 13*a*. *Nu dan, ik bidde, indien ik genade gevonden heb in uwe oogen, zoo laat my nu uwen weg weeten, en ik zal u kennen.* Den 22ſten Jan. maakte zyn Wel Eerw. ons wederom in zyne Vooraſſpraak bekend, dat zyn Wel Eerw. voor de beroeping per miſſive vriendelyk tot onze blydſchap bedankt had, met Paulus woord den 1 *Cor.* IV: 4*b*. *Maar die my oordeelt, is de Heere.* God bevestige de keuze van zyn Wel

Eerw.

Eerw. geeve voortduurenden zegen op zynen dienst, en voorzie de Gemeente van *Ouddorp en Oterleek* spoedig met een anderen Leeraar!

SCHERMERHORN den 29sten Jan. Heden werdt hier in den H. Dienst ingehuldigd onze beroepen Leeraar D. W. VAN VLOTEN, door zynen Oom den Wel Eerw. D. L. EGELING, Pred. te *Hoorn*, doch beroepen te *Leiden*, aan wien D. O. PORJEERE, Pred. te *Alkmaar*, dezen beurt wel heeft willen afstaan. De Bevestiger predikte over *Luc.* XII: 42—44. *Ende de Heere zeide, wie is dan de getrouwe ende voorsichtige huisbezorger, dien de heere over zyne dienstboden zal setten, om* [*haar*] *ter rechter tyd den beschreiden spyze te geven? Zalig is de dienstknecht, welken zyn heere, als hy komt, zal vinden alzo doende. Waarlyk ik zegge u lieden, dat hy hem over alle zyne goederen zetten zal.* — De handoplegging geschiedde door den Bevestiger en door DD. H. TENKINK, A. R. MAURER, J. BEST, B. LOOSE, H. H. GROET, P. W. PRINS en S. LA LAU, resp. Predikk. te *Graft*, *Grootschermer*, *Bedykte Schermeer*, *Oostgraftdyk*, *Berkhout*, *Urkmen* *Oudendyk*.

De Bevestigde ving 's namiddags zynen dienst aan met eene Leerrede over 2 *Cor.* V: 10a. *Want wy allen moeten geopenbaard worden voor den rechterstoel van Christus.*

OUDORP EN OTERLEEK. Den 9den Febr. heeft de Kerkenraad weder deze Nominatie geformeerd:

DD. J. B. VAN DEN BERG, Predikk. te *Egmond aan Zee*, J. DE LEEUW, te *Pancras* en H. J. MENSINK, te *Hippolytushoef en Westerland* op *Wieringen*.

Waaruit ten zelven dage, ten overstaan der Consulenten DD. F. L. DER KINDEREN en J. BEST, Predikk. te *Alkmaar* en *Bedykte Schermeer*, door de Gemeente by meerderheid van stemmen beroepen

pen is D. J. B. VAN DEN BERG, Pred. te *Egmond aan Zee.*

KOLHORN. Zie Jan. 1804. onder Art. van *Alkmaar.*

PETTEN Vakant. Zie Nov. 1803.

GROET EN KAMP Vak. Zie Octob. 1803.

SCHOORL Vakant. Zie Jan. 1803.

ST. MAARTEN Vakant. Zie Maart 1800.

VALKOOG Vakant. Zie April 1800.

H A A R L E M.

WESTZAAN den 22sten Febr 1804. Nadat onze geliefden Leeraar D. S. RODRDA VAN YSINGA, ons, in zyne Vooraffpraak op Zondag den 19den dezer des voormiddags, het overlyden van den Wel Eerw. zeer gel. D. J. VAN LINGEN, onzen voormaligen Herder en Leeraar, en zedert den 13den Octob. 1799. rustend Predikant, voorlopig had bekend gemaakt; vierde zyn Eerw. de nagedachtenis des Overledenen heden avond plegtig met eene Leerrede over *Openb.* II: 11*b*. *Die overwint en zal van den tweeden dood niet beschadigd worden.* Groot was de toegevloeide menigte; en groot de aandoening van Spreker en Hoorders.

Nog lang hoopen wy aan het onderwys en voorbeeld van onzen waardigen VAN LINGEN, te gedenken, die gedurende 28 jaaren en 5 maanden den dienst onder ons in alle getrouwheid heeft waargenomen. Slym en waterzucht maakte een einde aan zyn werkzaam en nuttig leven op den 15den dezer, in den ouderdom van 64 jaaren en 10 weeken. Hy ftierf in het geloof aan het Euangelie, het welk hy aan anderen verkondigd heeft, en kleefde ten einde toe getrouwlyk die begrippen aan, welke in de Hervormde Kerk, op grond van Gods woord en overëenkomftig onze Formulieren van eenigheid, geleerd worden. De overledene, afkerig van alle loftuitingen heeft begeerd, dat

geen

geen uitgebreider levensbericht van hem zoude geplaatst worden.

CROMMENIE. Zie Nov. 1803.

HAARLEM Vakant. Zie Sept. 1796.

WORMER Vakant. Zie Sept. 1798.

AMSTELDAM.

WAVERVEEN. Zie Dec. 1803.

AMSTELDAM Vakant. Zie April 1798.

HOORN.

HOORN. Zie Jan. 1804.

OBDAM Vakant. Zie Nov. 1803.

ENKHUIZEN.

ENKHUIZEN den 16den Febr. Om de plaats van den hoog Eerw. Heer D. J. CLARISSE, van hier beroepen tot Hoogleeraar aan de hoge School te *Harderwyk*, met enen anderen Herder te vervullen, heeft de grote Kerkenraad heden uit een gros gemaakt een twaalftal, waarop geplaatst zyn de volgende perſonen:

DD. C. HARMSEN, Predikt. te *Oostgeest*. M. JONGENEEL, te *Voorburg*. A. DE VRIES, te *Streefkerk*. P. L. ABRESCH, te *Tſelſtein*. K. VAN DEN BRINK, te *Krabbendyk*. C. LOURON, te *Helvoetſluis*. J. STOELENDRAJER, te *Kamerik*. J. D. VAN GENDEREN, te *Hoogwoudt*. T. ADRIANI VISCH, te *Bovenkarſpel*. J. BRUGMAN, te *Westzaandam*. D. C. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, te *Kralingen* en D. SCHIF, te *Oosterbeek*.

De Correspondent is verzogt het volgende te plaatſen.

ANDYK. Op den 15den deezer trof ons eene algemeene verſlagenheid, daar onze algemeen beminde Leeraar de Wel Eerw. Heer D. R. HAVENS DE BRUYN, ons in de namiddagheurt bekend maakte in eene Vooraſſpraak, genomen uit *Jeſ.* LV: 8, 9. dat hy op deezen zelfden dag eene wettige beroeping naar de Gemeente van *Noordwykerhout* by *Leiden* hadde ontvangen, zyn Eerw. verklaarde met de innigſte aandoening des harten aan ons dat hy

hy in eene geweldige tweestryd verkeerde, zag hy op zyne betrekkingen op *Zuid-Holland* en byzonder op *Leiden*, zag hy op de welgelegenheid van *Noordwykerhout* vergeleeken met onze plaats, zag hy op het belang zyner kinderen, weegens de nabyheid van die plaats by *Leiden*, zag hy op het byzonder Godsbestuur in deeze van zyne zyde zo ongezogte roepstem, hy moest dan ons aan wien hy verbonden was, verlaten en die roepstem op volgen, maar zag hy op deeze groote en by uitstek Godsdienstige en aanzienlyke Gemeente, zag hy op de blyken van algemeene agting en liefde die hy hier bynà zes jaaren van groot en klein ontvangen had, zag hy op de algemeene vrede en rust die hy hier zag bloeijen, dacht hy in hoe zyn werk hier niet ongezegend was geweest en voor Gods volk gezegent bleef, hy konde dan *Andyk* niet verlaten dat hy dus deeze beroeping eenigen tyd in beraad nam en wenschte te zien, waar de Heere zyn hart plaatste. Dan, ô treurig oogenblik! hoe groot was onze droefheid en verslagenheid toen wy op den 29sten dezer in de namiddagbeurt van hem hoorden dat de redenen om te vertrekken by hem het overwigt hadden verkreegen, dat hy 'er ook by bepaald was dat het Gods wil was dat hy moeste vertrekken, dat hy ons dus tot zyne grievende droefheid moeste verlaten, die hy nimmer wenschte te vergeeten, maakende ons dit bekend in eene Vooraffpraak genomen uit *Genes.* XXXI: 3. Wy betreuren ons verlies en zwygen Gode die voor ons zorgen kan en zien van ons eenen Leeraar vertrekken, die hier algemeen geagt en gelieft was, die hier met leer en wandel stigte, die tot bevoordering van vreede, bybelkennis en Godzaligheid, zeer veel heeft toegebragt, en die hier onvermoeid, zelfs boven verpligting, heeft gearbeid in het werk van zynen Heer waargan zyn ganfche ziel was overge-

geven, wiens dienst hier tot zegen was, die een getrouw aanklever was der zuivere Hervormde Leere begreepen in onze formulieren van éénheid, en dien wy nimmer zullen vergeeten en hartelyk wenschen dat op dezelfde wyze te *Nhoorwykerhout* bemind en, geschat zal worden als by ons, daar wy hem alle gaarne onder ons gehouden hadden, dan, de wille des Heeren geschiede! Zo dat

ANDYK staat Vakant te worden.

VENHUIZEN. Zie Jan. 1804. onder Art. van *Enkhuizen*.

OOSTERLEEK Vak. Zie Nov. 1803.

OOSTVLIELAND Vakant. Zie Octob. 1803.

E D A M.

BEETS. Den 29sten Jan. nam onze geliefde Leeraar D. P. SILVERGIETER HOOGSTAD, van hier zullende vertrekken naar *Zwammerdam*, van ons een zegenend affcheid. — Zyn Eerw. redevoerde over de ernstige vermaning van den Zaligmaker *Matth.* XXV: 13. *Zoo waakt dan, want gy en weet den dag niet, noch de ure, in dewelke de Zone des menschen komen zal.* Den 6den dezer hebben de voormalige en tegenwoordige Leden van den Kerkenraad ten overstaan van D. J. H. DE WOLFF, V. D. M. te *Oosthuizen*, die als Consulent deze Vergadering bywoonde, geformeerd dit zestal van Predikanten:

DD. J. VAN JUCHEM, Predikt. te *Hauwaart*. J. VERBURG, te *Vinkeveen*. A. J. BERKHOUT, te *Etershem en Schardam*. J. VRYMOED PLOENIS, te *Scharwoude*. S. LA LAU, aan den *Oudendyk* en ... PRINS, te *Ursem*. De drie eerst genoemden zyn den 8sten op het drietal geplaatst, en daaruit zal den 21sten een beroep gedaan worden.

WARDER. Den 20sten dezer zal alhier ene Nominatie van Predikanten gemaakt worden.

PURMERLAND Vakant. Zie Nov. 1803.

ZEE-

ZEELAND.

WALCHEREN.

ARNEMUIDEN. D. G. Haaykens, Pred. te *Koudekerke*, andermaal voor de beroeping tot deze Gemeente bedankt hebbende, heeft de Kerkenraad ter vervulling der Vacature, op den 13den Jan. l. l. uit het te voren gemeld grootal van Predikanten, op het agttal geplaatst:

DD. G. Blaauberen, Predikk. te *Sluis in Vlaanderen*. A. Offers, in het *Nieuwland*. J. Boogerhoudt, te *Stavenisse*. J. W. de Bruyn, te *Oud Vossemaar*. J. P. Sprenger van Eyk, in *de Kethel*. W. R. van Ysselstein, te *Cillershoek*. H. Uden Masman, te *Herkingen* en J. de Rocheport, te *Cádzand*.

En voorts de eerste vier op het viertal. Waar uit terstond met algemeene genegenheid en eenparige stemmen beroepen is D. G. Blaauberen, Pred. te *Sluis* in het voormalig *Staats Vlaanderen*.

Doch die, na deze beroeping veertien dagen in beraad genomen te hebben, wegens den sterken liefdedrang zyner Gemeente, en om andere gewigtige redenen, betrekkelyk de tegenswoordige tydsomstandigheden, en waarin het ons betaamt te berusten, zich tot ons leedwezen verpligt geacht heeft voor onze beroeping vriendelyk te bedanken.

En is de Kerkenraad voornemens eerstdaags tot eene andere beroeping overtegaan.

CORTGENE den 5den Febr. 1804. Heden was het voor ons de langgewenschte dag, dat onze hartelyk begeerde Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. Poppe, onder ons in het heilig dienstwerk bevestigd wierd. De bevestiging geschiedde door D. A. D. de Lion, Pred. te *Veere*, aan wien de Wel Eerw. zeer gel. Heer H. de Koe, Pred. te *Wisſenkerke*, deeze beurt

vriendbroederlyk had afgeſtaan) de text tot beveſtiging was genomen uit *Titus* III: 8. *Dit is een getrouw woord, ende deze dingen wil ik dat gy ernſtelyk bevestigd, op dat de gene die aan God gelooven, zorge dragen om goede werken voor te ſtaan: deze dingen zyn 't die goed ende nuttig zyn den menſchen.* De oplegging der handen geſchiedde, behalven door D. Bevestiger, mede door de Wel Eerw. zeer gel. Heeren F. H. CLAESSEN, L. F. WESTERBEEK. VAN EERTEN en H. DE KOE, reſp. Predikk. te *Colynsplaat*, *Cats* en *Wisſenkerke*. De Leerrede tot intrede, (welke 's namiddags door onzen nieuwen Leeraar gehouden wierd,) had ten grondſlag 2 *Cor.* IV: 7. *Maar wy hebben dezen ſchat in aarden vaten; op dat de uitnemendheid der kracht zy Gods, ende niet uit ons.*

Het werk van den geheelen dag is met veel genoegen, en onder veel aandoening van Spreeker en Hoorders, verricht. God bekroone den dienst van onzen geliefden Leeraar met zyne goedkeuring en zegen.

SLUIS den 5den Febr. 1804. Onze geliefde Leeraar D. G. BLAAUBEEN, den 13den Jan. l. l. eene beroepinge van de Gemeente te *Arnemuiden* ontvangen hebbende, heeft op onzen liefdedrang ook daar voor beleefdelyk bedankt; en gaf ons op heden hier van kennis, predikende by die gelegenheid 1 *Theſſ.* III: 12, 13. *Ende de Heere vermeerdere u, ende make* [*u*] *overvloedig in de liefde tegen malkanderen, ende tegen alle, gelyk wy ook zyn tegen u: Op dat hy uwe herten verſterke om onberispelyk te zyn in heiligmakinge voor onzen God en Vader, in de toekomſte onzes Heeren Jeſu Chriſti met alle zyne heiligen.* Ten bewyze onzer toegenegenheid hebben wy zyn Eerw. tractement met eene aanzienlyke toelage vermeerderd. De Heere zelve bekroo-

kroone de keuze van zynen dienaar met zynen goedkeurenden zegen, en geve dat de Gemeente van *Arnemuiden* zich ook eerlang verblyde in eenen Leeraar naar haar hart!

MIDDELBURG den 16den Febr. 1804. Heden wierden wy in rouw gedompeld. FOLKO REYTSMA ſtierf. Een recht-eerwaardig man, die groot was in het Koningryk van God. Zeer vele uiterlyke omſtandigheden zyns levens zyn ons onbekend: dit weten wy alleen, dat hy uit een aanzienlyk geſlacht van *Friesland* geſproten is; dat zyn Vader de bediening van 't H. Euangelie in *Amſterdam* heeft waargenomen, en dat onze Overledene den loop zyner Studien op de hoge School te *Leiden* heeft volbracht. *Vuurſche*, een Dorp op de *Veluwe*, genoot de eerſte vruchten van 's mans geest en krachten, maar dit duurde niet lang. Hy kwam daar den 11den Dec. 1757. en wierd by ons geroepen en bevestigd den 20ſten Aug. 1760. en de ondervinding leerde, hy was, hoe jong ook, volkomen berekend voor dezen dienst. Hy vervulde alle delen van denzelven met onvermoeiden, met ongemenen vlyt, en hier mede ging hy rustig voort tot in het verlopen jaar 1803. wanneer hy door groote verzwakking, vooral van zyn gezicht, genoodzaakt wierdt ontſlag van zynen dienst te verzoeken, gelyk hy dadelyk verkreeg in Mey des gemelden jaars. Maar hy genoot deze rust niet lang: verzwakking van geest en lichaams krachten namen by hem voor 10 dagen zoo zeer toe, dat hy den 16den dezer in den ouderdom van 71 jaren en ruim drie maanden zeer zacht ontſliep. Daar is noch vrouw, noch kind door hem nagelaten, die hem beſchreijen kunnen: maar velen, zeer velen onder ons doen het van harte, en zy hebben 'er ook rede toe: want wilt gy weten, wie onze Overledene was? grondige geleerdheid, ware wysheid, tedere Godsvrees waren de grondzuilen van

zyn Karafter, 't welke zich in ongemaakte nedrigheid, vriendelyke openhartigheid en manlyke Godzaligheid, zeer ſchoon in den gehelen train van zyn beſtaan en leven openbaarde. Maar wy mogen niet gaan aan het loſſpreken: onze dode was daar zoo afkeerig van, dat hy zich in het affchrift van zyn uiterſten wil daartegen uitdrukkelyk heeft verklaard. Wy, die hem van naby kenden, rekenden ons verplicht een kort maar waarachtig getuigenis van dien gewenſchten man afteleggen.

J. DE FREMERY, A. DRYFHOUT.

BRESKENS ſtaat Vakant te worden. Zie Jan. 1804.

NIEUWVLIET ſtaat Vakant te worden. Zie Jan. 1804.

VLISSINGEN Walſche Kerk Vak. Zie Dec. 1803.

SCHOONDYKE Vakant. Zie Nov. 1803.

WESTKAPELLE Vakant. Zie Nov. 1803.

MIDDELBURG Vakant. Zie Aug. 1803.

AARDENBURG Vakant. Zie Juny 1803.

CLEVERSKERKE Vakant. Zie Juny 1803.

GRYPSKERKE Vakant. Zie Maart 1803.

DOMBURG Vakant. Zie Jan. 1803.

MIDDELBURG Vakant. Zie Jan. 1800.

RETRANCHEMENT Vakant. Zie Sept. 1797.

MIDDELBURG Eng. Kerk. Zie Aug. 1797.

WATERLAND Vakant. Zie Juny 1797.

PHILIPPINE Vakant. Zie Nov. 1796.

AARDENBURG Walſche Kerk Vakant. Zie Nov. 1796.

OOSTBURG Walſche Kerk Vak. Zie Jan. 1796.

SAS VAN GENT Walſche Kerk Vakant. Zie May 1793.

SAS VAN GENT Vakant. Zie Nov. 1793.

EEDE Vakant. Zie Maart 1798.

CADZAND Walſche Kerk Vak. Zie Maart 1798.

SCHOUWEN EN DUIVELAND.

NOORDGOUWE. Zie Dec. 1803.

NIEUWERKERK. Zie Nov. 1803.

ZUID-

ZUID-BEVELAND.

BORSSELE. Onze geliefde Leeraar de Wel Eerw. Heer D. J. A. Anosi; in Dec. l. l. eenparig te *Baarland* beroepen zynde; maakte ons den 15den Jan. dezes Jaars bekend; dat hy, uit liefde tot ons, voor die beroeping bedankt hadde; en verbondt zich, den 29sten daaraan volgende, wederom aan ons, met eene Leerrede over 2 *Cor.* VI: 11—13. *Onze mond is opengedaan jegens U, enz.*

KAPELLE. Den 28sten Jan. l. l. heeft de Kerkenraad, onder beslier van D. W. H. Oudkerk, Pred. te *Kloetingen*, het volgende zestal uitgebragt:

DD. L. A. Meijer, Predikk. te *Veen*. C. van den Brink, te *Krabbendyke*. J. M. Voyer, te *'s Heer Abt en Sinoutskerke*. G. H. Geersmeyer, te *Kruiningen*. J. C. Prillevitz, te *Drumpt* en J. Bolderman, te *ter Heyde*.

De drie eerstgenoemden op een drietal geplaatst zynde; is daar uit met eenparige stemmen beroepen de Wel Eerw. Heer D. L. A. Meyer, Pred. te *Veen*: die deze beroeping in beraad genomen heeft.

WEMELDINGEN. Den 5den dezer, heeft de Kerkenraad dit zestal uitgebragt:

DD. W. H. Oudkerk, Predikk. te *Kloetingen*. H. van Blokhuizen, te *Brakel*. J. Bolderman, te *ter Heide*. C. Gottelind, te *Scherpenzeel*. D. A. Buyt, te *Wisse* en G. H. Geersmeyer, te *Kruiningen*.

De drie eerstgenoemden drietal benoemd zynde, is daaruit met eenparige stemmen beroepen de Wel Eerw. Heer D. W. H. Oudkerk, Pred. te *Kloetingen*; die ook deze beroeping aangenomen heeft.

'S GRAVENPOLDER. Den 1sten dezer heeft de Kerkenraad ter vervulling onzer vacature, het navolgend gros gemaakt:

DD. C VAN DEN BRINK, Predikk. te *Krabbendyke*. J. M. VOYER, te *'s Heer Abt en Sinoutskerke*. A. J. SNOUCK HURGRONJE, Prop. D. KEER, te *Oudelande*. J. BERKERS, te *'s Heer Arentskerke*. J. C. PAILLEVITZ, te *Drumpt*. B. P. S. A. VRIESEKOLK, te *'s Heerenhoek*. J. WESTERBEEK VAN EERTEN, te *Cats* en J. DE ROCHEFORT, te *Cadzand*.

En daaruit dit viertal:

DD. A. J. SNOUCK HURGRONJE, J. M. VOYER, D. KEER en J. C. PAILLEVITZ.

Waar uit met eenpaarige ſtemmen beroepen is, de Eerw. Heer D. A. J. SNOUCK HURGRONJE, Prop. onder de Clasſis van *Amersfoort*; die ook deze beroeping volvaardig aangenomen heeft.

YERSEKE. Aangaande de aldaar uitgebragte beroeping, heeft de Correspondens nog geen legaal bericht ontvangen.

KATTENDYKE. Zie Octob. 1803.

BAARLAND Vakant. Zie Jan. 1804.

BIESELINGEN Vakant. Zie Jan. 1804.

GOES. Hier van nader bericht in eene volgende Boekzaal.

THOLEN EN BERGEN OP DEN ZOOM.

STAND DAAR BUITEN Vakant. Zie Oct. 1803.

THOLEN Waalſche Kerk. Zie Nov. 1803.

U T R E C H T.

U T R E C H T.

UTRECHT. Alhier is ter vervulling der Vacature door het overlyden van wylen Prof. SEGAAR, door den grooten Kerkenraad, op den 20ſten Jan. l. l. geformeerd dit zestal van Predikanten:

DD. J. VISCH, Predikk. te *Amſterdam*. G. VAN OORDT, te *Haarlem*. C. VAN DER LEEUW, te *Hoorn*. R. VAN DER MEULEN, te *Ysſelſtein*. M. JONGENEEL, te *Voorburg* en H. OORT, te *Zwol*.

En den 26ſten dit drietal:

DD.

DD. VISCH, OORT en VAN DER LEEUW.

En is den 29sten daar uit beroepen D. J. VISCH, Pred. te *Amsterdam*. Doch heeft zyn Wel Eerw. na eenige dagen beraad, voor deeze beroeping vriendelyk bedankt.

Waarop men den 9den deezer maand Febr. wederom dit zestal heeft uitgebragt:

DD. C. VAN DER LEEUW, Predikk. te *Hoorn*. G. VAN OORDT, te *Haarlem*. H. OORT, te *Zwol*. M. JONGENEEL, te *Voorburg*. B. VAN MARKEN, te *Hoorn* en J. RUTGERS, te *Groningen*. de laatste met het lot tegen D. SEGAAR, Pred. te *Montfoort*.

En hieruit den 17den dit drietal:

DD. VAN DER LEEUW, OORT en VAN OORDT, de laatste met het lot tegen DD. JONGENEEL en RUTGERS.

Waaruit den 21sten een Beroeping staat te geschieden.

AMERSFOORT.

EEMNES BINNENDYK. Van hier is verzuimd te melden, dat op den 20sten Nov. des voorigen jaars, onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer E. BEGEMANN, onder ons in den H. dienst bevestigd is door deszelfs waardigen Vader, de Wel Eerw. Heer C. G. S. BEGEMANN, Pred. te *Nykerk op de Veluwe*, aan wien de Examinator D. D. J. ONINK, Pred. te *Zoest*, dit werk gaerne heeft willen afstaan. De Bevestiger predikte by die gelegenheid over 1 *Cor.* IV: 2 *Ende voorders wordt in de uitdeelers vereischt, dat elk getrouw bevonden worde.* Waarop de Bevestigde een aanvang van zyn dienstwerk maakte, met eene Leerrede over 1 *Cor.* III: 11. *Want niemand kan een ander fondament leggen dan het gene gelegt is, het welk is Jesus Christus.* De oplegging der handen is geschied zoo door den Heer Bevestiger, en door D. D. J.

ONINK, Pred. te *Zoest*, die daartoe door de Eerw. Classis was afgevaardigd, als ook door de Wel Eerw. Heeren A. G. WAKKER, J. M. PETERS NOBBE, P. J. LAAN, G. METTENGANG en G. J. VAN NOUHUYS, resp. Predikk. te *Kennes Buitendijk*, *Baarn en Eemhugge*, *Amersfoort*, *Huizen* en *Blaricum en Laaren*. — Zynde 't werk van dien dag, tot algemeen genoegen afgeloopen.

ZEIST. Zie Nov. 1803.

KORTENHOEF Vak. Zie Dec. 1803.

RHEENEN EN WYK.

WERKHOVEN Vakant. Zie Dec. 1803.

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

LEEUWARDEN Vakant. Zie Oct. 1796.

VROUWEN PAROCHIE Vakant. Zie Octob. 1803.

DOKKUM.

AUGUSTINUSGA enz. Zie Jan 1804.

BURUM EN MUNNEKEZYL Vakant. Zie Octob. 1803.

DROGEHAM. Zie July 1803.

TERNAARD staat Vakant te worden. Zie Oct. 1802.

FRANEKER.

HARLINGEN den 12den Febr. Heden hadden wy hier weder het genoegen, en voorrecht, dat een onzer waardige Leeraaren, de Wel Eerw. en zeer gel. Heer A. DORHOUT, zynen vyftentwintigjaarigen Euangeliedienst vieren mogt, met eene opzettelyke Leerrede, over *Psalm* LXXI: 17. *O God! gy hebt my geleerd van myner jeugd aan enz.* Zyn Wel Eerw. dankte vuriglyk den God zyner hulpe en weldadigheid, voor ontelbaar genoten zegeningen, vooral ook in en onder zynen Euangeliedienst in de Gemeenten van *Lekkum en Miedum*, van *Buitenpost en Lutjepost* en van

Har-

Harlingen. — De Voorzang was *Psalm* CXVI: 7—9. Na het Gebed *Psalm* LXXI: 11, 12. Voor de Toepassing *Psalm* CXVIII: 14. Ten Slotte *Ps.* XC: 9. Alles wierd met gepaste en hartelykeaandpraken besloten.

God verlenge verder zyne dagen, en die zyner waardige Amptgenooten, den nutte van deze Gemeente, geve hulpe en krachten, ook by het klimmen der jaaren, en worde zoo, in vollen nadruk, voor hun bevonden de heerlykheid hunner sterkte!

MINNERTSGA. Van onzen overledenen Leeraar D. J. Hemsing, kunnen wy nu nog het volgende melden: in 1782 wierd zyn Eerw. te *Hempens en Teerns*, onder de Classis van *Leeuwarden* beroepen, daar hy tot 1797 het Euangelium verkondigde, wanneer hy naar herwaards beroepen wierd, en den 9den July van dat jaar zynen dienst aanvaardde met *Rom.* I: 15—18. — Zyn Eerw. overleed aan eene heete koorts-ziekte, den 11den Jan. l. l. in den ouderdom van 49 jaaren, 6 maanden en 9 dagen: — zedert ruim 12 jaaren was hy gehuwd met Mejuffrouw Catharina van Eerten, die nu als eene bitterlyk bedroefde Weduwe met 3 lieve Kinderen en de Gemeente den dood van eenen teedergeliefden Echtgenoot, zorgdragenden Vader en waardigen Leeraar, van harte, betreurt. — Het annus gratiæ zal door de Classis van *Franeker* worden waargenomen.

TZUM Vakant Zie Nov. 1803.

FRANEKER Walsche Kerk Vak. Zie Dec. 1796.

S N E E K.

NYEGA Vakant Zie Febr. 1798.

BOLSWARD EN WORKUM.

WOMMELS en HYDAARD. Den 5den Dec. 1803 is ten overstaan van twee nabuurige Predikanten als Consulenten, DD. T. Wassenaar en A. J. Hingst, Predikk. te *Cubaard* en *Oosterend*, geformeerd dit drietal:

DD.

DD. J. Los, Predikk. te *Lutkegast*. W. D. Gronmé, te *Makkum* en R. Nicolai, te *Lollum*. D. J. Los voor 't drietal bedankt hebbende, is voor zyn Eerw. ter aanvulling daarop gebragt met algemeene ſtemmen op den 1rden. Jan. 1804, P. Koning, S. S. Min. Cand. onder 't Clasſis van *Sneek*, en op dien zelfden dag met eene groote meerderheid van ſtemmen beroepen, de Cand. P. Koning, die ook die beroeping aanſtonds volvaardig heeft aangenomen, zullende die beroeping op Paaschachten ter goedkeuring ingeleverd worden.

STAVOREN Vak. Zie Octob. 1797.

HINDELOPEN Vak. Zie Sept. 1794.

ZEVENWOUDEN.

OOSTERHAULE en OLDENOUWER. Zie Jan. 1804.

NYEHASKE en HASKERDYKEN. Zie Jan. 1804.

GORDYK Vakant. Zie Oct. 1802.

OLDELEMMER en OLDETRYNE Vakant. Zie Nov. 1803.

OVER-YSSEL.

DEVENTER.

TUBBERGEN den 27ſten Dec. Onze oude zo kundige als brave Leeraar D. J. Meiling is niet meer, door dien de dood (na dat zyn Eerw. een tyd lang aan een verval van kragten ter neer gelegen had) op heden den draad zynes levens afſneed in den ouderdom van zes en-zeventig jaren en negen maanden, zyn Wel Eerw. wierd den 24ſten Febr. 1763, nadat hy voorheen Hofprediker te *Schlitz* by wylen de Hooggeboren Gravin van Gortz geweest was, alhier beroepen en drie weken daarna bevestigd door deszelfs Broeder D. S. D. Meiling, in leven Predikant te *Oldenzaal*.

De Verſtorvene was ſteeds by uitſtek bezig en getrouw onder ons in het ampt zyner bediening, tot

tot dat hy op zyn verzoek van wegen eene ganschlyke beroving zynes Gezichts in het jaar 1795. behoudens eer en inkomsten in rust gesteld wierd. Onze Leeraar D. H. L. DONCKERMAN hield kort na de begravenis des ontzielden lyks ter nagedachtenis van den alleszins voorbeeldigen mans eene ons stichtende en vertroostende Lykrede naar aanleiding van Paulus met het Character des Overledenen zo zeer overeenkomende woorden 2 *Kor.* I: 12. *Want onze roem is deze*, [*namelyk*] *het getuigenisse onzer conscientie, dat wy in eenvoudigheid ende oprechtigheid Gods, niet in vleeschelyke wysheid, maar in de genade Gods in de wereld verkeerd hebben, ende allermeest by u lieden.*

DEVENTER. Walsche Kerk Vakant. Zie July 1803.

K A M P E N.

KAMPEN. Den 18den Jan. overleed alhier in den ouderdom van 53 jaren en 9 maanden D. J. J. VAN DOORNE, oudste Predikant by deze Gemeente. Eene zichtbare afneming in krachten verwekte reeds lange onder ons veel bekommering, aangaande zynen bedenkelyken toestand. Doch ene hem eigene opgeruimdheid van geest, en de zucht om in zyn openbaar werk te blyven voordgaan, waarin hy, tot drie dagen voor zyn dood, bleef aanhouden, matigden weder deze bekommeringen: tot dat hy, in den verlopen nacht, door eene beroerte wierd overvallen, aan de gevolgen van welken hy, dezen namiddag overleed. Veel was 'er tot lof van dezen onzen waardigen Voorganger te zeggen. Dan dit verwacht de geëerde Boekzaallezer gewis niet: vooral niet, wanneer wy hem zeggen dat, behalven andere beminlyke hoedanigheden, die zich in den Overledenen met uitstekende bekwaamheden vereenigden, nedrigheid, die hoofddeugd des Christendoms, hem by-

zon-

zonder kenmerkte, ruim 31. jaren lang heeft hy, in onderscheidene Gemeenten, en wel, eerst in *Gastricum* en *Heemskerk*, vervolgends in *Elburg* naderhand in *Edam*, en laatstelyk zedert 1789. in deze Gemeente, het Euangelie der zaligheid, met veel yver en hartelyke deelneming verkondigd. Hy laat na, ons, diep bedroefde weduwe, met welke hy, nog geen twee maanden geleden, met dankbare aandoening het zilveren Bruiloftsfeest vierde, en drie kinderen: zynde de oudste derzelver waardig Euangeliedienaar in *Berkenwouden en den Ilpendaal*, de middelste zyne eenige Dochter, gehuwd aan des Overledenens Ambtgenoot D. M. CREMER, J. Z. Predikant alhier; en de jongste Zoon, even twaalf jaren oud. Deze allen, benevens zyne Schuwddochter, betreuren het gemis van dezen braven, wyzen en beminlyken Echtgenoot en Vader. — Alle zyne Ambtgenoten, waaronder ook die der Waalsche Gemeente, hebben aan de nagedachtenis des Overledenen, met veel aandoening en hartelykheid, de verschuldigde hulde gedaan, en ons tot een nuttig en dankbaar aandenken, met allen ernst en liefde ademende getrouwheid opgewekt. Dus is nu

KAMPEN Vakant.

YSSELMUIDEN Vakant. Zie Octob. 1803.

ZWOLLE.

HASSELT. Zie Dec. 1803.

VOLLENHOVEN EN STEENWYK.

Schoon het formulier der Classis woordelyk dus luidt:

ZWARTSLUIS. Onze Leeraar P. T. SCHULTZ, wierd onlangs wettig naar de Gemeente van *Hasselt* beroepen. — Den tyd van beraad door hem bedongen, maakten wy ons ten nutte, met dat gevolg, dat hy voor de gedaane beroeping beleefdelyk bedankte, en zich op nieuw den 5den Febr. plegtig aan ons verbondt, met deeze Voorrede uit

1 *Sam.*

1 *Sam.* XII: 23. *Wat ook my aangaat, het zy verre van my, dat ik tegen den HEERE zoude zondigen, dat ik zoude aflaten voor u lieden te bidden: maar ik zal u den goeden ende rechten weg leeren.*

God bevestige zyne kennis en zorge voor de Gemeente van *Hasselt*.

Is des niettegenstaande de Correspondens gelast het onderstaand bericht zóó te stellen.

ZWARTESLUIS. Het was, op den 29sten Jan. l. l. dat onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. T. Schultz, des nademiddags, by het eindigen zyner Leerrede, ons bekend maakte, dat zyn Eerw. eene wettige beroeping tot tweeden Leeraar, in de Gemeente van *Hasselt* ontvangen, en dezelve eenige dagen, in beraad, genomen had. Wy wierden hierdoor, niet weinig ontrust, en terstond aangespoord, om alle pogingen aantewenden, om, (was het mogelyk) zyn Wel Eerw., tot een verder verblyf, te bewegen. — De sterke pogingen, die veelen van *Hasselt* deeden, om hem tot een gehoor geven, aan hunne roeping te bewegen, sneden ons aan de eene zyde, alle hoop af; maar aan de andere zyde, de bewustheid dat zyn Wel Eerw. tractament, zoo wel als dat van zyn aanstaanden Collega (die wy nog niet weten, wie het zyn zal) 's jaarlyks, met de summa van 75 guld. voor twee dagen, was verhoogd geworden, de verzekering, die wy ons zelven, op zyne eigene woorden gegrond, van zyn Wel Eerw. hartelyke verkleefdheid, aan deeze Gemeente gaven enz. — deede ons hopen, zyn Wel Eerw. zou blyven. — Onzeker echter, wat Gods weg zoude zyn, zogten wy het onze, ter verkryging van onzen wensch, by te brengen. — wy baden — wy dwongen — wy drongen 'er op, by God, en onzen Vriend, dat hy, by ons blyven zoude. Dit gelukte ons — op Zondag daar aan volgende, hoorden wy in

eene

eene Voorrede uit den mond, van onzen SCHULTZ, dat zegswoord, het welk wy 1 *Sam.* XII: 23 lezen: *Wat ook my aangaat — 't zy verre van my enz.* — Zyn Wel Eerw. betuigde, het, van zyn harte niet te kunnen verkrygen, om zulk eene hem lievende, en van hem, geliefd wordende, aanzienlyke, en godsdienstige Gemeente, die nureeds gedeeltelyk herderloos was, te verlaten. — Welk eene blydschap voor ons! Welk eene vreugde! Dit was reeds op de aangezichten eener groote schare te zien, welke hem toen hoorden, en dat wordt, dagelyks bevestigd. Aanzienlyke presenten; treffende geschenken bewyzen dit. — — O Heere! Bestempel zyn Wel Eerw. keuze, met het stempel uwer goedkeuring. — Maak zyn werk gezegend! Bevestige, ja! bevestige dat! Zorg, ook in liefde voor de Gemeente van *Hasselt*!

By deze gelegenheid maken, wy elken geëerden Boekzaallezer bekend, dat, ter vervulling van de vacature alhier, reeds in het voorige jaar, den 25sten July gemaakt is, eene nominatie van twaalf Predikanten, namelyk:

DD. G. KUYPER, Predikk. te *Bunschoten.* S. D. DIBBETS, te *Maarsen.* J. A. LOTZE, te *Maartensdyk.* L. A. MEYER, te *Veen.* L. BAKKER, te *Meeuwen* (thans te *Hatten.*) M. JONGENEEL, te *Voorburg.* J. WALLER, te *Resen.* J. STAVERMAN, te *Bylen.* O. SCHUILING, te *Tjerkgaast.* N. NIBBELINK, te *Opheusden.* C. VAN DER VELDE, te *Wouds-ende* en F. VAN DEN HAM, te *Otterlo.*

Van welke Heeren op het zestal gebragt zyn:

DD. KUYPER, LOTZE, MEYER, JONGENEEL, BAKKER en WALLER.

Hierop wierd hier uit dit viertal gemaakt:

DD. KUYPER, WALLER, MEYER en BAKKER.

En ten zelven dage met algemeene stemmen beroepen de Wel Eerw. zeer gel. Heer G. KUYPER, ge-

geliefd Leeraar, by die van *Bunſchoten*. Dan, na weinige dagen van beraad, heeft die Heer, tot onze grievende ſmerte, kunnen goedvinden, voor dit beroep, beleefdelyk te bedanken. Hierop (de breede Vergadering belegd zynde,) is alhier, met meerderheid van ſtemmen, om zekere redenen, op den 15den Sept beroepen D. BAKKER, toen Pred. te *Meeuwen*. Wy wierden echter, door dien Heer, die dit beroep, eenigen tyd in beraad nam, in onze billyke verwachting, te leur geſteld; daar zyn Wel Eerw., voor onze roeping, geliefde te bedanken.— Schoon hier dan nu weder eerlang een beroep zal gedaan worden, is tot nog toe

ZWARTESLUIS Vakant.

Uit naam des groten Kerkenraads
J. T. CAMPHUIS, Ouderling.
D. APPELO, Diacon.

STAD en LANDE.

GRONINGEN EN 'T GORECHT.

MIDDELBERT, den 1ſten Febr. 1804. Heden wierd ter vervulling van de plaats, opengevallen door het vertrek van onzen D. BEGEMAN naar *Midwolda*, ene Nominatie gemaakt van de 8 volgende Predikanten,

DD. J. MULDER, te *Rolde*; F. BEKIUS, te *Eppenhuizen*; A. OOMKENS, te *Onstwedda*; J. BEGEMAN, te *Siddeburen*; W. D. HALSEMA, te *Uitwierda*; G. B. REDDINGIUS, te *Schildwolda*; M. J. ADRIANI, te *Tjallebirt*; en E. BEGEMAN, te *Eemnes binnen*.

APPINGEDAM.

HELLUM Vakant. Door het treurig overlyden van onzen waardigen Leeraar den Wel Eerw. zeer gel. Heer D. F. KNYPHUIZEN. — Zyn Wel Eerw. wierd geboren te *Farmſum*, den 18den May 1722, uit brave en Godvrezende Ouders, LUITJE JACOBS KNYPHUIZEN, koopman aldaar en

CATHARINA ALBERDINA FOKKES. — Na dat hy te *Appingedam* de Triviale Scholen had doorgelopen, wierd hy aan het onderwys van vermaarde Hoogleeraren op *Groningens* hoge School overgegeven. — Dan, zyne Studiën byna voltooid hebbende, verwisselde hy dezelve met den krygsdienst, en wierd Officier in dienst van dezen Staat. In dezen kring diende hy het Vaderland van het jaar 1745 tot 1755; in welken tyd hy het heetste van den oorlog mede heeft bygewoond, en toen ook weinig minder dan drie jaren, als krygsgevangen in *Frankryk* heeft doorgebragt. — Naderhand egter hierleefde zyn lust tot de Studiën; waarom hy van zyne militaire Charge zyne dimissie genomen hebbende, dezelve te *Groningen* hervatte en weldra in zo verre tot volkomenheid bragt, dat hy met lof onder 't getal der Proponenten wierd aangenomen. — Al spoedig wierd hy tot den dienst der Kerk geroepen, daar hy reeds den 17den Mai 1756 als Predikant bevestigd wierd te *Jukwert*. Edoch, niet lang mogt deze Gemeente genot hebben van zynen dienst: want nog dat zelfde jaar den 17den October, aanvaardde hy reeds het Predikambt te *Siddebuiren*. Van hier vertrok hy naar *Weiwert*, alwaar hy bevestigd wierd op den 12den July 1761. Na dus den tyd van ruim 10 jaren in drie onderscheidene Gemeenten van *Groningerland*, allen onder de Classis van *Appingedam*, met vlyt en niet zonder vrugt gearbeid te hebben, wierd zyn Eerw. naar eenen anderen oord geroepen. In de Provincie van *Gelderland* predikte hy het Euangelie, eerst te *Ingen*, daar hy bevestigd wierd den 25sten May 1766. en vervolgens te *Haaften*, daar hy in den dienst wierd ingezegend op den 25sten May 1795. Dan, zyne laatste krygten waren bestemd voor zyn Vaderlyk Gewest. In het jaar 1784. wierd hy herwaards geroepen, en onder ons ten dienste van Gods Kerk ingewyd

op

op den 23sten May. Byna 20 jaren mogt hy onder ons arbeiden, tot dat hy door den dood van zynen post wierd afgeroepen en overgebragt in eene zalige rust, op Zaturdag den 7den Jan. dezes jaars. Zaturdag den 14den daar aan volgende, is zyn ontzield lichaam in de Kerk alhier rouwstatig ter aarde besteld; en daags daar na aan den Overledenen gedagt in eene plegtige en voortreffelyk uitgevoerde Lykrede over *Ps.* XC: 12. *Leer ons alzo onze dagen tellen, enz.* door eenen zyner naaste Ambtsbroeders, den Wel Eerw. Heer J. BEGEMANN, Pred. te *Siddebuiren*, onder eenen talryken toevloed van Horers, ook uit andere Gemeenten. — Den 5den April 1750. trad zyn Eerw. in 't huwelyk met BARTHA SCHELKES, geboren te *Ravesteín*: doch deze Godvruchtige Echtgenote wierd hem door den dood ontrukt in 't jaar 1786. sedert welken tyd hy zyn leven eenzaam heeft doorgebragt, tot dat hy in den hogen ouderdom van 81 jaren en byna 8 maanden, zagt en zalig ontslapen is, zonder kinderen natelaten. — Wy verliezen in zyn Wel Eerw. een getrouwen en Godvrugtigen Leeraar en Voorganger. Hy stichtte door leer en wandel. De waarneming van alle de delen van 't heilig dienstwerk was zyn enige lust. Zeer ieverig en ernstig drong hy by alle gelegenheden aan op bekering, op Godsvrugt, en op het geloof in den Goddelyke Verlosser, welke hy door genade reeds toen hy nog Officier was, als zyn Borg geloovig had aangenomen. Schoon hem in zyne laatste levensjaren de zwakheden des ouderdoms van tyd tot tyd overvielen, en hy dus gedurig de hulp zyner naburige broeders nodig had, kon hy egter niet besluiten, om zyne bediening neder te leggen, maar wenschte daarin, ziende door 't geloof op den bystand zynes Heilands, ten einde toe te volharden: gelyk hy dan ook telkens, wanneer zyne kragten het maar eenigzins toelieten, zo veel in zyn vermogen was, zyne dienst weder waarnam, tot

dat een geheel verval van kragten een einde aan zyn leven maakte. — Veel zou 'er tot lof van den Overledenen kunnen gezegd worden: dan, 's mans uitdrukkelyke begeerte verbiedt ons, daar in verder uit te weiden.

APPINGEDAM. Den 25sten January werd in eene extraordinaire daartoe belegde Vergadering de Wel Eerw. Heer A. LEDEBOER, Prop. by de Theol. Faculteit te *Groningen*, beroepen Predikant te *Meethuizen*, (wiens beroep op den 3den dezer in eene Classis Contracta is goedgekeurd, wanneer de aangave tot het examen tevens geschiedde,) door de Wel Eerw. Heeren N. J. KRUISINGA en G. VAN DEN BROEK, resp. Predikk. te *Tjamsweer* en te *Appingedam*, over de voornaamste waarheden van den Godsdienst, als mede over de oorsprongelyke taalen, met dat gevolg peremptoir geëxamineerd, dat zyn Eerw. met eenparige stemmen aan zyne roepende Gemeente met heilbede is toegewezen.

MEETHUIZEN. Door den Hoog Welgeb. Heer D. G. RENGERS, Heer van *Farmsum*, *enz.* is onlangs tot Predikant dezer Gemeente beroepen de Wel Eerw. Heer D. A. LEDEBOER, vergelyk het gemelde onder *Appingedam*.

'T WESTER-KWARTIER.

LUTKEGAST. Van hier te meermaalen bericht zynde, dat deeze plaats eerlang stond Vakant te worden, kan zulks thans met zekerheid worden gemeld, aangezien onze waardige en geliefde Leeraar D. J. Los, die volgens de Boekzaal van Sept. 1803. in de Gemeente van *Drogeham* zynde beroepen, en die beroeping ook voorlopig aangenomen hebbende, echter daarna, om moverende redenen voor dezelve bedankt heeft, nu beroepen zynde in de Gemeente van *Augustinusga en Zuiderhuizen*, welke beroeping reeds op den 20sten Dec. 1803. de Kerklyke goedkeuring in de Clas-

Classis van *Dokkum* heeft verkregen, zich tot ons innig leedwezen heeft verpligt gevonden, dezelve beroeping in des Heeren vreeze aan te neemen en optevolgen.

GROTEGAST EN DOESUM. Den 13den Febr. is alhier; door den Kerkenraad, mans Ledematen en Hoofden der huisgezinnen, onder directie van den Wel Eerw. Heer N. WESTENDORP, Pred. te *Sebaldeburen*, als Consulent uit een genomineerd drietal van Predikanten, zynde:

DD. J. S. BOLT, Predikk. te *Sleen*. K. SMIT, te *Vlachtwedde* en N SNETHLAGE, te *Oudwonde*: eene keuze gedaan: en is dien ten gevolge tot Leeraar deezer Gemeente beroepen de Wel Eerw. Heer J. S. BOLT, Pred. te *Sleen*, welke dit beroep enige dagen in beraad genomen heeft. Wy zouden ons zeer verheugen, indien hy hetzelve aannam.

OLDAMBT EN WESTERWOLDINGER LAND.

MIDWOLDA. Deze Gemeente door het overlyden van haaren waardigen Leeraar, D. VAN HASSELT, herderloos geworden zynde, werd door dezelve eene nominatie van zes Predikanten gemaakt, ten einde daaruit een nieuwe Leeraar te verkiezen; op deze Nominatie wierden geplaatst de Wel Eerw. zeer geleerde Heeren:

DD. TAMLING, Predikk. te *Wagenborgen*, SMITH, te *Termunten*. BEGEMAN, te *Middelbert* A. OOMKENS, te *Onstwedde*. J. G. BORGESIUS, te *Bellingwolde* en RADEMAKER, thans Pred. op 't *Hogeveen* in het Landschap *Drenthe*.

Na dat deze Heeren hunne gaven voor de Gemeente hadden laten hooren, werd uit dezelve tot onzen Leeraar verkozen, de Wel Eerw. zeer gel. Heer F. A. BEGEMAN. Zyn Wel Eerw. deze beroeping aangenomen, en de Kerklyke goedkeuring hierop door het Classis van *Oldampt en Westerwoldingerland* ontvangen hebbende; wierd zyn Wel Eerw. op den 11den Dec. des voorigen jaars hier

zonder kenmerkte, ruim 31 jaren lang heeft hy, in onderscheidene Gemeenten, en wel, eerst in *Gastricum* en *Heemskerk*, vervolgends in *Elburg* naderhand in *Edam*, en laatstelyk zedert 1782. in deze Gemeente, het Euangelie der zaligheid, met veel yver en hartelyke deelneming verkondigd. Hy laat na, een diep bedroefde weduwe, met welke hy, nog geen twee maanden geleden, met dankbare aandoening het zilveren Bruiloftsfeest vierde, en drie kinderen: zynde de oudste derzelver waardig Euangeliedienaar, in *Berkenwouden en den Ochtenkreek*, de middelste zyne eenige Dochter, gehuwd aan des Overledenen Ambtgenoot D. M. CREMER, J. Z. Predikant alhier; en de jongste Zoon, even twaalf jaren oud. Deze allen, benevens zyne Schuwddochter, betreuren het gemis van dezen braven, wyzen en beminlyken Echtgenoot en Vader. — Alle zyne Ambtgenoten, waaronder ook die der Waalsche Gemeente, hebben aan de nagedachtenis des Overledenen, met veel aandoening en hartelykheid, de verschuldigde hulde gedaan, en ons tot een nuttig en dankbaar aandenken, met allen ernst en liefde ademende getrouwheid opgewekt. Dus is nu

KAMPEN Vakant.

YSSELMUIDEN Vakant. Zie Octob. 1803.

ZWOLLE.

HASSELT. Zie Dec. 1803.

VOLLENHOVEN EN STEENWYK.

Schoon het formulier der Classis woordelyk dus luidt:

ZWARTSLUIS. Onze Leeraar P. T. SCHULTZ, wierd onlangs wettig naar de Gemeente van *Hasselt* beroepen. — Den tyd van beraad door hem bedongen, maakten wy ons ten nutte, met dat gevolg, dat hy voor de gedaane beroeping beleefdelyk bedankte, en zich op nieuw den 5den Febr. plegtig aan ons verbondt, met deeze Voorrede uit

1 *Sam.* XII: 23. *Wat ook my aangaat, het zy verre van my, dat ik tegen den HEERE zoude zondigen, dat ik zoude aflaten voor u lieden te bidden: maar ik zal u den goeden ende rechten weg leeren.*

God bevestige zyne kenn en zorge voor de Gemeente van *Hasselt*.

Is des niettegenstaande de Correspondens gelaat het onderstaand bericht zoo te stellen.

ZWARTESLUIS. Het was, op den 29sten Jan. l. dat onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. T. Schultz, des nademiddags, by het eindigen zyner Leerrede, ons bekend maakte, dat zyn Eerw. eene wettige beroeping tot tweeden Leeraar, in de Gemeente van *Hasselt* ontvangen, en dezelve eenige dagen, in beraad, genomen had. Wy wierden hierdoor, niet weinig ontrust, en terstond aangespoord, om alle pogingen aantewenden, om, (was het mogelyk) zyn Wel Eerw. tot een verder verblyf, te bewegen. — De sterke pogingen, die veelen van *Hasselt* deeden, om hem tot een gehoor geven, aan hunne roeping te bewegen, sneden ons aan de eene zyde, alle hoop af; maar aan de andere zyde, de bewustheid dat zyn Wel Eerw. tractament, zoo wel als dat van zyn aanstaanden Collega (die wy nog niet weten, wie het zyn zal) 's jaarlyks, met de summa van 75 guld. voor twee dagen, was verhoogd geworden, de verzekering, die wy ons zelven, op zyne eigene woorden gegrond, van zyn Wel Eerw. hartelyke verkleefdheid, aan deeze Gemeente gaven enz. — deede ons hopen, zyn Wel Eerw. zou blyven. — Onzeker echter, wat Gods weg zoude zyn, zogten wy het onze, ter verkryging van onzen wensch, by te brengen. — wy baden — wy dwongen — wy drongen 'er op, by God, en onzen Vriend, dat hy, by ons blyven zoude. Dit gelukte ons — op Zondag daar aan volgende, hoorden wy in

eene

BLAD-WYZER.

Van het verhandelde in de Boekzaal voor de Maand February 1804.

I. H. MUNTINGHE, Geſchiedenis der Menſchheid, naar den Bybel. Derde Deel. Bladz. 129

II. Pelgrims Reis te Water en te Lande, of Levensbyzonderheden van een Godvreezend Christen. 135

III. A. KLUIT, Hiſtorie der Hollandſche Staatsregering, tot aan het jaar 1795. Eerſte Deel. 142

IV. Volledige Beſchryving van alle Konſten, Ambachten, Handwerken, Fabrieken, enz. Agttiende Stuk. (De Azynmaker,) met platen 151

V. J. H. HELMUTH, Natuurleere voor Minkundigen, ter beſtryding des Bygeloofs. 156

VI. U. VAN SALIS, Beelden-Gallery van Heimweekranken. Derde en laatſte Deel. 164

VII. N.A. VAN RYNEVELD, Reize naar de Middelandſche Zee, In twee Deelen, met pl. 170

VIII. J. J. EBERT, Merkwaardigheden van Natuur en Kunst. 179

IX. A. F. J. FREVILLE, Levensbeſchryvingen van Beroemde Honden. Met Platen. 188

X. Letter-Nieuws. 194

XI. Academie- en Schoolnieuws. 202

XII. Kerk-Nieuws. 206

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAEREELD; HONDERD EN AGT-EN-ZEVENTIGSTE DEEL.

Voor MAART 1804.

Te AMSTELDAM,
By D'ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
Bybel- en Boekverkoopers, 1804.
Met Privilegie.

over de Catechismus-Leerredenen, die zy gehoord hebben, of horen zullen, willen nadenken. Door GERARDUS BENTHEM REDDINGIUS, *Predikant te* Schildwolda. *I. Deel. Te* Groningen *by* W. Zuidema, 1803. 270 *Bladz. gr. Octavo.*

——— *II. Deel.* 287 *Bladz.*

De Prys van beide de Deelen is f 3 : 12 —

Op het inzien van den Tytel dezes Werks zullen misschien velen denken: Waarom nog Leerredenen over den Heidelbergschen Catechismus? Wy hebben daar van zulk een tantal, van zoo veelerhande aart, van zoo onderscheidene inrichting, dat wy het 'er genoeg mede klaaren kunnen. Maar, men zy niet te voorbaarig en te overhaast in het oordeelen. Met onzen Schryver, den Eerw. REDDINGIUS, zullen vele jonge Leeraars, wanneer zy aan het opstellen gaan van hunne Catechismus Leerredenen, ondervinden, gelyk hy, in zyn Voorbericht, zich uitdrukt: „ Veel las ik, dat te omslagtig, veel dat te dor en te bespiegelend was, om het by myne Gemeente te gebruiken." Ja, hy voegt 'er by; „ Immers hoe veel goeds 'er ook door eenen BERTLING, SCHULTENS, RATELBAND, LUBBERS, HERINGA, TINGA, en anderen, over den Catechismus aan hunne Leerlingen *gedicteerd* is; evenwel is 'er nog niets, dat eigenlyk voor jonge Leeraars geschikt is, publiek gemaakt." Deze uitspraak wil niet zeggen, dat deze uitmuntende Mannen geene goede voorschriften aan hunne Leerlingen gegeven hebben, hoe zy hunne Catechismuspreeken best kunnen inrichten; maar de Eerw. REDDINGIUS wil alleen te kennen geven, dat dit

alles

alles in onuitgegevene *Dictata* begrepen, en dus niet *publiek* gemaakt is, door den druk.

Neen, de Schryver erkent zelfs, dat hy aan jonge Ambtsbroeders niet ééns wil voorschryven, hoe zy preeken moeten. Hy wil hun slechts eenige *handleiding* geven, hun eenigzins te hulp komen, hun aanleiding tot zelfdenken geven, ten einde hun eigen oordeel des te beter te kunnen gebruiken. En, in de daad, daartoe zyn deze Ontwerpen van Leerredenen recht geschikt, en wy durven dezelve ten dien einde aan jonge Predikanten aanpryzen; onderstellende altyd, dat zy toch van dezelve, zoo min als van andere soortgelyke hulpmiddelen, geen verkeerd gebruik maken, of zonder eigen oordeel naspreken zullen, het geen een ander heeft voorgesproken.

In zyn Voorbericht verklaart zich de Eerw. Reddingius nopens de ééne en andere vraag, by voorbeeld: Welk eigenlyk het hoofddoel zy der Leerredenen over den Catechismus? Is het om den *Catechismus* te verklaren, of is het, naar aanleiding van denzelven den Christelyken Godsdienst te ontvouwen? Namelyk sommigen willen, dat men overal den Catechismus stipt zal volgen, spreekwys voor spreekwys zal verklaren, dat alles juist op die zelfde wyze, en niet anders, zal afhandelen, dan de Schryvers van den Catechismus gedaan hebben. Anderen daar en tegen oordelen het beter, dat men wel hier en daar, waar zulks noodzakelyk is, den Catechismus toelichte, maar dat men zich voor 't overige niet aan denzelven binde, en de leer van 't Euangelie, in elken Zondag vervat, op eenen vryen trant, naar de behoeften van dezen tyd, en naar de gesteldheid zyner Hoorders, dus voorstelle, dat de Catechismus weinig meer dan het onderwerp of *thema* voor de Leerreden oplevert. Daar voor deze beide gevoelens Mannen zyn, welker namen de groot-

ſte achting ontvangen en verdienen, beſloot ik, zegt de Schryver, om doorgaans in dit Werk den middenweg te houden. Evenwel ben ik hier en daar eens tot de beide uiterſten overgegaan, om hen, voor welken ik ſchreef, de onderſcheidene wyzen van behandeling te leren kennen: ten welken einde ik onder anderen den eerſten Zondag hier ook zoo geve, als ik 'er nog nimmer zelf over gepredikt heb."

Vervolgends raadt hy den jongen Predikanten aan, om in de wyze van hunne voordragt, dan eens *Synthetisch*, dan *Analytisch* enz. verandering te brengen, ten einde by de herhaling van hunne Catechismus-ſtoffe niet altyd hetzelfde op dezelfde wyze te herhalen. Doch, by deze gelegenheid, zegt hy in eene Aantekening op Bladz. VIII.

„ Hoe aangenaam zulk eene handelwys ook voor de Leeraars zelven zy, kunnen evenwel dezulken zoo niet te werk gaan, die de gewoonte hebben, om hunne Leerredenen altyd woordelyk *voor te lezen*. Offchoon deze gewoonte reeds vry algemeen geworden is, wage ik het evenwel, om my openlyk tegen dezelve te verklaren. De jonge Leeraar moet alle zyne Leerredenen *ſchryven* en beſchaven, en zulks moet van tyd tot tyd onderhouden worden. Dit is van groot gewigt. Maar niet minder is zulks het *memoriſeeren*. Dat geeft den Leeraar vrymoedigheid; een overvloed van denkbeelden, maakt hem bekwaam, om des noods, in eene goede orde voor de vuist te ſpreken; ſchenkt hem de hebbelykheid om Leerredenen, die jaarlyks op nieuw gedaan moeten worden, zonder dezelve geheel over te ſchryven, op eene gepaste wyze telkens te veranderen; helpt hem verbazend veel in den ouderdom, en in onaangenaame omſtandigheden, en is voor hem, die zich daar aan gewent, zeer ſpoedig

dig een werk van weinige ogenblikken, gelyk my de ondervinding leert."

Doch niet alleen voor jonge Predikanten is door de uitgave dezer *Ontwerpen* van Leerredenen over den Catechismus gezorgd, maar dezelve zyn zoo uitgewerkt, en ingericht voor alle onderzoekende Vereerers van het dierbaar Euangelie, die gaarne eene Handleiding gebruiken tot *voorbereiding* of *nabetrachting* op de Leerredenen over onzen Catechismus; dat deze van dezelve met vrucht een nuttig gebruik zullen kunnen maaken.

„ Voor het overige," zoo spreekt de Schryver met bescheidenheid, in zyn *Voorbericht*, Bladz. xi. „ Voor het overige vrage men my niet, waarom ik hier of daar dit of dat 'er niet nog by gevoegd heb? want zoo kan men tot in het oneindige vragen, en het antwoord kan men ligt gissen. Elk heeft zyne eigene leiding van gedachten; en misschien is 'er wel iets van gewigt hier of daar verzwegen, omdat ik het my niet herinnerde, of omdat ik het niet wist. Myne kennis en myn Werk zyn beide onvolmaakt, en die zich daar over ergert, zonder my wezenlyke verkeerdheden te kunnen verwyten, dien beklage ik! Beschuldigt men my, dat ik, wars van alle *neologie*, my altyd aan de Leer van myne Kerk gehouden heb, zulks zal ik my tot eene eer rekenen, indien ik aan dezelve met al myn hart verkleefd ben. Meent men daar en tegen, dat ik hier of daar van dezelve ben afgeweken, (want hoe ligt verketteren men in deze dagen!) men zoeke my dan eerst te verstaan, voor dat men zulks openlyk beweere. Doet men het laatste, dan zal ik, bewust van myne welmeenendheid, bedaard zwygen, zoo lang 'er gene noodzake van spreken is. — Veel dat sommigen zullen verwacht hebben, heb ik achter gelaten, om dat ik het niet geschikt oordeelde voor het Volksonderwys, niet nuttig voor de menigte. Hier

toe behoort het grootſte gedeelte der wederleggende Godgeleerdheid, vele godgeleerde vraagſtukken, die alleen voor de Scholen paſſen enz."

Daar de Schryver, gelyk wy gezien hebben, ons zelf bericht, dat zyne Leerreden over den 1ſten Zondag van den Catechismus zoodanig is ingericht, als hy die zelf nooit gepredikt heeft, tot een ontwerp, hoe by gelegenheid van de Catechetiſche ſtoffe te prediken, willen wy, tot eene proeve van den ſtyl en wyze van voorſtel des Schryvers, hier iets van dezelve overnemen.

De Redenaar beſchouwt den eerſten Zondag als eene *Inleiding* tot al het volgende, en ſtelt als het *Thema*, daar in vervat: *dat de Christelyke Godsdienst voor alle menſchen ten allen tyden den byſtand, den eenigen troost oplevert, en derhalven noodzaaklyk van een ieder moet onderzocht en gekend worden.*

Deze waarheid behandelt hy dus dat hy I. aantoont, dat de mensch in allen opzicht troost behoeft.

II. Dan betoogt, dat de Christelyke Godsdienst dien troost volkomen oplevert.

III. En *eindelyk* de gevolgtrekking, daar uit afgeleid, bewyst, dat dezelve daarom noodzaaklyk van elk moet onderzocht en gekend worden.

Na het eerſte ſtuk behandelt te hebben, gaat de Leeraar Bladz. 3. dus tot het tweede over:

„Zoo was het met ons geſteld, Gel. als wy den Christelyken Godsdienst misten, en konden wy dan gelukkig zyn? Neen; ontbloot van alle genoegzame hulpmiddelen van licht en troost in leven en dood, zouden wy hoogst rampzalig zyn. De mensch heeft dus in allen opzichte troost, gronden van bemoediging van noden."

„II. En deze levert de Christelyke Godsdienst volkomen op."

„1. Dezelve neemt alle onzekerheid omtrend

onzen oorsprong, onze bestemming en pligten wech. Hy leert ons, dat wy den verhevensten oorsprong hebben, tot geluk bestemd zyn, en verschaft ons alles, wat wy ter bereiking van die bestemming nodig hebben."

„ 2. De Godsdienst stelt ons gerust omtrend onze zinlykheid, en wyst ons den weg aan om dezelve te overwinnen. Hy verzekert ons, dat de overmaat van zinlykheid toevallig en geenzins onverwinbaar is; hy spoort ons met allerlei drangredenen aan, om ons tegen dezelve te verzetten, geeft ons de wapenen daar toe aan de hand, en verzekert ons van Gods gewilligheid, om ons, om Christus, zyn bystand te verlenen."

„ 3. De Godsdienst brengt het bangstigd geweten tot rust en vrolyke bedaardheid. Hy geeft ons als eene hoofdwaarheid op, dat God liefde is; hy openbaart ons, hoe God in 't byzonder ook, zondaars lief heeft; hoe Hy die eenen Verlosser heeft gegeven; hoe die voor hun de geschondene deugden van God heeft opgeluisterd, en dat zy nu, wanneer zy in den Heiland geloven, met God bevredigd zyne gunst zullen genieten, en voor alle straffen bewaard zullen blyven. 1 *Petr.* I: 18, 19. *Rom.* VIII: 1."

„ 4. De Godsdienst doet ons de rampen en elenden uit een geheel troostvol oogpunt beschouwen. Hy leert ons, dat alle dingen onder Gods bestuur zyn; dat die niets doet zonder wysheid en liefde; dat alle tydelyke elenden, of aan den mensch zelven te wyten zyn, of toegezonden worden, om onze zinlykheid te verdoven, ons voorzichtiger, wyzer en beter te maaken: hy verzekert ons, dat zy by den Christen eens alle zullen ophouden, en dat die dan zal inzien, dat zy alle, hoe zwaar en raadselachtig ook voor hem hier op aarde, noodzakelyk waren tot zyn eigen geluk, of tot dat van anderen. *Rom.* VIII."

„ 5. Eindelyk, CHRISTUS heeft het leven en de onſterflykheid aan den dag gebracht door 't Euangelie. De Chriſtelyke Godsdienſt heeft alle duisternis en onzekerheid omtrend dood en eeuwigheid verdreven, en leert ons den dood kennen als de voorbereiding tot de grootſte heerlykheid, en als den aanvang der reinſte zaligheid, voor allen, die deszelfs waarheden geloven, en deszelfs leſſen eerbiedig opvolgen. Hy boezemt ons dus den ſterkſten moed in onder de worſtelingen met den dood, en leert ons juichend naar het graf ſnellen, in de hope van eene zalige verryzenis."

„ ô Zalige leer van 't Euangelie! ô dierbare Godsdienst, ja, gy zyt waarlyk het beste geſchenk van den hemel, eene volle bron van geluk en troost, gy lost alle duisternis en zwarigheden volkomen op, en ſchenkt uwe vereerers de zaligſte, de beſtendigſte, de zekerſte blydſchap."

„ Te meer daar die troost, dien de Godsdienst aanbiedt, van Godlyken oorſprong is. Dezelve is volkomen voor de behoeften der menſchen berekend; zy, die het Euangelie verkondigden, ſtaafden hunne leer met tekenen en wonderen; God zette 'er het zegel op door den zegen, waar mede die prediking vergezeld wierd, terwyl de Godsdienst zich van zelven, aan 't hart van elk, die onbevooroordeeld naar waarheid zoekt, door alle tyden heen als Godlyke waarheden openbaart."

Na de behandeling van het derde ſtuk, volgen eenige *Toepaſſelyke* Aanmerkingen, van welken wy de derde overſchryven, Bladz. 7.

„ En dit behoort niet alleen van onkundigen behartigd te worden, maar ook van dezulken, die in kennis reeds eenigzints gevorderd zyn. Het is een ongerymd begrip van ſommigen, dat 'er over de Catechismus alleen voor minkundigen gepredikt wordt. Onze kennis is altyd onvolmaakt; zy is immers voor vermeerdering vatbaar, en zy moet

moet ſteeds aanwinnen, zal zy ons tot waren troost opleiden. Eene gebrekkige kennis van den Godsdienst geeft ons verkeerde begrippen van denzelven, die dikwyls onrust en troosteloosheid veroorzaken. Hoe zuiverder en klaarder onze begrippen zyn, hoe nuttiger en heilzamer. En eene gedurige herinnering aan het gene, wy reeds weten, is voor ons, om dat wy zoo veel in verſtrooijing zyn, altyd belangryk. Terwyl gy daar en boven door uw voorbeeld minkundigen tot het goede ſteeds behoort op te wekken."

Wy twyfelen niet, of deze Leerredenen zullen, met goed gevolg, tot de oogmerken van den Leeraar, ſtichtelyk en nuttig kunnen gebruikt worden.

Wy vleijen ons ook nog, dat zyn Eerw. gelegenheid zal hebben om ons eene *Geſchiedenis van den Catechismus*, als een *Aanhangzel* of III. Deel te ſchenken, waartoe hy eenige hoop geeft in de Voorrede voor het II. Deel.

II. HOOFDSTUK.

GODSDIENSTIGE OVERDENKINGEN over verſcheidene Onderwerpen. Te Schiedam *by* G. W. van Hemsdaal, 1802. 172 *Bladz. gr. Octavo. Deprysis f* 1 : 4—

Een gemoedelyk, welmenend Werkjen, het welk in ſtaat is, ſtichting te geven aan de Lezers, denkbeelden van godvrucht en deugd op te wekken, en de ziel tot God te verheffen. De Heer Pigaud Th. Z. die, volgends de ondertekening van het Voorbericht, de Schryver

ver en Opſteller is, deelt in het zelve de volgende Overdenkingen mede: *Over de zedelyke toeſtand van het menschdom. Iets over de waare Staatkunde. Overdenkingen over liefde en vriendſchap. Verhandeling over Spreuk.* IX: 6. *Beſpiegelingen over de vrede. Over de weldadigheid. Verhandeling over de nuttigheid van de beſchouwing der Natuur. Vryë navolging van Weylands Sympathiën. Verſcheidenheid en overeenſtemming in Gods werken. De echte bronnen van tevredenheid voor een Christen. De verwachting. Verhoorde vriendſchap. De roem is altoos niet naar verdienſte.*

Opdat de Lezer in ſtaat zy, over de waarde van dit Stukjen te oordeelen, ruimen wy voor de volgende Verhandeling: *Iets over de waare Staatkunde of Staatsbeſtuur* een plaatsjen in.

„ My dunkt ieder waar Christen moet met zyn gantſche hart toeſtemmen, het geene een zeer geachte Schryver van onzen tyd (*) met zeer veel nadruk en kragt van zeggen, ter neder ſtelt, namelyk, dat:

„ Eene Natie by welke geene Christelyke Staatkunde, maar een Staatkundig Christendom, den toon geeft, is gelyk aan een geplaasterd graf, het welk van buiten eenige vertooning geeft, maar van binnen vol doodsbeenderen is. Het invidueel Christendom kan beſtaan zonder Staatkunde, maar de weldadige Staatkunde niet zonder het Christendom."

En omgekeerd:

„ Eene Natie by welke het Euangelie zuiver gepredikt, eerbiedig gelooft, en in kragt beleefd wordt, is, door deeze zedelyke verhooging alléén ryp geworden, voor de prediking der waare bur-

(*) Namelyk de Schryver van het werk, *Predikt het Euangelium allen Creatuuren!* Pag. 156 & 164.

burgerlyke vryheid, gelyk ook door die van wel. bepaalde gelykheid, en oprechte broederſchap."

„ Ik weet zeer wel dat dit het maximen van Staat van allen niet is, neen myn leezer! integendeel zyn het veele met eenen anderen Schryver (*) eens, die onberaaden te neder ſchreef „ dat terwyl de Christelyke Godsdienst geheel geestelyk heilig verheven en waarachtig is, en dezelve de menſchen tot kinders van God maakt, en verbroedert met zachte liefdebanden, en de Christenen zich alleen met Hemelſche zaken bezig houden en hun vaderland niet hier, maar boven is, eene Christelyke Republiek uit dit oogpunt beſchouwd niet kan beſtaan, en dat zulke Christenen de Republieken bederven, dat het Christendom de afhankelykheid en de ſlaverny bevordert, dat waare Christenen geboren zyn om ſlaaven te worden, en in 't geheel niet geſchikt zyn om voor de vryheid te vechten, hun leven achten zy te kort van duur, om zich uit de banden der ſlaverny te wringen, en hier de waare genoegens der vryheid te ſmaaken, NB. die zyn bewaard, voor een duurzamer leven, in den Hemel."

„ Het laatſte is voortreffelyk wederlegd door Roustan, toenmaals (1764) Predikant té *Geneve* en nu te *Londen*. — Echter wil ik 'er nog by-voegen, dat offchoon het waar is, dat de Godsdienst van Jesus geestelyk is, zy echter niet ongeſchikt, maar in tegendeel zeer geſchikt is, tot vorming van goede Burgers voor de Maatſchappy, en voor de Republieken; omdat zy de juiſte paalen van vryheid en ſlaverny aanwyst. — Hoe verſtandig en verheven zegt de Zaligmaker: *Geeft den Keizer dat des Keizers en Gode dat Godes is.* — En Paulus zegt aan de eene zyde: *Alle ziele zy den machten over haar geſtelt onder-*

danig,

(*) Rousseau Contract Social.

danig, mits dat zy behoorlyk regeeren, maar worden zy dwingelanden, dan geldt aan de andere zyde het zeggen van PETRUS, *men moet God meer gehoorzaam zyn dan de menschen*; wanneer zy onze geweetens kluisteren, hebben de Christenen vryheid, om 'er zich tegen te verzetten, gelyk onze voorvaderen zich tegen PHILIPS den Tweeden deeden. Oppervlakkig mogen zulke gezegden als van den laastgenoemden Schryver eenigen grond van waarheid hebben, maar wel onderzogt, en aan de waarheid beproefd zynde, laaten zy zich zeer geredelyk wederleggen. — Ieder onbevooroordeelde sla een onpartydig oog op de toestand van ons Vaderland in voorige tyden; toen wy tot een trap van luister verheven waren, die ons tot een roem strekte onder de volkeren van Europa, en mag ik niet met reden vragen; wierd ook toen het Christendom niet in nadruk alhier beleden en beleefd?"

„ En wat aangaat, dat de Broederschap, die de Christenen aan een bindt, met zachte liefdebanden, schadelyk zoude zyn, dit is in het omgekeerde waar, want: deeze kan de eendragt, de liefde en het vertrouwen in de Republieken, vermeerderen en bevestigen, welke tot het in stand houden derzelve zo nodig zyn. En het is juist door de tegens overgestelde grondbeginselen dat de Gemeenebesten der Grieken en Romeinen zyn te gronde gegaan, men raadpleege slegts de geschiedenissen."

„ En is de Christelyke Godsdienst, heilig waarachtig en verheven, hoe voortreffelyk is het niet, wanneer in het bestuur van gemeenebesten, de onbevlekte waarheid, als de grondslag van de wetten gelegd wordt, zoude 'er dan wel zo veel onregt plaats hebben, als 'er somtyds ook in Republieken gevonden word?"

„ Dat de Christenen zig alleen met geestelyke zaa-

zaaken bezig houden is ook onwaar, want zy klagen dagelyks, dat zy veel te aardsgezind zyn; en denken zy regt, is hun hart op de regte plaats, dan bevorderen zy ook die les die zy eerbiedigen, *dat alle dingen eerlyk en met ordre*, ook in den burgerſtaat *geſchieden.*"

„ En zouden waare Christenen niet voor hunne vryheid vegten, hoe veele voorbeelden hebben wy ook niet van waare Christenen onder de krygshelden, wie kent niet eenen GARDINER, WILLEM den Eerſten en anderen?"

„ Zouden dan zulken Christenen, de Republieken bederven, neen zy zyn 'er veel eer de behouders van, als middelen in Gods hand, daar zy dagelyks de belangens van hun Vaderland aan den Opperbeſtuurder aanbeveelen, — en daar zy wars van ſlaverny de vryheid beminnen, maken zy daar gebruik van, om zonder dwang hunne zaligheid uit te werken, en zich naar hun geweten voor te bereiden tot een beter Vaderland. — O waren alle Republikeinen zulke Christenen, dan was de maatſchappy aanvangs zalig! —

„ Dat de Staatkunde op het Christendom moet gebouwd zyn, leert de gezonde rede en de Christelyke wysbegeerte, omdat CHRISTUS de Koning der Koningen en de Heer der Heeren is, door wien alle Koningen en Regenten regeeren, en door Hem gerechtigheid ſtellen. — Dus moet volgen dat zyne wetten als Oppervorst, door alle aardſche beſtuurders, moeten geëerbiedigd worden, en hunne wetten daar op gegrond zyn, willen zy dat geluk bereiken dat CHRISTUS in zyn ryk beöogt. En is het waar, dat alles wat op de waereld geſchiedt, moet uitloopen tot heil van het groote ryk van den Koning MESSIAS, gelyk het waarlyk is, dan moeten alle volkeren, zich ook na de wil des Opperkonings ſchikken, en al hun gezag van Hem ontleenen, en alle hunne wetten, alle hunne be-

doe-

doeningen naar zyne voorſchriften ſchikken; — Wyken zy daar van af, dan hellen zy ook naar hunnen ondergang. — Spooren wy met eenigen aandagt na de ſchoone ſtukken der oudheid die wy by de Propheeten vinden aangetekend, hoe veele treffende voorbeelden, zullen wy van dit geſtelde, omtrend het oude Israel en andere volkeren niet aantreffen, die ons van de waarheid ten klaarſten zullen overtuigen. — Is CHRISTUS de Bron van alle heil, dan zyn Zyne wetten en ordonnantien ook goed en zyn aller navolging waardig."

„ Dit ſtaat dan vast, 'er is een zeker punt, een zeker middel, een zekere grond, waar na alle ſtaatkundige inrichtingen moeten geregeld, naar heen hellen en opgebouwd zyn, en wat kunnen wy daar eigenaardiger voor nemen, dan de wil van den Opperbeſtuurder, van den Koning der waereld, van den MESSIAS dien God de Vader het waereldbeſtuur heeft toevertrouwd, dien alle macht in den hemel en op aarde gegeven is, en in wiens naam zich alle knien moeten buigen. Hy heeft zynen wil in het Euangelie geopenbaard, en ſpreekt hen zalig die na Hem hooren, en Hem als hunnen Koning huldigen en eerbiedigen"

„ En hoe wierden zy van alle tyden geroemd, welke hunne ſtaatkundige begineſelen op den waaren Godsdienſt bouwden. MELCHISEDEK was een Prieſter en een Vreede-Koning! — SALOMONS ryk, omdat hy met God begon, het gelukkigſte onder de Zon! — En welke treffende voorbeelden leveren de volgende Koningen van Juda daar niet van op, wanneer zy daar van afweeken, de ongelukken hen niet verlieten. — En wy behoeven ons niet eens naar de oude dagen henen te wenden, denken wy, ſlegts, om eenen FREDERIK de Derde, Keurvorſt van den *Palts*, en anderen, die in veel laatere dagen regeerden. Er werden

ook

ook aan de Kerk na het N. T. beloften gedaan, ten aanzien van de Staatsbeſtuurders, die hen tot een groot voorrecht zouden verſtrekken, namelyk: dat koningen haare voedſterheeren en vorſtinnen haare zoogvrouwen zouden zyn; welk verband derhalven is 'er tusſchen de ſtaat of regeerkunde en den Godsdienst, en welke voorrechten voor de laatſte, wanneer zy in de eerſte eene beſtendige beſcherming vind; doch waar omtrend een nadeelige invloed, die onder het masker van voor de Godsdienst te yveren, niet zelden ſlegte oogmerken heeft, ook met alle reeden moet vermeld worden"

„ Dit ſtuk is wel eenige nadere beſchouwing waardig; en hier is dan al aanſtonds de vraag, in hoe verre deeze invloed van den Godsdienst op den Staat gaan moet? My dunkt, wanneer wy de zaak bedaardelyk overwogen hebben, zal het beſluit hier op neder moeten komen, namelyk: Dat de Godsdienst, om dat zy een geſchenk des Hemels is, en ingeſteld door den Opperkoning van 't heelal, onder wiens beſtuur alle aardſche Koningen en Regenten ondergeſchikt zyn, en dezelve Godsdienst een rigtſnoer in zich bevat, waarna het gedrag van alle menſchen in wat ſtaat zy ook verkeeren, moet geregeld worden, en die zelve Godsdienst, (ik bedoele de Christelyke) ook de leidsvrouw is, op den weg des geluks en der zaligheid in de toekomſte, dat die Godsdienst, zegge ik, eene zekere rigtinge moet geven, aan alle wetten, aan alle beſtuur, van hen die beloonen, die ſtraffen, of die beſtuurders des volks zyn, op dat alles uit één bron voortvloeije, en tot één einde uitloope, dat is: volgens Gods oogmerk tot geluk van den mensch, tot zyne zaligheid, en ter eere van de eeuwige Oorzaak van alles, zonder nochtans dat die Godsdienst of de bedienaars derzelve, zich mengen, in de burgerlyke beſtuur-

ring zelve, nog perſoonlyk, nog door hunnen invloed, neen alleen de leere van het Christendom moet die invloed maken."

„ En dan heeft de Godsdienst wederkerig het regt, en het is de onvermydelyke verplichting van hen die beſtuuren, beſcherming te verwagten en te verleenen, aan de uitoeffening en voortplanting der leere die uit den Hemel, en tot geluk van het geheele menschdom gegeven is. — 't Is hier door dat beſtuurders betoonen eerbied, liefde en hoogachting te hebben, voor Hem die hunnen Opperbeſtuurder is, en aan wien zy eenmaal rekenſchap zullen moeten geven."

„ Welk beſtuurder zoude de wetten en ordonnantien (als hy wel gezind is) van den Opperkoning niet eerbiedigen, zo hy de wysheid van dezelve gade ſlaat. — Om een ſtaal van dezelven op te noemen, ſla men een oog op de burgerlyke wetten van Israël, en onder die op de wet van het jubeljaar; door deeze wet kreeg ieder Israëller, alle 50 jaaren de landeryen terug, welke zyne vaderen, ſedert de eerſte verdeeling, die op de landeryen gemaakt was, verlooren hadden, en zelfs die huizen welke zy op het land hadden, en daar 'er na de gelykheid van bezittingen, (zo ver ze onſchadelyk is) niets is dat de goede zeden beter in ſtand houden kan, dan het landleven, zo kan men deeze wet niet hoog genoeg waarderen, hoe zeer men dezelve by geen een ander volk aantreft, en geen wonder, want Israël had alléén God tot wetgever. De daglooner moest onder de Hebreën iederen dag betaald worden, en zyn kleed hem iederen avond te rug gegeven worden, dat hy in pand gelaaten had, ten einde hy iets zoude hebben, om hem den volgenden nagt te dekken, zulke wetten doen ons den barmhartigen Vader van het menſchelyke geſlacht kennen. Zyn nu deeze wetten zo wys en goed, dan waren het ook al-

alle de anderen, daar God onveranderlyk en altoos dezelfde is, en waaren de wetten van den ouden dag zodanig dan moeten zy het ook zyn, die aan de Christenen gegeven zyn, welkers grondmaxime is, *doet aan anderen, zo als gy wenscht dat men aan u deed* en welke aller navolging waardig zyn." —

„O hoe wenscht het Christenhart niet, na zulk een Staatsbeſtuur, dat zo geheel gereegeld is, naar de inſpraaken van het Christendom, en zo dat eenmaal worde daargeſteld, wat goeds was 'er niet voor zulk een volk in de toekomſte te hoopen."

III. HOOFDSTUK.

NODIGE OPHELDERINGEN, byvoegſels en drangredenen, betrekkelyk tot de twee Verhandelingen, zo over de Wet Gen. IX: 6. als over het eeuwig Prieſterſchap van MELCHIZEDEK, *door* GERARD JACOB VOORDA. *Te* Amſteldam, *by* J. Tiel, *te* Leeuwarden, *by* G. M. Cahais *en* Zoon 1804. 38 *Bladz. Gr. Octavo. De prys is f —7 —*

Dewyl wy in onze *Boekzaal* voor October 1803. *Bladz.* 429 enz. verſlag gegeven hebben van het Werkjen van den Heer G. J. VOORDA, zynde twee Verhandelingen, eene over de Wet *Gen.* IX: 6. en eene over het eeuwig Prieſterſchap van MELCHIZEDEK, kunnen wy niet nalaten van

deze *Nodige Opheldering*en, *Byvoegsels en drangredenen*, tot de gemelde Verhandelingen betrekkelyk ingelyks te gewagen; tot dezelve hebben aanleiding gegeven de *Recensiën*, daar van uitgekomen, byzonder die in de *Algemeene Vaderlandsche Letteröefeningen voor* 1803. N°. XII. De aanmerkingen door de *Recensenten* gemaakt heeft de Heer VOORDA nodig geoordeeld, in overweging te nemen, en te beäntwoorden, en hy doet zulks op eene beſcheidene, en eenen geleerden Man waardige wyze; zonder dat wy daarom op ons willen nemen, te beſlisſen, in hoe verre de gemaakte aanmerkingen door hem-al dan niet voldoende zyn opgelost, ook of 's maans Verhandelingen door deze Byvoegzelen en Opheldering en thans boven alle min of meer gegronde aanmerkingen verheven zyn. Wy zullen ons alleenlyk vergenoegen, met over te ſchryven het gene wy *Bladz.* 34 lezen, ter nadere opheldering van de gronden, op welke de Schryver de onſterflykheid van MELCHIZEDEK, beweerd heeft: „Deze gronden of bewyzen zyn drie in getal."

„1. De duidelyke en ronde uitſpraak in vs. 3 *geen einde des leevens hebbende*, welke woorden in eigenlyke betekenis dat te kennen geeven, en deze eigenlyke betekenis dient zo wel hier behouden te worden, als by alle de overige gezegden in dit vers voorkomende, welke ik vertrouw getoond te hebben, dat letterlyk en eigenlyk *kunnen*, en daarom ook *moeten* opgevat worden volgens de grondregelen der Uitlegkunde."

„2. Myn tweede bewys is, dat in vs. 8 MELCHIZEDEK als *levend* tegen de Aharoniſche Priesters word overgeſteld, aangemerkt als *menſchen die ſtierven*: uit welke tegenoverſtelling zichtbaar is, dat MELCHIZEDEK niet behoore onder de menſchen, die ſtierven."

„3. Myn derde bewys ligt in vs. 24. *Deze*, na-

namelyk Christus, *omdat hy in der eeuwigheid blyft, heeft een onvergangbyk Priesterschap*, uit welke woorden blykt, dat volgens des Apostels leiding der gedachten een eeuwig ampt de onstervelykheid van den persoon des Amptenaars veronderstelle, en insluite. Dit nu zegt de Schryver van Christus, als Priester naar de ordening van MELCHIZEDEK, en, dus van hem in gelykheid aan — en met MELCHIZEDEK: want zo MELCHIZEDEK den zoon van God is gelyk geworden daar in, dat hy *Priester blyve in eeuwigheid*, dan is 't ook van hem waarachtig, even als van Christus, dat zyn eeuwig ampt de onstervelykheid van zyn perzoon bewyze."

§. 13.

„ Dit waren de drie bewyzen, op welke ik myn gevoelen heb gebouwd: *dezelve zyn niet* verre gezogd noch gekunsteld. *Is* 't, dat zy niet aanstonds aanstraalen, *dit is geenszins* te verwonderen van zo veelen, die van der jeugd af met een ander *gevoelen doortrokken* waren, en hetzelve *jaaren lang openlyk* hebben voorgedragen: ik *moest hier tegen* den stroom opzeilen. Misschien ook, dat aan myn gevoelen niets meer in den weg staat, dan deszelfs eenvouwigheid en gemakkelijkheid. Wat grond is 'er, waarop men *ten volken verzekerd* is, dat MELCHIZEDEK gestorven zy? *dit* wordt verondersteld, maar niet bewezen: daar en tegen meene ik, dat myne drie aangevoerde redenen al vry wat voor het tegendeel pleiten, ten minsten genoegzaam zyn, om hetzelve voor een grimlach te bewaaren, vooral wanneer men denkt, hoe groote zwaarigheden de beide andere gevoelens drukken: maar een, die de grootheid zyner eigene kwaal niet beseft, spot al ligt met 't geneesmiddel. Ook valt my op dit ogenblik in gedachte 't geen CICERO, betrekkelyk tot eene andere stelling, eens zeide [*de senect. cap. ult.*]

quod ſi in hoc erro — lubenter erro: nec mihi hunc errorem, quo delector, dum vivo, extorqueri volo, dat is: *Byaldien ik daarin dwaale — zoo dwaal ik geerne, en wil niet, dat my, zo lang ik leve, die dwaaling, in welke ik behagen ſcheppe, ontrukt worde.*"

IV. HOOFDSTUK.

CHRISTELYK MAGAZYN, of Bydragen tot bevordering van Christelyke Verlichting en Euangeliſche Deugd, naar de behoefte van onzen tyd. IIIe. Deels Ie. Stuk. Te Hoorn *by* J. Breebaart, 1803. 114 *Bladz. gr. Octavo. De prys is f* —14.—

De Uitgever van dit belangryk Werk, het welk eene Verzameling van zeer goede Stukken, over het geheel genomen, bevat; de Eerw. A. Beets Pz., geeft in zyn Bericht aan den Lezer kennis, dat verſchillende omſtandigheden de uitgave van hetzelve vertraagd hebben, doch betooft tevens, dat het Werk zal achtervolgd, en jaarlyks geregeld twee Stukjens ten minſten zullen geleverd worden, vier van welken, gelyk tot dus verre, één Deël zullen uitmaken.

Vier Vertoogen maken den Inhoud van dit Stukjen uit: I. *Over de betrekking, waarin het verhaal aangaande de wachters by het graf van* Jesus *ſtaat, tot de waarheid van zyne Opſtanding*, waarvan ons het vervolg in een volgend Stukjen beloofd wordt. Dit Stukjen is zeer wel geſchreven, en betoogt, dat, hoe zeer de waarheid van Jesus

sus Opstanding overtuigend blykt, al misten wy ook het bericht van de wachters by Jesus Graf, het welk Matthæus ons verhaalt, evenwel deze gebeurenis eene zeer belangryke betrekking heeft tot de Opstanding, en tot staving derzelve gewigtige bewyzen oplevert.

II. *Wordt het lyden en sterven van* Jesus Christus, *in het Euangelie ook voorgesteld, als ondergaan met het oogmerk, om daar door het gezag der leere te staaven, die hy verkondigd had?* Beantwoord door G. B. R. V. D. M. Een belangryk Vertoog, naar de behoefte van onzen tyd, en tegen de *Neologen*, die het waare oogmerk en doel van Jesus lyden en sterven, ter zyde stellende, het groote oogmerk van Jesus lyden en sterven daarin alleen of voornaamlyk stellen, dat hy zyne leere met zynen dood bevestigd heeft. Het komt den Eerw. Opsteller van dit Vertoog zeer onwaarschynlyk voor, dat Jesus zich dat doel, *onder anderen*, met zyn lyden en sterven, zal hebben voorgesteld, het welk hy met verscheidene redenen bekleedt. „ Het is waar," zegt hy, tot besluit van deze redenen, *Bladz.* 36. „ van achteren is uit de wyze waar op Jesus leed en stierf, en uit den marteldood der Apostelen door zeer veele menschen afgeleid, dat hunne leer waarlyk Godlyk was, en wy kunnen hunnen dood ook nu nog aanmerken als, en voor ons zelven gebruiken tot, eene nadere bevestiging van het godlyk gezag hunner leere, wanneer datzelve vooraf behoorlyk bewezen is en door ons erkend wordt. Maar het maakt een zeer groot onderscheid, of men zeker iets, als eene leering uit een geval kan afleiden, dan of dat zeker iets een der dadelyke oogmerken van dat geval geweest zy."

Vervolgends brengt hy alle de plaatzen uit het N. T. ter toetze, welke men gemeenlyk aanhaalt, om te bewyzen, dat dit het hoofddoel, of ten

minſten, een ondergeſchikt doel van Jesus lyden en ſterven zal geweest zyn.

Het III Vertoog, *over den invloed der leerwyze op de leer van het Christendom*, heeft ten doel, om door het aanwyzen van het onderſcheid tuſſchen *leer* en *leerwyze* enz. aan te toonen, dat de verwarring van het een en ander een voorname bron is van twisten en verdeeldheden onder de Christenen. Dit ſtukjen verdient, in onze dagen, gelezen te worden. De Schryver behandelt daar in de drie volgende ſtukken. *Eerst:* bepaalt hy het onderſcheid tuſſchen leere en leerwyze; past dit *vervolgens* op eenige waarheden van het Christendom toe; *eindelyk* onderzoekt hy, of de verſchillende maniere van bevatting en voordragt van belang zy voor de waarheid zelve. Zie hier het gewigtig beſluit van deze Verhandeling, *Bladz.* 83.

„ Even zoo waar is het, dat de waarheid geenzins afhangt, van deze of gene manier van voordragt, indien ſlegts het zoo even aangemerkte wordt in acht genomen. Elk mensch heeft zyn byzonder ſtandpunt, waaruit hy alle waarheid niet alleen, maar ook de gantſche Euangelieleer beſchouwt. — De een beziet dat Euangelie van den kant van Gods Majeſteit en heerlykheid: in dat eene punt loopt alles by hem ſamen. 't Is, *uit hem, door hem, en tot hem zyn alle dingen.* Is 't wonder, dat hy zeer veele dingen van eenen gantſch anderen kant beſchouwt, als de Christus vereerer, die, in den geest van eenen Joannes, geheel verwonderd en opgetogen wegzinkt in de Godlyke liefde, en nu uit dat oogpunt alles bekykt? En wat ſchade doet dat aan de waarheid? Zy blyft dezelfde, zy toont zich te heerlyker, naar mate zy, van alle zyden beſchouwd, ſtoffe oplevert, om, vol verbazing, in het ſtof neder te zinken, en God te aanbidden." —

„ Op woorden willen wy nooit vitten. Laat elk

elk daarin zyn licht volgen, laat hy woorden bezigen, (mits dezelven niet tot oneer van 't Euangelie of tot verkleining der waarheid zyn;) volkomen naar zyne ſtemming, en zoo als meest voldoende is voor zyn eigen hart. — Ook de byzondere wyziging, welke eene of andere waarheid, in de beſchouwing van zommigen erlangt, kan ons nog onverſchillig zyn; — mits maar de hoofdzaak, waarop alles aankomt, in het Euangelie, blyft, mits maar de mensch zich zelven beſchouwe als een diep gevallen, alles behoevend en ſtrafwaardig zondaar; in CHRISTUS vindt den genen, die van God verordineerd is, om alle zyne behoeften te vervullen, hem vergeving, troost, wysheid en kracht, moed en hoop, en eene volkomen verloſſing en zaligheid te ſchenken, en die als zodanig zich aan zyne leiding, beſtuur en bevelen, tot waare Godvrucht en deugd, onderwerpt. By zodanige gezindheid zal 'er liefde tot GOD, tot CHRISTUS en tot de deugd plaats hebben, en deze aller harten aan een ſtrengelen." —

„ Wy hebben reeds aangemerkt, dat de Godsdienſtige waarheden niet zyn gegeven tot wetſteênen van 't vernuft en oordeel, maar tot vertroosting en veredeling van het hart. — Daar die behoefte niet by allen dezelfde is, kan en mag de wyze van beſchouwing anders zyn. Kwam het 'er juist op aan, om alles haairklein te weten en naarteſpooren, ja, dan mogt eene verſcheidene wyze van beſchouwing van gewigt zyn. — Veel blyft aan deze zyde van het graf onbeſlischt, zelfs voor de grootſte vernuften: — 't geen als waar als zeker moet erkend worden, is duidelyk geöpenbaard. Laat ons hierin berusten, en ons vergenoegen met onderlinge overeenſtemming, in 't geen, waarin wy de hoofdzaak van 't Euangelie mogen ſtellen. — *Zoo verre wy volmaakt zyn, laat ons dit gevoelen, en zoo gy iets anders gevoelt,*

voelt, ook dat zal U God openbaaren. Doch daar wy toe gekomen zyn, laat ons naar den zelfden regel wandelen, laat ons hetzelve gevoelen."

„ Langs dezen weg zal eene waare Christelyke verdraagzaamheid meer en meer plaats hebben en beoefend worden, men zal elkander meer leeren dragen, in 't geen, waarin men nog mogt verschillen; en dat waarlyk, op den keper beschouwd, dikwerf beuzelingen zyn, en waar van men nog altoos zal blyven zeggen, *wy kennen ten deele.*— Zodanige verdraagzaamheid, en waarby de waarheid in CHRISTUS de grondslag is, zal dienen, om de Euangelieleer meer en meer te zuiveren van menschelyke byhangselen, om dat men dan onpartydiger zal onderzoeken, zonder verkeerde drifren of blinde vooroordeelen; — om die leer meer en meer te bevestigen, door gemeenschaplyk te arbeiden tegen het ongeloof, dat, zoo wel bedekt als in 't openbaar, te voorschyn komt, — en om deze leer meer en meer te versieren, door den Geest van Eensgezindheid en liefde, die alle haatelyke partyschappen zal uitblusschen; en door eene ernstige en naauwgezette heiligheid, wanneer men zal verstaan den nadruk van dat woord, dat het einde des Gebods is liefde uit een rein hart, uit eene goede consciencie, en een ongeveinsd geloove." —

Het IV Vertoog behelst iets over *Hebr.* VI: 1. enz. Deze Tekst verschafte onlangs één der gewigtigste bewyzen aan den Steller eener Verhandeling: *Proevend onderzoek naar den Schryver van den Brief aan de Hebreën* in *de Bibliotheek van Theol. Letterkunde No.* 1 *en* 2. dat deze Brief niet van den Apostel PAULUS zy. Dezelve wordt hier onderzocht, en verders aangetoond, dat hy niets behelst, het welk niet door den Apostel PAULUS hebbe kunnen geschreven worden. Dit Vertoog is getekend J. W. C. T. en sluit met deze

drie

drie aanmerkingen, uit den Tekst afgeleid, *Bladz.* 112.

1. Wanneer men, overeenkomstig den inhoud (of geest) van deze behandelde woorden, handelt, zoo zal men het voortreflyke en heerlyke van de N. Huishouding en Christlyke Leer beter leeren bezeffen.— Wy zullen dan de Heilige Schriften des Ouden en Nieuwen Verbonds veel lezen, met malkanderen vergelyken, en dus, daarin verstandig te werk gaande, niet alléén onze kennis meer en meer volmaaken, maar tevens ook ('t geen van geen gering aanbelang mag gerekend worden) overtuigd worden, dat de N. Huishouding nimmer weder afgeschaft zal worden, of voor iets anders, iets beters plaats maken, maar voor altyd is. (*) — Te minder gevaar zullen wy dan dus loopen, van, door de anders zoo gevaarlyke pogingen van zoogenaamde Nieuwe Hervormers, van het spoor geleid te worden."

„ 2. Door deze opwekking des Apostels in beoefening te brengen, en overeenkomstig dezelve te werk te gaan, zal men hoe langer hoe beter in staat gesteld worden, om recht Christlyk te leeren denken en te handelen. — Voor dat men toch iets recht kent, is' men ook niet in staat, om daar naar zich recht te schikken; — en hoe grooter vorderingen men in de kennis maakt, des te geschikter wordt men, om zulks ook met 'er daad te laten blyken, — door zyne geheele levenswyze daar naar overeenkomstig in te richten. — Dat dit vooral ook geldt met betrekking tot de Godlyke Leer van Jesus, zal ik niet behoeven aan te toonen. Men denke slegts op deszelfs zoo belangryken inhoud!

„ 3

(*) Men vergelyke *Hebr.* XII: 28. eens met 2 *Cor.* III: 6. *Luc.* I: 32, 33. *Jes.* IX: 5, 6. *Dan.* II: 44. en VII: 14, 18, 19.

„ 3. Eindelyk men zal dan opgeruimder, meer getroost, en dus gelukkiger in allerlei gevallen, omstandigheden en betrekkingen kunnen leeven."

„ Blykt het toch, dat men, door overeenkomstig 's Heiligen Schryvers doel met deze woorden, te handelen, minder gevaar loopt, van tot schandelyk zondig en zielsverderflyk ongeloof te vervallen, zoo is het dan ook tevens zeker, dat men 'er dies te sterker door, in zyn geloof, bevestigd wordt. — Wanneer zal men nu beter gemoed, opgeruimder en gelukkiger kunnen leeven, dan als men in het geloof wel gefondeerd staat. Men leert dan alles met de rechte oogen beschouwen — en de Godlyke beloften wel kennen en daarop zich verlaten. — De heerlykste uitzichten verwerft men dan in de Eeuwigheid, en kan zelfs in de treffenste gevallen bemoedigd zyn."

„ Het beste voorbeeld is hier zeker de groote Christen Leeraar PAULUS; gelyk elk, die met zyn leven, na zyne bekeering en roeping tot het Apostelambt, bekend is, weet. — Ook in dezen zelfden Brief komt hieraangaande zoo veel ter bevestiging voor, dat het elken Lezer in 't oog moet vallen."

Wy wenschen den Eerw. BEETS lust en krachten, om het Werk voort te zetten, en ons op zoo aangename en nuttige Vertoogen te blyven onthalen.

V. HOOFD-

V. HOOFDSTUK.

De GODVRUCHTIGE AVONDMAALGANGER, of Overdenkingen tot regt gebruik van het H. Avondmaal, door J. L. EWALD. *Uit het Hoogduitsch. Te* Workum *by* Is. Verwey, 1803. 236 *Bladz. gr. Octavo. De prys is f* 1 : 12 —

De Godvruchtige Schryver, de Eerw. EWALD, is onder ons over bekend, en zyne Schriften worden, met zulk eene ongemeene graagte by allen, in wier oog het Christendom iets meer dan drooge Zedekunde is, gelezen, dat wy geen enkel woord ter aanpryzing van een van hem oorspronglyk Werkjen behoeven te schryven; kunnen wy *zaaklyk* met den Eerw. B. VERWEY, Pred. te *Marsum*, in zyn Voorbericht voor dit Stukjen zeggen. Zyn Eerw. vervolgt *Bladz.* x. van zyn Voorbericht: „ EWALD blyft getrouw aan de leerstellingen onzer Kerk en drukt zich daaromtrent niet zelden zeer treffend en nadruklyk uit, trouwens wy hebben in dit opzicht ook veel eer zyne uitdrukkingen versterkt dan verflauwd, daar wy voor ons zelven niet alleen van het gegronde maar tevens ook van het troostryke der Hervormde leer uit eigen ondervinding volkomen overtuigd en aan dezelve van heler harten toegedaan zyn, terwyl wy hierin geruststellenden troost in het leven en voor den dood menen te vinden."

„ De Schryver geeft in de *Inleiding* het plan en gebruik van dit boek duidelyk en zeer juist op-

Het

Het behelst geene voorſchriften tot gebeden of zogenoemde zielsverheffingen *voor*, *onder* en *na* het Avondmaal, en verſchilt dus hierin van andere *Handboeken* over deze plegtigheid. Dit komt ons echter voor zeer nuttig en eene voortreflykheid van dit werk te zyn. Het doet toch het *Avondmaal* beſchouwen, gelyk het altyd moest aangemerkt worden, als invloed hebbende op het ganſche leven van een Christen, waar aan hy gedurig denken, waaruit hy beſtendig troost en beſturing halen moet, terwyl het den gehelen godsdienst als eene zaak van het hart voorſtelt en de ſchoonſte aanleiding geeft om ernſtig op te wekken tot een nedrig geloof in JESUS als den eigen *Helper* onzer zieke, bedorvene natuur, tot vurige liefde jegens Hem als den volkomen *Verzoener* van zondaren en tot eene dankbare uit dat geloof en die liefde voortvloeijende gezindheid, blykende in de navolging van Hem als het uitmemende en volmaakte *Voorbeeld* in godvrucht en deugd."

Tot duidelyker aanwyzing, hoe dit Werk is ingericht, diene de opgave van deszelfs *Inhoud*. Na de Inleiding komen voor

I. Overdenkingen over de inſtelling en oogmerken van het Avondmaal.

1. *De Christen vertegenwoordigt zich de inſtelling van het Avondmaal onzes Heeren* 2. *De Christen denkt na over de woorden der inſtelling van het heilig Avondmaal.* 3. *Waarom ſtichte Jeſus zyn Avondmaal? Bedaarde overweeging van deze vraag.* 4. *Het Avondmaal van Jeſus is een middel, om aan het gevoel der liefde by menſchen de edelſte richting te geven*, 1 *Joh.* IV: 7—10 5. *Over den geest van het Avondmaal, als eene godsdienſtige inſtelling beſchouwd.* 6. *De Christen moest gedurig meer deel nemen aan het Avondmaal van Jeſus.* 7. *Schynredenen en oorzaken, waarom velen geen deel aan het Avond-*

Avondmaal nemen. 8. *De Christen moet zich zorgvuldig wachten voor misbruiken by het Avondmaal.* 9. *De Christen overdenkt de echte en valsche waardy van alle hulpmiddelen tot ware stichting*, 1 *Cor.* XIV: 26.

II. Byzondere Overdenkingen ter Voorbereiding tot gebruik van het Avondmaal.

1. *Noodzaaklykheid van eene Voorbereiding of bepaling van het gemoed.* 2. *De Christen overtuigt zich zelven, dat hy voor het gebruik van het Avondmaal zyne zonden opmerken en belyden moet*, 1 *Joh.* I: 8—10. 3. *Over den Invloed van den tyd, der bezigheden en omstandigheden op de Voorbereiding.* 4. *Het Overzicht van onze denk- en handelwyze is dikwerf noodzaaklyk*, *Joh.* XVII: 4. 5. *Beproeving van den zedelyken toestand*, 1 *Cor.* XI: 18. 6. *de Christen beproeft zich naar het* Gebed *van* Jesus. 7. *De Christen beproeft zich volgends de Bergleerrede van* Jesus. 8. *De Christen beproeft zich naar 't voorbeeld van* Jesus. 9. *Wat hebben God en* Jesus *aan ons gedaan?* 10. *Beproeving van berouw en geloof.* 11. *Wat moet het gevolg van een waar berouw zyn?* 12. *Algemene belydenis van zonden.* 13. *De Christen heeft eene versterking ten goede nodig.* 14. *De Christen mag met vertrouwen versterking van* Jesus *verwachten.* 15. *Kort overzicht van het lyden van* Jesus. 16. *Het zielenlyden van* Jesus. 17. *Gewilligheid van den lydenden* Jesus. 18. *Edele gezindheid van* Jesus, *welke in zyn lyden doorblinkt.* 19. *Het groote oogmerk van* Jesus *lyden*, *Tit.* II: 14.

III. Byzondere Overdenkingen ter Nabetrachting van het Avondmaal.

1. *Voornemen om als leerling van* Jesus *te leven.* 2. *Pogingen van* Jesus *ten opzichte van ons hart*, *Openb.* III: 20. 3. Jesus *vraagt naar lief-*

liefde, *Joh.* XXI. 4. *Vereeniging van* Jesus *met de zynen*, *Joh.* XVII: 4—7. 5. *Heerlyke gevolgen van het gevoel der nabyheid van* Jesus, *Phil.* IV: 4—7. 6. *De gezindheid van een Christen. Het doel van eenen Christen*, *Joh.* XVII: 20, 21. 7. *Troost en Waarschouwing tegen valschen troost*, 1 *Joh.* I: 7. 8. *Standvastigheid in het goede*, 1 *Cor.* XV: 58. 9. *Wasdom in het goede*, 1 *Cor.* XV: 58. 10. *De vruchten van een aandachtig gebruik van het heilig Avondmaal in het gansch huislyk leven.* 11. *Slotzang aan* Jesus.

Tot eene proeve van de wyze van uitvoering, diene het volgende, *Bladz.* 42.

De Christen moest gedurig meer deel nemen aan het Avondmaal van Jesus.

„ Het is reeds treurig, wanneer men den Christenen het gebed, het Bybellezen en inzonderheid de deelneming aan het Avondmaal van Jesus tot eenen plicht maken, en hun als eenen *plicht* moet voorstellen. *Waren* zy in de daad *Christenen*, dat is, menschen die vertrouwen en liefde voor Christus hebben, die uit liefde en vertrouwen Hem volgen; zy zouden zich verblyden, dat zy den Bybel hebben, daarin lezen mogten, dat zy vryheid hadden om te bidden en deel te nemen aan het Avondmaal van Jesus. Een vroom man zegt: „ Er is geen levendig mensch zonder adem, en geen levendig Christen zonder gebed." Dat zelfde konde men ook van het Avondmaal van Jesus zeggen. Die Jesus bemint denkt toch gaarn aan Hem, vertegenwoordigt zich gaarn zyne liefde. Welke herinnering konde hem aangenamer en meer welkom zyn dan die, welke Jesus zelve verordend had? daarin weet hy zeker dat hy het by zynen Heer wel maakt, dat hy Hem zo by zich vertegenwoordigt, als de Heer dit wenscht. De wensch

wensch van zyn hart kan nergens beter overeenſtemmen met den wensch van Jesus dan in het vieren van het Avondmaal. Wanneer de Christen vertrouwen op Jesus heeft, en weet wat dit vertrouwen aanbrengt; wanneer hy gaarn *alles* van Jesus verwagt, maar ook weet dat hy ſlechts zo veel verkrygt, als hy verwacht; — 'er zyn helaas! toch zulke tyden in welken dit vertrouwen by hem zeer zwak is, waarin 'er ſlechts een flauwe indruk van de magt en liefde van Jesus in zyn hart overbleef. Het is hem somtyds, als of hy geen deel aan Jesus had, als of Jesus *voor hem geen Jeſus, helper, verſterker, zaligmaker* ware. Treurige tyden! is Jesus dan ſlechts zo veel voor hem, als hy van hem geloven kan! o hoe zal hy dus reikhalzen naar die maaltyd, welke Jeſus zelve ingeſteld heeft. Hy weet, dat hy *daaraan* ook deel nemen *mag* en *moet*. Hy ontvangt ook levensmiddelen, verſterkend *voedzel*, *als* uit de handen van Jesus. Deze zyn ook voor hem, zy moeten het ten minſten zyn, eene verzekering, dat Jesus, niet ſlechts anderen, maar byzonder *hem* inwendig verſterken, verkwikken, verlevendigen, hem een brood des levens, een Jesus, helper, redder en zaligmaker zyn wil. Is iets in ſtaat om zyn geloof te verſterken, zo is het vooral *deze* maaltyd. Kan iets het gevoel der liefde van Jesus in het hart op nieuw herſtellen of opwekken, zo is het *dit* Avondmaal! Hoe gaarn zal hy daar aan deel nemen! Hoe dierbaar zal hem dat ogenblik zyn, in 't welk Jesus even als tot hem *zelven* zegt: „Ik heb myn bloed vergoten ook ter vergeving van *uwe* zonde! — Ik heb my ook *voor u* opgeofferd, om u te verſterken tot het eeuwige leven, gelyk dit brood het tydlyk leven verſterkt." Jesus had eigenlyk dit Avondmaal niet behoeven voor te ſchryven aan eenen Christen; wanneer deze maar verlof had om daar aan deel te nemen, hy zoude het zeker niet

verzuimen. Ongetwyffeld zoude hy 'er dikwerf treurig genoeg over zyn, dat hy die vryheid niet had. Hy zoude en konde met waarheid 'er om bidden, dat hem deze geloofsverſterking toch gegeven mogt worden."

„ Offchoon ook deze inwendige aandrift by ons geen plaats vond; offchoon wy ook niet reikhalsden naar het gevoel der liefde van Jesus, naar zyne tegenwoordigheid in ons hart, naar de geloofsverſterking door Hem: zo moesten en moeten wy echter aan het Avondmaal deel nemen, om dat *Hy* dit wilde. Jesus heeft het zyne vereerers toeeenen onlogenbaren plicht gemaakt. „ Doet dit zo dikwerf gy daarvan drinkt tot myne gedachtenis," dus ſpreekt hy duidelyk in het algemeen; en even zo wel als wy verplicht zyn *een* van zyne voorſchriften te houden, zo moeten wy ook al de anderen houden. Men zegge niet, dat dit *alleen* op zyn twaalf leerlingen zie. Wie leert ons zo te draaijen, te beperken? Jesus zeide eer hy van deze aarde heenging: „ Onderwyst *álle* volken, leert hen onderhouden *alles*, wat ik *ulieden* bevolen heb." Hy bidt niet alleen voor de twaalve, maar voor *allen*, *die op hun woord in Hem zouden geloven*, op dat zy *allen één* zouden zyn, en derhalven gelyke rechten, gelyke verplichtingen hebben. Zo heeft hy ook buiten allen twyfel gewild, dat *alle* zyne vereerers, tot aandenken aan Hem, deze maaltyd zouden houden. Dat hy het enkel tot zyne *twaalf* leerlingen zeide, bewyst geenzins, dat hun dit *alleen* betrof. Hy konde dit immers niet aan *alle* zyne vereerers, niet onmiddelyk aan *ons* zeggen! „ Hebt elkander lief, gelyk ik u heb lief gehad. — Indien gy den menſchen hunne misdaden niet vergeeft, zal God u ook niet vergeven. — Indien gy my lief hebt, zo volbrengt myne geboden." Dit heeft hy ook enkel tot zyne twaalf leerlingen gezegd. — Wil

hy

hy daarom niet, dat wy elkander vergeven, lief-hebben, en tot bewys van onze liefde jegens Hem, zyne geboden zullen houden?—Neen, zyne twaalf leerlingen maakten hy kans alleen zyne eerste gemeente uit; zy waren de plaatsbekleeders van alle zyne vereerers, op alle tyden en alle plaatzen der wereld. *Wat hy aan hun* zeide, dat heeft hy aan ons *allen* gezegd, indien onze toeſtand niet geheel en al van de hunne verſchilt: Zo zeker wy ook aan Hem en zyne liefde moeten gedenken, zo zeker wy ook in Hem gelooven moeten, en ons geloof menigwerf zwak is; zo zeker wy derhalven gehoofsverſterking nodig hebben, zo zeker moeten wy *allen* ook deel nemen aan zyn Avondmaal."

„ Voorzeker hebben de twaalf leerlingen den Heer ook zo verſtaan, dat het Avondmaal van *alle* zyne vereerers, en niet enkel van hun alleen moest gehouden worden. Hetzelve konde door niemand anders, dan door *hen*, onder de Christenen te *Jeruſalem*, en in alle de Christen-Gemeenten uitgebreid zyn geworden. Zonder twyfel werd op raad der Apoſtelen „ het brood hier en daar gebroken aan de huizen." (*) Paulus zegt uitdrukkelyk: „ dat hy den *Korinthiers* de inſtelling van het Avondmaal zo overgegeven heeft, als Hy het van den Heer ontvangen had." (†) In alle de Christen Gemeenten, ook in de tegenwoordigheid der Apoſtelen, werd dit Avondmaal gehouden; (§) het werd wel eens van hun zelven uitgedeeld. (*) Wanneer Paulus ſchryft: „ zo dikwerf gy van dit brood eet, en van dezen drinkbeker drinkt, moet gy *des Heeren* dood verkondigen, *tot dat Hy komt*," (†) dus veronderſtelt hy duidelyk genoeg dat

(*) *Hand.* II: 46.
(†) 1 *Cor.* XI: 23.
(§) *Hand.* XX: 7.
(*) *vers* 11.
(†) 1 *Cor.* XI: 26.

dat het Avondmaal van Jesus onder de Christenen zo lang moet gehouden worden, tot dat Hy ten oordeele komen zoude."

„ De Apostelen dachten 'er ook zo over, dat men het Avondmaal *gedurig* moest gebruiken. Zo lang zy te *Jeruſalem* in de gemeente der Christenen tegenwoordig waren, werd het Avondmaal by elke byeenkomst gehouden, en alle aanwezenden namen daar deel aan. De uitdrukking, *zo dikwerf* gy van dit brood eet, van dezen beker drinkt, welke Paulus by herhaling gebruikt, (*) ſchynt juist daar van eenen wenk te geven, dat het Avondmaal niet *maar zelden* gehouden zy. Die in de daad daarvan ook iets verwacht, zal weldra door eigen ondervinding leren, dat men hetzelve niet te zelden genieten moet, indien het ons ten zegen verſtrekken zal."

„ Wie derhalven om eene of andere reden geen deel aan het Avondmaal van Jesus neemt, die overtreedt opzettelyk een voorſchrift van Jesus, 't welk hy zo ligt vervullen kan. Hy wil wyser zyn dan Jesus en verſmaadt een middel dat Jesus ter verſterking van het geloof en de liefde, ter verlevendiging van eene gezindheid des harten, derhalven ter verbetering zyner vererers voorſloeg, — voorſloeg niet alleen, maar plegtig inſtelde. Of zulk een gedrag beſtaanbaar zy met de kinderlyke gehoorzaamheid aan Jesus, met de onderwerping van zynen wil, aan den wil van Jesus, den grooten eerbied voor de diepdoordringende wysheid van Jesus; of men in dit geval geheel zuiver zy van eigenzinnigheid, verwaandheid en waanwysheid moge elks geweten hem zelve zeggen. Als hy deze plegtigheid opzetlyk verzuimt behoort hy voorzeker niet onder de ſchapen van Jesus, want zyne ſchapen horen zyne ſtem en volgen Hem, niet alleen

(*) 1 *Cor.* XI: 25, 26.

leen in ſommige dingen, maar in alles. (*) Zo oordeelt zyn woord over hen, en ongetwyfeld zullen zy ook zo eens van Hem zelven beoordeeld worden, wat de waanwyze geest onzer tyden daar tegen ook moge inbrengen."

„ Ontvangt," zeggen wy, tot onze Lezers, met de woorden van den Heer VERWEY, „ tot zulk een heilzaam gebruik dit ſchoone Boek, ſmaakt 'er dat genoegen in; geniet 'er de ſtichting van, welke wy daar uit trekken mogten; terwyl wy het met dezen wensch u in de handen geven, *dat onze dierbare Verlosſer en Heer zyn ryk ook met deze welmenende poging moge uitbreiden door zynen Heiligen Geest!*"

(*) *Joan.* X: 27.

VI. HOOFDSTUK.

LEVENSBESCHRYVINGEN van eenigen der meest Beroemde en Beruchte MANNEN, meerendeels van onzen tyd, enz. door K. A. SCHILLER. *Naar den derden Druk uit het Hoogduitsch Vertaald en tot heden aangevuld. Derde Deel. Te* Haarlem *by* Fr. Bohn, 1803. 236 *Bladz. gr. Octavo. De prys is f* 1:16—

Daar wy by de aankondiging der beide eerſte Deelen van dit Werk al het nodige gezegt hebben, om deszelfs waarde aan te pryzen, en te doen opmerken, zal het niet nodig zyn, deszelfs lof te herhaalen.

De vermaarde Mannen, wier Levensschets men in dit derde Deel ontmoet, zyn: *Rewbel*, *Carnot*, *Barras*, *Merlin van Douai*, *Prins Eugenius*, *Tzekoely*, *Voltaire*, *Shakespear*, *Laudon*, *Kaunits*, *Potemkin*, *Petrarca*, *Pius VI*, *Prins Lee-Boo*, *Georg Forster*, *Marmontel*, *Legendre*, *Carrier*, *Daun*, *Reynolds*, *Esseu*, *Mennishof*, *Munnich*, *Joubert*, *Kant*, *Marceau*.

Onder de hier opgenoemden zal, gelooven wy, de Levensschets van den Wysgeer Kant, wiens naam in onzen tyd zoo vermaard is geworden, en die, kort geleden, in eenen hoogen ouderdom te *Koningsbergen* overleden is, de nieuwsgierigheid van onzen Boekzaalbezoeker het meest opwekken. Zie hier dezelve:

„ Den grooten ontleder van het menschelyk hart, den stichter der Kritische Wysbegeerte, den handhaver der reine rede, ook als mensch te kennen, was reeds lang het eenparig verlangen van allen, die zyne schriften lezen en vereeren. Wy verheugen 'er ons dus in, in staat te zyn, ter voldoening aan dit verlangen eenige iets te kunnen toebrengen, en de reeks van beroemde mannen te kunnen vermeerderen met eene levensschets, wier origineel het voorwerp van algemeene bewondering is."

„ Kant wierd op den tweeëntwintigsten van Grasmaand des jaars 1724 aan de wereld gegeven. Reeds vroeg verried zyn geest begaafdheden van geen gewonen aard, en eene neiging tot nadenken, die de opmerkzaamheid zyner opvoeders naar zich trok. Men bragt hem voor de wetenschappen op, en weldra bleek het, dat men een vernuft van hooge rang onder handen had."

„ Kant wydde zich aan de Wysgeerte, voor welke hy geboren was, en de Universiteit van *Koningsbergen* in *Pruissen* kreeg aan hem eenen leeraar, die in het vervolg leeraar der wereld wor-

worden is. Hy onderweest de *Logica* en *Metaphysica*, en dat Sophistisch mengelmoes, hetwelk nog altyd met den trotschen naam van *Metaphysica* pronkte, kreeg in hem een vyand, die al magtiger en geduchter wierd, tot dat hy eindelyk van deszelfs aanzyn een volkomen einde maakte. Kant ging in zyne hervorming van 's menschen kennis zonder eenig gedruisch te werk: het was 'er hem niet om te doen beroemd te worden; waarheid was het groote doel, waarnaar hy streefde. In zyne vroegere schriften, die maar uit weinig bladen bestaan, vindt men den weg duidelyk afgeteekend, dien de geest van dezen grooten denker genomen en tot op dit uur toe gevolgd heeft. — Zoo veel van den Wysgeer, dien Mendelsohn den alles verbryzelenden noemde. Kant, als mensch beschouwd, zal vervolgens ons onderwerp zyn."

„ Men stelt zich gewoonlyk voor, dat de grootheid van een beroemd man zich ook in zyn gestalte zien laat. Ware deze voorstelling juist, dan moest Kant een reus wezen. Naar den geest is hy het wel, maar ten aanzien van zyn ligchaam is hy een klein mager mannetje, die altyd gebukt daar heen gaat, en wiens oogen zoo wel, als zyne overige gelaatstrekken niets minder dan den denker en den navorscher verraden, die hy werkelyk is. Intusschen is hy niet onvriendelyk. Ieder, die Kant in persoon heeft leeren kennen, geeft hem het getuigenis, dat hy een aardig, gedienstig, voorkomend en onderhoudend man is. Men spreekt met hem over de verhevenste waarheden, en over de meest alledaagste en gemeenste onderwerpen. Men blyve by hem, zoo lang men wil, men wordt den Wysgeer niet lastig."

„ Hoe veel dit geduld by een man, als Kant is, te beteekenen heeft, laat zich ligt afmeeten, wanneer men bedenkt, dat zyn naam door de ge-

heele wereld bekend is, dat elk vreemdeling hem zien wil, dat hy zelden iemand weigert hem te bezoeken, en dat 'er onder deze nieuwsgierige bezoekers zeker meer zyn, die van hem weinig of in het geheel niets weten, dan zyn naam. Hoe zeer hy in een klein huis, in een afgelegen oord van de ſtad woont, krielt het echter altyd by hem van vreemdelingen, die hy heusch ontvangt, en met wie hy zich vriendelyk in een geſprek inlaat."

„ Zelden eet hy alleen. Een of twee vrienden houden hem meestal aan tafel gezelſchap. Men eet by KANT en vordert dan geen talryke ſchotels, want de Wysgeer geeft zich beſtendig moeite, om zyne gasten wel te onderhouden. Zyn voordragt is aangenaam; hy ſpreekt veel, en wydt uit over de uitgezochtſte kundigheden uit ieder vak van wetenſchap. Onderwerpen der natuurkundige aardryksbeſchryving en ſtaatkunde zyn zyn aangenaamst onderhoud. Een groot gedeelte van zyne ledige uren en inzonderheid de zondag voormiddagen brengt hy door met het lezen van nieuwspapieren en andere periodieke bladen. Hem over zulke onderwerpen te hooren oordeelen is ten uiterſten belangryk en leerzaam. Hy laat vele zaken in een geheel nieuw daglicht zien, vele, die andere lezers onbeduidend ſchenen, krygen door zyne ſcherpzinnigheid de grootſte belangrykheid. Meermalen vorscht hy na en ontdekt de ſchynbaar ongelykſoortige werkingen, waarop men nooit zou gekomen zyn, en trekt dikwerf uit het tegenwoordige gevolgen voor het toekomende, die reeds meermalen zyn uitgekomen."

„ Inzonderheid boeijen zyne aanmerkingen, afſchilderingen en verhalen, die de Aardrykskunde en voornamelyk de Natuurkunde, betreffen, ieders aandacht. Hy is, zonder immer eenige mylen ver buiten zyne geboorteplaats *Koningsbergen* ge-

geweest te zyn, met de ligging, het klimaat, de inrichting en staatsgesteldheid, de merkwaardigheden en byzonderheden van alle landen, ja men zou kunnen zeggen, van derzelver byzondere provintien, districten en steden, en met het karakter, de zeden en gebruiken van derzelver inwooners, zoo wel bekend, dat een reiziger, die uit *China* kwam, toen hy onzen Professor van dit land hoorde spreken, hem vroeg sedert hoe lang hy *China* verlaten had."

„ Kant haat alle vleijery. Hy zegt: „ Vleijers en jabroers, die een voornaam man geern het hoogste woord geven, voeden deze hem zelven zwakmakende drift, en zyn verdervers der grooten en magtigen, die zich aan deze begocheling overgeven." Hy is een wereldburger; by hem is geen aanzien van persoon; hy *gedraagt* zich met kieschheid en beleefdheid *jegens iedereen*, die daarop aanspraak heeft; maar *alleen*: „ *hy die God vreest en recht doet, is hem aangenaam*," dien vereert hy. Zyne grondstelling is: „ niets is goed op zich zelve, dan alleen een goede wil," en blotelyk naar deze bepaalt hy ook de waarde en de waardigheid van een mensch. Hier is 'er een voorbeeld van. In een gezelschap, waarin onze Wysgeer zich bevond, was het gesprek gevallen op onzen waarschynlyken toestand in een ander leven, het eenmaal wederzien van onze geliefden, en op de vreugd, welke wy daar uit den omgang met de helden en wyzen van den voortyd schepppen kunnen."

„ De een verlangde deze, de andere gene groote mannen, als een Cicero, Homerus, Plato, Newton enz aantetreffen. Toen men nu Kant naar zyne mening vroeg, zeide hy: „ in een anderen staat zou ik niemand liever wenschen aantetreffen, dan myn ouden getrouwen Lampe." Deze Lampe was de knecht van Kant, wien hy zich

nog altyd met liefde en achting herinnert, en hier door te gelyk dezen braven man in het hart van alle goede menschen een benydenswaardig gedenkteken ſticht."

„ KANT onderſcheid zich boven zoo menig ander geleerde en denker daardoor, dat hy eene gedachte, die hem invalt, nooit zoo ver achtervolgt, dat hy daardoor zyne opmerkzaamheid, van het geen in het gezelſchap voorvalt, laat aftrekken. Hy is daar nooit in nadenken verdiept, maar ſtuit, om zoo te ſpreken, zyn diep navorſchen en zyne wysgeerige beſpiegelingen binnen zyn kamer. Men kan 'er zich naauwlyks van overtuigen, dat de zoo opgeruimde luimige man in het gezelſchap de opſteller is van de kritiek der reine rede."

„ KANT is geheel meester over zich zelven. Hy heeft niet alleen de rede op den throon der Wysgeerte verheven, en haar alles, het zichtbare en onzichtbare onderworpen; maar hy heeft ook zich zelven tot haren ſlaaf gemaakt en neemt hare wetten onverbrekelyk in acht. Hy leeft, zoo als hy leert! Deze woorden maken de geheele kritiek zyner daden uit, en niemand kan komen en den Wysgeer iets voorwerpen, wat berisping verdient. Wel waagde de tand van den nyd zich aan hem, men wilde gevaarlyke ſtellingen in zyne ſchriften ontdekt hebben, dan KANT beſchaamde zyne vynden en won de gunſt van zyn Koning.— Zyne driften en zyne neigingen heeft hy geheel in zyne magt, en hy is dus in elk opzicht een Wysgeer, voor de waereld, voor den leerſtoel en voor zich zelven."

„ De hooge jaaren van KANT dwongen hem, zyne plaats als Profeſſor neerteleggen; echter werkte hy nog altyd als ſchryver voor de waereld."

„ Als hy werkt, moet 'er eene volkomen ſtilte om hem heerſchen; niets mag hem ſtoren. Dit ſtrekte

strekte zich zelfs tot op zyne voorlezingen uit. Het minste geluid was toereikend, inzonderheid in zynen hogen ouderdom, om de draad van zyne voordragt te verwarren of zelfs af te breken. Om zyne aandacht wel gevestigd te houden, pleegt hy gewoonlyk zyn oog te richten op dien van zyne toehoorers, die vlak tegen over hem zat. Dit was een tydlang een jong mensch, van wiens rok een knoop af was, en die dit uit nalatigheid niet verhiep. Kant staarde met oogen, die zich niet afwendden, op hem en op die plaats van zyn rok, waar de knoop af was, en ging in zyne voorlezingen ongestoord voort. Kort daarop liet de student aan zyne rok een nieuwen knoop aanmaken en ging weer op zyn gewoone plaats zitten. Nu was de Professor gedurende het geheel uur verstrooid, verloor dikwerf de draad van zyn voorstek, en in zyne bewysgronden heerschte geen samenhang. Na het eindigen der voorlezing liet hy den Student by zich komen en zeide tot hem, dat hy sedert een gerulmen tyd gemerkt had, dat 'er een knoop van zyn rok af was. Het jonge mensch viel hem in de rede, en verzocht om verschoning, dat hy zoo lang nalatig genoeg geweest was, om den knoop te laten aanzetten. „ Neen, neen, antwoorde Kant, dat meen ik niet; ik zou veel eer verlangen, dat gy 'er de knoop weder liet afnemen, want hy hindert my."

„ Kant doet alle dagen na den middag eene wandeling van een paar uren, want het vroeger te doen, daar toe ontbreekt het hem aan tyd, en tot deze wandeling kiest hy gewoonlyk den weg naar de hollandsche boomen. Het ongunstigste weder kan hem niet verhinderen deze wandeling te doen, die hy met recht tot onderhouding van zyne gezondheid voor noodzakelyk houdt. Hy trekt dan zyn blauwen overrok aan en bekommert 'er zich weinig over, dat de genen, die hem

tegen

tegen komen en hem niet kennen, hem eer voor een braaf burger uit *Koningsbergen*, dan voor den leeraar der waereld aanzien."

„ KANT is ongehuwd gebleven. Zyne financiele omſtandigheden in jonger jaren lieten hem niet toe een huisgezin te aanvaarden. Echter is hy een groot bewonderaar en beminnaar van 'een gezelſchap van fatzoenlyke vrouwen; en toen de kring van zyne vrienden al kleiner begon te worden, hoorde men hem wel eens 'er zich over beklagen, dat hy niet gegoed genoeg geweest was, om in den gehuwden ſtand te treden. In ſtede daar van heeft hy zich nu aan de wysgeerte gehuwd, en heeft eene talryke en onſterflyke nakomelingſchap. Zyn geest hecht zich even zoo gemakkelyk aan de afgetrokkenſte waarheden, dan aan de alledaagſche ſtof der geſprekken. Geene dame is grooter kenſter, dan hy kenner, van blondes, mouſelines, bouffantes, kapſels, halsdoeken en ſpencers."

„ Jeggns armen is KANT zeer weldadig. Hy ondersteunt menig een in het geheim en deelt aanzienlyke ſommen onder zyne behoeftige nabeſtaanden uit."

„ In zyn werk — de ſtryd der faculteiten — zegt KANT van zich zelven: „ ik heb uit *hoofde* van myne platte en enge borst, die voor de beweging van het hart en van de long maar weinig ruimte laat, een natuurlyken aanleg tot zwartgalligheid, die in vroeger jaren tot aan verdriet in het leven ging. Maar de gedachte, dat de oorzaak van deze benauwdheid van het hart welligt alleen werktuigelyk en niet weg te nemen was, bragt het weldra zoo ver, dat ik 'er my in het geheel niet over bekommerde, en dat 'er gedurende dat ik my in de borst beklemd gevoelde, in het hoofd echter kalmte en opgeruimdheid heerschte, die niet naliet, zich ook in gezelſchap, niet naar afwisſelende luimen — zoo als de Hypochondristen plegen — maar opzettelyk en natuurlyk medëtedeelen. En daar men in het le-

leven meer vermaak vind, door het geen men in het vrye gebruik van hetzelve doet, dan door het geen men geniet, zoo kunnen werkzaamheden van den geest een ander soort van verhoogd levensgevoel overzetten tegen de stremmingen, die alleen het ligchaam raken. De beklemdheid van borst is my bygebleven; want hare oorzaak ligt in den bouw van myn ligchaam. Maar over haren invloed op myne gedachten en daden ben ik meester geworden, door myne aandacht van dit gevoel aftetrekken, als of het my in het geheel niet aanging."

VII. HOOFDSTUK.

REIZEN naar de Kaap de goede Hoop, Ierland *en* Noorwegen, *in de jaren* 1791 *tot* 1797: *door* CORNELIS DE JONG, *met het onder zyn bevel staande 's Lands Fregat van Oorlog* Scipio. *Derde en laatste Deel, met Platen. Te* Haarlem *by* Fr. Bohn, 1804. 232 *Bladz. gr. Octavo. De prys is f* 3—:—

Met dit derde Deel, wordt deze zoo bevallig geschreven als vele belangryke byzonderheden behelzende *Reize* besloten. De Heer DE JONG beschryft in dit Deel zyne reizen over Land, van *Bergen* in *Noorwegen* tot *Groningen;* waarin wy vele byzonderheden omtrent *Noorwegen*, *Denemarken* enz. opgetekend vinden, omtrent de land- en luchtsgesteldheid, voortbrengzelen, wegen, aart en zeden en gewoonten

der

der bewoneren, en allerhande ontmoetingen op de reize, sommigen van eene ernstige, maar ook andere van eene grappige natuur, by voorbeeld, het volgende, *Bladz.* 22. te *Marienstuen* voorgevallen eene plysterplaats in *Noorwegen*; „Van koffy en thee," schryft onze Reiziger, „hadden wy ons niet voorzien, veronderstellende dat zulks overal te bekomen zoude zyn; doch *Noorwegen* is ook hierin ten achteren. Trouwens deze thans zoo algemeene dranken heugen ook in *Europa* nog maar nauwlyks twee eeuwen; in het begin der zeventiende eeuw was de koffy in *Engeland* volstrekt onbekend, zodanig zelfs, dat, volgends CHANDLER, een reiziger dier natie in het jaar 1610 uit *Constantinopolen* aan zynen vriend schreef: „de Turken zitten in huizen, naar kroegen gelykende, en drinken een drank, die zy koffa noemen, na welke zoo zwart als roet en in smaak daaraan niet ongelyk is, uit kleine chineesche schalen zoo heet, als zy het kunnen slurpen." Aan dezen zwarten drank evenwel gewoon, had ik des avonds te vooren aan den boerenkastelyn van *Marienstuen* doen vragen, of hy ons niet aan wat koffy zoude kunnen helpen? Het antwoord was, dat voorige reizigers in het voorleden jaar een trekzel koffy hadden nagelaten, en dat, daar deze drank veel te kostbaar en ook te ongewoon voor boeren was, men ons dezelve zoude voorzetten. Zy kwam met goede room en hagelwitte zuiker, zynde stukken van melisbroden, almede door vorige reizigers achtergelaten. De kommen wierden vol geschonken, en ieder zette ze met gretigheid aan de lippen; maar nauwlyks was een teug in den mond en een klein gedeelte naar binnen, of allen raakten op hetzelfde oogenblik aan het braken; nooit heeft de apotheek affchuwelyker drank opgeleverd: de heerlyke koffy was getrokken snuiftabak. Om den mond te zuiveren nam ik water,

daar

daarna zyn, toen brandewyn, maar alles te vergeefsch, de walg bleef voortduren en de boer wierd met zyn geheel geslagt, daar wy dachten, dat hy ons de poets gespeeld had, gewenscht, daar hy niet komen moet. Om evenwel zeker te zyn, deed ik hem binnen roepen, zettede het gezicht in den besten plooi en vroeg hem, of hy nooit koffy dronk? Neen Heer! zeide hy, die groeit niet voor boeren; evenwel in de stad gebeurt het somtyds. Wilt gy dan een kommetje? vroeg ARKERMAN, en dit met blydschap toegestemd zynde, gaf de bediende hem een volle kom. De goede boer, gulziger dan wy, sloeg aanstonds een grooten slok naar binnen en gaf dien ook oogenblikkelyk weder terug, terwyl hy intusschen honderd verschoningen maakte, zeggende by herhaling in zyne verlegenheid, dat hy geen geld voor iets verlangde, wanneer wy het maar vergeven wilden, dat zyne dochter een verkeerd peperhuisje gegeven had. Het hartig drinken had zyne onschuld bewezen; ik had thans medelyden met den armen man, en erkende by ondervinding met hem, dat snuiftabak met room en zuiker een afschuwelyke drank is."

Wy willen nog de één en andere aanmerking overschryven, dewyl wy te vooren reeds dit Werk den welverdienden lof gegeven hebben. Zie hier eene beschryving van de eenvoudige zeden der boeren en boerinnen in eenen oord van *Noorwegen*, Bladz. 33.

„ De klederdragt dezer boeren is weinig onderscheiden van alle de vorigen, behalven in de mutzen, die blaauw en wit, of rood en wit zynde, meer vreemd dan fraai staan. De boerinnen hebben het hair even als de soldaten gebonden, enkele vlechten het en dragen daaraan tressen van gekleurde draden; anderen wederom leggen het rondom het hoofd als de condés der indiaansche vrouwen.

wen. De rokken zyn algemeen zwart, met ontelbare kleine plooijen aan den band, waaraan een rond jak zonder mouwen is vastgemaakt. De hemden zyn van hennip geweven, doch vry goed, en ſommigen met figuren bénaaid. Voor aan de borst hebben deze vrouwen twée of drie zilveren knoopjes met kettingjes, aan wier uiteinden kruisſen hangen. Meest allen hebben yzer onder de ſchoenen, en de taal dezer lieden, die noch Deensch noch Noordsch is, is een mengelmoes, aan deze ſtreek eigen, en zeer moeijelyk om te verſtaan. Deze menſchen evenwel, hoe eenvoudig ook, zyn verre van ongelukkig te zyn. Afgeſcheiden van ſteden en beſchaafder landen, zyn zy zichzelven alles, en behoeven niets meer. Minder benoodigheden en minder behoeftens, dan wy, kennende, leven zy, even als de buitenlieden in onze verſte bezittingen in *Afrika*, in eene gelukkige onafhanglykheid, aan zich zelven genoeg hebbende. De boer velt zyne boomen, zaagt planken, bouwt zyn huis, zet 'er een molen by en legt eene brug over de rivieren; hy ſmeedt, weeft, brouwt, doet met één woord alles, en beſchaamt ons met onze zogenaamde meerdere kundigheden. Zeeman zynde, kwam dikwerf in my deze gedachte op, wanneer deze boer en ik, beiden op een onbewoond eiland ſchipbreuk leden, wie van ons zoude het ongelukkigſte zyn? en het antwoord was altoos voor my zelven vernederende. De hekken en bruggen in dit gedeelte der waereld beſtaan uit enkel hout zonder yzer; twee zwaare balken worden over de niet zeer breede rivier gelegd; andere ligtere legt men 'er dwars over heen en op de eindens van dezelve weder twee, die, juist boven de onderſten geplaatst, daaraan met houten pennen worden vastgehecht, en zie daar eene vaste en ſtevige brug. Paarden en koeijen ziet men hier ſchaars; zy weiden alle op de bergen, dikwyls

uuren

uuren en dagen wyd van de wooningen der eigenaars af."

Voorts worden op IV fraaije gecouleurde Plaaten, verſcheidene Beeldjens van Noordſche Boeren en Boerinnen vertoond, waaruit wy derzelver kleederdragt duidlyk zien kunnen.

Merkwaardig zyn de byzonderheden, welke onze Reiziger verzameld heeft, omtrent de dood van KAREL XII, den vermaarden Zweedſchen Koning, in het begin der laatſtverlopene eeuw voor *Fredrikshal* geſneuveld, Bladz. 83 volgg.

Te *Koppenhage* aankomende, ſchryft hy Bladz. 125.

„ Het eerſte, dat de aandacht treft, is de menigte van barakken, waarin 's konings matrozen hun verblyf houden, van welken het Ryk, gelyk u reeds bekend is, altoos zoo in vrede als oorlog een zeker aantal in vasten dienst heeft. Men begroot hun getal op meer dan 30000 mannen, welke niet dan onder byzondere vergunning van hunne opperhoofden het Ryk mogen verlaten en op de eerſte aanmaning weder in hun vaderland moeten verſchynen. Dan die, welken hier in de barakken woonen, zyn nog wederom van de anderen afgeſcheiden, aangezien zy alle oogenblikken ten dienst moeten ſtaan en daarom bezoldigde matrozen kunnen genaamd worden. Zy zyn verdeeld in diviſien, waarvan er vier zyn, en waar van elk zyn byzonderen chef heeft. Iedere diviſie is wederom onderdeeld in tien kompagnien en eene kompagnie vuurwerkers, die te ſamen, zo myne berichten juist zyn, niet verre van de 1300 mannen en dus de vier diviſien ruim 5000 mannen zullen uitmaken, welke tot den dagelykſchen dienst zoo op de oorlogſchepen als ſcheepswerven gebruikt worden. Waarlyk eene zeer goede inrichting, daar ze ſteeds en dadelyk bevaren en geoefende menſchen oplevert; een voordeel

en genoegen, waarvan onze Zeeofficieren, (ik ſpreek hier uit onaangename ondervinding) die, by de aanvaarding van ieder ſchip, het volk van abeaf weder op nieuw moeten beginnen te leeren, nauwlyks denkbeeld kunnen hebben."

Een *Tafel* ingevoegd tuſſchen Bladz. 132 en 133. vertoont ons den ſtaat der *Deenſche* Zeemacht van den jaare 1767 tot September 1799.

Ten aanzien van het karakter der *Deenſche* natie ſchryft de Heer DE JONGE, Bladz. 137.

„ Meestal zyn de Deenen welgemaakte, forsgeſpierde, gezonde, groote, ſterke, blonde mannen; het vel, voor zoo verre het aan geen zon en andere beleedigingen van het weder is blootgeſteld, is over het algemeen zeer blank; de oogen blauw en het hair piekig afhangende, zelden krullend. De voedzaamſte ſpyze, vooral vleesch, is hunne geliefdſte kost. Men houde de tegenwoordige Deenen als zeer gefchikt voor het ſtille leven; zy beminnen de rust en zyn, byzonder in de mindere kringen, weinig geſteld op groote gezelſchappen. Eigenzinnigheid en achterhoudenheid wordt aan deze natie te laste gelegd; doch daarentegen worden ook deugden van eergierigheid, eerlykheid, trouw, vaderlandsliefde en eene dapperheid, welke aan rukeloosheid grenst, aan hun niet betwist."

Waar na de oordeelkundige Schryver nog eenige aanmerkingen maakt over de Zeetogten en Zeeoorlogen der oude *Noormannen*, en over de Schepen der Ouden, welke by hem verdienen nagelezen te worden; ook zal de Lezer, Bladz. 181 enz. vele merkwaardigheden vinden, de oude Noordſche Volken betreffende; doch, wy moeten hem, tot het werk zelf verzenden; alleen nog deze Aanmerking, *Bladz.* 212 en 213 voor die er de proeve van zou willen herhaalen:

„ Van visch ſprekende doet my dit denken aan een

een myner vrienden, die, een liefhebber van onderzoek zynde en in het tweede Deel myner reizen, bladz. 317 gelezen hebbende, dat men in *Noorwegen* de oesterbanken bewaarde, droogde, tot poeder maakte en in de ſauzen gebruikte, hiervan in de laatſtleden maand February een proef heeft genomen. Na de oesterbanken op een tinnen bord te hebben uitgeſpreid, droogde hy dezelve op eene gewoone ſtoof boven matig vuur, waartoe een geruimen tyd nodig was. Vervolgens in een vyzel tot poeder geſtampt, bood hy my dezelve onlangs, terwyl wy aan tafel zaten, onder deze gedaante, in een flesje aan. Ieder nam 'er van en het voldeed, vooral by de visch, byzonder wel, terwyl de vrouwen daarenboven, eenſtemmig van gevoelen waren, dat, wanneer de ſaus zelve met dit poeder wierd toebereid, het nog veel beter voldoen zoude. Ziedaar dus eene aanwinst en party getrokken van iets, dat weleer weggeworpen wierd."

Het Werk is met eenen nauwkeurigen Handwyzer verrykt; let het welk in onzen tyd bykans buiten gebruik geraakt is, maar het welk waarlyk groote nuttigheid heeft en gemak voor den Lezer aanbrengt.

VIII. HOOFDSTUK.

POEZY. Uitgegeeven door Mr. WILLEM BILDERDYK. *Tweede Deel. Te* Amsterdam *by* J. Allart, 1803. 176 *Bladz gr. Octavo. De prys is f 2: 12 —*

Dit Tweede Deel der overschoone *Poezy* van Mr. W. BILDERDYK, één der voornaamste Nederlandsche Dichters van onzen tyd, bevat weder 32 Stukjens, van onderscheiden Dichters, de meesten echter van hem zelven; Brieven, Romances, gelegenheids-gedichten, Puntdichten en Byschriften, welke door vinding, vernuft, vloeijende *versificatie*, enz. uitmunten.

Bevallig en zacht vinden wy het volgende Stukjen, Bladz. 20. getekend S.

DE SCHAAPJENS.

Wat leeft ge, ô Schaapjens, hier gelukkig en te vreden!
Hoe lieflyk smaakt u 't gras dat ge op uw paden vindt!
Uw zorgloos hart beklemt geen toekomst, *geen* voorleden;
Naauw minnend, zyt gy reeds bemind!

Natuur beveelt aan uwe harten:
Uw liefde kent die stem alleen,
En ongenaakbaar voor haar smarten,
Geniet gy steeds haar zaligheên.

Gy

Gy hebt geen harteleed in tranen uitgegieten,
Die, als ons hart den plicht een offer brengen moet,
Van onze bleeke wangen vlieten! —
Geen hopeloze wensch wordt in uw hart gevoed!

Geen Eerzucht, Eigenbaat, of Afgunst spoort uw driften:
De schichten, die de laster schiet,
Die steeds in 't zuiverst hart de kalme rust vergiften,
Verbittren uwe dagen niet.

Wat is het voorrecht, daar ge, o Sterfling, meê durft pralen?
Dat naauwbeperkt verstand? Wat hebt gy nuts daarvan?
Verstand, het geen de schok van elke drift doet dwalen,
Een enkle blik vervoeren kan!

Wat kampt het niet vergeefs met dolende begrippen! —
Het zal de leidstar zyn die ons door 't leven leidt:
En dikwerf laat het ons van 't zaligst voetpad glippen,
Om reddingloos te staan, omringd met duisterheid!

O Schaapjens, gaat uw zorgloos leven
Niet boven aanzien en geboort',
Waarby 't gevoelig hart steeds voor zich-zelf moet beven,
En de onverbidbre plicht zyn beste wenschen stoort? —

Waar keeft, die, hier op de aarde, op zeker heil vertrouwde!
't Geluk rooft morgen weer, het geen 't ons heden gaf:
Verſtand noch voorzicht baat, en wie 'er veel op bouwde,
't Weert geen van hare ſlagen af.

O Schaapjens, ſmaakt dan 't korgloos leven:
Geniet in vrede 't zoet, daar ge onbekommerd weidt,
Door 's Scheppers milde hand in weide en beemd verſpreid!
O Ja, des Stervlings lot is boven 't uw verheven,
Maar de aard is niet gemaakt voor 't heil dat hem verbeidt;
En wat deze aard vermag te geven,
Is onvolkomen —: neen, is louter nietigheid!

Vindingryk is het volgende, Bladz. 62.

ECHTE LIEFDE.
Zinnetjen.

Uit verſcheiden bronnen ontſproten,
Doch vereenigd ſaamgeſloten
Tot een onverdeelbaar vocht,
Vloeien, ſtroomen, kronkelen, zwieren,
Twee rivieren
In gemeenen loop en bocht.

Maar in dit vereenigd vieren,
Daar zy door 't gebergte ſchieren,
Deelt een vreis heur' ſtroom in tweê:
Zyn ze nu niet afgeſcheiden?
Neen, geen druppel ſtort in zee,
Of hy is een deel van beiden,
En voert beider weezen mee.

Laat

Laat geveld hunn' loop verſtouren!
Laat het bed en oevers ſchuren!
Echtvriend wierden zy tot een.
Waar zy de armen henen ſtrekken,
Waar zy trekken,
Let en wenen blyft gemeen.

Zoo, zoo zyt gy, Echtelingen,
Wiz de ware glood doordringen,
Wie hy ſaamenſmeiten mocht!
Niets dat u van één kan rukken,
Tot vene eukke niet gewrocht!
Vals de Wereld ook in ſtukken,
Eeuwig blyft gy ſaamverknocht.

Achter dit ſtukjen volgt een ander, getyteld. *Houwelyck-prent door* Jacob Cats, het welk voorkomt, als *onlangs, uit een oud Handſchrift, gevonden*, doch echter geteekend B. Waaruit men zou kunnen gisſen, of het Stukjen niet van Bilderdyk ware, en eene proeve behelze van eene navolging, welke, in dit geval, voortreflyk geſlaagd is; inhoud, loop van gedachten, verſificatie, ſpelling zelfs is de eigenaartige, van den zoetvloeijenden Volksdichter. Wy zouden het gaarn een plaatsjen inruimen, ware het niet te lang voor ons beſtek.

Zie hier een ander Stuk met B. geteekend, en getyteld:

GROOTHEID.

Geloof niet licht aan Groote namen,
Aan wondermenſchen, wyd beroemd:
't Zyn Waereldgroteſken en Tyrannen,
Die 't aardryk met dien naam beneemt.
De ware Held, de ware Wyze,
Hoe meer hy in verdienſte ryze,
Hoe minder hy in de oogen ſtraalt;

En, die den roem der waereld winnen,
Begoochlen ſlechts der dwazen zinnen,
Om dat hun ware grootheid faalt.

Met ydlen damp en ſmook omgeven,
Vertoont zich 't Nachtſpook aan 't gezicht,
Het hoofd ten ſtarren opgeheven,
In 't ſchoemringgevende avondlicht.
Maar nader! 't Voorwerp zoo ontzettend,
In d'eerſten opſlag zoo verplettend,
Heeft al die grootheid van den ſchyn.
De damp, waarmeê het is omtogen,
Verdubbelt zyn geſtalt' aan de oogen,
En 't blykt een nietig ding te zyn.

Maar veſt uw' blik op een' dier Bergen,
Met ys en Winterſneeuw gekroond,
Die d'adelaar des Hemels tergen,
En zeg my, hoe hy zich vertoont?
Verheft hy 't hoofd wel op de kimmen,
Als om den Hemel aan te grimmen?
Verbaast hy de oogen die hy trekt?
Schynt niet veeleer zyn hoogte matig,
Zyn ryzing even zacht als ſtatig,
Zyn luiſter met een wolk bedekt?

Doch waag het, om hem op te ſtygen.
Hoe verder u uw voetſtap brengt,
Hoe meer uw matte borst zal hygen,
Hoe min gy hem beſtygbaar denkt.
In 't eind, na de onvermoeidſte poging,
Genaakt gy 't doel van uw bevooging:
Zie daar den langgewenschten top!
Helaas! hoe vindt gy u bedrogen!
Hier ryst hy 't ſteilſte naar den hoogen,
Hier ziet gy geen beklimmen op.

Niet

Niet anders is voor die hem kennen,
De Wyze, wien die naam betaamt:
Niet zulken, wier geleerde pennen
Hun Letterdievery beſchaamt:
Niet zulken die op lof van dwazen
Met gretigheid en wellust azen,
Verſlaafd aan ydelheid en waan;
Maar zy, die in zich-zelf beſloten,
Door roem noch naſpraak om te ſtoten,
Als rotſen op haar wortels ſtaan.

De ſtormen mogen om hem gieren,
Zyn kruin is boven wind en weêr:
Hy lacht met kluisters en lauwrieren;
Zyn eigen waarde maakt zyn eer.
Hy weet zich-zelven juist te ſchatten,
En zoekt geen ſchyn van meer te omvatten,
Noch draagt te koop wat God hem gaf!
Maar, om zich andren nut te maken,
Zal hy zyn' eigen' kring verzaken,
En dalen tot den hunnen af.

Verwondring voor zich op te wekken,
Is verr' beneden 't geen hem past:
Wie de oogen tot zich tracht' te trekken,
Geen Wysheid is aan praalzucht vast.
Hy zal een' leeftyd met ons wonen,
En nooit zyn meerderheid vertoonen;
Ja, als zyn kennis ons verlicht,
Zo ſchynt hy 't ſlechts uit ons te delven,
En wy, wy danken 't aan ons-zelven,
Wat we aan zyn Wysheid zyn verplicht.

Doch koomt, en kent hem meer volkomen,
En zoekt den peil van wat hy zy!
Dan wordt zyn grootheid eerst vernomen,
Dan blykt zyn innige waardy!
Dan zal hy dat Gebergt' gelyken,

Wier toppen altyd verder wyken,
Naar mate dat wy wyder gaan;
En, moedloos na een aantal jaren,
Zult ge alle denkbeeld laten waren,
Om ooit met hem gelyk te staan.

Wy eindigen met een voorbeeld van een Puntdicht te geven.

RYKDOM.

„ *Tienduizend Guldens zeeker en jaarlyks van te leven,*
„ *En 'k zou gelukkig zyn en onbekrompen geven,"*
Was Strefons dagelyksch gesprek.
Nu heeft de man zyn' wensch verkregen;
Maar gieriger dan ooit in 't midden van dien zegen,
En altyd klagend van gebrek.
„ *Geen wonder (roept hy uit)! een arme kan vergaderen,*
„ *Maar rykdom is een slaaf van 't zoogenaamd fatsoen.*
„ *Met duizend Guldens 's jaars is 't moeglyk,*
„ *iets te sparen;*
„ *Maar die 'er tien bruit, heeft zeventig van doen."*

IX. HOOFD-

IX. HOOFDSTUK.

TAFEREELEN uit het MENSCHELYK LEVEN. Uit onderſcheidene Schryvers byëen verzameld, door A. BRUGGEMANS. *Tweede Deel. Te* Dordrecht *by* E. Bonte, 1802. 257 *Bladz. gr.* 8*vo. De prys is* f 1:16—

Toen wy in onze *Boeknaal der geleerde Waereld* voor *April* 1802. Bladz. 405 volgg. het *eerſte Deel* dezer *Tafereelen uit het Menſchelyk Leven* aankondigden, en naar waarde aanpreezen, maakten wy tevens de by ons, onder het leezen, zich opdringende aanmerking, dat de verhaalen in het I. Deel van deze Tafereelen, over het geheel, te veel yzing en ſchrik verwekkende waren. In dit *Tweede* Deel heeft de Heer BRUGGEMANS dit veranderd, en zelfs eenige Verhaalen, die reeds voor hetzelve in gereedheid waren, laaten liggen; daar voor in de plaats gevende, meer *aangenaame* verhaalen, in welke, by flot, de deugd beloond wordt, en de menſchelykheid zegeviert.

Vier Verhaalen maken den Inhoud van dit *II. Deel* uit, in den zelfden kiefchen ſtyl en ſmaak behandeld, door welken de Heer BRUGGEMANS zich ook in het *Eerſte Deel*, onderſcheiden heeft. De Verhaalen zyn ALEXIS en CLAUDINA. Naar het *Fransch* van JOSEPH ROSNEY. ALCINA. Naar het *Hoogduitsch*, uit *Geſammelte Schriften zum Vergnügen und Unterricht; zweiter Jahrgang*.

achtes ſtuck. SOPHIA VAN FESTENBERG. Naar het *Hoogduitsch*, uit den *Geist der Teutſche Litteratur; erſter Jahrgang, erſter band, erſtes ſtuck*; en *De Hoogmoed*. Naar het *Hoogduitsch* van A. LAFONTAINE.

Van dit laatſte Verhaal willen wy kort een verſlag doen; het is geheel in den geest van LAFONTAINE, dien meeſter in het verhaalen; en beſtaat in Brieven van EVA, aan hare vriendin LOUISE. EVA geeft aan hare vriendin bericht van den HEER VAN DANNENBERG, die haar door haren oom, als minnaar, wordt aangeprezen, maar, in wien de vader van EVA en EVA zelve hoedanigheden beſpeuren, die hem ongeſchikt maken, om haar man te kunnen worden. Maar by gelegenheid van een ongeluk met hun rydtuig, bewyst een ander jongeling, die zich DROST noemt, aan EVA en haren vader zoo veel hulp en dienstvaardigheid, dat hy zich de vriendſchap des vaders verkrygt, en door dezen ten zynen huize onthaald wordt. Deze DROST is, in de daad, arm, maar bezit, tevens, dien *hoogmoed*, welken te ſchetzen, en tegen welken te waarſchuwen, de hoofdbedoeling van dit ſtukjen is. Deze DROST vat *insgelyks* liefde op voor EVA, maar welke intuſſchen kennis krygt, aan een ouden grysaart, die, van zynen zoon verzeld, dicht by haars vaders verblyf in afgezonderde eenzaamheid leeft, en zich WILLE noemt; en ingenomen met de vaderliefde en eerlykheid van den jongen WILLE, vat zy genegenheid voor hem op. Wy willen hier overnemen, de vergelyking, welke EVA tuſſchen den jongen WILLE en DROST maakt, op welken laatſten, niettegenſtaande zyn goed voorkomen, zy toch een erg vermoeden koestert. EVA ſchryft, Bladz. 198.

„Ik mag niet gaarne vergelykingen maaken, dewyl ik zoude vreezen DROST onrecht te kunnen doen; en echter vergelyk ik hen beiden gedurig. —

Bei-

Beiden zyn zy arm: Drost is daar trotsch op; en Wille — zoo noemen zy zich — Wille draagt zyne armoede zonder er aan te denken. Drost spreekt van zyne armoede; Wille schynt dezelve niet te kennen. — Beiden zyn zy fier. Drost woont by ons in huis, doch elke beleefdheid, welke hy ontvangt en aanneemt, moet hy vergelden, hy wordt boos, wanneer myn vader of ik hem een aartigheid bewyzen. Wille neemt niets aan van alles wat ik heb; doch de geringste beleefdheden der vriendschap en der vertrouwlykheid ontvangt hy met eene geheime verrukking. — Zy beminnen my beiden. Drost veelligt, ofschoon hy zeker is van de toestemming myns vaders, met hetzelfde gevoel, waarmede Wille my bemint. Ik ben ryk, zeer ryk. Drost wil zich niet opdringen. Wille heeft volstrekt geen hoop op myn bezit. Beiden verzwygen zy hunne liefde. Maar hoe? welk een onderscheid! Drost is koel, zelfs tegen de bewyzen van achting, die ik hem geef! — Wille? . . O, Louise!" — .

„ Ik vrees sterk, dat de fierheid van Drost grooter is dan zyne liefde. Ach, ik vrees zeer, — de hemel vergeve my, zoo ik hem onrecht doe — ik vrees zeer, dat hy zoo sterk over zichzelven waakt, om de zegepraal te hebben van te zeggen: „ Zy beminde my eerst." Ik vrees dit zeer; want . . doch stil daar van. Maar Wille? Die zwygt, dewyl hy niet hoopt; en hy zoude zelfs zwygen ook wanneer hy hoopte, dewyl hy geene waarschynlykheid ziet om myne hand te bekomen. Doch kende hy myn hart, wist hy waar toe myn vader in staat is, had hy slechts half zoo veel hoop als Drost heeft! O, een vertrouwelyke lagch van my zoude zyne ziel met blydschap vervullen; hy zoude zich alleen voor gelukkig houden om dat ik hem beminde. Drost zoude slechts zy gelukkig achten."

„ Tot

„ Tot deze vergelykingen, lieve Louisa! heb ik gronden; zeker ſlechts blikken, enkele woorden, wendingen in het geſprek; doch deze ſchynen my meer te zeggen, dan alle andere dingen, waar uit de menſch gewoonlyk oordeelt."

Heimelyk inmiddels weet Daost den Heer van Dannenberg by Eva's vader zwart te maken, en zich zelven zoo in te dringen, dat die Heer op zyne Dochter aandringt, om hem zich tot man te kiezen, waartoe Eva ook beſluit; doch, gelukkig, dat de Vader niet overhaast te werk gaat, waardoor Daost, die de Wille's had ontdekt, wier eigenlyke naam Ramsbo was, en door kwaadſpreken, als waren zy misdaadigers, zocht te doen verwyderen, zelfs ontdekt wordt. Met meer zekerheid dan te vooren ſchryft Eva, *Bladz.* 230 van hem:

„ O, recht, Louisa! recht, gy hebt zyn caracter getroffen: Hoogmoed! — Hy is een edel mensch; doch hy wil edeler ſchynen dan hy is, en wordt daar door laag. Hy wil alles zyn, en daardoor word hy nieteenmaal dat, wat hy konde zyn, zelfs veel minder dan dat. Hy wil boven alles verheven zyn, en wee dien, die daar aan twyfelt! wee dien, die hem tegenſpreekt! wee, wee, dien, die hem verhindert zyn rol te ſpeelen! en wel — verwonder u, Louisa! de rol van den Heer Less... in *Sophia's reizen*. Hoe ik op deze gedagte kom? Zeer natuurlyk. Ik heb *Sophia's reizen* verlegt; ik wil iets daarin naazien; Daost heeft dit werk ook; ik haal het zelve, en vind daar in plaatſen onderſtreept, en aanmerkingen bygeſchreven, die my bewyzen dat Less... zyn held in dezen Roman is, en het *originael*, welks *copie* hy ſpeelt."

„ Nu begryp ik alles, nu is my alles duidelyk: zyn geheimvol gelaat, zyne zucht om onbemerkt den ryken te ſpeelen, zelfs zyne neiging om met

den

den gemeenen postwagen te reizen. — Hy heeft — ik ben daar onlangs agter gekomen — eenen zeer kostbaaren ring gekogt, zelfs — wat ik slechts u vertrouw — half geborgd, dien hy niet dan op reis draagt. Hy speelt nooit; doch wee dien, die zulks niet opmerkt! Hy drinkt slechts één glas wyn over tafel; doch hy weet het zelve geldend te maaken. En zie, hy bemint my; doch hy wil slechts uit grootmoedigheid, uit medelyden, myne liefde met het geschenk zyner hand beloonen." —

„ O, lieve, lieve Louize! hoe dank ik mynen vader thans voor zyne behoedzaamheid, van hem myne belofte, de zyne te worden, nog verzwegen te hebben! Zie, hy beloofde myn' vader en my, het hart van den ongelukkigen grysaart te winnen. Dit gelukt niet; men wyst hem af, dewyl hy ook hier slechts een rol speelt. Ach, ware hy met zyne betraande oogen naar den ouden gegaan, hy zoude zyn hart gewonnen hebben, even als hy het myne half daar mede won! Maar neen, de ongelukkigen moeten niet gelukkig worden, of zy moeten voelen dat *hy* hen gelukkig maakt. Dat mislukt, hy wordt wrevelig; het *moet* gelukken; en daar het niet gelukt, wil hy liever de vyand der ongelukkigen worden. — Dat, dat is de afschuwelyke hoogmoed!"

De handelwyze van Drost omtrent zynen ouden vader ontmaskert hem geheel, terwyl integendeel door Louize's man, de beide Ranbergen, vader en zoon, als eerlyke, maar onschuldig mishandelde deugdzamen bekend gemaakt worden, hebbende de zoon zelfs met zynen vader, vrywillig, eene akelige gevangenis doorgestaan, om denzelven niet te verlaten. Waarop Eva met den jongen braven Ranberg verbonden wordt, terwyl Drost, met zynen *hoogmoed*, Bladz. 255. dus geschilderd wordt:

„ De zucht om den ryken man, den Grandi-

son

son te ſpeelen; een hoogmoed, dien, by den edelſten aanleg, door de vleiëryen zyner vrienden en van eenige vrouwlieden, gevoed werd, en dien, even als ik vermoede, het caracter van Less... eene verkeerde richting gaf, verleidden hem tot alle deze verachtelyke ſtreeken. Hy beminde my — dat heeft hy myn vader bekend — met alle teederheid; doch ik moest hem myne liefde het eerst ontdekken. Hy had my met Ranberg gezien; hy wilde dezen dus verwyderen. Hy vernam, even als ik, in het zomerhuis den naam der ongelukkigen, en hun voormalig verblyf; en op deze wyze kon hy ligt agter hunne omſtandigheden komen. Hy beminde zynen vader wezenlyk; doch hy vergat hem om zyne iedelheid te koesteren.— Dus daalde een in den grond edel man, door den verfoeilyken hoogmoed, tot laagheid af. Hy verloor myne hand, de achting myns vaders, zyne eigene achting, dewyl hy ſteeds meerder wilde ſchynen, dan hy was. Hy had zelfs ſchulden gemaakt, om eenen byſtand te ontwyken, dien hy te trotsch was om van myn' vader aantenemen."

„Hy konde," zeide myn vader, „een even zoo goede zoon zyn, als Ranberg, een edel mensch, een deugdzaam echtgenoot, een oprecht vriend, een geacht burger; en hy is van dit alles niets, dewyl de hoogmoedige duivel hem kwelde; Het doet my leed, want welke gewaarwordingen moet hy niet gevoelen, daar hy zich zoo eensſlags van zyne hoogte ziet nedergeſtort!" —

Zoodra ons het III. *Deel* dezes bevalligen en tevens leerzamen werks ter hand komt, zullen wy hetzelve, insgelyks, aan onze Lezeren doen kennen. Van dit Tweede hadden wy reeds, voor lang, moeten ſpreken.

LET.

LETTER-NIEUWS.

By J. Breebaart, te *Hoorn*, wordt uitgegeven en is alöm verzonden:

I. *Christelyk Magazyn, of Bydragen ter bevordering van Christelyke Verlichting en Euangelische Deugd, naar de behoefte van onzen tyd*, 3de Deels 1ste Stukje; — de Stukken hier in behandeld zyn: 1. over de betrekking waarin het verhaal aangaande de Wachters by het graf van Jesus ſtaat, tot de waarheid van zyne Opſtanding. — 2. Wordt het Lyden en ſterven van Jesus Christus in het Euangelie voorgeſteld, als ondergaan met het oogmerk om daar door het gezag dier Leere te ſtaven die hy verkondigd had? — 3. Over de invloed der Leerwyze op de Leer van het Christendom. — 4. Iets over *Hebreën* VI: 1 en 2. de prys is 14 ſtuiv. Van de 2 eerſte Deelen, uit 8 ſtukken beſtaande, zyn nog eenige compleete Exemplaren voorhanden a *f* 5: 12-

II. J. L. Ewald, *Korte Natuurpreeken*, 2 Stukjes byëen; — de onderwerpen hier behandeld, zyn: 1. Een zwaare, en ſpoedig, zonder ſchade, verdweenen ſneeuw. — 2. Eene laate, lang verbeide, en telkens noch achterblyvende Lente. — 3. De eerſte ſchoone Lentedag. — 4. Een groot Kinderfeest op eene opene plaats. — 5. Het gezicht van een vruchtbaar gezegend Veld, midden in den Oogsttyd. — Eene laate Herfstdag. — Het 2de Stukje bevat: 1. Een ſtille morgen met een onbepaald uitzicht naar het Oosten. — 2. Het gezicht van een groot liefderyk Mensch. — 3. De Lentezon — 4 en 5. Een heftige Brand. — 6. Een groot Veld vol Koorn. — Allen deze onderwerpen worden op een voortreflyke wyze zoodanig behandeld, dat zy zich ten hoogſten aanpryzen by elk die prys ſtelt op den Godsdienſtigen indruk welke de Natuur in den Mensch behoort te verwekken; de prys der beide Stukjes is *f* 1: 8 —

III. *Proeve over de waardy en het gezag van de Leere der Apostelen*, door J. Clarisse, Hoogleeraar te *Harderwyk*, *f* 1: 16

IV. *Euangelische Geſchiedverhaalen met betrekking tot Jeſus Christus*, door J. W. C. Tenckinck, Pred. te *Oostzaandam*, 2 Deelen, a *f* 3: 12 — en eenige weinige op groot papier, a *f* 4: 10 —

By J. Noman, Stadsdrukker te *Zalt-Bommel*, zyn de volgende Catechiſeerboeken gedrukt en te bekomen;

Als de 8ſte Druk van de *Korte Schets der Goddelyke Waarheden voor eenvoudigen*, door J. H. DE MIST, in leven Pred. te *Driel*, a 3 ſtuiv. — Dito *Uitgebreide Schets der Nadere Verklaring der Korte Schets der Goddelyke Waarheden voor Eenvoudigen*, door J. H. DE MIST, in leven Pred. te *Driel*, a 18 ſtuiv.

Derde Druk van P. BROUWER, *Eerſte Beginzelen der Hervormde Belydenis*, ten dienſte der kleine Kinderen, uitgegeven naa de Kerke-orde, a 2 ſtuiv. En vierde Druk van P. BROUWER, *Kort Ontwerp van de voornaamſte Waarheden der Hervormde Belydenis*, ten dienſte van Eerstbeginnenden, uitgegeven naar Kerken-orde, a 5½ ſtuiv.

F. Bohn te *Haarlem*, heeft in den afgelopen jaare, ter zyner Boekdrukkerye, de volgende nieuwe Werken gedrukt en alom verzonden:

I. Y. VAN HAMELSVELD, *Kerkelyke Geſchiedenis*, 6de en 7de Deel, met platen van R. VINKELES.

II. J. FOKKE, *Geſchiedenis van de agttiende Eeuw*; bevattende al het merkwaardige, het welke, zo in als buiten Europa, in de laatſte honderd jaren is voorgevallen, op eene zakelyke en beknopte wyze beſchreven, en uit de beste en meest geloofwaardige Autheuren en oorſpronkelyke Stukken, by eengetrokken, 3de Deel, met platen van R. VINKELES.

III. C. DE JONG, *Reizen naar de Kaap de goede Hoop, Ierland en Noorwegen*, in de jaren 1791 tot 1797, met 's Lands Fregat van Oorlog *Scipio*, 3de of laatſte Deel, vercierd met de Klederdrachten der Noordſche Boeren en Boerinnen, in 16 *gekleurde* Afbeeldingen.

IV. J. BARROW, *Reizen in de Binnenlanden van het Zuidelyk gedeelte van Afrika*, in de jaren 1797 en 1798; 2 Deelen met een nieuwe algemeene *Kaart* van de Colonie *de Kaap de Goede Hoop*.

V. SCHILLERS *Levensbeſchryvingen* van eenigen der meest beroemde en beruchte *Mannen*, meerendeels van onzen tyd, 3de Deel.

VI. A. FOKKE Sz., *Boertige Reis door Europa*, 5de Deel, met Caricatuurplaten.

VII. A. FOKKE Sz., *Het hoekjen van den haard*, of *Hiſtorie van Frankryk*, geduurende de Regeering van den Capetiſchen Stam, in een' boertigen ſtyl beſchreven, 2de Stuk, met Caricatuurplaten.

VIII. A. FOKKE Sz., *De Antike Helicon*, behelzende de Le-

Levens der Griekſche Dichters, van HOMERUS tot op CALLIMACHUS, met Caricatuurplaten.

IX. A. LAFONTAINE, *De Zonderlinge*, 2 Deelen, *compleet*, met platen van R. VINKELES.

X. A. LAFONTAINE, *Karel Engelman's Dagboek*, met platen naar JURY door MARCUS.

XI. A. LAFONTAINE, *De Familie van Halden*, I Deel met platen naar JURY door MARCUS.

XII. K. H. SPIESS, *Muizenvallen, Blaasbalgen Koop!* eene wonderbaare, maar echter zeer natuurlyke Geſchiedenis, met gegraveerde Tytel en Vignet van R. VINKELES.

XIII. SPIESS, *Reizen door de Holen des Ongeluks en Verblyven der Elende*, 3de Deel, met gegraveerde Tytel en Vignet van R. VINKELES.

XIV. Tweede en laatſte Vervolg op de *Reis naar Brunswyk*, door KNIGGE, behelzende: eene Reis van den Bailluw WAUMAN, Houtvester DOORNBOSCH en Dominé SCHOTTENIUS, van *Biesterberg* naar ***, ter bywooning eener Doopplegtigheid.

XV. *Voor Kinderen*, 3de Druk, met 12 nieuw geinventeerde, en in een goeden ſmaak *gecouleurde* plaatjes, in Cartonne band, 18 ſtuiv.

XVI. Nieuwe Algemeene *Kaart*, van de Colonie *de Kaap de Goede Hoop*, ontworpen volgens de naauwkeurigſte berekeningen van de afſtanden der plaatſen, en menigvuldige waarnemingen van Breedte, gedaan op eene Reis door deze Landſtreek in de jaaren 1797 en 1798, door JOHN BARROW.

HUIS- EN HANDBOEK VOOR DE GEREFORMEERDEN.

Zo noemt men met recht het *Zondags-Blad* voor de Gereformeerden; om dat het niet alleen een Uitmuntend en *Stichtelyk Huisboek* is voor alle *Godsdienſtige Huisgezinnen*, wegens de menigvuldige onderwerpen en Feeſtſtoffen die daarin behandeld zyn; maar ook is het een uitnemend *Handboek* voor jonge *Predikanten*. Nog weinige compleete Exemplaren zyn van dit zo zeer gezochte Werk voorhanden by den Uitgever W. Brave, op den Nieuwendyk te *Amſterdam* — En voor hen die nog aparte Nommers begeeren, ſtellen wy de gelegenheid open tot primo May 1804, zullende na dien tyd niet meer te bekomen zyn.

VOOR BYBELMINNAARS.

Nadien 'er thans wederom van het Belangryk Konſtſtuk: *De Geſlacht-Boom van ADAM tot CHRISTUS*, eenige Exemplaaren *Gecouleurd* in voorraad zyn, zo wordt, om elke

Bybelminnaar de gelegenheid om hetzelve te bezitten gemakkelyk te maaken, nog gecontinueerd met de Aflevering daar van, benevens de *Bybelſche Hiſtorie*, tot opheldering van denzelven, voor den ongemeen goedkopen prys van *f* 4: 10 in plaats van *f* 11: — in den Boekwinkel van M. Schalekamp te *Amſterdam*, in de Warmoesſtraat No. 203. — Dit Konſtſtuk, vervaardigd door de Eerw. Heeren B. SCHUTTE en A. REGULETH, Predikanten te *Amſterdam* en *Haarlem*, en met alle naauwkeurigheid nagezien door de Eerw. Heeren VREEGENS, TRELLONT en SPYKERS, Predikanten te *Haarlem*, vertoont een ſchoone *Haag-Eyk* met deszelfs *Takken*, *Bladen* en *Eikels*, op welke de naamen zyn gegraveerd dier geenen welke tot den Stam betrekking hebben, en aldus is de Geſlachtrekening van den Wortel of ADAM, af, gebragt tot den uiterſten Tak, welker uiteinde den naam van JESUS CHRISTUS draagd. Om alles duidelyker onder het oog te brengen, en dit Konſtſtuk tevens een bevalliger aanzien voor den Beſchouwer te geven, is het naar eisch der Zaaken en de Betrekking der Perſoonen, met onderſcheiden Verwen gekleurd. Het heeft eene hoogte van 62 Duimen, en is aan houten Rollen vastgehegt. — De *Bybelſche Hiſtorie*, mede door den Eerw. Heer R. SCHUTTE vervaardigd, bevat de *Geſlachtrekening* van ADAM tot CHRISTUS, en *Briefwiſſeling* daar over met den Eerw. Heer A. REGULETH, en is verrykt met een *Heelevels Kaart van de bevolking der Aarde in* NOACHS *tyd*, met eene Verklaaring van dezelven door den Hoogleeraar W. A. BACHIENE, waarin tevens de gewyde en ongewyde Gedenkſtukken vergeleken, en de Geſchiedenisſen en tyden der *Hebreeuwen*, *Egyptenaaren*, *Babyloniers*, *Aſſyriers*, *Meden*, *Perſen*, *Seleuciden* en *Lagiden*, worden vereffend; hetzelve is een Boekdeel in gr. 8vo van 570 Bladz. Een Berigt is gratis te bekomen.

J. L. Auguſtini, te *Haarlem*, geeft uit en heeft alomme verzonden: G. DE HAAS, *over de Openbaaring van Johannes, als een Boek voor het Verſtand en Hart.* In drie Deelen. Eerſte Deel. In groot 8vo. a *f* 2: 18 —

By den Boekhandelaar J. Allart te *Amſterdam*, wordt heden *gratis* uitgegeven: *Bericht en Voorwaarden van Inteekening*, op een zeer belangryk Werk; beſtaande in eene uitvoerige Verhandeling *over de platte, ſphæriſche Driehoeks- en Veelhoeks-meetingen en derzelver toepaſſing op de Sterre-Aardryks- en Zeevaartkunde*, het welke zal uitgegeven worden onder den tytel: *Handleiding tot de Beſchouwende*

en

en Werkdaadige Meetkunst der Platte en Ligchaamlyke Hoeken en der Rechtlynige Vlakken en plak Vlakkige Ligchamen, ontworpen door JACOB DE GELDER, Mathematicus in den *Hage*. Dit Werk, het welk de vrugt van des Schrivers tien jaarige arbeid is, bevat alles, wat voor Ingenieurs, Landmeeters, Waterbouwkundigen, Zeevaarenden, Aardryks- en Sterrekundigen, in den tegenwoordigen ſtaat der menſchelyke kennis noodzaaklyk moet gekend en beöeffend worden. De verëeniging van de voornaamſte vindingen en theorie der grooſte Wiskundigen van dezen tyd, met des Schrivers eigen vindingen en verbeteringen, maakt dit werk zoo volledig, methodiek, en algemeen nuttig, dat 'er in geene taal over dit onderwerp een werk met zoo veel zorgvuldigheid behandeld, en zulk eene rykdom van ſtof bevattende, zal voor handen zyn. Tot eene proeve van den Druk en de behandeling dezes Werks zyn tevens by den Uitgever deezes, en de navolgende Boekverkopers, (vermits dit niet aan alle zyne Correspondenten kon verzonden worden), voorhanden en te zien drie afgedrukte bladen dezes Werks. Als te *Dord* by Blusſé en van Braam, *Haarlem* v. Walrée en Comp., *Leiden* Haak en Comp., *Rotterdam* D. Vis, P. Holſteyn en van den Dries en Zoon, *den Haag* Erven van Cleef, Thierry en Menſing en Immerſeel, *Utrecht* de Wed. v. Terveen en Zoon, *Delft* de Wed de Groot en Zoon en J. Regeer, *Maasſluis* M. van Lopik, *Gorinchem* J. v. d. Wal, *Gouda* Brinkman en Klein, *Schoonhoven* Schieke, *Schiedam* van Hemsdaal, *Middelburg* Wed. W. Abrahams en S. van Benthem, *Vliſſingen* Maarsman, *Zutphen* van Beest, *Zwol* F. Clement en de Vri *Arnhem* P. Nyhof, *Hoorn* Breebaart, *Deventer* Brouwer, *Breda* van Bergen, *Leeuwarden* Cahais, *Groningen* J. Oomkens en H. Eekhoff, *'s Bosch* Palier en Zoon, *Harlingen* v. d. Plaats, *Workum* J. Verwey, *Franeker* D. Romer, *Zaandam* H. v. Aken, *Enkhuizen* Franx, *Purmerende* Peereboom en Zoon, *Harderwyk* J. van Kasteel, *Alkmaar* Molkman en Comp., *Goes* D. Koning Bz., *Nymegen* Haspels, *Zierikzee* A. van Setten, *Coevorden* van der Scheer, *Briélle* Boers en Merkenburg, *Amersfoort* Blankenburg, *Embden* E. Eeckhoff, *Z Bommel* J. Noman, *Vlaardingen* Nykerk, *Thiel* Repelius, *Edam* Rolff, *Bergen op Zoom* Verkouteren, *Campen* Brok, *Sneek* van Gorkum en te *Zaandyk* by C. Brandenburg.

BEKENDMAKING.

Voor den geringen prys van *f* 6:10— in plaats van *f* 17- worden aan de eerstkomende afgeleverd de weinige nog overige Exemplaaren van den Vierden Druk van het zo uitlok-

lokkend als nuttig Leesboek, getyteld: *Gedenkwaardige en Vermaakelyke, Nuttige en Leerzaame Deensche Brieven:* Waarin op eene aangenaame wyze, de Reizen en byzondere Ontmoetingen worden medegedeeld van een *Afiatisch Prins*, genaamd MENDOSA, door verscheide Landen en gedeelten der Waereld, als *Indien*, *China*, *Portugal*, *Spanie*, *Italien*, *Frankryk*, *Engeland*, *Holland*, *Duitschland*, *Denemarken*, *Rusland* en *Tartaryen*; voornaamlyk ondernomen, om oprechte en waare Christenen te zoeken, waarin veele zeldzaame ontmoetingen den Reiziger op zynen weg overgekomen, en tevens het voornaamste en merkwaardigste van de gemelde Landen, en de Zeden en Gewoonten der Inwooners zo in leer als leven beschreven worden. Zeven zwaare Boekdeelen in gr. 8vo. omtrent 5000 Bladz. beslaande. De Aflevering geschied te *Amsterdam* by M. Schalekamp, te *Utrecht* by G. T. van Paddenburg en Zoon, te *Dord* by Blusse en Zoon, *Rotterdam* Cornel, *Delft* de Groot, *in den Haag* Thierry en Mensing, *Leyden* Herding, *Haarlem* Walré, *Hoorn* Breebaart, *Leeuwarden* van Sligh, *Groningen* Oomkens, *Zwol* de Vri, *Deventer* Brouwer, *Arnhem* Wed: Nyhof, *'s Bosch* Palier, *Breda* Wed: Oukoop, *Middelburg* van Benthem en alom.

PROGRAMMA

VAN DE ACADEMIE TER BEVORDERING DER

SCHILDER-, TEEKEN-, GRAVEER- EN BEELDHOUWKUNDE,

Opgericht te Leyden, onder de Zinspreuk:

ARS AEMULA NATURAE,

Behelzende eene Prys-Opgave voor den Jare 1804.

Men hoort niet zelden billyke klagten van Kunstenaars, die het geschiedkundig vak beoefenen, over de schaarsheid van nieuwe onderwerpen, in welke hun genie alle de kragt van zyn vindingsvermogen kan ten toon spreiden, en eenen vryen loop wagen, zonder de voetstappen van anderen te ontmoeten, die reeds den weg gebaand hebben. Immers, daar de natuur en het gemeene leven eene oneindige verscheidenheid opleveren, is het vak der geschiedenis, schoon van grooten omvang

vang en door de verbeeldingskragt nog verder uitgebreid, echter bepaald en bykans uitgeput. De fabelagtige, de gewyde en ongewyde geſchiedenis, zoo wel van vroegere als van latere dagen, ja zelfs de *allegorie*, is reeds zoodanig gebruikt, dat men naauwlyks een onderwerp van belang kan bedenken, waarop niet reeds velen, als om ſtryd, zich geoefend hebben. Men doet dus den Kunſtenaren een wezenlyken dienſt, door hen een nieuw, of ten minſten nog weinig behandeld onderwerp te ontdekken, en ter beproeving hunner kragten aan te bieden. 'Er ſchuilen nog hier en daar, onder het kleed der geſchiedenis, toneelen, wier ſtille grootheid het oog minder tot zich ſchynt getrokken te hebben, en die nog de hand van eenen meester verwagten, om der vergetelheid ontrukt te worden.

Zoodanig is het onderwerp, het welk de Beſtuurders der Leydſche Schilder-Academie aan den nayver van alle Kunſtenaars aanbieden, onder uitlooving van eenen eereprys voor hem, die bevonden zal worden het best geſlaagd te zyn: *Alexander, zynen vriend Lyſimachus, by ongeluk, aan het hoofd gewond hebbende, gebruikt zyn eigen koninglyk hoofdcierſel, om het bloed te ſtelpen.*

Wy kunnen het tooneel, 't welk hier bedoeld wordt, niet korter, noch beter beſchryven, dan met de woorden van JUSTINUS (*), welke hier op uit komen. „ De

(*) Hiſt. l. XV. c. 3. „ Lyſimachus. — in India, inſectanti regi quosdam palantes hostes, cum a ſatellitum turba equi ſui celeritate deſertus eſſet, ſolus ei per immenſas arenarum moles curſus (al. curſu) comes fuit. Quod idem antea Philippus frater eius eum facere voluiſſet, inter manus regis exſpiraverat. Sed Lyſimachum deſiliens equo Alexander haſtae cuſpide in fronte vulneravit, ut ſanguis aliter eludi non poſſet, quam diadema ſibi demptum rex alligandi

„ De Koning eens, in Indiën, eenige verſtrooide vyanden najagende, wierd door de ſnelheid van zyn paard zoo ver voortgerukt, dat niemand van zyne lyfwacht hem kon volgen. LYSIMACHUS alléén bleef hem, al loopende, door die onmeetbare Zandwoestynen, vergezellen. Dit zelfde had, by eene andere gelegenheid, zyn broeder PHILIPPUS willen doen, doch had in de armen van den Koning den laatſten adem uitgeblazen. Maar LYSIMACHUS wierd door ALEXANDER van het paard ſpringende, met de punt van zynen ſpeer zoodanig aan het voorhoofd gewond, dat het bloed niet kon geſtelpt worden, voor dat de Koning hem zyn eigen vorſtelyk hoofdcierſel op het hoofd zette, om de wond te verbinden.— Dit was voor LYSIMACHUS het eerſte voorteken der Koninglyke waardigheid, tot welke hy naderhand verheven werd."

De Kunſtenaars zullen, zelfs by het oppervlakkigst nadenken, de ſchoonheid van het opgegeven onderwerp, en de hoofdvereischten der behandeling bezeffen. De geheele groep beſtaat in twee mansbeelden en een paard. Het landſchap kan weinig opleveren; ſchoon de verbeeldingskragt wilde ſtruiken, of half in 't zand begravene overblyfzels van eenig gebouw kan voorſtellen, als het waarſchynelyk punt, waar zich de loop van 't paard geſtuit heeft gevonden, en de gewonde LYSIMACHUS zich heeft nedergezet. In 't verſchiet kan men de vluchtende vyanden zichtbaar maken.

Hoe eenvoudiger en minder in getal de beelden zyn, des te ſcherper moet in de uitvoering op naauw-

vulneris cauſa capiti eius imponeret. Quod auſpicium primum regalis majestatis Lyſimacho fuit." — Men vind nog eenige nadere byzonderheden by *Appianus* Rom. Hiſt. de rebus Syriacis, Cap. 64.

naauwkeurigheid van teekening en ſchaduwing, en op waarheid van uitdrukking gelet worden.

In ALEXANDER is zichtbaar de volle kragt des vurigen jongelings, getroffen door het gevoel van de trouw eenes vriends, dien zyn hart moest beſchouwende, die hy hem heeft toegebragt. Hoe meer hy, in de drift zyner handeling den aflland eenes alleenheerſchers van zynen onderdaan vergeet, des te kieſcher en zorgvuldiger moet de Kunſtenaar zyn, om de majeſteit der koninglyke waardigheid niet uit het oog te verliezen.

LYSIMACHUS is het ideaal van rype mannelyke ſterkte, waardigheid en ſchoonheid. Men herinnert zich de verhevene grootmoedigheid, met welke hy zyn vriend, den Wysgeer CALLISTHENES, door ALEXANDER wredelyk mishandeld, tot het einde toe byſtond, en uit zyn ſtervenden mond leſſen der wysheid opzamelde, en hoe hy, wegens die fierheid gedoemd om door een leeuw verſcheurd te worden, met reuzen-kragten het aangehitſte dier de tong uit den hals rukte. Hy vertoont zich hier bebloed, en met de edele zedigheid, aan groote zielen eigen, de eer, hem door zynen Koning aangedaan, van zich afweerende; maar te gelyk vervuld met het verheven voorgevoel der koninglyke waardigheid, welke die daad hem ſchynt te voorſpellen.

De taak des Schilders is dus, het oogenblik zichtbaar te maken, waarin de volvoering eener ſchoone en dringend noodzakelyke daad wordt opgehouden door den ſtryd van wederzydſche gemoedsbewegingen, beide edel en werkzaam, ſchoon uit verſchillende beginſels. Wy zien LYSIMACHUS bloeden, — wy wenſchen met angſtig ongeduld dat de Koning zyn voornemen uitvoere, — wy voelen ons bezield met die zelfde edele drift, met welke hy zynen vriend ter hulpe ſtreeft —

maar wy bewonderen tevens de verhevene zedigheid van den Held, dien het gevoel der eere en van zyne beſtemming boven het gevaar van zyn leven verheft. — Zie daar de uitwerking welke het kunſtſtuk, is het wel uitgevoerd, op den aanſchouwer moet doen.

Het paard van ALEXANDER is van de edelſte ſoort, als zynde waarſchynlyk de beroemde *Bucephalus*, uit de geſchiedenis eenigzins kennelyk. Het verſchynt hier, als na een geweldigen renloop, ſnuivende doch niet kragteloos.

Beide beelden zyn gewapend, Costuum en groepering worden aan het onderzoek, het nadenken en den goeden ſmaak, der Kunſtenaaren overgelaten

VOORWAARDEN.

1. De prys zal beſtaan in twintig gouden ducaten voor hun, die hunne ſtukken te rug verlangen. Maar het zal aan de Kunſtenaars vryſtaan, om naar een prys van veertig ducaten te dingen, byaldien zy zich vooraf willen verbinden, om hunne ingezondene ſtukken, het zy die bekroond worden of niet, aan de Leydſche Schilder- en Teeken-Academie in eigendom over te laten.

2. Ieder der Kunſtenaars zal by zyn ingezonden ſtuk voegen twee verzegelde billetten, van buiten met dezelfde zinſpreuk geteekend en met *num.* 1 en 2 onderſcheiden. In *num.* 1 moet ſtaan uitgedrukt de naam en het adres van den maker. *Num.* 2 moet behelzen de verklaring, of hy naar den prys van 20 of van 40 ducaten dingen wil, en eene byzondere ſpreuk of ander kennelyk teeken, op het welke hy, naar den eerſten prys dingende, zyn ſtuk te rug zal laten halen.

3. Het billet, *num.* 1, zal, indien het ſtuk niet bekroond wordt, na de beoordeeling, ongeopend verbrand worden, ten zy de Kunſtenaar in het ander billet zyn verlangen verklaarde, dat het zelve

ve geopend wierd, om zich dus aan de Academie bekend te maken.

4. Alle ſtukken, die naar den prys gedongen hebben, zullen, in allen gevalle, geduurende twee maanden naa de beoordeeling, in bewaring der Schilder- en Teeken-Academie blyven, en in de Zaal derzelve ten toon hangen.

5. De ſtukken, welke naar den prys van 20 ducaten gedongen hebben, zullen aan de makers te rug gegeven worden, mits dezelve tegen behoorlyke recepisſe, en betaling van vragtkosten latende afhalen. Men zal echter van den kant der Academie alle mogelyke zorg aanwenden, om de teruggave derzelve gemakkelyk te maken. Maar alle de ſtukken der genen, die verklaard hebben naar den prys van 40 ducaten te willen dingen, blyven het eigendom der Academie.

6. Tot het dingen naar den prys worden uitgenodigd alle Kunſtenaars, zoo wel buiten als binnen 's Lands. Alleen worden de Directeuren der Leydſche Schilder-Academie uitgeſloten.

7. Aan de Kunſtenaars wordt vrygelaten de keuze der manier, op welke zy het opgegeven onderwerp willen behandelen, het zy in olie- of waterverf, of andere manier van tekening. Boetzeerſels en beeldhoukundige ſtukken zyn niet uitgeſloten.

8. De beoordeeling zal geſchieden in de maand October 1804. Dus moeten de ſtukken uiterlyk voor den 1ſten September ingezonden worden, onder adres aan den Heer ABRAHAM DELFOS, Preſident der Leydſche Schilder- en Teeken-Academie.

9. 'Er zal, na de beoordeeling, in de *Boekzaal en Konſt-en Letterbode* eene beredeneerde recenſie van alle de ingekomene ſtukken geplaatst worden, waar in het oordeel van Directeuren, zoo over de ſchoonheden als over de gebreken derzelve, bekend zal worden gemaakt. *Leyden*, den 2 January 1804.

Uit naam van Directeuren S. F. J. RAU.

ACA-

ACADEMIE- EN SCHOOL-NIEUWS.

FRANEKER.

Den 5den Jan. l. l. wierd hier tot Doctor in de Geneeskunde bevorderd de Heer V. VAN DER PLAATS, *Frisius*, na het geeven en verdeedigen van een *Specimen Medicum inaugur. sistens observationem Chirurgicam de Manu avulsa.*

Den 27sten Febr. l. l. bekwam diezelfde waardigheid de Heer A. COOPMANS, *Bolswardia-Frisius*, na gegeeven en verdedigd te hebben een *Specimen Medicum inaug. de* VARIOLIS VACCINIS.

AMSTELDAM.

De hoog Eerw. hoog gel. Heer J. VAN NUYS KLINKENBERG, Art. Lib. Mag. S. S. Theol. & Phil. Doctor, den 21sten Febr. op voorstel van Heeren Wethouderen, door den Raad deezer Stad, in zynen post, als Hoogleeraar der H. Godgeleerdheid en Kerkelyke Geschiedenis, aan het Atheneum Illustre, hersteld zynde, heeft den 19den Maart eene publieke les gehouden, *ad viridicandam genuinam auctoritatem duorum priorum capitum in Euangelio, quod conscripsit Mattheus.*

DEN HAAG.

Den 30sten Maart 1804. De halfjaarige promotie der Latynsche Schooljeugd is hier heden wederom geschied, ter gewooner tyd en plaatse, met

met gebruiklyke plegtigheden, onder fraai Muſiek en in tegenwoordigheid van veele kundige en aanzienlyke Hoorderen.

By die gelegenheid heeft de voorzittende Leerling der eerſte Claſſe W. C. B. WINTGENS tot algemeen genoegen, georeerd *de Studii Hiſtorici, in bene fundata Republica, neceſſitate et utilitate*: en hy is, om zyne alleszins pryswaardige zeden, ſchrander vernuft, voorbeeldige naarſtigheid, en meer dan gewoone vorderingen in de kennisſe der Taalen en Wetenſchappen, niet alleen met een Latynsch maar ook met een Grieksch Præmium, naar de Academie gepromoveerd. Waar na twee andere roemwaardige Diſcipelen deezer Claſſe, die hunnen vooruitgetreden medgezel volieverig naarſtreeven, C. DE BOOY en A. G. BOWIER, met welverdiende Præmia *Diligentiae* begiftigd zyn.

Vervolgends werden aan de voortreffelyke Jongelingen N. A. NOORDINK en W. W. NOODT, die met goeden lof van de tweede naar de eerſte Claſſe overgingen, hunne wettiglyk verkregene Pryzen van Promotie toegedeeld: terwyl geen minder roem behaald was door D. BISSCHOP, V VAN GOGH en W. VAN DEVENTER; die op deeze Claſſe nog wat vertoeven zullen, en op eene zeer vereerende wyze met pryzen van naarſtigheid begunſtigd zyn.

Onder de geenen die van de derde naar de tweede Claſſe opklommen, heeft de uitmuntende A. W. HOETH den voorrang gehad, en hy is, met den lofwaardigen H. B. S. G. DE HOCHEPIED, Maj. die hem naast bykwam, en met twee andere navolgeren J. DE BESIER en J. J. C. NOODT, die zich ook zeer wel gekweten hadden, ieder naar verdienſten, door een Præmium Promotionis verſierd: welke eere de braave P. J. M. WEVE ook zoude genoten hebben, ten ware hy verzocht had, nog een half jaar te blyven zitten en

en zich liever vergenoegde met eenen prys van naarstigheid.

Onder zodanigen, die van de vierde naar de derde Classe overstapten, hebben drie veel belovende aankomelingen, J. BOWER, F. J. GALLÉ en D. W. KRAAIJENBRINK, elk een Præmium Promotionis verworven: welker eerste zelfs met regt een Præmium Ornatius is waardig gekeurd; schoon de tweede hem naby gekomen was, en de derde ook verdienden lof ontfing.

En op de midden orde deezer vierde Classe werden aan den zeer bevalligen en naar zyne jaaren reeds zeer verre gevorderden J. SCHEPMAN en aan zynen naarstigen Mededinger J. L. T. C. VAN OLDENBARNEVELD, genoemd DE WITTE TULLING, præmia diligentiae toegekend: welk genoegen ook tot verdere aanmoediging aan de drie voorsten der jongste orde, J. SCHELTEMA, A. DE REUS en J. A. VAN DEN BOSCH, gegeven is.

Voor deeze eeregiften hebben alle bekroonde Scholieren hunne Gratiarum Actiones met inneemende bevalligheden uitgesproken; en zy zyn met algemeene goedkeuring toegejuicht. Waar na deeze blyde gebeurenis door den Rector besloten word met gepaste dankzeggingen aan God, aan de Curatoren en aan de gansche Vergadering.

ENKHUIZEN.

Hier is, op voordracht van Curatoren, door Heeren Wethouders en Raden, tot Rector der Latynsche Scholen aangesteld, de Heer J. C. TULLINK, welke die post te *Meppel* heeft bekleed en binnen kort hier word te gemoet gezien, om zyn ampt te aanvaarden.

YSSELSTEIN.

Den 28sten Febr. Heden de gewoone dag zynde der Winter-Promotie, wierd dezelve met eene Vooraf-rede door den Rector geopend, zynde dezelve een *carmen elegiacum* toepasselyk op de Re-

Redevoering, welke de veelbelovende Jongeling G. A. D. von Sohsten, (van *Columbo*) daarop deed over de Stof: *de Literarum Studiorum que utilitate ac Praestantia*; die, na dezelve met eene inneemende bevalligheid en gepaste vrymoedigheid te hebben uitgesprooken, H. H. Curatoren voor den hem met zoo veel lof verkreegen prys, (*carm. sapph.*) bedankte. Wordende hierop aan andere Leerlingen van onderscheiden Classen Eerepryzen uitgereikt, als aan P. A. C. Hugenholtz, (*van hier.*) C. A. van de Wynpersse (van *Amsterdam.*) H. Klinkert, (van *hier.*) Z. H. van der Feen, (van *Amsterdam.*) A. A. van Beuningen, H. J. Viervant, (beiden van *Utrecht.*) J. P. Resler, (van *Maassluis* en P. H. G. Nahuys, (van de *Vaart.*) Alle welke hunne dankbetuigingen daar voor zoo in Dichtmaat als prosa tot een byzonder en groot genoegen van H. H. Curatoren, van dit ons in bloei toeneemend Gymnasium, deeden.

Zynde voords deeze plegtigheid, onder bywoning eener meenigte Toehoorders van allerlei rang en staat, en onder een fraai Orgelmuzyk, dat zich tusschen beiden hooren liet, begonnen en geëindigt.

BEKENDMAKING.

Aan de buitenleden van de Walchersche weduwenbeurs word herinnerd, dat zy volgens de wet gehouden zyn om aan den Quaestor Viduarum D. J. F. van der Sloot, Pred. te *Vlissingen*, in de maanden Maart of April hunne jaarlykſche contributie te voldoen; wie dit verzuimt, zal in de volgende maanden moeten betalen, met byvoeging van twee guldens boete. Indien iemand het geheele jaar laat verloopen, zonder zich in dezen

van

van zynen plicht te kwyten, zal zyn naam op de lyst worden uitgeschrapt, en zyne weduwe nimmer eenige inkomsten van de beurs genieten.

Uit last van de Classis van *Walcheren*,
L. A. DE ROCHEFORT, *Cl. h. t. Scr.*

KERK-NIEUWS.

GELDERLAND.

NYMEGEN.

NYMEGEN Vakant. Zie Febr. 1803.
MILL. Zie Jan 1803.
PANNERDEN. Zie Sept. 1799. en Jan. 1802.
HORSSEN Vakant. Zie Jan. 1799.
PUFLYK EN LEEUWEN Zie Febr. 1804.
BURGHAREN EN HERNEN Vakant. Alzo onze geliefde Leeraar (op den 5den Febr. l. l.) de Wel Eerw. Heer D. A. E. JANSZEN, beroepen naar *Herwen en Aart*, van ons alhier een zegenend affcheid genomen heeft met de woorden van Moses *Deut.* XXX: 19. *Ik neme heden tegens u-lieden tot getuigen den Hemel ende de aarde; het leven ende den dood hebbe ik u voorgestelt, den zegen ende den vloek: kiest dan het leven, op dat gy levet, gy, ende uwe zaad.*

MAAS-BOMMEL EN ALPHEN. Onze geliefde Leeraar D. J. P. VERFF, tot onze droefheid de beroeping naar *Wyk* by *Neer-Heusden*, in 's Heeren vreeze hebbende aangenomen, zal eerlang vertrekken, dan wy leeven in hoope, dat onze breuk spoedig zal geheeld worden.

HERWEN EN AARD den 19den Febr. l. l. Onze geliefde Leeraar D. A. E. JANSZEN is heden

af-

alhier in den H. dienst plegtig ingezegend door deszelfs Eerw. vader D. J. W. JANSZEN, Pred. te *Palsdorp*, predikende over *Colloss.* I: 28. *Den welken wy verkondigen, vermanende een iegelyk menſche, ende leerende een iegelyk menſche in alle wysheid, op dat wy zouden een iegelyk menſche volmaakt ſtellen in Chriſto Jeſu.* des Namiddags deed onze bevestigde Leeraar zyne intrede, nemende ten texte *Openb.* III: 11. *Ziet, ik kome haaſtelyk: houdt dat gy hebt, op dat niemand uwe kroone en neme.* Volgens berigt was 'er een aanzienelyke ſchaare van Toehoorders tegenwoordig en het geheele werk van dien dag is tot genoegen afgeloopen.

RANDWYCK. Onze geliefde Leeraar D. SJOERDS, in wiens licht wy ons een zeer korten tyd hebben mogen verblyden, beroepen zynde te *Meeuwen en Hagoordt*, leeven wy in veel vreeze, van hem te zullen verliezen.

PUFLYK EN LEEUWEN. Den 27ſten Jan. l. l. is alhier uit het volgend drietal van DD. ... TREFFERS, Predikk. te *Zomeren*. J. M. VAN HULSTEIN, te *Wamel* en A. J. LAMBRECHTS, Prop. onder de Cl. van *Zutphen*.

Tot Herder en Leeraar verkoozen de Eerw. Heer D. A. J. LAMBRECHTS, die zulks tot onze blydſchap in 's Heeren vreeze heeft aangenomen, zynde reeds namens de Claſſis van *Nymegen* goedgekeurd en ook Claſſicaliter beroepen, zullende zyn Eerw. D. V. peremptoir geëxamineerd worden op Woensdag den 9den May aanſtaande, door D. D'ALMARAS, *Junior*. Pred. te *Beek en Ubbergen*, wiens tour-beurt het is, dit werk te verrigten, gelyk zyn Wel Eerw. dan ook reeds Proeftext, enz. aan den Examinandus daartoe heeft opgegeven.

BATENBURG. Op den 15den dezer maand February 1804 is alhier in het 94ſte jaar zyns ou-

derdoms overleden, onze rustende Leeraar M. P. HOUCK.

Hy wierd op den 2den November 1710, te *Borgsteinfurt* geboren, zyne ouders waren A. HOUCK, Professor in de Regten aldaar, en Richter van die Graafschap, en ANNA WILHELMINA BACHMAN.

Zyn Wel Eerw. was (zo wy meenen) de oudste Predikant dezer Republiek. In den jaare 1734, en dus voor zeventig jaaren, wierd hy alhier in den Heiligen dienst bevestigd, en heeft sedert dien tyd, gedurende zeven en zestig jaaren zynen post by aanhoudendheid waargenomen, tot dat hy in 1801, en alzo in zyn 91ste jaar door het afnemen van zyn gehengen, den Predikdienst heeft moeten staken. Deszelfs nagedachtenis is op Zondag den 26sten gevierd door onzen Leeraar D. W. MEENDERINK, den Overledenen in deszelfs dienst opgevolgd, predikende by die gelegenheid over 2 *Tim.* I: 12*b*. *Want ik weet wien ik geloofd hebbe, en ik ben verzekerd dat hy machtig is myn pant by* [*hem*] *weggelegt, te bewaren tot dien dag.*— De Boekzaallezer verwachte geen nadere Levensbeschryving van den Overledenen.

ZALT-BOMMEL.

ZALT-BOMMEL den 8sten Febr. 1804. De Wel Eerw. Heer B. KONING, Prop. onder de Eerw. Classis van *Gouda en Schoonhoven*, is alhier ten overstaan der Deput. Synodi, na een kort Voorstel over 1 *Tim.* I: 15*a*. perempt. geëxamineerd, door D. C. J. PÖLS, Pred. te *Poederoyen*, en naauwkeurig onderzogt in de Hebr. en Griekse talen, als ook in de voornaamste stukken van de H. Godgeleerdheid, met dat gevolg, dat dezelve met zegenbede aan de roepende Gemeente van *Hurwenen* is toegewezen, wordende de Heer Examinator voor zyn welingericht werk bedankt, de dag der bevestiging is bepaald op den 2den April

April eerstkomende, en zal geschieden door W. BLOKHUIZEN, Pred. te *Brakel*.

VARIK den 4den Maart. Onze geliefde Leeraar de Wel Eerw. Heer J. VAN OTTERLO, maakte ons heden morgen bekend, dat zyn Eerw. eene wettige beroeping tot Hesder en Leeraar in de Gemeente te *Obdam*, onder de Eerw. Classis van *Hoorn*, in de vreeze des Heeren had aangenomen, en dus eerlang van ons zou moeten scheiden.

De Heeren Proponenten worden door de Kerkenraad uitgenodigd hunne gaven alhier te laten hooren.

ST. ANDRIES Vakant. Zie Sept. 1795.

ZUTPHEN.

ALMEN den 11den Maart. Heden werd onze nieuwe Leeraar D. A. VAN GELDER, onder ons ingezegend, door D. VAN DER LINDEN, Pred. te *Zutphen*, als Inspector van den Ring. De Bevestiger had tot text *Ephes.* III: 14 tot 21. *Om deze oorzaake buige ik myne knien tot den Vader onzes Heeren Jesu Christi. —— Hem, [zegge ik] zy de heerlykheid in de gemeente, door Christum Jesum in alle geslachten tot alle eeuwigheid, Amen.* En de Bevestigde *Ephes.* VI: 19. *Ende voor my, op dat my het woord gegeven worde in de openinge myns monds met vrymoedigheid, om de verborgendheid des Euangeliums bekend te maken.* De oplegging der handen geschiedde met den Bevestiger, door DD. VAN DEN BROEK en COLEMBRANDER, Predikk. te *Lochem* en *Vorden*. Er was een groote schaar en alles liep wel af.

LAREN den 14den Maart. Op heden is alhier uit de navolgende nominatie:

DD. IMMINK, Predikk. te *Gorsel*. SANDBERG, te *Keppel*. KETZ, te *Angerlo*. GRIMMELIUS, te *Ligtenvoorde*. KALKHOF, te *Ritthem*. DE HEER, te *Geldermalsen*. SCHOT, te *Ochten*. VAN DOORNE, te *Berkenwoude*. WILBRINK, te *Windesheim*.

DE BRUIN, te *Huisſen*. VAN DER TRANS, Prop. onder 't Eerw. Claſſis van *Zutphen* en LAMBRECHTS, beroepen Pred. te *Puſlyk en Leeuwen*.

Met eene groote meerderheid van ſtemmen, tot Herder en Leeraar beroepen D. KALKHOF, Pred. te *Ritthem* in *Zeeland*.

KEPPEL. Op den 12den Febr. gaf onze algemeen geliefde en geachte Leeraar SANDBERG, ons in de Vooraſſpraak kennis van eene op zyn Wel Eerw. uitgebragte beroeping in de Gemeente te *Laren*.— Wy beyverden ons hartelyk en eenparig hem te verzoeken om by ons te blyven. — En onze pogingen waren niet vruchteloos. Zyn Wel Eerw. bedankte voor het gemelde beroep en verbond zich op den 19den weder aan ons, met de woorden van Paulus, 1 *Theſſ.* II: 19 *Want welke is onze hope, ofte blydſchap, ofte kroone des roems? En zyt gy die ook niet voor onzen Heere Jeſu Chriſto in zyne toekomſte?* Wy verblyden ons over zyne keuze, bidden God om zynen zegen daar op, en om het goede voor de *Larenſche* Gemeente.

OVERVELUWE.

WAGENINGEN. Den 19den Febr hadden wy eene aangename gebeurenis, ons nieuw Kerk-Orgel wierd plechtig ingewyd door eene Redevoering van onzen oudſten Leeraar, D. S. VAN EMDEN, die ten onderwerp had *Pſalm* CL. *Halelu-Jah. Looft God in zyn heiligdom: looft hem in het uitſpanſel zyner ſterkte. Alles wat adem heeft loove den HEERE. Hallelu-Jah.* Niet weinig luiſter zetteden aan deze plegtigheid by eenige Zingers en Zangeresſen, die geaccompagneerd met 't Orgelmuziek, eenige Liederen zongen op deeze omſtandigheid toepaſſelyk, namelyk, terſtond na 't Voorgebed, na 't einde der Redevoering, en na 't uitſpreken van den Zegen. De toevloed der menſchen uit omliggende plaatſen, waar onder

agt

agt Predikanten, was zo verbazend groot als niemand heugt. Alles is tot groot genoegen van Spreker en Hoorers afgelopen.

Het Speeltuig is gemaakt door J. C. FRIEDERICHS, Orgelmaker te *Gouda*, en geëxamineerd door twee Orgelisten van *Gouda* en *Nykerk*, welke dit volgend loflyk getuigenis 'er van gegeven hebben:

„ Wy ondergeschrevene Examinatoren van 't door J. C. FRIEDERICHS nieuw gemaakt Orgel, in de Gereformeerde Kerk der Stad *Wageningen*, certificeeren hier mede, dat zy 't gemelde Orgel hebben bevonden als een door en door net en konstig gemaakt werk, zo in windlaaden, Abstractuuren, Registratuuren en Blaasbalken, als alle de overige deelen; ook de schoone specie, zoo van tinne, metaalen en houten pypen. Verders dat 't volle geluid byeen genomen eenen manlyken en doordringende toon van zich geeft, zonder de minste windstooting of gebrek van wind, enz. Kortöm wy hebben wegens 's mans eerlyke behandeling, in het vervaardigen van dit fraai werk niet kunnen nalaaten dit getuigenis hier van te geven, en te bekragtigen met onze handtekening.

Actum Wageningen den 16den Febr. 1804.

JOACH. HESS.
ANTONI BLEUMER.

Het Orgel is dus bewerkt, dat 'er nog vyf Registratuuren zyn bygemaakt, waartoe in 't vervolg de pypen kunnen worden ingebragt, en 't is van den volgenden inhoud.

Hoofd Manuaal.

Bourdon	16 voet van hout.
Præstant	8 voet in 't gezicht, tin.
Holpyp	8 voet van hout.
Trompet	8 voet, specie.
Octaaf	4 voet.
Fluit	4 voet, hout, gedekt.
Super Octaaf	2 voet.
Quint	3 voet.

Mixtuur 3 ſterk.
Cornet Diſcant.
Affluiting.
Ventiel.
Calcant.

Er kan by dit Hoofdmanuaal nog komen.

Sufflet 1½voet.
Sexqui Alter 2 ſterk.

Boven Clavier.

Fluit Travers 8 voet, zeer fraai.
Vox humana 8 voet.
Gemshoorn 4 voet.
Nagthoorn 2 voet.
Tramblant.
Affluiting.

By dit Boven Clavier kan nog komen.

Gedekte Quint.
Octaaf 2 voet.
Flageolet 1 voet.

Het Boven Clavier koppelt zich aan 't onderſte vast.

WAGENINGEN. Zie Febr. 1804.

NEDER-VELUWE.

HATTEM Vak. Zie Dec. 1803. 't Naberícht.
KOOTWYK Vakant. Zie Octob. 1803.

'S HERTOGENBOSCH.

LOON OP ZAND. Zie Febr. 1804.
'S HERTOGENBOSCH Vak. Zie Dec. 1802.
'S HERTOGENBOSCH Waalſche Kerk vakant. Zie Jan. en Nov. 1803.
DUNGEN. Zie Dec. 1803.
HOOGE EN LAGE MIERDE Zie Oct. 1803.
BERCHEM EN NESTELRODE Vakant. Zie Sept. 1803.
ALEM EN MARE ſtaat Vakant te worden. Zie Mey 1803.
KESSEL Vakant. Zie Aug. 1802.

PEEL.

PEEL en KEMPELAND.

VELDHOVEN, OIRLE, ZEELST, enz. Zie Febr. 1804.

SCHYNDEL Vak. Zie Febr. 1804.

MAARHEZE en ZURENDONCQ Vak. Zie Febr. 1804.

LOMMEL Vakant. Zie Mey 1802.

LEENDE Vakant. Zie Jan. 1796.

GELDROP en RIEL Vakant. Zie Dec. 1795 't Nabericht.

OOST- MIDDEL- en WESTERBEERS Vakant. Zie Dec. 1795.

GEMERT Vakant. Zie Octob. 1795.

BAKEL Vakant. Zie July 1795.

MAASTRICHT.

GEUL Vakant. Zie Jan. 1804.

KLIMMEN Vak. Zie Aug. 1800.

MEERSSEM en SCHIMMERT Vakant. Zie Juny 1799.

VAALS Walsche Kerk Vakant. Zie Aug. 1797.

WILRE' in den VROENHOVEN Vakant. Zie April 1798.

HEERLE Vakant. Zie Mey 1797.

MAASTRICHT drie Predikantsplaatsen Vakant. Zie April 1797.

BEEK Vakant. Zie Maart 1797.

MAASTRICHT Walsche Kerk Vak. Zie Jan. 1796.

EYSDEN Vakant. Zie Nov. 1795.

VALKENBURG Vakant. Zie Aug. 1795.

ZUID-HOLLAND.

DORDRECHT.

NIEUW BEYERLAND. Ter vervullinge der vacature op deeze plaats veroorzaakt door 't vertrek van D. van der Kuip naar *'s Gravesande*, is, na vooraf verzogte en verleende handopening van den Wel Eed. Ambachtsheer Mr. N. Backus, oud-oud-Raad &c. der Stad *Dordrecht*, op den

den Octob. 1803. door den Kerkenraad, ten overſtaan van DD. L'ALLEMAND en C. A. VAN DEN BROEK, Predikk. te *Oud-Beyerland*, als gewone Conſulenten gemaakt het volgende twaalftal:

DD. G. G. AKERSLOOT, Predikk. te *Rockanje*. W. R. VAN YSSELSTEIN, te *Cillershoek*. J. J. ROMBACH, te *Waalwyk*. R. VAN DEN BROEK, te *Bezojen*. H. U. MASMAN, te *Breskens*. C. A. LEERMANS, te *Engelen*. D. VAN DER LEEUW, te *Portugal*. J. VAN DER WILLIGEN, te *Simonshaven en Biert*. J. J. LE ROY, te *Anthony-Polder*. P. VAN HOGEVEEN, te *Zuid-Beijerland (Hitzert.)* G. C. 'T HOOFT, te *Maasdam* en G. J. TER BRAAK, te *Poortvliet*.

Hier uit is gemaakt dit zestal.

DD. VAN YSSELSTEIN, AKERSLOOT, R. VAN DEN BROEK, ROMBACH, VAN DER WILLIGEN en MASMAN.

Vervolgens dit drietal.

DD. VAN YSSELSTEIN, AKERSLOOT en MASMAN.

Waar uit ten zelven dagen is beroepen D. AKERSLOOT, Pred. te *Rockanje*, welke beroeping door den Wel Ed. Ambachtsheer terſtond geapprobeerd en door den beroepenen na 14 dagen beraad in 's Heere vreeze aangenomen is.

ANTHONY-POLDER ſtaat Vakant te worden. Zie Febr. 1804.

SPRANG. Zie Febr. 1804. onder *Anthony-Polder*.

STREEFKERK. Onze hartelyke geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. A. DE VRIES, gedurende zyn nuttig verblyf onder ons, voor meer dan eene beroeping bedankt hebbende, ontving op 't onverwagtſte eene wettige beroeping naar de aanzienelyke Gemeente van *Enkhuizen*, en hoe gaarn wy zyn Wel Eerw. hadden willen behouden, vond egter zyn Wel Eerw. geen vryheid, om die beroeping af te ſlaan, en ook deeze Gemeente was al-

algemeen overtuigd, dat zyn Wel Eerw. geen vryheid had, om daar voor te bedanken; zyn Wel Eerw. heeft dus Zondag voor den Biddag den 4den Maart ons met grote wederzydsche aandoening bekend gemaakt dat zyn Wel Eerw. de beroeping naar *Enkhuizen* in des Heeren vreeze had aangenomen, en eerlang van ons moest verrekken. Zo dat deeze Plaats staat Vakant te worden.

LEIDEN EN NEDER-RHYNLAND.

LEIDEN. Op den 26sten Febr. heeft onze Emeritus verklaarde Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. W. B. VAN DE KASTEELE, met veele wederzydsche aandoening, een tederhartig afscheid van ons genomen, door eene Leerreden over 2 *Cor.* XIII: 13. *De genade onzes Heeren Jesus Christus, ende de liefde Gods ende de gemeenschap des Heiligen Geestes zy met u allen. Amen.* Wy zullen in liefde aan den arbeid des tachtigjarigen Grysaards gedenken, wien noch lang de vruchten eener genoeglyke ruste gegund worden, tot dat hy overgaa in de zalige ruste van zynen Heere.

Vervolgens is op den 18den deezer onder ons in den H. Dienst ingezegend de Wel Eerw. Heer D. L. EGELING, van *Hoorn* tot ons overgekomen. Dit werk is verricht door den Wel Eerw. Heer D. G. ZOUTMAAT, aan wien de Wel Eerw. Heer D. H. PROPER, die thans de tourbeurt der bevestiging hadt, zulks broederlyk hadt ingewilligd, en die by deeze gelegenheid ten tekste hadt *Deut.* XXXIII: 10. *Zy zullen Jacob uwe rechten leeren ende Israël uwen wet, zy zullen reukwerk voor uwen neuze leggen, ende dat gansch verteerd zal worden op uwen altaar.* Zyn Wel Eerw. besloot te gelyk zynen ruim een-en-veertigjaarigen predikdienst in deeze Gemeente, met veele hartelykheid en deeze wenscht hem oprechtelyk, met de matiging van drukkende ligchaams

ongemakken, de ruimſte mate van tydelyke en eeuwige zegeningen, tot in eenen hoogen ouderdom toe. De Wel Eerw. Heer D. EGELING maakte 's avonds een aanvang van zyn dienstwerk met Paulus verklaaring 1 *Cor.* XV: 10. 't laatſte gedeelte. *Niet ik, maar de genade Gods, die met my is.*

NOORDWYKERHOUT. Zie Jan 1804.

HILLEGOM Vakant. Zie Octob. 1803.

VOORSCHOOTEN Vakant. Zie Dec. 1803.

SCHIELAND.

PORTUGAL. Onze geliefde Leeraar D. D. VAN DER LEEUW, den 8ſten Febr. l. l. eene beroeping tot Herder en Leeraar in de Gemeente van *Woudrichem* ontvangen hebbende, gaf ons daarvan op Zondag den 12den dier maand des voormiddags kennis in een voorſtede uit *Pſ.* XXXI: 16*a*. en berichtte ons tevens, dat zyn Eerw. die beroeping 14 dagen in beraad genomen had. Wy, die onzen waardigen Leeraar gaarne langer onder ons begeerden te houden, zagen die begeerte op den 26ſten daaraanvolgende tot onze algemeene blydſchap vervuld, toen onze Leeraar ons bekend maakte dat zyn Eerw. voor de bovengemelde beroeping bedankt had, en zich weder aan ons verbond met een Leerrede over *Luk.* XI: 28. *Jeſus zeide: ja zalig zyn de gene, die het woord Gods hooren en dat zelve bewaaren.* — Wy rekenden 't onzen plicht, onze dankbaarheid en genoegen over deze keus van onzen Leeraar niet alleen met woorden, maar ook met daaden te toonen, en wenſchen van harte, dat de groote koning der kerke zelf, die keuze van zynen dienaar met de blyken zyner hoge goedkeuring achtervolge, zyn werk onder ons mildelyk zegene en op de beſte wys voor de Gemeente van *Woudrichem* zorge!

MOERCAPELLE. Zie Jan. 1804.

SCHIEDAM Vakant. Zie Dec. 1803.

GO-

GORINCHEM.

VEEN. Op den 28sten Jan. l. l. wierd onze hartelyk geliefde Leeraar de Wel Eerw. Heer D. L. A. MEIJER, wettig beroepen naar de Gemeente van *Kapelle*, in de Classis van *Zuid-Beveland*. Na een beraad van 14 dagen, gedurende welken tyd wy hem onze sterke verkleefdheid betuigden, bedankte hy tot onze algemene blydschap voor dit beroep. Doch op den 19den Febr. voor de zwedemaal in dezelfde Gemeente beroepen zynde, heeft hy zich verpligt gevonden, deze herhaalde roepstem op te volgen.

Het smert ons zeer, dat wy dezen onzen geliefden Leeraar weldra zullen moeten missen, en wy wenschen in de gelegenheid geplaatst te zullen worden, om na zyn vertrek spoedig tot een ander beroep overtegaan.

HEUSDEN. Waalsche Kerk den 15den Maart. Tot vervulling der aanstaande vacature, door het nabyzynde vertrek van onzen zeergeliefden Leeraar de Wel Eerw. Heer D. WINTER DE VOORBURG, na *Tholen*, is op heden door den Wel Eerw. Kerkenraad het volgend drietal gemaakt:

DD. C. DELO, Pred. te *Maastricht*. J. B. MOQUETTE, Proponent te *Rotterdam* en D. C. A. GRANDMENARD, in *den Haag*; waaruit den zelfden dag met eenparigheid van stemmen de Wel Eerw. Heer D. MOQUETTE, verkozen is, en deze heeft tot onze blydschap, dat beroep in de vreeze des Heeren volvaardig aangenomen; na dat de Raad der Gemeente, het zelve zonder verwyl, door een gunstige goedkeuring bekragtigd had.

WOUDRICHEM. Zie Febr. 1804.

MEEUWEN EN HAGOORT. Zie Febr. 1804.

WYK. Zie Febr. 1804. onder Art. *Meeuwen en Hagoort*.

HERPT EN HEDIKHUYZEN Vakant. Zie Nov. 1803.

BUU-

BUUREN.

YSSELSTEIN staat Vak. te worden. Zie br. 1804.

BREDA.

NISPEN Vakant. Zie Nov. 1803.

NOORD-HOLLAND.

ALKMAAR.

EGMOND AAN ZEE den 1sten Maart. Onze Leeraar, D. J. B. VAN DEN BERG, gaf ons op Zondag den 19den Febr. kennis, dat zyn Eerw. op het allerongezogst en ongedagt eene beroeping, door de meerderheid der Mans Ledematen van *Oudorp en Oterleek*, op zyn Eerw. uitgebragt, ontvangen had. Zyn Eerw. berichtte ons hetzelve voor een onbepaalden tyd in beraad te zullen houden. Groot was onzer allen aandoening! Wy stelden alles in het werk, om onzen Leeraar, die gedurende ruim vyf jaaren ons in meer dan één opzigt aangenaam geworden was, onder ons te houden! Dan, in onzen gewoonen winteravond Godsdienst, den 29sten Febr. gaf zyn Eerw. aanleiding van zyn gevolgstof uit *Ruth I*: 18, 19e. *Als zy nu zag, dat zy vastelyk voorgenomen hadde met haar te gaan, zo hield zy op tot haar te spreken. Alzo gingen die beide, tot dat zy te Bethlehem kwamen*. ons kennis, dat zyn Eerw. na rypen raade dit beroep had aangenomen. Groot is onze droefheid! ook in de treurige omstandigheden, waarin onze Zeeplaats ook thans met andere verkeert. Nimmer zullen wy eenen Leeraar vergeten, die in onze treurige omstandigheden in eigen persoon zich zoo veel moeite en ongemakken getroost heeft, om in den benarden toestand van de armen zyner Gemeente te voorzien. Dan, wy zullen in Gods bestel berusten. Zo dat

EGMOND AAN ZEE staat Vakant te worden. De Kerkenraad nodigt intusschen de H. H. Pro-

po-

ponenten uit om eerlang hunne gaven te laaten hooren.

KOLHORN. Zie Jan. 1804. onder Art. van *Alkmaar*.

PETTEN Vakant. Zie Nov. 1803.

GROET en KAMP Vak. Zie Octob. 1803.

SCHOORL Vakant. Zie Jan. 1803.

ST. MAARTEN Vakant. Zie Maart 1800.

VALKOOG Vakant. Zie April 1800.

H A A R L E M.

HAARLEM den 13den Maart. In onze Classicale Vergadering namen DD. S. DE VISSER, A. VAN DEINSE en H. L. MUNNIKREBULT, als bevestigde Predikanten van *Aalsmeer*, *Zaandyk* en *Uitgeest*, met zegenbede, feestie.

CROMMENIE. Zie Nov. 1803.

HAARLEM Vakant. Zie Sept. 1796.

WORMER Vakant. Zie Sept. 1798.

A M S T E L D A M.

AMSTELDAM: op de Dispositie van den E: Raad der Asiatische Bezittingen, zyn door de E: Classis, beroepen tot Predikanten ten dienst der Kerk, op *Cabo de goede hoop*: Ds: G: LEHMAN DE LEENVELD, Pred. te *Westmaas*, onder 't Cl: van *Dordrecht*: en Ds: H: POTTER, Pred: te *Petten en Zweins* onder 't Classis van *Franeker*.

In de Classis van Jan: is de Beroeping van den Prop: C: van ENGELEN, tot Pred: te *Waverveen*, goedgekeurd, en zal zyn Ew: (D: V:) in de Classis van April, peremptoir geëxamineerd worden.

AMSTELDAM Vakant. Zie April 1798.

H O O R N.

HOORN den 20sten Maart. De beroepinge, uitgebragt op den Wel Eerw. Heer R. J. VAN DER MEULEN, als nog veelgeacht Euangeliedienaar te *Vlielstein*, is Politiek en Kerkelyk goedgekeurt en door den Beroepenen in de vreeze des Heeren aangenomen. Wy zien met verlangen zyn Eerw.

kom-

komſte, in het begin van Mey, te gemoet; terwyl wy onzen waardigen Leeraar, de Wel Eerw. Heer L. EGELING, thands misſen, die, losgemaakt van zyne banden op de Eerw. Claſſis en Gemeente van *Hoorn*, in den Avond Godsdienst van den 11den Maart L. I. een liefderyk affcheid van ons genomen heeft, met de woorden van den Apostel Joannes, in zynen eerſten Brief, het 2de hoofdd. het 2 vs. *Ende hy is eene verzoeninge voor onze zonden.*

God ſtelle zyn Eerw. tot een uitgebreid nut voor de *Leydſche* Gemeente.

OBDAM Vakant. Zie Nov. 1803.

ENKHUIZEN.

ENKHUIZEN den 26ſten Febr. Heden avond heeft de Hoog Eerw. Heer J. CLARISSE, beroepen tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Acade. miepredikér te *Harderwyk*, met veel aandoening van Spreeker en Hoorders, voor eene talryke ſchare zyne affcheidsrede gehouden, predikende by die gelegenheid uit *Luc.* XXIV: 51*a*. *Ende het geſchiede, als hyne zegende, dat hy van haar ſcheide.*

Den 23ſten dezer had zyn Hoog Eerw. van den grooten Kerkenraad ontſlag verzocht en verkregen, en van die Vergadering een liefderyk affcheid genomen, het welk door den Voorzitter met hartelyke zegenbede werd beantwoord.

Op dien zelven dag is uit het te vooren gemelde twaalftal tot Herder en Leeraar beroepen de Wel Eerw. Heer A. DE VRIES. Pred. te *Streefkerk*, welke deze beroeping in de vreeze des Heeren heeft aangenomen.

De Wel Eerw. Heer J. BRUGMAN, Pred. te *Weſtzaandam*, hadt by eenen brief vriendelyk verzocht, dat geen aanmerking op zynen perſoon zou werden gemaakt. De bovengemelde beroeping is den 13den Maart, in eene byeenkomst van Ge-

Gedeputeerden der Classis, met de Kerkelyke goedkeuring bekrachtigt.

VENHUIZEN den 18den Maart. Heden was het ook voor ons eene zeer genoeglyke dag; onze beroepene Leeraar J. J. VAN SITTERT, werd in het morgenuur plegtig in zynen dienst ingezegend: de Wel Eerw. zeer gel. Heer C. VAN DER LEEUW, zeer geliefd Pred. in het nabuurig *Hoorn*, predikte by die gelegenheid, met bewilliging van D. R. HAYENS DE BRUIN, Pred. te *Andyk*; het onderwerp der Bevestigingsrede was 1 *Tim.* VI: 20*a*. *Bewaart het pand* [*u*] *toevertrouwt*. De inzegening geschiede met oplegging der handen, uit naam van de Eerw. Classis van *Enkhuizen*, door den Wel Eerw. zeer gel. Heer D. P. FARRET, geliefden Euangeliedienaar in de Gemeente van *Westwoud en Binnenwyzent*, als mede door den Heer Bevestiger, en de Predikanten DOZY, DE BRUIN, DUYSER, MOLENGRAAF, DUITSCH, VISCH, JENTINK en VAN JUCHEM, Predikk. te *Hoogkarspel*, *Andyk*, *Wervershoof*, *Wydenesse*, *Hem*, *Bovenkarspel*, *Grootebroek* en *Hauwert*, maar beroepen in de *Beets*. — De Bevestigde aanvaarde zyn gewigtig dienstwerk met Paulus betuiging 1 *Tim.* I: 12. *Ende ik danke hem, die my bekrachtigt heeft* [*namelyk*] *Christo Jesu onzen Heere, dat hy my getrouw geacht heeft*, [*my*] *in de bedieninge gestelt hebbende*. — Met blydschap en dankzegging, zien wy dus ons verlies volkomen hersteld, en verblyden ons in de gunstigste vooruitzichten!

ANDYK staat Vak te worden. Zie Febr. 1804.

OOSTERLEEK Vak. Zie Nov. 1803.

OOSTVLIELAND Vakant. Zie Octob. 1803.

E D A M.

BEETS. Van hier kunnen wy melden, dat de stemhebbende Leden dezer Gemeente den 21sten Febr. uit het gemelde driesl met eene groote meer-

meerderheid beroepen hebben den Wel Eerw. Heer D. J. VAN JUCHEM, Pred. te *Hauwaart*. Met blydſchap kunnen wy 'er byvoegen, dat zyn Wel Eerw. na kort beraad beſloten heeft, tot ons over te komen.

WARDER. Den 20ſten Febr. is alhier in de plaats van onzen Emeritus verklaarden Leeraar, door den Kerkenraad gemaakt dit zestal van Predikanten

DD. P. A. VAN DER LAAN, Predikk. te *Zunderdorp*. S. A. ARNTZEN, te *Eerswoud*. J. DUYSER, *Wervershoef*. D. P. FARRET, *Westwoud en Binnewyzent*. J. LA LAU, te *Heilo* en J. VAN JUCHEM, te *Hauwaart*. Den 8ſten dezer zyn de drie eerstgenoemden op het drietal geplaatst, de laatſte met het lot tegen D. FARRET. Daaruit is eindelyk met meerderheid van ſtemmen beroepen de Wel Eerw. Heer D. P. A. VAN DER LAAN. Wy hoopen een gewenscht gevolg van deze keuze, dan de uitkomst heeft aan onzen wensch niet beantwoord, na een kort beraad heeft zyn Eerw. ons vriendelyk bedankt.

Daarop is den 16den dit drietal van Predikanten gemaakt:

DD. S. A. ARNTZEN, Predikk. te *Eerswoud*, J. DUYSER, *Wervershoof* en D. P. FARRET, te *Westwoud en Binnewyzent*. In deze zelfde zitting is daaruit de eerstgemelde eenparig gekozen. Wy bidden dat God het hart van den beroepener neige, om tot ons overtekomen.

PURMERLAND Vakant. Zie Nov. 1803.

ZEELAND.

WALCHEREN.

VLISSINGEN. Ter beroeping van eenen Herder en Leeraar in plaats van den Wel Eerw. Heer D. HUISMAN, van hier vertrokken naar *Utrecht*, is op den 18den Sept. des vorigen jaars in eene groote

groote Consistorie uit een grostal van 25 Predikanten gemaakt het volgende viertal:

DD. J. VAN WARMELO, Predikk. te *Wormerveer*. H. PAAUW, te *Breda*. C. VAN EPEN, te *Nieuwerkerk* in *Duiveland* en J. SCHOENMAKERS, te *Heusden*.

Uit dit viertal is vervolgens op den 16den Octob. beroepen D. C. VAN EPEN, Pred. te *Nieuwerkerk* in *Duiveland*, die, na deze beroeping eenigen tyd, uit hoofde ook van andere beroepingen in bedaad genomen te hebben, dezelve eindelyk volvaardig heeft aangenomen. En dezelve in de E. Classis van *Walcheren*, op den 1sten dezer maand goedgekeurd zynde, word zyn Eerw. komst tot ons nu in de volgende maand te gemoet gezien.

ARNEMUIDEN Vak. Zie Febr. 1804.

BRESKENS staat Vakant te worden. Zie Jan. 1804.

NIEUWVLIET staat Vakant te worden. Zie Jan. 1804.

VLISSINGEN Walsche Kerk Vak. Zie Dec. 1803.

SCHOONDYKE, Vakant. Zie Nov. 1803.

WESTKAPELLE Vakant. Zie Nov. 1803.

MIDDELBURG Vakant. Zie Aug. 1803.

AARDENBURG Vakant. Zie Juny 1803.

CLEVERSKERKE Vakant. Zie Juny 1803.

GRYPSKERKE Vakant. Zie Maart 1803.

DOMBURG Vakant. Zie Jan. 1803.

MIDDELBURG Vakant. Zie Jan. 1800.

RETRANCHEMENT Vakant. Zie Sept. 1797.

MIDDELBURG Eng. Kerk. Zie Aug. 1797.

WATERLAND Vakant. Zie Juny 1797.

PHILIPPINE Vakant. Zie Nov. 1796.

AARDENBURG Walsche Kerk Vakant. Zie Nov. 1796.

OOSTBURG Walsche Kerk Vak. Zie Jan. 1796.

SAS VAN GENT Walsche Kerk Vakant, Zie Mey 1793.

SAS VAN GENT Vakant. Zie Nov. 1793.

EEDE Vakant. Zie Maart 1798.

CADZAND Walsche Kerk Vak. Zie Maart 1798.

SCHOUWEN EN DUIVELAND.

NIEUWERKERK IN DUIVELAND den 13den Maart 1804. By misverstand, is vergeeten van hier te plaatsen in de Boekzaal van Jan. dezes jaars het navolgg. berigt.

Onze geliefde Leeraar D. C. VAN EPEN, ontving, na dat hy ons, op den 23sten Octob. des voorl. jaars had bekend gemaakt, dat hy ook beroepen was in de aanzienlyke Gemeente van *Vlissingen* en 8 dagen daarna, dat hy voor de beroeping naar *Sprang* bedankt had, eene vierde beroeping, den 11den Nov. in de Hervormde Gemeente van *Crommenie*, op zyn Eerw. eenpaarig uitgebragt, en gaf ons ook van die beroeping kennis den 20sten daaraanvolgende, met byvoeging, dat hy ook deeze voor eenigen tyd had in beraad genomen; wy maakten ons ook deezen tyd van beraad, zo veel wy konden nog ten nutte; dan wel ras wierd onze hope geheel afgesneden en onze vreeze bevestigd, daar zyn Eerw. ons, op den 4den Dec. jongstleden bekend maakte, dat hy zich in gemoede had verpligt gevonden, voor de beroeping naar *Crommenie* te bedanken, maar die naar *Vlissingen* aantenecmen, wy zwygen Gode! en wenschen, met zyn. Eerw. 's Heeren wenk te volgen — God stelle hem tot eenen ryken zegen te *Vlissingen*; algemeene liefde zy ook aldaar zyne blydschap en bemoediging! terwyl wy vuuriglyk bidden, dat God op de beste wyze wederom voor ons zorge, gelyk hy zoo gunstig meermaalen deed. Daar

NIEUWERKERK IN DUIVELAND nu eerlang zal Vakant zyn.

Zul-

Zullende onze geliefde Leeraar (D. V.) den 8sten der aanstaande maand plegtig affcheid van ons neemen.

NOORDGOUWE. Zie Dec. 1803.

ZUID-BEVELAND.

GOES. D. H. E. VAN DEN KERKHOFF, Pred. te *Wateringen*, mede voor de beroepinge ter dezer plaatse bedankt hebbende; heeft de groote Kerkenraad, den 25sten der vorige maand Febr. het volgend drietal uitgebragt:

DD. J. PRINSE VAN HOUWERTON, Predikk. te *Steenbergen*. W. SCHINTZEL, te *Hillegondsberg*. en V. VAN DOLDER, te *Tsselmonde*. En daar uit, ten mede Leeraar in deze Gemeente eenparig beroepen, den Wel Eerw. Heer D. J. PRINSE VAN HOUWERTON, die't deze beroeping aangenomen heeft.

YERSEKE. Den 26sten January dezes jaars, is door den Kerkenraad het volgend zestal gemaakt:

DD. J. W. KONIG, Predikk. te *Lepiker Kapelle*. P. KOLMAN BROUWER, te *Haamstede*. J. MARANT, te *Bierviiet*. J. J. VRYMOET PLOENIS, te *Schorwoude*. D. A. BUIT, te *Nisse* en J. M. VOIJER, te *'s Heer Abt en Sinoutskerke*. De drie eerstgenoemden op een drietal geplaatst zynde, is daar uit, ten Leeraar in deze Gemeente, eenparig beroepen de Wel Eerw. Heer D. J. W. KONIG, die deze beroeping aangenomen heeft.

KAPELLE. De Wel Eerw. Heer D. L. A. MEIJER, Pred. te *Veen*, den 18sten Jan. j. l. hier beroepen zynde; en voor die beroeping bedankt hebbende; heeft de Kerkenraad den 26sten Febr. daaraan volgende, eene tweede beroeping op den zelfden Heer uitgebragt; die nu door zyn Eerw. aangenomen is.

WEMELDINGEN. Zie Febr. 1804.

's GRAVENPOLDER. Zie Febr. 1804.

KATTENDYKE. Zie Octob. 1803.

BAARLAND Vakant. Zie Jan. 1804.

BIESELINGEN Vakant. Zie Jan. 1804.

KLOETINGEN zal binnen korten tyd vakant worden, naardien de Wel Eerw. Heer D. W. H. OUDKERK, de op hem uitgebragte beroeping te *Wemeldingen* aangenomen heeft.

THOLEN EN BERGEN OP DEN ZOOM.

STEENBERGEN. Reeds zedert eenigen tyd waren wy om reden bevreesd, dat onze waardige oudſte Leeraar D. J. PRINSE VAN HOUWERTON, beroepen zou worden in de aanzienelyke Gemeente van *Goes*. — Dat onze vrees niet ongegrond was, bleek op den 1ſten deezer, toen zyn Eerw. in zyne gewoone avondbeurt, ons by de Vooraſſpraak te kennen gaf, dat zyn Eerw. weinig dagen te voren, met volle eenpaarigheid van ſtemmen aldaar beroepen was, en hiervan op Maandag bericht had ontvangen. — Wy vereenden onze pogingen, om zyn Eerw. te bewegen tot een langer verblyf. Dan op den eerſtvolgenden Rustdag middag hoorden wy met innig leedwezen, dat zyn Eerw. door een zamenloop van omſtandigheden, waarin het Godlyk albeſtuur zo kennelyk doorblonk, *zich*, na rype en bedaarde overweging, verplicht had gevonden, die op hem uitgebracht, zo eenſtemmige beroeping in 's Heere vreeze volvaardig aan te neemen. — Wy wenſchen Gode te zwygen, en ſmeeken hem ootmoedig, dat hy in gunſt aan zynen knecht, en ook aan ons gedenke.

STAND DAAR BUITEN Vakant. Zie Oct. 1803.

THOLEN Walſche Kerk. Zie Nov. 1803.

U T R E C H T.

U T R E C H T.

UTRECHT. In onze Claſſicale byeenkomſte, den 13den Maart, werd de Stud. EBBERTUS NIEUWERF, *Abcouda Batus*, na vertooning van loffelyke getuigſchriften, tot het examen præparat. toe-

toegelaten; daar hy tot genoegen een Voorſtel had gedaan over 1 *Tim.* I: 15. door D. Bolhuis, Pred. te *Baambrugge*, verder onderzocht in 't Hebr. over *Pſalm* VIII. in 't Grieksch over 1 *Tim.* I. en in de voornaamſte Leerſtukken van onzen gezegenden Godsdienst, met dat gevolg, dat D. Examinator voor zyn welingericht onderzoek wierd bedankt, en de Geëxamineerde tot den openbaren Predikdienst toegelaten.

Ook gaf D. H. Husly Viervant aan de Vergadering kennis, van zyn Wel Eerw. wederkeeren naar de *Amſteldamſche* Gemeente, gelyk zyn Wel Eerw. reeds te vooren aan den Eerw. Kerkenraad van *Utrecht* daar van kennis gegeven en een allervolſtelykst attest daar van ontvangen had, het welk de Vergadering is voorgelezen.

De Eerw. Vergadering (hoe ongaarne zy anders zulk een waardig lid verliest) heeft beſloten zyn Wel Eerw. een zoortgelyk getuigſchrift te geven; terwyl door D. Præſes zyn Wel Eerw. alle zegen en voorſpoed in de *Amſterdamſche* Gemeente is toegebeden, het welk door D. Viervant wederkerig met heilbede is beantwoord geworden.

UTRECHT. Den 21ſten Febr. is uit het voorgemelde drietal met genoegzame eenparigheid van ſtemmen beroepen D. H. Oort, Pred. te *Zwolle*, doch zyn Wel Eerw. heeft na eenige dagen beraad, voor deze beroeping vriendelyk bedankt; zullende het werk der beroeping alhier zo raſch mogelyk hervat worden.

LOPIKER KAPEL den 5den Febr. Heden was het voor ons een treurige dag! Onze geliefde Leeraar, D. J. W. König, kondigde by zynen openbaren dienst ons aan, dat zyn Wel Eerw. den 29ſten Jan. l. l. eene wettige beroeping had ontvangen van den Kerkenraad der Gemeente van *Terſikke* in 't Land van *Ter Goes*, onder de Cl. van *Zuid-Beveland*, en dat zyn Wel Eerw. den

uitslag van zyn beraad aan deze Gemeente in 't vervolg zou bekend maken. Daar zyn Wel Eerw. door eene byna zevenjaarige aangename en nuttige verkeering onder ons, ons dierbaar was, vonden wy door dit bericht ons niet weinig getroffen, en verpligt om door allerlei aandoenelyke liefdeblyken en pogingen hem te beweegen om langer by ons te blyven. Dan onze flauwe hoop verdween geheel, toen zyn Wel Eerw. den 26sten Febr. aan onze Gemeente kennis gaf, dat hy, uit aanmerking van de gunstige bestelling van de Goddelyke Voorzienigheid, in alle de omstandigheden der beroeping doorstralende, zich in gemoede had verplicht gerekend om die roepstem gehoor te geven. Hoe smertelyk ons aanstaande verlies ons valle, wenschen wy nochtans ons te buigen onder den wil des Allerhoogsten, biddende dat het H. dienstwerk van zyn Wel Eerw. gedurende zyn kort verblyf nog onder ons aan onze harten dubbel mag worden gezegend; dat het vervolgens tot een uitgebreider nut verstrekke voor de hem roepende Gemeente; en dan ook verders in onze belangens gunstig voorzien worde!

AMERSFOORT.

AMERSFOORT den 25sten Jan. In eene *extraordinaire* Vergadering, heden gehouden, is door den Wel Eerw. Heer C. Oskamp, A. L. M. et Phil. Doct. en Pred. te *Zuylen*, præparat. geëxamineerd de Heer A. J. Snouck Hurgronje, die zich daartoe vooraf met voldoende Kerkelyke en zeer loffelyke Academische Testimonia van de *Utrechtsche* Professoren by de E. E. Heeren Deputati Classis aangegeven had, na dat zyn Eerw. een kort Voorstel gedaan had over *Jes.* III: 16. is zyn Eerw. in het Hebreeuwsch onderzogt over *Psalm* IV. en in het Grieksch over het textcap. en voorts over de voornaamste waarheden van onzen Hervormden Godsdienst; met dat gevolg, dat de

Eerw

Eerw. Vergadering geene zwarigheid gemaakt heeft, om zyn Wel Eerw. tot den openbaaren Predikdienst toetelaaten.

Vervolgens ſtonden op hun verzoek binnen Gecommitteerden uit de Eerw. Kerkenraad van *Zeist*, verzoekende de Claſſicale Approbatie op de gedaane beroepinge, uitgebragt op den Heer P. H. Nahuis, Pſop. te *Utrecht*, met overlevering van het Inſtrument van de gedaane beroepinge, het welk in order bevonden zynde, zoo heeft de Eerw. Vergadering het zelve met zegenbede over de Beroepers, en de gedaane beroepinge, volvaardig geapprobeerd. De Beroepene heeft zich daarop tot het perempt. examen aangeboden, het welk mede door den zelven Heer Oskamp verrigt is, in de tegenwoordigheid van de Hoog Eerw. Heeren Dep. Synodi, G. Masman, O. C. Wolterbeek en C. van Herwerden, Predikk. te *Utrecht* en *Amerongen*, na dat zyn Wel Eerw. een kort Voorſtel gedaan had over *Epheſ.* I: 7. zynde zyn Wel Eerw. onderzogt in 't Hebr. over *Pſalm* C. en in het Grieksch over het textcap. en voorts over de Godgeleerdheid, waarin zyn Wel Eerw. aan de Vergadering zoo veel genoegen gegeven heeft, dat zyn Wel Eerw. met zegenbede aan de hem roepende Gemeente toegewezen is.

ZEYST. Den 19den Febr. was voor ons een dag van blydſchap, daar wy de breuke, door het vertrek van onzen waardige Leeraar P. J. Laan, naar *Amersfoort* veroorzaakt, weder mogten herſteld zien; onze nieuw beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. H. Nahuis, wierd onder ons in zyn H. dienstwerk ingezegend door zyn Behuwd. Broeder, den Wel Eerw. Heer H. Weyland Hzn. fil., Pred. te *Zoetermeer*, aan wien de beſtemde Bevestiger, D. C. Oskamp, A. L. M. Phil. Doct. en Pred. te *Zuylen*, deze beurt op vriendelyk verzoek had afgeſtaan. De Bevestiger verklaar-

klaarde ons by die gelegenheid de woorden van Paulus, 1 *Cor.* III: 9*a*. *Wy zyn Gods medearbeiders*: en ſtelde vervolgens, naar aanleiding van dezelve, die pligten, waartoe een dienaar van het Euangelie geroepen wordt, zeer treffend voor. De oplegging der handen geſchiedde behalven de Bevestiger, door de Predikanten, C. Oskamp, A. L. M. et Phil. Doct., P. J. Laan, M. J. Römer, W. Breyl, H. Weyland. S. van Beuningen, H. H. Viervant, E. de Cock, J. Roghair, J. T. Ruppel, J. Lorgion, en G. Elias, Theol. Doct. Euangeliedienaars te *Zuylen*, *Amersfoort*, *de Vuurſche*, *Westbroek en Achtienhoven*, *Utrecht*, *de Bilt*, *Bunnik en Vechten*, *Odyk*, *Lunteren* en *Scherpenzeel*. De Bevestigde aanvaarde des namiddags zyn dienstwerk met eene gepaste Leerrede over 2 *Cor.* V: 20*b*. *Wy bidden van Christi wege, laat u met God verzoenen.* — De Koning der Kerke zy verder met onzen Leeraar, en doe ons de zaligſte vruchten van zynen Euangelie-arbeid plukken!

KORTENHOEF Vak. Zie Dec. 1803.

RHEENEN en WYK.

WERKHOVEN Vakant. Zie Dec. 1803.

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

LEEUWARDEN Vakant. Zie Oct. 1796.

VROUWEN PAROCHIE Vakant. Zie Octob. 1803.

DOKKUM.

AUGUSTINUSGA enz. Zie Jan. 1804.

BURUM en MUNNEKEZYL Vakant. Zie Octob. 1803.

DROGEHAM Zie July 1803.

TERNAARD ſtaat Vakant te worden. Zie Oct. 1802.

FRA-

FRANEKER.

Op vriendelyk en dringend verzoek van Mejufvrouw de Weduwe D. J. HEMSING, word nu nog het volgende bericht, (den 14den Maart 1804. by den Correspondens ontfangen) in de Boekzaal geplaatst.

MINNERTSGA. Den 11den Jan. dezes Jaars, 's middags ongeveer half 12 uuren, overleed alhier, aan een Catharale ziekte van drie weeken, onze geliefde Leeraar de Wel Eerw. zeer gel. Heer D. I. HEMSING, zoon van wylen den Wel Eerw. Heer D. G. HEMSING, in leven geacht Leeraar te *Oenkerk*, *Giekerk* en *Wiens*, en Mejuffr. M. S. VAN BERKUM, in den ouderdom van 49 jaaren, 6 maanden en 7 dagen. Nadat hy ruim 21 jaaren, als Leeraar in de vaste bediening, het zalig Evangelie met zegen verkondigt heeft. — Zyn Eerw. was gebooren te *Oenkerk* den 4den Juny 1754. van jongs af tot de Letteroefeningen opgeleid zynde, eerst door het onderwys zyns Vaders, daarna op de Latynsche Schoolen te *Campen*, wierd hy in het Jaar 1773 door zynen Vader gebragt naar de Hooge School en Academie te *Groningen*, alwaar hy aan de voeten van geleerde Mannen heeft neergezeeten, om een schat van wysheid te vergaderen, en voorbereid te worden tot den dienst van 't zalig Evangelie. — Geduurende zyn verblyf aldaar, wierd hy van des Heeren hand bezogt, met een zwaare Rotkoorts, die hoogst gevaarlyk, ja die doodelyk scheen, doch by de uitkomst leerde, dat deeze ziekte, naar 's Heeren vrye ontferming, voor hem van de gezegendste uitwerking was: want, volgens zyn Eerw. eige betuiging, behaagde het den Algenoegzaamen, zig, als zyn verzoent God en Vader in Christus, aan zyne ziele te ontdekken, door eene kragtdadige bekeeringe, met eene vaderlyke hand in de binnekameren van zyne eeu-

wige liefde en ontfermende genade kragtig en levendig in te leiden, verlatende zich alleenlyk op Jezus volzalige en heilryke zoenverdienſten, zo dat hy mogte zeggen, met den Digter in *Pſalm* CXVIII: *Ik zal niet ſterven, maar ik zal leeven, ik zal de werken des Heeren vertellen, de Heere heeft my wel hard gekastydt, maar heeft my ter dood niet overgegeeven; doet open de poorten der gerechtigheid, op dat ik daar door ingae, om den Heere te looven!* Na 4 jaaren te *Groningen* te hebben doorgebragt, ging onze overleede Leeraar met een ſchat van Weetenſchappen in den Jaare 1778. over naar *Utrechts* hooge School. — Van daar keerde hy wel toegerust, weder naar zyn Vaderland, wierd door het Eerw. Claſſis van *Leeuwaarden* op den 7den Sept. 1779. onder het getal der Frieſche Candidaten aangenomen. — Vervolgens nam zyn Eerw. ongeveer twee jaaren, den predikdienst voor eenen zwakken Leeraar den Wel Eerw. Heer LAMSWEERDE, te *Camben*, waar: — Daar na wierd hy, op den 25ſten Maart 1782, als Herder en Leeraar beroepen, en den 18den Aug. van dat zelfde Jaar plegtig in zyn heilig Dienstwerk ingezegend in de Gemeentens van *Hempens en Teerns* onder de Claſſis van *Leeuwaarden*, Predikende by die gelegenheid zyn Eerw. oude Vader, den Wel Eerw. Heer G. HEMSING over *Hoogl.* VIII: 11, 12. waarop zyn Eerw. de daarop volgende Zondag zyn Evangeliedienst heeft aangevangen met een zeer gepaste Redevoering over 2 *Cor.* V: 20. — Aldaar heeft onze Godsgezant zo byna 15 Jaaren in de bres geſtaan voor Koning Jeſus, en het Evangelie der zaligheid met veel yver, getrouwheid en zeegen verkondigt. — Hier is zyn Eerw. in July 1786 in den Echt getreeden met eene braave Jongvrouwe BAUKJEN FABER in het 17den jaar haares ouderdoms, zynde de eenige Dogter van de Heer ATE YPES FABER,

en

en eene jongvrouw REITSMA, geboortig van *Grouw*. — Dan helaas! Nu ondervond hy het kortſtondige en wisſelvallige van alle aardſche genoegens, daar deze, de Huisvrouw zyner Jeugd, na ruim twee jaaren met haar vereenigt geweest te zyn, hem in het 19den jaar haares ouderdoms, door den onverbiddelyke dood, in haar tweede kinderbed ontnomen wierd, hem een zoontje agterlaatende, doch die ook zyn Moeder ras gevolgt is. — Ruim drie jaaren in zyn weduwnaaren ſtand te hebben doorgebragt, verbond zyn Eerw. zich voor de tweedemaal in den Echt, op den 11den Dec. 1791. met Mejuffrouw CATHARINA VAN EERTEN, oudſte Dogter van wylen den Wel Eerw. Godzaligen Heer WILLEM JAN VAN EERTEN, in leven waardig Euangeliedienaar laatst in de Gemeente van *Midwolda*, in den *Oldampte* en Mejufvrouw ELIZABETH WOLDRINGH, wiens geſlagte, zints twee eeuwen in *Groningerland* en binnen die Stad in de Kerk en Burgerſtaat bekend was. Uit dit Huwelyk zyn drie kinderen voortgeſprooten. Eene dogter, met name MARIA SUSANNA, byna 11 Jaaren oud, en twee zoons, een met naame WILLEM JAN, nog maar ruim 8 Jaar oud, zynde van zynen Vader reeds zo ver in het Latyn onderweezen, dat hy met voorbygang van de eerſte reeds de tweede Latynſche School in *Groningen* bereikt heeft; de andere, met naame GERHARDUS, ruim 5 jaaren oud. — In den Jaare 1797 wierd onze waardige Leeraar alhier beroepen, dit beroep aanneemende nam hy zyn afſcheid van zyne oude Gemeenten *Hempens en Teerns* op Zondag den 2den July, met de heilzaame vermaaninge van Paulus uit *Rom.* XII: 9—12. doende de volgende Zondag den 9den July 1797. zyne eerſte Leerrede onder ons, neemende de woorden van Paulus over tot zyne Vooraſſpraak, *Ik zoeke niet het uwe, maar ik zoeke u*, hebbende zyne Textwoorden

uit

uit *Rom.* I: 15—18. ontleent. — Hier heeft zyn Eerw. onder ons het Euangelie der zaligheid van den gekruisten en nu verheerlykte Immanuël ruim zevendehalf jaar zuiver verkondigt. Hy was een Voorſtander van de oude beproefde waarheid, gegrond op Gods woord, en een vyand van al zulke beginſelen, waar door de gezeegende Leer van vrye genade verzwakt wierd. — Hy ſtreed en hy ſtond pal gelyk een Held in zyn Perk, als Evangeliedienaar, tegen al dien tegenſtand, die hem hier dikwerf bejeegende. — Hy was in zyne verkeeringe onder ons gemeenzaam, vriendelyk, gul en opregt. — Zo als hy leefde, zo ſtierf hy ook geloovig, op die onwrikbaare Euangelie gronden, welke hy anderen verkondigt had. In zyne laatſte levensdagen wenschte hy meer dan eens, om ontbonden te worden en met Christus te zyn, gelyk dan ook eindelyk de wensch van zyn hart vervult wierd; want, na dat hy het tederhartigst affcheid genomen had van zyne bedrukte Echtgenoot en lieve Kinderen, dezelve aan de beſcherming en zorge van zynen Hemelſchen Vader aanbeveelende, die belooft heeft, een man der Weduwen en een Vader der Weezen te zullen zyn, is hy ingegaan in de zalige ruste, zo dat onze waardige Leeraar zyn loop hier op aarde volbragt heeft, den goeden ſtryd, als een Dienaar van Jeſus geſtreeden heeft, zyn Geloofsſchild tot aan het einde behouden hebbende, is hy ingegaan in heerlykheid, om zyne ontfangene kroone neer te leggen voor de voeten van het Lam. — Het ontzielde Ligchaam wierd op den 19den Jan. rouwſtatig op het Choor, in de kerk alhier, bygezet: — zullende het genaden Jaar voor de weduwe en haare onmondige kinderen worden waargenoomen door de Eerw. Clasſis van *Franeker*.

Den 29ſten Jan. heeft zyn vriend en Nabuur, de Wel Eerw. Heer J. H. Themmen, gelieft Leeraar

dar te *St. Jacobi Parochie* op 't *Bildt*, zyner in liefde voor en met de Gemeente gedagt, in eene Lykreede over de woorden van Paulus 2 *Tim.* IV: 7, 8. *Ik heb den goeden ſtrydgeſtreeden, ik hebbe den loop geëindigt, ik hebbe het geloof behouden, voorts is my weggelegt de kroone der regtveerdigheid, enz.* Zyn Eerw. wekte ons, nevens de van verre t'zamengevloeide menigte, op, om aan onzen waardigen voorganger te gedenken, zyn Geloof na te volgen, ons voor de eeuwigheid te bereiden, op de komſte van onzen Heer te wagten, het ſchild des Geloofs, tot den einde toe, in den Loopbaan dezes levens te behouden, ter verkryginge van de kroone der regtvaardigheid.

MINNERTSGA is dus Vakant.

TZUM Wegens de alhier uitgebrachte beroeping op D. P. J. KNOLL, geacht Leeraar te *Sexbierum*, is aan den Correspondens nog geen legaal bericht toegezonden.

FRANEKER Walſche Kerk Vak. Zie Dec. 1796.

SNEEK.

NYEGA Vakant. Zie Febr. 1798.

BOLSWARD EN WORKUM.

BOLSWARD. Op den 26ſten Febr. hadden wy't genoegen dat onze oudſte en onder ons grys geworden Leeraar de Wel Eerw. en zeer gel. Heer H. G. CANNEGIETER, eenigen tyd door ziekte en Ligchaams zwakheden in zynen by ons aangename predikdienst verhinderd, wederom de predikſtoel beklom, en niet alleen God openlyk dankte voor de herſtelling, maar ook by die gelegenheid een Eben Haëſer onder ons oprigte voor de zonderlinge weldaad, dat Hy zyn Eerw. vyftig Jaar in zyn dienst in drie Gemeentens en daar van veertig te *Bolswárd* heeft doen werkzaam zyn, en alle nodige hulpe en ondersteuning verleent, prediken de by die gelegenheid uit *Pſ.* CXVI: 16—18. *Ook HEERE, ſekerlyk ik ben uw knecht, enz.* De

Hee-

Heere, terwyl de ouderdom en gryzigheid daar in verlate deezen zynen knegt niet, maar zy heem van onder eeuwige armen.

WOMMELS EN HYDAARD. Zie Febr. 1804.
STAVOREN Vak. Zie Octob. 1797.
HINDELOPEN Vak. Zie Sept. 1794.

ZEVENWOUDEN.

OOSTERHAULE EN OLDENOUWER. Zie Jan. 1804.
NYEHASKE EN HASKERDYKEN. Zie Jan. 1804.
GORDYK Vakant. Zie Oct. 1802.
OLDELEMMER EN OLDETRYNE Vakant. Zie Nov. 1803.

OVER-YSSEL.

DEVENTER.

VRIEZENVEEN den 10den Febr. Hadden wy op den 29sten Nov. 1801. het genoegen onzen Leeraar in onze nieuw gebouwde Kerk voor 't eerst te hooren prediken, en dezelve inwyën; niet minder genoeglyk was het heden voor ons, daar dezelve thans nu geheel voltooit is, zynde in dezelve gemaakt nieuwe Banken en Predikstoel en pronkende met vier mooije kroonen, zynde on drie daarvan met drie Lusters voor Leeraar en Voorzanger ten geschenke gedaan door de Hervormde Gemeente van *St. Petersburg.* Onze Leeraar D. J. H. VAN LAAR, dagte aan die groote voorregten in een daartoe afzonderlyke avond Godsdienst predikende 1 *Sam.* XII: 24. *Vreest slegts den Heere en dient hem trouwelyk met uw ganssche harte. Want ziet hoe groote dingen hy by Ulieden gedaan heeft.* En wekte zyne Gemeente op tot een yverig betragten van den Godsdienst ter bevordering van hun eeuwig heil.

DE-

DEVENTER Walsche Kerk Vakant. Zie July 1803.

KAMPEN.

KAMPEN Vak. Zie Febr. 1804.

YSSELMUIDEN Vak. Zie Octob. 1803.

ZWOLLE.

ZWOLLE den 20sten Maart 1804. Wy werden onlangs zeer bedroefd, toen wy ontwaarden, dat onze hartelyk geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. Oort, eene Beroeping ontvangen had, naar de aanzienlyke Gemeente te *Utrecht*. Hartelyk gaarn wenschten wy zyn Wel Eerw. te behouden en beyverden ons op het zeerst, om hem te beweegen, om by ons te blyven. Onze wensch werd voldaan, toen wy hoorden, dat zyn Wel Eerw. met een ruim hart bepaald was om voor *Utrecht* te bedanken. Zyn Wel Eerw. verbond zich den 4den Maart, wederom aan ons, met *Jes.* XXX: 20, 21. *De Heere zal u-lieden [wel] brood der benaauwdheid, ende wateren der verdrukkinge geven: maar uwe leeraars en zullen niet meer als met vleugelen wech vliegen, maar uwe oogen zullen uwe leeraars zien. Ende uwe ooren zullen hooren het woord [des geenen die] achter u is, zeggende, dit is de weg, wandelt in denzelven, als gy zoudt afwyken ter rechter, of ter slinker hand.*

En verschafte ons ruime stof tot blydschap. Wy danken den Koning der Kerke, door wiens weldadig bestuur wy dezen onzen waardigen Leeraar en Voorganger onder ons mogen behouden, en smeken hartelyk dat zyne genade den voortdurenden dienst onzes geliefden Leeraars, en dien zyner Ambtgenoten, in onze Gemeente, op de kenmelykste wys, zegene!

HASSELT. Zie Dec. 1803.

VOLLENHOVEN EN STEENWYK.

ZWARTSLUIS. Zie Febr. 1804.

STAD

STAD en LANDE.

GRONINGEN EN 'T GORECHT.

MIDDELBERT. Zie Febr. 1804.

APPINGEDAM.

SCHILDWOLDA den 26ſten Febr. Deze dag was voor deze Gemeente een dag van aandoenelyke blydſchap en dankzegging. Haar geliefde Leeraar D. G. B. REDDINGIUS beklom weder den Predikſtoel, na dat zyn Eerw. gedurende tien Zondagen daar toe buiten ſtaat geweest was door eene gevaarlyke Zinkingziekte, die de ſmertelykſte toevallen had ten gevolge gehad. Zyn Eerw. predikte met veel aandoening over *Pſalm* XCII: 5. *Want gy hebt my verblyd, HEERE! door uwe daden, ik zal juichen over de werken uwer handen.* De grote menigte van Toehoorders en de ſterke aandoeningen, die onder de zelven zichtbaar waren, toonden, hoe algemeen men gevreesd had zyn Eerw. te zullen verliezen, en hoe hartelyk men zich verheugde, zyn Eerw. weder den Euangeliedienst te mogen zien en horen waarnemen. Vuurig wenscht deze Gemeente en bidt zy God, dat zy nog lang gelegenheid moge hebben, om zyn Eerw. die achting en liefde te bewyzen, die zy tot hier toe, en vooral ook gedurende zyne ziekte en zwakheid, jegens hem betoonde. En dat zyn Eerw. vervolgens onverhinderd, met blydſchap en gezondheid zynen vollen dienst moge waarnemen, tot enen ruimen aanwinst voor het Koningryk van zynen Godlyken Zender!

HELLUM. Vakant. Zie Febr. 1804.

MEETHUYSEN. Zie Febr. 1804.

'T WESTER-KWARTIER.

LUTKEGAST Vak. Zie Febr. 1804.

GROTEGAST EN DOESUM. Zie Febr. 1804.

OLDAMBT EN WESTERWOLDINGERLAND.

WILDERVANK. Zie Febr. 1804.

WAGENBORGEN Vakant. Zie July 1803.

OOST-

OOST-FRIESLAND.

BOMERWOLD. Op Zondag den 20sten Nov. 1803 hadden wy hier eene zeer aangename plegtigheid. Was onze Kerk, die in 't jaar 1703, uit de vrywillige liefdegiften alleen van de toen levende Stemgerechtigden dezer plaats, gebouwd is, op den 18den Nov. van dat zelfde jaar door den Eerwaardigen S. KNOTTNERUS, destyds geacht Bedienaar van het Euangelie alhier, met eene Leerrede over *Marc.* XI: 17. *Myn huis zal een huis des gebeds genoemd worden voor alle volken*, (welke kort daar na door den druk gemeen gemaakt is) plegtig ingewyd tot onze Godsdienstige byeenkomsten; onze tegenwoordige geliefde Voorganger in 's Heeren heiligdom, de Wel Eerw. zeer gel. Heer W. BRECHTZENDE, die ons vooraf van zyn voornemen verwittigd had, vond zich opgewekt, om op den genoemde 20sten Nov. jongstl. staatelyk het Eeuwfeest van ons Kerkgebouw met ons te vieren. Ter dezer gelegenheid hield onze Leeraar, ten aanhooren van eene buitengewoone talryke vergadering, eene zeer uitgewerkte Leerrede, over *Pfalm* XLVIII: 10. *O God! wy gedenken uwer weldaadigheid in 't midden uwes tempels.* Na eene verstandige verklaaring der textwoorden, wierd onze luisterende aandacht gaande gehouden door verscheidene geschied- en oudheidkundige merkwaardigheden, zo met betrekking tot onze plaats in 't gemeen, als wel voornaamlyk met opzicht tot den staat van den Godsdienst in deeze Gemeente in 't byzonder. Hartelyk waren vervolgens de opwekkingen tot dankbaarheid aan God, voor zyne liefderyke voorzorg, welke hy zulk eene reeks van jaaren in het Godsdienstige aan ons had gelieven te bewyzen, en nog tot op heden toe zoo onafgebroken aan ons bewees;

liefderyk waren de vermaaningen, welke hy ons op het harte drukte, om onze voorrechten toch naar waarde te ſchatten; en ernſtig waren de aanſpooringen, om, uit hoofde van onze duure verpligting aan onzen ongehouden Weldoender, ons geheele leven aan de bevordering van den roem en verheerlyking des Allerhoogſten, en van ons eigen wezenlyk en eeuwig heil voortaan yverig te beſteeden: terwyl de gantſche Redevoering van onzen kundigen Prediker beſloten wierd met eene vernieuwde hartroerende opdragt van ons, thans honderdjaarig Kerkgebouw aan de genadige hoede en bevelliging van den Almagtigen, gepaard met eene vuurige ſmeekbede om de voortduuring van Gods zegenende goedgunſtigheid over ons in alle onze betrekkingen en bezigheden.

Voor wierd gezongen *Pſalm* CXXII. De Voorafſpraak was *Pſalm* CXXIII: 9, / In plaats van den Bedezang, hief de Gemeente aan *Pſalm* XCVIII. tuſſchen de Verklaaring en Toepaſſing *Pſalm* CL. en de geheele Godsdienſtoeffening van deezen plegtigen dag werd geëindigd met het zingen van het *Te Deum*, 't welk met een aangenaam Muziek vergezeld ging.

WENIGERMOER. Uit de Nominatie van Predikanten en Candidaaten, welke voorheen alhier gemaakt, en in de Boekzaal van de maand July des voorigen jaars medegedeeld, is ten overſtaan van D. H. Brouwer, Pred. te *Weender*, op den 29ſten Sept. daar aan volgende met meerderheid van ſtemmen beroepen de Wel Eerw. Heer E. Penning, S. S. Min. Cand. te *Jemgum*.

Dit beroep door hem in de vreeze des Heeren volvaardig aangenomen, en door het Koningſyk Conſiſtorie te *Aurik* goedgekeurd zynde, hadden wy op Zondag den 15den Jan. l. l. het genoegen, onzen nieuwen Leeraar met oplegging der handen in

in zyne heilige Ambtsbediening onder ons te zien bevestigen. De reedsgenoemde Kerkopziener van dit District, de Eerw. Heer H. BROUWER, hield vooraf eene korte ter zaak dienende Redevoering, waarin de wederzydsche verpligtingen van Leeraar en Gemeente nadrukkelyk en ernstig werden voorgesteld. Terstond hierop beklom onze zoo algemeen begeerde Voorganger in Gods heiligdom den Leerstoel, en verbond zich plegtig aan ons met eene weluitgewerkte Leerrede over 1 *Cor.* I: 23*a*. *Wy prediken Christus den gekruisigden*, waarin by ons het uitstekend gewigt van de leer der verzoening zoo bevallig als overtuigend schetste. De ootmoedige toon, waarop hy van zich zelven sprak, en de gepaste aanspraken, telkens met welmeenende zegenwenschen besloten, konden niet nalaaten onze harten te treffen. De eerstelingen van zynen predikdienst waren ons aangenaam, en wy bidden den Allerhoogsten, dat hy het werk van onzen jeugdigen Leeraar in deeze Gemeente bestendig met den heilrykste uitslag zal gelieven te bekroonen!

MARIENWEER. De Wel Eerw. Heer E. BERENDS, S. S. Min. Cand. die uit ene voorheen gemaakte grotere Nominatie, door de Stemgeregtigden tot gewoon Leeraar in deze Gemeente beroepen was, wierd in die betrekking, op den 14den dezer, in den H. dienst onder ons bevestigd door den Wel Eerw. zeer gel. Heer MEIJER, Pred. te *Larrelt*, met ene Leerrede over 2 *Tim.* II: 15. het laatste gedeelte; *Eenen arbeider die niet beschaamt en wordt, die het woord der waarheid recht snydt.* En aanvaardde daarop terstond zyn openbaar Dienstwerk met eene Redevoering over 1 *Kor.* II: 2. *Want ik en hebbe niet voorgenomen iet te weten onder u, dan Jesum Christum, ende dien gekruiciget.*

DITZUM, Zie Jan. 1804.
ESKLUM Vak. Zie Jan. 1804.
EMDEN Walſche Kerk Vak. Zie Dec. 1803.
VEENHUIZEN nog Vakant. Zie Dec. 1801.
GANDERSUM Vakant. Zie Nov. 1799.

'T GRAAFSCHAP BENTHEIM.

VELDHUIZEN den 1ſten Febr. Heden is de Hoogloffelyke Overkerkenraad met den Kerkenraad dezer plaatſe om een tweden predikant te beroepen alhier vergadert geweest, op het drietal wierden gebragt:

DD. H. S. HUGENHOLTZ, Predikk. te *Emmelenkamp*. W. F. VISCH, te *Wilſum* en P. SCHEY, te *Haaksbergen*.

En daaruit met eenparige ſtemmen beroepen D. H. S. HUGENHOLTZ, die zich dan ook in gemoede verpligt geagt heeft dit beroep, niet tegenſtaande den ſterke liefdedrang van zyne Gemeente, om by haar te blyven, naar veertien dagen beraad in de vreeze des Heeren aanteneemen.

EMLENKAMP den 5 Febr. Heden maakte onze waardige en hartlyk geliefde jongſte Leeraar H. S. HUGENHOLTZ ons bekend, dat zyn Wel Eerw. tot jongſten Herder en Leeraar in de Gemeente van *Velthuizen*, wettig en eenſtemmig beroepen was, en deze beroeping den tyd van 14 dagen in beraad genomen hadde. Wy maakten ons dien tyd ten nutte, om zyn Wel Eerw. wiens dienstwerk ons ruim twaalf jaren zo aangenaam en nuttig was geweest, tot een langer verblyf te bewegen, dan op den 19den dezer gaf zyn Wel Eerw. tot onze innige ſmerte ons in een Vooraſſpraak uit *Spreuk*. XVI: 9. kennis, dat zyn Wel Eerw. zich had verplicht gevonden, deze beroeping in de vreeze des Heeren aantenemen.

De Heere doe ons berusten in zynen wille, bevestige de keus van onzen Leeraar met het ze-

gel

gel zyner hoge goedkeuring, en zorge op zyn tyd voor ons ten goeden. Alzo

EMLENKAMP ſtaat Vakant te worden.

K L E V E.

LOBITH Vak. Zie Dec. 1803.

W E Z E L.

BRUUNEN Vakant. Zie Febr. 1804.

DIERSFORT Vakant. Zie Dec. 1803.

DUISBURG AAN DEN RHYN.

DUISBURG Vakant. Zie Octob. 1800.

'T GRAAFSCHAP LIMBURG.

GRONOUW Vakant. Zie Dec. 1803.

B R È M E N.

MARIENKERK derde Leeraarsplaats Vakant. Zie Jan. 1797.

BLAD-WYZER.

Van het verhandelde in de Boekzaal voor de Maand Maart 1804.

I. G. B. Reddingius, Ontwerpen van Leerredenen over den Heidelbergschen Catechismus, II Deelen. Bladz. 249

II. Godsdienstige Overdenkingen over verscheidene Onderwerpen. 257

III. G. J. Voorda, Nodige Opheldering, byvoegzels en drangredenen. 265

IV. Christelyk Magazyn, of Bydragen tot bevordering van Christelyke Verlichting en Euangelische Deugd, IIIde Deel, Iste Stuk. 268

V. L. Ewald, De Godvrugtige Avondmaalganger. 275

VI. K. A. Schiller, Levensbeschryvingen van eenigen der meest beroemde en beruchte Mannen, derde Deel. 283

VII. C. de Jong, Reizen naar de *Kaap de goede Hoop*, *Ierland* en *Noorwegen*, derde en laatste Deel, met Plaaten. 291

VIII. Mr. W. Bilderdyk, Poëzy, tweede Deel. 298

IX. A. Bruggemans, Tafereelen uit het Menschelyk Leven, tweede Deel. 305

X. Letter-Nieuws. 311

XI. Programma van de Academie ter bevordering der Schilder-, Teeken-, Graveer- en Beeldhouwkunde. 316

XII. Academie- en Schoolnieuws. 322

XIII. Bekendmaking. 325

XIV. Kerk-Nieuws. 326

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAERELD;

HONDERD EN AGT-EN-ZEVENTIGSTE DEEL.

Voor APRIL 1804.

Te AMSTELDAM, by
D'ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
Bybel- en Boekverkoopers, 1804.
Met Privilegie.

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAEREL D.

I. HOOFDSTUK.

UITLEGKUNDIG WOORDENBOEK, ter opheldering van de Schriften des N. Verbonds, door G. HESSELINK, *A. L. M. Phil. Doct. Lid van de Bataafsche Maat-*

ſchappy der Wetenſchappen te Haarlem, *en Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Wysbegeerte by de Doopsgezinden te* Amſterdam. *Tweede Druk. Veranderd en aanmerkelyk vermeerderd. Te* Amſterdam *by* G. Warnars *en* J. W. Yntema & Comp. 1803. 795 *Bladz. gr. Octavo. De prys is f* 5:—:— .

Men klaagt, en niet zonder grond, over de oppervlakkige kennis van velen, omtrend het recht verſtand der Godlyke Schriften, en evenwel ontbreekt het, in onzen tyd, geenzins aan hulpmiddelen, om ten dezen aanzien gelukkig te ſlagen. Onder deze middelen behoort het Uitlegkundig Woordenboek des N. Verbonds van den Hoogleeraar G. Hesselink, waarvan deze oordeelkundige Schryver ons thans eene tweede, veel vermeerderde en in verſcheidene artikelen geheel omgewerkte Uitgave aanbiedt; een Boek, geſchikt voor allen, die begeerte hebben, om in de kennisſe der waarheid, die naar de Godzaligheid is, te vorderen. Trouwens, het bevat niet eene bloote lyst van woorden en ſpreekwyzen, maar eene naarſporing en aanwyzing van de ware betekenis der woorden en ſpreekwyzen des N. Verbonds, ten einde den eigenlyken zin en meening der H. Schryveren aan te toonen, ten welken einde deze woorden onder zekere clasſen gerangſchikt worden.

De wezenlyke waarde van dit Werk is reeds zoo bekend en van alle beminnaars van oordeelkundige Schriftverklaring erkend, dat wy niet nodig hebben, in den lof van hetzelve breder uit te wei-

weiden. Wy willen alleen een en ander artikel uitſchryven. Wy verkiezen daartoe de volgende:

„ HELLE. Hiervoor ſtaan in het Grieksch twee woorden van onderſcheiden betekenisſen. Het eene (ἅδης, zynde eene Overzetting van het Hebreeuwſche *Scheol*) wordt gebruikt, om allerleie *Diepte* te betekenen; in welken zin het, in een figuurlyken ſtyl, om „ de diepe vernedering" van *Kapernaum* te beſchryven, geſteld wordt tegen *Hemel*, *Matth.* XI: 23. *Gy zult tot de Helle (den Afgrond) vernederd worden.* Zie ook *Luc.* X: 15. Daar nu de Ouden, volgens de duiſtere denkbeelden, aangaande een overblyven na den dood, den ſtaat der afgeſtorvenen ſtelden te zyn in *onderaardſche gewesten*; zo betekent het in het algemeen *den ſtaat na den dood*, niet alleen der „ ongelukkigen" (in welken zin het woord *Helle* by ons genomen wordt), maar ook der „ gelukzaligen;" ſchoon dit gebruik niet beſtendig is; waarvan de reden waarſchynlyk te zoeken is in de verwarde begrippen van hun, die hieromtrent de duidelyke aanwyzingen der Euangelieleer misten. Hoe het zy, wanneer PETRUS het gezegde van DAVID, *Pſ.* XVI: 10. *Gy zult myne Ziele in de Helle niet verlaten*, aangaande CHRISTUS verklaart, *Hand.* II: 27, 31. kan hierdoor niet verſtaan worden het *verblyf der Verdoemden.* Intusſchen kan men het, myns achtens, hier gevoeglyker vertalen door *Graf*; eene betekenis, waarin dit woord gewoonlyk voorkomt in de Schriften des O. Verbonds. Zie tot voorbeelden, *Gen.* XXXII: 35. *Job* XVII: 13. *Pſ.* VI: 6. XXX: 6. *Spreuk.* I: 12. *Jeſ.* V: 14. enz. De reden van welke betekenis uit het voorgaande ligtelyk is op te maaken. Het 29ſte en 30ſte *vs.* ſchynt deeze verklaaring volkomen te wettigen, alwaar de Apostel ſpreekt van de *opſtanding.* Aldus hebbe men het ook te neemen, 1 *Cor.* XV: 55.

Graf (*Helle*), *waar is uwe overwinning?* De Apostel handelt van „de hoop des toekomenden levens," ſteunende op het geloof in de opſtanding van Christus; waardoor het *graf* zyne zegepraal ontnomen is."

„ *Poorten der Helle*, *Matth.* XVI: 18, kan gevoeglyk *den ingang van het graf* beteekenen. Van hier leest men by Jesaias, *Hoofdd.* XXXVIII: 10. *Van wegen de afſnydinge myner dagen zal ik heengaan tot de poorten des Grafs* of der *Helle*, 't welk aldaar *ſterven* beteekent. Dus ook *Pſ.* CVII: 18. *Zy waren tot aan de poorten des doods gekomen.* Wanneer nu Jesus, Paulus plegtiglyk verzekerde, dat de *poorten der Helle* (des Grafs) de Chriſtelyke Gemeente niet zouden *overweldigen* (omverrukken); zoo kan zulks zeer gevoeglyk, wanneer wy op het zinnebeeldige geen acht geeven, beteekenen, „ dat de Christelyke Gemeente wegens de verwoestingen des Doods, uit hoofde der aanſtaande gewelddaadige vervolgingen, nimmer zou uitſterven. — Komt iemand deze verklaaring niet gegrond voor, die volge de meer algemeene, volgens welke *Poort*, naar eene gebruikelyke figuur, genomen wordt voor *allerleie ſterkte*, en dus zou de zin zyn: „ Geen Helsch geweld (betekenende alsdan *allerhande boosheid*) zal de éénsgevestigde Chriſtelyke Gemeente uitroeien." De zin komt byhans op het zelfde uit; doch de eerſte verklaaring ſchynt beter met het Bybelſche gebruik der ſpreekwyze *Poorten des doods* over een te komen. Behalven op de reeds aangehaalde plaatſen, komt dit Griekſche woord nog voor, in het Boek der Openbaaring, *Hoofdd.* I: 18. VI: 8. XX: 13, 15."

„ Het andere Griekſche woord, mede vertaald door *Helle*, is van een gehael anderen oorſprong en beteekenis. Γεεννα, overeenkomende met het Hebreeuwſche גֵּיא הִנֹּם, beteekent: *het dal Hinnom*,

nom, gelegen naby *Jeruſalem*, alwaar de Iſraëliten, vervoerd door het voorbeeld der nabuurige volken, hunne kinderen door een geweldig vuur lieten verbranden, en den afgoden opofferden. Naderhand heeft men deeze zelfde Valei gebruikt, om aldaar de doode ligchaamen der misdadigers en allerleie onreinigheden te werpen, welke aldaar verbrand werden. Zie *Jerem.* VII: 31, 32, 33, vergel. met 2 *Kon.* XXXIII: 10. Vanhier zyn de ſpreekwyzen ontſtaan, *in het dal Hinnom; in het vuur van het dal Hinnom werpen* (waarvoor wy in onze Overzetting leezen, *in de Helle werpen*), om daarmede „allerleie ſoort van zwaare en afſchuwelyke ſtraf" te beteekenen. Aldus hebbe men te verſtaan,

„*Matth.* V: 22, welke plaats anderzins geheel duister is. Om den ſamenhang zal ik ze hier geheel ter neder ſtellen. *Wie ten onrechte op zynen Broeder toornig is, zal ſtrafbaar zyn voor 's gerichts; en wie tot zynen Broeder zegt, Raka, die zal ſtrafbaar zyn voor den grooten Raad; maar wie zegt, Gy dwaas, die zal ſtrafbaar zyn door het Helſche vuur.* De Heiland, om de onderſcheidene ſtrafwaardigheid van onrechtvaardigen toorn te beſchryven, ontleent zyne vergelykingen van de verſchillende ſtraffen by de Joden ingevoerd, als de ſtraffe van *het Gerigt* (eene vergadering van drie en twintig Regters, over kleine zaaken oordeelende) van *den Grooten Raad* (die over zwaare misdaaden vonniste), en van het *Dal Hinnom*, als zynde de zwaarſte van alle ſtraffen. De woorden *Raka* en *Dwaas* zyn ſcheldwoorden; de onderſcheidene graaden van toorn uitdrukkende. De Vertaaling van *Helle* of *helsch vuur* drukt hier dus niet alleen zeer kwalyk de meening des Heilands uit, maar maakt deszelfs gezegde geheel onverſtaanbaar, daar de hier gemelde ſtraffen alle *menſchelyke* ſtraffen zyn; doch

op welke de Heiland niet, in een eigenlyken zin, het oog hadt, maar daar van alleen melding maakte, om de verſchillende graaden van ſtrafbaarheid onzer daaden aan te duiden."

„ *Matth.* XXIII: 15. *Kind der Helle* beteekent dus „ een groot booswigt," die de zwaarſte ſtraf, de ſtraf van het Dal Hinnom, verdiend heeft. Dus ook

„ — — — — 33, *de Helſche verdoemenis ontvlieden*; „ de ſtraf van het Dal Hinnom (de zwaarſte ſtraf) ontvlieden." Dus ook *Helsch Vuur*, *Matth.* XVIII: 9. *Marc.* IX: 47. „ 't Vuur van het Dal Hinnom." De plaatzen, alwaar dit woord verder voorkomt (op dat de Nederduitſche Leezer dezelve van die gene, alwaar ἅδης in het Grieksch ſtaat, weete te onderſcheiden) zyn de volgende, *Matth.* V: 29, 30. X: 28. *Marc.* IX: 45, 46. *Luc.* XII: 5. *Jac.* III: 6."

„ *In de Helle* (*in den Tartar*) *te werpen*, 2 *Pet.* II: 4, (ταρταρόω) is het denkeeld ontleend van de *Mythologie* der Grieken, volgens welke de *Tartarus* eene gevangenis was voor de afgeſtorvene Godloozen."

„ HEMEL wordt, even gelyk by ons, gebruikt, om te beteekenen, alles 't geen boven de Aarde is. Dewyl zulks nu van een voortreffelyker aart geacht wordt, dan 't geen tot deeze benedenwereld behoort, zo beteekent *Hemel* zo veel als „ het verblyf van God." Aldus wordt God genoemd *Vader*, *die in de Hemelen is*, *Matth.* VI: 9, en V: 48; waarvoor Lucas, in de gelykluidende plaats, *Hoofdd.* VI: 35. *Allerhoogſte* heeft. Om dezelfde reden wordt ook de *Hemel* aangemerkt, als „ het verblyf der Engelen en der Gelukzaligen in het algemeen"; omtrent welk gebruik wy alleen dit volgende hebben aan te merken, dat *Hemel* niet, gelyk wy doorgaans gewoon zyn te ſpreeken, in tegenſtellinge voorkomt met het woord *Helle*, als

de

de plaats der rampzaligen. Zie *Helle.* In de H. Schriften wordt *Hemel*, in deeze betekenis, altyd geſteld tegen *Aarde*, zynde het eerſte een ſtaat van hoogere en duurzamere gelukzaligheid; het laatſte van min voortreffelyken en onbeſtendigen aart. Dus worden *ſchatten in den Hemel*, *Matth.* VI: 20. XIX: 21. *Luc.* XII: 33. XVIII: 22. *loon in den Hemel*, *Luc.* VI: 23, geſteld, niet tegen *Helſche ſchatten* (helſche verdoemenis), maar tegen *Aardſche vergangłyke ſchatten.* Dergelyke tegenſtellinge ontmoet men ook *Matth.* VI: 10. XVI: 19. XVIII: 18. *Luc.* XI: 2. Dus ook *Wandel* (of burgerſchap) *in de Hemelen*, *Phil.* III: 20, tegen *Aardſche dingen bedenken*, vs 19. *Hoop in de Hemelen*, *Kol.* I: 5. tegen *Hoop* of vertrouwen op de wankelbaare goederen deezer wereld. *Blyvend goed in de Hemelen*, *Hebr.* X: 34. tegen *Aardſche goederen*, die den menſchen *ontroofd* worden. Dus noemt Joannes de Dooper zich *uit de Aarde*, Christus *uit den Hemel*, *Joan.* III: 31, vergelyk 1 *Kor.* XV: 47. van welke plaats reeds geſproken is by het woord *Heer.*

„ *Heir des Hemels*, *Hand.* VII: 42, anders ook genaamd *kragten der Hemelen*, *Marc.* XIII: 25. zyn de *Sterren:* waar van breeder op het woord *Kragt.*"

„ KETTERY. Het Griekſche αἵρεσις wordt zo wel in een *goeden* als *kwaaden* zin genomen, en betekent dienſvolgens *allerleien aanhang* of *ſekte;* weshalven onze Overzetters het ook zesmaalen *ſekte* vertaald hebben, en wel op de volgende plaatzen: *Secte der Sadduceërs*, *Hand.* V: 17, — *der Fariſeërs*, *Hand.* XV: 5, — *der Nazareners*, *Hand.* XXIV: 5, *beſcheidenſte Sekte*, *Hand.* XXVI: 5. Zie verder *Hand.* XXIV: 14. XXVIII: 22. Driemaal hebben onze Overzetters het vertaald *Ketteryen*, alwaar het naamelyk in een *kwaaden* zin voorkomt; doch ook dan

druke het woord *Kettery*, in de beteekenis, welke daaraan gewoonlyk gehegt wordt, den zin der Grieksche niet naauwkeurig uit. By onbetekent *Kettery* (de eigenlyke afleiding van dit woord is my onbekend) eene *dwaaling in Godsdienstige zaaken, en wel zulk eene, die van de meerderheid als hoogst schadelyk wordt aangemerkt.* Doch, behalven dat het, in sommige gevallen, moeilyk is te beslissen, aan welke zyde de waarheid is; zyn ook andere zogenaamde *Ketteryen* van dien aart, dat, in de veronderstelling, dat zy wezenlyke dwaalingen waren, dezelve niet als hoogst gevaarlyk kunnen aangemerkt worden. Dan, hoe dit ook zyn moge, het gebruik van het Griekssche woord brengt dusdanig eenen zin geheel niet mede, daar *Kettery*, in een *kwaaden* zin genomen, volgens Bybelsch gebruik, eerst alsdan plaats heeft, wanneer verschil, niet alleen omtrent Godsdienstige *gevoelens* of *leerstellingen*, maar ook omtrent elke andere *zaak*, de Christelyke Gemeente betreffende, daadelyke scheuringen, of ten minsten hoogloopende verwyderingen, en gevaarlyke verdeeldheden, ten gevolge heeft. Dit is de reden, waarom *Ketteryen* telkens gevoegd wordt by *scheuringen*, *vyandschappen*, *afgunstigheden*, *toorn*, *gekyf*, *tweedragt*, enz. Zie 1 *Cor.* XI: 19. *Gal.* V: 20. 2 *Petr.* II: 1; 't geen de drie plaatzen zyn, alwaar dit woord, in een *kwaaden* zin genomen, voorkomt. *Ketteryen* komen dus, nagenoeg, overeen met *Ergernissen*, vergel. 1 *Cor.* XI: 19. met *Matth.* XVIII: 7. Zie verder 't geen van deeze *Ergernissen* gezegd is by *Aanstoot*. Het zelve is ook toepaaselyk op 't byvoegend Naamwoord"

„ KETTERSCH, 't geen slegts éénmaal voorkomt, *Tit.* III: 10, alwaar *Kettersch mensch*, welken PAULUS beveelt *na de eerste en tweede vermaning te verwerpen*, het zelfde is, als 't welk

wy

wy een Ketter noemen; ſchoon daaraan gewoonlyk wederom een geheel ander denkbeeld gehegt wordt, dan de betekenis en het gebruik van het Griekſche woord medebrengt. Hy, die van de vaſtgeſtelde leer, welke voor *Regtzinnig* gehouden wordt, afwykt, draagt, in den gemeenen ſtyl, den naam van *Ketter*, welke men oordeelt, dat, volgens 's Apoſtels bevel, na een en andermaal vermaand te zyn, men van de Gemeente moet afſnyden, om de ruſt der Kerk te bewaaren. Doch vooreerſt ſtrydt men onder elkanderen, welke de *regtzinnige* Leer zy; waarom, zo lang deze twist duurt, niet gemakkelyk te bepaalen is, wie regt of onregt hebbe. Doch, geſteld zynde, dat zulk een mensch waarlyk dwaalde (en wie is voor alle dwaaling beveiligd?) zo zou hy nog geenzins den naam van *Ketter* verdienen, en, volgens 's Apoſtels uitſpraak, moeten verworpen worden, indien hy daarby *vreedzaam* was, geen oogmerk hadt, om *tweedragt* te zaaien, om zich een *aanhang* te maaken, ten einde hy zyne party konde trotſeeren, en eene openlyke *ſcheuring*, of *verdeeldheid*, verwekken. Hy alleen, die deeze laatst opgenoemde eigenſchappen bezit, verdient den haatelyken naam van *Ketter*, 't welk in 't algemeen, het zelfde is, als wy, in verſtaanbaar Neêrduitsch, een *twist-* of *ſcheurziek* mensch noemen, die nergens vrede kan houden, maar 'er op uit is, om dwars te dryven, en de menſchen tegen elkanderen in het harnas te jaagen: en, daar men ook, om de waarheid en eene regtvaardige zaak, een verkeerden of toomeloozen yver kan hebben, gevaarlyk in zyne uitwerkſels, en aanleiding gevende tot hoogloopende twist; kan de naam van *Ketter* ſomwylen met meerder regt op hem toepaſſelyk zyn, die de waarheid voorheeft, dan op den geenen, die de dwaaling omhelst. Om zich volkomen te overtuigen, op welk eene ſcheurzieke ge-

gemoedsgeſteldtenis de Apostel in de aangehaalde plaats het oog heeft, behoort men het voorgaande 9de *vs.* met *Hoofdd.* I: 13 en vervolgens, benevens 1 *Tim.* I: 4. VI: 3—5. en 2 *Tim.* II: 16. en vervolgens, III: 1—9. onderling te vergelyken. Verder, beveelt ook de Apostel niet, om dusdanig een mensch geheel uit de Vergadering te ſtooten. Ten minſten zal men moeten toeſtaan, dat het Griekſche woord παραιτεομαι (hier vertaald *verwerpen*) dikwyls in eene zagtere betekenis voorkomt. Wanneer, by voorbeeld, dezelfde Apostel vermaant, 1 *Tim.* V: 11, *eene jonge weduwe niet aan te neemen*, alwaar in het Grieksch het zelfde woord voorkomt, kan de meening niet zyn, om dezelve *buiten de Gemeente te ſtooten*; maar om dezelve niet te *verkiezen*, om opzigt te hebben over den Armen. Zie *vs.* 9. In het algemeen betekent het, *zich aan iets onttrekken* (waarom men het, *Luc.* XIV: 18, 19, *zich verontſchuldigen* vertaald heeft), *iets vermyden*: aldus, 1 *Tim.* IV: 7. en 2 *Tim.* II: 23. *verwerp* (vermyd) *de dwaaze vraagen.* Zie ook *Hebr.* XII: 25. Dus is, myns achtens, de zin van *Tit.* III: 10: „ Vermyd of ſchuw, na hem een en andermaal vermaand te hebben, den ſcheurzieken en twistgierigen; ſnyd alle gemeenzaame verkeering met hem af; laat hem aan zich zelven over, opdat hy aldus geene gelegenheid hebbe, zich eenen aanhang te maaken, in zyne bedoelingen te ſlaagen." Het invoeren der *Ketteryen*, waar tegen Paulus de Christenen vermaant, beſtondt derhalven in het maaken van gevaarlyke aanhangen en religiepartyen; welk kwaad toen reeds begon in te kruipen, houdende het ſommigen met Paulus, geenen met Apollos, wederom anderen met Cefas. Zie 1 *Cor.* I: 12. Dusdanige verregaande verdeeldheden behoorden, in de Christelyke Gemeente, geene plaats te hebben, als welke één lig-

ligchaam is; welks leden elkanderen in liefde moeten draagen, daar 'er toch, by de verſchillende inzigten der ligt dwaalende menſchen, eene volmaakte eenſtemmigheid in gevoelens niet kan geworden." (*)

Niemand zal wel zoo ſlaafsch wezen, om alles wat de Schryver, in het Woordenboek, heeft bygebracht, op 's Mans blooten gezag, zonder onderzoek aan te nemen. Hy zou dan tegen deszelfs openlyk verklaarde oogmerk handelen, „de Leezer beproeve alles, met dezelfde vryheid en onpartydigheid, waarmede ik geſchreven heb, en behoude het goede!" zyn HESSELINKS woorden, in de Voorreden van de eerſte Uitgave. Onderzusſchen zal ook niemand den Hoogleeraar HESSELINK op de lyst der zoogenaamde *Nieuwe Hervormers* plaatzen, die in het Bericht voor deze Uitgave des waardigen Mans betuiging leest: „Ik betuige openlyk, dat myne gevoelens, raakende zo het algemeen Geloof, als verſcheidene Leerſtukken, zeer wyd verſchillen van de Leerbegrippen van hen, die men den naam van *Nieuwe Hervormers* gegeeven heeft; terwyl de pogingen van de meesten deezer my toeſchynen op een gantſchelyk verderf en ondermyning van het waare Chriſtendom uit te loopen; gelyk ik ook te voren heb te kennen gegeeven, en elk onbevooroordeelden moet in 't oog loopen, die met de Schriften dier zogenaamde *Nieuwe Hervormers* en myn *Woordenboek* bekend is."

(*) Zie, over deezen *verkeerden Godsdienſtigen yver*, myne Verhandeling *over de Twyfelary, en het meesterachtig beſliſſen in Godsdienſtige zaaken*, 2de Afd. bl. 168. in de *Verh. van* TEYLER'S *Godg. Genootſ.* VIde Deel.

II. HOOFD-

II. HOOFDSTUK.

ALGEMEENE KERKELYKE GESCHIEDENIS der CHRISTENEN, door YSBRAND VAN HAMELSVELD. *Vyfde en zesde Deel. Met Plaaten. Te* Haarlem *by* François Bohn, 1802 *en* 1803. *gr. Octavo.* 400 *en* 399 *Bladz.*

De Uittrekzels vervolgende uit het voortreflyk Werk van den Hoogleeraar VAN HAMELSVELD, het welk ons ten naauwkeurigſte de oudere en laatere Geſchiedenisſen der Christenen, in verband met de Wereldſche Geſchiedenisſen beſchryft, zullen wy eerst den Inhoud der bovengenoemde Deelen opgeeven en daarna, voor den Leezer, eene proeve uit dezelven laaten volgen.

In het *vyfde* als ook in het *zesde* Deel deezes Werks, wordt nog vervolgd het Derde Boek, *bevattende het derde tydperk van de regeering van Keizer* KONSTANTYN *den Grooten, in het begin der vierde Eeuw, tot de opkomst van* MOHAMMED, *in de zevende Eeuw.*

Het *vyfde Deel* behelst het *vierde* en *vyfde*, en een gedeelte van het *zesde Hoofdſtuk*, het welke vervolgd wordt in het *zesde Deel*, het welk met het *zevende Hoofdſtuk* ſluit.

In het *vierde* Hoofdſtuk ontmoet men eene *korte Schets der Wereldlyke Geſchiedenis, van de dood van Keizer* JULIANUS, *tot den ondergang van het Westerſche Keizerryk; van het jaar* 363 *tot* 476. In welke ſchets men vindt een aantal

tal Keizerlyke Wetten, van tyd tot tyd uitgegeeven omtrent de Heidenen en ter bevorderinge van het Christendom; — als mede eene beschryvinge van de invallen van veele Germaansche en Noordsche Volken, die zich allengs in het Romeinsche Ryk nederzetteden, tot dat het Westersch Keizerryk geheel, onder derzelver magt, bezweek en een einde nam met den laatsten Keizer ROMULUS AUGUSTULUS, gelyk de stad *Rome* door ROMULUS, en het Ryk door AUGUSTUS gesticht was. Terwyl het Keizerryk in het Oosten, hoe zeer inwendig door tweedragt meermaalen geschokt en niet min bevig dan in het Westen, van de onbeschaafde volken aangevallen, en dus buiten staat om het Westersch Ryk te hulp te schieten, of in de pogingen daartoe ongelukkig, zich magtiens staande hield en handhaafde. — Voorts vindt men in deeze schets eene beschryving der bekeeringe van veele volken tot het *Christendom*, zoo als der *Gothen*, byzonder der *West-Gothen*, *Wandalen*, *Burgundiers*, *Markomannen* en *Ieten*, — en verder wordt hier bericht gegeeven van de hevige vervolgingen, welke de Christenen, in het begin der vyfde Eeuw, in *Perſie* hebben ondergaan, — als ook van den toeſtand der Joden des tyds en van veele Wetten welke de Keizers omtrent hen gegeeven hebben.

Het *vyfde Hoofdſtuk* beſchryft den *Toeſtand der Geleerdheid, ten tyde van het verval des Romeinſchen Ryks.*

Het *zesde Hoofdſtuk* geeft op de inwendige geſteldheid der *Christen Kerk*, ten aanzien der *Geestelykheid*, gezag der *Biſchoppen*, *Kluizenaars* en *Monniken*. *Toeneeming van het Bygeloof. Behandeling der Heilige Schriften*: welk Hoofdſtuk vervolgd wordt in het *zesde Deel*, in het welke wyders de inhoud van het *zevende Hoofdſtuk* is: *Godsdienſt-Leer der Christenen. Geloofsbe-*

belydenis van de tweede algemeene Kerkvergadering. Godsdienſtige verſchillen. Ketterjen. Berichten van aanzienlyke Kerkleeraaren enz.

In het vervolg van het *zesde* Hoofdſtuk, in het *zesde* Deel vinden wy een uitvoerig verſlag van den Canon of lyst der Heilige Schriften, waaruit wy, tot eene proeve, een verkort uittrekzel zullen geeven, het welk wy vertrouwen dat aan onze Leezeren niet ongevallig weezen zal.

Na dat onze oordeelkundige Schryver in het breede had opgegeeven de merkbaare verſcheidenheid, welke ten aanzien van gemelden Canon, zoo in de *Oosterſche* als *Westerſche* Kerk, in de drie eerſte Eeuwen van het Christendom had plaats gehad, gaat hy (*Blads.* 110) dus voort:

„ Uit het geen wy tot hiertoe hebben bygebracht, ziet men, dat tot in de vyfde Eeuw geene vaste bepaling van den *Canon* of lyst der Heilige Boeken by de Christenen plaats had. — Niet alleen byzondere *Leeraaren*, maar ook de twee *Hoofdkerken*, de *Oosterſche* en *Westerſche*, komen met elkander niet volkomen overeen. De *Griekſche* Kerk blyft vry ſtipt ten aanzien van het Oude Testament by den Canon der Jooden, alleen dat zy doorgaans het Boek *Esther* verwerpt. De *Westerſche* of *Latynſche Kerk* daar tegen vermeerderde deze lyst met die Boeken, welke wy thans *Apocryfe* noemen. En wat de *Kanonieke Boeken* des Nieuwen Testaments betreft, over de Euangelien, de Handelingen en de meeste Brieven der Apostelen, was men het, ten dezen tyde, genoegzaam ééns, alleen heeft men in verſcheidene, zelfs aanzienlyke Gemeente der *Westerſche* Kerk, zwaarigheden en twyfeling omtrent den *Brief aan de Hebreen*, gelyk in de *Griekſche*, omtrent de *Openbaring van Joannes*. De Geſchiedenis leert ons dus, met welke vryë omzichtigheid de Christenen tot hiertoe verkeerd heb-

hebben, omtrent hunne Heilige Boeken, zonder dat eenig Kerkleeraar of Kerkvergadering ondernam, door magtſpreuken, het getal der Boeken van zyne Geloofsgenoten te bepaalen, welke tot den *Canon* behoorden. Zelfs heeft de Kerkvergadering van *Karthago*; in het jaar 397, één van die twee, welke het eerst eene lyst der Kanonieke Boeken heeft opgeleverd by haren 47ſten *Canon* of *Beſluit*, dit byvoegzel, in een Handſchrift: „Daar zyn dus te ſamen 27 Boeken (te weten van het *Nieuwe Testament*) en men zal de Overzeeſche Gemeenten raadplegen, opdat zy dezen *Canon* (of Lyst) bevestigen." Ook hebben wy gezien, dat de Gemeente te *Rome*, door haren Biſchop INNOCENTIUS I. eenſtemmig met de vergadering van *Karthago*, zich verklaard heeft. Het Gezag van deeze Gemeenten en het aanzien der Kerkleeraaren heeft vervolgends natuurlyk de eenpaarigheid in de Weſterſche Kerk voortgebracht, welke wy, in de volgende eeuwen, omtrent den *Canon* ontdekken, evenwel zoo, dat ook in de volgende eeuwen, zich voorbeelden genoeg opdoen van de vryheid, welke zich byzondere Gemeenten en Leeraaren, in dit ſtuk voorbehouden hebben. Wy kunnen ons van deze vryheid een recht denkbeeld vormen uit eene plaats van HIERONYMUS (*) enz." —

„ Zonder ons te willen inlaten, in het gene in onzen tyd, byzonder op het laatst der jongstverlopene eeuw, door SEMLER en zyne Voor- en Tegenſchryvers, nopens de vaſtſtelling van den Bybelſchen *Canon* geſchreven is, zullen wy alleen verſlag doen, welke berichten de Geſchiedenis ons daar omtrent aanbiedt. Hier ſtaat voor alles aan te merken, dat de betekenis der woorden *Kanoniek* en *Apokryf* niet altyd dezelfde is geweest; *Ka-*

(*) *Epist. ad Dardanum* Tom. II. Opp. pag. 608.

Kanonieke Boeken zyn, in de eerſte betekenis; zulke Boeken die op den *Canon* of lyst der Boeken ſtonden, welke in eene Gemeente worden voorgelezen: het zy die van Godlyken of Menschlyken oorſprong zyn, indien zy ſlechts ſtichtelyk waren; waarom ook de Boeken *der Wysheid* en van JESUS SIRACH, en anderen op deze lysten, die by onderſcheidene Gemeenten verſchilden, voorkomen. Naderhand kreeg het woord *Kanoniek* de betekenis van *Godlyk ingegevene* Schriften, en deze werd met de oudſte betekenis reeds in de derde en vierde eeuw verward, en men hield de benaming van *Kanonieke* Boeken, en *Godlyk ingegevene* Schriften, voor benamingen van dezelfde betekenis, en gewende zich, reeds zedert de tyden van ORIGENES de *Kanonieke Boeken*, de *Boeken der beide Testamenten*, des *Ouden* en des *Nieuwen*, (διαθηκαι βιβλοι) te noemen (*). Eene evenredige verandering heeft ook de betekenis van het woord *Apokryfe Boeken* in de Kerk ondergaan. In het eerst ſchynt men onder dezen naam verſtaan te hebben Boeken die niet op den *Canon* of Lyst der Gemeenten gevonden werden. Deze konden met recht αποκρυφα βιβλια (*verborgene*, *geheimgehoudene* Boeken) heeten, om dat zy niet in het openbaar voor de Gemeente geleezen werden. Maar reeds ten tyde van TERTULLIAAN begon men den naam van *Apokryfe* aan *Ketterſche* Boeken te geven, die van de *Katholyken* of Rechtzinnige Christenen niet behoorden gelezen te worden."

„ In het byzonder, behoort omtrent den *Canon* of Lyst der Boeken des Ouden Testaments aangemerkt te worden, dat de Joodſche Kerk al vroeg, blykens de getuigenisſen van FILO den Jood, en JOSEPHUS, twee en twintig Boeken als *Kanonieke* en

(*) EUSEB. *Hist. Eccl.* III. 3.

en Heilige Boeken erkend heeft. — Jesus en de *Apostelen* erkenden deze Lyst der Joodsche Heilige Boeken, over het geheel, gelyk uit het geheel beloop en den geest van de Schriften der Apostelen en Euangelisten blykbaar is. Dewyl nu Jesus en de *Apostelen* deze Schriften geduurig aanhaalden, daar uit hunne bewyzen ontleenden — zoo kon het gewigt en het verband van deze Boeken, met de nieuwe Openbaring, niet geloochend worden. — En daar deze Boeken, al vroeg, hoewel niet alleen te gelyk, in het Grieksch voor handen waren, en deze Overzetting door de Griekschsprekende Jooden, ja zelfs door de Apostelen, dewyl zy in het Grieksch schreven, doorgaans gebruikt werd, kwam dezelve byzonder by de Christenen uit de Heidenen in het hoogste aanzien, zoo zelfs, dat men die spoedig vereerde, als door Godlyke ingeving vervaardigd. Nademaal nu, van tyd tot tyd, ook andere Boeken en Brokstukken, door Jooden geschreven, in de Overzetting waren opgenomen, zoo ontdekt men ligtelyk, hoe het gebeurd zy, dat men ook deze hier en daar heeft begonnen in de Gemeenten, voor te lezen, en er gebruik van te maken. In de derde eeuw leerde Origenes, door zyn voortreflyk werk der *Hexapla*, den eigenlyken *Hebreeuwschen Canon*, als ook de oude echte *Alexandrynsche Overzetting*, van alle byvoegzelen volkomen onderscheiden; door hem en zyne geleerde Kwekelingen is de Oostersche Kerk terug gehouden, om die byvoegzelen in haren *Canon* des Ouden Testaments aan te nemen, zelfs schynt men het aan de byvoegzelen op het Boek *Esther* te moeten toeschryven, dat dit Boek by veele Leeraars dier Kerk niet erkend werd als *Kanoniek*. In de *Westersche* Kerk had men al vroeg zelfs eene Latynsche Overzetting uit het Grieksch van de Boeken der *Wysheid* en *Maccabeen* en anderen, en gebruikte deze

en de overige Boeken, die men in de *Alexandrijnsche* Overzetting voor zich vond. Dat in dezelve de Geschiedenis van Martelaaren voor het geloof, vóór CHRISTUS, verhaald wordt, en dat men, in anderen, voorzeggingen op CHRISTUS meende te ontdekken, was een genoegzaame grond, om deze Boeken in haar Kanoniek gezag te handhaven (*). Tegen deze wyze van redenkavelen, ondersteund door eene Kerkvergadering, en het aanzien van eenen Leeraar als AUGUSTINUS, en het voorbeeld van den Roomschen Bisschop INNOCENTIUS I. waren HILARIUS en HIERONYMUS niet bestand, om den *Joodschen Canon*, zonder deze byvoegzelen te verdedigen." enz.

„ Dus geeft ons de Geschiedenis genoegzame opheldering omtrent den *Canon* des Ouden Testaments, zoo als die door de Christenen werd aangenomen; wat leert nu die zelfde Geschiedenis nopens den *Canon* des Nieuwen Testaments, byzonder nopens de vraag: Daar 'er by deze en gene gedeelten derzelven zoo verschillende gedachten stand grepen, en aan verscheidene Boeken getwyfeld werd, hoe en op welke wyze zyn die twyfelingen opgelost, en de Christenen tot eenparigheid in dit opzicht gebracht geworden? Hier hebben wy aan te merken: Alle de Boeken, welke de Christenen op hunne Lyst of *Canon* des Nieuwen Testaments hebben, zyn reeds in de eerste eeuw, in het licht gekomen, toen de Schryvers nog leefden, en kortelings eerst overleden waren. Deze Schriften zyn echter niet gelyktydig, noch in dezelfde Landen en Plaatsen geschreven, maar in een tydverloop van twintig of dertig jaren, en meest al aan onderscheidene Gemeenten of enkele personen gericht; daar nu niemand der onmiddelyke

(*) AUGUST. *de Doctr. Christ.* L. II. c. 8. *de Civitate Dei* L. XVII. c. 20. L. XVII. c. 36. *cet.*

lyke leerlingen van Jesus, de Apostelen, in eenig geſchrift eene lyst van zyne en zyner Medezendelingen Schriften heeft opgegeeven, kan men het anders verwachten, te meer daar de gemeenſchap tusſchen de Gemeenten der Christenen in het eerst niet zoo geregeld en geſchikt was, of 'er is eenige tyd nodig geweest, eer dezelve by alle de Christenen algemeen zyn geworden. Die Gemeenten en Perſonen, welke Schriften of Brieven ontvangen hadden, kenden derzelver echtheid, en deelden ze aan de andere Gemeenten mede; die Brieven of Schriften, welke aan eenig byzonder perſoon gericht waren, bleven natuurlyk het langst in eenen ſlechts bepaalden kring bekend, en als zy, vervolgends bekender werden, vonden de Christenen in het eerst, min of meer bedenkelykheid en twyfeling, om ze aan te nemen. Dit moest ook natuurlyk plaats hebben met zulke Schriften en Brieven, als gericht waren aan de Gemeenten van Christenen uit Jooden, en zich in *Palæstina* en deszelfs Hoofdſtad *Jeruſalem* bevindende, welke minder gemeenſchap hadden met de Gemeenten uit Heidenen, in andere Gewesten, en by welken, in de verwarringen van den allesvernielenden Oorlog, in welken geheel *Palæstina* eene uiterſte verwoesting onderging, ligtelyk de oorſpronglyke Handſchriften verloren konden raken. Ingevolge dit alles vinden wy, in de daad, in de Schriften der Kerkſchryvers van de tweede eeuw, omtrent de meeste en gewigtigſte Schriften des Nieuwen Testaments blyken van eenparigheid en zekerheid. Volgends een bericht, het welk wy by Eusebius vinden (1), zal de Euängelist Joannes de drie *Euangelien* van Matthæus, Markus en Lukas voor echt verklaard, en het zyne, als eene vervulling van hunne verhalen, op-

(1) H. E. III. 24.

opgeſteld en 'er bygevoegd hebben. De aanzienlyke Gemeenten van groote Steden, als *Rome*, *Korinthe*, *Theſſalonica*, *Filippi*, *Efeze*, *Kolosſen*, die van *Galatie*, en de aanzienlyke Leerlingen der Apostelen, TIMOTHEUS en TITUS, Leeraars en Opzieners van groote Gemeenten enz. konden de echtheid der Brieven van PAULUS, aan hun geſchreven, getuigen, en die ſpoedig aan andere Gemeenten mededeelen. Op het getuigenis en gezag der Gemeenten, geſtaafd door de vergelyking van den inhoud, ſtyl en andere byzonderheden, werden dus, met grond, deze Schriften aangenomen, en wel de meesten eenparig, zonder verder bedenken, alleen zes of op zyn hoogst zeven uitgezonderd, over welke getwyfeld is geworden. Op dezen grond van het eenparig getuigenis der Gemeenten, verdedigde reeds TERTULLIANUS de vier Levensbeſchryvingen van JESUS — tegen MARCION (2). — Hiertoe behoort ook de vermaarde plaats van AUGUSTINUS: *Ik zou het Euangelium niet geloóven, indien my het gezag der Katholyke Kerk daar toe niet beweegde* (3). Zoo erkennen wy op het getuigenis van tydgenoten en van zulken, die naast aan hunnen tyd geleefd hebben, dat de Schriften, welke op den naam van CÆSAR of CICERO gaan, in de daad van deze Schryvers afkomſtig zyn. De echtheid dezer Boeken — hebben zelfs de vyanden van het Christendom, in de eerſte eeuwen niet durven ontkennen, hoch het getuigenis der Christenen durven verwerpen, hoe veel zy ook anders voor hunne zaak zouden gewonnen hebben." enz. —

„ Na dit alles, is het eene andere vraag, hebben de Christenen van dezen tyd die echte Boeken

(2) *Adv. Marcion.* L. IV. c. 5.
(3) *Libr. contra Epistolam Manichæi, quam vocant Fundamenti* Cap. 5. *Tom.* VIII, *Opp. pag.* 111.

ken — tevens als Godlyke — erkend, en op welke gronden? In de daad zy erkenden deze Schriften voor *Godlyke* en wanneer zy ze voor *echt* kenden, was 'er tot derzelver *Godlykheid* ſlechts ééne ſtap te doen. De Apoſtelen van JESUS waren zyne gezanten, toegerust met zynen Geest, hebbende van hem de beloſte van onfeilbaarheid, zy waren dus de door JESUS gevolmagtigde Leeraars van den Godsdienst; dezen Godsdienst hadden zy, als eene Godlyke leere, mondelyk gepredikt, dezen ſtelden zy in Schrift, dus, wanneer men verzekerd was van de echtheid dezer Schriften, moest men ook de leere daar in vervat, als de Godlyke leer van JESUS erkennen. Uit hoofde van deze nauwe betrekking tuſſchen de echtheid en Godlykheid dezer Schriften, kan men zelfs zeggen, dat ook de Godlykheid dezer Schriften, doorgaands op het *getuigenis* der Gemeenten is aangenomen." —

Hier mede ſluiten wy ditmaal ons Uittrekzel, en verlangen, om by eene volgende gelegenheid, onzen Leezer op eene nieuwe proeve te onthaalen.

III. HOOFDSTUK.

GEDACHTENIS-REDE voor de Hervormde Kerk te Utrecht, *by het Afsterven van haare twee oudste Leeraars*, CAROLUS SEGAAR *en* HUBERTUS VAN KORTENHOEF, *uitgesproken, naar aanleiding van* 2 *Kon.* II *vs.* 12. *In de Doms-Kerk aldaar, op den* 15*den van Leuwmaand Ao.* 1804. *door* ANDREAS KOK, *Predikant te* Utrecht. *Te* Utrecht *by* J. van Schoonhoven, 1804. 24 *Bladz. gr. Octavo.*

De Hervormde Gemeente van *Utrecht* heeft, binnen korten tyd, drie waardige Leeraaren verloren, den waardigen J. HINLOPEN, die zich ook door zyne uitgegeevene waarlyk Euangelische Schriften als eenen *Apostolischen* Leeraar betoond heeft, en nu onlangs den Hoogleeraar CAROLUS SEGAAR en den Predikant HUBERTUS VAN KORTENHOEF, die, door hunnen yver, en het besteden van hunne vermogens, elk naar zyne mate, hem toegedeeld, ten nutte van de Gemeente, en van de Jeugd inzonderheid, hebben, uitgemunt, hebbende de waardige VAN KORTENHOEF, tot maar weinige dagen voor zyn overlyden, daar in volhard.

De Eerw. A. KOK, hun Mede-Leeraar in de Utrechtsche Gemeente, heeft hun, op zyne eenvoudige wyze, eene gedachtenis der liefde, door deze Gedachtenis-Rede gesticht, ten einde ook het zyne toe te

te brengen, opdat hunne Gedachtenis by de Gemeente in zegening blyve.

Zynen Tekst, 2 *Kon.* II: 12. behelzende den uitroep van Eliza, over het heenen vaaren van Elias, beknopt hebbende toegelicht, meer door omschryving, dan door breede uitlegging, leidt de Eerw. Kok de volgende Aanmerkingen uit denzelven af: I. *Leeraars moeten voor de hunnen zyn als een wagen en ruiteren.* II. *Een volk, een Kerkgenootschap, is gelukkig, dat op Eliasſen onder hen ziet: en het is dat vooral in tyden van gevaar, aan de zyde van haare wezenlyke en Godsdienſtige belangen.* III. *Het verlies van Eliasſen voor Gods Kerk, vooral in tyden van zwaare beſtryding en gevaar, is groot.* IV. *Zy, die op het verlies van Eliasſen voor Gods Kerk, byzonder in tyden van beſtryding en gevaar, letten, mogen dat billyk betreuren.* V. *Zy, die Eliasſen verliezen, vooral in kommerlyke tyden, kunnen en mogen zich troosten, als 'er nog Elizaas overblyven.* Deze ſtellingen opheldernde, past de Eerw. Kok die telkens toe, op het Character der twee overledene Leeraaren. De ſchoonſte trek uit dit Character, en een trek naar waarheid, gelyk getuigen kunnen, die deze mannen gekend hebben, is in ons oog de volgende, welke wy daarom hier overſchryven: „ En, zegt de Redenaar *Bladz.* 15. „ letten we nu op onze jongstafgeſtorvenen; heb ik dan nodig u hunne nedrigheid te herinneren? vertoonden zy niet in hogen nadruk, geſpeende Christenen aan de waereld, aan alle haare ydel- en begeerlykheden? was blanke oprechtheid niet het Troetelkind van hun hart, de lust van hunne ziel? en, wie ſchitterde boven hen in Broederliefde, in de liefde tot alles? — Vrede met en onder de menſchen te ſtichten, te bewaren, aantekweeken, zachtmoedigmet lankmoedigheid, beſcheiden- met vriendelyk-

heid, meelyden met toegevenheid te paren, te vertonen: in zulke deugden zonder lage eerzucht te blinken; daarin niet zich zelven, maar het nut, de ſtichting van anderen te zoeken, te bevorderen, was ſteeds hunne bedoeling, ook hunne vermaking."

Ach! dat deze bekoorlyke trek van *liefde* het ſieraad zy van alle Leeraaren van het Chriſtendom, ook den, terwyl zy de *waarheid* behartigen!

IV. HOOFDSTUK.

KERKELYKE REDEVOERING, ter vyfentwintigſte verjaaring van den vervulden Euangeliedienst in verſcheidene Gemeenten; gehouden te Rotterdam, *den* 16*den van Oogstmaand* 1803, *door* J. SCHARP, *Doctor der H. Godgeleerdheid en Predikant te* Rotterdam, *Lid van het Haagſche Genootſchap ter verdediging- en van de Rotterdamſche en Zeiſter Genootſchappen ter uitbreiding van den Chriſtelyken Godsdienst. Met eenige bygevoegde, vooral Hiſtoriſche Aantekeningen. Te* Rotterdam *by* J. P. van Ginkel, 1803. 96 *Bladz. en Aantekeningen* 55 *Bladz. gr. Octavo. De prys is f* 1:—:—

De Eerw. SCHARP bericht ons in zyne Voorreden, dat hy deze Leerreden niet in het licht heeft gegeven *alleen*, omdat hy daar om ge-

gevraagd was, maar omdat deze feestdag voor zyn hart een dag van gevoelige vreugde, van veelerlei nuttige herinnering en van ootmoedige dankbaarheid aan GOD was, en dat hy, niet wetende, hoe lang of kort zyn volgend leeven zyn zal, van zyne erkentenis een openlyk gedenkteeken wilde oprichten, dat, zo al niet voor het algemeen, toch voor zyne vrienden, en, ten minsten, voor zyne familie, van eenig belang en van leerzaam onderricht zou zyn.

De Tekst tot deze Leerreden is de plaats uit PAULUS 1 Brief aan de *Corinth* XI: 32. *Indien men moet roemen, zo zal ik roemen de dingen myner zwakheid.*

De Leerreden zelve behelst deze drie deelen: I. Iets over den Tekst, als een gezegde van PAULUS, in *verband* en *oogmerk* beschouwd. II. Eenige trekken van des Apostels *Character*, als Euangeliedienaar — toegepast, — met bescheidenheid — op den Leeraar zelven en op zyne Hoorderen. III. Wordende deze Leerreden besloten, met het gene deze plegtige feestviering scheen te vorderen

Uit het eerste gedeelte, het welk de Eerw. SCHARP zoo beschelden *Iets over zynen Tekst* noemt, hoe zeer dit gedeelte eene volledige en uitgewerkte vrye verklaring der Tekstwoorden behelst, zullen wy enkel *iet* overschryven over *de dingen der zwakheid*, welke de Apostel zegt te *roemen*, omdat de Leeraar daaromtrent een eigen pad betreedt, onderscheiden van dat, het welk de Uitleggers hier, gemeenlyk, volgen. Dus spreekt zyn Eerw. Bladz. 31. „ 2.) Maar wat zyn nu *de dingen der zwakheid van* PAULUS? alle de uitleggers, welke ik heb kunnen nazien, verstaan'er door het *lyden* en de *tegenspoeden*, welke den Apostel getroffen hadden en nog geduurig overal troffen. In de daad, alle die gevangenisse, slagen, joodsche en heidensche geesselingen, gevaren,

ren, lasteringen en tegenſtand, zelfs van valſche broederen, hadden voor het oog der waereld iets *zeer vernederends* en ſchenen alles behalven *roemſtof*. Zyne vyanden maakten 'er ook, — hoewel een *onwysgeerig* en *ontheologisch*, — evenwel *verleidend* misbruik van: „ zou PAULUS de uitmuntende, de geliefde, de boven anderen begunſtigde diemaar van GOD en Apostel van JESUS CHRISTUS zyn? hy, wien het overal tegenloopt? — hoe veel meer aanſpraak hebben *wy* niet op die tytels! — wy! — die zoo veel zegen op onzen dienst hebben, dat de achting en liefde van allen, met voordeel en toejuiching, ons allerwegen vergezelt." Hier tegen verklaart de waardige deelgenoot aan het lyden zynes Meesters, dat deeze vernederingen zyn waare, zyn geliefkoosde *roem* waren"

„ Ik ſluit deezen zin niet uit, Toehoorers! welke door de laatſte verſen van dit hoofdſtuk *ſchynt* bevestigd te worden; maar mag ik vraagen? — beantwoordt dit toch wel juist aan den naam van *zwakheden?*— Staat de Text, als dit de *éénige* en *hoofdbedoeling* is, wel op zyn plaats? — zouden wy dan denzelven niet eerder wachten *voor* het 23ſte vers? — en eindelyk, wyst ons de Apostel niet zelve, in 't begin van het volgende Capittel (*vs. 7.*) op eenen zeekeren aanleg, dien hy ſcheen te hebben tot *zelf-verheffing op de uitneemenheid der openbaaringen?* Het koomt my dan (onder verbetering) voor, dát hy door *zyne zwakheden* verſtaat alles het geen hem in de oogen zyner wederſtreeveren vernederde als *zwak*, onaanzienlyk en ten minſten niet eerwaardiger dan zy, waar toe wel behoorden de overal ontmoete verdrukkingen; maar te gelyk zyne *menſchelyke* en *ampts-zwakheden*, waar onder ook zulke dingen, die vriend noch vyand tot dus verre in hem gemerkt hadden,

en

en welke hy, terwyl hy roemde, niet ontveinzen, niet bewimpelen, niet ontkennen wilde.

Als ik eene gisſing waagen durfde tegen de éénparigheid der uitleggeren, — maar ik laat elk, die het beoordeelen kan, eene onverlette vryheid om by het gewoone te blyven, — dan zou ik tot de ſtaalen van die *zwakheden* brengen alles wat 'er volgt in *dit* en het *volgende* hoofdſtuk, tot het 9de vers toe: derhalven

א. In de *eerſte* plaats eene zeekere natuurlyke *vreesachtigheid* voor dreigende gevaaren, welke nu wel, door veel oeffening en zelfverlochening, overwonnen was, maar hem echter zeer aankleefde in *het begin van zyn apostelſchap*, toen de Stadhouder van ARETAS hem bezet hield in *Damascus*, en hy het in den nacht ontvluchtte door een vengſter, dat in de Stads-muuren was. (*vs.* 32 *en* 33.)

ב. Ten tweeden, eene zeekere aanleg om op de buitengewoone gaave van ongemeene openbaaringen *geeſtelyk hoogmoedig* te worden; een aanleg, zoo ſterk, dat een ongehoord, allerſterkst en grievendst behoedmiddel, als *een doorn in het vleesch*, door GOD noodig geoordeeld wierd, om hem te houden in dien ootmoed, waar in hy, door deeze ſcherpe tucht-les, zoo ongemeene voorderingen gemaakt heeft. (*C. XII:* 17.)

ג. Eindelyk, eene zeekere *geeſtelyke ontevredenheid* onder deze tucht-roede, waar aan hy zich, hoewel met geduurig bidden, had zoeken te onttrekken; maar met een gebed, dat GOD niet behaagde te verhooren, tot dat zyn hart in rust en onderwerping kwam door deeze opbeurende belofte: *Myne genade is u genoeg; want myne kracht wordt in zwakheid volbragt.* (*vs.* 9.)

„ Dat het deeze dingen zyn, welke PAULUS inzonderheid bedoelt, dunkt my klaar te zyn uit het ſlot van *C. XII:* 9, waar hy het zelfde woord uit my-

mynen Text gebruikt van zyne onvolkoomenheden, *zo zal ik dan veel liever roemen in myne zwakheden, opdat de kracht van* CHRISTUS *in my woone*; en uit het volgende 10de vers, waar in hy duidelyk onderscheid maakt tusschen *zwakheden* en tusschen *smaadheden, noöden, vervolgingen en benaauwdheden om* CHRISTUS *wil.*

Nu, *deeze* zwakheden waren aan zyne vyanden, en de Corinthiers meest onbekend, evenwel zegt PAULUS: *indien men moet roemen, zo zal ik roemen de dingen myner zwakheid.*"

Op Bladz. 43. maakt de Redenaar zynen overgang tot het *Tweede Deel* dezer Redenvoering, en zamek eenige trekken op, om het *Character* van PAULUS te schetzen, en wel *meest* zulke, welke uit het verband van den Tekst ontleend zyn. Zy zyn de volgende:

„ 1. Zie daar een man, die alleen *dan*, wanneer hy met *grootsprekers* te doen heeft, gewag maakt van zyne afkoomst, opvoeding, geleerdheid, personeele gaaven en beezigheden, waar door hy *ook zo wel als zy* kon roemen, en waar in hy *boven hen* was; maar die ook *dan*, wanneer de omstandigheden het eischten, dat hy *hier van* sprak, nog *veel liever* roemde *de dingen zyner zwakheid.*"

„ 2. Zie in PAULUS eenen Leeraar, die *niet roemen wilde in anderer lieden arbeid*, die niet roemde *buiten de maat des regels, hem van* GOD *toegedeeld*, en die, in geheel zyn werk, zich had laaten leiden door de Goddelyke schikking."

„ 3. Zie in PAULUS den verstandigen, den opgeklaarden Christen, die in het midden van het ootmoedig erkennen zyner zwakheden, evenwel, dankbaar aan verleende genade, zeggen durft: *Ik ben in geen ding minder geweest dan de uitneemendste der Apostelen.*"

„ 4. Wy zien in hem den grootmoedigen, den waar-

waarlyk geoeffenden Leeraar, die *roemt de dingen zyner zwakheid*, waar door wy gehoord hebben dat hy, voor een gedeelte, verſtaat al wat hem in het oog der waereld verhederde, te weeten, *de beproevingen van* Gods *hand* en *de verdrukkingen door menſchen.*"

„ 5. De laatſte trek in het Character van Paulus is, dat hy roemde ook *in de zwakheden*, welke hy, als mensch en zondaar, in zich erkende."

Hier by wordt nog in de *zesde* plaats gevoegd: „ *Zoo* ſprak, *zoo* ſchreef de Apostel, om de liefde van de Corinthiërs, minder voor zyn *perſoon*, dan wel voor zyn *werk*, te behouden, en dus hen, gewapend tegen alle misleiding, met beſtendig nut, voor Christus te blyven bereiden."

By elk der bovengenoemde punten, maakt de Leeraar eene toepaſſende Aanmerking op zichzelven. Zie hier die, welke hy met betrekking tot het 5de punt maakt, *het roemen der zwakheden*, als mensch en zondaar, welke meest onmiddelyk uit zynen Tekst, volgends zyne opvatting voortvloeit. Zoo ſpreekt hy *Bladz. 77.*

„ Ach! ik ellendig mensch! hier, — veel billyker dan Paulus — zink ik op myne knien voor God. ô! myne gebreken! ô onoverzienbaar heir myner *zwakheden* van vleesch en geest, die my zoo dikwils verootmoedigen, maar nooit dieper, dan op dezen dag, plegtiger gewyd aan de herdenking van mynen weg, en de beproeving van my zelven!" —

„ Eene godvruchtige opvoeding wekte al zeer vroeg in myn kinderhart de eerbied voor God, de hoogachting voor het Euangelie en de liefde voor den Verloſſer van zondaren, den vriend der kinderen, op. De zucht om aan de bevoordering van menſchen-zaligheid te arbeiden was 'er het gevolg van. Voor ergerlyke uitſpattingen werd myne jongelingſchap, op het pad der verleiding, bewaard,

waard, hoewel ik dagelyks te bidden heb: *gedenk niet de zonden myner jonkheid!* Al vroeg bekend geworden met my zelven, had het Euangelie eenen zaligen invloed op myn hart, en, dankbaar aan Hem, die my heeft lief-gehad, geloof ik myne belydenis en leer, en hoop uit genade Gods zalig te worden, door het geloof in JESUS CHRISTUS, mynen HEER, wien ik van harte diene. De vrede des gemoeds is my zoo weinig vreemd als de oprechte en afhangelyke zucht om, het zy uitwoonende, het zy inwoonende, Gode welbehaagelyk te zyn."

„ Alleen in de vrye genade *roemende*, *zèg* ik deeze dingen niet, opdat gy my zoudt aanzien voor wat groots, of van my, die de *minſte* van *alle* de heiligen ben, zoudt oordeelen buiten het geene gy van my ziet of uit my hoort; want ik heb geen ander doel dan te *roemen in de dingen myner zwakheid*."

„ Ja, Geliefden! het is maar al te waar, ik ſtruikel alle dagen, ik val in veele verzoekingen, in myn vleesch woont geen goed, en dan zelfs, als ik my vleie vast te ſtaan, moet ik meest toezien dat ik niet valle; ik weet, — tot myne beſchaaming, — dat my de zonde ligtelyk omringt, ik weet het al te goed, wat de ſtryd is tusſchen vleesch en geest, ik doe duizendmaal het geene ik haat, en niet zelden verſchrikken myne beenderen, wanneer my de wet der zonde, die in my is, gevangen neemt, en myne dwaasheden zyn my niet verborgen."

„ Laat U deeze belydenis genoeg zyn, en geloofe dat zy oprecht is; eene byzondere opteliing zou U zoo weinig nuttig, als voorzichtig, zyn; — myne gebreken zyn genoeg bewust aan de vrienden, die my kennen; meer dan genoeg vergroot door ſcheele nyd en klapzieken laster; zy zyn te zwart in het oog der liefdelooze verdenking, en

Jaa-

Jaaren lang ben ik het veroordeelen gewend van phariseeuwschen hoogmoed en eene soort van menschen, dat zich zelven alleen behaagt. Ongewoon te praalen met werkzaamheden, waar van het oordeel alleen behoort aan den kenner onzer harten, weet gy alleen, myn God! wat zy my kosten; en bekend met myne stille traanen, telt Gy de dagen van mynen stryd."

„ Evenwel, *indien men moet roemen, zo zal ik roemen deeze dingen myner zwakheid.* „ En waarom?" *daarom*, om dat de eeuwige barmhartigheid my, in weerwil van dezelve, niet verstooten heeft, maar, onder het geloovig gevoel van vergeevende liefde, in het leeven en in den dienst bewaart. *Daarom*, om dat ik door dezelve proefondervindelyk overtuigd ben, dat de éénige troost en rust der ziele in den godsdienst van Jesus Christus is, en dat deeze overtuiging zoo dikwils my vuur en leeven geeft, wanneer ik U, in zynen naam, verzoening predike en bekeering van doode werken, om den leevenden God te dienen. *Daarom* eindelyk, om dat in het bestuur van — en den omgang met menschen my door dezelve zachtmoedigheid en liefde geleerd is, — of zou ik, — my zelven kennende, — stout in het oordeelen, hard in het bestraffen, dringend op verachting zyn? Neen, veel liever, indien iemand overvallen wierd door eenige boosheid, zal ik hem poogen te recht te brengen met den geest der zachtmoedigheid. „ Genade, die vergeeft en harten verbetert" zal ik aan zondaren prediken; den Christen waarschuwen „ ziet dan hoe gy voorzichtig wandelt;" — en, waar men trotschelyk handelt, aan de yveraars toeroepen: „ wie onder U zonder zonden is werpe den eersten steen." *Wie is 'er zwak, dat ik niet zwak ben? wie wordt 'er geërgerd, dat ik niet brande?*"

Met het derde gedeelte, het welk zich tot het plegtig vieren van dezen dag, tot heilwenſchen en zegenbede bepaald, wordt deze Leerreden met de volgende Dichtregelen beſloten:

Zoo vloog myn leeven heen, zoo ſnellen myne jaaren,
Gelyk een droom, voorby,
Veel ſneller, dan op zee de rappe kielen vaaren
By voordewind en ty.
ô Dagen myner jeugd! 'k herroep u vruchtloos weder,
— 'k Had u, ſlechts kort, ter leen,
My drukt de hand des tyds, — hoewel nog zachtkens, — neder,
En voert myn jaaren heen.—

ô Dagen myner echt! door zuur en zoet gemengeld,
Hoe lieflyk waart ge my!
Maar de uuren van geluk, door min en trouw verëngeld,
Verzwinden ook voorby:
'k Verzilverde uwe kroon, toen 't feestuur was gebooren;
Maar dacht ook aan de ſmart,
Waar mede ik uit die kroon vyf paarlen heb verlooren,
De wellust van myn hart.

ô Dagen van myn dienst! dien 'k met een bly geweeten
Aan GOD *en* JESUS *wy',*
Een vierde van een eeuw, met lust in u geſleeten,
Is, — als de reſt, — voorby:
Maar Gy niet, — ô myn GOD! *— Gy zult dezelfde blyven:*

Al

Al ſlyt myn leevens-kiel,
Gy blyft, wat ſtaat of valt, wat zinken mag, of dryven,
De rots-ſteen van myn ziel.
'k Durf U myn dienst, myn tyd, myn gantſche lot betrouwen,
Gemeente, Gade en Kroost;
Op U zal ik myn hoop, voor hier en eeuwig, bouwen,
En leef en ſterf getroost. —
Verzoening van 't gebrek, vernieuwden lust en yver,
Voor ziel en lichaam kracht,
In God een zegen-bron, een ramp- en ſmert-verdryver,
Dat 's, Vader! wat ik wacht.
Die God, die my, tot hier, geleid heeft en bewaarde
Langs roos- en doornen-heg,
Help' my, tot ik myn hoofd eens in den ſchoot der aarde,
Vermoeid, ter neder legg',
En dan, als Jesus my, — dat zal toch eens geheuren, —
't Genade-loon verleent;
Zie 'k ouders, kroost en vriend, — door niets weêr weg te ſcheuren —
Met my, voor God, herteênd. —
In die hoop, Eeuwige! — zwaai 'k U myn wierook tegen:
Nog ben ik ſterveling;
Maar, zalig! als ik eens, aan 't einde myner wegen,
't Volmaakte hallel zing!

De Aantekeningen helderen het gene in de Leerreden maar even kon aangeroerd worden, breeder

op, het zy *letterkundig* tot verklaring van den Tekst, maar voornaamlyk *geſchiedkundig*, met betrekking tot den perſoon des Heeren SCHARP en zyne hem bejegend hebbende lotgevallen.

Een *Zang*, by de gelegenheid dezer Jubelpreek, door een Zanggezelſchap op het Orgel, by het eindigen van den Godsdienst, waarvan de woorden door den Eerw. BUSSINGH, Predikant te *Gouda*, vervaardigd, en de Muzyk gecomponeerd is door den kundigen Heer TOURS, Organist der groote Kerk, te *Rotterdam*, is met het Muzyk achter de Voorreden, en het *Silhouet* van den Leeraar SCHARP op den Tytel geplaatst.

Wy zullen niet breeder uitweiden, om deze Leerreden, welke zoo vele blyken levert van de welſprekendheid en de belezenheid van den Heer SCHARP, aan te pryzen, maar ſluiten onze aankondiging met dezen wensch uit het gemelde Gezang.

Ryke zegen daal' beneden,
Heil, vooral voor Rottes *Kerk,*
Op 's Mans yv'rig Prieſterwerk!

V. HOOFD-

V. HOOFDSTUK.

A. KLUIT, *HISTORIE der Hollandſche Staatsregering, tot aan het jaar* 1795, *of Geſchied- en Staatkundig onderzoek, in welken zin de Staten van Holland, gedurende de Republikeinſche Regering, zyn geweest de wettige Souvereine Vertegenwoordigers van't ganſche Volk van Holland, of der gehele Natie. Met vele onuitgegeven Bylagen. Tweede Deel. Te* Amſterdam, *by* W. Brave, 1803. 547 *Bladz. gr. Octavo. De prys is f* 3—:—

Daar wy in onze Boekzaal voor *February* dezes Jaars, *Bladz.* 142. het nodige van den aanleg, hoofdinhoud en bedoeling dezes Werks gezegd, en 'er de belangrykheid en gewigt van aangewezen hebben, zullen wy ons, ten aanzien van dit Tweede Deel, vergenoegen, met de opgave der onderwerpen in het zelvé vervat; welke zyn *Hoofdſtuk* XII. eene aanwyzing van *de veranderingen ten aanzien der Staten na 's Prinſen dood*, 1584. XIII. *De veranderingen, die hier in voorvielen, door de nieuwe Orde op de Staten vergadering*, 1585. XIV. *De veranderingen gemaakt door de aanſtelling van Prins* MAURITS, *als Gouverneur of Stadhouder van Holland door de Staten*, 1585. XV. *De veranderingen, door het beroepen en aanſtellen van den Graaf van Leicester, en zyne tweederlei*

macht 1. *uit het verdrag met* ELISABETH, *en* 2. *uit de opdragt der Generale Staten* 1585—1587. XVI. *Overzicht der wettige macht des Graven van Leicester; haar gebruik en misbruik, en de pogingen, byzonder der Staten, daar tegen.* XVII. *Aanmerkelyke voorvallen by de Staten, gedurende Leicesters eerſte vertrek naar Engeland.* XVIII. *Gevolgen van Leicesters terugkomst, en hevige twisten over de Souvereiniteit en 't opperſte bewind.* XIX. *Leicesters volledig vertrek, en gewichtige gevolgen van 't zelve; beroerde toeſtand van Land, Volk en Regering; ontwerpen van Vrede met Spanje.*

De tyden van *Leicester* zyn, in onze Vaderlandſche Geſchiedenisſen vol van woelingen en beroerten, die nauwkeurig verdienen gekend te worden, uit hoofde van de gevolgen en den invloed, dien zy in het vervolg gehad hebben. Deze worden in dit Deel, door den kundigen Hoogleeraar KLUIT, in alle byzonderheden, ontvouwd, en door zyne Aanmerkingen opgehelderd. Wy zullen, het een en ander daar uit overſchryven. Zie hier eene kort ſaamgetrokkene ſchets van de magt, welke aan *Leicester*, zoo door de Koningin als door de Staten was opgedragen, *Bladz.* 83.

„ Zie-daar, zegt de Hooggeleerde Schryver, drie Stukken, waar by de Macht aan *Leicester* in deze Republiek gegeven en omſchreven wordt, 1. de *Alliantie* en 't Verdrag met de Engelſche Koningin zelve van den 10 April 1585. 2. Het *Verdrag met*- en de Commisſie der Staten Generaal *aan* Leicester gegeven, den 1 Febr. 1586. En 3. de *Inſtructie voor den Raad van Staat* benevens hem, by den Grave *van Leicester* in zyne hoedanigheid als *Gouverneur en Kapitein Generaal* ingeſteld, *op den naam der Staten Generaal, die daarinne hebben bewilligd*, volgens BOR fol. 7. *a*. Voeg nu alle die Macht byeen; en

en overweeg, wat gezag, hem als *Luitenant-Generaal* der Koningin over de Engelſche Hulpbenden, reeds toekwam; wat gezag hy ontving als Opperbevelhebber over alle de Troepen van den Staat, zoo in de Provintien als te veld en ter zee; wat gezag hem daarenboven als *Landvoogd* in alle de Provincien, zoo ten aanzien der *Stadhouders* van de Gewesten, als van 't *Burgerlyke Beſtier*, van het *Juſtitiewezen*, en van 's *Lands Domeinen*, en *Finantien* of Geldmiddelen (*), werd ingewilligd, en opgedrongen, zoo door de Staten Generaal, als door de toeſtemming der Provinciale Staten, elk in 't hunne: — men overwege dit, en vrage dan, wat *macht* 'er, geduurende den tyd zyner Aanſtelling, overbleef by de *Staten Generaal*, en by de byzondere *Staten*, of hunne Stadhouders, zoo in 't opperbewind, of de bevelen in zaken van Oorlog, als van Politie, van Juſtitie, van Domeinen, anders dan dat hy, als Oppergebieder, 't bevel over alles; maar dat zy, als Staten, gerechtigd waren, om, ten aanzien der geldmiddelen en 't geen daarvan afhing, die te overwegen, *te bewilligen* of *te weigeren*, en in vele opzichten meer *radende* dan *bevelende* te handelen, behoudens elks byzondere Voorrechten; dat *de Wetgeving* noch aan hunne *herziening* noch aan hunne *goedkeuring* onderworpen was; kortom, dat *de Staten* hem *de oefening der Oppermacht* in handen gaven, en voor zich alleen vooruitbedongen *eene raadgevende* (*adviſeerende*) *Stem*; als mede, 't geen het Europiſch *Syſtema* medebracht, en reeds toen veel klem gaf, het behoud der volle macht *over de geldmiddelen*, tot onderhouding van den Oorlog en den Staat, zooverre zy niet in zyne hand geſteld

(*) Zie dit nog nader by Bor, B. XXI. bl. 9. a.

ſteld waren (*), of door de Koningin vooruitgeſchoten wierden."

„ Of nu de Staten dit gedaan hebben, om de Koningin, op wie Leicester veel vermogt, daardoor meerder aantemoedigen tot hunne verdere noodige verdediging (†), dan wel uit beſef van noodzakelykheid, om meer klem aan de krygszaken en 't burgerbeſtuur, en meer kracht aan de vervallen achtbaarheid van den Staat by te zetten; of om beide redenen; laat ik daar."

Toen, gedurende *Leicesters* bewind geraadpleegd werd over eenen vredehandel met *Spanje*, was het aanmerklyk, dat ook de Predikanten der Hervormde Kerk daar in gekend werden. Hier van lezen wy by den Heer KLUYT. *Bladz.* 468.

„ Een tweede niet minder gewichtige gebeurtenis was het raadplegen met de Belyders van den Christelyken Gereformeerden Godsdienst, door middel der *Predikanten*, op het Stuk der Vrede, en op de bedinging *van vryheid van conſcientie en van Religie.* De Heer WAGENAAR (§) gewaagt hiervan niet, dan in 't voorbygaan, en draagt de zaak zoo voor, als of dit het bedryf van MAURITS alleen was geweest, en volgt hier BRANDT, om de Predikanten, die door *Leicester* zoo zeer gevleid waren, *met die eere der raadpleging* te ſtrelen. Ja BRANDT (*) gaat hier nog verder, en zegt, dat *eenige meenden, dat Prins* MAURITS *met de Kerkelyken dus raadpleegde, om door hen de gemeente te grooter afkeer te doen hebben van een Vrede, die hy wraakte en vreesde.* Doch hierin ligt iets haatlyks! De zaak is my uit het be-

(*) En welken die waren, zie BOR B. XXI. bl. 9. a.
(†) Zoo als HUME, *Hiſt. van Engeland.* N. Duitsch. D. V. p. 382.
(§) WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. VIII. bl. 288.
(*) *Hiſt. der Reform.* D. I. bl. 748.

beloop dus voorgekomen. De *Staten* en BARNEVELD wilden het zoo, zy verzochten MAURITS daartoe, en ſchynen daarmede het gewichtig oogmerk bedoelt te hebben, om de ganſche natie te doen medewerken *tegen den Vredehandel, dien zy zelf wraakten en vreesden*, waarom ook *de Hoven* gevraagd waren. Welk een verſchil geeft niet de wyze van voordracht eener zaak, offchoon al het voorgedragene zuivere waarheid is! Doch zien wy het gebeurde zelf in! De *Regiſters van Holland*, 6 April bl. 107. zeggen, *dat de Staten van Holland noodig bevonden, dat, overmits de Vergadering der Predikanten, door last en ſchryvens alhier aangekomen zyn, eenige van wegen de Staten in de voorn. Vergadering zullen compareeren, om aldaar voor te houden 't gunt met hare Majeſteit is gehandeld en getracteert, en wat daar tegen in deze landen is gepaſſeert.* Hiertoe benoemden zy eenigen, en daar onder 's Lands Advocaat BARNEVELD. MAURITS had hen in den *Hage* doen toepen (*). Doch dit was met voorkennis en goedkeuring der Staten geſchied. Zulks blykt uit de Staatshandelingen, waar ook den 9 April (†) 't beſluit viel, „*dat de onkoſten in de Herberg — gevallen in drie of vier maaltyden van de gemeene Predikanten die by zyne Excellentie van Naſſau uit verſcheiden Steden zyn beſchreven op het ſtuk van den Vredehandel, by het gemeene Land betaald zullen worden: die daarop hunlieder advis in geſchrift hebben overgeleverd.*" 't Komt my voor, dat de Staten hunne achtbaarheid hierin niet wilden blootſtellen; en daarom liever dit door MAURITS wilden gedaan hebben; doch met hun medeweten. Men kan 'er by vermoeden, dat BARNEVELD, an-

(*) BOR bl. 68.
(†) *Reſol. van Holl.* 9 April, bl. 113.

anderzins niet gezind, om de Kerkelyken in Regeeringszaken veel invloed te geven, geen beter middel geweten heeft, om de Gemeentens in dat zyn denkbeeld te brengen. 't Besluit viel verder, dat „ de Burgemeesters in de Steden zouden uit de Gemeenelands middelen de onkosten van 't reizen en keeren betalen: en 't werd aan MAURITS gelaten, of dezelve weder zouden vertrekken." Zonder BOR zouden wy hier van niets meerder weten. Dan dees heeft hun schriftelyk advys medegedeeld, gedagtekend den 7den April 1588. „ MAURITS had hen afgevraagd, *of men met God zoodanige Vrede zoude mogen aangaan, waar mede de openbare oefening van de Gereformeerde Christelyke Religie, gelyk ze tegenwoordig alhier is, zoude uitgeslooten worden.*" Men bevroedde ligtelyk, dat het bedingen van *vryheid van Religie* niet medebragt die *openbare oefening* van den Gereformeerden Godsdienst, waarvoor onze voorvaderen op dien tyd onwrikbaar pal stonden. Men bevroedde daarby, dat ELISABETH met haar voorstel zoo verre niet *dacht* te kunnen komen, of eenige kans daartoe zag. Evenwel daar moest een besluit zyn. En 't is ten *hoogsten* waarschynlyk, dat MAURITS de vraag zoo voorgesteld heeft, niet zonder goedkeuring van den Heer VAN BARNEVELDT en zyne medegemachtigden; te meer, daar de Predikanten in hun antwoord ook gewagen van *het mondeling verhaal by de Gedeputeerden van myn Heeren de Staten, en van myn Heeren van beide de Raden aan hun gedaan.* In dit antwoord zeggen zy (*) niet te hopen, dat de Koningin Hem en de Staten persen zal, om eenen vrede te maken *met de bloote vryheid van conscientie*, zonder het behoud *van de tegenwoordige openbare oefening van de Chris-*

te-

(*) BOR B. XXIV. bl. 68.

zelyke Religie. — — Zy binden dit verder aan, en beantwoorden de hoofdzaak, op die wyze, dat 's Lands regeerders, als voorſtanders der Kerke, zonder aanſtoot, en met eene goede conſcientie, dat punt van openbaare Godsdienſtoefening niet konden laten varen; en zy wilden de Koningin doen betogen, dat met het weigeren van dit punt, door den Koning van Spanje, gepaard zoude gaan *de uitroeijing van den openbaren Godsdienſt, tot oneer van Gods naam, den val en verſtrooijing van zoovele ſchoone Kerken, het verloop van zoo menig duizend arme geloovigen; mitsgaders eene ſchriklyke ellende en bloedſtorting.* Zy verzoeken dit de Koningin by de Vredehandeling voor te ſtellen, en hare verdere voorzorge en hulp achtervolgens 't Verdrag interoepen; en dat de andere Gewesten hier ook in wilden komen. Eindigende met eene heilbede, belofte van voorbidding, en aanbeveling van den Heiligen Godsdienſt."

Eindelyk is aanmerkenswaardig de ſtrengheid tegen de Roomschgezinden ten dezen tyde, zelfs van OLDENBARNEVELDT. Wy lezen *Blad* 492.

„ Uit het vorige is optemaken, hoe heet de yver toen ter tyd nog was tegen die van de Roomſche Religie, en hoe meer deze zochten intepalmen, of zich vryheden veroorloofden, hoe driftiger en ernſtiger men daartegen waakte. Men moet zich niet verbeelden, dat dit alleen 't werk was der Predikanten, wier yver boven bleek. Het was 't begrip der Staten zelve. Vele klachten kwamen 'er over de Roomſche en Paapſche ſtoutheden, zoo men het noemde. Zoodat de Staten van Holland den 21 Juny (*) door de Noordhollandſche Synode hiervan verwittigd, eene ſcherpe orde hierop ſtelden; zynde zy verzocht, *te verhinderen en weeren zoodanige oefeninge der Pauſelyke Af*

gry-

(*) *Reſol. van Holl.* den 21 Jun. bl. 211.

gryslyke Afgodery, dewelke nu over zekere maanden herwaards, genoeg openbaarlyk in Steden en dorpen — met groote vergaderingen wederom onbeschroomd bedreven zyn geweest, en nog gedaan worden, tot groote onteeringe van den heiligen naam Gods, verhindering der ware Christelyke Religie en schadelyke verstoringe der gemeene ruste. —— Men vindt op den 29 Juny bl. 227. de orde zelve, zoo als zy door de Staten gezonden is aan alle Baljuwen, Schouten, en Gerechten, waarin gezegd wordt, dat *de Staten van Holland in 't zekere onderregt zyn, dat over zekere maanden in en omtrent verscheiden Steden en dorpen binnen Westvriesland en den Noorderkwartiere — de Pausselyke Religie en Afgodery zoo openbaarlyk en onbeschaamd geoefend, en met groote vergaderingen onderstaan zyn geweest, tot groote schandaal van alle vroome ingezetenen — doordien Gods Heilige naam daar door onteerd, de Christelyke Religie verhinderd en de gemeene rust werd verstoord, tegens voorgaande Plakaten en Ordonnantien.* — — Ja de afkeer tegen de Roomschgezinden was toen nog zoo hevig, dat zy den 17 Sept. bl. 369. genoemd worden *Godslasteraars*, en *Sectarissen*, met scherp gebod aan den Baljuw van Kennemerland en den Schout van Hoorn, om persoonlyk aantetasten *die hen vervorderden Vergaderingen te maken, en eenige Roomsche verboden Pausselyke Leeringen en Afgodische superstitieuse diensten te gebruiken.*"

Waarby ik aanmerke, dat, dewyl in dien tyd niets buiten den Heer OLDENBARNEVELDT omging, en hy by die Raadsbesluiten tegenwoordig was en zynen invloed had; zelfs als Raadpensionaris de gewone opsteller zulker Plakaten zal geweest zyn; wy hieruit tevens opmaken, dat, hoe groot naderhand ook de yver ware van OLDENBARNEVELDT voor

voor de verdraagzaamheid in den Gereformeerden Godsdienst, voorzooverre in 't vervolg die ongelukkige geſchillen zich daarin openbaarden, en *Remonſtranten* en *Contraremonſtranten* betroffen, hy echter in 't Stuk der verdraagzaamheid van den *Roomſchen Godsdienst* toen en nog altyd verre af was en bleef van de toegevendheid en verdraagzaamheid, die de leer van 't Euangelie verordent, en die hem by zyne trouwe voorſtanders als *den grooten man van Godsdienst-toegevendheid* kenſchetzen. De Plakaten tegen de Roomſchen door hem geſteld; de pogingen, om geenen Vrede dan met uitſluiting van den *Roomſchen Godsdienst* aantenemen door hem bevorderd; alle latere verklaringen tegen de Roomſchen, geven daar bewyzen van. Die Verklaringen zyn in zyne *Remonſtrantie*, in 't jaar 1618 opgeſteld, vooral te vinden, waar hy bl. 238. ſpreekt van de *Wetten*, door de Hooge Overigheid gemaakt, volgens het gebruik *in alle Ryken, Landen en Republieken, die de Reformatie jegens de Afgoderyen, Ketteren* [l. Ketteryen] *en Tyrannye des Pausdoms aangenomen hebben.* Ik geve hiervan nog iets naders in de Bylagen, 1588—1592."

De zaak van den *Gereformeerden Godsdienst*, met uitſluiting van alle anderen, was en bleef ſedert dien tyd de ſteen des aanſtoots aan de zyde van Spanje. En de *Gereformeerde* werd daartegen in de overige *Provincien* meer en meer op vaste voeten gezet, zoodat, toen na 't overlyden van den *Graaf van Nieuwenaar* in 't *Sticht*, in 't jaar 1590 de Staten van *Utrecht* Prins MAURITS op zeker Berichtſchrift, met kennis en goedvinden, zoo van de *Algemeene Staten*, als van de *Staten van Holland*, ingeſteld, tot Stadhouder aannamen, hy beloven moest, *dat hy in de Stad, Steden, en Landen van Utrecht zoude onderhouden en doen onderhouden de oprechte Chris-*

Christelyke en Euangeliſche Religie, volgens de Ordonnantie, daarop by de Staten van Utrecht alrede gemaakt, of nog te maken; alzoo de Staten verſtonden, de dispoſitie op 't Stuk van Religie, hunlieden volgens 't XIIIde Art. van de nader Unie toetekomen (*). — En toen niet lang daarna den Prinſe ook 't *Stadhouderſchap* van *Gelderland* en *Zutphen* werd opgedragen, geſchiedde dit ook onder beding (†), *dat hy de Gereformeerde Religie, welke de hooft- en kleene Steden des Vorſtendoms Gelder en Graafſchaps Zutphen, uit zonderlinge genade Gods hadden, zoude handhaven, en dezelve ook in de Heerlykheden den platten lande zoo bevorderen, dat die alleen, en geen andere Religie in deze landſchappen meer zoude geoefend worden.* Dit bevatte ook zyn bevelſchrift in *Holland*. En 't is zeer waarſchynlyk, dat hierin de Heer van Oldenbarneveldt de hand zal gehad hebben. Ten minſten in zyne *Remonſtrantie* bl. 200 verklaarde hy, „*hoe het brenghen van de Gouvernementen van Gelderland, Utrecht ende Overyſſel aan zyne Excellentie by my is ghevordert ende ghehandelt.*"

„ Doch meer te zeggen, dult ons beſtek niet. Met het volgende Deel zal de Schryver overgaan tot de meer bedaarde Inſtelling der *Algemeene Regering* en de bekrachtiging der afzonderlyke *Regering* van *Holland*.

(*) Brandt *Hiſt. der Reform.* D. I. B. XV. bl. 764.
(†) Ibid bl. 765.

VI. HOOFD.

REIZEN in de Binnenlanden van het zuidelyk gedeelte van AFRIKA, in de jaaren 1797 en 1798; behelzende korte Aanmerkingen over de Weereld- en Aardrykskunde van het Zuidlyk gedeelte van dat vaste Land, en de natuurlyke Hiſtorie der Dieren, Planten en Mineralen; benevens eenige ſchetſen van de natuurlyke en zedelyke karakters van de verſchillende ſoorten der Inwooners, omſtreeks de Kaap de Goede Hoop, *waarby is gevoegd eene beſchryving van den tegenwoordigen ſtaat, bevolking en voortbrengſelen van die uitgeſtrekte Volkplanting. Met een Kaart, gemaakt naar de waarnemingen, geduurende deze Reizen gedaan, door* JOHN BARROW, *gewezen Secretaris van den Graaf van* MACARTNEY, *en Auditeur Generaal van de Rekenkamer aan de* Kaap de Goede Hoop. *Uit het Engelsch. Tweede Deel. Te* Haarlem *by* F. Bohn, 1803. 290 *Bladz gr. Octavo. De prys is f* 3:—

Dus ontvangen wy thans het Tweede of Laatſte *Deel* der naauwkeurige Reisbeſchryving in de Binnenlanden van *de Kaap de goede Hoop*, door J. BARROW, van welks Eerſte Deel wy berichte

richt gaven in onze *Boekzaal* van *December* 1803, Blad7. 671 enz. Dit tweede Deel, het welk wy thans voor ons hebben, is niet min ryk in belangryke Berichten, en Opheldering, dan het eerſte, waarby nog gevoegd is eene uitmuntende Algemeene Kaart van de Kolonie aan de *Kaap de goede Hoop*, zoo naauwkeurig en uitvoerig, als 'er tot hiertoe één gevonden wordt.

Dit tweede Deel behelst in het IV. *Hoofdſtuk*, Schets van eene reize in het land der Bosjesmans; in het V. *Hoofdſtuk*, Schets van eene reize uit *Graaf Reynet* langs de Zeekust naar de *Kaap*, en VI. *Hoofdſtuk*, Schets van eene reize in het land van de *Namaaquas*.

Daar de *Engelſche* Reiziger het land der *Namaaquas* bezocht, neemt hy gelegenheid om van den *Franſchen* Reiziger VAILLANT zyn oordeel te zeggen, *Bladz.* 165

„ Het huis van SLABERT," zegt hy, „ aan de *Thee Fontein*, is de naaste rustplaats boven de Groene Kloof. Dewyl dit huisgezin eene voorname plaats beſlaat in het verhaal, dat zeker Fransch reiziger van zyn togt in Zuid *Afrika* heeft uitgegeven, doch van welk de waarheid in twyffel getrokken wordt, drong my de nieuwsgierigheid om by het zelve eenig onderzoek naar den ſchryver te doen. Hy was by dat huisgezin wel bekend en by het zelve gehuisvest geweest op aanbeveling van den Fiskaal, doch het verhaal van zyne bedryven, in dit gedeelte van het land, en de heldendaden, die hy voorgeeft daar in gedaan te hebben, werden by het zelve voor louttere verzinſels gehouden. De historie van de door hem geſchoten tyger, waarin hy zyn dapperheid tegen de blooharthigheid der boeren zoo doet uitſteken, las ik hun uit zyn boek voor en deed hen hartlyk lagchen; zeggende daarby, dat 'er in de daad wel zulk een dier was geſchoten geworden, doch niet

door

door hem maar door een Hottentot en dat zy het zelve vervolgens in een kreupelbosch ſtervende vonden liggen, wanneer de dappere Franschman, door een ſchoot uit zyn ſnaphaan, een eind aan des tygers leven gemaakt had. Het eerſte deel, dat hy, van zyne reizen naar het Oosten heeft uitgegeven, bevat zeer goede onderrigtingen, nauwkeurige beſchryvingen en een aantal van juiſte opmerkingen; doch het goed vertier van dat eerſte deel heeft hem zekerlyk aangezet om een tweede op te ſtellen, dan van hoe weinig belang ook de inhoud daar van mag wezen, ſchynt hy echter dezelve meestendeel overgenómen te hebben uit het werk van een Engelsch reiziger, dien hy nogthans onderneemt te berispen, gelyk ook uit het verhaal van een togt naar het Noordelyke gedaan, op last van het Hollandsch Gouvernement, ten einde naar een volk te zoeken, het welk men gezegd had, dat linnen kleederen droeg. Dit ſchynt er van de zaak te wezen: hy verliet het *Zwarteland* in July, trekkende naar de Orange-rivier en keerde terug in het begin van de daar aan volgende maand December, op welken tyd hy zyne lezers naar het Noorden voert, zelf tot den keerkring. Het vindingryk vernuft van den Abt Philippo, die de eigenlyke ſchryver van het werk is, heeft vergoed, het geen hem in des reizigers opmerkingen, gelyk in de twee voorgemelde ſchetſen, gebrekkig voorkwam."

Wy willen nu aan onze Lezers eenige byzonderheden uit dit Tweede Deel, tot eene proeve opdiſchen. De *Bosjesmans* worden Bladz. 59 dus beſchreven.

„ Aan welken kant men ook de Bosjesmans beſchouwt, het zy in hunne perſoonen, verſtandelyke vermogens of levenswys, is het zeker, dat zy een zonderling ſlag van menſchen zyn. Hunne geſtalte is byzonder klein, de grootſte man onder hen, is maar vier voeten en negen duimen en de

langſte vrouw niet meer dan vier voeten en vier duimen. De middelbare groote van de mans is, zegt men, vier voeten en zes duimen en die der vrouwen vier voeten. Eene onder dezelven, die verſcheiden kinderen had, was maar drie voeten en negen duimen. Hunne kleur, hair en de gedaante van hunne aangezigten toonen duidlyk aan, dat zy van denzelfden oorſprong zyn als de Hottentotten, ſchoon deze laatſten, in hun uiterlyk voorkomen, zeer veel op hen voor hebben, want de Bosjesmans zyn in de daad de leelykſte van alle menſchelyke wezens. Derzelver platte neus, uitſtekende kakebeenen, ſpitſe kin en ſcheef aangezigt geeft hen het karakter van een aap, het geen door hunne kleine oogen, die zy geſtadig bewegen, niet weinig vermeerderd word. Het bovenſte lid van dit zintuig is, even gelyk by de Chineezen, rond aan de zyden van den neus en maakt dus niet dien hoek als by het oog van een Europeaan. Het is mooglyk ook uit dien hoofde, dat hun, in de volkplanting den naam van Chineezen, of Chineeſche Hottentotten, gegeven wordt. Zy hebben ongemeene dikke buiken, en ingevalle ruggen, doch anders zyn hunne ledematen wel gevormd en evenredig. Hunne vlugheid is ongemeen groot. De klipſpringende bok kan hen naauwlyks evenaren in het ſpringen van de eene rots op de andere, en men zegt van hen, dat zy zeer gezwind zyn, zoo dat een ruiter hen, op een ruigen grond of op de zyden van het gebergte, niet kan inhalen. Om den ſpoed in het loopen op de jagt, of als zy door een vyand vervolgd worden, te vermeerderen, hebben de mans eene gewoonte, die zeer opmerklyk is, zy brengen hunne ballen boven op het agterſte gedeelte der roede, daar zy zoo vast op blyven en hun zoo weinig ongemak veroorzaken als of zy 'er door de natuur op geplaatst waren. Het is onnodig hier by op te merken, dat zy in dit be-

bedryf van der jeugd af aan moeten geoeffend zyn."

„ Hoe vreemd ook die gewoonte mag voorkomen, is niet minder opmerklyk het zonderlinge dat by de vrouwen plaats heeft en haar onderſcheid van alle vrouwen der andere natien. De bekende historie der Hottentotſche vrouwen, die een ongewoon aanhangſel hebben aan die deelen, welken zelden gezien worden, en welke aan hare ſexe niet behoort, is volſtrekt waar by de vrouwen der Bosjesmans. By de horde, met welke wy hier te doen hadden, waarin alle de vrouwen 'er mede behebt, en zonder de zedigheid eenigzints te krenken, hadden wy niet veel moeite noodig om onze nieuwsgierigheid in dezen te voldoen. By onderzoek kwam het ons voor, dat het beſtond in eene verlenging van de nymphæ, of de inwendige lippen, meer of min uithangende naar gelang van de jaaren en levenswys. Dit verſchynſel vertoont zich reeds in de kindsheid en neemt toe in lengte met de jaaren. Het langſte voorwerp dat wy zagen was iets meer dan vyf duimen, in eene vrouw van middelbare jaaren. Men zegt, dat het by ſommigen *nog* veel langer is. Deze uithangende nymphæ, te ſamen gevoegd zynde en hangende, ſchynen op het eerſte gezigt iets te zyn, dat tot hare ſexe niet behoort. Deszelfs kleur is ligt blauw, gemengd met eene roodachtige verw, niet ongelyk aan de kwabben der kalkoenen; zoo dat de kleur, vorm en grootte ſchynen te ſamen te loopen om 'er dit denkbeeld van te vormen. De binnen lippen of nymphæ, die in een Europeaansch voorwerp gerimpeld of geplooid zyn, verliezen die gedaante, als zy in een Hottentotſche uitkomen en vertoonen zich volmaakt glad; dan in dezen laatſten ſtaat, bezitten zy geene van die prikkelende hoedanigheden, voor welken ſommige ontleedkundigen hebben onderſteld dat de natuur

dezelve had daargeſteld, doch zy hebben 'er ten minſten dat voordeel van, dat het haar dient tot eene beſcherming voor het geweld van de andere ſexe; want het ſchynt onmooglyk, dat een man zich met eene van deze vrouwen kan vereenigen tegen haar wil en zonder haar hulp."

„ Het ſchynt als of de natuur 'er zich op toegelegd had om dit dwergen geſlagt zoo afſchuwelyk te maken; ſchoon een Fransch reiziger getracht heeft de natuur op dit punt te verontſchuldigen, door de boven beſchreven mismaaktheid der vrouwen geheel te doen voorkomen als een gevolg van haar eigen bedryf; dan het getuigenis van dit volk zelve, het welk in het denkbeeld ſtaat, dat het gantſche menſchelyke geſlacht op dezelfde wys gevormd is, zal genoeg zyn om deze onderſtelling te wederleggen en uit verſcheiden andere bewyzen, zal het blyken dat dit gezegde van alten grond van waarheid ontbloot is. Een aantal Boſjesmans vrouwen bevinden zich in de volkplaming, welken, in hare kindsheid van hare moeders ontnomen en by de boeren opgebragt zyn; dezen hebben, ſedert hare gevangeneming, geene ommegang met hare landslieden gehad en weten niet tot welk geſlacht zy behooren, dan uit een hooren zeggen van dezen of genen, maar alle die vrouwen hebben dezelfde mismaaktheid, zonder dat daar toe eenig middel gebruikt is. De vertelling, dat zy aan die deelen ſteenen hangen om de inwendige lippen naar buiten te trekken, wordt by het gemeene volk van *Bruintjes Hoogte* voor waarheid aangenomen en het is waarſchynlyk dat de Franſche Schryver het daar zal gehoord hebben, want het was ook daar dat hy zyn meesten tyd heeft doorgebragt, en juist op dien tyd, dat 'er een der ſtammen van de *Ghonaquas* zich op de vlakte by de groote Visch-rivier bevond. Het bezoek van dien Heer is hier nog wel in geheugenis, doch

doch hy heeft wel zorgvuldig vermyd eenig gewag te maken van het land dat door de Europeanen bewoond word, het welk met zyn oogmerk niet zoude geſtrookt hebben. Men moet hier by opmerken, dat het volk van *Bruintjes Hoogte* even zo weinig weet van de Bosjesmans als deze van de Engelſchen en 'er even zoo weinig gemeenſchap tuſſchen de eenen als tuſſchen de anderen is. Gemelde ſchryver zegt ook; dat hy een aftekening gemaakt heeft van eene Hottentotſche vrouw, doch indien het die is, welke hy in zyn boek heeft medegedeeld, ſchynt het, dat hy meer zyn verbeelding dan de natuur gevolgd heeft."

Bl. 107 verhaalt onze Reiziger, onder verſcheiden tekeningen door de *Bosjesmans* naar hunne gewoonte, in eene ſpelonk gemaakt, eene tekening van den *Eenhoorn* gezien te hebben, en haalt by die gelegenheid het één en ander aan, om het beſtaan van den Eenhoorn te bevestigen.

Zeer gunſtig is zyne beſchryving van de pogingen der *Moraviſche* Broeders, of *Herrhutters*, tot uitbreiding van het Christendom onder de *Hottentotten*, die wy Bladz. 154 volgg. vinden, doch te lang, om hier over te ſchryven.

Merkwaardig is de aanteekening Bladz. 177. welke wy hier eene plaats zullen geven:

„ Het was op deze elendige vlakte, dat de Abt de la Caille de meting deed van deszelfs afſtand van de *Kaap*, met oogmerk om de lengte te bepalen van den graad van den middagslyn, evenwydig met die van het Zuiden. Betreklyk dien grooten Meet- en Sterrekundige en zyne moeilyke ondernemingen, maakt de geleerde ſchryver van het Meetkundig woordenboek, het welk onlangs is in 't licht gekomen, de volgende aanmerking; „ Hebbende dus het oogmerk van zyn reis bereikt en 'er nog geene gelegenheid zynde om de rug reis aan te nemen, ondernam hy in dien ledigen tyd de

moeilyke poging om de aarde te meten, even gelyk hy reeds den hemel gedaan had. Dit was, wel is waar, te voren reeds door verſcheiden geleerde mannen, zoo in *Europa* als in *Amerika* ondernomen, hebbende ſommigen bepaald de uitgeſtrektheid van een graad onder den evennagtslyn en anderen die onder het Noorder aspunt; doch het was nog niet beſlist of de paralellen van de Zuiderbreedte dezelfde uitgeſtrektheid hadden als de Noordelyken; maar zyn arbeid had al dien uitſlag, welke hy verlangde; hebbende 410814 voeten bepaald voor den afſtand van eene plaats, genaamd *Klip Fontein* tot aan de *Kaap*, door middel van eene baſis van 38802 voeten, driemaal naauwkeurig gemeten zynde, ontdekte hy een nieuw geheim der natuur, naamlyk, dat de radii van de paralellen in de Zuiderbreedte niet die zelfde lengte hebben, met de daar mede overeenkomende paralellen van de Noorderbreedte."

„ Indien de waarnemingen van den Abt naauwkeurig zyn, waar aan ik geloof dat niemand twyfelt, zal het gevolg daar van wezen, dat men een grooter omtrek zal moeten toeſtaan aan het Zuidlyke halfrond der Aarde dan aan het *Noordlyke* en dat men daar uit mooglyk genoegzaam het evenwigt van den aardbol zoude kunnen betogen, zonder dat men zyn toevlugt behoeve te nemen, tot een onbekend zuidland, het welk vele geleerden hebben beweerd dat beſtond, om daar door een evenwigt te ſtellen voor die groote hoeveelheid van bergachtig land op de hooge Noorderbreedte."

Doch, wy zien ons genoodzaakt, hier ons zelven te bepaalen. Alleen nog dit eenige; het zeldzaam voorbeeld van eenen gierigaart, Bladz. 197.

„ Ons volgend verblyf was aan het huis of liever hut van een Hollandſche boer, gelegen voor aan een naauwen doortogt tusſchen twee ryen van bergen. Het beeld, dat zich by onze komst aan

de

de deur vertoonde, ſcheen een menschlyk wezen te zyn, uit een verſchillend land van het geen waar uit wy gekomen waren. Het was een lang oud man, met een ſchraal aangezicht en een zwarten baard, die zich tot aan zyne oogen uitſtrekte en zich daar verwarde met het haair van zyn voorhoofd, het welk zyn aangezigt zoodanig bedekte, als of hy gemaskerd was. Nimmer kon een romanſchryver een beter afbeelding geven van een bewooner van een zwarten toren of van een betoverd kaſteel, dan door de geſtalte van dezen man te beſchryven. Niet gewoon zynde vreemdelingen te ontvangen, ſcheen hy in het eerst over onze komst niet wel te vreden. In den hoek van de ſchoorſteen van deze hut, die maar uit een vertrek beſtond, zat een oude Hottentotſche vrouw, welke ten minſte honderd jaren oud ſcheen te wezen; haar vale kleur was nog vermeerderd door het roet, zoo dat ze genoegzaam even zwart was als haar lang gebaarden meester; vervolgens kwam 'er nog een ſlavin te voorſchyn, die 'er niet beter uit zag dan de twee anderen. Terwyl de takkebosſchen aan den haard kraakten, zagen wy een vierde gedeelte van een ſchaap op de kolen te braden liggen en teſtond daar na werd de maaltyd gereed gezet, by gebrek van een tafel, op het dekzel van een kist, welke gedekt werd door een ſtuk van het zelfde goed als de ſlavin voor een rok droeg, en het ſcheen dat het ook te voren daar toe gediend had."

„ Uit het geſprek, dat wy met hem hielden, vernamen wy dat de oude Heer ſedert eenige jaren in deze afgelegen plaats, verwyderd van alle menschlyke ſamenleving gewoond had, zonder vrouw of kind, naastbeſtaanden of vriend, of eenig ander menschlyk ſchepſel, uitgezonderd de oude Hottentotſche vrouw en de ſlavin, die zyn eenig

gezelschap waren, benevens eenige Hottentotten, die in stroo hutten daar omstreeks woonden. Dan met al dit voorkomen van armoede en elenden, bezat deze man niet alleen een onnoemlyk aantal van schapen en runderen, maar had ook groote sommen geld op intrest uitstaan. Hy was in de daad het geen men gewoon is een gierigaart te noemen; maar echter moet men hem het recht doen van te zeggen, dat hy ten uiterste beleefd was, en wy, op onze terug reis, veel aan hem verschuldigd waren, door dien hy op de verpligtendste wys ons, op het midden van het *Karroo* een vers voorspan van ossen voor onze wagens toezond."

„ Het is ondertusschen eene zonderlinge zaak, dat een broeder en zuster van dezen man, beiden oud en ongehuwd, afzonderlyk van elkanderen, in een anderen oord van dit gebergte leefden, en even gelyk hy, geene andere verkeering hadden dan met Hottentotten, maar dat nog zonderlinger was, is dat zy voor de rykste lieden van de *Kaap* gehouden werden."

Voorts is dit Werk met een goed Register van Zaaken, tot gemak des Lezers, voorzien.

VII. HOOFD-

VII. HOOFDSTUK.

GESCHIEDENIS van de AGTTIENDE EEUW, bevattende al het Merkwaardige, het welke, zo in als buiten Europa, in de laatſte Honderd Jaaren, is voorgevallen, op eene zaakelyke en beknopte wyze beſchreven, en uit de beste en meest geloofwaardige Autheuren en oorſpronkelyke Stukken, by-eengetrokken. Door JAN FOKKE. *Derde Deel. Met Platen.* Te Haarlem *by* Fr. Bohn, 1803. 396 *Bladz. gr. Octavo.*

De naauwkeurige en nette Geſchiedſchryver J. FOKKE, gaat met het derde Deel dezes Werks, van het welk wy reeds een en andermaal aan onze Lezeren proeven hebben medegedeeld, voort, met de Geſchiedenis der Agttiende Eeuw zoo beknopt als volledig te beſchryven; en brengt deze Geſchiedenis, in dit Deel tot het jaar 1780, alles volgends dezelfde wyze van voordragt en ſchikking, als in de beide eerſte Deelen, dat hy naamlyk, in eene geleidelyke orde, de lotgevallen van elk volk van Europa van een bepaald Tydperk afzonderlyk behandelt, en vervolgends onderling ſamenvoegt.

Wy zullen ook uit dit Deel eenige merkwaardige gebeurenisſen, volgends den Heere FOKKE, hier plaatzen. Eéne zoodanige is de vernietiging van de orde der *Jeſuiten*, door Paus CLEMENS XIV. daar van ſchryft de Heer FOKKE Bladz. 33.

„ Deze gevallen waren ſlechts voorſpooken geweest van hunnen geheelen ondergang, die eindelyk, op den wensch en begeerte der Koningen van *Frankryk*, *Spanje*, *Portugal* en *Napels*, den eenëntwintigſten van Hooimaand des volgenden jaars 1773, zyn volkomen beſlag kreeg, wanneer de Paus by een wydloopig Brevet de geheele orde der *Jeſuiten*: „ nà ryp beraad en [zo als hy zich in het Brevet uitdrukte] uit zyne zekere wetenſchap en volkomenheid van Apostoliſche Magt en om de rust van het Christendom te bevorderen, voor altoos vernietigde, met intrekking van alle haare Voorrechten en Vergunningen. Verklaarende derhalven alle magt en gezag, zo van den Generaal als van alle zyne Onderhoorigen, voor eeuwig vernietigd en uitgedelgd, welke vernietiging zich ook ten aanzien der Zendelingen uit zoude ſtrekken. Eindelyk verbood ook de Paus, op ſtraf van den Kerkelyken Ban, de uitvoering van dit Brevet te ſtremmen of tegen te ſpreeken, met vermaning aan alle de Christen Vorſten om de behulpzaame hand te bieden ter volkomene uitvoering van hetzelve." — Dus werd deze berüchte Societeit, die, ondanks hunne kwaade leerſtellingen, echter zo veele beroemde en geleerde mannen heeft voortgebragt, nà dat zy twee honderd drieëndertig jaaren beſtaan had (*), uit de *Roomſche* Kerk gebannen en tot verwondering van geheel *Europa* den bodem ingeſlagen. — Ter gelegenheid van deze gewigtige Gebeurenis zag men, in *Frankryk*, het volgend Graffchrift, het welk wy onze Leezeren niet wel onthouden kunnen, ten voorſchyn komen: „ Ter algemeene rust en ten bes-

(*) De Societeit der *Jeſuiten* was door IGNATIUS DE LOJOLA, een Spaanſche Munnik, ingeſteld, en door Paus PAULUS DE III. den zeveneëntwintigſten van Wynmaand des jaars 1540, bevestigd.

besten der Wetten ligt hier begraven het *Jeſuitſche* Ligchaam, de ſchande der Kerk, de Koningsmoorder; PELAGIAAN, van de Geboorte af, *Phariſeer* ten allen tyde, vervolger der onſchuld, zynde deszelfs verwonderenswaardige vorderingen aan zyne euveldaaden verſchuldigd. — By aldien zyn verfoeilyk aandenken tot de Nakomelingſchap overgaat, zo is 't dat de misdaad, zo wel als de deugd; ter onſterflykheid geraakt."

„ Ondertusſchen waren de Hoven uit het Huis van *Bourbon* zo wel te vrede met 's Pauſen gedrag geweest, dat zy hem de ſteden *Avignon*, *Benevento* en *Ponte Corvo*, mitsgaders het Graafſchap *Venaisſin*, alle welke plaatſen ſedert hun geſchillen met den Stoel van *Rome*, door hunne troepen bezet geweest waren; weder terug gaven, waar over te *Rome* allerhande Vreugdebedryven plaats hadden.— De gewezen *Jeſuiten* ſpogen, in tegendeel vuur en vlam tegen den Paus, en voorzegden zelfs zyn dood op den zestienden van Hooimaand des jaars 1774. Schoon zy echter hier in misten, gebeurde het nogthans dat 's nachts van dien dag, het evenwigt van 't uurwerk van het Apostoliesch Paleis afviel; waar door de klok wel een kwartier uurs aan het kleppen geraakte. — Dit onverwagt gerucht-bragt de geheele ſtad in beweeging, doch CLEMENS telde nogthans weinig op deze zogenoemde voorbode van zyn overlyden en zelde alleenlyk, wanneer hy deze zaak vernam, tegen de genen die by hem waren: „ wie weet hoe veel kaſteelen in de lucht men hier in *Rome* om dit geval zal bouwen?" Ook was de ſchrandere Paus alles behalven bygeloovig, waar door hy zich weinig aan voorzeggingen ſtoorde."

„ Het ſcheen echter als of dezelven niet geheel ongegrond geweest waren, want de braave Paus had nauwlyks de meergemelde orde der *Jeſuiten* vernietigd, of hy begon te kwynen en door het ge-

geheele ligchaam pyn te gevoelen, inzonderheid in de ingewanden, welke pyn van dag tot dag zo sterk vermeerderde, dat men duidelyk zag dat zyn einde niet verre meer af was; zo als hy dan ook, den tweeëntwintigsten van Herfstmaand des voorgemelden jaars 1774, in den ouderdom van negenenzestig jaaren, het tydelyke met het eeuwige verwisselde, niet zonder vermoeden van vergiftigd te zyn geweest, doordien men niet alleen zyne ingewanden als doorknaagd gevonden had, maar ook zyn hair en nagels afgevallen waren. — Hoe dit ook moge zyn, *Rome* en de gantsche Catholyke Kerk verlooren in hem een der deugdzaamste en geleerdste Opperhoofden welken zy immer bezeten hadden. CLEMENS DE XIV. bezat voorts een nederig en zachtmoedig karakter, was vrolyk en zeer levendig van aart en een groot liefhebber van Kunsten en Wetenschappen, die hy in de vyf jaaren van zyne Regeering niet weinig bevorderd en aangekweekt heeft (*). — Zyn Opvolger op den Pausselyken Zetel was de Kardinaal BRASCHI, welke na het *Conclave* een geruimen tyd, door de tweedragt die in hetzelve heerschte, gedaurd had, eindelyk den vyftienden van Sprokkelmaand des jaars 1775, verkozen werd, en den naam van PIUS DE VI. aannam. (†)"

Eene andere is de schrikkelyke aardbeving te *Lisfabon*, in het midden der jongstverlopen eeuw, Bladz. 97.

„ Het was den eersten van Slagtmaand des jaars 1755, wanneer geheel *Portugal*, door een allerver-

(*) Wie 's Pausen karakter nader wil leeren kennen, leeze zyne *uitgegeevene Brieven*, die, om hunne leerzaamheid en aanspoeling tot deugd, niet genoeg aangeprezen kunnen worden.

(†) Hy was te vooren JOHANNES ANGELUS BRASCHI geheeten en den zeveneëntwintigsten van Wintermaand des jaars 1717 te *Cesena*, uit een oud en adelyk geslacht, gebooren.

verſchrikkelykſte Aardbeving aangetast werd. Dezelve ontſtond in de Hoofdſtad *Liſſabon* des morgens van dien noodlottigen dag, omſtreeks negen uuren, en wel met zulk eene woede, dat in tien minuten tyds, reeds de grootſte Kerken en de prachtigſte gebouwen in een puinhoop veranderd waren. Onder dezelven bevonden zich het Koninglyk Paleis, het Huis der Inquiſitie, het vergaderhuis der *Jeſuiten* en het Paleis van den *Spaanſchen* Gezant, den Graaf van *Perelada*, welke, zich nog willende redden, onder de poort zyner wooning verpletterd werd. — Dewyl de Kerken op dezen grooten Feestdag der Roomschgezinden, vol volk waren, en hetzelve zich niet ſpoedig genoeg uit dezelve kon begeven, verongelukte 'er een groter aantal menſchen, dan wel anders zoude geſchied zyn, (*) dewyl de thuisgeblevenen zich in alleryl, hoewel half naakt en zonder levensmiddelen, naar het open veld begaven, alwaar de Koning en zyn Huisgezin zich ook genoodzaakt vonden den geheelen nacht, na de Aardbeving, in rydtuigen te moeten doorbrengen. — In 't midden dezer elende ontſtond 'er ook op verſcheide plaatſen der ſtad brand, welke, daar niemand blusſchen konde, zo hevig toenam, dat een menigte gebouwen, die nog waren blyven ſtaan, door de vlammen vernield werden. Hier kwam nog by dat de Zee ten zelfden tyde zo geweldig overſtroomde, dat verſcheidene Wooningen in de laagte der ſtad, door het Water weggeſpoeld en een groote menigte Koopmanſchappen en andere goederen, in de Tolhuizen en Magazynen aan den *Taag* (†) gelegen, vernield

(*) Het getal der Verongelukten werd onderſcheidenlyk opgegeeven en beliep, volgends ſommigen, veertig duizend, doch volgends anderen ſlechts vyftien duizend; door de meesten werd het echter op ruim dertig duizend begroot.

(†) Deze algemeen bekende Riviet, beſpoelt het bene-
den-

nield werden, zo dat het ſcheen als of de geweldigſte kragten der natuur zich vereenigd hadden, om den ondergang der ongelukkige ſtad te voltooien (*).

Deze gebeurenis wordt in eene zeer fraai uitgevoerde Kunstplaat afgebeeld; zoo als ook het nemen van het Convooi onder den Schout by Nacht BYLAND, door den Engelſchen Commandore FIELDING, in het jaar 1779, welk geval, van zoo veel naſleeps, FOKKE dus verhaalt, Bladz. 267.

„ Even vóór het gemelde jaar 1779 een einde nam, viel 'er nog iets voor, het welk door geheel *Nederland* vry veel verſlagenheid baarde. Wy bedoelen de onvriendelyke ontmoeting, die de Schout by Nacht BYLAND, met den *Engelſchen* Scheepsbevelhebber FIELDING, den zevenentwintigſten van Wintermaand, in het *Kanaal* had. De eerstgemelde was met vyf Oorlogſchepen, uit *Teſſel* naar de *Straat* en de bogt van *Frankryk* gezeild, tot dekking van eene menigte Koopvaardyſchepen, onder welke zich ook eenige, hoewel onder oogluiking, bevonden, die met Hout beladen waren, ſchoon van te vooren gewaarſchouwd zynde, dat zy, in geval van nood, geen beſcherming te wagten hadden. Deze Vloot was naauwlyks in 't gemelde *Kanaal* gekomen, of werd door elf zwaare *Engelſche* Oorlogſchepen, onder bevel van den bovengemelden FIELDING opgehouden en verhinderd de reize voord te zetten. De *Engelschman* begeerde de *Hollandſche* Koopvaardyſchepen te onderzoeken, of zy ook *Contrabande* Waaren aan boord hadden. Men ver-

denſte gedeelte van *Liſſabon*, dat anders op verſcheide Bergen geſticht is.

(*) Geen wonder dus dat de Pausſelyke Gezant aldaar, zynen brief aan den Gezant des Pausſen te *Madrid*, tekende *van de plaats alwaar Liſſabon voor dezen geweest was*.

verzeekerde hem, daar op, dat 'er geen Houtſchepen by de Vloot waren (*), doch deze verzekering baatte weinig, dewyl FIELDING toonde, dat de *Engelſchen* thans ook bevel hadden, om niet alleen Hout, maar ook Yzer en Touwwerk, tot den Scheepsbouw noodig, weg te neemen, tevens ſterker dan te vooren op het onderzoeken der Schepen aandringende, het welk echter even hardnekkig door den *Hollandſchen* Schout by Nacht geweigerd werd — Met het aanbreeken van den volgenden dag zond de *Engelſche* Scheepsbevelhebber verſcheide Sloepen uit, om het onderzoek aan te vangen. BYLAND verdroeg dit echter niet geduldig, maar liet op de gemelde Sloepen vuuren. Dit werd door FIELDING zo kwalyk opgenomen, dat hy toen bevel gaf, om de *Hollanders* niet langer te ontzien, maar hen, op eene geweldige wyze aan te tasten, waar op een gevecht tusſchen de wederzydſche Oorlogſchepen ontſtond, het geen echter niet lang uitgehouden werd, doordien de *Hollandſche* Schepen, minder in getal, en zo wel niet bemand als de *Engelſchen*, tegen de overmagt niet beſtand waren, en dus al ſpoedig genoodzaakt waren te ſtryken. Zo dra zulks geſchied was, namen de *Engelſchen* de meergemelde Koopvaardyſchepen in beſlag, geevende tevens aan de Oorlogſchepen vryheid om te zeilen werwaards zy wilden. Doch de Schout by Nagt BYLAND, begeerde echter de Schepen die onder zyn Geleide geweest waren, niet te verlaaten, en zeilde dus mede naar *Spitheat*, alwaar zy vervolgends opgebragt werden."

Eindelyk zullen wy hier nog byvoegen de groote Staats-omwenteling in *Rusland*, in het jaar 1762, en de onttrooning en dood van Keizer PETER den III. Bladz. 304. In-

(*) Dezen hadden zich reeds, op het eerſte gezicht der *Engelſche* Schepen, te zoek gemaakt.

„ Indien PETER de III. zich hier mede vergenoegd gehouden had, zoude hy mogelyk eene langere en gelukkigere Regeering genoten hebben, doch zyne zucht tot Hervorming in den Godsdienst van zyn Ryk, veel te ontydig door hem begonnen, bragt hem ten val.— Naauwelyks was hy op den Throon gezeten, of hy begon het buitenſpeurig groot getal Beelden in de *Griekſche* Kerk te verminderen, en poogde door te dryven, dat de Geeſtelyken hunne lange baarden zouden laaten vaaren, hunne rabbaarden afleggen, en voorts een gelyk gewaad als de *Proteſtantſche* Geeſtelyken gewoon waren, zoude dragen.— *Deze nieuwigheid* mishaagde de Geeſtelykheid niet weinig, die niet naliet, door den Aartsbiſſchop van *Novogrod*, de ſterkſte Vertoogen daar tegen te laaten doen. Hier by kwam, dat PETER eene groote onverſchilligheid voor den *Griekſchen* Godsdienst liet blyken, en genoegzaam altoos in de *Lutherſche* Kerk ging, waardoor men in den waan gebragt werd, dat hy den *Griekſchen* Godsdienst afzweeren, en den *Lutherſchen*, in welken hy gebooren en opgevoed was, weder zoude aannemen; dit, gevoegd by andere bezwaarniſſen, die alle de ordens van den Staat tegen hem inbragten, gaf aanleiding tot het ſmeeden eener Samenzweering tegen hem, waar van de Veldmaarſchalk ROSOMOWSKY, de Graaf PANIN en de drie Gebroeders ORLOW, benevens verſcheidene andere perſoonen, de voornaamſte deelgenooten waren, en eene Omwenteling te weege bragt, die den negenden van Hooimaand des jaars 1762, tot ſtand kwam, en zich op de volgende wyze toedroeg."

„ PETER de III. bevond zich, ſedert eenige dagen, op het Luſtſlot *Oranjebaum*, verzeld van zyne Minnaresſe, de jonge Gravin van WORONZOW, en eenige weinige bedienden, gansch onbewust van het ongeval, dat hem boven het hoofd

hing.

hing. Zyne Gemalin was ten zelfden tyde, op de Lustplaats *Peterhof*, bezig, met heimelyk alle ſchikkingen te beramen, om zich zelve, in plaats van heuren Gemaal, op den Throon te zetten.— Des morgens van den meergemelden negenden van Hooimaand, reed zy in een open Cales, en in heur nachtgewaad, in alleryl naar de Hoofdſtad des Ryks, alwaar zy zich ten eerſten naar het Paleis begaf, en de wachten verzocht, haar in heure onderneeming by te willen ſtaan. Diergelyk verzoek deed zy ook aan de andere Krygsbenden, welken in de ſtad waren. Dezen ten ſpoedigſten by een getrokken zynde, riepen de Keizerin tot Souvereine en Heerſcheresſe, onder den naam van Catharina de II. (*), uit, en verklaarden Peter den III. van den Throon vervallen te zyn.— Middlerwyl waren de poorten der ſtad geſloten, en de Keizerin had Prins George van *Holſtein*, 's Keizers Neef en Vriend, om alle opſchuddingen voor te komen, doen gevangen nemen, waar door de *Holſteinſche* troepen, die op Peters zyde waren, van hun Opperhoofd beroofd zynde, weinig uit konden voeren. — Na dat de nieuwe Souvereine den Godsdienst in de Kerk van *Kaſan* bygewoond had, ontving zy, van alle de Grooten des Ryks, den Eed van getrouwheid, na dat zy betuigd had, de Regeering tot welzyn van den Godsdienst en tot voordeel van het Vaderland te zullen aanneemen. Voorts ſteeg Catharina te paard, verzeld door de Prinſes Daschkow en de Gravin van Orlow,

(*) Heure eigenlyke naam was Sophia Augusta Frederica, doch zy had, by het voltrekken van heur Huwelyk, met Peter de III, en 't aanvaarden van den *Griekſchen* Godsdienst, den negenden van Hooimaand 1744, de naamen van Catharina Alexiewna aangenomen. — Zy was de Dochter van Christiaan Augustus, Vorst van *Anhalt Zerbst*, en den tweeden van Bloeimaand des jaars 1729, ter waereld gekomen.

LOW, en ſtelde zich aan 't hoofd van byna tienduizend man, waar mede zy naar *Oranjebaum* toog, om zich van heuren Gemaal te verzeekeren, doch men vond hem aldaar niet, dewyl hy naar *Peterhof* gegaan was, om 'er het middagmaal met CATHARINA te houden. Hier vond hy dat de Keizerin reeds 's morgens ten zes uuren naar de Hoofdſtad vertrokken was, zonder dat iemand hem de reden van dit onverwagt vertrek wist te zeggen. PETER, over dit alles zeer verwonderd, zond Courier op Courier derwaards, om hem tyding te brengen van het geen aldaar omging, doch vruchteloos doordien de Couriers allen belet werden, om weder naar *Peterhof* te gaan. — Eindelyk gelukte het drie Grenadiers, om, in boeren klederen vermomd, uit de ſtad te komen, en den Keizer van het voorgevallene te onderrigten, waar op hy de vlucht naar *Croonſtadt* meende te neemen, doch werd reeds aan boord van 't Jagt, dat hem over zoude brengen, afgewezen, en zag zich dus genoodzaakt weder terug te keeren. De weinige *Holſteinſche* troepen die hy by zich had, geleidden hem naar *Oranjebaum*, waar hy zich dagt te verſterken, en liet ten dien einde de boeren, uit de nabuurige plaatſen, by een komen."

„ Ondertuſſchen naderde de Keizerin, met heure troepen, hoe langs hoe meer, en deed heuren Gemaal aanzeggen: „ dat alle wederſtand vruchteloos was, en dat hy, om grooter ongevallen voor te komen, zich over moest geven. Daar nu op deze Waarſchouwing de *Holſteinſche* Soldaaten de Wapenen nederlegden, zag PETER duidelyk, dat hy verlooren was, legde zyn' degen af, en liet zich naar *Peterhof* voeren.— Naauwelyks aldaar aangekomen zynde, trad men met hem in onderhandeling, en hy vond zich welhaast genoodzaakt, een geſchrift te tekenen, waarby hy verklaarde: „ onbekwaam tot de Regeering te zyn,

en

en dus voor zyn gantſche leven afſtand van het *Ruſſiſch* Keizerryk en de *Holſteinſche* Landen te doen, met byvoeging dat hy niet verlangde daar ooit weder te regeeren, en zonder zelfs te begeeren daar toe te komen, door wat hulp het ook mogte wezen." — Met deze verklaaring was de Omwenteling, zonder dat dezelve bloed gekost had, voltooid, en CATHARINA zag zich volkomen Meesteres van een der uitgeſtrektſte Ryken van *Europa*. — Voorts beloonde zy allen de genen die de hand in heure verheffing gehad hadden, treffelyk, en riep den gewezen Groot-Kanſelier BESTUCHEF, uit zyne ballingſchap terug, hoewel hy deze gunſt echter niet lang overleefde."

„ Wat den onttroonden Keizer betrof, men voerde hem naar *Ropſcha*, agt uuren van *Peterhof*, alwaar hy den zeventienden van Hooimaand des jaars 1762, ſlegts zeven dagen na zyne gevangenneeming, onverwacht, in het drieëndertigſte jaar zyns ouderdoms, overleed, niet zonder vermoeden van, door zyne tegenparty, vergeven te zyn, hoewel men den volgenden dag eene Verklaaring uitgaf, waarin gezegd werd, dat een ſchielyk krampkolyk een einde aan zyn leven gemaakt had. — Zyn lyk werd twee dagen laater, zonder eenige de minſte plegtigheid, en in een *Holſteinsch* gewaad, in het Klooster van ALEXANDER NEWSKY, niet verre van *Petersburg* bygezet (*)."

Wy verzenden verders den Lezer naa het Werk zelve, het welk in de daad, eene ruim zoo nuttige, en voor waarheid zoekende Lezers, aangename *lectuur* oplevert, by het ontbyt en aan de theetafel, als zoo vele dikwyls laffe verdichte Vertellingjens, Romans, zoogenaamde *Anecdoten*, enz.

VIII. HOOFD-

(*) Men wil, dat de ongelukkige PETER begeerd zoude hebben, dat men hem naar zyne *Duitſche* Staaten gezonden had, en dat hy uit *Rusland* niets anders dan zyn' Bybel, zyne jonge Minnaareſſe, en zyn' Hond, mede had willen nemen.

VIII. HOOFDSTUK.

GEDICHTEN en REDEVOERINGEN van Mr. H. A. SPANDAW. *Te* Amſteldam *by* P. J. Uylenbroek, 1803. 208 *Bladz. gr. Octavo. De prys is f* 2 : 12 —

Wie onzer heeft niet met roem horen ſpreken, of kent meer van naby het loflyk Inſtituut te *Groningen*, van den verdienſtelyken Menſchenvriend HENRY DANIEL GUYOT, in het welk Doven en Stommen onderwezen, en in ſtaat geſteld worden, om alle de voordeelen van het gezellig leven te genieten. Een ſchoon Dichtſtuk, tot lof van deze voortreflyke Kunst, met het fraaije Pourtrait van den Heer GUYOT aan het hoofd, opent deze verzameling van Gedichten van den Heer SPANDAW, in welk een en andere deze Dichter toont, hoe fiks hy de ſnaren der Nederduitſche lier weet te roeren.

De Zang ter eere van de *Kunst om Doven en Stommen te onderwyzen*, is treffend, de Dichter ſleept, door zynen aandrift, ons mede, wanneer hy het heil bezingt van eenen Dooſtommen, nu in deze Kunst onderwezen, en dien tot zyne Ouders terugkeerende en de Moeder in de armen vallende, dus ſchildert:

Gy komt . . . omhelst uw' moeder teêr . . .
Zy zinkt, bedwelmd van blydſchap neêr;
Gy werpt u, vol gevoel, in de armen van uw' vader . . .
Uw boezem zwelt . . ge aanbidt uw' God,
Knielt

Knielt neêr, bevrediged met uw lot,...
Gy zegent uw' L'EPÉE en uw' GUYOT te gader!

Nu voelt hy al de zaligheid,
Voor hem, als reed'lyk mensch, bereid...
Hy is verrukt... vergeet zyn' ſtomheid... poogt
te ſpreeken;
De traan, die 't dankbaar oog ontvloeit,
Is vuur, dat in zyn' boezem gloeit...
Vloeit, tranen — ſtroomt! zyn' ziel wil uit
haar' kerker breken!

't Gaat wel — 't gesprangde hart krygt lucht
Door traan by traan en zucht op zucht...
Zie hem op de eeuwigheid... op beter leven
doelen!
Zyn' moeder... God! welk een toneel!
'k Beſchryf het niet... men vergt te veel!
Myn zangſter zwygt, verſtomd,.. hier moet het
hart gevoelen!

De overige Dichtſtukken zyn meestal van eenen vrolyken en luimigen aart, zonder iets te behelzen, dat, te-dartel, de kieschheid der zedige eerbaarheid te na zou komen. Tot eene proeve ſtrekke, voor 's hands het volgende ſtukjen:

DE WAARDE VAN VROUW EN KIND.

Schoon ik de gunst der groten mis,
De weiſtende fortuin my ongenegen is,
Ik heb nog vrouw en kind, God dank! en brood
voor beiden:
Een' vrouw, die my zó teêr bemint,
In reine huwlykstrouw haar' hoogſten welluſt
vindt,
En om geen lief of leed ooit van myn' zy' zal
ſcheiden,

Een kind, dat, vrolyk en gezond,
Met rozen op de wang en lachjes op de mond,
Nog van geen' rampspoed weet in zyn onschuldig leven:
Wat klaag ik dan, om leed of druk?
Myn lot is zaligheid — ik smaak het heogst geluk:...
't Wil voor geen' koningskroon myn wyf en jongen geven!

De ware Vreugd.

Vrienden! wilt gy vrolyk zyn,
Zoekt het niet by ouden wyn,
Zoekt het niet by spel en dans,
Zoekt het niet by pracht en glans!
Maar neemt u een eerlyk wyf —
Dit is 't beste tydverdryf.

Vreugde, die de wyn u geeft,
Als hy 't hoofd beduizeld heeft;
Vreugde, die in spel en dans,
Schitterende pracht en glans
U met zó veel wellust biedt,
Is de ware vreugde niet.

By 't gemis een ledig hart;
Wroeging, naberouw en smart,
Een gevoel, zeer diep verlaagd,
Een geweten, steeds gejaagd;
Nimmer rust en nimmer deugd —
Zyn de vruchten van die vreugd.
Maar een wyfjen, zacht en goed,
Maakt het leven — ó! zó zoet!

Als zy schertzende verspreidt
Lachende tevredenheid;
Als haar teder handje u streelt,

Za-

Zalige genoegens teelt,
En haar mondjen zielen-rust
In 't ontroerde harte kuscht —
Maakt het wyfjen, zacht en goed,
U het leven — ó! zó zoet!

Als ze uw' kind'ren onderwyst,
En den braven vader pryst,
Die voor hun belangen leeft,
Spys en drank en kled'ren geeft —
ó! Uw' kind'ren, vrolyk, bly,
Dart'len dan aan moeders zy' —
Godsdienst, mensch- en ouder-min
Sluipen dan de hartjens in,
En zy ſmaken, in hunn' jeugd,
Reeds de zaligheid der deugd.
Zulk een wyfjen, zacht en goed,
Maakt het leven — ó! zó zoet!

Als zy voor 't aanvallig wicht,
Dat in 't ſchomm'lend wiegjen ligt,
Een betov'rend liedjen kweelt —
Dat den lieven kleinen ſtreelt,
Die, bekoord door 't zoet geluid,
Slapende zyne oogjes ſluit —
Maakt het wyfjen, zacht en goed,
U het leven — ó! zó zoet!

Zyt ge een' poos met zorg belaên —
Zy leidt u langs rozen-paên.
Zyt gy morrende om uw lot —
Zy voert u omhoog tot God.
Drukken rampen u ter neêr —
Slechts één blik — geen rampen meer.
Kwelt u knagend zielsverdriet —
Slechts een lach — gy voelt die niet.
Zulk een wyfjen, zacht en goed,
Maakt het leven — ó! zó zoet!

Wilt gy dan ſteeds vrolyk zyn,
Zoekt het niet by ouden wyn,
Zoekt het niet by ſpel en dans,
Zoekt het niet by pracht en glans!
Maar neemt u een eerlyk wyf —
Dat is 't beste tydverdryf.

Wy kunnen ons niet onthouden, om 'er nog dit by te voegen:

DE GELUKKIGE LANDMAN.

De boer heeft een gelukkig lot,
Zyn ſtand is waarlyk vry:
Hy werkt en zingt en dankt zyn' God
En ſmaakt het zaligſte genot,
Is vergenoegd en bly.

Een wyfjen, eerbaar, lief en goed,
Zyn troost in leed en druk,
Die met hem deelt in zuur en zoet,
In armoede en in tegenſpoed,
Vermeerdert zyn geluk.

En kind'ren, vrolyk en gezond,
Die, in de onnoz'le jeugd,
Gehoorzaam zyn met hart en mond,
Volmaken Vaders levensſtond,
En volgen moeders deugd.

Zyn hart wordt door geen' vrees gekweld:
't Geloof aan Gods beſtuur
Verdryft de zorg, die 't hoofd ontſtelt;
Hy ziet alleen in 't vrye veld
De ſchoonheid der Natuur.

Hy hoort der vog'len morgenlied,
Hoe 't, bly, Gods lof vermeld;

Ter-

Terwyl zyn oog naar boven ziet,
En 't hart, dat zó veel vreugd geniet,
Dien dankb're zang verneelt.

Hy ziet, hoe alles minnen moet
Door werking der Natuur:
In 't vischje, ſpart'lende in den vloed,
In 't duifjen, kirrende van gloed,
Beſpeurt hy 't eigen vuur.

Hy ziet de plant, die welig groeit,
Het grazen van het vee,
Den dauw, die land en tuin beſproeit,
Den ſtroom, die door de velden vloeit,
In ongeſtoorde vreê.

Als zich Natuur ter rust begeeft,
Verzelt de vreugd zyn treên.
Als 't gonzend mugjen om hem zweeft,
En 't brommend bytjen celwaards ſtreeft,
Geniet hy zaligheên.

Te huis vindt hy zyn' zielsvriendin
En lieve kinderen weêr:
Eerst zegent hy zyn huisgezin,
Dan dankt hy God en ſluimert in.
Hy heeft geen' wenſchen meer.

Zy, die deftige, vloeijende, bevallige en overredende opſtellen met vermaak en nut begeeren te leezen, zullen zich voldoen met de doorwrochte Redevoeringen, door den Heer SPANDAW, op onderſcheidene tyden in het Groninger Departement der Bataafſche Maatſchappy *tot nut van het Algemeen* gehouden, welke achter deze gedichten volgen; zynde de 1ſte: PUBLIUS VALERIUS POPLICOLA *geſchetst.* De II. *Aanmerkingen over het natuurlyk kwaad.* III. *Een Betoog: dat de beletſelen en tegenwerkingen, die de Volks-*

verlichting tot dus verre ondervindt, voor een groot gedeelte zyn toe te ſchryven aan eene valſche verlichting.

LETTER-NIEUWS.

ADVERTENTIE.

By Joannes van Schoonhoven, is van de Pers gekomen en alomme verzonden:

Proeven van Geeſtelyke Oden Liederen, uitgegeeven door AHAZUERR VAN DEN BERG, Pred. by de Herv. Gem. te *Arnhem*, nieuwe uitgaave in gr. 8vo. *f* 2-12-

Nog zyn by dezelve te bekomen:

I. W. E. DE PERPONCHER, de *Lente*, een *Gedicht*, naar 't Hoogduitsch van E. C. VAN KLEIST, tweede Druk op Schryfpapier in kl. 8vo. *f* -10-

II. ——————— *Mengelwerk*, 8vo. *f* 1-8-

III. ——————— *Dichtkundige Beſpiegelingen*, 8vo. *f* -16-

IV. ——————— *De oude Cato*, of geſprek over den Ouderdom, benevens den *Droom van Scipio*, beide uit 't Latyn van CICERO, 8vo. *f* -14-

V. ——————— *Gedachten over de Vryheid* in den Burgerſtaat, byzonder in Nederland, 8vo. *f* -14-

VI. ——————— *Gedachten over het Sentimenteel* van deezen tyd, 8vo. *f* 1-:-

Alle deeze Werkjes voor rekening van den Auteur onder den Titel van *Mengelwerk*, en de Zinſpreuk *Tendimus ad Coelestem Patriam*, op klein Mediaan Schryfpapier zeer zindelyk gedrukt, en in 9 Stukjes uitgekomen, in de Jaaren 1775 tot 1788, worden nu ieder afzonderlyk den Leezer aangeboden. — Voords is nog van dezelfde hand by gemelden Uitgeever te bekomen. — *De Hedendaagſche Stoicyn*, in 1786 en 1787 op best Mediaan Schryfpapier in gr. 8vo. 2 Deelen voor den Prys van *f* 3-12-

---

Joh. van der Hey, te *Amſterdam*, geeft uit: *Geſprekken en Overdenkingen over de Hemelvaart van onzen Heere JESUS CHRISTUS*, en *over het Pinkſterfeest*, door W. L. KRIEGER, Predikant in *'s Hage*. Van des Autheurs andere Werken

ken, over de *Geboorte*, het *Lyden* en de *Opſtanding* van *JESUS CHRISTUS*, zyn mede nog eenige Exemplaren te bekomen.

De *Algemeene Wecklykſche Schiedamſche Courant*, waar van No. 1 en 2, door het ongemeen ſterk debiet, reeds herdrukt zyn geworden, is, alle Saturdag-avonden, by de Boekhandelaars J. Locke en Comp. en derzelver Correſpondenten door de gantſche Republiek voor twee Stuivers per Blad of vyf Gulden in het jaar, te bekomen. Deze Courant bedoelt de bevordering van alles, wat algemeene kunde verſpreiden, gezond verſtand, goeden ſmaak, kunſten en wetenſchappen aankweeken, veraangenaming in ledige oogenblikken van uitſpanning verſchaffen, veredeling van hart, deugd en goede zeden, en met een woord, algemeen welzyn bevorderen kan. Het wordt in eenen geheel nieuwen ſmaak, uitlokkenden ſtyl en zuivere taal, naar de ſpelregelen van den Heer WIELAND, geſchreven, en bevat, op het voetſpoor van eenige buitenlandſche Nieuwspapieren, Vertogen van allerlei aard, de beſte en volledigſte binnen- en buitenlandſche Nieuwstydingen, voorbeelden van menſchlievendheid en allerlei menſchlyke deugden ter navolging en van ondeugden tot affchrik, zedenlyke verhalen, anekdoten, geeſtige trekken, vernuftige gezegden, ſnedige andwoorden, treffende Spreuken, kleine Verſjes, Fabelen, Raadſels, Charaden, belangryke in- en buitenlandſche Berigten van geleerde zaken, nieuwe uitvindingen, kunſten en wetenſchappen, en voords allerlei Letternieuws, Schoolnieuws, Boekbeoordeelingen, Waarſchouwingen voor ſlechte Boeken, verdedigingen van Schryvers en Vertalers tegen Recenſenten, Berigten omtrent voorname in vreemde talen uitkomende Werken, enz. enz.; als mede Advertentien van allerlei aard, die op den matigen prys van 1 Gulden voor de vier regels en 4 Stuivers voor elken regel daar boven gerekend worden.

Daar men een meer uitvoerig Berigt van dit onderhoudend en nuttig Nieuwsblad vindt, in het Plan, aan het hoofd van het eerſte Nommer geplaatst, voegt men hier nog maar alleen by, dat de Redacteur, een Departementaal School-Opziener, in de nabyheid dezer Stad, getroffen over het gunſtig onthaal, dat dit Blad op den duur by zyne Landgenoten ontmoet, zich alle moeite geeft om het hoe langer zoo aangenaamer en belangryker te doen worden, en het door Aardryks- Geſchiedkundige en andere Opheldering en, ook byzonder nuttig zoekt te maken voor de jeugd, de Schoolen en Schoolonderwyzers; zynde 'er reeds veelen van dezelven, die

die het in hunne Schoolen weeklyks doen lezen, en twyfelende by niet, of zyne Ambtgenoten in de Bataafſche Republiek zullen hetzelve den Onderwyzeren der jeugd, in hunne reſpective Schooldiſtricten verder aanpryzen.

Men ziet, eindelyk, zeer ligt, van hoe veel belang dit Nieuwsblad is voor alle Uitgevers en Vertalers, die, zonder dat zy de buitenlandſche Boekbeoordeelende Geſchriften behoeven aan te koopen of te doorzoeken, hier de beste en voor vertolking in onze moedertaal meest geſchikte vreemde Werken, ten ſpoedigſte leeren kennen en met eenen enkelen opſlag van het oog overzien kunnen.

Namen en Woonplaatſen der Boekverkopers, Kunstverkopers, Boekdrukkers, Plaatdrukkers, Boekbinders, enz. binnen Amſterdam, in eene Alphabetiſche orde geſchikt; voor 't jaar 1804. is gedrukt en word uitgegeven te *Amſterdam* by P. G. en N. Geysbeek, Boekverkopers op de Lelygragt, by de Keyſersgragt, à 3 Stuivers.

ACADEMIE-

EN

SCHOOL-NIEUWS.

UTRECHT.

Heden den 12den April heeft de Wel Ed. en Hooggel. Heer H. Arntzenius, *J. U. D. Juris Civ. Rom. hodierni, nec non publici Batavi Prof. Ord.*, het Rectoraat deezer Academie overgedragen aan den Hoog Eerw. Hooggel. Heer S. Rau, *Theol. Doct. Linguar. Orient. et Ant. Sacr. nec non Theol. Typ. et Exeget. Prof.*, houdende de eerstgenoemde by die gelegenheid eene Redenvoering *De patria potestate Romana, origine*

gine ſua et effectu indoli civitatis conſentanea, dat is: *Over de Vaderlyke magt der Romeinen, in haaren oorſprong en werking, overeenkomſtig met den aart van dien Burgerſtaat.* Zynde by die gelegenheid tot Secretaris van den Academiſchen Senaat aangeſteld de Wel Ed. Hooggel. Heer J. F. HENNERT, *Phil. Doct. Philoſophiae, Matheſeos et Aſtronomiae Profeſſor.*

ARNHEM.

Den 23ſten Jan. 1804. De Heer J. U. VAN RHEDE, tot Opvolger van den Emeritus Rector, den Heer JACOBI, benoemd zynde, aanvaardde heden het Rectoraat der Latynſche Scholen plegtig, met het reciteeren van een Carmen elegiacum, *De diſſimilitudine hominis ſecum* [*over de wispeltuurigheid van den menſch*] tot geen gering genoegen van een talryk en aanzienlyk Auditorium.

De Heer J. SLOTHOUBER aanvaardde te gelyker tyd het Prorectoraat, met het houden eener Redevoering *De linguae Graecae praeſtantia, et utilitate, quae ex aſſidua lectione Graecorum Auctorum percipitur* [*over de voortreflykheid der Griekſche taal, en het nut, dat men trekt uit het vlytig lezen der Griekſche Schryvers*] zyne dankzegging en gelukwenſchen beſluitende met een Carmen trochaicum.

Na dezé plegtigheid geſchiedde de gewone uitdeeling der pryzen door Curatoren aan de verdienſtlyke Jongelingen S. P. HAAS, W. H. DULLER, F. VAN DER DUSSEN, G. KOOL en J. RABE, van welken F. VAN DER DUSSEN tot eene hogere Schoolclaſſe bevorderd en de anderen door pryzen van verdienſten tot verdere naarſtigheid wierden aangeſpoord, terwyl de Leerling MULLER, verkozen hebbende, om nog niet tot de Academiſche Studien bevorderd te worden, dus ook geen prys heeft ontvangen, dien hy anderzins by Curatoren reeds waardig was geacht geworden.

De

De eerstgenoemde Discipel S. P. Haas, die steeds voldoende blyken geeft van zynen lust tot de letteroefeningen, hield by deze gelegenheid eene weluitgewerkte Redevoering de dicto Plaud in Mostell. *Ego, si bonam famam mihi servavero, sat ero dives.*

De Leerling W. H. Duller, dewelke, omdat hy by gunstige talenten eenen uitstekenden vlyt en naarstigheid voegt, byzonderen lof verdient, als mede de Leerlingen F. van der Dussen, G. Kool en J. Rabe, alle drie mede zeer pryswaardige Jongelingen, bedankten Curatoren voor de ontvangen pryzen door gratiarum Actiones in Dichtmaat, die zy tot genoegen van allen, met bevalligheid reciteerden.

Het Rectoraat en Prorectoraat alzo weder vervuld zynde, is alleen het Præceptoraat nog Vakant. De hoop van ook dien post wel spoedig weder vervuld te zien, geeft ons volkomene vryheid, om deze Stads Latynsche Scholen aan Ouders en Voogden tot onderwys voor hun lieder Kinderen of Pupillen gunstigst aan te beveelen.

'S HERTOGENBOSCH.

De Heer J. van der Houven, oudste Præceptor dezer Triviale Scholen, welke met alle getrouwheid en voorbeeldigen yver zynen gewigtigen post zo op de eerste, en van de eerste op de tweede, en van de tweede op de derde Classe, den geruimen tyd van byna vyftig jaaren heeft waargenomen, is door een gunstige, en hem zeer vereerende Resolutie, genomen zo by het Departementaal- als Gemeente-Bestuur, tot Emeritus, salvo honore et stipendio verklaard, en uit zynen zo nuttig geweest dienstwerk, by het afscheid nemen van voorschreve Scholen door den Rector op den 1sten Maart 1804 plechtig, doch niet minder onder wederzydsche hevigste aandoeningen ontslagen.

In

In deszelfs post is opgevolgd de Heer G. Benninger, Præceptor van de eerſte Claſſe, en in deszelfs post als Præceptor van de eerſte Claſſe is aangeſteld geworden C. van Breugel.

Maandag den 26ſten Maart 1804 geſchiedde alhier de Promotie der en uitdeeling van Pryzen aan de ſtudeerende Jeugd.

Eerst wierd deze plechtige Actus door den Rector J. Oliphant, geopent met een gebed. Daarna ging voorſch. Rector na een korte Vooraſſpraak, aanſtonds over tot de promotie zelfs, uit hoofde hy door onpaslykheid verhinderd wierd, de Redenvoering welke hy in gereedheid had gebragt, openlyk uit te ſpreken.

Op 's Rectors School zyn twee zeer wakkere Jongelingen met kostbare pryzen beſchonken, te weeten H. J. Halewyn en V. M. van Breugel, waar van de eerſte verzogt heeft, dat het hem mogte geoorloofd zyn des Rectors Leſſen nog een half jaar te blyven frequenteeren, en dit zeer billyk verzoek is hem door Heeren Scholarchen gratieus ingewilligd geworden; daar de tweede een loffelyk afſcheids getuigenis bekomen heeft.

De eerſte, H. J. Halewyn, heeft by deze gelegenheid eene Redevoering gehouden over deze volgende woorden: *Medio tutiſimus ibis*, terwyl de tweede betoogde de kragt en voortreffelykheid van dit opmerkenswaardig gezegden: *Ille beatus erit, cui mens eſt conſcia recti.* Beide die Jongelingen hebben zeer groote eer ingelegd, by de vaardigheid en naïfheid, met welke zy hunne redevoeringen opgeſteld, behandeld en ten uitvoer gebragt hadden. Voorts zyn 'er op de vier lagere Claſſen nog agt pryzen, zo van promotie als aanmoediging aan den naarſtigſten der leerlingen uitgedeeld geworden, welke aan Heeren Scholarchen op de bevalligſte wyze hunne dankzeggingen zo in dichtmaat, als onrym afgelegd hebben,

daar

daar 'er nog twee extraordinaire pryzen door voorſchreeve Heeren Scholarchen den Rector zyn ter hand geſteld, om dezelve uittedeelen aan Leerlingen, welke op de onderſte of laagſte School, in den tweeden rang zynde aangeſchreeven, hunnen makkers in naarſtigheid verre overtroffen hadden.

Alle deeze verrichtingen onder 's Hemels besten zegen naar wensch zynde ten einde gebragt, zo is deeze plechtige Actus met dankzegging aan God beſloten.

WAGENINGEN.

Den 21ſten Febr. 1804. Na dat door Heeren Curatoren der Latynſche School een Examen der Latynſche jeugd gehouden was, waar in de Jongelingen de grootſte blyken van vorderingen aan den dag legden, hadden wy heeden het genoegen de Jongelingen, na eene fraaije Redevoering door H. WUBBELS, Rector derzelver Schoolen uitgeſprooken, onder eenen grooten toevloed van aanſchouwers, met de gewoonlyke præmia te zien vereerd worden.

De Jongelingen waaren A. SARTORIUS, J. VAN DER HORST ELSNERUS, E. BEEK, H. MENSO, R. VAN SCHUYLENBORGH, W. BEEK, F. P. SCHOON ERPENBEEK en J. KOENARD.

Deze plegtigheid was des te treffender, daar dezelve door een fraai Orgelmuziek werd voorafgegaan en beſlooten.

AMSTELDAM.

Den 30ſten Maart 1804. Heden morgen werd alhier met de gewoone plegtigheden de half-jaarſche promotie der leerlingen van ons Gymnaſium gehouden. Vyf uitmuntende Jongelingen: W. C. 'T HOEN, B. VAN WILLES, D. G. VERHOESEN, J. MENDES, Abrah. fil. en J. B. ZWEERTS, werden met allen lof van de Schoolen naar de leſſen der Hoog leeraaren bevorderd. De vier eerſtgenoemden

den werden naa het uitſpreeken hunner redevoeringen, voor welke zy zelven ſtoffen gekoozen en bearbeid hadden, met de gewoone eerepryzen beſchonken; de vyfde J. B. Zweerts ontving de door hem by uitſtek wel verdiende prys van byzondere vlyt, aanhoudenheid en een voorbeeldig zedig gedrag. Verders werden op des Rectors School præmia diligentiæ geſchonken aan C. Alewyn, G. de Bree, W. D. Cramer en A. H. Scholte, de Griekſche prys was behaald door G. de Bree, en het præmium ſtili door C. Alewyn.

Op het School van den Conrector hadden J. Amesfoordt, G. Waller en P. A. Munk de gewoone pryzen van promotie gewonnen, en werden pryzen van naarſtigheid of van aanhoudende vlyt en een voorbeeldig gedrag uitgedeelt aan J. Amesfoordt, D. S. Boas, H. van Heiningen, (die ook de Griekſche prys gewonnen had), J. G. E. P. Fortmeijer en N. Batteké. — Op het vierde School ontvingen E. S. van Praag, J. Herderschée en T. H. Lubberts de gewoone eerſte pryzen van promotie. De Griekſche prys was door E. S. van Praag behaald, en verders werden præmia vel diligentiae vel adfiduitatis et modestiæ nomine geſchonken aan J. Herderschée, T. H. Lubberts, H. Kappelhof, D. de Clerq, P. Chevallier, G. W. Meyboom en G. Eskes.

Op het derde School werden P. C. du Puy Franssen, J. Geel en J. H. Meynts met de gewoone præmia beſchonken; de Griekſche prys was den reedsgenoemden J. H. Meynts, te beurt gevallen, en præmia vel diligentiae vel adfiduitatis et modestiæ nomine werden geſchonken aan D. M. Engert, J. Benedictus, G. S. J. Chevallier, S. J. van Coôth, H. Willet, J. A. van Eyk Roos en J. F. H. van Hemert.

Op het tweede School werden de gewoone pryzen van promotie uitgedeelt aan P. A. Wenne-

KERS, T. G. D. M. VAN ROOSEVELT en P. C. SCHOONEVELT; de Griekſche prys was behaald door M. W. LUBER, en præmia vel diligentiæ vel adſiduitatis et modestiæ nomine werden geſchonken aan P. A. WENNEKERS, P. C. SCHOONEVELT, H. CROESE, F. C. VAN VLOTEN, M. W. LUBER, A. ABELEVEN, J. J. VOLLENHOVEN, J. STERK, R. ALBERTHOMA CHEVALLIER, V. E. MENIL en E. SCHOEWERT. — Op het oude eerſte School werden D. RYKE, H. H. KNAAP en J. E. PAULY elk met eene gewoone en daarby met een præmium adſiduitatis et modestiæ bekroond. Pryzen van naarſtigheid werden gegeeven aan H. J. AWATER, T. VAN REEN en L. E. HOVIUS. Ook werden nog præmia adſiduitatis et modestiæ uitgedeeld aan H. J. AWATER, J. S. VAN VALKENBURG, T. VAN REEN, J. VAN 's GRAAVENWEERT, M. A. SIMON, J. J. VAN ARKHOEK HANA, J. CLAUS en C. VAN DEN VALENTYN. — Eindelyk op het nieuwe eerſte School hadden P. A. C. DE HAAN HUGENHOLTZ, B. HOFMAN en J. EVERARD, behalven de gewoone prys van promotie, elk nog een præmium adſiduitatis et modestiæ behaald. De pryzen van naarſtigheid werden weggedragen door F. VAN VILSTEREN, J. WYS en F. A. VAN HALL. Voorts werden præmia adſiduitatis et modestiæ uitgedeeld aan G. BEEKMAN, A. HOFFMAN, J. WYS, F. A. VAN HALL en P. F. H. CHEVALLIER. De plegtigheid werd naar gewoonte met fraai orgelmuſyk geopend en geſloten.

DOKKUM.

De Heer G. WOLTERS, Rector der Latynſche Schoolen alhier, is beroepen tot derde Præceptor der Latynſche Schoolen te *Groningen*; en heeft dit beroep aangenomen. In plaats van denzelven, is door het Commité van openbaar onderwys, met approbatie van het Gemeentebeſtuur dezer Stad, beroepen: de Heer PETRUS HOFMAN PEERLKAMP,

KAMP, eerſte Præceptor der Latynſche Schoolen te *Haarlem*.

BEKENDMAKINGEN.

De Buitenleden, Contribueerende tot de Weduwen Beurs der Eerw. Claſſis van *Zutphen*, worden hiermede nogmaals gewaarſchuuwd, dat zo iemand in gebreke blyft zyn Contributie's jaarlyks voor de Ordinaire Paasch-Claſſis den Quæstor franco toetezenden, dezelve ieder vierdedeel jaars na gemelde Claſſis verbeurt twee guldens, en twee jaaren manqueerende, zyn recht tot de Weduwen Beurs geheel verliest.

Zutphen den 14 April 1804. J. VAN DER LINDEN, Pred. te *Zutphen* en Quæstor.

De ondergeteekende maakt hier meede bekend aan de geene, die betrekking hebben tot de Weduwebeurs van de *Zwolſche* Claſſis, dat in derzelver laatſte vergadering beſloten is, de Contribueerende Leden, byaldien zy in hunne jaarlykſche Fournisſementen mogten nalatig zyn; volgens de by haar aangenomen wet te behandelen — en tevens de Weduwen, by gelegenheid van den ontfang haarer Tractementen, te verpligten om niet alleen een Quitantie in behoorlyke forma aan den ondergeteekende op de gewoone tyd even *voor* of *na* Paaſchen te laaten toekomen, maar ook bekragtigt met een getuigenis van den Predikant der Plaats, alwaar dezelve woonen, *dat zy nog in leeven zyn*. Verzoekende hy derhalven, dat men aan deze Claſſicale Reſolutie in 't vervolg ſtiptelyk trachte te voldoen.

Zwol den 21 April 1804. H. A. AITTON, Quæstor.

KERK-NIEUWS.

GELDERLAND.

NYMEGEN.

NYMEGEN Vakant. Zie Febr. 1803.

NYMEGEN den 9den April l. l. In onze gewoone Clasficale Vergadering is de Wel Eerw. Heer D. SJOERNIS, Pred. te *Randwyck*, doch beroepen te *Meeuwen en Hagoort*, behoorlyk losgemaakt, nadat zulks te vooren van de Kerkenraad en Gemeente te *Randwyk* insgelyks geschied was. Zyn Wel Eerw. scheide met veel hart uit ons midden, terwyl D. Praeses dit gepast en heilbiddend beantwoorde.

MILL. Zie Jan 1803.

PANNERDEN. Zie Sept. 1799. en Jan. 1802.

HORSSEN Vakant. Zie Jan. 1799.

BURGHAREN EN HERNEN Vakant. Zie Maart 1804.

PUFLYK EN LEEUWEN Zie Maart 1804.

MAASBOMMEL EN ALPHEN. Onze geliefde Leeraar D. J. P. VERFF zal eerlang worden losgemaakt, affcheid prediken en (D. V.) naar *Wyk* by *Neêr-heusden* verrekken.

RANDWYCK. Zie hier boven onder *Nymegen*; onze geliefde Leeraar D. SJOERNIS van Kerkenraad en Clasis reeds losgemaakt zynde, zal binnen kort van ons affcheid neemen; dan! deze Gemeente zal niet lang Vakant blyven, vermids onlangs door de Kerkenraad deze navolgende Nominatie is uitgebragt:

DD. CROMMELIN, Predikk. te *Druten en Af-*

fer-

ferden. Bisschop, in 't *Waal en Hondswyck.* Lammers, te *Kesteren.* de Heer, te *Geldermalsum.* Coolhaas, te *Elkum* en de Lange, Prop. te *Rheenen en Wyck.* — Hieruit verſtond dit drietal:

DD. Crommelin, Bisschop en de Prop. de Lange. Waaruit aanſtonds met eenparige ſtemmen is beroepen de Eerw. Heer de Lange, Prop. onder de Clasſis van *Rhenen en Wyck*, zynde deze beroeping door zyn Eerw. in 's Heeren vreeze aangenomen en door de Clasſis van *Nymegen*, den 11den April l. l. goedgekeurd; zullende zyn Eerw. D. V. den 11den July aldaar peremptoir geëxamineerd worden door den Wel Eerw. zeer gel. Heer D. A. Engelbert André de la Porte geliefd Predikant te *Elst.*

T H I E L.

THIEL. De Student H. Heppener, uit den *Haag*, heeft zich ter behoorlyker tyd by de Deputaten dezer Clasſis met loflyke zoo kerklyke als Academiſche getuigſchriften vervoegd, en is daar op in onze Clasſicale Vergadering, gehouden den 17den April l. l door den Wel Eerw. Heer P. Specht Gryp, Pred. te *Lienden*, præparatoir geëxamineerd, met dat gevolg, dat hy eenparig met blydſchap tot den openbaren predikdienst is toegelaten, en de Examinator voor zyn naauwkeurig en welingericht werk in naam der Clasſis bedankt wierd.

Z A L T-B O M M E L.

HURWENE. Zie Maart 1804. onder Art. *Zalt-Bommel.*

VARIK ſtaat Vakant te worden. Zie Maart 1804.

St. ANDRIES Vakant. Zie Sept. 1796.

Z U T P H E N.

LAREN den 11den April. D. Kalkhof heeft de beroeping alhier op [illegible] Wel Eerw. uitgebracht,

G[illegible]

bracht, na enige tyd van beraad, in 's Heeren vreeze aangenomen.

OVERVELUWE.

ROZENDAAL. Den 25sten Maart maakte onze Leeraar W. F. WEIJERS ons bekend, dat hy onlangs met de Collatie der predikantsbediening, in de Gemeente van *Voorschoten en Veur*, begunstigd, en daar op den 16den deezer, door den Kerkenraad aldaar, eenparigiyk beroepen zynde, besloten had eerlang derwaart te verttekken.

WAGENINGEN. Zie Febr. 1804.

NEDER-VELUWE.

HATTEM Vak. Zie Dec. 1803. 't Nabericht.

KOOTWYK Vakant. Zie Octob. 1803.

'S HERTOGENBOSCH.

HOOGE EN LAGE MIERDEN den 25sten Maart 1804. Tot grote blydschap dezer Gemeente werd heden alhier onze beroepen Leeraar de Wel Eerw. D. A. MOENS, in zynen dienst ingezegend door den Gedeputeerden der Wel Eerw. Classis van den *Bosch*, D. J. VAN HEUSDEN, V. D. M. te *Helvarenbeek en Diessen*. De Bevestiger had ten grondslag zyner Leerreden 1 *Petr.* I: 2. *Den uitverkorenen na de voorkennisse Gods des Vaders, in de heiligmakinge des Geests, tot gehoorzaamheid ende besprenginge des bloeds Jesu Christi: Genade ende vrede zy u vermenigvuldigt.* De Bevestigde vong zynen predikdienst aan met de woorden van Asaph *Ps* LXXIII: 28. *Maar my aangaande, het is my goed naby God te wezen; ik zette myn betrouwen op den Heere HEERE, om alle uwe werken te vertellen.*

De oplegging der handen geschiedde behalve door den Bevestiger, ook door den Wel Eerw. Heer J. H. KUHNEN, V. D. M. te *Hoogloon*, *Vessem*, *enz.* De geheele plegtigheid is met veel stichting en tot groot genoegen der Gemeente en der vanrondom lamen vloeide schare afgeloopen.

'S HER-

'S HERTOGENBOSCH. Den 6den dezer in onze gewone Clasicale zamenkomst verkreeg D. MOENS ſtem en zitting, het peremptoir Examen van D. VAN STAVEREN had geen voortgang om zyne ongelukkige ongeſteldheid, en is tot gunſtiger gelegenheid uitgeſteld.

LOON OP ZAND. Zie Febr. 1804.

'S HERTOGENBOSCH Vak. Zie Dec. 1802.

'S HERTOGENBOSCH Walſche Kerk vakant. Zie Jan. en Nov. 1803.

DUNGEN. Zie Dec. 1803.

BERCHEM EN NESTELRODE Vakant. Zie Sept. 1803.

ALEM EN MARE ſtaat Vakant te worden. Zie Mey 1803.

KESSEL Vakant. Zie Aug. 1802.

PEEL- EN KEMPELAND.

DEURNE den 26ſten February. Heden wierden wy niet weinig ontroerd, daar onze hartlyk geliefde Leeraar D. A. H. ROSS, ons in de toepaſſing bekend maakte, dat de roepende Kerk van *Veldhoven*, *Blaarthem en Geſtel*, nevens de vereenigde Gemeente van *Oirle*, *Zeelst en Wintelre* eenſtemmig zonder aanzoek of aanraading van iemand zyn Wel Eerw. tot haaren Herder en Opziener begeerde. — Dan, 't groote overwigt van zielen, welke onze Gemeente boven die van *Veldhoven*, *enz.* telt, en de harttreffende aanrede van den geheelen Kerkenraad ten zynen Huize, deed zyn Wel Eerw. beſluiten, om voor dit ongezocht, onverwacht, en hem zoo vereerend aanzoek van die Gemeente, waarin zyn zalige Grootvader en Oom zoo veele jaaren het Euangelie van Jeſus verkondigd hebben, ondanks de ruimer bezoldiging en aangenaamheden aldaar te genieten, wiendlyk dank te zeggen en by ons te blyven. Tot onze blydſchap hoorden wy dit den 18den Maart in 't ſlot zyner Leerrede. Sions Eerekoning drukke

den ſtempel zyner hooge goedkeuring op deeze keuze! zyn Wel Eerw. bereike volmaakt dat edel doel, om onder ons Jezus Gods ryk verder op te bouwen, en dat van den Satan aftebreeken! — Hy verzorge ook eerlang die roepende kerk van eenen trouw-herderlyken Beſtuurer, die haar weidt en leidt met weetenſchap en verſtand!

VELDHOVEN, OIRLE, ZEELST, enz. Zie Febr. 1804.

SCHYNDEL Vak. Zie Febr. 1804.

MAARHEZE en ZURENDONCQ Vak. Zie Febr. 1804.

LOMMEL Vakant. Zie Mey 1802.

LEENDE Vakant. Zie Jan. 1796.

GELDROP en RIEL Vakant. Zie Dec. 1795 't Nabericht.

OOST-MIDDEL- en WESTERBEERS Vakant. Zie Dec. 1795.

GEMERT Vakant. Zie Octob. 1795.

BAKEL Vakant. Zie July 1795.

MAASTRICHT.

GEUL Vakant. Zie Jan. 1804.

KLIMMEN Vak. Zie Aug. 1800.

MEERSSEM en SCHIMMERT Vakant. Zie Juny 1799.

VAALS Walſche Kerk Vakant. Zie Aug. 1797.

WILRE' in den VROENHOVEN Vakant. Zie April 1798.

HEERLE Vakant. Zie Mey 1797.

MAASTRICHT drie Predikantsplaatſen Vakant. Zie April 1797.

BEEK Vakant. Zie Maart 1797.

MAASTRICHT Walſche Kerk Vak. Zie Jan. 1796.

EYSDEN Vakant. Zie Nov. 1795.

VALKENBURG Vakant. Zie Aug. 1795.

ZUID.

ZUID-HOLLAND.

DORDRECHT.

NIEUW-BEYERLAND. Zie Maart 1804.

ANTHONY-POLDER ſtaat Vakant te worden. Zie Febr. 1804.

SPRANG. Zie Febr. 1804. onder *Anthony-Polder.*

STREEFKERK ſtaat Vakant te worden. Zie Maart 1804.

LEIDEN EN NEDER-RHYNLAND.

HILLEGOM. Op den 24ſten Dec. des voorigen jaars is, ter vervullinge dezer Vacature, gemaakt een twaalftal van Predikanten, waarop geplaatst zyn:

DD. A. DE VRIES, Pred. te *Streefkerk.* O. J. VAN GRIETHUIZEN, te *Woudenberg.* W. VAN VOORTHUIZEN, te *Nieuveen.* W. F. WEYERS, te *Roozendaal.* J. VOGEL, te *Zantvoort.* J. H. ALDENRAHD, te *Rhynsburg.* J. C. FABIUS, te *Lisſe.* D. DAGEVOS, te *Oude Wetering.* J. D. RUYS, te *Nederhorst* (*den Berg*). J. A. PLUYGERS, te *Driebergen.* H. FORTUYN, te *Crimpen aan de Lecq* en C. VAN HERWERDEN, te *Amerongen.*

Van deezen zyn de zes eerſten op het zestal, en de vier eerſten op het viertal geplaatst, waar uit ten overſtaan van Conſulenten, beroepen is D. A. DE VRIES, Pred. te *Streefkerk*, doch die, na eenige dagen beraad, beleefdelyk heeft bedankt.

Vervolgens is op den 5den Maart dezes jaars, op nieuw eene Nominatie van twaalven uitgebragt en op dezelve geſteld:

DD. P. VAN DER WILLIGE, Predikk. te *Haringharſpel en Dirkshorn.* G. G. AKERSLOOT, te *Rockanje.* W. VAN VOORTHUIZEN, te *Nieuwveen.* D. J. ONINK, te *Zoest.* A. J. BERKHOUT, te *Etershem en Schardam.* J. C. FABIUS, te *Lisſe.*

D. DAGEVOS, in de *Oude Wetering*, D. HALDER, te *Valkenburg*. A. FORTUIN, te *Crimpen aan de Lecq*. J. PRINS, te *Ede*. D. C. HARMSEN, te *Oegstgeest* en A. LENS, te *Voorhout*.

Na dat de zes eerſten op het zestal en de vier eerſte op het viertal geplaatst waren, is, ten overſtaan van Conſulenten beroepen D. P. VAN DER WILLIGE, Pred. te *Haringkarſpel en Dirkshorn*, die de beroepinge in 's Heeren vreeze heeft aangenomen.

VOORSCHOTEN. De Heeren R. J. C. Baron TORCK, Heer van *Rozendaal* en J. F. W. Baron van SPAAN, Heer van *Roſande*, *Rengenberg en Biljoen*, als Curatoren van *S. A. F.* Baron TORCK, Heer van *Duivenvoorden*, *Voorſchoten en Veur*, *Petkun en Heer Jans Dam*, hebben de Collatie dezer vaceerende Gemeente gegeven aan den Wel Eerw. Heer W. F. WEYERS, Pred. te *Rozendaal*, welke op den 4den Maart, ten overſtaan van Conſulenten, Kerkelyk beroepen is, en die beroepinge heeft aangenomen, die op den 3den April in eene Claſſis Contracta de Claſſicale goedkeuring heeft weggedragen.

NOORDWYKERHOUT. Zie Jan 1804.

SCHIELAND.

MOERCAPELLE. Zie Jan. 1804.

SCHIEDAM Vakant. Zie Dec. 1803.

GORINCHEM.

OOSTERWYK den 15den Maart. Onze Leeraar, D. J. J. STORY, maakte ons voor eenigen tyd bekend, dat zyn Eerw. op den 10den Jan. dezes Jaars eenparig was beroepen in de Gemeente van *Cleverskerke* in *Walcheren*, geduurende den tyd dat zyn Eerw. deze beroeping in overweging had genomen en was heengegaan, om deze plaats, die hem geheel onbekend was, te bezichtigen, wierd zyn Eerw. in de aanzienlyke Gemeente van *Domburg* in het gemelde Eiland, beroepen, waar van zyn Eerw. ons by zyn terug-

komst

komst ook kennis gaf, en weinige dagen daar na hoorden wy dat zyn Eerw. zich had verpligt gevonden, om voor de roepstem der *Cleverskerkſche* Gemeente te bedanken, en die van de *Domburgſche* Gemeente in de vreeze des Heeren op te volgen.

OOSTERWYK. Den 15den April nam onze geliefde Leeraar D. J. J. STORY, van hier beroepen naar *Domburg*, van ons een zegenend afscheid, met *Pred.* XII: 13, 14. *Van alles dat gehoord is, is het einde van de zake: vreest God, ende houdt zyne geboden; want dit [betaamt] alle menſchen. Want God zal ieder werk in 't gerichte brengen, met al dat verborgen is, 't zy goed, of, 't zy kwaad.* Waardoor onze plaats nu Vakant is geworden; doch wy leven in verwachting, dat onze breuke spoedig zal geheeld worden, alzo reeds op den 19den April door den Eerw. Kerkenraad, ten overstaan van de gewoone Deputaten der Eerw. Classis van *Gorinchem*, alhier eenstemmig beroepen is de Wel Eerw. Heer A. J. VAN HOUTEN, Prop. onder de Eerw. Classis van *Breda*, aan wien de Wel Ed. Geb. Heer en Vrouwe van deze plaats de Collatie had opgedragen.

HERPT EN HEDIKHUIZEN. Daar onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer B. HUIGENS, door het Departementaal Bestuur van *Holland*, salvo honore et stipendio Emeritus verklaard is; is de Kerkenraad der beide Gemeentens den 28sten Maart overgegaan tot het beroepen van eenen anderen Predikant in zyne plaats.

Op het drietal wierden gebracht de Wel Eerw. Heeren:

DD. WUYSTER, Predikk. te *Noordwyk aan Zee*, C. A. LEEMANS, te *Engelen* en . . . VORSTMAN, te *Nederhemert*.

Uit dit drietal is met eenparige stemmen beroepen

pen de Wel Eerw. Heer D. Wuyster, Pred. te *Noordwyk aan Zee.* Hiervan is aan den Beroepenen kennis gegeven.

VEEN ſtaat Vakant te worden, gelyk reeds gemeld is. De Proponenten worden verzocht alhier hunne gaven te laten hooren.

WOUDRICHEM. Den 22ſten Maart is alhier in tegenwoordigheid van de Conſulenten van Vliet en Buin, gemaakt het volgende twaalftal:

DD. J. J. Schot, Predikk. te *Ochten.* L. Vogelenzang, te *Rhoon.* G. Kuyper, te *Bunſchoten.* D. Tjenk, te *Overſchie.* J. J. Buyn, te *Ryswyk.* E. Raland, te *Wyk by Duurſtede.* D. Boot, te *Renkum.* N. van Steenbergen, te *Goudriaan.* D. Cannegieter, te *Hendrik Ido Ambagt.* D. van Vliet, te *Leeveſtein.* A. J. Berkhout, te *Etershem en Schardam* en H. Romswinkel, te *Ethen en Drongelen.*

En daar uit aanſtonds dit zestal;

DD. Schot, Kuiper, Buin, Boot, Cannegieter en Berkhout.

Uit welk zestal op den 29ſten Maart met byna eenparige ſtemmen beroepen is D. Berkhout, te *Etershem en Schardam.* Met dat voor ons aangenaam gevolg, dat zyn Wel Eerw. na eenige dagen van beraad, deze onze beroeping in des Heeren vreeze heeft aangenomen.

HEUSDEN Walſche Kerk. Zie Maart 1804.

MEEUWEN en HAGOORT. Zie Febr. 1804.

WYK. Zie Febr. 1804. onder Art. *Meeuwen en Hagoort.*

VOORN en PUTTEN.

ROCKANJE den 9den Octob. 1803. Onze waardige Leeraar, de Wel Eerw. Heer G. G. Akersloot, maakte ons heeden morgen bekend, dat hy den vorigen dag de beroepinge tot Herder en Leeraar te *Nieuw Beyerland* ontvangen, en dezelve eenigen tyd in be-

beraad gehouden had. — Treffend was ons dit bericht, en, hoe hartelyk wy ook gewenscht hadden deezen by ons zoo algemeen geliefden Leeraar langer in ons midden te mogen houden, wierden evenwel onze aandoeningen niet weinig vermeerderd, toen hy ons 14 dagen daar na bekend maakte, zichzelven verplicht gevonden te hebben ons te verlaaten, en die roepstemme optevolgen. — En daar zyn Eerw. den 22sten April zyne Afscheidsreden hoopt te houden, maaken wy met leedwezen bekend, dat als dan

ROCKANJE Vakant zal zyn.

BRIELLE. In onze Classicale Vergaderinge, alhier gehouden den 9den April en volgende dagen hebben de Wel Eerw. Heeren W. J. Crol, H. Uden Masman, J. Spaan en P. J. Vailland, bevestigde Predikanten in de *Nieuwenhoorn*, te *Herkingen*, *Piershil* en *Spykenisse*, onder wederzydsche zegenbede, stem en zitting verzocht en verkregen. — Noch is op verzoek van den Wel Eerw. Heer L. J. Beverlo Brouwer, Pred. te *Brielle*, als daartoe behoorlyk gevolmachtigd door den Eerw. Kerkenraad van *Nieuw Beyerland*, aan D. G. G. Akersloot, beroepen Pred. aldaar, insgelyks onder wederzydsche zegenbede, een behoorlyk ontslag van deze Vergadering toegestaan, na dat het gebleken was, dat hy van zyne betrekking op de Gemeente van *Rockanje*, ook by den Kerkenraad dier Plaatse zyn ontslag bekomen had.

'S GRAVENHAGE.

VOORBURG den 15den April. Onze geliefde Leeraar, D. M. Jongeneel, heeft voor de op hem eenpaarig uitgebrachte beroeping tot tweeden Predikant te *Tsfelstein*, na een kort beraad beleefdelyk bedankt, en ons hier van heden namiddag met het vermaanwoord van Paulus, 1 *Thess.* IV: 1. kennis gegeven; dus is aan het dringend verzoek

van

van groot en klein, van aanzienlyk en gering in deze Gemeente voldaan, en onze droefheid tot blydschap geworden, tot blydschap die ook in daaden gebleken is; de Heere geve dat het verblyf van onzen Leeraar ons allen ten weezenlyken zegen ſtrekke, en de openſtaande plaats te *Tiſſelſtein*, zoo vervuld worde; dat ook die Gemeente ſpoedig vinde van blymoedige dankzegging.

WOERDEN EN OVER-RHYNLAND.

WAARDER BY WOERDEN. Op den 18den Maart dezes Jaars heeft onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. NEDERHOUW, by ons zeer geliefd en die ook aan zyne zyde zyne liefde voor ons betoond heeft door 't bedanken voor een en andere beroeping, gedagtenis gehouden van zyn vyf en-twintig jaarigen dienst in drie Gemeentens *Sleeuwyk*, *Wyk* by *Heusden* en alhier. 'Er was een buitengewoone ſchaar van menſchen t'zamen gevloeid, voor dewelke zyn Eerw. met onderviding van de zonderlinge hulpe Gods, zyn werk tot veel genoegen en vrugt verrigt heeft, predikende by die gelegenheid over *Pſ.* CXIX: 65. *Gy hebt by uwen knecht goed gedaan, HEERE, naar uw woord.* Hartelyk wenſchen wy; dat wy nog lang 't voorrecht zullen hebben, dat zyn Eerw. zyn aangenaam dienstwerk onder ons verrigten moge en 't zelve verder tot hooge en gezegende eindens ſtrekke.

SLUYPWYK. Op den 24ſten Maart l. l. is alhier op 't onverwagtſte aan een zwaare bezetting op de borst zagt en zalig in den ouderdom van ruim 53 Jaaren ontſlapen de Wel Eerw. Godz. en zeer gel Heer C. DYKMAN, hebbende zyn Eerw. zoo wel in deze, als in zyne twee vorige Gemeentens, *Wydeneſſe* en *Linſchoten*, alle de deelen van zynen dienst met alle getrouwheid en yver waargenomen. Zyn Eerw. laat na een bedroefde Weduwe, die niet alleen met de maatſchappy-

de

de van den overledenen, maar ook met een ieder van de Gemeente, die Godsdienst vrede en de rechtzinnige leer hoog acht, 't verlies van zyn Eerw. hartelyk betreurt. In de naastvolgende Zondagen is door de Wel Eerw. HH. JONCKERS en NEDERHOUW, Predikk. te *Reeuwyk* en *Waarder*, aan den overleden Leeraar, hunnen waardigen vriend en medebroeder, in hunne Leerredenen in liefde gedagt, en de Gemeente opgewekt tot een dankbaare nagedagtenis van den getrouwen dienst van hunnen afgestorven Leeraar. Daar zyn Eerw. wars was van alle overdreven lof, waarom hy ook begeerd had, dat 'er over hem geen Lykreden zoude gedaan worden, heeft de geëerde Boekzaallezer van den overledenen niets hoders te wagten. Dus is

SLUYPWYK Vakant.

BUURREN.

YSSELSTEIN staat Vak. te worden. Zie Febr. 1804.

BREDA.

BREDA. De Student D. A. J. VAN HOUTEN, zich met zeer loflyke getuigenissen van de Hoogleeraaren der *Utrechtse* Hoge Schoole by Depp. van deze Classis aangegeeven hebbende, is den 4den dezer, naa een Voorstel te hebben gedaan over *Rom.* VIII: 32. door D. R. H. VAN ALTENA, Pred. te *Princenhage* geëxamineerd, in 't Hebr. over *Jes.* I: in 't Gr. 't Textcap. en vervolgens over de voornaamste hoofdstukken van onze Christelyke Leere, in al 't welke dezelve aan de ganssche Vergadering dat algemeen genoegen heeft gegeeven, dat hy met volle ruimte en zegenbeede onder 't getal der Propp. is aangenoomen en de Heer Examinator voor deszelfs wel ingericht onderzoek, door D. Præses uit naam der Vergadering bedankt.

NISPEN Vakant. Zie Nov. 1803.

NOORD-

NOORD-HOLLAND.

ALKMAAR.

ALKMAAR den 19den April. In onze Classicale Vergadering werdt de beroeping, door de Gemeente van *Ouddorp en Oterleek* uitgebragt op D. J. B. VAN DEN BERG, Pred. te *Egmond aan Zee*, met kerkelyke goedkeuring bekrachtigd. Zullende het afscheid (D. V.) plaats hebben den 6den Mei, en den 13den daaraanvolgende de bevestiging geschieden door D. J. WESSELIUS, Pred. te *Warmenhuisen*, by vrywilligen afstand van D. B. LOOSE, Pred. te *Oostgraftdyk*.

Voorts werdt, na een gepast voorstel over *Rom.* V: 6. door D. J. PARÉ, Pred. te *Driehuizen* en *Zuidschermeer*, in tegenwoordigheid van den H. E. Deputatus Synodi, D. C. VAN DER LEEUW, Pred. te *Hoorn*, peremptoir geëxamineerd in 't Grieksch over het Textc. in 't Hebr. over *Ps.* C. en verder over de waarheden en gewichtigste Leerstukken van onzen Godsdienst D. T. VERWEEL; en met blydschap en heilbede aan de roepende Gemeente van *Kolhorn* toegewezen. — De inhuldiging zal (D. V.) geschieden den 29sten April door D. P. J. CONRADI, Pred. te *Haringhuizen*.

Nog is op verzoek van D. J. WESSELIUS, Pred. te *Warmenhuizen*, als daartoe behoorlyk gecommitteerd, en na vertoon van de vereischte stukken, dimissie van deze Vergadering onder wederzydsche zegenbede verleend aan D. P. VAN DER WILLIGEN, beroepen naar *Hillegom*, blykens het volgend bericht van

HARINGCARSPEL EN DIRKSHORN. Den 7den Maart maakte onze geliefde Leeraar D. P. VAN DER WILLIGEN ons bekend, dat hy, met eenpaarigheid van stemmen tot Leeraar in de Gemeente van *Hillegom* beroepen was. Hartelyk wenschten wy hem nog langer by ons te houden. Wy stel-

ſtelden daarom alle onze poogingen in het werk om hem te beweegen om by ons te blyven. Reeds tweemaalen was ons dit gelukt. Wy hoopten, dat het ons ook nu weder gelukken zou. Doch thans waren onze pogingen vruchteloos. Na ernſtig beraad van eenige dagen vond hy zich gedrongen om ons te verlaaten. Met droefheid zien wy zyn aanſtaande vertrek te gemoet, doch wy troosten ons met de hoop, dat God voor onze Gemeente zorgen zal.

EGMOND AAN ZEE ſtaat Vakant te worden. Zie Maart 1804.

PETTEN Vakant. Zie Nov. 1803.

GROET EN KAMP Vak. Zie Octob. 1803.

SCHOORL Vakant. Zie Jan. 1803.

ST. MAARTEN Vakant. Zie Maart 1800.

VALKOOG Vakant. Zie April 1800.

HAARLEM.

CROMMENIE. Den 5den April 1804. is alhier ter vervulling der vacatuur, veroorzaakt door het vertrek van D. S. LETTE naar *Vliſſingen*, en door het bedanken van D. VAN EPEN; na bekomene handopening der Regeering, als Ambachtsheeren dezer plaats, ten overſtaan van onzen Conſulent D. J. VAN WARMELO, Pred. te *Wormerveer*, uit een gros gemaakt een twaalf- zes- en drietal:

Twaalftal.

DD. J. U. GRAAF, Predikk. te *Zeevenhuizen*. P. LITAART, te *Groot-Ammers*. SPERNAR WEILAND, te *Wilsveen*. ALDENRAT, te *Reynsburg*. N. PRYSHOF, te *Oudkarſpel*. TIMMERMAN HUBERT, te *Watergang*. ARNTZEN, te *Eerswoud*. SIMONS, te *Thamen aan den Uithoorn*. HARMSEN, te *Oostgeeſt*. VAN DER VEN, te *Meidrecht*. VAN HERWERDEN, te *Amerongen* en J. VAN GENDEREN, te *Hoogwoud* met het lot tegen DE KONING, aan *de Helder*.

Zestal.

DD. J. U. Graaf, Spernar Weiland, Litaart, Arntzen, Pryshof en Aldenrat.

Drietal.

DD. J. U. Graaf, Spernar Weiland en P. Litaart.

Uit welk drietal met op een na, eenparige stemmen beroepen is den Wel Eerw. Heer D. J. U. Graaf, Pred. te *Zeerenduysen*. Deeze beroeping is door de Ed. Achtb. Regeering dadelyk goedgekeurd, de stukken tot dit werk betrekkelyk zyn Eerw. toegezonden, en wy zien met een hartelyk verlangen, een gunstig besluit voor ons te gemoet.

WORMERVEER den 8sten van Grasmaand. Heden gaf onze zeer waardige en veelgeachte Leeraar de Wel Eerw. Heer D. J. van Warmelo, by het eindigen van den voordemiddag Godsdienst ons kennis, dat zyn Eerw. met eenparigheid van stemmen tot Predikant beroepen was in de aanzienlyke Gemeente te *Vlissingen*. Allen in onze Gemeente, die den vereischten prys weeten te stellen, op den verstandigen en nutigen Euangeliedienst en op het lofwaardig karakter van dezen onzen hoog te schatten Leeraar, werden over die tyding met geen geringe aandoening vervuld.

Schoon zyn Eerw. het vier weeken in beraad genomen heeft, en de regeering dezer plaats, de Kerkenraad, de Leden der Financieele Commissie en andere particuliere Leden hebben te kennen gegeven, hunnen welmeenenden wensch en begeerte, dat zyn Wel Eerw. kan het zyn, by ons wilde blyven; nochtans is 'er veel grond van vrees, dat wy van onzen braaven Leeraar beroofd zullen worden. Den uitslag van 't een en ander hopen wy op zynen tyd mede te deelen. Mogt het aan onze wenschingen voldoen!

HAAR-

HAARLEM Vakant. Zie Sept. 1796.

WORMER Vakant. Zie Sept. 1798.

AMSTELDAM.

AMSTELDAM. In onze Cl: vergadering den 9, heeft Ds: A: VAN EYKEN, Pred. te *Amſteldam*, peremptoir geëxamineert, in de tegenwoordigheid van den Deput: Syn: N: G: VAN BLYENBURG, Pred: te *Amſteldam*, Ds: C: VAN ENGELEN, beroepen Pred. te *Waverveen*, en Prepar: den Student WILLEM DE KAPPER, die van Kerkelyke en Academiſche getuigſchriften voorzien, zich daar toe had aangegeeven; zynde D. VAN ENGELEN, tot den dienst der Gemeente te *Waverveen*, en den Prop: DE KAPPER, tot den openbaaren Predikdienst toegelaten.

HOORN.

HOORN. De wonde, door het verrek van onzen waardigen D. EGELING na *Leyden*, was nog niet genezen, toen onze hartelyk geliefde Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer C. VAN DER LEEUW, op den 9den April l. l. eene beroeping ontving naar de aanzienlyke Gemeente van *Utrecht*. Meer dan twaalf jaaren verkondigde hy onder ons, met veel yver en getrouwheid, het Euangelie der genade en ſtigte ons, door zyn godvruchtig voorbeeld. Wat wonder, dat elk zich, gedurende den tyd van beraad, beyverde, om zyn Eerw. op welken wy zulke naauwe banden gevoelen, door alle mogelyken aandrang te bewegen, om by ons te blyven. Maar ach! wy hebben niet vermogt, de Beroepene heeft, na ernſtige overwegingen, met volle overreding de keuze gedaan om die beroeping aan te neemen. God doe ons in zynen wil berusten, maake op zynen tyd banden los, die verbroken moeten worden en blyve genadiglyk by zynen Knegt en by deze Gemeente.

HAUWERT. Den 26ſten February maakte onze geliefde Leeraar, D. J. VAN JUCHEM, op het

einde van den Morgen-Godsdienst ons bekend, dat hy, op den 22ſten l. l. eene wettige beroeping van *de Beets* had ontvangen, met byvoeging dat hy dezelve eenige dagen had in beraad gehouden. Wy maakten ons dien tyd ten nutte, ware het mogelyk, zyn Eerw. door eraſtige verzoeken te bewegen om by ons nog langer te blyven. Edoch zyn Eerw. maakte ons op den 4den *Maart*, *in* den Morgen-Godsdienst bekend, *dat* hy de Beroep*ing* naar *de Beets* had aangenomen; zyn Eerw. is den 10den by ons en den 11den April by 't Eerw. Clasſis van *Hoorn*, door den Wel Eerw. Heer H. VAN BORK, Pred. te *Wognum en Wadwei*, als daartoe behoorlyk gevolmagtigd, losgemaakt. Zo dat

HAUWERT Vakant ſtaat te worden. De Heeren Proponenten of Predikanten buiten vaste bediening, worden door den Kerkenraad uitgenodigd om hunne gaven te laaten hooren, terwyl wy zoo ſpoedig mogelyk tot eene beroeping zullen overgaan.

HOORN. Zie Maart 1804.

OBDAM Vakant. Zie Nov. 1803.

ENKHUIZEN.

ENKHUIZEN den 19den April. Heden is hier gehouden eene vergadering van Gedeputeerden der Clasſis. In dezelve verſcheen de Wel Eerw. Heer J. DUYSER, Pred. te *Wervershoof*, die verzocht, als daar toe behoorlyk gevolmagtigd, het ontſlag van den Wel Eerw. Heer R. HAJENS DE BRUIN, beroepen tot Herder en Leeraar te *Noordwykerhout*, zyn Eerw. was reeds van den Kerkenraad te *Andyk* behoorlyk losgemaakt. Het billyk verzoek is toegeſtaan. Daar op nam de Heer DE BRUIN van de Vergadering een liefderyk afſcheid, het welk door den Voorzitter met gepaste zegenbede is beantwoord.

ENKHUIZEN. Zie Maart 1804.

ANDYK Vakant. Zie hier boven.

OOS.

OOSTERLEEK Vak. Zie Nov. 1803.

OOSTVLIELAND Vakant. De Kerkenraad verzoekt de Predikanten buiten vaste bediening en Proponenten, voor de Gemeente hunne gaven te laaten hooren, vermits men voornemens is, met het werk der beroepinge zo ras mogelyk voort te gaan.

E D A M.

ZUNDERDORP den 11den Maart. Op heden in den Voormiddag-Godsdienst, maakte onze algemeen beminde Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. A. VAN DER LAAN, ons bekend, dat hy op 't onverwachst, eene beroeping had ontvangen, den 9den deezer in de Gemeente te *Warder*, teffens ons berichtende dat wy op aanſtaande Zondag zyn genomen beſluit, nader zouden weeten. Dan, het behaagde den hoogen Beſtuurder onzer lotgevallen, zyn Wel Eerw kort daarop, met eene hevige ziekte zoo aan te taſten, dat wy allen vreesden, zyn Wel Eerw. in zyn nuttig verkeer, vriendelyken omgang en leerzaam onderwys, door een ſpoedige dood te zullen moeten miſſen; echter zo veel ons doenlyk was, hebben wy niet nagelaten zyn Wel Eerw. op de dringenſte wyze te verzoeken, dat hy voor deze beroeping zoude bedanken; — en onder ons te blyven. — Blydſchap vervulde onze harten, op het ontfangen van het aangenaam bericht, dat wy onzen beminden D. VAN DER LAAN, zoude behouden. Dan noch oneindig meer blydſchap, toen wy met onze oogen onzen van het Ziekbed herſtelden Euangeliedienaar mogten aanſchouwen, en zyn Eerw. op den 8 April, in den namiddag was opgetreeden, om ons zyn verblyf bekend te maken; en zich aan ons te verbinden met *Luk.* XXIV: 29. *Ende zy dwongen hem, zeggende, blyf met ons, want het is by den avond, ende de dag is gedaald. Ende hy ging in, om met haar te blyven.*

Ten blyke van onze blydſchap, tot erkentenis aan onzen Leeraar, vinden wy ons eenpaarig verpligt, om door daden te tonen, dat zyn verblyf onder ons hoogst aangenaam is, en zyn Wel Eerw. eene gedagtenis in een deftig geſchenk te vereeren; daar wy God bidden, het in de gevolgen mag kenbaar worden; dat deeze keuze van onzen Leeraar door hem gezegend worde, en hy arbeide onder ons, tot verheerlyking van den naam van God en Jesus, en tot nut voor onſterflyke zielen. God zorge in liefde voor de Herderloze Gemeente te *Warder*.

BEETS. Zie Maart 1804.

WARDER. Zie Maart 1804.

PURMERLAND Vakant. Zie Nov. 1803.

ZEELAND.

WALCHEREN.

ARNEMUIDEN den 26 Febr. D. G. Blaauwbeen, Pred. te *Sluis*, in het voormalig *Vlaanderen*, voor de hem opgedragen beroeping beleefdelyk bedankt hebbende, is de Kerkenraad op den 20ſten overgegaan tot het doen van eene nieuwe beroeping; en zyn ten dien einde, uit eene groote Nominatie van Predikanten, op het viertal geplaatst: DD. C. J. Pols, Predikk. te *Poederoyen*. A. Offers, in het *Nieuwland*. J. W. de Bruyn, te *Oud Vosſemeer* en J. Burgerhout, te *Stavenisſe*.

Doch van wegen D. Offers verzocht zynde geen verdere aanmerking op zyn perſoon te maken, is de Nominatie aangevuld met D. A. Goudkoop, Prop. onder de Claſſis van *Walcheren*. En is uit dat viertal terſtond beroepen D. C. J. Pols, Pred. te *Poederoyen*.

ARNEMUIDEN den 27ſten Maart. D. Pols voor de voorenſtaande beroeping al mede vriendelyk bedankt hebbende, heeft de Kerkenraad,

ter

ter vervulling van de nog vacceerende Predikantsplaats, dit agtal geformeerd:

DD. J. BURGERHOUDT, Predikk. te *Stavenisse*. J. W. DE BRUYN, te *Oud Vossemeer*. W. R. VAN YSSELSTEIN, te *Ellershoek*. H. U. MASMAN, te *Herkingen*. N. VAN RYSSEL, te *Oostburg*. A. GOEDKOOP, Prop. onder de Eerw. Cl. van *Walcheren*. C. KUMSIUS, Predd. te *Ouwerkerk* in *Duiveland* en D. A. BUYT, te *Nisse*.

Uit welke Nominatie op het viertal geplaatst zyn:

DD. J. BURGERHOUDT, N. VAN RYSSEL, A. GOEDKOOP en J. W. DE BRUYN.

Doch de Kerkenraad in het zekere geinformeerd wordende dat D. J. BURGERHOUDT reeds beroepen was te *Schoondyke*, is in de plaats van zyn Wel Eerw. op het viertal gesteld D. H. U. MASMAN.

Waar uit ten zelven dage beroepen is D. N. VAN RYSSEL, Pred. te *Oostburg*, aan wien met den Koster deze beroeping is toegezonden.

NIEUWVLIET den 11den Maart. Heden nam onze geliefde Leeraar de Wel Eerw. Heer J. C. VAN RHEE van ons een liefderyk en zegenend afscheid met de woorden van Paulus *Hand.* XX: 31, 32. *Gedenkt dat ik drie jaaren lang nacht en dag niet opgehouden heb een iegelyk met traanen te vermaanen. En nu, Broeders! ik bevele u Gode ende den woorde zyner genade, die magtig is u optebouwen ende u een erfdeel te geeven onder alle de geheiligden.* Algemeen en sterk was onze aandoening by de behandeling van dit gepast onderwerp van dezen onzen getrouwen Leeraar. Onze wensch is, dat zyne Euangeliedienst in de veel grootere Gemeente van *West-Capelle* niet minder gezegend en den oprechten Godsvereerder aangenaam wezen zal, dan wy onder ons hebben mogen ondervinden! terwyl wy biddend uitzien naar den Heere en rustig van hem

verwachten, dat hy, gedachtig aan zyne troostryke belofte ook in onzen tegenwoordigen nood op zynen tyd en wyze gunstig zal voorzien. Zoo dat

NIEUWVLIET thans Vakant is.

WESTKAPELLE. Den 18den Maart l. l. was voor ons een dag van dubbele blydschap; wy hadden het genoegen, dat onze nieuw beroepene Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. J. C. VAN RHEE, in 't heilig dienstwerk onder ons wierd ingezegend, door zyn Eerws. behuuwden broeder, voorheen onzen waardsten en veelgeliefden Leeraar, den Wel Eerw. Heer D. N. VAN RYSSEL, Pred. te *Oostburg*, aan wien D. N. VAN DORT, Pred. te *Melis- en Marienkerke*, die beurt vriendelyk had afgestaan. De Bevestiger nam ten grondslag zyner Leerrede *Matth.* XIII: 52. *Ende hy zeide tot haar: Daarom een iegelyk Schriftgeleerde in het koningryk der hemelen onderwezen, is gelyk een heere des huises, die uit zynen schat nieuwe ende oude dingen voortbrengt.* De Bevestigde maakte 's nademiddags onder ons een begin van zynen Euangeliedienst met de betuiging van Paulus *Rom.* I: 16. *Want ik en schame my des Euangeliums Christi niet: Want het is een kracht Gods tot zaligheid een iegelyk die gelooft, eerst den Jode, ende* [*ook*] *den Griek.* Het werk van deezen dag is, ten aanhooren van een talryke van rondsom toegevloeide menigte, tot algemeen en ongemeen genoegen afgelopen.

ZOUTELANDE den 6den April 1804. Onze geliefde Leeraar de Wel Eerw. Heer J. C. TEN HAM, zich door ligchaams ongesteldheid buiten staat bevindende, zyne Ambtsbediening, als Herder en Leeraar deezer Gemeente langer te vervullen, heeft zich per Missive gewend tot den Kerkenraad, met verzoek om zyne dimissie en ont-

ontſlag, als Predikant deezer Gemeente, ſalvo honore:

De Kerkenraad gevoelig getroffen door dit verzoek, had wel gewenscht, den ſtichtelyken dienst van zyn Wel Eerw. nog lange te mogen genieten; dan! wyl zyn Wel Eerw. door ligchaams ongeſteldheid zich daartoe buiten ſtaat bevindt, vond deselve zich, na ingenomen advys by de Eerw. Classis van *Walcheren*, gedrongen, om dit verzoek, hoe ongaarne ook, zyn Wel Eerw. te accordeeren; en heeft dus heden zyn Wel Eerw. van zynen dienst, als Herder en Leeraar deezer Gemeente, ſalvo honore, ontſlagen en gedimitteerd: Hartelyk wenſchende, dat zyn Eerws. ligchaams ongeſteldheid gunſtig worde afgewend, en zyn Eerw. door zyne talenten en bekwaamheden noch nuttig zy voor Gods Kerke. Zo dat

ZOUTELANDE Vakant is.

VLISSINGEN. Zie Maart 1804.

BRESKENS ſtaat Vakant te worden. Zie Jan. 1804.

VLISSINGEN Walſche Kerk Vak. Zie Dec. 1803.

SCHOONDYKE Vakant. Zie Nov. 1803.

MIDDELBURG Vakant. Zie Aug. 1803.

AARDENBURG Vakant. Zie Juny 1803.

CLEVERSKERKE Vakant. Zie Juny 1803.

GRYPSKERKE Vakant. Zie Maart 1803.

DOMBURG Vakant. Zie Jan. 1803.

MIDDELBURG Vakant. Zie Jan. 1800.

RETRANCHEMENT Vakant. Zie Sept. 1797.

MIDDELBURG Eng. Kerk. Zie Aug. 1797.

WATERLAND Vakant. Zie Juny 1797.

PHILIPPINE Vakant. Zie Nov. 1796.

AARDENBURG Walſche Kerk Vakant. Zie Nov. 1796.

OOSTBURG Walſche Kerk Vak. Zie Jan. 1796.

SAS VAN GENT Walſche Kerk Vakant. Zie Mey 1793.

SAS VAN GENT Vakant. Zie Nov. 1793.
EEDE Vakant. Zie Maart 1798.
CADZAND Walſche Kerk Vak. Zie Maart 1798.

SCHOUWEN EN DUIVELAND.

NIEUWERKERK ſtaat Vakant te worden. Zie Maart 1804.
NOORDGOUWE. Zie Dec. 1803.

ZUID-BEVELAND.

GOES. Den 4den dezer, zyn ter Clasſicale Vergadering, door Gedeputeerden ingebragt de navolgende beroepingen: te *Goes*, *Wemeldingen*, *Terſeke*, *Kapelle* en *'s Gravenpolder*, uitgebragt op de Wel Eerw. Heeren DD. J. PRINSE VAN HOUWERTON, Predikk. te *Steenbergen*. W. H. OUDKERK, te *Kloetingen*. J. W. KONIG, te *Lopiker Kapelle*. J. A. MEIJER, te *Veen* en A. J. SNOUK HURGRONJE, Prop. onder de Clasſis van *Amersfoort*. Welke beroepingen alle door Kerkelyke goedkeuringe zyn bekragtigd geworden.

Ten zelfden dage, zyn de Eerw. Heeren D. A. J. SNOUK HURGRONJE en J. C. VERLOUW, beroepen te *'s Gravenpolder* en *Kattendyke*, na een voorſtel over *Rom.* VIII: 1. en *Rom.* III: 23, 24. peremptoir geëxamineerd, door den Wel Eerw. Heer D. J. DE KUYSER, Pred. te *Schore en Vlake*; die in de naastvoorgaande Clasſis ſtem en zitting verkregen hadde; het onderzoek geſchiedde in de Hebr. en Gr. Taalen, over *Pſ.* III. en de Text Hoofdſt. vervolgends over eenige Hoofdſtukken van den Hervormden Godsdienst. Waar op de geëxamineerden met zegenwensch aan de roepende Gemeenten toegewezen, en de Examinator bedankt is.

BAARLAND. Aangaande de hier uitgebragte beroeping, heeft de Correspondens geen legaal bericht ontvangen.

KLOETINGEN ſtaat Vakant te worden. Zie Maart 1804.

BIE-

BIESELINGEN Vakant. Zie Jan. 1804.
THOLEN EN BERGEN OP DEN ZOOM.
STEENBERGEN ſtaat Vakant te worden. Zie Maart 1804.
STAND DAAR BUITEN Vakant. Zie Oct. 1803.
THOLEN Walſche Kerk. Zie Nov. 1803.

U T R E C H T.

U T R E C H T.

UTRECHT den 15den April. Onze zeer geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. HUSLY VIERVANT, van hier tot de Gemeente van *Amſterdam* zullende wederkeeren, heeft heden avond zynen gewoonen dienst onder ons geeindigd en van ons een hartelyk en liefderyk afſcheid genomen met eene Leerreden over *Hand.* XI: 23*b.* alwaar van Barnabas getuigd wordt *En hy vermaandeze alle dat zy met een voornemen des harten by den Heere blyven zouden.* Zoo dat 'er wederom eene Predikantsplaats te

UTRECHT Vakant is.

UTRECHT den 18den April. De Wel Eerw. zeer gel. Heer H. OORT, Pred. te *Zwolle*, voor de op hem uitgebrachte beroeping vriendelyk bedankt hebbende, is hier den 23ſten Maart wederom het volgende zestal geformeerd:

DD. G. VAN OORDT, Predikk. te *Haarlem*. C. VAN DER LEEUW, te *Hoorn*. W. L. VOORDUIN, te *Groningen*. B. VAN MARKEN, te *Hoorn*. M. JONGENEEL, te *Voorburg* en J. D. DIBBETS, te *Maarſen*.

Uit welk zestal den 30ſten deezer dit drietal is gemaakt.

DD. B. VAN MARKEN, M. JONGENEEL en C. VAN DER LEEUW.

Waaruit op den 8ſten April met eenparigheid van ſtemmen beroepen is de Wel Eerw. en zeer gel. Heer C. VAN DER LEEUW, Pred. te *Hoorn*, en

en heeft de Beroepene, deze roeping in 's Heeren vreeze aangenomen.

LOPIKER KAPEL ſtaat Vakant te worden. Zie Maart 1804.

LINSCHOTEN den 26 Maart. Heden ontvingen wy het treurig bericht van het onverwagt afſterven van onzen laatst voorgaande Leeraar, den Wel Eerw. Heer C. DYKMAN, nu laatst Predikant te *Sluipwyk*, van welks bericht onze geliefde Leeraar D. C. A. VAN DEN YSSEL ons by gelegenheid der huisbezoeking reeds voorlopig kennis gaf, doch byzonder op den eerſten Paaschdag des voormiddags aan dien waardigen man in hartelyke liefde opentlyk dacht, in eene toen gepaste Voorafſpraak uit 1 *Thesſ.* IV: 13, 14. ons den nu in den Heere ontſlapenen Godsgezant, naar waarheid afſchetſende, zoo als zyn Eerw. zich altoos onder ons voorheen betoond heeft, als een getrouw Herder en Leeraar, als een voorbeeldig Christen en een liefdraagend mensch, die nu boven alle ſtryd en lyden, in 't geloof aan Jeſus dood en opſtanding ontſlapen zynde, 'er dus geen reden is van bedroefd te zyn, als anderen die geen hoop hebben; ons tevens by die gelegenheid daarmit opwekte, om onder indrukken ook van zulk eene zalige verwachting op de eeuwigheid, in 't geloof aan den geſtorven en opgewekten Jeſus, onder het woord en bondzegel des Avondmaals te mogen verkeeren, en alzo naar het voorbeeld van den overledenen getroost te leven en zalig te ſterven.

AMERSFOORT.

KORTENHOEF den 9den April. Heeden heeft de Eerw. Kerkenraad ter vervullinge van de Vacatuure, veroorzaakt door het bekomene Emeritusſchap van den Wel Eerw. Heer D. J. BOSMAN en ter beroepinge van eenen adjunct Predikant in zyn Wel Eerw. plaats, in de tegenwoordigheid en ten overſtaan van de Heeren Con-

Conſulenten DD. H. RAPPARDUS, Emer. Pred. te *Neederhorst den Berg* en T. H. VAN DEN HONERT, V. D. M. te *Nichtevecht*, geformeert eene Nominatie van 6 perſoonen en daarop geplaatst:

DD. N. VAN STEENBERGEN, J. LA LAU, A. JENTINK, L. G. PIETERSON, D. VAN DER SCHAAF en E. NIEKERK, zynde de vyf eerst genomineerden Predikanten te *Goudriaan*, te *Brandwyk*, te *Grootenbroek*, te *Kerkwerve* en te *Limmen* en de laatste Prop. te *Utrecht*.

Uit welk zestal op het drietal geplaatst zyn:

DD. LA LAU, JENTINK en de Prop. NIEKERK, zynde de laatstgenoemde Heer E. NIEKERK, uit deeze Nominatie met eenparigheid van ſtemmen tot Adjunct Predikant in deeze Gemeente beroepen.

RHEENEN EN WYK.

WYK BY DUURSTEDE den 27ſten Maart. In de Clasſicale Vergadering, heden alhier gehouden, is de Heer P. D. DE LANGE, van *Delft*, Student in de H. Godgeleerdheid, præperat. geëxamineerd.

Zyn Eerw. wierd, na een kort voorſtel over *Joh.* III: 16. tot genoegen der Vergadering gedaan te hebben, door den Wel Eerw. zeer gel. Heer E. RALAND, veelgeachten Euangeliedienaar alhier, zoo in de Hebreeuwſche en Griekſche taalen, als in de voornaamſte leerſtukken der H. Godgeleerdheid onderzocht, met dat gevolg, dat de Heer Examinator voor zyn welingericht en naauwkeurig onderzoek is bedankt, en de Geëxamineerde met eenpaarig genoegen, volle ruimte en hartelyke zegenbede, tot den openbaaren Predikdienst toegelaten.

WERKHOVEN Vakant. Zie Dec. 1803.

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

LEEUWARDEN Vakant. Zie Oct. 1796.

VROUWENPAROCHIE Vak. Zie Octob. 1803.

DOK-

DOKKUM.

DOKKUM den 9den April. Op onze Classis heeft de Heer Stud. J. B. DE BOER verzogt tot het examen in de Theologie toegelaten te worden. De testimonia, ten bewyze dat zyn Ed. 7 jaaren op de Academie van *Groningen* hadde doorgebragt, waren alle zo loflyk als men ze maar zelden ziet.

Tot Examinatoren zyn benoemd BD. POLLIUS, Pred. te *Wanswerd* en FOKKENS, te *Twyzel*.

AUGUSTINUSGA ENZ. In de Boekzaal van January, heeft de Correspondens, zich op zyn geheugen verlatende, op het drietal doen zetten: SCHUILING, Pred. te *Tjerkgaast*, dit had moeten zyn J. H. D. STRUIVING, Cand. onder de Classis van *Leeuwarden*.

AUGUSTINUSGA ENZ. Zie Jan. 1804.

BURUM EN MUNNEKEZYL Vakant. Zie Octob. 1803.

DROGEHAM. Zie July 1803.

TERNAARD staat Vakant te worden. Zie Oct. 1802.

FRANEKER.

SEXBIERUM. Deeze Gemeente wierd onlangs in geene geringe vreeze en verslagenheid gebragt, daar haare zoo hartelyk geliefde Leeraar D. P. J. KNOLL, door eene wettige roeping, van de Gemeente te *Tzum* begeerd wierd; dan, hoe groot was onze blydschap, toen wy op Zondag, den 10den Maart, uit zynen mond vernamen, dat zyn Wel Eerw. na eenigen tyd van beraad, op onzen sterken liefdedrang, voor die beroeping bedankt had; wanneer hy zich op nieuw weder aan ons verbond met *Phil.* I: 27*a*. *Alleenlyk wandelt waardiglyk den Euangelio Christi.*

God zegene verder zynen aangenamen dienst onder ons, ter uitbreiding van het ryk van waarheid en Godsvrucht.

TZUM.

TZUM. Alhier is, ten overſtaan van twee naburige Predikanten, (na dat D. P. J. KNOLL voor de beroeping, op hem uitgebragt, beleefdelyk bedankt had) weder dit drietal geformeert:

DD. W. D. GROMMÉ, Pred. te *Makkum en Cornwert*. W. VERWEY, Pred. te *Franeker*, en W. J. TENCKINCK, S. S. Min. Cand. onder de Claſſis van *Sneek*, zynde D. VERWEY ſlechts ter vervulling van dat drietal daar op geplaatst.

Waar dit voorts beroepen is D. W. J. TENCKINCK, welk beroep den 9den April door de Claſſis van *Franeker* is geapprobeerd, zullende zyn Eerw. eerlang in den dienst te *Tzum* bevestigd worden.

MINNERTSGA Vakant. Zie Maart 1804.

FRANEKER Walſche Kerk Vak. Zie Dec. 1796.

SNEEK.

NYEGA Vakant Zie Febr. 1798.

BOLSWARD EN WORKUM.

WOMMELS EN HYDAARD. Zie Febr. 1804.

STAVOREN Vak. Zie Octob. 1797.

HINDELOPEN Vak. Zie Sept. 1794.

ZEVENWOUDEN.

HEERENVEEN den 11den April. Wanneer de Claſſis van *Zevenwouden* heden, alhier, hare eerſte gewone Vergadering voor dit Jaar hield, verſcheen in de Vergadering de Wel Eerw. D. H. VAN INGEN, en verzocht, en verkreeg ook, zeer gereed zitting en het Stemrecht in de Vergadering, aangezien zyn Wel Eerw. te *Wolvega* beroepen, aldaar reeds zynen Euangeliedienst had aangevangen. — Mede ſtond, op zyn verzoek, in de Vergadering binnen, de Wel Eerw. D. J. GROENEWOUD, V. D. M. te *Deinum*, vergezeld door gecommitteerde uit de vacerende Gemeente van de *Oldelemmer*, *enz.* zyn Wel Eerw. leverde aan de Vergadering enen Beroepbrief over, met de daar by behorende ſtukken, in de genoemde

Ge-

Gemeente uitgebragt op den waardigen Zoon van zyn Wel Eerw, den Wel Eerw. D. J. GROENEWOUD, Joh. fil. S. S. Min. Cand. onder de Classis van *Leeuwaarden*, en verzocht daar op de goedkeuring der Classis. De Vergadering alles, waar op zy, in dezen te letten had naargegaan en in de vereischte orde bevonden hebbende, verleende oogenbliklyk de verzochte goedkeuring, onder hartelyke zegenbede over de Beroepers, en den jongen beroepenen Leeraar, en wees aan denzelven, als Bevestiger van zyn Wel Eerw. in den Euangeliedienst, toe DD. N. EKKENS, V. D. M. te *Scherpenzeel enz.* en H. VAN INGEN, V. D. M. te *Wolvega.* — Eindelyk verzochten en verkregen Gecommitteerden uit de Gemeente van *Nyehaske enz.* vryheid om in de Vergadering binnen te ſtaan. Daar verſchenen zynde, bragten zy ter Clasſicale tafel het, in die Gemeente uitgebragt Inſtrument van Beroeping, (zie Boekz. Jan. 1804 art. *Nyehaske*) gevallen op den Wel Eerw. Heer R. RODENBURG, als nog Pred. te *Akkrum enz.* gelyktydig overreikende de daar by behoorende ſtukken, verzochten zy, dat de Vergadering hunne Beroeping goedkeuren, den door hen beroepenen Leeraar van den dienst zyner tegenwoordige Gemeente ontſlagen, en aan den dienst van de hem roepende Gemeente toewyzen mogt. De Vergadering alles overwogen hebbende, het geen in dit geval hare aandacht vorderde, vond gene zwarigheid altoos om in allen deele aan het verzochte te voldoen. Zy deed het overzulks, onder uitboezeming, door den mond van haren Voorzitter, van de dierbaarſte zegenwenſchen over de Beroepers, den beroepenen Leeraar en zynen dienst in zyne nieuwe Gemeente. Dus is dan

AKKRUM EN TERHORNE Vakant, en alzo deze Gemeente in rouwe gedompeld. Toen zy vernam, dat haar geliefde Leeraar, in wiens getrou-

trouwen en aangenamen dienst zy zich sedert den jare 1794. mogt verblyden, te *Nyëhaske enz*, was beroepen, 't welk zyn Wel Eerw. aan haar den 18den Dec. 1803. in ene Voorafspraak voor zyne, op dien dag gehoudene Leerrede, ten grondslag van die Voorafspraak leggende *Spreuk.* IV: 26 bekend maakte, wendde zy wel alle hare pogingen aan om haren geliefden Leeraar, ware het mogelyk te bewegen by haar, ten minsten voor als nog te blyven. Dan de uitkomst heeft haar smertelyk geleerd, dat zyn Wel Eerw. niet tegenstaande den sterksten liefdedrang der *Akkrummer* Gemeente, zich verpligt gevonden heeft de roepstem der *Nyëhasker* Gemeente te volgen. De Heer geve vele blyken van goedkeuring op deze keuze van zynen Dienaar, en zorge in gunst voor de thans herderloze Gemeente te *Akkrum en Terhorne*.

GORDYK Vakant. Zie Oct. 1802.

OLDELEMMER EN OLDETRYNE. Zie Maart en Nov. 1803. Doch de hier den 19den Octob. 1803. uitwyzens het bericht, in de Boekzaal voor Nov. 1803, den geëerden Boekzaallezer medegedeelde beroepene S. S. Min. Cand. D J. VAN HOUTEN, elders beroepen zynde, heeft voor de beroeping van zyn Wel Eerw. aan deze plaats, vriendelyk bedankt. Uit dien hoofde is sederd alhier, in tegenwoordigheid en onder voorzitting van de verzochte Consulenten D. N. EERENS, V. D. M. te *Scherpenzeel, enz.* en H. VAN INGEN, V. D. M. te *Wolvega*, beroepen de S. S. Min. Cand. onder de Classis van *Leuwarden*, J GROENEWOUD, joh fil. Zyn Wel Eerw. deze beroeping, in 's Heeren vreze voorheen hebbende aangenomen, is dezelve bereids den 11den April a. c., door de Wel Eerw. Classis van *Zevenwouden* goedgekeurd. (Zie hier boven het Art. *Heerenveen*,) over zulks ziet men hier de spoedige overkomst van den jongen Leeraar tot deze Ge-

meente met verlangen te gemoet. De Heer make zynen dienst in deze Gemeente alleszints vruchtbaar en gezegend!

OOSTERHAULE EN OLDENOUWER. Zie July 1803. Deze Gemeente blyft intusschen nog Vakant, aangezien de hier den 20sten Dec. 1803. beroepen Leeraar, de Wel Eerw. D. P. KONING, S. S. Min. Cand. onder de Classis van *Sneek*, (Zie Boekz. Jan. 1804. Art. *Oosterhaule, enz.*) voor de beroeping alhier op zyn Wel Eerw. uitgebragt, vriendelyk heeft bedankt.

NYEHASKE EN HASKERDYKEN. Zie Jan. 1804. op dit Art. en hier boven Art. *Heerenveen.*

BEETSTERZWAAG, BEETS EN OLTERTERP den 14den April. De twaalfde dag van deze maand was voor deze Gemeente een dag van overgrote blydschap. De Kerk te *Beetsterzwaag*, hoofdplaats dezer Gemeente, was door ouderdom zo diep vervallen, dat velen zwarigheid maakten, om by den openbaren Godsdienst, daar waargenomen, zich verder tegenwoordig te laten vinden. En daar de gewone inkomsten dezer Kerk zeer gering, en over zulks geheel ontoereikend waren, om haar genoegzaam te herstellen, men zwygt van het geheel vernieuwen derzelver: zo deed 'er zich geen geruststellend vooruitzigt altoos op tot dié herstelling, veel min tot ene gehele vernieuwing. Dan de Heer, die alles schoon maakt op zynen tyd, toonde ook voor deze Gemeente, als nog, in gunst te zorgen. In zyne gunstige Voorzienigheid neigde Hy de harten van enige zeer aanzienlyke en vermogende Inwooners aan deze plaats, om de gehele vernieuwing van ons vervallen Godshuis, van gronds op, op zich te nemen. De Hoog wel geboren REINHARD, Baron van *Lynden*, met de Hoog Wel geborene Vrouwe deszelfs waardige Gemaalinne, aan den enen kant, en voor de

ene

ene helft, en de Welgeborene Gebroeders T. en B. VAN TEIJENS, te gelyk met derzelver waardige Zuster, Jonkvrouwe H. VAN TEIJENS, famen aan den anderen kant, en voor de andere helft, offerden daaraan een gedeelte hunner ſchatten volvaardig en met blydſchap op; ene opoffering, welke de dankbare erkentenis dezer Gemeente, in dies te hogere graad verdient en ook wegdraagt, daar gegronde klagten over ſchaarsheid aan gerede penningen in deze dagen zo algemeen vernomen worden; en daar desniettemin, het hoogſte Lande-Beſtuur, door de omſtandigheden van tyden en zaken, zich zyns ondanks genoodzaakt vindt, om telkens op nieuw grote opofferingen, tot behoud des Lands van 's Lands Ingezetenen te vorderen. Daar nu de genoemde aanzienlyken, het geen zy vrywillig hadden op zich genomen, ook met yver hebben doen ter uitvoer brengen: zo geniet deze Gemeente het uitnemend voorrecht en het haar ſtrelend genoegen, dat ze nu een by uitneemenheid prachtig Kerkgebouw, voorzien met enen hogen en fraaijen Toren, ter zelfder plaatze ziet ſtaan te pryken, alwaar voor dezen ons geheel vervallen en onaanzienlyk Godshuis ſtond. En de bovengenoemde 14den April was de dag, op welken ons ſierlyk opgetrokken en volbouwd Godshuis aan den Heere en deszelfs openbaren dienst plegtig wierd opgedragen, en toegewyd. Daartoe hield onze zeer waardige en zeer geliefde Leeraar, de Wel Eerw. D. Z. VAN ARNHEM-CLOEK eene uitmuntende en, zeer doorwrochte Redevoering, voor welke hy ten grondſlag legde *Pſ.* XXVII: 4. *Een ding hebbe ik van den HEERE begeert, enz.* Ter voorbereiding wierd by deze gelegenheid voorgezongen *Pſ.* C: geheel; na het Voorgebed *Pſ.* LXXXIV: 1, 5 en 6. tuſſchen beiden ter verpozing *Pſ.* XXVI: 8. en ten ſlotte *Pſ.* CXXII: geheel. Ook heeft de Gemeente haar bly-

blyde erkentenis van 't voorrecht, 't welk zy thans genoot, duidelyk geopenbaard door ene zeer ruime gifte aan de armen. Want de broederen Diaconen hebben, by deze gelegenheid verzameld de zeer aanmerkelyke ſom van vierhonderd, twee en twintig Car. guld. agttien ſtuivers; Terwyl onze geliefde Leeraar de luisterende aandacht oner zeer grote Vergadering met zyne voortreflyke Redevoering op de aangenaamſte wyze bezig hield en ſtichtte, genoot hy zelfs, gelyk duidelyk te beſpeuren was, nadrukvol en in kracht de ondersteunende hulp van zynen groten Zender. Die hulp en die ondersteuning zy verder met zyn Wel Eerw. tot in lengte van dagen. Zyn Heer en zyn God verblyde hem door deszelfs daden, en door hem den uitgebreidſten zegen te doen beſpeuren op het werk van dezen dag, en het verder geheel dienstwerk van hem in deze Gemeente! de grote Koning der Kerk late ook ſteeds zyn oog op en zyn over ons nieuw Godshuis, vertone 'er zich beſtendig tegenwoordig met zyne genade en zynen geest, en vervulle alzo, ook in deze Gemeente, zyne beloſte *Exod.* XX: 24*b.* te vinden: *Aan alle plaatſe daar ik mynes naams gedachteniſe ſtichten zal, zal ik tot u komen en zal u zegenen*!! In dien zegen en in alle anderen wezenlyken zegen, doe hy voornaamlyk ook, de aanzienlyke Stichters van ons voortreflyk nieuw Godshuis, voor zich zelven en voor de hunnen zeer ruim en zeer rykelyk delen!!

O V E R - T S S E L.

D E V E N T E R.

DEVENTER Waalſche Kerk Vakant. Zie July 1803.

K A M P E N.

KAMPEN Vak. Zie Febr. 1804.

YSSELMUIDEN Vak. Zie Octob. 1803.

ZWOL.

ZWOLLE.

HASSELT. Den 12den Jan. door de Kerkenraad 't volgend zestal gemaakt zynde:

DD. Boskë; Predikk. te *Colmſchate*. Schultz, te *Zwartſluis*. Coolhaas, te *Elkum*. Duiser, te *Wervershoof*. Moilives, te *Hermelen* en Schuking, te *Avereest*.

Wierd heden met meerderheid van ſtemmen daarnit beroepen D. Schultz, Pred. te *Zwartſluis*; den 27ſten dito is dat beroep door de Magiſtraat geapprobeerd, doch na eenige dagen beraad, heeft de beroepene daar voor bedankt.

Waarop den 21ſten Maart weder 't volgend twaalftal is geformeert:

DD. Harmsen, Predikk. te *Oegstgeest*. Meenderink, te *Oen*. van der Cloes, te *Vuuren en Dalem* Duyser, te *Wervershoof*. Coolhaas, te *Elkum* Venema, te *Wapſterveen*. Arends, te *Enter*. Boskë, te *Colmſchate*. Lindeman, te *Wierden*. Schukking, te *Avereest*. de Hol, te *Staphorst* en van de Velde, te *Woudſend*.

En daaruit den 29ſten Maart dit zestal.

DD. Harmsen, Meenderink, Venema, Boskë, Schukking en de Hol.

GRAMSBERGEN. Den 23ſten Octob. l. l. was voor ons een dag van hartelyk genoegen en blydſchap, toen onze met algemeene ſtemmen beroepen Leeraar, de Eerw. Heer N. Dyk, als onze bevestigde Herder en Leeraar, door eene voor ons in onze betrekking zeer geſchikte Leerrede, zich aan ons verbond. Wy wierden toen al door deze zyne eerſteling, in die betrekking zeer ſterk aan zyn Eerw. gehegt — en, dit nam van dag tot dag toe — *zeo*, dat wy al zeer dikwyls geſlingerd en ontroerd wierden door de vrees, dat wy zulke voorrechten niet zouden mogen behouden — maar hoe wierden wy al ras bevestigd, dat onze vreeze niet ongegrond ware — toen op Zondag den 25ſten

Maart door zyn Eerw. in de Vooraffpraak, naar aanleiding van *Pſalm* XXV: 12. ons bericht wierd, dat eene algemeene volledige beroeping door de Gemeente van *Sleen* op zyn Eerw. uitgebracht en ter hand geſteld was — welke 14 dagen in beraad bed gehouden. De traanen van zeer veelen in de Gemeente waren getuigen der ontroering, die dit bericht in onze harten verwekte. Evenwel wy gaven (ſchoon zeer terneergeſlagen) den moed niet op. Wy kenden het hart van onzen zo tedergeliefden Leeraar zeer naby — *deels* door zyn Eerw. toegenegenheid, reeds met zich lange naar ons op te houden te vooren aan ons betoond; *deels* door den dagelykſchen broederlyken omgang, welken wy van den eerſten dag af met zyn Eerw. hebben mogen genieten. — Even daarom beſloten wy allen tot één toe, om alles aan te wenden wat onze hand vond om te doen; wy berusten niet om met de beste woorden die wy vinden konden, met traanen vergeld, zyn Eerw. by ons te behouden: wy toonden ook door daaden dat wy geen woord ſpraken, dat geen traan ons oog ontrolde, of zy kwamen uit ons hart voort; wy verhoogden het jaarlyks Tractament met *f* 150:— gevolgd door eenige preſenten. — God verhoorde onze gebeden, zegende onze poogingen *zoo*, dat wy onzen hooggeachten Leeraar voor ditmaal wederom mogen behouden; waartoe zyn Eerw. door eene zeer gepaste Leerrede uit 1 *Theſſ.* II: 8. *Alzo wy, zoo u zeer genegen zynde, hebben u gaerne willen mededeelen niet alleen het Euangelium Gods, maar ook onze eygene zielen, daarom dat gy ons lief geworden waart:* zich op nieuw wederom op Zondag den 8ſten April 1804 aan ons plegtig verbond: en, daar door dezen weg ook alle verſchillen aangaande de Collatie, geheel en al uit den weg geruimd en bevredigd zyn. De Heere zelfs drukke het zegel zyner hooge goedkeuring op dit alles,

door

door eenen ruimen Euangeliezegen, en zorge in gunst voor de Gemeente te *Sleen*.

VOLLENHOVEN EN STEENWYK.

ZWARTSLUIS. Zie Febr. 1804.

STAD en LANDE.

GRONINGEN EN 't GORECHT.

MIDDELBERT. Zie Febr. 1804.

APPINGEDAM.

MEETHUIZEN. Den 19den Febr. had deze Gemeente het genoegen, dat haar nieuwe Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. LEDEBOER, in den dienst van het Euangelie bevestigd wierd. 's Voormiddags predikte de Wel Eerw. Heer N. WILLEMSEN, geacht Euangeliedienaar te *Oterdum*, over *Joh.* XII: 26*a*. *Zo iemand my dient, die volge my*. De inzegening geschiedde door D. W. WAALKENS, Pred. te *Opwierda*. De Bevestigde ving 's namiddags zynen dienst aan met eene Leerrede over 1 *Tim.* I: 15*a*. *Dit is een getrouw woord enz.* Het werk van dezen dag liep tot aller genoegen af, en wierd gelukkig volbragt.

APPINGEDAM den 3den April. Heden verzocht en verkreeg de Wel Eerw. Heer A. LEDEBOER, bevestigd Predikant te *Meethuizen*, stem en zitting in onze Clasficale Vergadering.

HELLUM Vakant. Zie Febr. 1804.

't WESTER-KWARTIER.

ZUIDHORN. Den 3den April verkreeg de Wel Eerw. Heer P. ESSCHER, Pred. te *Grypskerk*, in de Clasficale Vergadering, als medelid derzelve, op zyn Eerw verzoek, met zegenbede, stem en zitting.

In die zelfde zitting had de Clasfis het genoegen, dat haar door den Wel Eerw. Heer N. WESTENDORP, Pred. te *Schaldeburen*, in den naam en van wegen den Wel Eerw. Heer J. S. BOLT, als nog Pred. te *Sleen*, in het Landschap *Drenthe*,

the, als mede in den naam der Gemeente van *Grootegast en Doesum*, ter goedkeuring werd aangeboden eene beroeping, door de Gemeente op den gemelden D. J. S. Bolt uitgebragt, verzoekende op dezelve de Kerkelyke goedkeuring. De Wel Eerw Classis, de gemelde beroeping in behoorlyke orde hebbende bevonden, heeft dezelve, met zegenbede over de Beroepers en den Beroepenen, goedgekeurd, na dat D. Westendorp, namens den Beroepenen, had aangenomen, aan de vereischte tot deze zaak te zullen voldoen. De Gemeente van *Grootegast en Doesum* zal dus niet lang meer herderloos blyven; schoon de dag der bevestiging nog niet heeft kunnen worden bepaald.

Hierop volgde het afscheid van den Wel Eerw. Heer J. Los, dus verre zeer geachte Leeraar te *Lutkegast*, welke op vertoning van zyne beroeping naar de Gemeente van *Augustinusga en Zuiderhuizen*, en van zyne reeds verkregene demissie van de Gemeente van *Lutkegast*, ook zyn ontslag verzogt van deze Classicale Vergadering, als haare Medelid. De Vergadering alle deze ingediende stukken hebbende ingezien, en wel bevonden, heeft dan ook aan het verzoek van haren Medebroeder, D. J. Los, voldaan, en zyn Eerw. met zegenwenschingen van zyne betrekking ontslagen; waarop D. J. Los met wederkerige zegenwenschingen uit de Vergadering gescheiden is.

Het affcheid van D. J Los van de Gemeente van *Lutkegast*, zal op Zondag den 15den April geschieden.

Eindelyk wierd deze verblydende en bedroevende afwisseling van komen en scheiden besloten, met het onderzoek en toelating tot den dienst van het Euangelie, van eenen alles goeds aan de Kerk belovende Jongeling, en mag de Boekzaal gebruikt worden, om in de Kerklyke berichten aan waare verdiensten recht te doen; dan acht zich de

Clas-

Clasſis daartoe thans verpligt. Het was de Heer B. Nieuwold, Zoon van wylen den Wel Eerw. Heer H. A. Nieuwold, zeer geliefden Leeraar te *Leeuwarden*, S. S. Th. Stud. te *Groningen*, die voorzien met de allerloflykſte Kerkelyke en Academiſche getuigſchriften, het examen præparat. voor zich, ſtante Clasſe, liet verzoeken. Aan dit verzoek zonder de minſte bedenking en met zegenwenſching door de Clasſis zynde voldaan, droeg zy dit onderzoek op aan de Wel Eerw. Heeren J. E. Winter, N. N. Sinninghe en A. J. Muntinghe, Predikk. te *Zuidhorn*, *Niehove* en *Oldehove*, en werd het zelve onmiddelyk daarop in 't werk geſteld. Hy gaf eerst eene zeer uitnemende proeve van buitengewone predikgaven en welſpreekendheid, met eene uitgewerkte en volledige Leerrede uit *Joh.* II: 13—22. daarna werd hy, met alle naauwkeurigheid, over de voornaamſte waarheden van den geheelen natuurlyken en geopenbaarden Godsdienst, als mede over de oorſpronglyke Talen des Bybels, uit den honderdſten *Pſalm*, en het Teksthoofddeel onderzocht. Zyne antwoorden gaven de doorſlaandſte bewyzen van rechtzinnigheid, kunde, geleerdheid en Latynſche welſprekendheid, welke voorgedragen met eene zedige vrymoedigheid, niet minder de Clasſicale Vergadering voldeeden en verrukten, dan zyn openbaar Kanſel Voorſtel de luiſterende ſchaare zyner toehoorderen gedaan had: dies de Clasſis den Heer B. Nieuwold, onder hartelyke toebede, dat God zyne groote talenten verder heilige, tot den openbaaren Predikdienst blydelyk toeliet, na dat hy de gewoone betuiging en onderteekening der Formulieren van Eenigheid gedaan had; zynde voorts de Heeren Examinatoren voor hun juist en naauwkeurig onderzoek, vriendelyk bedankt.

Naauwlyks was dit geſchied, of de Gemeente

van *Lutkegast*, die haare aandacht op den gemelden Heer D. B. Nieuwold geslagen had, om hem, in plaats van haaren vertrekkenden Leeraar D. J. Los, te beroepen, liet door den Wel Eerw. Heer D. J. E. Winter, Pred. te *Zuidhorn*, aan de Classis ter goedkeuring aanbieden, eene dispectie en vervolglyke beroeping tot Predikant te *Lutkegast*, door die Gemeente op gemelden D. B. Nieuwold uitgebragt; met verzoek in naam des beroepenen, dat zyn zo even volbragt examen hem voor peremtoir mogte worden toegerekend. De Classis heeft dit beroep, in forme bevonden, met de Kerkelyke goedkeuring bekrachtigd, onder hartelyke zegenbede over de roepende Gemeente en den beroepenen, aan den welken, na meede in de Vergadering verschenen, en zyn verzoek in persoon, zedigtyk en vriendelyk herhalende, zy verklaarde, geene zwarigheid te vinden, zyn examen, onmiddelyk, volledig en zo uitmuntend volbragt, als peremtoir te houden en hem daarop dus aan de Gemeente van *Lutkegast*, ten Herder en Leeraar, met de hartelykste geluk en zegenwenschingen toe te wyzen.

GROTEGAST EN DOESUM. Onze beroepen Leeraar D. J. S. Bolt, als nog Pred. te *Sleen*, heeft na eenigen tyd van beraad, de beroeping naar herwaards, in de vreeze des Heeren aangenomen en staat eerlang tot ons over te komen. Zie hier van verder boven onder *Zuidhorn*.

LUTKEGAST. Onze geliefde Leeraar D. J. Los, in de Gemeente van *Augustinusga en Zuiderhuizen* beroepen zynde, en dat beroep aangenomen hebbende, is reeds van den Kerkenraad dezer plaats den 26sten Maart, en van de Classis van 't *Westerkwartier* den 3den April ontslagen, en zal op den 15den April van ons affscheid neemen: dan deeze plaats zal, (zo God wil) niet lang herderloos zyn, aangezien de Gemeente reeds op

den

den 28sten Maart gedispicieerd, en vervolgens tot Predikant beroepen heeft den Heer D. B. NIEUWOLD, S. S. M. C. welke deeze beroeping in de vreeze des Heeren heeft aangenomen, en eerlang met blydschap en verlangen van zyne roepende Gemeente wordt verwacht. Zie hier van meer boven onder *Zuidhorn*.

OLDAMBT EN WESTERWOLDINGERLAND.

WILDERVANK. Zie Febr. 1804.

WAGENBORGEN Vakant. Zie July 1803.

DRENTHE.

EMMEN.

ZWEEL. Alhier wierd den 4den April l. l. de gewone voorjaars Classis gehouden; de Wel Eerw. Heer J. SCHAINCK BOLT, waardig Leeraar te *Sleen*, vertoonde een beroepingsbrief op zyn Wel Eerw. uitgebragt in de Gemeente van *Grootegast en Doezum*, onder de Classis van het *Westerkwartier*, in *Groningerland*, deeze beroeping door zyn Wel Eerw. aangenomen en reeds geapprobeerd zynde, vertoonde dezelve ook een loffelyk ontslag van de Kerkenraad te *Sleen* en verzogt derhalven; dat zyn Eerw. ook door deeze Vergadering behoorlyk mogte worden gedimitteert. Hoe zeer het alle de Leden van onze Classis ook smert, zulk een waarlyk aangenamen broeder te moeten missen, konde echter de Vergadering niet anders dan aan het verzoek voldoen, gelyk zulks dadelyk gebeurde. Zo dat

SLEEN Vakant is.

In deeze zelve Vergadering wierd namens D. J. BRANDS, Pred. te *Roswinkel*, ingedient eene dimissie van deszelfs Kerkenraad, waaruit bleek, dat zyn Eerw. wegens zwakheid en ouderdom, zich genoodzaakt had gevonden, zyne dienst als Leeraar by zyne Gemeente te eindigen: verzoekende derhalven, dat zyn Eerw. ook Classicaliter

mog-

mogte Emeritus verklaard worden, welk verzoek dan ook gereedelyk werd ingewilligd. Terwyl de Classis op haar genomen heeft, het ſtipendium Emeritorum, voor zyn Eerw. ter plaatze daar het behoort, te vraagen. Zo dat ook

ROSWINKEL Vakant is.

Het volgend berigt is den *Correspondent uit Emmen* toegezonden, om het zo, en niet anders in de Boekzaal te doen plaatzen.

EMMEN den 18den Maart 1804. Heden hadden wy het genoegen, dat onze oude en waardige Leeraar de Wel Eerw. en zeer gel. Heer J. Hemmes voor een grote ſchare, die van alle kanten was te ſaam gevloeid, in zyn 80ſten jaar de gedachtenis vierde van zynen vyftigjarigen Euangeliedienst, eerst in de Gemeente van *Roswinkel*, vervolgens in die van *Jukwert*, vervolgens in die van *Hasſelt*, en ſedert den jare 1775, ſchoon by afwiſſeling, (als zynde van 1788 tot 1796 buiten vaste bedienning geweest) in de Gemeente van *Emmen*. Zyn Wel Eerw. had ten ſtoffe gekozen de zeer gepaste woorden van David uit *Pſ.* LXXI: 17, 18. *O! God! Gy hebt my geleerd, enz.* Nadat zyn Wel Eerw. aan deeze woorden zeer kort het nodig licht had bygezet, maakte hy ze op zich zelven toepaſſelyk, betogende, hoe God ook hem van de eerſte jeugd af aan, had doen onderwyzen en bekwaam maken, om eens zyne wonderen te verkondigen, hoe die zelfde God hem in het heilig dienstwerk had ondersteund en ſtaande gehouden, ja zelfs in wederwaardigheden des levens niet had verlaten; hoe hy, dus dankensſtof hebbende, nu even als David ſtof tot bidden had, dat God hem, daar de ouderdom en gryzigheid gekomen was, nu ook niet mogt verlaten, maar hem zyne Goddelyke hulp en ondersteuning, die hy voortaan zo hoog nodig had, mogt doen ondervinden, om ſteeds

be-

bereid tot het grote dienstwerk, het zelve getrouw te kunnen waarnemen, en de Gemeente met een heilig voorbeeld voor te gaan, besluitende deze zyne Rede met aanspraken aan de Gemeente, waarin hy dezelve aanspoorde, om hem in zyne ouderdom by voortduring in liefde te dragen, terwyl hy, hoe zeer niet meer kunnende, het geen hy wel wenschte, echter altoos zoo veel zou willen doen, als hy kon.

Overigens wenschen wy, dat God de dagen van zyn Wel Eerw. verder moge verlengen ten nutte van deze Gemeente, hem hulpe en krachten geven, en zo voor hem in vollen nadruk bevonden worden de heerlykheid zyner sterkte.

OOST-FRIESLAND.

ESKLUM Den 2den April was voor deze Gemeente een dag van groote aandoening, vermits onze hartelyk geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. B. A. SCHELTEN, die ons twaalf jaren lang het Evangelie van Christus getrouwelyk verkondigd heeft, in tegenwoordigheid van eene zeer grote saamgevloeide menigte menschen, een zegenend afscheid van dezelve nam met ene Leerrede over *Efez.* VI: 24. *De genade zy met alle de genen, enz.*

Intusschen was reeds voorheen, ter vervulling onzer opengevallene Leeraarsplaats, door de Stemgerechtigden de volgende Nominatie gemaakt.

DD. BROUWER, Predikk. te *Weener* DE GRAVE, te *Nykerk* in *Groningerland.* CRUL, te *Pieterburen.* VIËTOR, te *Oldenzyl.* HESSE, te *Emden.* THODEN VAN VELSEN, te *Oldendorp* en METGER, S. S. Min. Cand. en Rector te *Leer.*

DITSUM. Uit den voorheen gemelde Nominatie is alhier den 13den dezer, tot Leeraar beroepen de Wel Eerw. Heer D. SNETHLAGE, Pred. te *Leens* in *Groningerland.*

EM-

EMDEN Walſche Kerk Vak. Zie Dec. 1803.
VEENHUIZEN nog Vakant. Zie Dec. 1801.
GANDERSUM Vakant. Zie Nov. 1799.

'T GRAAFSCHAP BENTHEIM.

VELDHUIZEN. Zie Maart 1804.
EMLENKAMP ſtaat Vakant te worden. Zie Maart 1804.

KLEEVE.

LOBITH Vak. Zie Dec. 1803.

WEZEL.

BRUUNEN Vakant. Zie Febr. 1804.
DIERSFORT Vakant. Zie Dec. 1803.

DUISBURG AAN DEN RHYN.

DUISBURG Vakant. Zie Octob. 1800.

'T GRAAFSCHAP LIMBURG.

GRONOUW Vakant. Zie Dec. 1803.

BREMEN.

MARIENKERK derde Leeraarsplaats Vakant. Zie Jan. 1797.

NA-BERICHT.

KERK-NIEUWS.

ZUID-HOLLAND.

BUUREN.

CULENBURG. Op den 10den April l. l. is in onze gewoone Clasſicale Vergadering D. R. J. VAN DER MEULEN van *'s-ſelſtein* naa *Hoorn* beroepen losgemaakt, en hoe gaarne de Clasſis dien waardigen Medebroeder langer hadt willen behouden, aan de Gemeente van *Hoorn* toegeweezen.

D M. JONGENEEL, Pred. te *Voorburg*, te *Ts-ſelſtein* beroepen, doch die heeft beleefdelyk voor die beroeping bedankt.

Van het afſcheid van D. VAN DER MEULEN is ons geen legaal berigt toegekomen.

BLAD.

BLAD-WYZER.

Van het verhandelde in de Boekzaal voor de Maand April 1804.

I. G. Hesselink, Uitlegkundig Woordenboek, 2de Druk, aanmerklyk vermeerderd. Bladz. 367
II. Y. van Hamelsveld, Algemeene Kerkelyke Geschiedenis der Christenen. Vyfde en Zesde Deel. Met Plaaten. 378
III. A. Kok, Gedachtenis-Rede voor de Hervormde Kerk te *Utrecht*. 388
IV. J. Scharp, Kerkelyke Redevoering ter vyfëntwintigste Verjaaring, zyner Euangeliedienst. 390
V. A. Kluyt, Historie der Hollandsche Staatsregering. Tweede Deel. 401
VI. J. Barrow, Reizen in de Binnenlanden van *Afrika*. Tweede Deel. 411
VII. J. Fokke, Geschiedenis van de Agttiende Eeuw. Derde Deel. Met Plaaten. 421
VIII. Mr. H. A. Spandaw, Gedichten en Redevoeringen. 432
IX. Letter-Nieuws. 438
X. Academie- en Schoolnieuws. 440
XI. Bekendmakingen. 447
XII. Kerk Nieuws. 448
XIII. Na-Bericht. Kerk-Nieuws. 490

BELANGRYK

BELANGRIJK IN DEZE DAGEN!

Is ongetwijffeld het zo hoog geachte als met recht beroemde Historiëele uitmuntende Werk — van

Dr. G. F. A. WENDEBORN,

ENGELAND — BESCHOUWD IN DESZELFS STAAT VAN REGERING, — GODSDIENST, KOOPHANDEL, GELEERDHEID, KONSTEN, ENZ.

OP HET EINDE DER AGTTIENDE EEUW.

Vertaald, en met keurige Aantekeningen verrijkt, door

Mr. GERHARD DUMBAR,

Oud-Griffier van Overijssel.

In IV Delen in groot 8vo, ongeveer 1600 bladz. beslaande.

IA met rede, wordt gezegd: *belangrijk in deze dagen!* Immers aller ogen zijn thands gevestigd op den oorlog die tusschen Frankrijk en Engeland bestaat — en daar ons Vader-

Vaderland misschien deszelfs *bloei* of verder *verval* van den uitslag diens oorlogs te wagten heeft, kan het niet anders zijn —— of het zijn de gissingen en gesprekken van den dag over een zo gewigtig onderwerp. —— In dit Werk, dat een zo veelvuldig licht over Engeland verschaft, kan den weetgierigen geest daaromtrent voldaan worden. ——

Met de uiterste nauwkeurigheid en zorgvuldigste kieschheid wordt hier gehandeld over den Koophandel van Grootbrittanjen — met de onderscheidene Volkeren van alle Waereldeelen, de bestiering van deszelfs Koloniën, in de Oost- en West-Indiën —— aan de Kust van Afrika en elders, wordt ten duidelijkſten aangetoond, —— van deszelfs Land- en Zeemagt, zo wel in tijd van vrede als oorlog, wordt een voldoenend bericht gegeven, —— deszelfs Finantiën, benevens de zonderlinge wegen en middelen om die te bestieren —— wordt met de grootste nauwgezetheid behandeld, —— de Staat der Regering van dat Land, kan uit het Werk ten vollen gekend worden, —— Fabrieken, Konsten en Geleerdheid, beslaan geen gering gedeelte des Werks, terwijl een naïve Characterschets van de bijzondere Standen dier Natie, haare levenswijze, liefhebberijen en uitspanningen —— des Schrijvers Menschkunde in het helderste daglicht stelt. —— Daar het geheel doormengd is met de merkwaardigste gevallen en belangrijkste anekdoten,

ten, die niet alleen het Werk opheldéren en te groter luister bijzetten —— maar ook deszelfs lezing uitlokkende en aangenaam maken. —— Dit zij genoeg van den inhoud des Werks zelven, —— terwijl een groter opgave wellígt voor grootſpraak aangezien zoude kunnen worden. ——

Laat ons nu, niet het Werk aanprijzen, neen! maar eenvoudig opgeven, hoe kundige beoordelaars over hetzelve hun oordeel velden. —— De Schrijvers van het Engelsch Magazijn, THE MONTLY REVIEW, zeggen onder ene breedvoerige loſſpraak ook deze woorden: „ Dr. WENDEBORN, bij ons als „ een Man van geleerdheid en bekwaamheden „ bekend, heeft Twintig jaren in Londen „ zijn verblijf gehouden, en veel van dien „ tijd beſteed tot waarnemingen, nodig tot „ ſamenſtelling van dit zijn Werk, —— het „ is het jongſte Werk over Engeland geſchre„ ven, en levert ons het omſtandigſte en „ echtſte bericht van deszelfs tegenwoordigen „ Staat op; het is vol van nuttige kundig„ heden en verlevendigt met verſcheiden „ aangename en wetenswaardige anekdoten, „ welke dienen, om de onderwerpen bij „ wier gelegenheid zij voorkomen op te „ helderen, —— dit Werk alleen, heeft „ hem den Naam van een wijsgerig beſchou„ wer van het Menschdom doen verwerven." —— Zie daar de beoordeling van Schrijvers, welke zeer kaarig zijn in hunne loſſpraken.

In

—— Indien men hier nog wilde bijvoegen de lofſprekende uittrekzels der LETTERÖEFENINGEN, BIBLIOTHEEK en BOEKZAAL, over dit Werk gegeven, zouden wij te uitvoerig worden —— en ook dit gedoogt ons beſtek niet. —— Alleen zeggen wij nog, dat het Werk zodanig uitlokkend geſchreven is, dat men niet dan met weerzin, wanneer dringender bezigheden zulks vorderen, —— hetzelve uit de handen kan leggen.

De weinige nog overige Exemplaren van dit Werk, laten niet toe, dat het algemeen kan verzonden worden. —— De afgifte geſchiedt bij F. BOHN te *Haarlem*, D. VIS te *Rotterdam*, A. en J. HONKOOP te *Leyden*, M. SCHALEKAMP en J. VAN DER BURGH en ZOON te *Amſterdam*, H. EEKHOFF te *Groningen*, P. WIARDA te *Leeuwarden*, en J. DE VRI te *Zwolle*, zo lang de weinige Exemplaren nog kunnen ſtrekken, tegen ZES GULDEN ingenaaid.

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAERELD; HONDERD EN AGT-EN-ZEVENTIGSTE DEEL.

Voor MEY 1804.

Te AMSTELDAM, by
D'ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
Bybel- en Boekverkoopers, 1804.
Met Privilegie.

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAERELD.

I. HOOFDSTUK.

LEERREDENEN van HUGO BLAIR, *Doctor der Heilige Godgeleerdheid, een van de Predikanten der Hoofdkerk, en Hoogleeraar in de Rhetorica, en Fraaije*

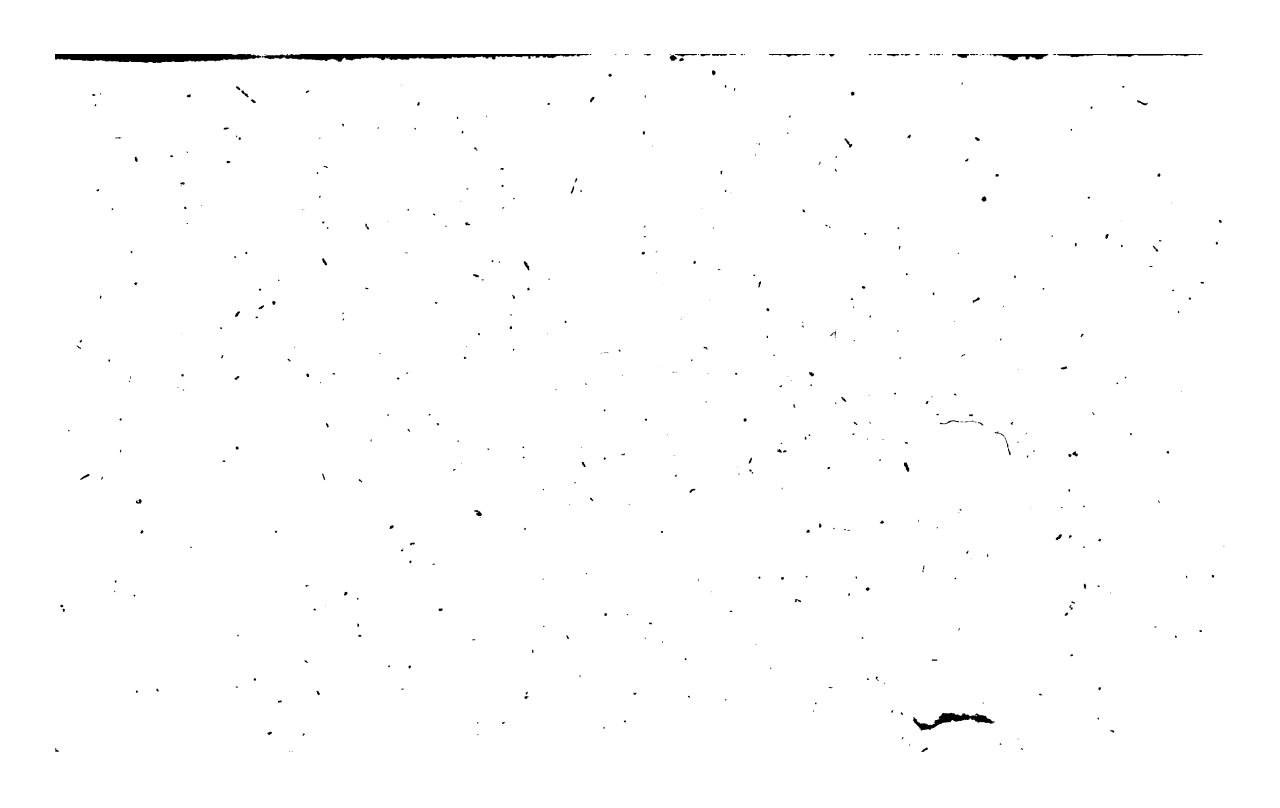

BELANGRIJK IN DEZE DAGEN!

Is ongetwijffeld het zo hoog geachte als met recht beroemde Historiëele uitmuntende Werk — van

Dr. G. F. A. WENDEBORN,

ENGELAND — BESCHOUWD IN DESZELFS STAAT VAN REGERING, — GODSDIENST, KOOPHANDEL, GELEERDHEID, KONSTEN, ENZ.

OP HET EINDE DER AGTTIENDE EEUW.

Vertaald, en met keurige Aantekeningen verrijkt, door

Mr. GERHARD DUMBAR,

Oud-Griffier van Overijssel.

In IV Delen in groot 8vo, ongeveer 1600 bladz. beslaande.

Met rede, wordt gezegd: *belangrijk in deze dagen!* Immers aller ogen zijn thands gevestigd op den oorlog die tusschen Frankrijk en Engeland bestaat — en daar ons Vader-

XI. *Over het overwinnen van het kwaade door het goede.*

Het X. Deel heeft negen Leerredenen. I. *Een leeven van verkwistinge en verraak.* II. *Het onërgerlyk geweeten.* III. *De Hemelvaart van* CHRISTUS. IV. *De vredelievendheid* V. *De Godsdienſtige blydſchap als de ſterkte en ſteun der deugd.* VI. *De dwaasheid der wysheid deezer waereld.* VII. *Het beſtuur van de menſchelyke zaaken door de Voorzienigheid.* VIII. *Het Gebed.* IX. *Het laatſte Oordeel.*

Achter aan in het X. Deel is gevoegd: *Korte ſchets van het leeven en Karakter van Dr.* HUGO BLAIR; door Dr. FINLAYSON. Uit dezelve zien wy, dat deze eerwaardige man den 7 April 1718 geboren is te *Edinburg*, waar hy naderhand in de Groote of Hoofdkerk het Leeraar-ambt bekleed heeft, en den 27 December 1800, in hoogen ouderdom, als een Christen overleden is. Wy willen daar uit, dewyl wy onderſtellen, dat de eigenlyke geest zyner Leerredenen aan onze Lezers niet onbekend zal zyn, liever dan uit dezelven eene proeve over te neemen, hier plaatſen, het gene de waardige Opvolger van Dr. BLAIR in zyne Lykreden over denzelven van 's mans Karakter gezegd heeft. Dus ſpreekt hy Bladz. 249.

„ Voor u, myne broeders, die den onwaardeerbaaren zegen van zyn onmiddelyk onderwys langen tyd hebt genoten, zal het niet noodig zyn, de hoedanigheden dier heldere, betoverende welſpreekendheid te beſchryven, met welke hy gewoon was, uwe harten aan te vuuren, te verrukken en te verbeteren. Anderen moogt gy gehoord hebben, die, in zommigen der vereischten van kanzelwelſpreekendheid, in diepdenkendheid, of in flikkeringen van verbeeldingskragt, of in roerende toeſpraaken tot het hart, hem evenaarden, of zelfs overtroffen. Doch nooit was 'er een open-

baar

baar Leeraar, in wien alle deze vereischten in naauwkeurige evenredigheid vereenigd, onder het geleide van een kiesscher gevoel van welvoeglykheid gesteld waren, en met een eenpariger gelukkigen uitslag wierden te werk gesteld, ter mededeelinge van nuttig en werkdaadig onderwys. Staande op den grondslag der Apostelen en Profeeten, vertoonde hy de leeringen van Christus in haare natuurlyke zuiverheid, afgescheiden van den droesem des bygeloofs, en met onnavolgbaare sierlykheid aangewezen, in alle haare weldaadige invloeden op de vertroosting, de orde, en de deugd, zoo wel van het gezellige als van het huislyke leeven. Van hier dat zyne Leerredenen, de bekoorlykheden van het nuttige en het sierlyke onder de gelukkigste gedaante zamenpaarende, een nieuwen en beter toon gaven aan den styl des onderrigts van den predikstoel; en in een aanmerkelyken graad medewerkten ter verbeteringe en verfyninge van den godsdienstigen, den zedelyken en den letterkundigen smaak der tyden in welke hy leefde."

„ De algemeene bewondering, die zyne herderlyke werkzaamheden verzelde, diende hem tot eenige vergoeding voor de moeiten, welke zy hem gekost hadden. Doch, zyne voornaamste vergelding ontstond uit de bewustheid, van op eene zoo uitsteekende wyze te hebben medegewerkt ter stigtinge van de Gemeente van Christus, en uit den verbeterden invloed, dien zyne poogingen op zyn eigen hart gehad hadden. Want onder de zynen en voor zich zelven was hy het volmaakte evenbeeld dier zagtmoedigheid, eenvoudigheid, gedweeheid en vergenoegdheid, welke zyne schriften kenmerken. Lang was hy gelukkig in zyne huislyke betrekkingen; en hoewel in 't einde de ramp hem trof, door herhaalde verliezen, de heftigste schokken der droefenisse te gevoelen, zyn gemoed, nogthans, door godsdienstige heblykheden

den verſterkt, en door zyne aangeboorene geneigdheid opgewonden, hield zich vast aan God, en ſtelde hem in ſtaat, tot het einde toe te volharden in de werkzaam blymoedige waarneming van de pligten zyns beroeps; voor de waereld de zegeningen van bevallig onderrigt toebereidende; den bedrukten van geest lesſen van godlyke vertroostinge toedienende; de jongen van jaaren door zyne raadgeevingen geleidende; den verdienſtelyken door zynen invloed behulpzaam zynde; en door ſtemmelyk onderwys en door zyn gedrag de burgerlyke en kerkelyke inſtellingen van zyn Vaderland ſchragende."

„ Met zulk eene oorſpronklyke geaardheid en verkreegen heblykheden was het natuurlyk, dat hy eene meer dan gewoone maate van genoegen ſmaakte. En nooit, misſchien, leefde'er iemand, die in een hooger graad proefondervindelyk bewaarheid vondt, dat *de wegen der wysheid wegen der lieflykheid, en alle haare paden vrede zyn.* Zyn Vaderland was trotsch op zyne verdienſten, ſchonk hem, op verſchillende tyden, door de hand des Souvereins, de meest vereerende en wezenlykſte blyken van goedkeuringe. Vreemde landen leerden van hem den weg der zaligheid; met blyken van ontzag en eerbied zag hy zich bejegenen, overal daar hy zich vertoonde; en in zich zelven gevoelde hy de toejuiching van een goed geweeten; en de hoop der onſterflykheid."

„ Een aangenaam ſchouwſpel in 't byzonder was het, op het laatſte tooneel zyns leevens, in den eerwaardigen ouderdom van tweeëntachtig jaaren, hem gade te ſlaan, te rug ziende op een tydverloop van bykans zestig jaaren, in den openbaaren dienst van God doorgebragt, bekroond in de daar uit voortvloeiende herinneringen, een nog kloeken en helderen geest bezittende, den wellust zyner vrienden, gevoelig voor de believingen,

waar

waar mede zy hem ontmoetten, van yver voor den welſtand der kerke brandende, en, met al het vuur van jeugdige eerzucht, de bouwſtoffen tot nieuwe aanſpraak op de dankbaarheid en de bewondering der nakomelingſchap toebereidende."

„ In deezen werkdaadigen ſtaat van voorbereidinge, met de leevenslamp in de hand, nog helder en vrolyk brandende, wierdt hy gevonden door den Grooten Heer van alles, toen deeze tot hem zeide: *'t is genoeg*, en, na hem een enkelen pynlyken nacht te hebben doen lyden, hem zagt in zyne rust opriep."

II. HOOFDSTUK.

KRISTELYK ZONDAGS-BOEK of Stichtelyke Overdenkingen op alle Zondagen in het Jaar, door J. L. Ewald. *Uit het Hoogduitsch, I. Stuk. Te* Amſterdam *by* J Tiel 1804. 145 *Bladz. gr. Octavo. De prys f* —18—

De praktikale en door eene hartroerende, en hartinnemende godvruchtige ſchryfwyze uitmuntende Schriften van den beroemden EWALD, worden niet alleen in het naburig *Duitschland*, maar ook in ons Vaderland in de vertalingen, met zoo veel graagte ontvangen, dat de Eerw. B. VERWEY, Pred. te *Bolswaard*, zich aangemoedigd gevonden heeft, om ook dit Werk van gemelden waardigen Schryver, behelzende *Overdenkingen over de Bergleerreden van onzen Zaligmaker, Matth.* V. VI. VII. onder den titel

van *Kristelyk Zondagsboek*, een Nederduitsch kiesch en fraai gewaad aantetrekken, en het dus zyne Landgenoten aan te bieden.

Ten blyke, dat wy het zelve ter lezing en ſtichtelyk gebruik voor Chriſtelyke Huisgezinnen mogen aanpryzen, ſtrekke ééne derzelve voor'shands door ons overgenomen; zynde de *Overdenking op den zesden Zondag*, over *Matth.* V: 9. *Zalig zyn de vreedzamen, want zy zullen Gods kinderen genaamd worden.*

„ Indien een mensch zich zelven wilde leren kennen, dan moest hy ſlechts over het begin van deze Bergrede, over de zaligſprekingen van Jesus nadenken; hy moest zich zelven maar eens vragen, *gaat u dat aan*, *ſtelt gy belang in 't geen* Jesus *hier eischt*, *en hier belooft?* Vindt gy het der moeite waardig om naar die deugd te ſtreven, welke hier geëischt wordt, en zoudt gy daar toe gene verlochening vermyden, die met derzelver verkryging en bezit verbonden is? Is de zaligheid, die hier beloofd word waarlyk de hoogſte zaligheid voor uw hart? Men zal zyne neigingen reeds klaarder leren kennen, wanneer men by deze vragen naauwkeurig op zyn hart acht ſlaat. Hoe gelukkig is het, als ons hart zich dadelyk over deze beloften verblydt! Dan hebben wy lust in dingen, die des geestes Gods zyn. Het is zeer treurig, indien wy daarin niets voor onze behoeften vinden!

„ De natuurlyke mensch begrypt niet de dingen, die des geestes Gods zyn, zy zyn hem eene dwaasheid, hy kan ze niet verſtaan, want zy moeten geestelyk onderſcheiden worden."

„ Hier verkondigt Jesus zaligheid aan de *vreedzamen*."

„ Het woord *vrede* heeft in den Bybel eene dubbele betekenis. Het geeft te kennen *eendragt*, *heil* en *geluk*. Door vreedzamen, vredemakers, verſtaat men vooreerst menſchen, die den vrede trachten

ten te bewaren, en gebroken zynde, dien zoeken te herſtellen: vervolgens dezulken, dien het tot vreugde verſtrekt tevredenheid en geluk rondom zich te verſpreiden. Jezus zal hier waarſchynlyk aan beide gedacht hebben."

„ Vreedzamen, Vredemakers! Wy zullen best leren begrypen, wat tot derzelver karakter behoort; indien wy 'er op letten, waar door de vrede verſtoord en verbroken wordt. Men wordt of *ſchielyk beledigd*, of *men beledigt anderen ligt*. Het eerſte ontſtaat doorgaans uit al te grote gevoeligheid, uit hoogmoed en wantrouwen. Beſpeurt gy deze gebreken by u; zoek dan daar tegen te ſtryden. Denk dat een ander dikwerf geen oogmerk had om u te beledigen, dat hy ook zyne gebreken heeft, en misſchien door driftigheid, gemelykheid of hartstochten verblind was. Zyt gy echter waarlyk beledigd, o vergeef dan zeventig maal zeven maal naar het bevel van uwen Heer. Ontferm u over uwen mededienstknecht, welke zich tegen u bezondigd heeft, daar u, volſtrekt zonder eenige vergelyking, veel meer vergeven werd volgens de gelykenis door Jezus (*Matth.* XVIII: 23—35.) zo treffend verhaald, terwyl Hy dezelve dus beſluit: „ Alzo zal ook myn Hemelſche Vader u doen, indien gy niet van harten vergeeft een iegelyk zynen broeder zyne misdaden."

„ Aan den anderen kant zo *beledigt men anderen ook zeer ligt* wegens zyn verdrietig, driftig, knorrig, hoogmoedig beſtaan, of uit eene zucht om iemand te tergen en hem te beſpotten. Dan zegt men zulke grove lompheden, beſtraft zo bits, en gaat zeer onvriendelyk met anderen om. Beſpeurt gy zo iets by u zelven, — o zoek u daar van af te gewennen."

„ Berisp een ander nooit in drift, maar wacht zo lang tot de eerſte hevigheid daar van over is. Prent het u gedurig in, dat vriendelykheid niet al-

alleen fraai is, — dat ze ſlechts eene gave is; maar denk veel, dat zy eene altoos verbindende *Kriſtenplicht* zy, en dus geene valschheid kan genoemd worden. „ Zyt tegen elkander goedertieren, barmhartig, vergevende elkanderen, gelykerwys ook God in Kristus ulieden vergeven heeft," zo lezen wy *Efeſ.* IV: 32. En *Galat.* V: 20. „ De vrucht des geestes is liefde, blydſchap, vrede, langmoedigheid, goedertierenheid, goedheid, geloof, zagtmoedigheid, matigheid." Hebt gy anderen beledigd, blyf dan niet ſtyf op uw ſtuk ſtaan; erken, belyd dat gy gedwaald hebt. Dikwerf is de vrede voor altoos verbroken, indien gy zulks niet doet, integendeel *is dezelve* menigmalen ſpoedig herſteld, wanneer men ſlechts erkent, ongelyk gehad te hebben. Maak vrede overal, waar gy kunt, zoek alles uit den weg te ruimen, wat aan denzelven eenigzins hinderlyk zou kunnen zyn; zoek het weder goed te maken, als hy geſcheurd is; ſtel den eenen de belediging des anderen van zulk eene goede zyde voor, als ſlechts immer mogelyk is, en met de liefde tot de waarheid beſtaan kan; zoek hem te beduiden, indien gy kunt, hoe weinig het oogmerk van den anderen was om te beledigen, of hoe veel men tot verontſchuldiging van den belediger zou kunnen bybrengen. Indien gy dit doet, zulks uit echte *menſchenliefde* doet, dan behoort gy voorzeker onder die genen, welke Jesus hier zalig ſpreekt."

„ Uit *menſchenliefde* moet zulks geſchieden — niet uit *zwakheid*, uit *voorzichtigheid* of *onverſchilligheid* jegens alles! Dit toch is niet de vredelievendheid welke God behaagt, wanneer men alles zynen gang laat gaan, hoe het ook moge lopen; — niet waarſchouwt, waar men waarſchouwen, niet tegenſpreekt en beſtraft, waar men tegenſpreken en beſtraffen moest, — op dat men maar

maar vrede moge houden en alles ſlechts in ruste blyve. De waarlyk vreedzame offert nooit zyn geweten, en even min de waarheid of rechtvaardigheid aan den vrede op. Hy ſpreekt tegen, vermaant, waarſchouwt, berispt, waar zulks van hem gevorderd wordt, evenwel doet hy zulks op de zachtſte en vriendelykſte wyze, zo veel dit maar immer mogelyk is. Hy tracht de vermaning van PAULUS in te volgen: „indien het mogelyk zy, zo veel in u is, houdt vrede met alle menſchen."

„Dan wat moest de Vredelievende meer zyn, wat ſloot het woord *vreedzame* nog in zich, volgens de boven gegevene beſchryving? Het beteken ook een Heilaanbrenger, een Vredeſtichter, die vreugde, weltevredenheid, gelukzaligheid in zynen kring verſpreidt; dien het 'er om te doen is, dat alles rondom hem henen welgaat, die hiertoe alle zyne pogingen aanwendt, dit geheel en al met de grootſte opofferingen doet. Niemand wane echter, dat hy dit niet in zynen kring en met zyne vermogens zoude kunnen doen. Gy kunt veel, zeer veel doen, indien gy maar welmenend, ernſtig en aanhoudend zulks tracht te doen, — wanneer gy niet eigenzinnig, baatzuchtig, eigenbelangzoekend, ſtuursch en wantrouwend zyt. Gy hebt eenen echtgenoot, eene vrouw, kinderen; — gy hebt naastbeſtaanden, vrienden, bekenden. — Gy moet met menſchen in uw beroep leven. O hoe dikwerf hebt gy het in uwe macht om menſchen in een goeden of kwaden luim te brengen; ongenoegens of tevredenheid rondom u henen te verſpreiden. Bedenk toch hier, „indien gy getrouw zyt in het kleine, dan zult gy eens over veel geſteld worden;" dan zult gy vreugde en gelukzaligheid om u henen kunnen verſpreiden zonder opoffering; zult daar tevredenheid en genot kunnen bevorderen, waar het u hier verhinderd wordt,

en

en waar deze verhindering dikwerf de zwarfte verlochening voor u was. Ziet hier het talent, waar mede gy u daar ſchatten kunt vergaderen, naar het voorſchrift en de beloften van uwen Heer. Wilt gy dit talent in de aarde begraven, in een zweetdoek bewaren? en dan eens aan uwen Richter antwoorden: „ Ik wist, dat gy een hard Heer waart, dat gy maijen wildet, waar gy niet gezaaid hebt, dat gy meer vorderde, dan een mensch doen kan: daarom begroef ik het talent, en maakte gebruik van 't geen gy my tot myn geluk gegeven hadt?" Neen, gy zoudt toch niet gaarne het antwoord horen, 't welk aan dien dienſtknecht in de bedoelde gelykenis gegeven werd, gy *zoudt niet* gaarne zien, dat u het vermogen om andere vreugde te verſchaffen ontnomen werd.

„ Voorzeker, het is ook reeds hier de moeite waardig om naar deze deugd te ſtreven. Zalig zyn de vreedzamen, de Vredemakers, de Heilaanbrengers, die anderen gelukkig maken! Zalig zyn ze wegens hun eigen *hart*, 't geen hun de edelſte zelfsvoldoening en tevredenheid verſchaft; zy zyn zalig door de eendracht, welke rondom hen plaats heeft, en den mensch zo veel genoegen bezorgt, zalig zyn ze door de liefde en de dankbaarheid van allen, welke door hen gelukkig gemaakt worden. De zaligheid ſtroomt in ons hart, wanneer men het liefdeaanduidend gelaat van zulken mensch aanſchouwt, als men in een huisgezin of familie komt, waar de liefde en eendracht ons van alle harten vrolyk te gemoet lacht.

Zie hoe genoeglyk is 't, hoe goed,
Dat broeders vreedzaam ſaamvergad'ren.
Zo lieflyk, als de zalf op 't hoofd
Die nedervloeit tot op den baard
Aärons baard, den groten Priester;
Die nedervloeit tot op de zoomen

En

En boorden van zyn Staatzykleed.
Zoo lieflyk als de daauw van Hermon,
Die op 't gebergt van Zion valt.
Daar, daar gebiedt JEHOVA *zegen,*
En leven tot in eeuwigheid. (*)

Er wordt in bovenſtaande woorden nogthans eene grotere zaligheid voorſpeld. — Hoe toch zou het ons onbekend kunnen blyven, dat deze *zalige gevolgen van den vrede*, reeds hier, in een leven vol van uit- en inwendigen druk, vol van wanklank en valſche tonen, vol van verkeerdheid en onvolmaaktheid, een zeldzaam geſchenk voor goede, en vreedzame menſchen zyn?"

„ De Vreedzamen zullen, *zonen* van God, *kinderen Gods* genoemd worden. O myne geliefden! ziet niets voorby, laat niets uwe oren ontſnappen! Deze naam duidt niet ſlechts lievelingen van God aan, die dezelfde gezindheden koesteren, als dit hoge Wezen. Neen; JOHANNES en PAULUS hebben ons dit beter verklaard. „ Ziet" zegt de eerſte „ welk eene liefde ons de Vader gegeven heeft, dat wy kinderen Gods genaamd zouden worden. Geliefden, nu zyn wy kinderen Gods en het is nog niet geopenbaard, wat wy zyn zullen. Maar wy weeten, dat als hy zal geopenbaard zyn, wy hem gelyk zullen zyn, want wy zullen hem zien, gelyk hy is." (1 *Joan.* III: 1, 2.) En PAULUS laat zich dus hooren (*Rom.* VIII: 27.) „ Indien wy kinderen zyn, zo zyn wy ook erfgenamen, erfgenamen Gods en medeerfgenamen van KRISTUS, zo wy anders met hem lyden, dat wy ook met hem verheerlykt worden." Derhalven zonen van God, in den zin zo als JEZUS dit was. — Wy moeten deel erlangen aan zyn ge-

(*) *Pſalm* CXXXIII. Na de Vertaling van VAN HAMELSVELD.

geluk, aan zyne uitſtekende gezindheden en krachten!"

„ Onbegrypelyk is dit voorzeker, maar daarom niet min zeker, want Jesus en zyne Apostelen hebben het gezegd! Zo zal dan het veelbehoevend menſchelyk hart eens bezitten, wat het behoeft en wenscht, meer, dan het ooit verwachten en wenſchen kon. Zo zal het dus waarheid zyn, „ God is meerder dan ons hart." Hadt gy dikwerf een reikhalzend verlangen om te helpen, en kondt gy echter niet helpen, hier namaals zult gy kunnen helpen, wanneer en waar gy wilt, uwe kracht zal aan uwe liefde gelyk ſtaan. Jesus konde zulks doen, en kan het nog, waar Hy wil — en, gy moet Hem gelyk worden! Reikhalsdet gy dikwerf om uw hart te kunnen uitſtorten, om te geven en te ontvangen in liefde en door de liefde, maar gevoeldet gy van alle zyden de beperktheid en de grenzen uwer natuur, — eens zult gy dit vry kunnen doen, want Jesus kon zulks, Hy kan het nog, — en gy zult Hem gelyk zyn! Wenschtet gy gaarne te werken tot nut van anderen, gelukkig, zalig te maken naar de inſpraak van uw hart, werdt gy te rug geſtoten door menſchen, welken u miskenden, werdt gy gebonden en geboeid met duizend banden, die uwen werkkring, en neiging om gelukkig te maken ſtremden, — dit zal alles geheel anders worden. Jesus konde en kan werken, gelukkig maken, zaligen, hoe en waar hy zulks ook wil, en gy zult Hem gelyk zyn! Zo als Jesus in zyn ryk menſchen opneemt, zult gy ze ook eens opnemen in het ryk, dat voor u bereid is. (*) „ Gy zult ook eens tot uwe geliefde

(*) *Luc.* XVI: 9. Het ſchynt my toe niet buiten het punt van vergelyking getrokken te zyn, als men dit in de woorden van Jesus meent te vinden. De gantſche gelykenis loopt toch hierop uit; dat eenige *vrienden* den Rentmeester voorthel-

liefden zeggen, komt gy gezegende, geliefde tot my, beërft dat ryk, 't welk myn Vader voor my bereid heeft. Gy hebt onder pyn en banden aan liefde en trouw met my op aarde vastgehouden, daarom is nu eene eeuwige, gemeenschappelyke hemelsche genieting ons deel!" O dan zal men mogen uitroepen „ wat is de mensch, dat gy zyner gedenkt? en de zoon des menschen, dat gy hem bezoekt? En hebt hem een weinig minder gemaakt dan de Engelen, en hebt hem met eer en heerlykheid gekroond. Gy doet hem heerschen over de werken uwer handen." (†) Voorzeker is dit „ eene zaligheid; die geen oog gezien, geen oor gehoord heeft, die nooit in het hart van eenig mensch opgekomen is!"

„ Het is geen wonder, dat deze zaligheid verbonden en vastgehecht is aan de voorwaarde van vredelievendheid, dat alleen Vredemakers, Bevorderaars van 't geluk hunner medemenschen daar rekening op kunnen maken. Tot het huisgezin van God kunnen alleen de zulken behoren, — zulk eene gezindheid is volstrekt nodig, als menschen met, nevens en door elkander gelukkig zullen zyn. Twistzieke, gemelyke, wantrouwende lieden veroorzaken kwade luimen, en verdriet, waar zy komen, — niemand is in hunne tegenwoordigheid openhartig, vrymoedig, welgemoed; zy zouden den Hemel tot eene Hel maken, als zy tot het huisgezin van God behoordén. Hunne gezindheden lopen regelregt tegen het plan van God aan. *Harmonie*, overeenstemming is het grootste doel der schepping; de sterren wentelen naar

helpen, daar de *Heer* hem niet langer behouden wilde! Dé zaak kan ons zo ongelooflyk niet voorkomen, als wy bedenken, welke macht om gelukkig te maken reeds hier op aarde aan veele menschen, en wel aan hoedanige menschen —— gegeven is. ——

(†) *Psalm* VIII: 5.

naar de ſchoonſte harmonie in hunne loopkringen rond, harmonie verenigt de harten met harten. De harmonie was door de zonde weggenomen, en Jesus betrad de aarde om vrede, eendracht, harmonie, en geluk op dezelve te doen te rug keeren. Dit is het gehele doel van zynen gang om ons te *verzoenen*, vrede te ſtichten. Hy kwam „ op dat hy alle dingen verzoenen zoude tot hem zelven, het zy de dingen die op aarde, het zy de dingen die in de hemelen zyn, vrede gemaakt hebbende door het bloed zynes kruiſes." (*) Zo lang zal hy arbeiden, aan dat grote werk, tot dat Hy „ het koningryk Gode zynen Vader zal hebben overgegeven" tot dat de grootſte *harmonie zal* plaats hebben, „ en God alles in allen wezen zal." (†) Het is natuurlyk te begrypen, dat volgens dit plan deze zaligheid alleen aan de *vreedzamen* kan geſchonken worden."

„ Zoude het derhalven de moeite niet waardig wezen zich zelven te overwinnen, liever onrecht te verdragen, ſtil te zwygen, niet zo ſterk op zyn recht te ſtaan, een gedeelte van zynen vrede 'er aan op te offeren, op dat het rondom ons maar vrede zyn moge, — zoude het niet de moeite waardig zyn den vrede te herſtellen? Alles te doen om het by anderen wel te maken? Voorzeker is het geen gering doel *een zoon, eene dochter van God* genoemd te worden. Ja! zy, op wien deze naam kan worden toegepast, dragen niet ten onrecht den roem van zalig te zyn! Verre zy dus van ons alle ſtyfzinnigheid, de poging om altyd gelyk te hebben; het wantrouwen, de ligtgeraaktheid! Vertrouwen, vriendelykheid, liefde, gelykvormigheid met Jesus, zy het doel, waar naar wy ſtreven, het doel, dat wy voor elken prys zoeken te bereiken. O dat ik met eene Godlyke kracht zeggen kon: *Vrede zy met ons!*

(*) *Col.* I: 20. (†) 1 *Cor.* XV: 24, 28.

III. HOOFDSTUK.

BEKNOPTE GESCHIEDENIS des JOODSCHEN VOLKS, van deszelfs wegvoering naar Babel, *tot op de verwoesting van* Jeruzalem *door de* Romeinen, *voor Volk en Jeugd, door* J. J. F. SCHMIDT, *Predikant te* Bikelsberg *in het Hertogdom* Wurtemberg, *uit het Hoogduitsch vertaald, door* S. VAN HOEK, *Predikant te* Aalburg *en* Heesbeen. *Te* Gorinchem, *by* J. van der Wal, 1803. 184 *Bladz gr. Octavo. De prys is f* 1 : 5 —

De Geſchiedenis des Joodſchen Volks is ongetwyfeld eene der belangrykſte, uit hoofde van hare betrekking tot de belangen van het menſchlyk hart en den Godsdienst; de geſchiedenis van dit Volk, van deszelfs wegvoering naa *Babel* tot de verwoestipg van *Jeruſalem* door de *Romeinen*, verbindt niet alleen het Oude en Nieuwe Testament onderling, maar geeft ook aan dit laatſte ongemeen veel lichts, en aan deszelfs verhalen de ſterkſte bevestiging van geloofwaardigheid.

Hoe zeer deze Geſchiedenis derhalven door meer dan éénen van onze kundige Landgenooten duidelyk, beknopt en volledig, behandeld is, heeft echter dit Werkjen van den Duitſchen Predikant SCHMIDT ook zyne verdienſte, en zal met genoegen gelezen worden, uit hoofde ook van de vloeijen-

de wyze van voordragt. Het is in XXXII Hoofdſtukken verdeeld, waarvan wy den Inhoud hier opgeven.

I. Hoofdd. *Korte herhaaling der* Israëlitiſche *Geſchiedenis tot op de verwoesting van* Jeruſalem *door* Nebucadnezar. II. *Toeſtand des Volks, en van deszelfs Land tot op de terugkeering der Joden uit* Babel. III. *Terugkeering van een gedeelte des Volks uit* Babel. *De tweede Tempel.* IV. *Gelukkige tyd. Nieuwe veranderingen. Hulp door* Esdra *en* Nehemia. *Oorſprong van den Hoogen Raad, en der Vergaderings-huizen.* V. *Toenemend verval. Laatſte Profeet, en verzameling van alle de Heilige Boeken. Ergernisſen in het hoogepriesterlyk geſlagt.* VI. *Na het eindigen van het Perſiſch Ryk, wordt het Joodſche Land onderworpen aan de* Grieken *en* Egyptenaren. VII. *Syriſche Bybelvértaaling. Opperheerſchappy der Syriërs Doorbrekend bederf.* VIII. *Vergaand verval des Volks, byzonder der Hoogepriesters onder* Antiochus den Voortreffelyken. *Godsdienſtes-vervolging.* IX. Matathias *en* Judas *de Maccabeërs worden aanvoerers en Hoofden der Joden, die voor Godsdienst en Vryheid ſtryden,* X. Jonathan *wordt Aanvoerer des Volks, eindelyk Hoogepriester en Vorst. Tempel te* Leontopolis. XI. Simons *gelukkige regeering. Erflyke waardigheid van Vorst. Volkomen onafhanglykheid des Lands onder* Johannes Hircanus. XII. Johannes Hircanus *verovert geheel* Palæſtina *aan deze zyde van de* Jordaan. *Secten der* Eſſeën, Pharizeën *en* Sadduceën. XIII. *Joodſche Koningen. Inwendige onlusten. Verovering van het Land aan gene zyde van de* Jordaan. XIV. Palæſtina *raakt onder de Romeinſche Opperheerſchappy.* XV. *Aanmerkingen over dit tydperk der Joodſche onafhanglykheid.* XVI. *Ongelukkige regeering van* Hircanus. Herodes

rodes, *een* Idumæer, *wordt Koning.* XVII. *Regeering van den Koning* Herodes. *Veele Landsonheilen.* XVIII. *Voortzetting der regeeringsgeſchiedenis van* Herodes den Grooten. *Tempelbouw.* XIX *Geboorte van* Christus. *Dood van* Herodes den Grooten. XX. *Verderflyke onlusten.* Archelaus, Herodes Antipas, Philippus. *Landvoogd in* Judæa. XXI. *Verdere Geſchiedenis tot aan den dood van* Johannes den Dooper, *en van* Christus. XXII. *Toeſtand van het Land, en kerklyke geſteldheid onder de Romeinſche heerſchappy, tot op den dood van* Christus. XXIII. *Secten der* Pharizeën, Sadducëën *en* Esſeën, *zoo als zy ten tyde van* Christus *waren.* XXIV. *Groot verval in den Godsdienst. Echte Israellieten.* XXV. *Gebeurenisſen na den dood van* Christus. *Verzoekingen der Jooden in en buiten* Palæſtina XXVI. Herodes Agrippa de Oude, *Koning van geheel* Palæſtina. — *Geſchiedenis tot aan de uitbarsting van den oorlog met de* Romeinen. XXVII. *Oorzaaken en begin van den oorlog tegen de Romeinen. Nederlaag van* Cestius. XXVIII. *Krygs-toebereidzelen der Jooden. De Romeinen veroveren* Galilæa, *enz. Die in* Judæa *woeden onderling onder elkanderen.* Zelooten. XXIX. Peræa *en andere plaatzen tot by* Jeruzalem *toe worden veroverd. Drie Hoofden der Oproerigen, die elkanderen binnen* Jeruzalem *beoorlogen.* XXX. *Belegering van* Jeruzalem. *Verovering der twee buitenſte muuren. Groote hongersnood in de Stad.* XXXI. *De Burg* Antonia *wordt ingenomen, en de Tempel veroverd en verwoest.* XXXII. *Verovering der geheele Stad. Zy en de Tempel worden volkoomen verwoest.*

Tot eene proeve ſchryven wy het XXIVſte Hoofddeel over: *Groot verval in den Godsdienst,* (ten tyde van Jesus geboorte) *Echte Israellieten.*

„ Alle deze heerſchende Secten, (van welken verſlag gedaan was in het voorgaande Hoofddeel) laaten ons zeker geenen den minſten twyfel over aangaande het verregaand bederf, waarin, ten tyde van CHRISTUS, het Volk verzonken lag. Men zag zeker, enkele afvallige perzonen uitgezonderd, onder de *Jooden* niets meer van de *Heidenſche* Afgodery en den Afgodsdienst — zedert den afval van veele *Jooden* voor de *Maccabæeſche* oorlogen, hadden zy, in de daad, eenen grooten afſchrik van deze *Heidenſche* dwaasheden, welken zy by hunne kinderen voordplanten — maar ook deze weinige kennis van den eenigen God, die zy zich, alleen met veel moeite, na eenen langen tyd, en door groote tugtigingen, hadden laaten inplanten, bezoedelden zy door hunne ydele roemzugt over deze voorrechten, en verzuimden deze erkende waarheid ter vorminge van hun hart, en hunnen wandel aantewenden. De gewigtigſte waarheden van den Godsdienst waren misvormd, en de echte Godsdienst — de bekeering des harten tot God, het geloovig vertrouwen, dat wy op God en deszelfs beloften ſtellen moeten, en de liefde en gehoorzaamheid jegens God en alle deszelfs geboden, — deze Godsdienst, die, in de Heilige Schriften des Ouden Verbonds, zoo duidelyk geleeraard wordt, was by den grooten hoop miskend of vergeeten. De verſchyning van den beloofden MESSIAS wierd wel, in dezen tyd, door het Volk, dat den last der *Romeinſche* overheerſching gevoelde, zeer gewenscht en verwagt; ook in de *Heidenſche* Landen van het Oosten verſpreidden de *Jooden* wel destyds het gerugt, dat hun Verloſſer eerlang koomen, en alle Volkeren aan zyn Ryk onderwerpen zoude, maar de aardschgezinde *Jooden* verdichtten zich eenen enkel *aardſchen* CHRISTUS en KONING, die zyn heerlyk Ryk op aarde oprigten, en hun, als zynen lie-

lievelingen, een aangenaam leven bezorgen zoude. Hier kwam by de verregaande trotschheid, waar mede zy zich vleiden, als ABRAHAM's geſlagt, een aangeboren recht te hebben op het zalige ryk van God, en eens den overige menſchen, als verachtingswaardige aardſche Volken, de gewoone pligten der menſchenliefde te mogen weigeren. Uit deze trotſche verheffing op hunne voorrechten, die zy als eene vrye genade Gods hadden moeten erkennen, en met boetvaardigheid en geloof hadden moeten aannemen, ontſtond 'er eene onbuigzaamheid in hun gemoedsbeſtaan, die, by andere Volken, nauwlyks haar gelyken vindt, en voor de heilzame waarheden van het Euangelie, by de *Jooden*, den toegang zeer moeijelyk maakte."

„ Er waren, in dit tydvak, zeker ook *echte Israellieten zonder bedrog*. In de Geſchiedſchriften des *Joodſchen* Volks vinden wy 'er wel geenen met naame genoemd, daar zy in de ſtilte en afzonderlyk leefden, en de bedorvene meenigte des Volks te groot was, en te luide riep, dan dat de Oprechten in het Land, by ydele gemoederen, groote opmerkzaamheid zouden hebben kunnen verwekken; maar de wyze, waarop zy, in het begin der Geſchiedenis van onzen Heiland, ten voorſchyn kwamen, bewyst, dat 'er, in dit tydvak, ook nog voor de geboorte van CHRISTUS; zulke waare *Israellieten* voor handen zyn konden, offchoon zy, by de meesten van hunne Tydgenooten onbekend, en door de Geſchiedſchryveren des Lands onopgemerkt geleefd hebben. Dit is nu toch eenmaal de aart van het Goede en het Kwaade in de waereld! Het Kwaade verheft trotsch het hoofd boven alles, en ſchynt dikwils het Goede geene plaats nevens zich te vergunnen; en het Goede zet, onbemerkt en ongeacht, zynen weg in ſtilte voord, en zal toch eens de overwinning over alles behaalen."

„ Zoo woonde in het verachte *Nazareth* in *Galilæa*, eene MARIA, die niet slegts de vleeschlyke moeder onzes Heilands wierd, maar, dat nog meer is, in de daad, eene geloofsvolle, kinderlyk gehoorzaame dienaresse Gods was. Zo leefde JOZEPH, haar oprecht vroome Echtgenoot, aldaar veele jaaren met haar, en, in het huis van dit eerwaardig paar, bragt JEZUS de eerste jaaren zyner kindschheid en zyner jeugd door. In dezen zelfden tyd, leeren wy, in een ander *Joodsch* Landschap, in het eigenlyke *Judæa*, op het gebergte, een godvruchtig paar kennen, dat destyds reeds vry hooge jaaren had: den Priester ZACHARIAS, en deszelfs Echtgenoote MARIA, ouders van JOHANNES *den Dooper*. In *Jeruzalem* zelve hadden, reeds ten tyde van CHRISTUS geboorte, een paar uitsteekende Geloovigen eenen hoogen ouderdom bereikt. Dezen waren SIMEON, een man van byzondere zielsvermogens, die zynen dood vergenoegd te gemoet zag, na dat hy den pasgeborenen Heiland gezien had, — en de vier en tagtigjaarige HANNA, welker blydschap in den Heere, en yver in den omgang met God, in zoo veele jaaren, niet verflauwd waren. Met deze bejaarde Geloovigen waren een aanzienlyk getal anderen te *Jeruzalem* bekend, die met hun op *Israels* verlossing wagtten. Buiten twyffel waren ook de Herders te *Bethlehem*, die, by de geboorte van CHRISTUS, verwaardigd wierden, den lofzang der hemelsche Heirscharen te hooren, en met eene innige blydschap en Godverheerlyking van de jonggeboorenen Heiland terugkeerden, — ook wel de andere *Joden*, die het, by de geboorte van JOHANNES *den Dooper*, voorgevallene ter harte namen, niet ver van het Koningryk Gods. Zeker onderscheidden zich de Oprechten des Volks daardoor, dat zy, by eene godvrugtige getrouwheid in hunne pligten jegens God en menschen,

en

en ver van dien ruuwen yver voor vryheid, waar mede de grootere hoop was aangedaan, in ſtilte op de verloſsing van *Israel* wagtten. Hoe veele zulke, in ſtille Godsvrucht, de beloofde verloſsing verwagtende zielen mogen 'er wel, onder het ganſche Volk, hier en daar verſtrooid, geleefd hebben! Men zag, in de dagen van JESUS openlyk Leeraaramt, en nog meer naderhand, dat het onder het bedorvene Volk der *Jooden* aan geen verborgen goed zaad ontbrak. Zeker zullen veelen, van welken men eene goede hoop had mogen opvatten, door heerſchend bederf van het grootſte deel des Volks, ſchade geleeden, of, by de verſchyning van den Heere en deszelfs Apostelen, hunne opgevatte hoop, op eene andere wyze, verwisſeld hebben; maar waarſchynlyk wierden ook veelen, door de openlyke afwykingen van de waarheid van anderen, en den algemeenen nood des Lands, tot eenen getrouwen ernst in de Godsvrucht, en een geloovig verlangen naar verloſsing verlevendigd, en aangemoedigd; en de ervaaring deed zien, dat ook zeer veelen zich by JESUS Discipelen voegden, van welken men dezen ſtap te vooren niet verwagtte.

IV. HOOFDSTUK.

ROMEINSCHE GESCHIEDENISSEN van MARTINUS STUART. *Verkort door* YSBRAND VAN HAMELSVELD, *in vier Deelen met Kaarten en Plaaten. Eerſte Deel Van de ſtichting der ſtad Rome, tot het begin van den eerſten Carthaagſchen Oorlog. Te* Amſterdam *by* Johannes Allart, 1803. 553 *Bladz. gr. Octavo. De prys is f* 4:16 —

Heeft de kundige STUART, door zyne meesterlyke bearbeiding der Romeinſche Geſchiedenisſen niet alleen zynen naam vereeuwigd, en de roem van zyn Vaderland in dat vak geſtaafd, maar ook overtuigend aangewezen de nuttigheid en noodzaaklykheid van de kennis der Geſchiedenisſen van het *Romeinſche* volk, het welk zich door dapperheid, vaderlandsliefde, ſtrenge beoefening van burger- en krygs-deugden, geſterkt door zucht voor den Godsdienst, hoe zeer ook misvormd door bygeloof, niet min dan door wyze ſtaatkunde en krygsërvarenheid, uit de geringſte beginſelen, tot de heerſchappy over het grootſte en beſte gedeelte der waereld, verheven heeft; welks *taal*, wetten, gewoonten, ja, zelfs Godsdienſtige plegtigheden, in zoo merklyke overblyfſelen, *nog* hedendaags, by de volken van *Europa*, haaren invloed oefenen. — Wie erkent dan niet met dankzegging, de moeite, welke de, tot Nut van het algemeen, zoo onvermoeid werkzaame VAN HA-

MELS-

MELSVELD heeft willen neemen, om voor zyne Landgenooten, eene verkorting te vervaardigen van STUARTS breedvoerige beſchryving; waardoor geen geringe dienst bewezen is aan veleri, die dit uitgebreid tafereel in zyn geheel, en met alle zyne verſcheidenheden, op éens, begeren te overzien. — By deeze verkorting heeft de volledigheid der Gebeurtenisſen niets geleden; terwyl tevens de nodige opmerkingen worden aangeſtipt, die den Lezer kunnen opleiden, om zelf het verband der zaaken te beoordeelen, de charakters der voornaamſte mannen op te maaken, en nuttige lesſen uit de voorbeelden te verzamelen. Het werk is door eene vloeijende onzen Schryver zoo eigene ſchryfwyze allezins verlevendigd. Wy twyfelen niet, of deeze arbeid van onzen VAN HAMELSVELD, wiens naam genoeg ter aanpryzing kan ſtrekken, zal, overeenkomſtig het doel van dien bevalligen Schryver, dienen om hem, die het breedvoerige van STUART, gelezen heeft, met vermaak en nut het gelezene te herinneren, en om hem, die het niet gelezen heeft, uit te lokken, om, het gene hy hier, in het kort, ſamengetrokken leest, met te meer gemak en klaarheid, breder, by STUART, na te ſporen.

De verkorting is verder zoo ingericht, dat dezelve in vier Deelen, gelyk dit eerſte, zal kunnen bevat worden. De bygevoegde Platen en Kaarten, die het werk verfraaijen en ophelderen, zullen het zelve niet bezwaren, om dat zy, door den Uitgever overgenomen zyn, uit de breedvoerige Geſchiedenis van den Eerw. STUART.

Dit Deel bevat in zich, behalven eene *Inleiding*, (waarin men een kort verſlag vind van het oude *Italie* en inzonderheid van *Latium* voor de bouwing van *Rome*,) *drie Boeken*.

Het eerſte Boek handelt in 7 Hoofdſtukken over de *Regeering der Koningen*. I. ROMULUS. II.

NUMA

NUMA POMPILIUS. III. TULLUS HOSTILIUS. IV. ANCUS MARCIUS. V. TARQUINIUS DE OUDE (PRISCUS) VI. SERVIUS TULLIUS. VII. TARQUINIUS SUPERBUS (DE TROTSCHE) *Jaar van Rome* 1—244. *voor Christus* 751—508. —

Het tweede Boek, verdeeld in 9 Hoofdſtukken, behandelt de Geſchiedenisſen der *Romeinen*, *van de vernietiging der Koninglyke Regering tot aan de verovering van Rome; door de Galliers.* — *Jaar van Rome* 244—365. *vóór Christus* 508—387. — De Opſchriften der Hoofdſtukken zyn I. *Van de verbanning van* TARQUINIUS, *tot aan deszelfs dood.* II. *Van de dood* van TARQUINIUS, *tot aan de aanſtelling der Gemeensmannen.* III. *Van de aanſtelling der Gemeensmannen, tot aan de eerſte voorſtelling van eene landverdeling.* IV. *Van de eerſte voorſtelling der Landverdeeling, tot aan den ondergang der* Fabien. V. *Van den ondergang der* Fabien, *tot aan de aanſtelling der Tienmannen.* VI. *Van de aanſtelling der Tienmannen, tot aan de weder-aanſtelling der* Conſuls. VII. *Van de wederaanſtelling der* Conſuls, *na het Tienmanſchap, tot aan den* Vejiſchen *kryg.* VIII. *Van het begin van den* Vejiſchen *kryg, tot aan den inval der* Galliers. IX. *De verövering en ontruiming van* Rome, *door de* Galliers.

Het derde Boek ſtelt in 5 Hoofdſtukken, de gebeurtenisſen voor *van de herbouwing van Rome, tot aan den eerſten Carthaagſchen oorlog.* — *Jaar van Rome* 365—489. *voor Christus* 387—263. Gemelde Hoofdſtukken hebben ten Opſchrift. I. *Van de herbouwing van* Rome, *tot aan de gemeenmaking van het* Conſulſchap, *tuſſchen de Raadheerlyken en den Burgerſtand.* II. *Van de gemeenmaking van het* Conſulſchap, *tot aan den* Samnitiſchen *kryg.* III. *Van het begin van den oorlog met de* Samniten, *tot aan het twede vrede verbond met dat volk.* IV. *Van het twede*

vre-

vrede verbond met de Samniten, *tot aan den oorlog met* PYRRHUS. V. *De oorlog, tegen de* Tarentyners *en den koning* PYRRHUS gevoerd.

Wy verkiezen tot eene Proeve, onzen Leezer iets voor te dragen uit de Levensſchets van SERVIUS TULLIUS, eenen der verdienſtelykſte Koningen der *Romeinen*, onder wiens beſtuur de *Romeinſche* Staatsgeſtelдheid eene ſtevigheid kreeg, welke alle vluchtigen glans der uitgebreidſte veroveringen zeer verre in waarde overtreft.

„ Breedvoeriger (dus gaat onze Schryver voort) en te gelyk belangryker, zyn de berichten, omtrent de uitmuntende Staatkundige Schikkingen, welke TULLIUS zoo gelukkig tot ſtand bragt."

„ Wegens de vermenigvuldiging van *Rome's* inwoneren, beſloot deze Koning, om de Stad op nieuw uit te leggen, ten welken einde hy de twee bergen, *Viminalis* en *Esquilinus*, met alle gewone Godsdienſtplegtigheden, binnen de muren trok, en zelf een paleis op den laatſtgemelde berg bouwde. Dus verkreeg *Rome* eene uitgeſtrektheid, welke het eeuwen lang behield, en dewyl het nu zeven bergen beſloeg, kreeg het ſedert den trotſchen naam van *de Stad die op zeven bergen rust* (*Urbs Septicollis.*)" —

„ Vervolgens verdeelde SERVIUS de Stad in *vier* wyken (*Tribus.*)" —

„ Elke wyk kreeg eenen *Wykmeester* (*Tribunus.*)" —

„ Op gelyke wyze verdeelde hy het platte land rondom *Rome*, in onderſcheidene wyken, omtrent wier getal de oude Schryvers verſchillen. In elke dezer land-wyken liet de Koning ten minſten één terp verſchanſen, welke Schanſen of natuurlyke hoogten den naam van *Dorpen* (*Pagi*) kregen. Ter eere der Beſchermgoden, werd ten platten lande, jaarlyks een algemeen Feest gevierd, *Paganalia* geheeten; op zodanig Feest moest elk

der

der landlieden zekere gemunte penning opbrengen, welke onderſcheiden was, voor mannen, vrouwen en kinderen. Uit het getal dezer penningen kon men den ſtaat der bevolking van het platte land gemaklyk opmaken."

„In de Stad wist men insgelyks naauwkeurig het getal der geborenen en overledenen, als mede der genen, die den tabbaard aannamen door het betalen van eenen offerpenning, voor de jonggeborenen, in den Tempel van JUNO, voor de overledenen, in dien van VENUS, en voor het aantrekken van het manlyk kleed, in den Tempel der JEUGD."

„Tot hier toe had, zedert de *ſtichting der* Stad, eene gelykheid van belastingen, en tevens eene gelykheid in het Stemrecht, op de volksvergaderingen plaats; zoo lang de oorſpronglyke gelykheid van bezittingen bleef ſtand houden, was niets billyker, dan deze gelykheid; maar ſpoedig waren, door verſcheidene oorzaaken, de bezittingen en vermogens der burgeren ongelyk geworden, en men had ryken en armen. Nu was de bovengenoemde gelykheid een dubbel gebrek in het Staatkundige, daar, volgends dezelve, de armen zoo veel in de algemeene belastingen moesten opbrengen, als de meest gegoeden, en aan den anderen kant, lieden, die niets te verliezen hadden, en ligtelyk te verleiden waren, evenveel gezags oefenden, in het overwegen en beſlisſen der gemene belangen, als de defugſte en kundigſte burgers."

„SERVIUS beſloot, deze beide gebreken uit de Staats-inrichting weg te nemen, en het gelukte hem, de zwarigheden, welke zich daarby opdeden, te boven te komen, door, met wys beleid, de eene zwarigheid met de andere in evenwigt te brengen." —

„TULLIUS gebood alle *Romeinſche* burgers,

zoo

zoo in als buiten de Stad, eene getrouwe opgave te doen, van hunne namen, ouderdom, afkomst, vrouwen en kinderen, waarde hunner bezittingen, onder eede te verklaren, hunne woonplaatzen en kostwinningen, alles onder de ſtrenge ſtraffe van verbeurdverklaring van goederen, geeſſeling met roeden, en openbaarlyk als ſlaaf verkocht te worden."

„ By deze eerſte opgave (*Cenſus*) bevond men het getal der weerbare burgers te beſtaan uit 84,700 mannen, omtrent welke TULLIUS, zoo ten aanzien der belastingen, als van den krygsdienst, welke mede tot de lasten behoorde, omdat de krygslieden geene bezolding ontvingen, maar op eigene kosten dienden, de volgende verdeling maakte."

„ Het geheele volk werd in *zes Claſſen* gerangſchikt." —

„ Alle deze *zes Claſſen* maakten gezamenlyk 193 *Centurien* uit. Volgends deze ſchikking, geſchiedden nu voortaan alle wervingen voor het leger, en de belastingen voor den Staat, by *Centurien*, zoo dat elke *Centurie*, behalven die der zesde *Claſſe*, evenveel manſchappen en penningen opbragt. Dus moest de eerſte Claſſe meer volks leveren, en hoger in de belastingen dragen, dan alle de overigen, met malkanderen, overeenkomſtig haar vermogen en rang in de Maatſchappy. Door dit middel waren de inkomſten van den ſtaat op eenen geregelden voet, en die burgers, die de wapenen voerden, ſtonden te gelyk voor het vaderland, en voor hunne eigene bezittingen en vormden zich, aangeprikkeld door de eer, tot helden."

„ Het misnoegen, het welk de Ryken, over hun meerder bezwaar in den krygsdienst, en het opbrengen der belastingen, mogten opgevat hebben, werd, door de Staatkunde van TULLIUS, weg-

weggenomen, dewyl hy in het Stemrecht zoodanige veranderingen bragt, welke hun groter invloed op het beſtuur der gemene zaken bezorgden, en dus, voor hunne bezwaren eene vergoeding verſchafte."

„ Hy maakte naamlyk eene wet, dat in de volksvergaderingen, de ſtemming niet meer by *Curien*, maar by de nu ingevoerde *Centurien* geſchieden zou, op deze wyze: Eerst werden de 98 *Centurien* der eerſte *Claſſe* opgeroepen, elke *Centurie* bragt ééne ſtem uit, welke gevormd was, door het hoofdelyk ſtemmen van derzelver leden. Wanneer de ſtemmen dezer 98 *Centurien* overeenkwamen, was het voorſtel reeds beſlist, alzoo zy de meerderheid van ſtemmen uitmaakten. Waren zy verdeeld, dan werden de 22 *Centurien* der tweede *Claſſe* opgeroepen, die 22 ſtemmen uitbragten, en dus ging men voort, tot dat de 192 *Centurien* der vyf eerſte *Claſſen* hare ſtemmen hadden gegeven. In het eenig geval, dat deze 192 ſtemmen gelyk ſtonden, werd ook de 6de of laatſte *Claſſe* ter ſtemming geroepen, deze had maar ééne en derhalven, in zoodanig geval, eene beſliſſende ſtem. Dan zulk een geval was allerzeldzaamst. Byna altyd beſliſte de eerſte rang; zelden kwam het tot den vierden; en de vyfde en zesde waren doorgaans overtollig."

„ Het geen derhalven de eerſte rang verloor, ten aanzien van krygsdienst en belastingen, won dezelve, by deze wyze van ſtemmen; en de laatſte rang, wel vergenoegd over den vrydom van allen last, van krygsdienst en ſchattingen, offerde daar aan geern op de vermeerdering van Stemgerechtigheid, en des te ligter, omdat deze rang toch, in ſchyn ten minſten, dit recht behield en bleef oefenen."

„ Intuſſchen zelfs in dat geval, dat de beſliſſing ſcheen te zullen ſtaan aan de ſtem van den zesden rang

rang, had de Raad nog altyd middelen by de hand, om dit voor te komen. Dit blykt genoegzaam, wanneer wy kortelyk de gesteldheid der volksvergaderingen beschouwen."

„ Geduurende drie achtereenvolgende marktdagen, welken elken negenden dag gehouden werden, kondigde men den dag van zoodanige vergadering aan, met openlyk aangeplakte berichten, van het gene op dezelve in overweging moest komen. Zy konden niet aangezegd worden, zonder het gezag van den Raad, die ook de magt voorbehield, om de volksbesluiten goed te keuren, of de bekrachtiging te weigeren."

„ Den bepaalden dag gekomen zynde, raadpleegde men de vogelwichelaryën; indien de voortekens ongunstig waren, werd de geheele vergadering, met het woord, *alio die* (op eenen anderen dag) gescheiden."

„ Waren de voortekens gunstig, dan kwam het volk gewapend byëen, in het veld van Mars buiten de Stad; blyvende 'er enkel eene wagt op den berg *Janiculus*. Het aftrekken van deze wagt en het medenemen van den Standaard was een fein, dat de Stad door het één of ander onheil gedreigd werd, en de Vergadering was oogenbliklyk uit één, dewyl elk naa de Stad snelde, om die te beveiligen."

„ Dit was niet zelden een middel voor den Raad, om een onaangenaam volksbesluit voor te komen. Het aankondigen van een kwaad voorteken, een onweder, gehoord of gezien, scheidde insgelyks de Vergadering; dus ook, wanneer iemand de vallende ziekte, of eenig ander ongemak kreeg, welke men daarom *morbus comitialis* (de vergaderziekte,) noemde. In later tyd konden de Gemeensmannen (*Tribuni plebis*) elke vergadering, door hun woord *veto* (*ik verbiede het*) uit één brengen."

„ Deze voor *Rome* zoo heilzame ſchikking werd; door eene godsdienſtige plegtigheid, bewestigd. Op doodſtraffe, belaste SERVIUS, alle de opgeſchrevene burgers, in het veld van MARS, gewapend ſaam te komen; de ruitery te paard, en alles werd in volkomene ſlagörde geſchaard. Vervolgends werd eene plegtige offerande, *Suovetaurilia* genoemd, beſtaande in drie offerbeesten, met bloemen en kransſen, een' ongeſneden varken, een' ram en een' ſtier, rondgeleid, en aan *den* Krygsgod geöfferd. Men noemde dit *Lustrum* (*zoen- of boet-offer*, van *luo*, of misſchien van LUA, de Godin der Verzoeningen.) Deze offerande en ſchattingtelling werd om de vyf jaaren *herhaald*, waarvan men by de *Romeinen* de tydrekening naar deze lustra inrichtte, gelyk by de *Grieken*, naar de *Olympiſche* ſpelen." —

„ In den alleroudſten tyd, dreef men ook by de *Romeinen*, den handel, en voorzag zich in zyne behoeften by wyze van ruiling, van de ééne ware voor de andere. Vervolgends gebruikte men lood, daarna koper, by gewigt, om de waarde der dingen te bepalen. Men had wel al begonnen penningen te munten, maar SERVIUS *TULLIUS was* de eerſte, die gangbaar geld deed ſlaan, het welk met de beeltenis der drie beesten by het zoenoffer gebruikelyk, getekend *was*. Sommigen hebben gemeend, dat van deze beeltenis het *Latyńſche* woord *pecunia* (van *pecus*, *vee*,) zou afkomen, doch beter van de alleroudſte gewoonte der herderen, om hunne behoeften tegen vee te ruilen." —

„ — „ Na (deze en) zoo vele (andere) heilzame ſchikkingen, was deze waardige Koning voornemens, de kroon neder te leggen, en aan het *Romeinſche* volk, door éene Gemeenebest-regeering, de genoegens der vryheid te ſchenken, onder jaarlykſche overheden, met al het gezag der Koningen

gen bekleed, doch zonder het vermogen om het zelve te kunnen misbruiken, waartoe hy, door zyne voortreflyke wetten, de beste grondſlagen gelegd had. Niettegenſtaande de ſterke afrading der Koningin TANAQUIL, op haar ſterfbed, zou hy waarſchynlyk dit edel voornemen volbragt hebben, indien zyn heilloze dood niet tusſchen beide gekomen ware." —

Wy verlangen eerlang weder een Uittrekzel te geven uit de volgende Stukken, ter welker bearbeidinge wy den Heere VAN HAMELSVELD leeven en lust toewenſchen, zoo wel als wy wenſchen dat de Eerw. STUART zynen dus verre, met zoo veel roem voorgezetten taak, niet min gelukkig volbrengen moge!

V. HOOFDSTUK.

ZAKBOEK ter bewaaring eener DUURZAAME GEZONDHEID, uitgegeven door FREDRIK HILDEBRANDT, *gewezen Hoogleeraar in de Natuur- Schei- en Geneeskunde te* Erlangen. *Uit het Hoogduitsch vertaald. Te* Franeker, *by* D. Romar *en* Is. Verwey, 1802. *gr. Octavo.* 212 *Bladz. De prys is f* 1 : 10 —

Het is waar, dat geneeskundige boeken en raadgeevingen in de handen van onkundigen hetzelfde zyn, als een mes in de hand van een kind. Zich aan de natuur over te laten, is dikwerf duizendmaal beter, en heeft minder kwaa-

de gevolgen, dan, uit de boeken, zich zelven, zonder den raad van eenen arts, een geneesmiddel voor te ſchryven, daar men volſtrekt niet in ſtaat is, om zonder de kennis der geneeskunde, over de eigenlyke ſoort of indicatie der ziekten te oordeelen. — Waren toch altoos zulke boeken uit den kring van ongeöefenden en in de geneeskunde onervarenen gebleven, menig een zou zyne gezondheid behouden, en zyne vrolyke opgeruimdheid niet verloren hebben. — Evenwel moet men dit werk van HILDEBRANDT daar van uitzonderen; het ſchryft volſtrekt geene geneesmiddelen voor, maar het doet meer, het leert op eene zeer onkostbaare wyze zyne gezondheid te *bewaaren*, en dezelve reeds wankelende, weder opterichten, terwyl het den lyder raadt, om zich in ziekte aan eenen Geneesheer terſtond toe te vertrouwen.

Zie hier den Inhoud van dit in de daad uitmuntend en nuttig Werkjen. Na de Inleiding volgen algemeene regelen ter bewaring der gezondheid. Vervolgends worden in de Eerſte Afdeeling *Regelen* opgegeven ten opzichte der verſchillende werkingen, aan welken de menſchen zyn blootgeſteld. Hoofdſt. I. *Van de lucht.* II. *Van de droogte en vochtigheid.* III. *Van de warmte en koude.* IV. *Van de ſpys en drank.* V. *Van de ontlastingen.* VI. *Van de kleding.* VII. *Van de plaatzing en het liggen des ligchaams.* VIII. *Van den ſlaap.* IX. *Van de beweging en rust.* X. *Van de werkzaamheden der ziel.* Tweede Afdeeling. *Regelen* ten opzicht der verſchillende deelen van het ligchaam zelve. Hoofdſt. I. *Over de zorg voor de oogen.* II. *Over de zorg voor de tanden.* III. *Over de zorg voor de borst.* IV. *Over de zorg voor het onderlyf.* V. *Over de zorg voor de huid.*

Hoe heilzaam en tevens natuurlyk eenvoudig de raadgevingen van onzen Schryver zyn, zullen de

de volgende voorbeelden elken Lezer doen opmerken. Bladz. 24 ſchryft hy:

„ Men zorge in zyne woon- en ſlaapkamer, en in zyn geheel huis voor de *bewaring van goede lucht*. Dingen welke ſtinkende dampen verſpreiden, afgang in een ſtilletjen, afval van groenten en vleesch, die beginnen te ſtinken zoo dra zy rotten, moeten in eene kamer, keuken of gang niet geduld, maar terſtond weggeworpen worden."

„ De woon- en ſlaapkamer moet men dagelyks *luchten*. Men opene in eene ſlaapkamer den raam, zoodra men opgeſtaan is, en laate hetzelve den ganſchen dag open ſtaan. In de woonkamer opene men toch dagelyks ook eenmaal de raamen, wanneer het faiſoen niet toelaat om beſtendig éénen open te houden. Sommige menſchen hebben eene zo weldadige natuurdrift naar friſſche lucht, dat zy zonder een gezondsheidsvoorſchrift te kennen, zonder den raad van een' Geneesheer, deeze regel volgen. Ik heb echter ook mannen en vrouwen gekend, die in geene weeken de raamen van hunne woonvertrekken, in welken zy ook ſliepen, openden, zoo dat de lucht my dikwerf by het inkomen walgde en kwalyk maakte."

„ Het is zeer nuttig, om in de ſlaap en woonkamers, door de openſtelling van twee tegen elkander overſtaande vengſters, dagelyks een ſterke *togtlucht* te maken, om alle bedorvene, byeengezamelde vuile dampen uittejagen, en friſſche lucht in te laaten. De togtlucht is ook het beste middel tegen de weegluizen, die lelyke plaag van onzindelyke woningen, welke nergens beter teeren, dan, daar het regt vochtig is, en veele onaangenaame dampen zyn."

„ Daarom zyn de kamers zonder vengſters [*Alkoven*] niet goed, en men moet de zodanigen niet zonder den grootſten nood tot ſlaapplaatzen maken."

Bladz. 45. „ *Slaapkamers* moet men in onze landen over 't algemeen niet verwarmen. Het ligchaam wordt, ook in den winter, door de gewoone bedden, en dekens warm genoeg gehouden, en men wordt, vooral aan het hoofd, te warm, als men te gelyk de warmte van het bed, en van het vuur geniet. Elk, die niet verwend is, bevindt zich beter, en ſtaat levendiger op, wanneer hy in eene koude kamer ſlieep, maar gevoelt eene laſtige bezwaardheid in het hoofd, en eene onaangenaame loomheid, wanneer hy in een verwarmd vertrek geſlapen heeft. Zelfs is het, zonder twyfel, ſchadelyk voor jonge kinderen, om in warme kamers te ſlapen, en *het komt* my, door eigene ondervinding niet onwaarſchynlyk voor, dat de neiging tot Stuipen ten deel hier uit ontſtaat, daar het hoofd, verhit zynde, den aandrang van bloed in de hersſenen veroorzaakt, en dus de hersſenen verzwakt. Zwakkelyke, en zeer gevoelige menſchen moet men aanraden, om hunne ſlaapkamers te laten warmen, om by het opſtaan niet te verkouden; anderen kunnen by eene buitengewoone groote koude (b. v. van 16° of 20°. onder *nul* van REAUMUR), eenige uitzondering maken; maar in dit geval moeten de ſlaapkamers toch ſlaauwer gewarmd worden, dan de woonvertrekken, en ſlechts zoo weinig, dat men by het opſtaan niet bekoude."

Van de *Aardappelen* lezen wy Bladz. 84. „ De Aardappelen bevatten gom, amylum, ſuikerſtof en colla, en wel in zulk eene evenredigheid, *dat* zy in het midden zyn, tuſſchen de beide ſoorten van plantvoedzel. Deze evenredigheid is, volgends de ondervinding, zoo geſteld, en de zelfſtandigheid na darze kooken, zoo luchtig, dat zy een ligt te verteren, voedende en algemeen heilzame ſpys opleveren. Noch het zuur, noch opzwellingen, noch andere bezwaardheid der verte-

ring

ring ontſtaan zoo ligt uit het gebruik der Aardappelen, als uit het genot van veele andere groenten, by een gelyk en matig gebruik. Ik heb zelfs hypochondristen gezien, die by de kleinſte hoeveelheid van meelſpys of peulvruchten, ook van ſpinagie en andere groente, ſteeds bezwaardheid der maag ondervonden, maar de Aardappelen regt goed konden verdragen."

„ Veele menſchen beſpeuren na het gebruik van gene groente zo ſpoedig weder honger, dan na het genot van dezen. De nuttigheid van derzelver gebruik wordt ook bewezen door het voorbeeld der Ierlandſche boeren (*), de Aardappelen zyn hun meest algemeen voedzel, en echter zyn zy zeer gezond en ſterk, ja niettegenſtaande hun klimaat vry van ſcheurbuik."

Van de *Melk* Bladz. 94. „ Een aanmerklyk middending tusſchen ſpys en drank is de Melk. Zy wordt in de borſten van de wyfjens der zoogdieren, na dat ze gejongd hebben, een tydlang onafgebroken afgezonderd, om de jonggeborenen te voeden, en is voor de kinderen van menſchen even zoo wel, als voor andere jongen, in de eerſte weeken en maanden des levens, het weergaêloose te en heilzaamſte voedzel. Voor elk jong dier is echter de melk der dieren van *zyne zoort*, inzonderheid van zyne *eigene moeder* de beste. De kinderen kunnen dus de melk van koeijen en geiten, lang zoo goed niet verdragen, als *vrouwenmelk*, om dat de eerstgenoemde veel minder gelykheid heeft met de beſtanddeelen der kinderen, in welken de melk echter moet veranderd worden en overgaan. By vrouwenmelk kan men nog opmerken, dat dezelve veel waterachtiger en vloeibaarder is, dan koemelk enz. en dat deze derhalven voor

(*) En die in ons Vaderland, benevens de arme lieden, niet te vergeten. d. V.

voor de zuigelingen te vet en te kaasachtig is. Daarenboven maakt het een groot verſchil, of een kind zelfs de melk uit de borsten zuigt, of met uitgemolken melk gevoed wordt. De melk, nog opgeſloten in de vrouwelyke borsten, heeft eene zekere levenskracht, welke zy, na het uitmelken door de uitwaſeming enz. van tyd tot tyd verliest. De ondervinding leert maar al te dikwerf by kinderen, welke met melk van dieren opgevoed worden, dat zy veel minder gevoed, bleeker en zwakker zyn, dan zy, die het geluk hebben om de melk der moeder te genieten. Verder leert zy, dat in 't algemeen de melk der eigene moeder beter bekome, dan de melk van een *min*, zelfs dan nog, wanneer de moeder eenigzints zwakkelyk is. Daarom vervulle toch elke moeder den zoeten plicht, om zelve haaren zuigeling te ſtillen, en late dit werk, ſlechts dan, aan eene min over, wanneer zy ziek of te zwak is, en geene goede melk, of geheel niets heeft. De *min* van eene zuigeling moet ten naasten by, op denzelfden tyd met zyne moeder gekraamd hebben, om dat het zog van maand tot maand dikker, en overvloediger van room en kaas wordt: melk van eene min, die veel vroeger, dan de moeder bevallen is, is voor het kind reeds te kaasachtig en te vet; de melk van eene min, die veel laater gebaard heeft, is voor het kind te waterig en niet voedzaam genoeg. Daarenboven moet men, by de keus van eene min, ten uiterſten omzichtig zyn, dat dezelve niet ongeſteld, noch zieklyk zy: boerenmeisjens zyn in 't algemeen de gezondſte; in groote ſteden zyn zulke meisjens, welke zich als minnen verhuuren, ſomtyds veneriek, en kunnen een kind, 't welk zy de borst geven, voor zyn geheel leven ongelukkig maken. Kan men geen gezonde min bekomen, zoo is gezonde melk van dieren altyd nog beter, dan *zieke* melk van menſchen; veronder-

ſtield

ſteld zynde, dat het dier gezond zy, en met gras, hooi of koren gevoed wordt. Men geve in dit geval den zuigelingen de uitgemolken melk zoo versch, als maar mogelyk is, het best is nog, dat men het dier telkens melke, wanneer het kind zal drinken. Men kan het gezondſte kind met oude, zuurachtige melk, in korten tyd ziek en elendig maken."

„ Voor volwaſſenen is de melk een heilzaam voedzel, offchoon dezelve te vloeibaar en verſlappend is, om tot het *eenigſt* voedzel te verſtrekken. Men weet, hoe gezond eenige landlieden, by voorb. de *Zwitzers* in die *Cantons*, alwaar ze alleen van de veeteelt leven, zyn, by hunne melkſpyzen; ik zelf heb, eenige jaaren, alleen van melk en brood geleefd, en bevond my nooit beter, dan in dien tyd. Ieder' maag kan echter geene melk verdragen, by ſommigen wordt zy zuur, en bezwaart. De oorzaak hiervan is, in ſommige gevallen, in de maag zelve, by anderen ſchynt het daaruit voort te komen, dat de menſchen wyn, fruit en andere zuuren gebruiken, die offchoon lang te vooren genoten, echter, wanneer men ze dikwerf gebruikt, de maag dermate veranderen, dat dezelve geene melk verdragen kan. Men moet derhalven, wanneer men de melk verdragen wil, zich van wyn en alle zuuren ſpeenen, en vooral niet kort voor, of na het gebruik van melk iets nuttigen, dat aanleiding geven kan tot het zuurworden van de melk; daarom vooral geen melk gebruiken na het middagmaal, omdat eenig vet, gebraden vleesch, groente enz. zelfs zonder eigenlyke zuuren, kunnen veroorzaaken, dat de melk niet wel bekomt."

„ De melk is een zeer geſchikt middel voor menſchen, welke eene zwakke borst hebben, en tot longtering geneigd zyn. Jaaren lang niets anders,

dan melk te gebruiken, heeft by hen eene voortreflyke uitwerking."

„ De melk is ongetwyfeld heilzaamst, wanneer ze nog versch en raauw is, zy heeft dan byna dezelfde beſtanddeelen, als in de levendige ligchaamen. Hoe langer zy aan de lucht blootgeſteld geweest is, des te meer heeft haare zelfſtandigheid begonnen om te veranderen, en is des te zwaarder om te verteren. Aan zuigelingen en zieken, welke de melk, als eene artzeny gebruiken, moet men de melk raauw en versch geven. Vooral moet men voor hen de melk *niet kooken* (*), waardoor dezelve aanmerkelyk veranderd wordt en zy de vluchtige aangenaam riekende ſtof, waarvan haare heilzaamheid voornamentlyk afhangt, geheel verliest."

Doch wy worden te breedvoerig. Alleen dus nog van den Slaap.

„ Gelyk veele andere dingen, zoo hebben wy *den ſlaap*, als eene behoefte, met de dieren gemeen. De werkzaamheden van onze zinlyke werktuigen, in de aandoeningen en bewegingen geduurende het waaken, put onze levenskragten reeds na *twaalf* of *agtien* uuren dermaten uit, *dat* wy moede worden, en in *ſlaap* vallen. In dezen ſtaat houdt ons dierlyk leven eenigzins op, ſlechts een geringer graad van leven, blyft, met den omloop des bloeds, en de ademhaling, over, een graad des levens zeker zoo gering, gelyk de planten hetzelve hebben; daarom is, geduurende den ſlaap, het verlies van levenskracht veel minder, maar de herſtelling duurt wegens de voeding, welke

(*) Het is een zonderling vooroordeel van ſommige moeders, welke hunne kinderen met dieren-melk voeden, dat zy meenen, *de melk moet eerst gekookt worden!* Is dan de moedermelk gekookt, welke de zuigelingen uit de borst der moeders zuigen, en waardoor zy zo uitnemend groeijen?

ke door den omloop des bloeds aanhoudt, in den slaap voort. Op deze wyze verkrygen onze werktuigen de vatbaarheid om te waaken weder: wy ontwaken dan op het gewoone uur, of door het opwekken van anderen, en blyven eenen tydlang waaken, tot dat dezelve oorzaak ons weder moede maakt."

„ Uit deze korte beſpiegeling (*theorie*) zien wy, 't geen de ondervinding leert, dat wy den ſlaap niet alleen niet kunnen miſſen, maar dat wy ook *dikwerf*, en *lang* genoeg moeten ſlaapen, als wy niet ziek of zwak willen worden."

„ Men moet naar den regel alle nachten ſlaapen. Eens, eene nacht te waaken, kan een gezond mensch niet zeer benadeelen, maar als 'er meerder ſlaapeloſe nachten op elkander en geduurig volgen, dat wordt het nadeel ſpoedig zeer aanmerklyk. Zoo worden de ſoldaaten, die veele loonwachten doen, eerder, dan anderen ſtomp. In ziekten vermoeit niets meer, dan een aanhoudend gemis van ſlaap. Hoe zeer het verzwakke, om by eenen geliefden zieken te waaken, gevoelt men dikwerf in de eerſte nachten uit liefde en bekommering niet, maar naderhand zoo veel te ſterker."

„ Een gezond volwaſſen mensch heeft, in 't algemeen aan *zes* uuren ſlaap genoeg. Maar *kinders*, om dat zy nog groeijen, en daarom minder verlies van levenskracht kunnen verdraagen, *ouden*, om dat hunne levenskracht reeds zwakker wordt, *menſchen*, die daags zeer veel arbeiden, moeten *zeven*, *agt*, *negen* uuren *ſlaapen*. *Zuigelingen* ſlaapen in de eerſte maanden des levens meer, dan zy waaken, en groeijen ſlechts dan, als zy hierin niet geſtoord worden. Oude lieden hebben eindelyk niet genoeg aan den ſlaap des nachts, maar moeten daags ook nog ſlaapen. Werkzaamheden der ziel ſchynen meer ſlaap te ver-

vereiſchen, dan ligchaamsbezigheden. Al te lang ſlaapen is insgelyks nadeelig, de, te lang buiten werkzaamheid zynde, vezelen der harsſenen, worden gebrekkig, en de menſchen loom en dom. Voorts hangt de langduurigheid des ſlaaps zeer veel van de gewoonte af, doch men kan zich niet zonder nadeel van eenen, naar evenredigheid des ouderdoms, der krachten en des arbeids, te korten ſlaap gewennen, en men moet iedereen tegen zulk eenen dwang ernſtig waarſchouwen. Niet zoo zeer *hy*, die 's nachts *doorroest*, want deze haalt zynen verzuimden ſlaap tweemaal weder in, en hem ſchaadt dat geene meer, wat hem van den ſlaap afhoudt; maar veel eer de *al te werkzaame*, die by de nachtlamp nog denkt, peinst en werkt, wanneer alles, rondom hem, reeds in zoeten ſluimer ligt, en dan met de morgenzon weder aan zyne bezigheden ſnelt. Déze al te arbeidzaame moet men ernſtig waarſchouwen; hy zal den tydwinst niet uithaalen, dien hy meent, omdat hy voor den tyd oud en zwak, misſchien na weinig jaaren ziek en voor zyne bezigheden ongeſchikt zal zyn."

„ Ongetwyfeld is het natuurlyker en *heilzaamer* voor ons, om 's nachts te ſlaapen en over dag te waaken, dan gelyk de uilen en vleermuizen dit om te keeren: ook is het natuurlyker en heilzaamer met het begin des nachts zich ter rust te begeven, en by het aanbreeken der dag weder op te ſtaan, dan tot na middernacht te waaken, en tegen den middag nog in de veêren te liggen"

De *middagſlaap* is onnodig voor gezonden, veele duizend menſchen blyven, by eenen genoegzaamen ſlaap des nachts, zonder middagſlaap gezond en ſterk, offchoon men zich zoo zeer aan dezen ſlaap gewennen kan, dat men alle middagen na het eeten onweerſtaanbaar moede, en tot den ſlaap geneigd wordt. Dan voor zwakken, ma-

magteren, zieken is een dagelyks middagslaapjen dienstig ter bevordering van hun herstel."

De Schryver zegt in zyne Voorreden: „Het Boek is in de eerste plaats voor beschaafde menschen, vooral voor zulken, die geene artsen zyn, en dan ook voor toekomstige Geneesheeren bestemd. Hy verzoekt aan Volksleeraars, Opvoeders en Artsen, die het lezen, om in hun onderwys en gesprekken deszelfs voornamen inhoud ook onder de laager standen te verbreiden en mede te deelen."

Wy stemmen voor ons gaerne in dit verzoek, en om zoo veel in ons is, daar aan te voldoen, pryzen wy dit nuttig Boek ten sterkste aan onze Lezers aan.

VI. HOOFDSTUK.

PROEVEN van GEESTELYKE ODEN en LIEDEREN, uitgegeven door AHAZUERUS VAN DEN BERG. *Te* Utrecht *by* J. van Schoonhoven, 1804. 120, 119 *en* 123 *Bladz gr. Octavo. De prys is f* 2:12—

Dit is eigenlyk eene vernieuwde en verbeterde uitgave van eene Proeve of verzameling van Geestelyke Oden en Liederen, vóorheen by wylen de Weduwe J. VAN SCHOONHOVEN uitgegeven. De Eerw. VAN DEN BERG heeft by deze uitgave gezorgd om de klagten over de kleinheid van den letter, waarmede de voorige uitgave gedrukt was, weg te nemen; thans is het Werk met eene grooter letter en zeer zindelyk en net gedrukt.

De

De meesten dezer Oden en Liederen zyn vertalingen en vrye navolgingen van beroemde Hoogduitsche Dichters; enkele weinigen zyn van den Heere VAN DEN BERG zelven oorspronglyk. Zy ademen allen godsvrucht en deugd, en pryzen zich aan alle Godsdienstbeminnaars, die zich verlangen te bemoedigen, op te beuren, in geloof en vertrouwen op GOD in CHRISTUS te versterken en te bevestigen, ten sterksten aan; over het geheel zyn de Oden en Liederen vloeijende en deftig van styl en taal; dus aan de vereischten van zoodanige Dichtstukken volkomen voldoende, te meer daar zy den middenweg voorzichtig houden tusschen het hoogverhevene en het laage der Poëzy.

De voorige verdeeling in drie Deelen *is ook in* deze uitgave behouden, en de Eerw. VAN DEN BERG geeft ons hoop, dat 'er nog wel een vierde Deeltjen zou kunnen volgen. Zyn Eerw. is, in den tegenwoordigen tyd, werkzaam aan het verzamelen van Gezangen, die hy, aan zyne medegemagtigden, tot de verkiezing van Liederen voor ons openbaar Kerkgebruik, meent voor te leggen, om, het gene hun daar in geschikt mogt voorkomen, daar uit te kiezen. Hy *twyfelt derhalven* naauwlyks, of daar zullen wel *eenige eigene* opstellen of vertalingen van zyne hand, of ook wel verbeteringen van zeer oude Liederen overblyven, die in het laatste Deeltjen plaats zullen kunnen vinden.

In de Voorreden voor het Eerste Deeltjen, waar de Dichter van het belangryke en nuttige van zoodanige Geestelyke Oden en Liederen *spreekt*, meldt hy *Bladz.* XXIX de volgende merkwaardige *Anecdote:*

„ De uitgever kan zich by deze gelegenheid niet onthouden, om, op het gezag en met het uitdrukkelyk verlof van den beroemden Utrechtschen Hoogleeraar BONNET, eene anecdote te verha-

halen, betreffende den waereld vermaarden Wesseling, deszelfs Schoonvader. Deze groote Man, die zeker zoo veel wist, van de alomgeprezene schriften van de vermaardste Mannen, uit de oudheid, als iemand anders, en mogelyk meer, lag op zyn sterfbedde en was kort by zyn einde. En wat denkt men wel, dat dezen geleerden en oordeelkundigen kenner, deezen onvergelyklyken kunstrechter van schoone schriften, in die geduchte oogenblikken, uit al den onafmeetbaren voorraad van zyne kundigheden, tot aangenaamheid en vertroosting verstrekt hebbe? Hy repte noch van Pindarus, noch van Horatius, noch van eenigen ouden of later odendichter, hoe beroemd die ook wezen mogt, één woord: en toen hem alle andere dingen, die anders het vermaak van wyze en geleerde menschen plegen te zyn, ontvallen waren, toen vond hy alle zyne vertroosting in — een eenvoudig, zeer verouderd Hoogduitsch liedeken van Nicolaas Herman, 't welk begint:

Wann mein stündlein vor handen ist.

't Is hetzelfde liedeken, waarvan de vertaling, volgens de verbeteringen van den Heere Schmidt, op de 1ste bladzy van deze proeven te vinden is. Zelfs geen styve woordvoegingen, geen ongemeen harde samentrekkingen of uitlatingen waren hem tot eenigen hinder. Hy smaakte alle de zoetigheid en vertroosting van de heuglyke waarheden, die in dat gezang, op eene wel verouderde, maar evenwel zeer bevallige en innemende wyze, worden voorgedragen. Hy zei het uit zyn geheugen op, en byna van elk bemoedigend woord, dat'er in voorkomt, scheen hy al de kragt te gevoelen: en toen hy kwam aan het begin van het 3de vers:

Ich

Ich bin ein glied an deinen leib,
Des tröſt ich mich von hertzen:

toen ſcheen hy geheel en al verrukking en in 't genot van dezen troost verliet hy het aardſche.— Een geval van dezelfde natuur, betrekkelyk tot het ſterfbedde van wylend den braven *Utrechtſche* Godgeleerden VOGT, verhaalt de Heer *Vos*, in zyne lykreden op denzelven; alwaar men met aandoening lezen zal de zielvertroostende kracht van een eenvoudig Hoogduitsch liedje op het hart van dien geleerden Man, in zyne jongſte oogenblikken."

„ Van zoo veel vertroostend vermogen zyn de waarheden van het Christendom, zelfs voor groote en geleerde Mannen, en zo geſchikt zyn wel opgeſtelde geestelyke gezangen, om de waarheden recht van pas en met levendigen nadruk te herinneren. SCALIGER zeide, hy mogt liever maker van zekere Ode van HORATIUS, dan Koning van *Arragon* wezen: maar van geestlyke liederen, die tot zulke nuttige gebruiken dienen kunnen, hoe eenvoudig ook en hoe verzeht zy by zeker ſoort van lieden, die meenen dat zy zeer wys zyn, wezen mogen, zou men met GELLERT liever de maker willen wezen, dan van alle de oden van PINDARUS en van HORATIUS (*)."

Wy plaatſen hier het in dit bericht gemelde *Liedeken*, het eerſte in dezen bundel, onder den tytel:

VERTROUWEN IN DEN DOOD.

Ga 'k eens, by 't vallen van myn lot,
Den weg des doods in vrede,
Zoo gaat gy zelf myn Heer en God,
Met uw genade mede!

Zyt

(*) Zie GELLERT, *Geiſtliche Oden und Lieder*, in de *Voorrede*, bl. v.

Zyt gy myn toevlucht ſteeds geweest;
Ook nu beveel ik u myn geest:
Gy zult hem wel bewaaren!

't Is waar, myn ſchuld is veel te groot,
Maar dat doet my niet ſagen,
Al wacht ik, in den laatſten noód,
Nog veel gewetenſlagen;
Aan uwen dood zal myn gemoed,
En aan uw Godlyk offerbloed,
Met zoete vreugd, gedenken.

Ik ben uw lid, gy zyt myn hoofd:
Noch engel, dood, noch leven,
Niets dat my ooit myn Heiland rooft:
Gy hebt me uw woord gegeven!
Al ſterf ik nu, ik ſterf den Heer;
Gy zelf hebt my het leven weer,
Door uwen dood, verworven.

Om dat gy uit het graf verreest,
Zal ik ook eens verryzen;
En, waar gy my een erfdeel weest,
Verheerelykt u pryzen.
Dan kom ik by u, in uw ryk,
En leef met u onſtervelyk:
Daarop ontſlaap ik blyde.

Waar is uw prikkel dan, o graf?
Waar dan uw roof, o zonden?
Hier leg ik myne wapens af,
Na zoo veel ſtryd en wonden!
En is myn doodſlaap eens volbragt,
Zo wekt gy my, door uwe kracht,
O Jesus, *voor den Hemel!*

Wy plaatzen hier nog een fraai Lied van de hand des Eerw. Uitgevers, *Bladz.* 36. III. Deel.

ROEM DER ZALIGHEID.

Bergen en rotſen, zy moeten eens wyken!
Hemel en aarde, zy zullen vergaan!
Al, wat van ſtof is, zal wis eens bezwyken!
Niets van dit alles kan eeuwig beſtaan!

Ik echter, ik zal onſterfelyk leven!
Ongeval, onderdom, krankheid noch pyn,
Vyand, noch duivel, noch dood doet my beven;
Niets dat my immer berooft van myn zyn!

Dat is myn roem en myn troost in myn lyden;
Als eens deze aard en de heemlen vergaan,
Dan zal een eeuwig geluk my verblyden,
Dan breekt de dag myner zaligheid aan!

Dan vaar ik op, om voor eeuwig, hier boven,
God, op zyn troon, en myn Heiland te zien;
Hem, met de ſerafs en cherubs, te loven,
Hem myn gezuiverde hulde te bien!

Zaligheid! eenige hoop van myn leven!
Al myn verwachting en troost hier op aard!
Alles, wat my deze wereld kan geven,
Hemel en aard, zyn my niets by u waard!

Laat zich een vorst in zyn grootheid verblyden;
Dat hy zyn heil zonder wederga noem:
Nooit zal ik hem al die roemſtof benyden,
Zaligheid, zaligheid, die is myn roem!!

Zaligheid, ſchat, die geen dieven ooit ſtelen!
Zaligheid, vreugd, die geen ſterveling kent!
Zaligheid, eer, daar geen boozen in deelen!
Eeuwige zaligheid, nimmer aan 't end!

Ziell

Ziel! toon het ſtof dezer aard uw verachting!
't Is u te laag, te gering, wat ze omvat.
Denk liever ſteeds aan uw blyde verwachting.
Styg ſteeds omhoog tot uw God en uw ſchat.

Hebt gy ſteeds rusteloos zwerven en lyden,
Hier van uw wieg tot uw graf, voor uw deel!
Hy die eens hoopt op een eeuwig verblyden,
Acht al dat lyden en zwerven niet veel.

Nog maar een poosje geleên en gezwerven,
't Pad is niet lang en de ſtryd is niet zwaar:
Dan is men bly in den Heere geſtorven,
Dan is, myn ziel! uwe zaligheid daar!!

VII. HOOFDSTUK.

REIZEN door de HOLEN des ONGELUKS en verblyven der elende, van K. H. Spiess. *Derde Deel.* Haarlem, *by* Fr. Bohn, 1803. 254 *Bladz. gr. Octavo. De Prys is f* 1—16—

Met dit Deel is dit Werk van Spiess volledig, het welk in treurige verhaalen, de rampen des menschlyken levens voordraagt; verhaalen, welke als waare gebeurenisſen worden opgegeven, en welke, in de daad, tot gewigtige lesſen en belangryke zedenlyke aanmerkingen ſtoffe in overvloed aan de hand geven. *Het noodlottig leven van* Willem Godfried S..* *Een Leugen uit trotsheid zwaar geboet;* en Frederik, *of ellende zonder misdryf;* deze drie verhalen maken den inhoud van dit Deel uit.

Het noodlottig leven van Willem Godfried S..* leert, welke de gevolgen zyn kunnen van

te ſtrenge en onverſtandige opvoeding. De Schryver zegt, in zyne Inleiding tot dezelve:

„Ene begane fout oprecht te bekennen is de halve verbetering! Dit zegt het ſpreekwoord en leert de Gouverneur aan zynen kwekeling. — Openhartige bekentenis van ene begane fout is gehele verbetering, neemt alle ſtraf weg, en wekt ter beloning vergeving en vergetelheid van het misdrevene op. Zo zoude ik leren, indien ik vader was, of by dezen of genen de plaats van vader bekleden moest. Ik zou elken morgen, en lederen avond deze uitgemaakte waarheid mynen kinderen voorhouden, en 'er my by elke gelegenheid met de ſtipſte gemoedelykheid naar gedragen; elke fout, ze mogt ook nog zo groot, nog zo gewigtig zyn, zou door my niet berispt, niet geſtraft, maar geheel vergeten worden, wanneer of voor of by de ontdekking, 'er ene rondborſtige bekentenis en een getrouw verhaal der omſtandigheden plaats had. Het groot, onberekenbaar voordeel van deze handelwyze valt ten ſterkſten in het oog. Daardoor zou ik de neiging en de zwakheden myner kinderen te weten komen; ik zou zien, hoe zy gehandeld hebben, en zou hen nu kunnen onderrichten, hoe zy hadden behoren te handelen, ik zou hen by gelegenheid in dergelyke omſtandigheden plaatzen en in het geheim waarnemen kunnen, of de verzoeking nog op hen werkt? of zy 'er tegen kampen, of zy dezelve weerſtaan en van myne leſſen gebruik maken."

„Elk vader, elk opvoeder, die dezen gewigtigen regel niet in het oog houdt, maar alle overtredingen van zyn kind of kwekeling met geſtrengheid ſtraft, en aan hetzelve geen middel overlaat, waardoor het de verdiende ſtraf ontgaan kan, maakt het tot een huichelaar, verleidt het tot nieuwe en nog grotere misſtappen, die het alleen doet, om de kleineren te verbergen, en de zekere ſtraf te kun-

nen

nen ontgaan De dief zou misschien niet gestolen, de moordenaar misschien niet gemoord hebben, indien zyn gestrenge vader hem niet in de waan versterkt had, dat alleen ene overtreding, die bekend wordt, maar niet ene, die verborgen en geheim blyft, straf ten gevolgen heeft. De volgende, uit echte kriminele akten overgenomen, geschiedenis zal deze waarheid op nieuws bevestigen."

De noodlottigheden van Willems leven hadden haren oorsprong uit de strenge handelwyze van zynen vader, en kunnen van een gevoelig hart niet zonder deelneming, gelezen worden.

Het tweede Verhaal: *Een leugen uit trotsheid zwaar geboet*, leert ons door het voorbeeld van eenen Heer L.... welke vreeslyke gevolgen een leugen, enkel uit trotsheid gesproken, na zich kan trekken. De Heer van L... die door eenen eerlyken en nyveren koophandel schatten gewonnen en zich eenen aanzienlyken welvaart verkregen had, liet zich door ydele trotsheid vervoeren, om in tegenwoordigheid van aanzienlyke Hovelingen op zyn geld te pogchen, en hetzelve boven de waarheid op te geven. Deze ydelheid gaf aan deze Hovelingen aanleiding, hem lastig te vallen, om hun geld op te schieten, boven zyn wezenlyk vermogen, en, liever dan den schyn te hebben, dat hy zich aan leugen of grootspraak had schuldig gemaakt, stak hy zelf zich in schulden, en viel in handen van bedriegers, enz.

„Voor den denker en waarnemer" zoo schryft Spiess *Bladz.* 208. „moet voorts deze kleine geschiedenis ten uitersten merkwaardig blyven. De ongelukkige L— arbeidde in den aanvang rasteloos, maar ook by uitstek gelukkig. Ene kleine, onbeduidende, door trotsheid ingegeven leugen wierd de oorzaak en eerste aanleiding van zyn ongeluk, en bragt hem eindelyk tot ene onschuldi-

ge, maar ook ſchandelyke dood. — Als zulke kleinigheden in ſtaat zyn het vastgevestigd geluk van een man om verre te werpen — — wie kan dan nog zeggen, dat hy zeker ſtaat en nooit vallen zal? Wie kan dan nog den ongelukkigen gevoelloos en zonder mededogen aanzien, en daarby vast verzekeren, dat hy ook niet even als dezen, eenmalen elendig en veracht onder de gelukkigen zal omſluipen? Men vordert zo geern medelyden en verſchoning, wanneer men ongelukkig; en wanneer men gelukkig is, weigert men te zo ligt. Zult gy medelyden en verſchoning ook nog verder blyven weigeren, wanneer ik voortga, u te overtuigen, dat ook gy eens gebrek zoudt kunnen hebben, aan het geen gy den ſtervenden zo hardnekkig ontzegd hebt? *Gedenk te ſterven!* Deze gewigtige ſpreuk hoorde ik reeds dikwerf, las ze nog meermaalen in godsdienſtige geſchriften, zelfs voor openbare gebouwen, en in de vertrekken van levenden; maar ene andere, even zo wigtige en misſchien nog belangryker hoorde en las ik maar zeldzaam, zy is deze: *voor den dood is niemand gelukkig.*"

Het derde verhaal is roerend; *de* FREDERIK, *die* 'er het onderwerp van uitmaakt, *wordt eerst*, door aanhoudend geluk, ten hoogſten top van rykdom en eere verheven, zoo *zelfs* dat hy de gunſteling wordt van zynen Vorst. Onſchuldig valt hy in deszelfs ongenade, en moet zyn Vaderland ruimen; by den vorst, in wiens land hy zich begaf, en die met zyn Vaderland in oorlog was, van verraad verdacht gemaakt, wordt hy eenige *jaaren*, als een Staatsgevangen, in de veſting opgeſloten en bewaard. Eindelyk zyne onſchuld blykende, wordt hy ontſlagen, en ſnelt naa zyne huisvrouw, die hem bemind, en by welke hy eenen zoon had; maar deze vindt hy, door misleiding, hertrouwd, en moeder van andere kinderen. Nu verbergt hy zich

zich met zynen zoon op het land, en zoekt zynen troost in de vergetelheid.

De volgende zedenles wordt door Spiess, als eene Inleiding tot deze geschiedenis, aan het hoofd derzelve geplaatst.

„Wat zyn de menschen? Een speelbal van het geluk en ongeluk. Dezen werpt het dikwerf onverdiend in de hoogte, terwyl het genen dikwerf zonder iets misdaan te hebben in den schrikkelykſten afgrond ſtort. Wy draaijen en wenden ons om het eerſte te vatten en het laatſte te ontwyken. Iedere glans begochelt ons oog; iedere donkere wolk ſchrikt ons terug. Wy ſpelen als knaap en jongeling, als man en grysaard! Eerst op het doodbed wordt het ons helder, en wy zien te laat in, dat wy alleen met zeepbellen der inbeeldingskracht ſpeelden, en den diamant niet achteden, die in de overige krachten der ziel verborgen lag. Kort zyn de dagen van ons leven, en toch verbeuzelen wy ze in het zorgeloos genot, of brengen ze al kermende werkeloos door in de verblyven des jammers! Weinigen achten ze, weinigen genieten ze wysſelyk! De avond komt, en wy ſluimeren in zonder verdienſte, zonder naklank van echten roem. Voorbeelden, zegt men zyn leerryk en goede waarſchuwingen; ik geloof het niet, want anders zouden menſchen, wien ene goddelyke eigenſchap, de rede, ten deel wierd, niet in talloze menigte naar den top van een rots opklauteren, waarop 'er altyd maar één ſtaat en waarvan deze door den naastvolgenden in den ſchrikkelykſten afgrond geſtort wordt. Zy zien het en geven 'er geen acht op! Zy horen het en willen het niet horen! Nu dan beuzelt en ſpeelt voort tot in de eeuwigheid, wier voorhang nog geen ſterveling heeft opgeligt, wier genot nog geen onſterflyke verried!"

VIII. HOOFDSTUK.

VERZAMELING van REDEVOERINGEN, uitgeſproken by de onderſcheidene Departementen der Bataafſche Maatſchappy tot Nut van 't Algemeen, in het Gewest Friesland. *Iſte Stukje. Te* Sneek *by* G. van Gorkum, 1804. 67 *Bladz. gr. Octavo.*

Men had reeds in Juny 1803 by een Bericht van Intekening, aangekondigd het voornemen, om eene verzameling in het licht te geven van Redevoeringen, uitgeſproken in onderſcheidene Departementsvergaderingen der Bataafſche Maatſchappy tot Nut van het Algemeen. Thans hebben wy daar van het eerſte Bundeltjen voor ons liggen, het welk drie Redevoeringen bevat, I. M. J. ADRIANI, *de noodzaaklykheid tot de ontwikkeling en oefening der Ligchaamskrachten, by de jeugd in de Scholen, betoogd.* II. H. W. C. A. VISSER, *over de verpligting van elk Lid der Maatſchappy tot Nut van 't Algemeen, om, ter bevordering der verlichting, welke de Maatſchappy onder alle ſtanden des volks zoekt te verſpreiden, deze verlichting daar toe het eerst by zich zelven te bevorderen.* III. F. W. FEENSTRA, *de Letteroeffeningen als nuttige Uitſpanningen beſchouwd.*

Wy willen kortelyk van elk dezer Verhandelingen ſpreken. De eerſte van den Wel Eerw. M. J.

J. ADRIANI, in het *Heerenveensche* Departement, heeft ten oogmerk, om aan te prijzen de ontwikkeling en oefening der ligchaamskrachten by de Jeugd in de Schoolen; welke by de oefening en beschaving der geestvermogens gevoegd kan worden. Welke ligchaams-oefeningen hy bedoelt, zegt de Redenaar *Bladz.* 1.

„ Welke zyn nu die Ligchaamsoefeningen, die zoo een gelukkigen invloed kunnen hebben op de vorming en beschaving van het hart? zal men mooglyk vragen, en hoe kan deze invloed bewerkt worden? In 't gemeen behoort hier toe alles, wat het ligchaam van een kind gezond, vlug en sterk doet worden, en de vrolykheid aankweekt en bevordert; dit laatste verdient, vóór alles de zorg van hem, die het welzyn der jeugd na aan 't harte gaat, wyl de vrolykheid en blygeestigheid, volgens de sierlyke uitdrukking van een beroemd menschenkenner (*), eene bloem uit Eden is, die van zelve ontluikt, maar in heuren tederen bloei dikwerf door een ligten wind, door een enkelen ademtocht voor altyd worde geknakt, en het zeker is, dat een vrolyk kind, zonder kunst, een vergenoegd en gelukkig man zal worden. Men ziet, dat de natuur als van zelve de kinderen leidt tot het oefenen van hun ligchaam, wanneer ze maar niet door onnatuurlyken dwang hier in verhinderd wordt (†). Kinderen, vooral jongens beproeven al rasch hunne krachten in het loopen, springen, worstelen, klimmen, opbeuren of voortslepen van lasten en, wat dies meer is, — dan deze natuurlyke bewegingen en oefeningen kunnen en moeten, door kunst en lering, meer geëvenredigd worden naar de krachten en behoeften van het kind."

„ Zulke

(*) H. P. STURZ, t. a. p. p. 441.
(†) NIEM. t. a. p. p. 42 vv.

„ Zulke Oefeningen des Ligchaams hebben, wanneer zy onder het beſtuur en opzicht van een verſtandig man wél worden ingerigt, een ontegenſpreeklyken invloed op de verbetering van harten zeden; — wekken van den éénen kant de roem en eerzucht, die ſcherpe prikkel tot goede, grote en edele daden, in het kind op, zy temperen van den anderen kant de driften, welke die eerzucht tot lage eigenbaat zouden kunnen doen ontaarten — kweken zy van den eenen kant in het hart der jeugd aan, een gevoel van eigene waarde en kracht; zy matigen dit gevoel weder, door het bezef, dat de een den anderen oogenblikkelyk tot hulp nodig heeft — wordt ſomtyds de eigenliefde geſtreeld, wanneer men zich in het worſtelen, in een wedloop of diergelyke als overwinnaar ziet; op een anderen tyd wordt het geduld en de gelatenheid op den proef geſteld, wanneer men daadlyk overwonnen wordt — zou in het een geval ſomtyds misbruik van magt kunnen plaats hebben; de vrees voor naderhand te zullen onderleggen zal van zelve de edele zachtmoedigheid doen geboren worden, welke hem zoo met zyn makker doet handelen, als hy zelf in diergelyk geval wenscht behandeld te worden. — Behalven deze goede hoedanigheden worden ongewyfeld de gezelligheid, vriendelykheid, zachtzinnigheid, edelmoedigheid, zedigheid en meer andere, door verſchillende ſpelen, vermaken en oefeningen der jeugd, by uitnemendheid bevorderd; te meer, wanneer het voorbeeld van den opziener, of leermeester, daar toe veelvuldige aanleiding geeft, gelyk hy zeker by elke oefening of ſpel de voorganger en beſtierder moet zyn."

Elk zal de beſcheidenheid van den Redenaar pryzen, die zyne Verhandeling dus beſluit:

„ Zie daar, M. V.! eenige losſe gedachten, welke echter, zoo zy eenigen byval en goedkeuring

ring mogen vinden, nader behoorden ontwikkeld en beschaafd te worden; gedachten, welke zich als plotsling en ongezocht aan mynen geest opdeden, over een onderwerp, dat ik aan de nadere overweging van elken kindervriend, die de vorming van ligchaam en geest by de jeugd als eene uiterst belangryke zaak beschouwd, om door beide op de verbetering des harten te werken, niet ernstig genoeg kan aanbevelen — Vinden echter deze myne gedachten genen byval, of worden ze als ongegrond beschouwd, zoo is 'er niets meer verloren, dan dat ik eenige uurtjes, van myne gewone bezigheden afgezonderd en tot opstellen van deze verhandeling bepaald, nuttiger had kunnen besteden; en dat ik den tyd, welke uwe aandacht my heeft vergund tot het uitspreken derzelve, heb misbruikt, daar ik u mooglyk, door een ander onderwerp te kiezen, nuttiger en aangenamer had kunnen bezig houden — en in dit geval verzoek ik uwe gunstige verschoning."

De Tweede Verhandeling van den Eerw. H. W. C. A. Visser, uitgesproken in het Departement *Hindelopen*, dringt aan, en zulks met het grootste recht, op de verplichting van elk Lid der Maatschappy tot Nut van 't Algemeen, om de verlichting, welke hy wil verspreiden, het eerst by zich zelven te bevorderen. „Aan wien, zegt de Redenaar, blyft dan deze gewigtige taak, de verlichting, welke hy in het 1ste deel zyner Verhandeling beschreven had, aanbevolen? — Aan wien?? Aan den edeldenkenden vriend der deugd, die zynen pligt naar Jesus Euangelie leert, en dien getrouw blyft — al bragt hem dezelve ook den dood en het verderf aan! — Aan Hem, die, den eeuwigen *Regeerder* der menschen eerbiedigende, zyner onsterflykheid bewust, *op aarde* zaait, om in eeuwigheid te oogsten!"

„ 1. Bewust van de heilzaamheid zyner begin-

se-

felen, tot verhoging van de zedelyke waarde der menschen, is het zyn hoogste wensch, dat alle menschen, dat elk zedelyk wezen zoo handele, gelyk hy handelt. (En *daar toe door verlichting en beschaving zyner medemenschen werkzaam te zyn* — dit oordeelt hy te recht de vervulling zyner pligten te zyn?"

„ 2. Werken voorbeelden krachtig op den mingeoefenden burger — hoe heilzaam zal dan de indruk zyner raadgevingen, lessen en pogingen ter verlichting zyn, waar mede zich zyn eigen voorbeeld zoo zichtbaar paart? Met hoe veel vertrouwen zal hem de mingeoefende horen; zyne pogingen ombelzen; zynen raad opvolgen."

„ 3. En *welk een heilzame invloed zal deze bewustheid op zyn eigen hart hebben?* wanneer hy hier of elders één schadelyk vooroordeel overwonnen — één zielverpestend wanbegrip uitgeroeid — één nuttige inrigting tot stand ziet gebragt — gewis! dan laat hy gaarne den *loszinnigen* het vermaak der wellust — den *wellevenden* de onverdiende achting der menigte — den *kloekzinnigen* het voordeel der schyndeugd!"

„ En — ontspruit 'er uit zyne welberadene pogingen geen greintje menschengeluk — ook dan nog zal de bewustheid van aan God en zyn geweten getrouw te zyn geweest, hem pal doen staan als een rots by de miskenning, laster en vervolging zyner medemenschen!"

„ Het misdryf moge, ten throon verheven, den scepter zwaaiende, hem aangryzen. — een onweêr van dood en verderf dreigende wolken moge boven zyn hoofd samenpakken — ook dan blyft de vriend der deugd — aan God gelovende — op de onsterflykheid hopende, geleid door zyn geweten, alle ramp ten trots — zynen weg bewandelen! Ook dan nog werkt hy ter verlichting en beschaving zyner medemenschen, zo lang het

dag

dag is, waarin hy werken kan, en blyft op zyn hoefslag rustig staan, tot hy afgelost wordt door de Godlyke voorzorg zyner hemelschen Vaders, om het loon, der deugd in de eeuwigheid te genieten."

De derde Verhandeling van P. W. FEENSTRA, uitgesproken in het Departement *Sneek*, beschouwt de Letter-oefeningen als nuttige uitspanningen, en wel dus, dat hy 1. aantoont, hoe geschikt de Letteroeffeningen zyn, ook in den kring, waarin ze onze Maatschappy bepaalt, om een strelend vermaak, eene aangename uitspanning te verschaffen; en hoe juist onze pogingen ter bevordering daarvan kunnen dienen: En vervolgens

„ 2. Hoe groot een waardy in het bevorderen van zulk een volksvermaak ten nut van 't Algemeen gelegen is."

En maakt, by het slot zyner Redevoering, *Bladz.* 65 dit besluit op: „ Dus, M. V.! mag ik uit alle deze bedenkingen besluiten, dat de boek- en kunstoeffening, die onze Maatschappy tracht te bevorderen, tot het verleenen van een strelend vermaak, van een geliefkoosde uitspanning alzints geschikt; ons maatschaplyk pogen, tot bewerking van dat vermaak, uitnemend dienstig, en dat deze vermaaklyke, deze innemende aanpryzing der Letteroeffeningen, voor het hart en de zeden van jongen en ouden, van de grootste waarde is? O! Hoe hartlyk moet het alle rechtschapen menschen verblyden, van gelegenheid te mogen vinden; welk een lust en vrolyke vlyt moet ons steeds bezielen, om aldus werkzaam te zyn tot nut van 't Algemeen. — Een arbeider, die niet weet dan van werken en het ligchaam te verzorgen; een bygelovige, die bang is, dat zyne kinderen te wys zullen worden; een domoor, die niet wil dat zyne kinderen meer weten dan hy zelf; een geldgierige, die geen smaak, geen ziel heeft

dan

dan voor winst en geld: Deze en zulke mogen onze pogingen verachten, als waren zy tot niets nut, of hadden zy niets boven 't oude vooruit. Maar zoo ik my niet jammerlyk bedriege, zullen alle brave ouders, die het geluk hunner kinderen, alle liefderyke menschen, die het heil hunner natuurgenoten, der onvermogenden hartlyk wenschen, gaarne eenige moeite en kosten besteden, om hun in nutte kunsten en wetenschappen grondig te doen onderwyzen, al ware het ook alleen, om hun door zulke vermaken van veel kwaads te weerhouden, en ongemerkt iets goeds te leren. — Het onderwys en het aankopen van de nodige boeken, door onze Maatschappy zoo laag in prys gesteld, zal nooit zoo veel bedragen als een losbol, een ligthart in weinige avonden kan doorbrengen, terwyl hy dan tevens ligchaam en ziel bederft. O! Hoe nuttig is het, de kinderen iets goeds, maar hoe noodzaaklyk dan ook, om het op een goede behaaglyke wyze te laten leren." —

Over het geheel behagen deze Verhandelingen door derzelver eenvoudigheid en *duidelykheid*, en kunnen eene niet onnutte en *onvermaaklyke lektuur* opleveren.

IX. HOOFD-

IX. HOOFDSTUK.

De LENTE, een Gedicht, naar 's Hoogduitsch van E. C. VAN KLEIST, *vertaald door* W. E. DE PERPONCHER. *Tweede Druk. Te* Utrecht *by* J. van Schoonhoven, 1804. 77 *Bladz. Octavo. De prys is f — 10 —*

Een bevallig Dichtſtukjen in *Proſa* of onrym vertaald, het welk ongemeene ſchoonheden bevat. De Dichter is de Heer EWALD CHRISTIAAN VAN KLEIST, van wien wy in het Voorbericht van den Heer PERPONCHER, de volgende Byzonderheden lezen, welken wy belangryk genoeg oordeelen, om ze ook aan onze Lezers voor te dragen. „ Het Dichtſtukje," dus ſpreekt de geachte Vertaler, „ dat ik mynen waarden Leezer thans aanbiede, kwam in *Duitschland*, in 't Jaar 1749, te voorſchyn. De Schryver deszelven, de Heer EWALD CHRISTIAAN VAN KLEIST, voor wien ook nog 't laate Nageſlacht het Veil der Dichteren, onder de Lauweren des Krygshelds vlechten zal, werd den 5den Maart des Jaars 1715, te *Zemlin* in *Pommeren*, uit een Edel en Roemrugtig Geſlacht geboren. Na zich alvoorens, op de Hooge School te *Koningsbergen*, met ongemeene yver, in de Regten, Wysgeerte en Wiskunde, te hebben geoeffend, verreisde hy na *Denemarken*, om zyne bloedverwanten aldaar te bezoeken, en werd door dezelve overgehaald, om zich in dat Ryk neêr te zetten."

„ Eenige

„ Eenige reizen te vergeefsch, naar een, aan zyne verſtandelyke begaafdheden en vorderingen in de zo evengemelde Weetenſchappen, beantwoordend Ampt geſtaan hebbende, begaf hy zich in Deenſchen Krygsdienst, en begon zich terſtond op de Weetenſchappen die tot de Krygskunst behooren, met denzelfden yver, als eertyds op de Rechten, toe te leggen. — Doch toen in 't jaar 1740 de groote FREDERIK den troon van *Pruiſſen* beklom, liet hy zich aan dien Vorst voorſtellen, en werd als Luitenant, by 't Regiment van 's Konings Broeder, Prins HENDRIK, geplaatst. In deeze hoedanigheid heeft hy by de Veldtogten, die de vyf eerſte Jaaren des Pruisſiſchen *Monarchs* vereeuwigen, bygewoond; en beſteedde dezelven, om de leerſtellige grondregelen der Krygskunst, in dewelke hy zich geduurende den Vredens-tyd geoeffend had, nu met de ervarenis in het Veld te vergelyken; en zich daar door alle de kundigheden, die in een volmaakt Krygs-Overſten vereischt worden, te verwerven."

„ Den Tyd, dien deeze gewichtige bezigheden hem ter uitſpanning overlieten, was hy gewoon, gedeeltelyk aan de Dichtkunst te wyën, en gaf, in 't Jaar 1749, (wanneer hy tot den rang van Kapitein opgeklommen was,) zyn Dichtſtuk over de Lente, en in 't volgende Jaar nog verſcheide kleiner Dichtſtukjes, in 't licht."

„ Voor den aanvang van den zevenjaarigen Oorlog, werd hy door den Koning, benevens eenige andere Officieren, tot Dischgenoot van den jongen Prins FREDERIC WILLEM, toenmaals te *Potsdam* zyn verblyf houdende, verkooren. — In 't Jaar 1756 werd hy tot Majoor by 't Regiment van HAUSEN aangeſteld, en terwyl hy met hetzelve te *Leipzig* in bezetting lag, vervaardigde hy wederom verſcheide nieuwe Dichtſtukjes, die in 't Jaar 1758 uitgegeeven zyn. — Na den Veldſlag by *Rosbach*

bach, vertrouwde de Koning hem, by een eigenhandig bevel, het opzicht toe, over 't groote Hospitaal, te *Leipzig* aangelegd; en by deeze gelegenheid, werd zyn menschlievend character, door de zieken en verwondden van beide de oorlogende partyen, en zyn onbaatzugtig gedrag, door alle de inwooners der Stad, eenstemmig geroemd."

„ Na zich in den Veldtogt des Jaars 1758, met zyn Bataillon, vooral by gelegenheid van den optogt der Oostenrykſche Armee tegen *Dresden*, met veel lof te hebben gekweeten; trok hy, in 1759, met het leger van Prins HENDRIK naar *Frankenland*, en woonde aldaar alle deszelfs verrigtingen by; tot dat hy, met het Corps van den Generaal FINK, naar 's Konings Leger, tegen de *Rusſen*, gezonden werd. Op den 12 van Augustus, kwam het tot een hoofdtreffen, by *Kunersdorf*, en in deezen bloedigen slag, verkreeg de Heer VAN KLEIST zynen grootmoedigen wensch, — eene edele Dood voor 't Vaderland te ſterven."

„ Alle de geenen, die hem daags voor den slag en zelfs nog op den twaalfden voor den middag, wanneer het leger reeds tegen den Vyand aantrok, geſproken hebben, getuigen eenpaarig, dat hy ongemeen vergenoegd en welgemoed was. Nimmer beminde hy 't leven met angstvalligheid, en nimmer had hy 't minder lief, dan nu hem de keus gegeeven werd, onder 't oog zyn's Konings te zegepraalen, of te ſterven. Onder aanvoering van den Generaal FINK, viel hy aan op de Rusſiſchen flank, en veroverde met zyn Bataillon drie Batteryen; by welke geleegenheid hy twaalf ſterke kneuzingen bekwam, en in de twee eerſte vingers der regterhand zodanig gekwetst werd, dat hy den deegen in de linkerhand houden moest. Zyn post als Majoor verpligtte hem eigenlyk agter 't Front

te blyven; doch hy aarselde geen oogenblik voort uit te streeven, zoo ras hy den verwondden Commandant van 't Bataillon niet meer gewaar werd. Hy voerde derhalven zyn Bataillon, onder 't ysselykst vuur van 's vyands flank, tegen de vierde battery aan; riep de Vaandels van zyn Regiment tot zich, en greep zelfs eenen Vaendrig by den arm."

„ Dan welhaast door eenen nieuwen kogel, in den linker arm, zodanig gekwetst, dat hy den deegen met die hand niet meer houden kon, vatte hy denzelven wederom tusschen de laatste vingers en den duim der regterhand, drong verder voord, en was reeds, tot op dertig schreden van deeze laatste Battery genaderd, toen hem 't regterbeen door een kardoesschoot verbryzeld werd. Hierop viel hy van 't paard, zyn Volk nog toetoepende: — Myne Kinders! verlaat uwen Koning niet."

„ Tot tweemaal toe tragtte hy nog, met behulp van anderen, wederom te paard te stygen; doch zyne kragten verlieten hem, en hy zeeg in onmagt neder. Toen werd hy achter 't Front gedragen; de Veldscheerer, die hem verbond, aan zyne zyde doodgeschooten; en hy zelf viel welhaast in handen van eenige Cozakken, die hem naakt uittoogen en by een moeras liggen lieten, alwaar hy door de groote vermoeidheid in slaap viel. Des Nagts, door eenige Huzaaren gevonden en uit deezen jammerlyken toestand gered, viel hy nogmaals in handen der Cozakken, die hem wederom, van alles wat de goedhartige Huzaaren hem gegeeven hadden, beroofden. Eindelyk, tegen den middag, zich aan een voorbygaand Russisch Officier hebbende bekend gemaakt, werd hy, op deszelfs bevel, met eenen wagen naar *Frankfort aan den Odet*; dat toenmaals in vyandlyke handen was, gebragt."

„ Hy kwam 'er tegen den avond ten uitersten af-

afgemat aan, en werd toen eerst behoorlyk verbonden."

„ De pynen, die hy daar by uitſtaan moest, verduurde hy rustig en bedaard; hield zich nog dikwils met leezen bezig; en ſprak nog met de Geleerden van *Frankfort*, mitsgaders met de Russiſche Officieren, die hem kwamen bezoeken, met veel levendigheid van geest."

„ In den nagt van den twee- tot den drie-entwintigſten, ſcheidden de verbreizelde botten zich van een, en ſcheurden eene ſlagáder open, waar door hy zeer veel bloeds verloor, voor dat de Wond-arts komen en 't bloed ſtillen kon. Dit verzwakte hem merkelyk, terwyl de hevige pyn hem ook eenige ſtuipachtige trekkingen gaf. Nogthans behield hy zyn vol verſtand, en ſtierf op den 24 van Augustus, met de ſtandvastigheid beide eenes Krygs-Helds en eenes Deugdzaamen Mans; onder het gebed des Heeren Profeſſors NICOLAI, die hem de oogen ſloot."

„ De Overblyſſelen van deezen Krygs-Held werden, op den 26, binnen *Frankfort*, met alle mogelyke eerbewyzen begraven; waartoe de Overſte van SCHETTNON, en de Plaats-Majoor van STAHLBERG, de behulpzame hand boodden. De Heer Profeſſor NICOLAI ſprak de Lykreeden uit, na dewelke men het Treur-Muzyk aanbief. De Commandanten, een groot getal Russiſche Officieren, verſcheide Leeden der Magiſtraat, en eindelyk de Profeſſoren en Studenten woonden de Lykſtatie by."

„ Als men by 't begraven geenen Officiersdeegen krygen kon, om denzelven naar gewoonte op de kist te leggen, trok een Russiſch Officier zynen eigenen deegen van zyne zyde, en gaf denzelven tot dit gebruik; daar by voegende, — *Neen! een zo waardig Officier moet zonder dit Eerteeken niet begraaven worden.*"

Verders maakt de Vertaaler in zyn Voorbericht zeer goede Aanmerkingen ter vergelyking van de Hoogduitsche en Engelsche Dichters, die de Lente bezongen hebben, welke de lezing overwaardig zyn.

Het Dichtstuk is voortreflyk, en de Vertaaling streeft het oorspronglyke op zyde. Wien bekoort niet deze beschryving van de wederkomst der lieve Lente, en de zedelyke Toepassing van die aangename verandering der Jaargetyden:

„ Voor weinige dagen kwam de Lente op eene roozen-kleurige wolk, met pasontlooke bloemen omgord, uit den Hemel nederdaalen. De invloed van haaren hemelschen adem verspreidde zich over de geheele Natuur; en terstond zag men alom de sneeuw van 't hoog gebergte vlieten, de stroomen boven hunne oevers ryzen, en de wolken in eenen zoelen reegen nedervloeijen. De schuimende golf sloeg van alle zyden over de velden heen, en deed den verschrikten landman beven.— Nog eens liet zy haaren adem uitgaan; toen vlooden de nevelen, en lieten 't aardryk over aan de omhelzingen der ons vrolyk toelagchende lucht. De wateren werden door den grond verzwolgen; en de stroomen keerden weder binnen hunne oevers, die zich nu met eenen krans van jeugdig riet bekroonden. Somwylen nog wel eens kwam de langsaam wegwyken de winter, by eenen donkeren nagt, terug gekeerd, ryp, sneeuw en vorst, van zyne sterk geschudde wieken, op onze wooningen, uitstortten: ook riep hy meer dan eens de onstuimige stormwinden tot zyne hulp; dan kwam de zwarte orkaan, met eene donderende stem, uit de bergholen des noordpools aanvliegen; deed huilende wouden, voor zyne overmagt, buigen, en de zeeën met een woest gedruisch, tot in den diepsten afgrond, kooken.— Doch welhaast ook liet de Lente haaren alleverleevendigenden adem weder uitgaan, en terstond

werd

werd de geheele lucht verzacht; een tapyt, met losſen ſtouten zwier, uit heesſtergewaſſen, kruiden, en bloemen, kunſtryk ſaamgeweeven, bedekte heuvelen en dalen. Wel haast zag men wederom de ſchaduwen onder het malſche loof der beuken, ſpeelende onder elkander zweeven; een zoetluidend gezang kweelde ons, uit het midden der donker ſcheemerende bosſchaadjen, tegen; de zon, met helderer aanſchyn, op de beeken nederziende, bezaaide hunnen vloed, met glinsterende vonken; eene welriekende geur vervulde de lucht, en der herderen veldfluit deed alom nog ſluimerende Echoo's ontwaaken."

„ O gy! wier misleide ziel, aan zwaarbewolkte winternagten gelyk, nimmer door eenen enkelen ſtraal van vreugde beſcheenen wordt; wilt tog niet langer door twyfel- en zwaarmoedigheid gedrukt, uwe ras voorby vliegende dagen, in zuchten en neerſlagtigheid, verliezen! Laat het aan de verſlaafde roemzugt, de brandende wraakgierigheid, den onleschbaren dorst naar goud, en de bleeke afgunst over, haar eigen zelve te plagen; gy zyt voor de vreugde geſchapen: de deugd en de onſchuld worden door droefgeestigheid onteerd. Drinkt het vermaak met volle teugen, in, want u is het vermaak toegeſchikt; voor u zweeft en weergalmt het in de lucht; voor u groent en ruischt het in de dalen. En gy vriendinnen der Lente! gy jeugdig bloeijende ſchoonen! ontvlied nu de dampen, die uit de vergulde kerkers der ſteden opgaan en alles doen verwelken. Komt! Echo zweeft u reeds, met eenen vriendelyken lach, te gemoet; de verliefde Zephir verlangt reeds, om zyn ſpel met uwe golvende hairlokken weder aantevangen; terwyl gy, in dalen en bosſchaadjen, danſen, of aan den oever der beeken nederliggende, vioolen plukken zult, om 'er uwen

boezem, dien ſchoonſten zetel der onſchuld mee te verſieren."

Wien daar tegen doet de beſchryving des oorlogs niet yzen, wie ſtemt niet met den Dichter met een geroerd hart in, daar hy de Vorſten om vrede ſmeekt, tot vrede vermaant:

„Ach mogt de arbeidzaame landman dit zaad toch voor hem zelven uitſtorten! mogt hem toch zyn eigen wynſtok drenken! zyn vruchtboomen alleen voor hem haare takken nederbuigen, om derzelver ſapryke last, in zynen ſchoot, te doen nedervallen! Maar hoe menigmaal komt een verſlindende kryg, door den vreeslyk-blikkenden hongersnood en woedende heirleegers, gevolgd, zynen arbeid en zynen hoop vernielen! Gelyk eene zwarte hagelbui, door den ſtormwind, met onweerſtaanbaare kragt aangedreeven, verbreekt hy den voedzaamen koornhalm, rukt den wyngaardſtok met deszelfs ranken uit den grond, ſteekt dorpen en bosſchen in brand, en ſchept een wreed vermaak in die verwoesting! — Het ver afgelegen gebergte, met krygswapenen bedekt, ſchiet duizend blikſemſtralen uit; zwarte wolken, met vuur bezwangerd, koomen, uit koopere monden, de yslyk-gaapende werktuigen der wraakzucht, voortrollen; het geluid des donders brult, uit hunnen boezem, en zy ſchieten, van alle zyden, eene hagelbui van vernielende koogels uit. Verſcheurde lyken overdekken 't affchuwlyk ſlagveld; des hemels albeſtraalend oog omſluijerd zich, met eenen vaalen donkeren neevel, om zich aan dit gruwelyk ſchouwtoneel te onttrekken. — Aanſchouw dien jongen krygsheld, in den bloei zynes leevens doorwond! Hy leunt het bezwykend hoofd nog aan den boezem zyns vriends, en tragt zyne reeds wegvliegende ziel, met het ſtroomend bloed, nog op te houden. Nog ſtreeld hem de hoop, dat hy zyne teerbeminde bruid eens weder

be-

begroeten zal en, met de ſidderende verrukking der vreugde, den loon zyner ſtandvastige trouw, op haare lippen, mogen inzamelen. — Maar ach! reeds houwt een zwaard den draad zynes leven af! — een bittere traanenvloed zal uit *haare* oogen ſtroomen, en over hun droevig lot zal een leeraar der nakomelingſchap, een heilig dichter, onder 't zieltreffend verhaal, uit teedere mededoogzaamheid, verbleeken."

„ O gy! aan wie vrye Volken den ſcepter en de ſchatten der aarde hebben toevertrouwd, moest gy dan uwe onderdaanen, met hunne eige waapenen ſlagten? Gy Vaderen des menſchelyken geſlagts! zyt gy begeerig, het getal uwer gelukkige kinderen te vermenigvuldigen? zoo koopt dan tog de geenen, waar mee gy dat getal vermeerderen wilt, zonder 't bloed uwer eerstgeboorenen voor ten prys te geeven. — Verhoor myne ſmeekingen, Gy Vorſten der aarde! op dat de Vorst des Hemels ook de uwen verhoore. Geef den koorenſnyder zynen ſikkel, den ploeger zyne paarden weder; breid uwe zeilen voor den adem des oosten winds uit, en laat uwe ſcheepen de rykdommen van de Eilanden der zee inzamelen. Het Menschlyk geſlagt zy u als een beminde lusthof, het teederst geliefde voorwerp uwer opkweekende zorg! Zet 'er getrouwe en kloeke wagters in, en beloont met eer en aanzien den geenen, wiens nagtlamp het geheele aardryk verlicht. Uw uitvorſchend oog dringe tot in de laage veldhut, en zoeke of het daar niet eenen wyzen aantreft, die van de trotſche wooningen der grooten verwyderd, onder deszelfs vreedzaam dak, alleen voor zich zelven leeft; ſchenkt deezen uwen Volke ten Richter, op dat hy den onrechtvaardigen verdrukker, in 't midden zyner paleizen, ſidderen doe, maar de weenende onſchuld eene beſchermende hand toereike."

Achter aan is nog geplaatst: *Lof der Godheid. Uit het Hoogduitsch van den Heer* VAN KLEIST; vertaald.

Men danke den Heer PERPONCHER voor dit aangenaam Lettergeſchenk!

LETTER-NIEUWS.

By W. Brave, Boekverkoper op den Nieuwendyk, te *Amſterdam*, is van de Pers gekomen: F. V. REINHARD, *over den Beuzel-geest in de Zedekunde*, zynde het 2de Deel van *de Waarde der Kleinigheden in de Zedekunde*, in gr. 8vo.

II. *Bibliotheek van Theologiſche Letterkunde*, 2de Deel, No. 2. Wordende in dit zoo zeer gezochte Maandwerk beoordeeld, veele In- en Uitlandſche Werken, als: van *Regenbogen*, *Voorda*, *van Vlooten*, *Herder*, *Harwood*, *Reinhard Zedeleer en Bydragen*, *v. d. Roest Leerredenen*, *Roſenmuller over het Lyden*, *Scharp 25 jaarige Jubel Preek*, *Ewald's Handboek*, *Vogel*, *Storr's* en andere Werken, *Bericht omtrent 't N. Zendelings Genootſchap*, *Brief van Kaestner aan Carpzov*, te *Helmſtad*, enz.

Zanglievende Uitſpanningen en Dichtmengelingen, door O. PORJEERR, Predikant te *Alkmaar*, twee Deelen, in gr. 8vo. Onder een vier-en-zeventig tal onderſcheidene Dichtſtukken, vindt men verſcheiden Geestlyke Gezangen, die volgends de zangwyzen van wylen den Eerw. SCHUTTE gezongen kunnen worden. Sommigen onder dezelven hebben tot opſchrift: *De Huisklok. De klim op. Verheffing van het Hoogſte goed. Het oog op Goël. Zugthart en Vrademond. Kommervol en moedryk. Vrolyk hart en wel te vrede. Myne toevlugt. De zondige zorg verworpen. De geboren Jezus. Aan den gekruisten Jezus. Aan den opgeſtanen Heiland. Hemelvaartzang. Pinkſterzang. De Weduwnaar. De Weduwe. De bedroefde Ouders. De Vaderlooze Wees. De Moederlooze Wees. De ouderlooze Wees. Gedagten voor, by en na het Hs Avondmaal. Myne keus. De ſtervende Kristen. Traanryk en Troosthart. Zie veel en Merk hart. Gezochte en gevondene verkwikking, in tegenſpoeden. Het oog van Vasthart op de Godlyke toezegging. Blyhart, ſterfgedachten. De voordeelen*

van

van den Kristlyken Godsdienst, voor de burgerlyke Maatſchappy. Zang voor het Land- en Buitenleven, in agt Afdeelingen. De wachtende. Godelief. Geen genoegen zonder ſmart. De ſtille Kristen in een Onweder. De gejaagde Zondaar in een Onweder, enz. enz. — Ten einde dit nuttig en aangenaam Dichtwerk, ook voor den minvermogenden, verkrygbaar te doen zyn, zal de Boekverkooper W. van Vliet, te *Amſterdam*, (welke door aankoop eigenaar geworden is, van de nog voorhanden zynde Exemplaren) hetzelve, gedurende dit Jaar, afleveren, voor den geringen prys van *f* 4-16— in plaats van *f* 3-8. zoo als de prys te voren geweest is; niet twyfelende, of men zal zich van deze gelegenheid gretig bedienen, om zich de Zangen en Dichtſtukken eigen te maken van eenen man, die zich daarin niet alleen als Dichter; maar ook als Kristen en Godgeleerde vertoont, terwyl zyne taal het oor ſtreelt, het verſtand opſcherpt, het hart tot deugd en Godsvrucht verëdelt en troost in de ziel giet by donkere dagen.

ACADEMIE- EN SCHOOL-NIEUWS.

AMSTELDAM.

Onder voorzitting van den Hoogeleerden Heer D. J. van Lennep, J. U. D. *Hiſt. Eloq Poeſ. Antiq. Litt. Græc. et Lat. Profeſſor*, heeft de Heer J. C. d'Engelbronner, *J. U. et Litt. Hum. Studioſus*, zyne *Diſputatio Hiſtorico-Critica de* M. Tullio Tirone, M. T. Ciceronis *Liberto*, op den 14den Mey, in de groote Gehoorzaal van het Atheneum illuſtre, met algemeene toejuiching, in 't openbaar verdedigd.

GRONINGEN.

Den 25sten April zyn door de Theologische Faculteit, in byzyn der Hoog Eerw. Heeren Deputaten Synodi, praeparatoir geëxamineerd de Studenten F. B. Viscu, van *Ohne*, en J. P. P. Clinge, van *de Groede*, en geredelyk onder het getal der Proponenten aangenomen.

Den 12den Mey is, na verdedigd *Specimen Juridicum, de Cautione Usufructuaria a Testatore non remittenda*, tot Doctor in de Rechten bevorderd, de Heer W. H. Hofstede, *Assa-Drenthinus*.

HOORN.

Na dat alhier op den 26 Maart l. l. het Schoolonderzoek was gehouden, is op den 28sten door den Rector E. Epkema, voor eene aanzienlyke Vergadering, eene Intree-Redevoering gehouden *De Vero Doctore Scholastico viro bono*.

Na het eindigen van dezelvē zyn de volgende Leerlingen, wegens betoonde vlyt, met eerbeloningen beschonken, als: A. Verwys en R. Scheffer, welke van den benedenste tot den bovensten rang der hoogste Classe wierden bevorderd; G. C. van Balen Blanken en S. Gerardi, van den bovensten rang der tweede tot den benedensten der hoogste Classe; J. Hulleman, in den benedensten rang der tweede Classe, met een prys van naarstigheid; P. van Akerlaken, in den hoogsten rang der eerste Classe, met een prys van naarstigheid; G. Egeling, G. H. Starre, H. de Graaff, van den benedensten tot den bovensten rang der eerste Classe. Allen betuigden aan Heeren Curatoren voor de hun geschonken eerepryzen, met veel bevalligheid, hunne dankbaarheid, terwyl voor en na het houden deezer plegtigheid een aangenaam orgelmuziek zich hooren liet, en alles tot genoegen der aanwezenden afliep.

KERK-

KERK-NIEUWS.

GELDERLAND.

NYMEGEN.

RANDWYCK den 13den May. Heden was 't voor ons ook eene aandoenelyke dag! onze geliefde Leeraar, vertrekkende naar *Meeuwen en Hagoort*, D. SJOENIS, nam van ons voor eene talryke Vergadering een vriendelyk en hartelyk affcheid, predikende over *Hand.* XVIII: 19*b*, 20 en 21*a*. *Maar hy ging in de Synagoge, en handelde met de Joden. Ende als zy baden dat hy langer by haar blyven zoude en bewilligde hy 't niet: Maar hy nam affcheid van haar.*

NYMEGEN den 2den May. Heden is alhier in eene buitengewoone Vergadering peremptoir geexamineerd de Wel Eerw. Heer LAMBRECHTS, beroepen Pred. te *Puflyk en Leeuwen*, ten overftaan van de Hoog Eerw. Heeren A. B. BOONEN, J. J. SCHOT, G. W. BEKKING en J. VELTMAN, Deputati Syn. Gelr. en Predikk. te *Nymegen*, *Ochten*, *Beest* en *Aarnhem*.

De Proeftext was 1 *Petr.* I: 8, 9. in het Hebr. *Pf.* C: in 't Gr. *Epheſ.* V: Het onderzoek geſchiedde voorts over de voornaamſte ſtukken van onzen Hervormden Godsdienst door den Wel Eerw. Heer A. H. EX ALTO D'ALMARAS, geliefde Pred. te *Beek en Ubbergen*, met dat gewenscht gevolg, dat zo wel de hoog Eerw. Heeren Deputaten, als de vergaderde Claſſis, ten uiterſten over alles voldaan, de geheele Vergadering met algemeen genoegen en hartelyke blydſchap, zyn Eerw. aan de Gemeente van *Puflyk en Leeuwen* heeft toegeweezen,

zen, zullende aldaar D. V. by vriendelyke afstand van den Visitator bevestigd worden op den 27sten dezer maand door deszelfs waardigen Vader den Wel Eerw. zeer gel. Heer A. LAMBRECHTS, geliefd Pred. te *Deutichem*.

Ook is in deze zelfde Classis van zyne banden behoorlyk losgemaakt de Wel Eerw. Heer J. P. VERFF, Pred. te *Maasbommel en Alphen*, en onder ruime zegenbede aan de Gemeente van *Wyk* by *Neêrheusden* overgegeven, terwyl de Heer D. VERFF, heilbiddende een hartelyk affcheid van deeze Vergadering nam.

NYMEGEN Vakant. Zie Febr. 1803.

PANNERDEN. Zie Sept. 1799. en Jan. 1802.

HORSSEN Vakant. Zie Jan. 1799.

BURGHAREN EN HERNEN Vakant. Zie Maart 1804.

MAASBOMMEL EN ALPHEN. Onzen veel geliefden Leeraar D. J. P. VERFF, behoorlyk dus losgemaakt zynde, heeft den 6den dezer maand May alhier voor eene talryke schaare, van rondom zamengevloeid een hartelyk en zegenend affcheid van ons genomen, onder veel aandoening van Spreker en Hoorers, predikende by die gelegenheid over *Hand.* XX: 26—28. *Daarom betuige ik u-lieden op dezen huidigen dag, dat ik rein ben van het bloed van* [*u*] *allen. Want ik en hebbe niet achter gehouden, dat ik u niet en zouden verkondigt hebben alle de raad Gods. Zoo hebt dan acht op u zelven, ende op de geheele kudde, over dewelke u de Heilige Geest tot Opzienders gesteld heeft, om de gemeente Gods te weiden, welke hy verkregen heeft door zyn eigen bloed.* Zodat

MAASBOMMEL EN ALPHEN Vakant is. Doch biddend hopen wy, dat onze breuke eerlang mag geheeld worden!

RANDWYK. Het blyft vastgesteld, dat onze be-

beroepen Leeraar D. DE LANGE, Prop. onder *Rhenen en Wyck*, die wy met verlangen te gemoet zien, den 11den July aanstaande te *Nymegen*, D. V. in een Extraordinair Clasis peremptoir zal geëxamineerd worden.

VIERLINGSBEEK. Den 25sten Maart gaf onze Leeraar D. S. HANEWINCKEL aan den Kerkenraad dezer Gemeente kennisse, dat hem door twee leden van de Gemeente van *Zomeren*, onder de Clasis van *Peel en Kempeland* eene brief was overhandigd, waarin hem uit naam dier ganssche Gemeente werd verzogt, om zich dewyl *Zomeren* stond vakant te worden, te bepalen, of hy, zo dat beroep op hem werd uitgebragt, het zelve zoude aanneemen, en dat die Gemeente dan met algemeene stemmen hem zoude beroepen; doch dat hy zich als nog niet had bepaald, dewyl *Zomeren* zeker wel voordeliger dan *Vierlingsbeek* was, maar dat hy teevens niet wel eene Gemeente hon verlaaten, welke hem waardig was, en waarin hy gedurende den tyd van anderhalf jaar dien hy te *Vierlingsbeek* als Leeraar had doorgebragt, alle agting, liefde en genegenheid van allen had ondervonden, dus dat hy dat voorstel der *Zomersche* Gemeente in beraad had genomen. Eer de tyd van beraad was verlopen, ontving hy een tweede brief van die zelfde Gemeente, waarin dat verzoek wederom op nieuw ten sterksten werd herhaald; onze Leeraar verwittigde onze Gemeente hiervan den volgenden Zondag in zyne Voorafspraak, en wy deden ons uiterste best, om onzen Leeraar nog langer by ons te houden, eindelyk vernamen wy tot ons groot genoegen den 29sten April, dat zyn Eerw. nog langer by ons zou blyven, dat niet zo zeer de voordeelen, welke wy hem gulhartig en welmenend hadden bezorgd, maar voor al de zuivere agting en algemeene liefde deezer Gemeente, voor hem en de zynen hem ten vol-

len

len hadden overgehaald, om nog te blyven by deze Gemeente, welke, ſedert zyn Eerw. by haar geweest is, merkelyk is toegenomen en nog toeneemt; zo dat wy den 25ſten Octob. des vorigen jaars met goedkeuring der *Nymegenſche* Clasſis, énen vollen Kerkenraad hebben kunnen verkiezen, en dat zyn Eerw. ten dien einde den 24ſten April l. l., door eenen Brief de *Zomerſche* Gemeente vriendelyk en beleefd had bedankt, voor de blyken harer agting hemwaards, en tevens verzogt, om in het aanſtaande beroep, geen acht op zyn perſoon te ſlaan.

ZALT-BOMMEL.

HURWENE den 2den April. Heden is onze beroepen Predikant D. B. KONING, onder ons in den H. dienst bevestigd door D H. VAN BLOKHUIZEN, waardig Pred. te *Brakel*, Cl. h. t. Dep. De ſtof van den Bevestiger was *Phil.* I: 21*a*. *Het leven is my Chriſtus.* En die van de Bevestigde *Hand.* X: 37—43. *Gylieden weet de zake die geſchiet is door geheel Judeam, beginnende van Galilea, na den doop, welke Joannes gepredikt heeft:* ——— *Dezen geven getuigeniſſe alle de Propheeten, dat een iegelyk die in hem gelooft vergevinge der zonden ontvangen zal door zynen name.* De oplegging der handen geſchiedde behalven door den Bevestiger, door de Wel Eerw. zeer gel. Heeren HAANTJENS, ZWEIGHOLT, HEISTEK, VAN EEDEN, DE GIDS en VAN DER MEER, Predikk. te *Roſſem*, *Zalt-Bommel*, *Gameren*, *Opynen en Heeszelt*, *Heerewaarden* en *Altvorst en Appeltern*. Het werk van dezen dag is voor veele toehoorders en tot veel genoegen verrigt.

POEDEROYEN den 26ſten Febr. Onze geliefde Leeraar, D. C. J. POLS, maakte ons tot onze blydſchap bekend, dat hy voor de op hem uitgebragte beroeping in de Gemeente van *Arnemuiden* beleefdelyk had bedankt, en verbond zich

op

op nieuw aan ons met de woorden van Paulus, *Rom.* XVI: 27. *Den* [*zelven*] *alleen wyzen God* [*zy*] *door Jesum Christum de heerlykheid in der eeuwigheid. Amen.* De Heere zelve bekroone zyne keuze met deszelfs hooge goedkeuring en ſtelle hem onder ons tot eenen uitgebreiden zegen.

NEDERHEMERT den 6den Mey. Ook van hier kunnen wy tot onze blydſchap melden, dat onze geliefde Leeraar, D. J. G. VORSTMAN, voor de beroeping in de Gemeente van *Warder* vriendelyk heeft bedankt. De Heere zegene zynen dienst onder ons, en zorge ook in zyne liefde voor de Gemeente van *Warder*.

VARIK den 6den Mey. Heden nam onze waardige Leeraar, D. J. VAN OTTERLOO, van ons een zegenend en liefderyk affcheid, met het ſlot van het allervolmaaktſte Gebed, *Matth.* VI: 13*b*. *Want uw' is het Koningryke, ende de kracht, ende de heerlykheid in der eeuwigheid. Amen.*

De Heere trekke op met dezen zynen Knecht, en ſtelle hem in de Gemeente van *Obdam* tot eenen wezenlyken zegen!

ST. ANDRIES Vakant. Zie Sept. 1796.

ZUTPHEN.

LAREN. Zie April 1804.

OVERVEEUWE.

ARNHEM. In de gewoone jaarlykſche byeenkomst van de *Overveluwſche* Claſſis, gehouden den 24ſten April en volgende dagen, is aan M. JORISSEN, M. fil. en G. ELIAS, Theol. Doct., bevestigde Predikanten te *Velp* en *Scherpenzeel*, ſtem en zitting gegeven. — Ook zyn door D. H. H. DONKER CURTIUS, Pred. te *Arnhem*, præparatoir geëxamineerd en door de Vergadering tot Proponenten aangenomen J. L. NYHOFF en A. B. HAGEN, welke met loffyke getuigſchriften van de

Ut-

Utrechtſche Hooge School, zich op den behoorlyken tyd daartoe hadden aangegeven.

WAGENINGEN. Onze jongſte Leeraar, D. TEN DALL, nam den 8ſten April een hartelyk en zegenend afſcheid van de *Wageningſche* Gemeente, by zyne terugkeering naar *Amſterdam*. Zyn Eerw. behandelde de woorden van Paulus, welke wy vinden *Hand.* XX: 32. *Ende nu, broeders, ik beveele u Gode, ende den woorde zyner genade: die machtig is [u] op te bouwen, ende u een erfdeel te geven onder alle de geheiligde.*

Men heeft alreeds van den kant des Kerkenraads eene pooging gedaan om deze Vacature te vervullen, doch de Correspondens is nog niet in ſtaat, om de genomineerden en den Beroepenen, in deze Boekzaal op te geven.

ROZENDAAL. Onze naar *Voorſchoten* beroepen Predikant WYERS, is reeds losgemaakt van deze Gemeente en van de *Overveluwſche* Claſſis, en zal D. V. op den eerſten Pinkſterdag deszelfs laatſte Leerrede onder ons houden.

OTTERLO. Onze waardige D. F. VAN DEN HAM, heeft eene wettige beroeping ontvangen naar *Tſelſtein*, en wy verkeeren in vreeze, dat zyn Eerw. beſluit zal wezen om tot de Gemeente die hem roept heen te gaan, en ons ditmaal te verlaaten.

NEDER-VELUWE.

NYKERK den 23 April. Heden morgen omtrent 5 uuren leed deze Gemeente een zeer gevoelig verlies, door het ſmertelyk afſterven van haaren oudſten Leeraar, den Wel Eerw. zeer gel. Heer C. SLOTEMAKER, eene hevige koortsziekte van ſlechts 14 dagen, maakte een einde aan zyn werkzaam leven. By zyn naderend einde verklaarde hy de Eeuwigheid gemoedigd in te ſtappen, in het geloofsvertrouwen op die eeuwige Borggerechtigheid,

heid, die hy aan anderen met zoo veel kracht en levendigheid verkondigd had. Hy ontsliep in het 67 jaar zynes ouderdoms, en in het 42 zyner bediening.

De Overledene zag den 25sten Dec. 1737 te *Muiden*, uit een deftig burgerlyk geslacht, het eerste levenslicht. Nadat zyn Eerw. onder de voorzitting van den vermaarden Hoogleeraar IRHOVEN, den loop zyner Academie studien te *Utrecht* volbragt had, wierd hy in de *Utrechtsche* Classis met lof onder het getal der Proponenten aangenomen, en heeft kort daarop, in 's Heeren oogst uitgestoten zynde, eerst der Gemeente te *Giesen Nykerk*, den tyd van 14 jaaren, vervolgens in het aanzienlyk *Brouwershaven* slechts één jaar, en laatst in deze bloeijende Gemeente ruim 30 jaaren, met veel ernst en naarstigheid, het Euangelie des zaligen Gods verkondigd, en laat, behalven vier Voor-Kinderen (by wyien Mejufvr. DEILLIANA EGELING, in Echt verwekt) thans eene bedroefde Weduwe, Mejufvr. G. KEUMAN, en eenen tederen Zuigeling van 6 maanden naa, die met de Gemeente het verlies van eenen getrouwen Echtvriend, liefdragenden Vader, en ernstigen Voorbidder betreuren.

Op den volgenden Zondag heeft des Overledenen Amptgenoot, de Wel Eerw. Heer C. G. S. BEGEMANN, zyner gedacht, met eene Leerrede over *Phil.* I: 21. *Want het leven is my Christus, en het sterven is* [*my*] *gewin.* En daar ook deze zich in gemoede verplicht gevonden heeft, om eerlang tot zyne *Amsterdamsche* Gemeente, aan dewelke hy benevens zyne andere Amptgenoten is teruggegeven, weer te keeren, zo zal

NYKERK geheel Vakant worden.

HATTEM Vak., Zie Dec. 1803. 't Nabericht.

KOOTWYK Vakant., Zie Octob. 1803.

'S HERTOGENBOSCH.

LOON op ZAND. Zie Febr. 1804.

'S HERTOGENBOSCH Vak. Zie Dec. 1802.

'S HERTOGENBOSCH Walſche Kerk vakant. Zie Jan. en Nov. 1803.

DUNGEN. Zie Dec. 1803.

BERCHEM en NESTELRODE Vakant. Zie Sept. 1803.

ALEM en MARE ſmal Vakant te worden. Zie Mey 1803.

KESSEL Vakant. Zie Aug. 1802.

PEEL- en KEMPELAND.

VELDHOVEN, OIRLE, ZEELST, enz. Zie Febr. 1804.

SCHYNDEL Vak. Zie Febr. 1804.

MAARHEZE en ZURENDONCQ Vak. Zie Febr. 1804.

LOMMEL Vakant. Zie Mey 1802.

LEENDE Vakant. Zie Jan. 1796.

GELDROP en RIEL Vakant. Zie Dec. 1795 't Nabericht.

OOST-MIDDEL- en WESTERBEERS Vakant. Zie Dec. 1795.

GEMERT Vakant. Zie Octob. 1795.

BAKEL Vakant. Zie July 1795.

MAASTRICHT.

GEUL Vakant. Zie Jan. 1804.

KLIMMEN Vak. Zie Aug. 1800.

MEERSSEM en SCHIMMERT Vakant. Zie Juny 1799.

VAALS Walſche Kerk Vakant. Zie Aug. 1797.

WILRE' in den VROENHOVEN Vakant. Zie April 1798.

HEERLE Vakant. Zie Mey 1797.

MAASTRICHT drie Predikantsplaatſen Vakant. Zie April 1797.

BEEK Vakant. Zie Maart 1797.

MAASTRICHT Walſche Kerk Vak. Zie Jan. 1796.

EYS-

EYSDEN Vakant. Zie Nov. 1795.
VALKENBURG Vakant. Zie Aug. 1795.

ZUID-HOLLAND.

DORDRECHT.

DORDRECHT. In de Paasch Vergadering der Eerw. Cl. van *Zuid Holland*, alhier gehouden den 10den April, is door D. P. VAN BEMMELEN, Pred. te *Klaaswaal*, præparat. geëxamineerd de Student H. WESSELS, van *Geertruidenberg*, en met eenparige ſtemmen tot den openbaren Predikdienst toegelaten, hebbende aan de Synodale beſluiten voldaan.

NIEUW-BEYERLAND. Op den gepaſteerden 6den Mey is onze langverwachte Leeraar, D. G. G. AKERSLOOT, beroepen van *Rockanje*, alhier in den H. dienst bevestigd door D. R. VAN BEMMELEN, Pred. te *Klaaswaal*, met Paulus woorden, 2 *Tim.* II: 15. *Benaerſtig u om u zelven Gode beproeft voor te ſtellen, een arbeider die niet beſchaamd en wordt, die het woord der waarheid recht ſnydt.* Waarop de Bevestigde 's namiddags zyne Intreede deed met de woorden van dien zelven Apostel, *Hebr.* II: 3. *Hoe zullen wy ontvlieden, indien wy op zo groote zaligheid geen acht en neemen.*

SPRANG. Op den gepaſteerden 18den Mey is onze van *Anthonypolder* beroepen Leeraar, D. J. J. LE ROY, alhier in 't H. dienstwerk ingezegend, door zynen Vriend, D. C. HARMSEN, Pred. te *Oegstgeest*, (aan welken D. J. H. VAN DUGTEREN, Pred. te *Duſſen*, op vriendelyk verzoek dit werk had afgeſtaan) met Paulus woorden, 2 *Cor.* XII: 9a. *Ende hy heeft tot my gezegd, myne genade is u genoeg, want myne kracht wordt in zwakheid volbragt*, terwyl de Bevestigde des namiddags zyn dienstwerk begon, met eene Leerrede over Jeſus woorden, *Joh.* IV: 35-37.

Zegt gy lieden niet, het zyn nog vier maanden, ende [dan] komt de oogst? Ziet ik zegge u, heft uwe oogen op, ende aanſchouwt de landen: want zy zyn alreede wit om te oogſten. Ende die maait ontfangt loon, ende vergadert vrucht ten eeuwigen leven, op dat hem te ſamen' verblyde, beide die zaait ende die maait. Want hier in is de ſpreuk waarachtig, een ander is 't die zaait, ende een ander die maait.

STREEFKERK. Van hier aan den Correspondens dus verre nog geen bericht van 't Affcheid en de Beroeping, met derzelver uitſlag zynde toegezonden, kan 'er niets verder bericht worden, dan 't geen in de vorige Boekzaal geplaatst is.

ANTHONY-POLDER ſtaat Vakant te worden. Zie Febr. 1804.

ZWYNDRECHT den 12den Mey 1804. Heden overleed alhier, in den ouderdom van agt-en-zeventig jaaren en ruim vier maanden, de Wel Eerw. Heer F. R. A. NIBBELINK, oud Pred. van *Dubbeldam*: in welke Gemeente zyn Wel Eerw. van 1750 tot 1789 met alle getrouwheid het Euangelie heeft verkondigd. — In den jaare 1789, op zyn verzoek, ſalvo honore et ſtipendio, Emeritus verklaard zynde, woonde zyn Eerw. zedert dien tyd onder ons, ten huize van zynen Zoon, den Heer D. W. NIBBELINK, Schout en Secretaris van *Hendrik Ido Ambagt* en *Meerdervoort*.

Zoo lang het zyne ligchaamskragten toelieten, was hy, onder ons, een voorbeeld van de gezette bywooning van den openbaaren Godsdienst en ſtigtelyken wandel. — Eene meer dan tweejaarige verzwakking bragt hem heden zachtelyk over in de eeuwige rust.

LEIDEN EN NEDER-RHYNLAND.

NOORD-WYKERHOUT. Op ſterke inſtantie van den Kerkenraad en om byzondere redenen,

aan

aan de zyde des Predikants, wordt het onderſtaand bericht van hier medegedeeld.

NOORDWYKERHOUT den 7den Mey. Wierden wy in de afgelopen Winter van onzen waardigen en geliefden Leeraar D. A. LENS, door het naburig *Voorhout* beroofd; het was op gisteren, zynde den 6den dezer; de dag onzer algemeene blydſchap, waarop wy onze breuke weder geheeld zagen. Onze zoo algemeen reikhalzend begeerde, en nu eenſtemmig geliefde Leeraar D. R. HAYENS DE BRUYN, tot ons uit de grote, aanzienlyke en bloeijende Gemeente van *Andyk* in *Noord-Holland*, zoo ſpoedig hem doenlyk was, overgekomen, werd op dien dag des Voordemiddags hartelyk en getrouw bevestigd met eene welbewerkte Leerreden over 1 *Tim.* III: 1. *Dit is een getrouw woord, zoo iemand tot eens opzienders ambt lust heeft, die begeert een treflyk werk.* Door zynen vriend en medebroeder den Wel Eerw. zeer gel. Heer D. HALDER, waardig Leeraar te *Valkenburg*. Waarop de bevestigde 's namiddags onder ons zyn intreede deed, voor eene talryke ſchare van rondsomme ſaamgevloeid, met eene wel uitgewerkte Leerrede over 1 *Theſſ.* II: 4. *Maar gelyk wy van God beproeft zyn geweest, dat ons het Euangelium zoude toebetrouwt worden, alzo ſpreeken wy, niet als menſchen behagende; maar Gode die onze harten beproeft.*

Wy danken God, dat hy ons dezen Leeraar heeft gezonden; en wenſchen hem dezelfde liefde en hoogachting te bewyzen, die hy in zyne vorige Gemeentens genoot. God zegene ook onder ons zyn werk.

De Plegtigheid van dezen dag, is tot byzonder genoegen der Hoorderen afgelopen.

JAN WARNERS, Diaken.
PIETER DE KAN, Diaken.

HILLEGOM. Zie April 1804.

VOORSCHOTEN. Zie April 1804.

SCHIELAND.

ROTTERDAM. Den 10den April is alhier in de ordin. Paasch-Classis peremptoir geexamineerd D. H. VAN LEEUWEN, beroepen te *Moerkapelle*, door D C. A. VAN SCHAGEN, Pred. te *Capelle aan den Yssel*, ten overstaan van den Hoog Eerw. Deputatus Synodi, D. J. VAN EYK, Pred. te *Loosduinen*, met dat gevolg, dat hy aan de hem roepende Gemeente is toegewezen.

MOERCAPELLE. Den 29sten April is D. H. VAN LEEUWEN, alhier bevestigd door D. J. U. GRAAFF, Pred. te *Zevenhuizen*, uit 1 *Cor. III*: 11—15. *Want niemand en kan een ander fondament leggen, dan het geene gelegd is, het welk is Jesus Christus.* —— *Zoo iemants werk zal verbrand worden, die zal schade lyden: maar zelve zal hy behouden worden, doch alzo als door vuur.* Zynde de oplegging der handen geschied door den Bevestiger, als mede door DD. J. VAN BROEKHUIZEN, C. H. VAN SCHAGEN, A. G. BRINKHOFF BEUSEKAMP, J. A. WIEDEMAN en H. WEILAND, resp. Predikk. te *Bleiswyk*, *Capelle aan den Yssel*, *Pernis*, *Waddingsveen* en *Zoetermeer*.

De bevestigde deed 's namiddags zyne Intrede uit *Hand.* XX: 24 *Maar ik en achte op geen ding, noch en houde myn leven niet dierbaar voor my zelven, op dat ik mynen loop met blydschap mag volbrengen, ende den dienst, welken ik van den Heere Jesu ontvangen hebbe, om te betuigen het Euangelium der genade Gods.*

ZEVENHUYZEN. Den 7den April ontving onze geliefde Leeraar D. J. U. GRAAFF, eene wettige beroepinge naar de aanzienlyke Gemeente van *Crommenie*, doch op de hartelyke liefdedrang deezer Gemeente, heeft zyn Wel Eerw. na een ernstig beraad van 14 dagen, voor die beroepinge

vol-

volvaardig bedankt en zich op nieuw aan ons verbonden uit 1 *Cor.* I: 21. *Want nademaal in de wysheid Gods de wereld Gods niet en heeft gekend door de wysheid, zoo heeft het Gode behaagd door de dwaasheid der predikinge zalig te maken die gelooven.*

De Heere ſtelle zyn verblyf onder ons tot eenen uitgebreiden zegen!

SCHIEDAM Vakant. Zie Dec. 1803.

GORINCHEM.

HERPT EN HEDIKHUIZEN. Wy hebben bericht ontvangen, dat de Wel Eerw. Heer D. WUYSTER, Pred. te *Noordwyk aan Zee*, voor ons beroep bedankt heeft.

WYK den 13den Mey. Heden wierd de Wel Eerw. Heer D. J. P. VERFF, van *Maasbommel en Alphen* tot ons overgekomen, in zynen dienst alhier bevestigd, door D. VERHAGEN METMAN, Pred. te *Vlymen en Onzenoort*, die dezen dag, volgens zyne beurt, den Predikdienst onder ons moest waarnemen. De Bevestiger had ten grondſlag zyner Leerrede *Joh.* IV: 34. *Jeſus zeide tot haar: Myne ſpys is, dat ik doe den wil des genen, die my gezonden heeft en zyn werk volbrenge.* Terwyl de Bevestigde des namiddags zyne intrerede hield met de woorden van Paulus *Gal.* I: 1—3. *Paulus een Apostel, geroepen niet van menſchen, noch door enen mensch, maar door Jeſus Christus, en God den Vader, die hem uit den doden opgewekt. heeft, en alle de Broeders, die met my zyn, aan de Gemeentens van Galatien: Genade zy u en vrede van God den Vader en onzen Heere Jeſus Christus.*

VEEN. Van deze plaats heeft de Correspondens geen nader wettig bericht ontvangen. Men verneemt echter, dat de Predikant van die Gemeente niet naar *Capelle* zal vertrekken, gelyk reeds

gemeld was, maar by zyne *Veensche* Gemeente zal blyven.

MEEUWEN EN HAGOORT. De waarde *Randwykse* Leeraar D. J. SJOENIS, onze wetuge en volleedige beroeping in 's Heere vreeze aangenomen hebbende, is op den tweeden Pinxterdag alhier in zynen dienst bevestigd door *D. L. A. MEIJER*, V. D. M. te *Veen*, met Paulus taal *Gal.* VI: 14a. *Maar 't zy verre van my dat ik zoude roemen anders dan in het kruize onzes Heere Jesu Christi.* Waar op de Bevestigde zyne Intree Rede gedaan heeft met Jesus bemoedigende taal *Matth.* XXVIII: 20. *Ende ziet, ik ben met u lieden alle de dagen tot de voleindinge der waereld. Amen.*

OOSTERWYK. Zie April 1804.

WOUDRICHEM. Zie April 1804.

HEUSDEN Walsche Kerk. Zie Maart 1804.

VOORN EN PUTTEN.

ROCKANJE den 22sten April. Onze zoo zeer geliefde Leeraar D. G. G. AKERSLOOT, nam heeden een plegtig en aandoenlyk afscheid van onze Gemeente, by dewelke hy ruim zes jaaren het Euangelie van Jesus verkondigde — hy had ten onderwerp *Joh.* I: 16. *Ende uit zyne volheid hebben wy allen ontvangen, ook genade voor genade.* — Zyn vertrek treft ons gevoelig en onze harten wenschen hem allen zegen en liefde ook in de Gemeente van *Nieuw-Beyerland*! — Dus is ROCKANJE Vakant.

'S GRAVENHAGE.

'S GRAVENHAGE. In onze Classicale Vergadering van den 30sten April heeft zich met loffyke en voldoende Testimonia geaddresseerd de Student WILLEM OVERDUYN, verzoekende in onze t'zaamenkomst in Juny aanstaande tot het Examen præparatoir te worden toegelaten, het geen hem

met

met toewenſching van des Heeren zeegen is toegeſtaan.

WOERDEN EN OVER-RHYNLAND.

SLUYPWYK Vakant. Zie April 1804.

BUURE N.

YSSELSTEIN den 1ſten April. Onze veel geliefde oudſte Leeraar de Wel Eerw. zeer gel. Heer D. R. J. VAN DER MEULEN, Peroepen Pred. in de Gemeente J. C. te *Hoorn*, deed Zondag namiddag den 22ſten der vorige maand, voor een aanzienlyk gehoor zyne laatſte en affcheidsrede over de vermaning van Joannes 1 *Joh.* II: 28. *En nu, kinderkens! blyft in hem; opdat, wanneer hy zal geopenbaard zyn; wy vrymoedigheid hebben, en wy van hem niet beſchaamd gemaakt en worden in zyne toekomſte.* Zyn Wel Eerws. onderwys, beſtuur en voorbeeld zullen lange by ons een aangenaam aandenken achterlaten, en wy wenſchen hartelyk, dat de Heer hem in zyn nieuw werk voorſpoedig make, en by zyne nieuwe Gemeente die achting en liefde doe vinden, welke wy hem altoos zullen toedragen!

Ter vervulling van deze vacatuur is door den breden Kerkenraad, uit een gemaakt gros van Predikanten geformeerd het volgende twaalftal:

DD. ABRESCH, Predikk. in de *Meden*. DIBBETS, te *Maarſen*. JONGENEEL, te *Voorburg*. DE HEER, te *Geldermalſum*. VAN GOENS, te *Elburg*. HUGENHOLTZ, te *Hasſelt*. ELIAS, te *Scherpenzeel*. SLUITER, te *Zalk*. VAN DEN HAM, te *Otterlo*. VAN YSSELSTEIN, te *Cillershoek*. VAN HERWERDEN, te *Jutfaas* en VAN ROSSUM, te *Muiden*; de laatſte met het lot tegens DD. BEST, KUIPER, GRIETHUIZEN en VAN VLOTEN, reſpective Predikk. te *Bedykte Schermer*, *Bunſchoten*, *Woudenberg* en *Barneveld*.

En daaruit dit zestal.

DD. DIBBETS, JONGENEEL, DE HEER, ABRESCH, HUGENHOLTZ en VAN GOENS.

Vervolgens dit drietal.

DD. DIBBETS, JONGENEEL en DE HEER.

Waaruit met eenparigheid beroepen is D. M. JONGENEEL, Pred. te *Voorburg*. Doch tot ons leedwezen heeft zyn Wel Eerw. na eenige dagen beraad, voor deze beroeping vriendelyk bedankt.

Waarop voor de tweede maal geformeerd is het volgende twaalftal:

DD. DIBBETS, Predikk. te *Maarsen*, DE HEER, te *Gelder-malsum*. VAN GOENS, te *Elburg*. HUGENHOLTZ, te *Hasselt*, ELIAS, te *Scherpenzeel*. WILRÈ, te *Grosthuizen en Avenhorn*. HULSTEIN, te *Wamel en Dreumel*. SLUITER, te *Zalk* VAN DEN HAM, te *Otterlo*. VAN YSSELSTEIN, te *Cillershoek*. VAN HERWERDEN, te *Jutfaas* en VAN ROSSUM, te *Muiden*.

En dit zestal.

DD. DIBBETS, VAN DEN HAM, WILRÈ, HUGENHOLTZ, DE HEER en VAN YSSELSTEIN. De laatste met het lot tegens D. HULSTEIN.

Vervolgens dit drietal.

DD. VAN DEN HAM, VAN YSSELSTEIN en DE HEER.

Waaruit eenparig beroepen is D. F. VAN DEN HAM, Pred. te *Otterlo*; die deze beroeping enige dagen in beraad genomen heeft.

B R E D A.

NISPEN Vakant. Zie Nov. 1803.

NOORD-HOLLAND.

A L K M A A R.

COLHORN. Den 29sten April is onze Leeraar D. T. VERWEEL, in den H. Dienst by ons ingehuldigd door D. P. J. CONRADI, Pred te *Haringhuizen* met *Rom.* X: 6—8. *Maar de rechtveerdigheid die uit den geloove is spreekt aldus*, En zegt

zegt niet in uw herte, wie zal in den Hemel opklimmen? het zelve is Christum [van boven] afbrengen. Of, wie zal in den afgrond nederdalen? het zelve is Christum uit den dooden opbrengen. Maar wat zegtse? Naby u is het woord in uwen monde ende in uw herte. Dit is 't woord des geloofs het welk wy predikeu. De oplegging der handen geschiedde door den Bevestiger en DD. RAMPEN, COURRECH en A. CONRADI, Predikk. te *Wieringerwaard*, *Noordzype* en *Oosterwoud*. 's Namiddags aanvaardde de Bevestigde zynen dienst onder ons met eene Leerrede over 1 *Cor.* II: 2. *Want ik en hebbe niet voorgenomen iet te weten onder u, dan Jesum Christum ende dien gekruicigt.*

EGMOND AAN ZEE. Den 6den Mey heeft D. J. B. VAN DEN BERG van ons afscheid genomen met eene Leerreden over *Pred.* XII: 13. *Van alles dat gehoord is, is het einde van de zaak: vreest God en houd zyne geboden, want dit betaamt alle menschen.*

De Proponenten worden verzogt hoe eerder zo beter overtekomen om hunne gaven te laaten hooren, opdat de Kerkenraad spoedig tot eene beroeping kunne overgaan.

HARINGKARSPEL EN DIRKSHORN. Van het afscheid alhier is nog geen bericht ingekomen.

OUDDORP EN OTERLEEK. Van bevestiging en intrede ook nog geen opgave.

PETTEN Vakant. Zie Nov. 1803.

GROET EN KAMP Vak. Zie Octob. 1803.

SCHOORL Vakant. Zie Jan. 1803.

ST. MAARTEN Vakant. Zie Maart 1800.

VALKOOG Vakant. Zie April 1800.

HAARLEM.

WORMERVEER. Den 29sten van Grasmaand maakte onze geliefde Leeraar D. J. VAN WARMELO ons bekent, dat hy de beroeping naar *Vlissingen* in

in 's Heeren vreeze had aangenomen. Wy berusten in 's Heeren wil, en wenschen zyn Eerw. 's Hemels dierbaarſte zegeningen, en bidden hem die alles regeert voor ons in zynen gunst te willen zorgen, door ons eenen bekwaamen Leeraar te beſchikken. Dus zal

WORMERVEER eerlang Vakant worden.

ASSENDELFT den 13den May. Onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer W. VAN GRASSTEK, welke ruim drie-en-veertig jaaren het Euangelie der zaligheid, zo in de Gemeente van den *Oudendyk*, als onder ons verkondigd heeft, maakte op heden een einde van zyn nuttig dienstwerk, en nam van ons een welmenend en zegenend affcheid met de woorden van Paulus *Rom.* XI: 36. *Want uit hem, en door hem, en tot hem zyn alle dingen. Hem* [zy] *de heerlykheid in der eeuwigheid, Amen.*"

Elk die weet, dat wy ons meer dan drie-en-dertig jaaren in het licht en den omgang van den nu achtbaaren Grysaart verblyden mogten, zal de aandoeningen billyken, welke by deeze plegtigheid wederzydsch plaats hadden: te meer daar deeze Leerrede voor eene aanzienlyke ſchaare en onder dezelve een agttal nabuurige *Predikanten*, werd uitgeſproken.

Dat Gods dienstknecht nu ruste en het overſchot zyner dagen in die bloeijende gezondheid, welke zyn Eerw. zo lang eigen was en nog byblyft, doorbrenge. — Dat hy zelve den zaligen troost van dat Euangelie, het welk Hy ons hartelyk gepredikt heeft, geniete; en eens, wanneer hy in vrede ontſlapen zal, het loon der getrouwe *dienst*knechten onzes Heeren ontvange.

De verhoogde Zaligmaker voorzie ons ſpoedig van eenen anderen, kundigen, wakkeren en braaven Leeraar, dewyl de Gemeente van

ASSENDELFT nu Vakant is.

CROM.

CROMMENIE. Zie April 1804.
HAARLEM Vakant. Zie Sept. 1796.
WORMER Vakant. Zie Sept. 1798.

AMSTELDAM.

WAVERVEEN den 6den Mey. Heden is onze beroepen Leeraar, D. C. VAN ENGELEN, plegtig in het H. dienstwerk ingezegend, door den Wel Eerw. Heer P. J. VAILLANT, Pred. te *Spykenisse* (by vriendelyken afstand van den Wel Eerw. Heer S. MUNTENDAM, Pred. te *Muyden*,) met Paulus taal, 2 *Tim.* IV: 5*b* *Doet het werk van een Evangelist.* De oplegging der handen geschiedde, behalven door den Bevestiger, ook door de Wel Eerw. Heeren P. VAN DER VEN, L. BODE, J. C. GUINOSEAU, C. VAN DER VEN en J. VERBURG, Predikk. te *Ouwerkerk aan den Amstel*, *Amstelveen*, *Landsmeer*, *Mydrecht* en *Vinkeveen*. Terwyl onze bevestigde Leeraar des nademiddags zynen dienst aanvaarde, met de taal des Dichters, *Ps.* CXXII: 8 en 9. *Om myner broederen en myner vrienden wille zal ik nu spreken, vrede zy in u. Om des huizes des HEEREN onzes Gods wille, zal ik het goede voor u zoeken.*

HOORN.

HOORN den 6den Mey. Heden werd onze nieuwe Leeraar, de Wel Eerw. Heer R. J. VAN DER MEULEN, van *Tsfelstein* tot ons overgekomen, plegtig in den H. dienst, onder ons ingezegend, door zyn jongsten Ampts broeder, den Wel Eerw. Heer H. VAN YSSEL GROOTHUIS, met het tweede gedeelte van het 34 vs. des 8 Hoofdd. uit Paulus Brief aan den *Romeinen*: *Die ook ter regterhand Gods is, die ook voor ons bid.* De Bevestigde maakte des avonds een aanvang van zyn Dienstwerk, met de belofte van den Zaligmaker, *Matth.* XXVIII: 20. *Ende ziet ik ben met ulieden alle de dagen tot de voleindinge der wereld.*

Het

Het werk van dezen dag liep tot veel genoegen en ſtichtinge der Gemeente af.

Den 11den Mey daar aan volgende wierd, na verleende handopening, ter vervulling der vacature, door 't aanſtaande vertrek van onze hartelyk geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer C. VAN DER LEEUW, na *Utrecht*, een gros van Predikanten gemaakt, en daar uit dit twaalftal geformeert:

DD. M. JONGENEEL, Predikk. te *Voorburg*. J. D. DIBBETS, te *Maarſſen*. J. C. VORSTMAN, te *Enkhuizen*. W. J. WICHERS ABRESCH, in de *Meeden*. H. LAGEMANS, te *Culemborg*. M. CREMER, te *Campen*. H. VAN WOUDENBERG, te *Culemborg*. R. VAN DER KLOES, te *Vuuren en Dalem*. J. W. VAN IRHOVEN LEEMAAN, te *Bergen op den Zoom*. D. HARMSEN, te *Oegſtgeeſt*. H. WEILAND, te *Zoeterméer* en J. BONTE, in de *Beemſter*.

Hier uit is den 16den Mey dit zestal geformeert:

DD. VORSTMAN, JONGENEEL, ABRESCH, DIBBETS, LAGEMANS en CREMER, met het lot tegen VAN DER KLOES.

Vervolgens dit drietal:

DD. VORSTMAN, JONGENEEL en DIBBETS.

Welk drietal aan Heeren Weeshouders en Raaden dezer Stad, ter goedkeuring is aangeboden.

OBDAM. Misluktе ons oogmerk met het beroepen van den Wel Eerw. Heer J. J. VRYMOET PLOENIS, Pred. te *Scharwoude*, die daarvoor bedankt heeft; beter ſlaagden wy, als wy, na op nieuw handopening te hebben bekomen van den Hoogged. Heer Grave VAN WASSENAAR tot TWIKKEL, als Vryheer van *Obdam*, uit een nominatie, waar op geſteld waren:

DD. J. VAN OTTERLOO, Predikk. te *Varik*. J. VAN JUCHEM, te *Hauwaart* en C. KLANKENBERG, te *Heusbroek*.

En welke nominatie door den Grave voornoemt gun-

gunſtig geapprobeerd wierd, op den 27ſten Febr. l. l. (verzoekende te dier tyd de Wel Eerw. Heer C. KLINKENBERG, dat op zyn perſoon geene verdere reflectie zoude worden geſlagen) hebben beroepen de Wel Eerw. Heer J. VAN OTTERLOO, Pred. te *Varik*, welk beroep door den Hooggeb. Grave boven gemeld, is goedgekeurd, door den Beroepenen in de vreeze des Heeren aangenomen, en met de Claſſicale approbatie bekrachtigt is. — Zynde zyn Wel Eerw. reeds tot ons overgekomen, en op den 30ſten Mey l. l. door den Wel Eerw. Heer C. COOLMAAS, Pred. te *Ophemert*, aan wien D. A. KLOOT, Pred. te *Zwaag*, dit werk wel heeft willen afſtaan, bevestigd, die by die gelegenheid handelde over *Spreuk.* XXIX: 18a. *Als 'er geen Prophetie is, wordt het volk ontbloot.* Doende onze nieuwe Leeraar namiddag zyne Intrede onder ons, met *Jac.* I: 19—25. *Zo dan, myne geliefde broeders, een iegelyk menſche zy raſch om te hooren, traag om te ſpreeken, traag tot toorn.* ——— *Maar die inziet in de volmaakte wet, die der vryheid is, ende daar by blyft, deze geen vergeetelyk hoorder geworden zynde, maar een dader des werks, deze* [zegge ik,] *zal gelukzalig zyn in dit zyn doen.*

Zoo dat deze dag, gelyk die voor de ganiſche Christenheid een heuchelyke en vrolyke Feestdag was, voor ons ook in het byzonder zeer verblydend was, daar wy ons weder in het bezit van het voorrecht geſteld zagen, dat onze oogen op nieuw eenen gewoonen Leeraar mogten aanſchouwen, en de plechtigheden van Inzegening en Intrede tot algemeen genoegen van eene groote ſaamgevloeide ſchaare zyn afgelopen; wenſchende wy, dat, daar de Propheție van Godsdienſtig Euangelisch onderwys, wederom naar gewoonte, onder ons zyn mag, onze Leeraar mag ondervinden, dat wy geen hoorders alleen, maar, als wetende

te

te waardeeren de wet der Chriſtelyke vryheid, be-trachters daar van mogen zyn! tot blydſchap van onzen Leeraar en tot onze eigen zaligheid!

HAUWAART ſtaat Vakant te worden. Zie April 1804.

ENKHUIZEN.

ENKHUIZEN den 14den Mey. Heden heeft de Wel Eerw. Heer J. TIEDEMAN, zederd 1768 geliefd Predikant alhier, aan den Kerkenraad bekend gemaakt, dat zyn Eerw. door het Departementaal Beſtuur van *Holland* gunſtig Emeritus is verklaard, ſalvo honore et ſtipendio, wegens merkelyke verzwakking des ligchaams. Zyn Eerw. behoudt ſtem en zitting in onze Vergadering, welke hem met zyne bekomene rust hartelyk heeft geluk gewenscht.

Den 16den Mey heeft de Wel Eerw. Heer J. C. VORSTMAN, zynen Amptgenoot, den Wel Eerw. Heer A. DE VRIES, van *Streefkerk* tot ons overgekomen, in den dienst dezer Gemeente bevestigd, predikende by deze gelegenheid uit *Hand.* III: 22*b*. *Dien zult gy hooren, in alles wat hy tot u ſpreeken zal.* Den 18den heeft de Wel Eerw. Heer A. DE VRIES zyne Intreede gedaan met *Hand.* IV: 12. *Ende de zaligheid en is in geenen anderen. Want daar is ook onder den hemel geen andere naam, die onder de menſchen gegeven is, door welken wy moeten zalig worden.*

Beide die Leerredenen zyn door de ſaamgevloeide menigte met zeer veel genoegen aangehoord.

ANDYK den 22ſten April. Heden namiddag heeft onze algemeen geliefde Leeraar D. R. HAJENS DE BRUYN, dien wy nimmer zullen vergeten, na dat hy den 16den dezer van den Kerkenraad dezer plaats, en den 19den van de Eerw. Claſſis van *Enkhuizen*, behoorlyk was losgemaakt, voor eene talryke ſchaar, ook van elders hier ſamengekomen, onder de roerendſte wederzydſche aan-

doe-

doening van Spreeker en Hoorders, van ons een tederhartig en getrouw afscheid genomen, met *Openb.* III: 3*a*. *Gedenkt dan hoe gy het ontvangen ende gehoort hebt, ende bewaart het, ende bekeert u.* God trekke op met hem, zynen Knecht, en stelle hem in zyne toekomende Gemeente tot dien zegen, waartoe hy hier voor ons geweest is.

Den 27sten April is in tegenwoordigheid der Consulenten J. W. Toe Reppel en J. Duyser, Predikk. te *Lutjebroek* en *Wervershoof*, de volgende nominatie door den Kerkenraad gemaakt:

Zestal.

DD. C. van de Velde, V. D. M. te *Woudsend*. A. van Velden, te *Sneek*. J. Dageyos, te *Hoogblokland*. J. Duyser, te *Wervershoof*. P. van Eck, te *Spanbroek en Opmeer* en E. Chevalier, te *Schagen*.

De drie eersten werden op het drietal geplaatst. Uit welk drietal op Zondag den 29sten April, by meerderheid van stemmen, door de tegenwoordig zynde Mans Ledematen verkoren is D. C. van de Velde, Pred. te *Woudsend en Ypekolga*. Doch welke voor die beroeping heeft bedankt. Dus blyft

ANDYK Vakant.

OOSTERLEEK Vakant. De Heeren Proponenten worden verzocht, hoe eerder hoe liever, kunne gaven hier te laaten hooren, doordien wy van voornemen zyn binnen kort een beroep te doen.

OOSTVLIELAND Vakant. *Zie April 1804.*

E D A M.

WARDER. Den 16den Maart deed de Kerkenraad, onder het bestuur van D. J. H. de Wolff, V. D. M. te *Oosthuizen* eene nieuwe poging om deze Gemeente in de plaats van haren zwakken Leeraar van eenen anderen Euangeliedienaar te voorzien, uit een drietal waarop men plaatste

DD. S. A. ARNTZEN, Predikk. te *Eerswoud*, J. DUYSER, te *Wervershoof* en FARRET, te *Westwoud en Binnewyzent*, wierd eenparig de eerstgemelde beroepen, die waardige man nam deze roepſtem enige dagen in beraad; kwam in perſoon tot ons over; doch achtte zich verpligt, om redenen, die wy moesten billyken, ons dringend verzoek afteſlaan. — De Kerkenraad vernam daarop naar dezen en genen Leeraar, die aan denzelven was voorgedragen, en niet twyfelende; maar met grond van hoop vaſtſtellende, dat het werk der beroeping eindelyk zou gelukken, koos dezelve den 20ſten dezer uit drie genomineerde Predikanten, t. w.

DD. J. G. VORSTMAN, Predikk. te *Nederhemert*. J. J. VRYMOET PLOENIS, te *Scharwonde* en P. J. SCHARDAM, buiten vaste bediening, den eerstgenoemden, dan ook zyn Eerw. heeft onze hoop verydeld en kunnen goedvinden aan onze eenparige begeerte niet te voldoen. De Kerkenraad nodigt de Heeren Proponenten uit, om ſpoedig over te komen en hunne gaven te laten horen.

ETERSHEM EN SCHARDAM den 1ſten April 1804. Onze geliefde Leeraar D. A J. BERKHOUT, maakte ons heden namiddag bekend, dat hy onverwacht in de Gemeente van *Woudrichem* beroepen was, en dat beroep eenige dagen had in beraad genoomen. Door waarlyk treffende aanbiedingen gaven wy de ſterkſte blyken van onze bekende Leeraars liefde en hartelyke welmeenendheid, dan op den 14den April berichtte ons onze Leeraar met aandoening naar aanleiding van *Joh.* XIV: 30*a*. dat hy niet veel meer tot ons ſpreeken zou, daar hy meende verpligt te zyn, *om die* roeping naar *Woudrichem* aanteneemen. Wy moeten zyne keuze en zyne beweegredenen daarvoor billyken. God doe hem veel goeds ſtichten in de roepende Gemeente, en ſchenke ook hier eenen nu-

huttigen Leeraar weeder aan eene Gemeente, welke dat voorrecht zoo volkoomen waardig is.

UITDAM den 29ſten April. Onze zeergeliefde Leeraar D. S. LUYMES, maakte ons heden aan het einde van eene Leerrede over 1 *Theſſ.* IV: 1. bekend, dat zyn Eerw. weinige dagen te vooren op het alleronverwagst eene wettige en eenpaarige beroeping in de Gemeente van *Nieuw Voſſemeer*, onder de Eerw. Clasſis van *Tholen en Bergen op den Zoom* ontvangen en eenige dagen dit in overweeging genomen had, het was onze vuurige wensch en wy vleiden ons nog met eenige hope, dat zyn Eerw. ons niet zoude verlaaten; dan op den 13den deezer maakte hy bekend in 't ſlot zyner Leerreden over *Hebr.* XIII: 14. dat hy om redenen aan ons voorgedragen zich verpligt had gevonden om deeze roepſtemme optevolgen, God zeegene zyne keuze en zorge voor deeze Gemeente. Zoo dat

UITDAM ſtaat Vakant te worden.

BEETS. Zie Maart 1804.

PURMERLAND Vakant. Zie Nov. 1803.

ZEELAND.

WALCHEREN.

VLISSINGEN. Op den 13den dezer is de Wel Eerw. Heer D. C. VAN EPEN in zynen Euangeliedienst alhier bevestigt door zyn Amptgenoot, den Wel Eerw. Heer D. S. LETTE, met de woorden van den Apostel Paulus 1 *Theſſ.* V: 12, 13. *Ende wy bidden u, Broeders, erkent de gene die onder u arbeiden, ende uwe voorſtanders zyn in den Heere, ende u vermanen. Ende achtſe zeer veel in liefde om hares werks wille. Zyt vreedzaam onder malkanderen.* De hand van Broederſchap werd aan zyn Wel Eerw. gegeven door zyn anderen Amptgenoot, den Wel Eerw. Heer D. A. M. VAN GENDEREN. De Bevestigde maakte een aanvang van zynen Euangeliedienst onder

ons met de woorden van dien zelfden Apostel in zynen Brief aan de Romeinen, *Hoofdst.* 1: 14, 15 en 16. *Beide Grieken en Barbaren, beide wyzen en onwyzen, ben ik een schuldenaar. Alzoo 't gene in my is, dat is volvaardig om u ook die te Romen zyt, het Euángelium te verkondigen. Want ik en schame my des Euángeliums Christi niet: want 't is een kragt Gods tot zaligheid een iegelyk die geloóft, eerst den Jóde, ende ook den Griek.*

ARNEMUIDEN. Zie April 1804.

NIEUWVLIET Vak. Zie April 1804.

ZOUTELANDE Vak. Zie April 1804.

BRESKENS staat Vakant te worden. *Zie* Jan. 1804.

VLISSINGEN Walsche Kerk Vak. Zie Dec. 1803.

SCHOONDYKE Vakant. Zie Nov. 1803.

MIDDELBURG Vakant. Zie Aug. 1803.

AARDENBURG Vakant. Zie Juny 1803.

CLEVERSKERKE Vakant. Zie Juny 1803.

GRYPSKERKE Vakant. Zie Maart 1803.

DOMBURG Vakant. Zie Jan. 1803.

MIDDELBURG Vakant. Zie Jan. 1800.

RETRANCHEMENT Vakant. Zie Sept. 1797.

MIDDELBURG Eng. Kerk. Zie Aug. 1797.

WATERLAND Vakant. Zie Juny 1797.

PHILIPPINE Vakant. Zie Nov. 1796.

AARDENBURG Walsche Kerk Vakant. Zie Nov. 1796.

OOSTBURG Walsche Kerk Vak. Zie Jan. 1796.

SAS VAN GENT Walsche Kerk Vakant. Zie Mey 1793.

SAS VAN GENT Vakant. Zie Nov. 1793.

EEDE Vakant. Zie Maart 1798.

CADZAND Walsche Kerk Vak. Zie Maart 1798.

SCHOUWEN EN DUIVELAND.

NOORDGOUWE den 29sten April. Heden wierd in zyn H. Dienstwerk onder ons bevestigd de

de Wel Eerw. zeer gel. Heer D. J. UITDENBROEK, door den Wel Eerw. Heer D. P. NAUTA, Pred. in het nabuurig *Zonnemaire* met de woorden van Paulus 1 *Thesſ.* V: 12, 13. *Ende wy bidden u, broeders, erkent de gene die onder u arbeiden, en uwe Voorſtanders zyn in den Heere, ende u vermanen. Ende achtſe zeer veel in liefde, om hares werks wille. Zyt vreedſaam onder malkanderen.* 's Namiddags maakte de Bevestigde eenen aanvang van zynen dienst onder ons met de woorden van *Nehem.* II: 20. *Doe gaf ik hen tot antwoord ende zeide tot hen; God van den hemel, die zal het ons doen gelukken, ende wy, zyne knechten, zullen ons opmaken ende bouwen: Maar gylieden en hebt geen deel, noch gerechtigheid, noch gedachtenisſe in Jeruſalem.*

Beide deze plegtigheden wierden met genoegen en in de tegenwoordigheid van eene talryke menigte verrigt.

NIEUWERKERK ſtaat Vakant te worden. Zie Maart 1804.

ZUID-BEVELAND.

KLOETINGEN. Den 22ſten der voorige maand April, heeft onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer W. H. OUDKERK, beroepen naar *Wemeldinge*, van onze Gemeente een hartelyk afſcheid genomen, predikende over *Openb.* XXII: 16*a*. *Ik Jeſus hebbe mynen Engel gezonden, om u lieden deze dingen te getuigen in de gemeente.* Dus is

KLOETINGEN Vakant.

WEMELDINGEN. Den 29ſten April l. l. wierd onze nieuwberoepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer W. H. OUDKERK, in zynen dienst onder ons ingezegend, door zynen Neef, de Wel Eerw. Heer J. DE KANTER, Pred. te *Thoolen*; by vrywillige afſtand van den Wel Eerw. Heer J. DE LEPELAAR, Pred. te *Waarden*; de Bevestiger predikte over 1 *Cor.* I: 21. *Want nademaal in de wysheid Gods,*

de wereld God niet heeft gekend, enz. 's Namiddags begon de Bevestigde zynen dienst, met eene Leerrede over 2 *Cor.* IV: 7. *Maar wy hebben deze ſchat in aarden Vaten, enz.*

'S GRAVENPOLDER. Den 29ſten der voorige maand April heeft de Wel Eerw. Heer D. A. Buyt, Pred. te *Niſſe*, by vrywillige afſtand van den Wel Eerw. Heer D. Keer, Pred. te *Oudelande*, in den H. dienst onder ons bevestigd, den Wel Eerw. Heer A. J. Snouck Hurgronje, met eene Leerrede over 2 *Tim.* IV: 5*b*. *Doet het werk van eenen Euangeliſt, enz.* De oplegging der handen geſchiedde, benevens den Bevestiger, door DD. J. M. Voyer, J. van Ochten en J. de Kuyser, Predikk. te *'s Heer Abt en Sinouts Kerke, Ovezande en Driewegen* en *Schore en Vlake*. De Bevestigde aanvaarde 's namiddags zynen dienst, predikende over *Joh.* VII: 16*b*. *Myne leere is myne niet, enz.*

BAARLAND. Den 1ſten April l. l. is onder beſtier van den Wel Eerw. Heer D. Keer, Pred. te *Oudelande*, het volgend drietal door onzen Kerkenraad uitgebragt:

DD. A. Goedkoop, Propp. onder de Cl. van *Walcheren*. Sion Kwint van den Trans, onder de Cl. van *Zutphen* en H. Drisgilhuis, onder de Cl. van *Campen*.

Waar uit met eenpaarige ſtemmen ten Herder en Leeraar in deze Gemeente beroepen is de Eerw. Heer Albert Goedkoop, die ook deze beroeping aangenomen heeft. Deze beroeping is te *Goes*, in eene Claſſis Contracta, gehouden den 1ſten dezer met Kerkelyke goedkeuring bekragtigd, en in die zelfde Vergadering, gemelde Heer A Goedkoop, na een Voorſtel over *Phil.* I: 6. door den Wel Eerw. Heer J. de Kuyser, Pred. te *Schore en Vlake*, perempt geëxamineerd, in de Taalen over *pſ.* I. en het Textcap. wyders over eenige hoofd-

ſtuk-

ſtukken van den Hervormden Godsdienst. En is vervolgends met zegenbede der Gemeente te *Baarland* toegewezen, en de Examinator bedankt.

GOES. Zie April 1804.

YERSEKE. Zie April 1804.

KAPELLE. Zie April 1804.

KATTENDYKE. Zie April 1804.

BIESELINGEN Vakant. Zie Jan. 1804.

THOLEN EN BERGEN OP DEN ZOOM.

STEENBERGEN ſtaat Vakant te worden. Zie Maart 1804.

STAND DAAR BUITEN Vakant. Zie Oct. 1803.

THOLEN Walſche Kerk. Zie Nov. 1803.

UTRECHT.

UTRECHT.

UTRECHT. Ter vervulling der vacature, door het vertrek van den Wel Eerw. Heer H. H. VIERVANT naar *Amſterdam*, is alhier op den 27ſten April door den grooten Kerkenraad gemaakt het volgende zestal;

DD. H. OORT, Predikk. te *Zwol*. M. JONGENEEL, te *Voorburg*. W. L. VOORDUIN, te *Groningen*. J. D. DIBBETZ, te *Maarſſen*. B. VAN MARKEN, te *Hoorn* en G. VAN OORDT, te *Haarlem*.

Dan, D. H. OORT, Pred. te *Zwol*, per miſſive voor de eer der nominatie vriendelyk bedankt hebbende met verzoek, om geene verdere attentie in deze beroeping op zyn perſoon te nemen, is het zestal aangevuld met D. T. A. VISCH, Pred. te *Bovenkarſpel*, en daar uit op den 4den Mey dit drietal geformeerd:

DD. VOORDUIN, VAN OORDT en JONGENEEL.

Uit welk drietal den 13den Mey met volle eenparigheid van ſtemmen beroepen is de Wel Eerw. Heer G. VAN OORDT, Pred. te *Haarlem*, die deze beroeping in beraad genomen heeft.

UTRECHT. Zie April 1804.

LOPIKER KAPEL. ſtaat Vakant te worden. Zie Maart 1804.

AMERSFOORT.

VREELAND den 6den Mey. Deze dag was voor ons een dag van treurende aandoening en ontſteltenisſe, op dewelke het God behaagde, onzen waardigen Leeraar, D. P. GIBSON, van zyn post afteloſſen en tot zich opteneemen, om in de gewesten der eeuwigheid te rusten van al zyn werk, en overtegaan tot die ruste die God in zyne gemeenſchap zyne gaarne getrouwe Dienstknechten in den Hemel der heerlykheid toegezegd heeft. Omtrent den tyd van 30 jaaren mogt zyn Eerw. in den dienst des Euangeliums onder ons, niet zonder vrucht en merkelyken zegen, verkeeren, én wars van alle meer en meer inkruipende nieuwigheden, drong hy met alle zyne vermogens aan om JESUS CHRISTUS te leeren kennen als het eenige middel der verzoeninge, waardoor men tot God komen kan, met afzien van alles waarop het nietig vleesch zo ligtelyk zyn vertrouwen ſtelt, overtuigend leerende, dat er geene dengd of goede hoedanigheden in den mensch kunnen plaats hebben, ten zy dezelve gegrond zyn op en voortvloeijen uit het Wortel van het zaligmakend Geloof; dus was zyn dienstwerk nuttig, voor veelen niet ongezegend, en den Heiligen aangenaam, en gelyk God door het lot zyn weg tot deze Gemeente geneigd had, zoo heeft zyn Eerw. ook getoont niet los en onverſchillig omtrent ons te verkeeren, daar zyn Wel Eerw. een en andermaal voor beroepingen aan hem opgedragen, bedankt heeft, en beſloot met den dienst van het zaligmakent Euangelie onder ons, gepaard met eenen godzaligen wandel, ons in het goede te blyven voorgaan en ſtigten, tot dat zyne ligchaamskrachten bezweeken. Zyn Wel Eerw. heeft het laatſte jaar

van

van zyn leven, na het overlyden van zyne geliefde Echtgenoote, met veele benaauwdheden, hartkloppingen en soortgelyke ongemakken moeten worstelen, waardoor de nachtrust gestoord wierd en de krachten verminderden, tot dat zich in de maand October l. l. verstoppingen en beginselen van water in de borst openbaarden, waardoor zyn Wel Eerw. in de verdere waarneminge van zynen dienst verhinderd en met veele ongemakken en benaauwdheden heeft moeten worstelen, schoon 'er zich tusschen beide wel eens een flaauwe hoop opdeed of God het mogt ten besten keeren, tot dat zyn Wel Eerw. na veele benaauwdheden te hebben doorgeworstelt, eindelyk door eene langzaame dood bezweek, zyne ziele aan zynen, door het bloed van CHRISTUS verzoenden Vader aanbevelende, in vertrouwen, dat hy, die als een godeloozе voor God stond te verschynen, ook ondervinden zou, dat die God die den goddeloozen rechtvaerdigt, ook zyne ziele om het Zoenbloed van CHRISTUS zal genadig zyn. Zyn Nabuur en Vriend, D. T. H. VAN DEN HONERT, die hem weinige dagen voor zynen dood nog bezogt, vond zyn Eerw. zeer bemoedigd en getroost tegen die aanstaande verwisseling, en hoorde hem met stervende lippen betuigen: dat hy vertrouwde dat zyn einde zou vrede zyn, en dat CHRISTUS voor hem was een Bloed der Verzoeninge; en dit bewoog ook deezen zynen Nabuur, die op zich genomen had dien Zondag te preeken, aan deezen zynen weinig uuren te voren overleedenen Vriend in liefde te gedenken, onder wederzydsche aandoeningen zoo van den Spreeker als de Hoorderen, in eene Leerreden over *Gen.* V: 24. *Henoch dan wandelde met God, ende hy en was niet meer, want God nam hem weg*, de Gemeente opwekkende, om uit de wegneeminge van deezen hunnen Leeraar, door de

gedurige herinnering van zyne leer en vermaningen, voor zich veele vruchten te trekken, opdat dus de gedachtenisse van deezen rechtvaardigen by hun nog lange in zeegeninge mag zyn en blyven. Dus is

VREELAND Vakant, doch nadien 'er geene Weduwe nablyft, zal deeze plaats wederom spoedig kunnen vervult worden, indien de geenen die hiertoe inclineeren, zich in tyds gelieven aan te melden ter bekoominge van Predikbeurten.

KORTENHOEF. In onze voorige gemeld zynde het beroep van eenen Adjunct Predikant in deeze Gemeente, zoo kunnen wy thans berigten, dat onze Emeritus verklaarde Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. BOSMAN, zyn dienstwerk onder ons besloten heeft op Hemelvaartsdag nademiddag, met een zeegenend affscheid, in de tegenwoordigheid van eene zeer groote, van rondsomme saamgevloeide schaare van Hoorderen, waaronder ook verscheidene Leeraars waren, predikende by die gelegenheid over 1 *Petr.* V: 10, 11. *De God nu aller genade, die ons geroepen heeft tot zyne eeuwige heerlykheid in Christo Jesu, na dat wy een weinig [tyds] zullen geleden hebben, dezelve volmake, bevestige, versterke [ende] fondeere u lieden. Hem zy de heerlykheid, ende de kracht in alle eeuwigheid. Amen.*

WESTBROEK EN ACHTIENHOVEN Onze geliefde Leeraar de Wel Eerw. Heer W. BREYL, maakte ons den 20sten April by het eindigen van den Godsdienst bekend, dat zyn Eerw. te *Streefkerk* beroepen was, en die beroepinge eenige dagen in beraad genomen had; deeze tyd van beraad maakten wy ons ten nutte, om deezen onzen Leeraar die maar ruim 9 maanden onder ons het Euangelium der Zaligheid verkondigd heeft, te bewegen om by ons te blyven ter onzer opbouwinge in het geloof en in de genade; onze aange-

wen-

wende pogingen werden met den besten uitslag bekroond, daar zyn Wel Eerw. tot onze algemeene blydschap, ons in eene Voorafspraak, op den 6den Mey kennisse gaf voor die beroepinge bedankt te hebben, en zich op nieuw aan ons verbond, met de woorden van Paulus, 2 *Cor.* VI: 1. *Ende wy* [*als*] *medeärbeidende bidden* [*u*] *ook dat gy de genade Gods niet te vergeefs en moogt ontvangen hebben.* Terwyl wy wenschen dat God deeze keuze met de blyken van zyne hooge goedkeuringe bekroonen wil, en doe zynen arbeid in de prediking van de Leere der Verzoening die in CHRISTUS is tot heil voor zondaren onder ons gezegend zyn, en zorge in liefde voor de Gemeente van *Streefkerk*, die, door deeze voor ons gewenschte keuze van onzen Leeraar, deezen waardigen Voorganger zal moeten missen.

RHEENEN EN WYK.

WERKHOVEN Vakant. Zie Dec. 1803.

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

LEEUWARDEN Vakant. Zie Oct. 1796.

VROUWENPAROCHIE Vak. Zie Octob. 1803.

LEEUWARDEN. In onze Clasicale byeenkomst, op den 10den April, verzocht en verkreeg de Wel Eerw. Heer G. J. MEYER, Pred. te *Marsum*, zitting en stem in deze Vergadering.

Den Correspondens is het volgende bericht, ter plaatzing in de Boekzaal, medegedeeld:

HALLUM den 26sten April 1804. Heden namiddag om vyf uur trof onze plaats in 't gemeen en het Hervormd Kerkgenootschap alhier in 't byzonder een zeer aanmerkelyke ramp. — Aan den Kerktoren eene zwaare reparatie moetende geschieden, waar aan men ook reeds zedert eenige weeken bezig was, stortte eensklaps byna de geheele zwa-

zwaare toren in, met drie zwaare klokken, Gudien, uurwerk en al wat binnen in dezelve was, en dat met een vreeslyk gedruis; het welk eene geduchte ontstelenis onder de inwooners deezer plaats veroorzaakte.

Groot is deeze ramp! te meer, daar een gedeelte van ons schoone Kerkgebouw mede is ingestort, en, het gansch schoone Orgel, dat, nog niet lang geleeden, geheel nieuw gemaakt was, onder de puinhoopen tot gruis verpletterd is, met stoelen, banken enz.

Niet minder aanmerklyk echter en aanbidlyk is het gunstig Godsbestuur, in deezen, zichtbaar; daar, aan den eenen kant, dat opgeval gebeurd is, niet op den dag des Heeren, wanneer eene zeer talryke Gemeente telkens in ons Kerkgebouw vergadert, in welk geval de gevolgen van deezen ramp onoverzienbaar zouden zyn geweest! en aan den anderen kant, dat de werklieden, op de steigering bezig zynde en, nopens de waggeling van het muurwerk, door den Timmerbaas, die beneden was, gewaarschuwd wordende, daar zy naauwlyks twee minuten tyds hadden, om af te klimmen, echter allen, behouden en onbeseerd, zyn nedergekomen en den bouwval ontweeken.

Dat 's Heeren hand hierin worde opgemerkt en zyne bewaarende goedheid, te midden van den ramp, worde aangebeden en gedankt!

Een enkelen dag des Heeren verhinderd zynde onze gewoone Godsdienst-oefening te houden, heeft onze Leeraar, op den daar aan volgende Zondag, den 6den Mey, by de eerste gelegenheid, dat dit in ons gebrekkig Kerkgebouw geschieden kon, weer tweemaal dienst gedaan, en wel 's morgens met eene, op dit ongelukkig voorval, zeer toepaslyke Leerrede, naar aanleiding van *Psalm* CXXVII: 1. *Zo de Heere het huis niet en bouwt, enz.* die onder veel indruk wierd uitgesproken en

aan-

aangehoord. — Intusschen ſtreelen wy ons met eene niet ongegronde hoop, dat deze breuk, op zyn tyd, wederom gelukkig zal geheeld worden.

Uit naam des Kerkenraads der Hervormde Gemeente.

W. SANNES, *Predikant.*

DOKKUM.

AUGUSTINUSGA ENZ. Zie Jan. 1804.

BURUM EN MUNNEKEZYL Vakant. Zie Octob. 1803.

DROGEHAM Zie July 1803.

TERNAARD ſtaat Vakant te worden. Zie Oct. 1802.

FRANEKER.

TZUM. Zie April 1804.

MINNERTSGA Vakant. Zie Maart 1804.

FRANEKER Waalſche Kerk Vak. Zie Dec. 1796.

SNEEK.

WOUDSEND. Onze geliefde Herder en Leeraar, D. C. VAN DE VELDE, tot Predikant te *Andyk* in *Noord-Holland* beroepen zynde, heeft, door onzen ſterken liefdedrang, gepaard met daadelyke bewyzen onzer hoogachting voor zynen perſoon en dienst overgehaald, na eenigen tyd van beraad tot onze blydſchap voor die beroeping bedankt en zich op nieuw aan deze Gemeente verbonden in eene Leerrede over 1 *Theſſ.* II: 8. *Alzo wy tot u zeer genegen zynde, hebben enz.* De Heere zette het ſtempel zyner hooge goedkeuring op de gedaane keuze van onzen geachten Leeraar, doe zyn Wel Eerw. nog lange onder ons arbeiden tot weezenlyken zeegen en zorge in liefde voor de *Andyker* Gemeente.

NYEGA Vakant. Zie Febr. 1798.

BOLSWARD EN WORKUM.

WOMMELS EN HYDAARD. Zie Febr. 1804.

STAVOREN Vak. Zie Octob. 1797.

HINDELOPEN Vak. Zie Sept. 1794.

ZE-

ZEVENWOUDEN.

GORDYK Vakant. Zie Oct. 1802.

OLDELEMMER EN OLDETRYNE. Zie April 1804.

OOSTERHAULE EN OLDENOUWER Vakant. Zie July 1803. en April 1804. Intusschen zal de herderloosheid dezer Gemeente D.V. niet lang meer voortduren: Want den 19den April L.l. ging men hier tot ene nieuwe verkiezing over. In tegenwoordigheid van twee naburige Predikanten als Consulenten DD. H. SCHLIKKER, V. D. M. te *Langweer*, *enz.* en P. C. KOLNTZ, V. D. M. te *Haskerhorne*, *enz.* maakten de opgeroepene en in de Kerk te *Oosterhaule* samengekomene mans Ledematen, in deze gecombineerde Gemeente ene Nominatie ter vervulling van het Predikants-ampt in déze Gemeente. Op dezelve wierden geplaatst DD. J. CARSTEN, V. D. M. te *Goingaryp*, *enz.* G VAN DEN BROEK, V. D. M. te *Terkaple*, *enz.* beiden onder deze Classis en J. P. VAN DER HELM, S. S. Min. Cand. onder de Wel Eerw. Classis van *Dokkum*. Uit dit drietal wierd terstond, met eenparigheid van stemmen, de Eerw. D. VAN DER HELM, tot Leeraar alhier beroepen. Ook heeft zyn Eerw. kennis van deze beroeping ontvangen hebbende, dezelve, tot blydschap der Beroepers, bereidvaardig aangenomen

NYEHASKE EN HASKERDYKEN. Zie April 1804.

AKKRUM EN TERHORNE Vakant. Zie April 1804.

OVER-YSSEL.

DEVENTER.

DEVENTER Walsche Kerk Vakant. Zie July 1803.

KAMPEN.

KAMPEN Vak. Zie Febr. 1804.

YS.

YSSELMUIDEN Vak. Zie Octob. 1803.

ZWOLLE.

HASSELT den 4den Mey. Heden is uit de in de vorige Boekzaal gemelde nominatie, met eenparigheid van ſtemmen beroepen: de Wel Eerw. Heer D. J. C. VENEMA, Pred. te *Wapſterveen*; welk beroep door de Magiſtraat aanſtonds goedgekeurd zynde, na een kort beraad van zyn Eerw. is aangenomen.

VOLLENHOVEN EN STEENWYK.

ZWARTSLUIS. Zie Febr. 1804.

STAD en LANDE.

GRONINGEN EN 't GORECHT

MIDDELBERT den 9den May 1804. Heden is hier, uit de voorheen gemelde Nominatie, in plaats van D. BEGEMAN, die naar *Midwolda*, in het *Oldambt* vertrokken is, beroepen met eenparigheid van ſtemmen, D. F. BERIUS, Pred te *Eppenhuizen*.

APPINGEDAM.

HELLUM Vakant. Zie Febr. 1804.

LOPPERSUM.

LOPPERSUM. In onze Voorjaars-Vergadering, den 10den April alhier gehouden, verzocht D. F. J. ABRESCH, Petr. Fil. bevestigd Predikant te *Garshuizen*, ſtem en zitting en verkreeg mede dezelve.

Te gelyker tyd begeerde de Heer D. J. POST, Student in de Heilige Godgeleerdheid aan 's Lands Univerſiteit te *Groningen*, met byzonder loflyke Getuigſchriften voorzien, het Præparatoir Examen, zullende dit op het volgende Zomer-Claſſis plaats hebben.

DE MARNE.

LEENS. Deze grote en aanzienlyke Gemeente ſtaat eerlang Vakant te worden. Onze waardige en hartelyk geliefde Leeraar de Wel Eerw. Heer D. F. SNETHLAGE, maakte op Zondag den 22ſten April,

April, ons van den predikſtoel bekend, dat hy met genoegzaame eenparigheid van ſtemmen, tot predikant was beroepen geworden in de Gemeente van *Ditzum* in *Oost-Vriesland* en die beroeping drie weken had in beraad genomen. Daar wy onzen Leeraar die door zyne prediking, onderwys en verkering, welke wy nu zinds negentien jaren mogten genieten, ons aangenaam was geworden, zo gaarn langer onder ons behielden, bleven wy niet in gebreken zyn Wel Eerw. deze onze begeerte te doen blyken, door alle pogingen by hem aantewenden, om, ware het mogelyk, hem te bewegen, by ons te blyven. Intuſſchen vernamen wy van onzen Leeraar, na verloop van de gemelde drie weken, dat hy, hoe zeer ook zyn hart wederkerig aan ons gehecht was, zich, na ryp beraad, verplicht gevonden had die beroeping aan te nemen, hoe ſmertelyk ook dit ons zy, wenſchen wy echter hierin te berusten.

'T WESTERKWARTIER.

LUTKEGAST. Onze geliefde Leeraar D. J. Los, heeft op den 15den April zynen Evangelie dienst onder ons geëindigd, met eene pligtvermanende en vertroostende afſcheidsrede, voor eene zeer groote ſchaare Hoorderen, onder veele aandoeningen van den Spreeker en de Hoorderen gehouden over *Phil.* I: 27*a*. *Alleenlyk wandelt waardig het Evangelie van Christus.* De Gemeente echter verblydt zich, dat dit haar verlies ſpoedig zal herſteld worden: daar haare nieuw beroepene en reeds geëxamineerde Leeraar D. B. Nieuwold, (D. V.) op den 1ſten July aanſtaande onder haar zal bevestigd worden.

GROTEGAST EN DOESUM. Ook deeze Gemeente verheugt zich in de ſpoedig verwacht wordende overkomst van haaren beroepenen Leeraar, den Wel Eerw. Heer D. J. Schaink Bolt, wiens plegtige bevestiging en intrede op

Zon-

Zondag den 3den Juny eerstkomende bepaald is.

OLDAMBT en WESTERWOLDINGERLAND.

WILDERVANK. Zie Febr. 1804.

WAGENBORGEN Vakant. Zie July 1803.

DRENTHE.

EMMEN.

SLEEN Vakant. Zie April 1804.

ROSWINKEL Vakant. Zie April 1804.

MEPPEL.

WAPZERVEEN den 30sten April 1804. Voor 14 dagen wierden wy alle ontrust, door dien onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. C. Venema, een eenparig beroep ontving uit de Gemeente van *Sleen*. Wy waren in vrees en hoop en zochten zynen Eerw. met een vuurig hart te beweegen om als nog by zyne lief hebbende Gemeente te blyven. Nu hoorden wy gister met een hart vol dankbaarheid, dat de goedertieren God zyne keus bepaald had om aan onze begeerte te voldoen; waarom zyn Eerw. zich op nieuw aan ons verbond, hebbende tot zynen Tekst *Luk.* XXIV: 29. *En zy dwongen hem, zeggende, blyf met ons, want het is by den avond, en de dag is gedaald; en hy ging in om met hun te blyven.* De Heer, de God der liefde blyve met zynen Geest en genade ook verder by ons en zorge in liefde voor de Gemeente van *Sleen*.

ROLDE.

VRIES den 18den April. De Heer W. Scheuer, Student der H. Godgeleerdheid, had zich reeds voorheen aangegeven, om op onze Paasch-Classis præparat. geëxamineerd te worden; op heden, de derde Woensdag na Paaschen, de gewoone tyd onzer Classicale Vergadering, verscheen de Candidandus, voorzien van de noodige Kerkelyke en Academische getuigschriften, deed een kort Voorspel over den aan hem opgegevenen Text, *Joh.* III:

16. vervolgens geſchiedde het onderzoek door de Wel Eerw. Heeren S. H. A. BEGEMANN en J. C. SCHÖNFELD, Predikk. te *Norch* en *Roderwolde*, beide laatst ingekomene Leden, benevens het jongſte Lid onzer Claſſis, de Wel Eerw. Heer J. MULDER, Pred. te *Rolde*, als gewoone Examinatoren, over de voornaamſte ſtukken, zo van de ſtellige als wederleggende Godgeleerdheid, als mede over de gewyde taalen, in 't Hebreeuwsch *Pſ.* I. en 't Grieksch het Textcap. *Joh.* III. met dat gevolg, dat zyn Eerw. na behoorlyke onderteekening van de Formulieren van Eenigheid, door de Wel Eerw. Vergadering tot den openbaaren Predikdienst toegelaaten, en dus onder het getal der Proponenten wierd aangenomen.

OOST-FRIESLAND.

EMDEN Walſche Kerk. Op den 5den dezer is door den Kerkenraad tot Leeraar dezer Gemeente beroepen de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. G. VAN GENDT, Pred. by de Walſche Gemeente te *Harderwyk*.

ESKLUM. Zie April 1804.

DITSUM. Zie April 1804.

VEENHUIZEN nog Vakant. Zie Dec. 1801.

GANDERSUM Vakant. Zie Nov. 1799.

'T GRAAFSCHAP BENTHEIM.

VELDHUIZEN. Den 22ſten April is onze nieuwberoepene Leeraar D. C. S. HUGENHOLTZ, in zyn H dienstwerk ingezegend, door den Hoog Eerw. Hooggel. Heer J. F. SCHULTZ, Aſſeſſor by den hoogloffelyken Over-Kerkenraad des Graafſchaps *Bentheim*, en zeer geacht Pred. te *Nordhoorn*, predikende by die gelegenheid uit *Hebr.* XIII: 17. *Zyt uwe voorgangeren gehoorzaam, enz.* De Bevestigde deed den volgenden Zondag 's voormid-

middags zyne Intrede, met de woorden van Paulus, *Col.* IV: 3. *Biddende met eenen ook voor ons enz.* Beide deze verrichtingen zyn tot algemeen genoegen van de Gemeente, als mede van een zeer groote menigte van Toehoorders, die uit de nabuurige plaatzen alhier waren byeengekomen, afgeloopen.

EMLENKAMP den 15den April. Het was voor ons heden een zeer aandoenlyken Zondag, wyl onze zeer beminde, en onze Gemeente zoo hartelyk lievende tweede Leeraar H. S. HUGENHOLTZ, van hier beroepen naar *Veldhuizen*, van ons onder ſterke aandoeningen van Spreeker en Hoorderen (ook zelfs van nabuurige Gemeenten toegevloeid, dusdanig dat ons Kerkgebouw de menigte niet konde bevatten) een hartelyk, liefdevol en zegenend affcheid nam, Gode de eere gevende, van zynen onder ons in veele opzichten zo nuttigen arbeid, gedurende ruim 12 jaaren verricht; zyn Wel Eerw. bedienende zich daartoe van Paulus woorden, 1 *Cor.* XVI: 23, 24. *De genade, enz.* Gods aangezicht trekke met zyn Wel Eerw. op, brenge hem in *Veldhuizens* Gemeente, met een vollen Euangeliezegen, en geve alle ſchynzel op deszelfs werk! De groote Koning zyner Kerke zorge ook genadig voor ons *Emlenkamp*, en ſchenke ons eerlang, een tweeden Leeraar na zyn harte, om met zynen ouden en gryzen Ampt-genoot te arbeiden, naar Gods dierbaar woord, tot uitbreiding van Jesus Koningryk, en veeler zielen zaligheid.

K L E E V E.

LOBITH Vak. Zie Dec. 1803.

W E Z E L.

BRUUNEN Vakant. Zie Febr. 1804.

DIERSFORT Vakant. Zie Dec. 1803.

DUISBURG AAN DEN RHYN.

DUISBURG Vakant. Zie Octob. 1800.

'T GRAAFSCHAP LIMBURG.

GRONOUW Vakant. Zie Dec. 1803.

B R E M E N.

MARIENKERK derde Leeraarsplaats Vakant. Zie Jan. 1797.

BLAD-WYZER.

Van het verhandelde in de Boekzaal voor de Maand Mey 1804.

I. H. BLAIR, Leerredenen, Negende en Tiende Deel. Bladz. 495

II. J. L EWALD, Kristelyk Zondags-boek, Eerſte Stuk. 501

III. J. J. F. SCHMIDT, Beknopte Geſchiedenis des Joodſchen Volks. 511

IV. Y VAN HAMELSVELD, Romeinſche Geſchiedenis verkort. Met Kaarten en Plaaten. Eerſte Deel. 518

V. F. HILDEBRANDT, Zakboek ter bewaaring eener duurzaame Gezondheid. 527

VI. A. VAN DEN BERG, Proeve van Geeſtelyke Oden en Liederen. 537

VII. K. H. SPIESS, Reizen door de Holen des Ongeluks en Verblyven der Elende. Derde Deel 543

VIII. Verzameling van Redevoeringen, uitgeſproken in de Maatſchappy tot nut van 't Algemeen. 1ſte Stukje. 548

IX. W. E. DE PERPONCHER, de Lente, een Gedicht. 555

X Letter-Nieuws. 564

XI. Academie- en Schoolnieuws. 565

XII. Kerk-Nieuws. 567

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAEREL D; HONDERD EN AGT-EN-ZEVENTIGSTE DEEL.

Voor JUNY 1804.

Te AMSTELDAM, by
D'ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
Bybel- en Boekverkoopers, 1804.
Met Privilegie.

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAEREL D.

I. HOOFDSTUK.

JOANNES de DOOPER. Een Leesboek voor den tegenwoordigen Tyd. Door Jo. HERM. KROM, *Predikant te* Gouda. *In drie Stukken. Tweede Stuk. Te* Amsterdam

dam *by* J. W. Yntema en Comp. 1804. 232 *Bladz. gr. Octavo. Deprys is f*— 18-

Had de Eerw. KROM, in het eerſte *Stuk* van dit weluitgevoerd en belangryk Werk over JOANNES *de Dooper*, denzelven beſchouwd, zoo als die Godsgezant reeds werkzaam was, in het Godsryk, voor dat JESUS optrad; *in dit* tweede *Stuk* neemt hy in overweging, het tweede Hoofdpunt, het welk hy zich had voorgeſteld: *Gelyktydig met* JESUS *zettede* JOANNES *zyn werk voort.*

De onderwerpen, welke wy hier, in denzelfden ſtyl en wyze van voordragt, als in het eerſte *Stuk*, ontmoeten, zyn: VIII. JOANNES *doopt* JESUS. IX. *Dierbaar oogpunt, waaruit de Dooper* JESUS *aanwyst.* X. *Onnagaanbare grootheid van* JESUS, *voor onze Zedelyke behoefte berekend.* XI. *Het gevoel van den Dooper voor* JESUS. XII. *Het Christendom naar de leer van* JOANNES, *het eenige toereikende, nodige.* XIII. *De Dooper werkt nog voord, en verandert ook zyne ſtrenge Zeden niet.* XIV. *Het getuigenis van den Dooper voor* JESUS *gewigtig.*

Alle deze onderwerpen worden door den Eerw. KROM, ernſtig en gemoedelyk, behandeld, en door zoodanige Aanmerkingen opgehelderd en uitgebreid, welke, in de daad, dit Werk tot een gepaſt *Leesboek voor den tegenwoordigen tyd* maken. By voorbeeld, daar JOANNES JESUS aanwyst, als *het Lam Gods, dat de zonde der wereld draagt,* ſchryft de Heer KROM, *Bladz.* 134.

„Het komt my voor, dat het dwaasheid is, om Godlyke hulp, Godlyke vergeving te hopen, zonder zedelyke verbetering; doch als ik ſlechts zedelyk beter word, uit de zonde opſta en rein word, zo ſchynt my dit byna omtrend de Godlyke

lyke gunst en goedkeuring gerust te kunnen ſtellen. Wat behoef *ik* daartoe eigentlyk het Joodſche denkbeeld van een offer? Het is welligt ſlechts vooroordeel, of al te angſtvallige zorg, dat my zulk een Lam van God doet wenſchen. — Dan Joannes ſchynt toch iets dergelyks als behoefte gevoeld en geleerd te hebben; zyn doop was reiniging, een doop tot vergeving der zonden; en nog ſpreekt hy van het Lam van God, dat de zonden der wereld draagt."

„ Dat ik om myne zonden niet geſtraft zal worden, is iets, dat ik zeer gaarne weten zou; ik verlang kwytſcheldíng, eer ik als van nieuws af aan beginnen kan, met eenigen moed, aan myne zedelyke verbetering. Gaarne geef ik aan de opwekkingen ten goede gehoor; hoor gaarne menigen uitmuntenden zedeleeraar; maar vraag: zal het my nog wel iets kunnen baten? *is* 'er voor my nog kans en hoop? zo niet, zo God my niet vergeeft, dan is de gedachte aan zedelykheid en het arbeiden aan mynen pligt yslyk voor my, daar het toch voor my reeds te laat is. Joannes geeft my, door deze zyne aanwyzing, eenige gerustheid; by het verder lezen der Euangelien vind ik dezelve eenigzints meer ontwikkeld en toereikende. Denk ik deze betrekking, deze macht van Jesus weg; blyft my in Hem alleen maar overig de Reine, die hulp belooft; weet ik niet, by het gezicht myner onwaardigheid en onreinheid, dat Jesus ook daarvoor het middel heeft, dat my, by al het zwakke en wankelende, nog altyd ſtaande houdt en gerust ſtelt omtrent vergeving by God; dan leef ik in kommer. Ik moet beter worden, of God vergeeft my niet; zal Hy my dan nu wel willen of kunnen vergeven? ik wyk toch zo zeer af, ik ben nog in zo vele opzichten onwaardig en onrein. Indedaad, my is de gedachte: „ Jesus is het Lam van God," onontbeerlyk."

„ Evenwel, dit is by my misschien maar zwakheid: denk ik my God niet te menschelyk? meet ik Hem niet te veel naar my zelven? van daar komt het dan welligt, dat ik zulke eene gedachte behoef; anders was 't my misschien genoeg: Hy doopt met den H. Geest. Ik erken immers in myne vernieuwing Godlyke kracht; Hy zelve herschept en vernieuwt my, in enen zedelyken zin, naar zyn Godlyk beeld; en dit moet my toch van zyne goede gezindheid, van zyn genoegen en welgevallen aan my, het overtuigends bewys zyn. Zo hoorde en dacht ik ook dikwils; doch ik vond toch by deze gedachte de rust van het Euangelie niet; gedurig voelde ik my gedrongen tot ene andere toetzing. — Ik ben een redelyk schepsel; Hy herschept en verandert my in het zedelyke; maar ik blyf hetzelfde zedelyk wezen. Dat herscheppen is toch iets anders dan het wezen zou by een leven- en redenloos schepsel. Het geschiedt voorzeker overeenkomstig myne redelyke en zedelyke natuur. Nu eens is het: *Indien gy niet veranderd wordt*, — dan eens: *Indien gy u zelven niet verandert* (*). 'Er moet toch een punt zyn, waarvan ik uitga, by dit veranderd worden, by dit my zelven veranderen; en *dit kan* ik my niet anders denken, dan de vaste overtuiging en het onwankelbaar vertrouwen, dat ik van Gods grote, onbegrypelyke, vergevende liefde opvat. Daardoor kryg ik lust en moed: zie ik, in den Hersteller, het Lam van God; ben ik overtuigd, dat ik by en door Hem vergeving heb; te meerder liefde gevoel ik voor Hem, en voor God, die door hem werkt, dien ik in Hem zie en voel: in plaats van terug te beven van *Hem* en zyn gebod, voel ik my nu tot Hem getrokken. Verbryzeld hart! ziet het Lam van God, dat de zon-

(*) *Matth.* XVIII: 3. *Rom.* XII: 2. enz.

konden der wereld draagt, en weg is uw schrik en afkeer; gy krygt lust tót het goede, onwederstaanbaren lust, die den lust tot de zonden doodt. — Die lust maakt ons werkzaam; ook by de herscheppende Godlyke kracht moeten de daden van het zedelyke wezen zyne eigene zyn, of alle zedelykheid en zedelykheid vervalt. Dit zelfs-werkzaam zyn, doet my nu juist by Jzus, als het *Lam* van God, nog meer behoefte gevoelen. Ik kan my toch myne gebele zedelyke verbetering, hoe zeer ik door Gods kracht herboren word, niet anders voorstellen, of zy gaat langzaam, en van trap tot trap; en ik beroep my op het hart van mynen Lezer, dien het te doen is om algehele reiniging. Hoe meer het u ernst is, hoe sterker en aanhoudender uw lust, hoe naauwkeurig en streng gy derhalven zyt in het zelfs-onderzoek, des te levendiger zult gy my toestemmen, niet op eens, maar wel zeer langzaam, sterft men de zonden, iedere zonde, af, ook by alle onze waakzaamheid. Nog meer: hoe meerdere verdetingen gy maakt, hoe langer gy u met ernst op uwe verbetering hebt toegelegd, hoe meer gy in u ontdekt, dat gy nog veranderd worden moet, gebrekkig vindt, het geen gy reeds voor volkomen, bezoedeld, het geen gy nog altyd voor zuiver, kwaad, het geen gy voor geheel onverschillig en onschuldig hadt aangezien, en zwak, het geen gy reeds voor sterk hieldt: in één woord, dagelyks vindt gy al wederom op nieuw iets, het geen nog anders worden moet. Welk ene gedachte dan: God zal my vergeven *om* myne verbetering, *om* myn yvrig en standvastig werkzaam zyn aan myne verbetering in zyne kracht! Zo kan iemand redeneren, en zich daarmede geruststellen, die het nimmer nog beproefd heeft; die meent, dat hy zich zo in eens, dan en wanneer hy wil, tot God bekeren kan, en voorneemt, dit ook nog eens te

doen in jateren leeftyd. Maar hy, die waarlyk by reinheid behoefte gevoelt, en zich daartoe in goeden ernst oefent, die recht zichzelven kent en zyne verplichtingen, — neen! die is daar op nooit gerust. Vergeving vindt ik reeds zo veel beter ben, door Gods genade reeds zoveel beter ben, zyne genade zo goed gebruik; — ik nog zo gebrekkig, dikwils zo onachtzaam, zo traatig mensch, — die zoveel meer wezen kon en moest, by zulke Godlyke genadegiften! ô Neen!

Maar dit ſtelt myne ziel gerust, Doorgronder onzer harten!
Vergeven is uw vreugd en lust, als ons de zonden ſmarten. (*)

Het Lam Gods, het Lam dat geſlacht is, is my daar alleen de waarborg van."

Dus ook *Bladz.* 175. „ Hartelyk gaarne tast ik naar ieder zedekundig geſchrift, waarby ik myne heilige roeping en myne gehele onvolkomenheid en onwaardigheid gevoel; zo iets lees ik gaarne; dankbaar gebruik ik zuivere zedelyke wysgeerte van het gezond verſtand, vergelyk die met de ondervinding, keer 'er mede tot myn eigen hart. Dat is ook ene Euangeliſche les; en hy verſtaat het Euangelie niet, die dit verhinderen wil en hier voor gevaar vreest. Maar het is de CHRISTUS niet, en ik leg den Zedeleeraar terzyde, zodra hy de CHRISTUS wezen wil, zyne Zedekunde my als het echte Christendom wil opdringen: dit is de Bybelſche JOANNES niet: zo iemand kan zich ook vermommen door enen JOANNES-mantel; hy kan ook ſpreken van dien, die na hem komt — van het Christendom; maar alleen op zulk ene wyze, dat dit enkel zedeleer wordt, niet meer dan

(*) V. D. BERG, *Proeven van Geeſtlyke Oden en Liederen.*

dan de leer, waarmede de JOANNES DE DOPER begon. „Met zo iets ben ik niet geholpen: het gevoel, dat het anders by my worden moet, is nog geene verbetering; berouw herstelt nog niets; lessen zyn nog gene werken. Voor anderg menſc' en mogen de verbeteraar van het menschdom door aanwyzing van verkeerdheid en pligt voldoende zyn; maar zulke menſchen wonen thans op de wereld niet; ik althands behoor 'er niet onder; ik ben een zondig, hulpbehoevend hart."

„Men kan wel alzo over deugd en plicht wat redenen, dat menig mensch dezelve nog al gaamlyk ten zynen genoegen beöefenen kan; menig mensch ſtelt zich deugd en plicht ook alzo voor, en behaagt zichzelven wonder wel; maar ene gansch andere zedeleer predikte JOANNES DE DOPER — door en voor dezelve maakte hy het geweten wakker; — en daardoor voelt men dan behoefte by iets, dat toch gene enkele zedeleer meer is. En, God zy geloofd! dit voelt zo menig uitmuntend wysgeer, en geeft ons zodanige zedelyke lesſen en onderrichtingen, waarby men maar niet zo aanſtonds gereed en gerust is. Hoe voel ik by zo menig geſchrift ene deugd en reinheid, enen trap van zedelykheid, dien ik diep vereer, maar waardoor my ſtellige Godsdienst behoefte, en juist de Christlyke Openbaring my recht dierbaar wordt. Dit is eene zedekunde in den geest van JOANNES; dat men maar altyd door dezelve werkte, zo als hy, als de vriend des Bruidegoms! „Ik ben voor Hem uitgezonden, om Hem den weg te bereiden," zeide de Doper: „ik ben de vriend des Bruidegoms, die ſtaat en op hem wacht." Zo moest men zedekunde ſteeds uitbreiden en behartigen, deugd en plicht voorſtellen, zodat het hart verbryzeld wordt; zulk een deugd en plicht, waarby ieder gevoelt, dat hy zeer veel te kort ſchiet; zedeleer, die boete en berouw verwekt, en ons

diep beſchaamt; opdat men de waarde gevoele van, toevlucht neme tot de Euangeliſche vertroosting en de Euangeliſche kracht; reine, zuivere, echte Bybelſche zedeleer, waarby het hart zegt: *ſtaat het zo met het huwlyk, dan ware het beter niet te trouwen*; (*) — *eene harde reden*; — *wie kan dan zalig worden?* (†) — opdat men God nodig gevoele, *by wien alles mooglyk is*, — opdat men de kracht van het Christendom zoeke, waardeere, gebruike. Zulk eene zedeleer, met zulk een doel, is voor den mensch berekend, Bybelsch, Christlyk geheel en al; en zonder dezelve heeft het Christendom noch ſtrekking, noch kracht. Maar zedekunde in enen anderen geest, en met een ander doel, is tegen Jesus en der Apostelen leer; wordt zy alsdan voorgeſteld in alle hare zuiverheid, zo leidt zy tot moedeloosheid en wanhoop; en moedeloosheid en wanhoop is tegen den Euangeliſchen geest. Verzwakt men haar, ſtelt men haar voor zo verminkt en bedorven, berekend naar onze tegenwoordige krachten in onze betrekking, dan leidt zy tot zelfsbehagen en eigenwaan, dat den geheelen mensch bederft, en den Christlyken zin en Christlyke deugd geheelenal vernietigt."

„ Broeder! die de Christlyke leer verkondigt; ſtreng, zeer ſtreng zy onze prediking van deugd en plicht; het Christendom toont ons als plicht het bereiken van zodanig eene zedelyke hoogte, zulk eene reinheid, als wy zonder het Godlyk onderricht voorzeker voor overdreven hielden; maar die hoogte, die reinheid willen wy aanwyzen, daarop aandringen uit al ons vermogen. Geen wysgeer moet hier den Christenleeraar voorzyn; dit ware ons ſchande. Dat men ons zedeprekers noe-

(*) *Matth.* XIX: 10.
(†) *Matth.* XIX: 25.

hoeme, — om zodanig eene verſmading zullen wy toch de goede zaak onzes Heren niet verraden; het Christlyk onderricht, het zo nodig onderricht, niet voor een goed gedeelte terug houden en verminken. Zulk een zedepreker wensch ik te zyn, te worden, door de genade van onzen Heer, hoe langer hoe meer; niet om de hoogheid, de noodzaaklykheid, den troost en de kracht van onzen Heer J. C. te verminderen, maar om dezelve te verhogen zo ſterk ik maar kan, — als vriend des Bruidegoms; om te doen voelen: wy kunnen door gene wysgeerte, door gene zedekundige wysgeerte onze rust vinden; — niet om de Godlyke openbaring, om het Christendom weg te doen, maar om te doen voelen, dat het Christendom noodzaaklyk, onmisbaar is, en om ieder hart, by de dierbaarſte Christlyke vertroostingen, te vervullen met den diepſten ootmoed. — My — ik beken het met ſchaamte, maar met volle overtuiging — my is ſtrenge reine zedeleer nodig, ontwikkeling *van* en ſterke aandrang *tot* iederen plicht, om mynen hoogmoed te ſtuiken, myne liefde *tot*, mynen eerbied *voor* Jezus te ontvlammen; my zyne genade te doen waarderen, toevlucht te doen nemen tot Hem, te doen bidden en te doen waken, en om my te doen werken, volſtandig te doen werken, door zyne kracht. Werkheiligheid, zelfsbehagen werkt de leer van Joannes de Doper niet; zy duldt geen zelfsverheffing, ſlaat den hoogmoed ter neer: maar zy maakt ook nimmer wanhopend, beneemt nimmer den moed; want zy is en werkt als de vriend des Bruidegoms. Als vriend des Bruidegoms gebruike men telkens het zedelyk onderricht — men leze ieder goed zedekundig geſchrift in dezen geest, met deze bedoeling, al zwygt het daar ook van; zo wordt door hetzelve toch altyd by ons het Christendom bevorderd en bevestigd."

Men voege hier nog by *Bladz.* 228. „Spoor vry

vry na, Wysgeer van deze Eeuw! wat reinheid is, en hoe wy die behoeven; predik die der wereld, en dring 'er op aan uit al uw vermogen. Gaarne willen wy met u medewerken. Wy prediken ook dezelve naar Jesus leer; wy bedoelen dezelve met u even ernstig; ja wy geloven, dat de reinheid, die wy aanpryzen, nog sterker, heerlyker is, en dat wy derzelver behoefte nog dringender doen voelen: maar vergun ons, dat wy 'er byvoegen, dat Jesus 'r en ons rein maken kan en wil; en zo dit het Christendom niet belooft en geeft, dan moogt gy het vryelyk verwerpen. Wy zien met vreugd uwen yver voor het zedelyk goede: maar doet ook nopens het Christendom onbevooroordeeld onderzoek; vergeet eens alles, wat men 'er u ook van verhaalde. Gy hebt het juiste oogpunt; wy vertrouwen, het is u ernst; en dan komt gy zeker tot ons. Joannes is het, die van Jesus getuigt. Maar diep beklagen wy iederen spotter van het Christendom, — ieder, die Jesus hoogheid miskent, die ook de Zedeleer minacht, en deze stem niet horen wil, en wy zeggen het hem in het aangezicht: „ gy hebt gene liefde tot God." Wy willen met hem over de Christelyke leer geen woord verliezen — maar hem de stem van Joannes den Doper zenden: „ gy zyt een slecht mensch, en moet anders worden, of God straft u geducht!" Dit roepen wy hem toe in den geest van Joannes, zo sterk en dreigend wy kunnen. Gave God dat hy het horen mogt! het is de stem van Joannes die tot Jesus roept."

„ Indedaad, de Zedeleer blyft nog altyd getuigen van Jesus; zo lang gevoel voor zedelykheid wakker is, behoudt en wint het Christendom toch altyd vrienden, vindt men nergens rust dan by Jesus, gevoelt men dat Hy de nodige, enige Heiland is. Onuitspreeklyk veel goeds doet nog altyd

het

het zedelyk gevoel en zedelyke wysgeerte in de wereld. *Ene brandende en lichtende kaars*; zo noemde JESUS JOANNES, zo noem ik nog deze leer; ook by den ligtzinnigen mensch, ook in het verharde hart geeft zy nu en dan schyfsel: nimmer wil ik dit licht dan tegenwerken of verdonkeren, dat zo weldadig overal toch werking doet, en altyd voor het Christendom voorbereidt. Dierbaar, onweerstaanbaar is dit licht: hoe werkte het toch by den Jood! het gaf toch lust en moed, en enige godsdienstige vreugd. Men had zich, hoewel maar enen korten tyd, in dat licht verblyd. Ook by ons is het onweerstaanbaar nog: de ongodsdienstige voelt toch ook nog nu en dan die stem, en dan ook behoefte by den Godsdienst. Alzo enigzins dan toch neemt hy nu en dan een voornemen ten goede, en gevoelt daarby vreugd: helaas! by velen ook maar enen kleinen tyd. Die deze bladzyde leest, mensch, die zo weinig, zo zelden Godsdienst hebt! ik beroep my op dit getuignis voor het zedelyk goede in uw binnenste; gy voelde toch nu of dan overtuigend dat gy Godsdienst behoefde, dat het anders met u worden moest; en toen beschouwde gy den Godsdienst toch met meerder ernst en anders dan nu. Het was JOANNES, die van JESUS getuigde; waarom hebt gy toch dat gevoel verstrooid? welk ene herinnering voor u, als u de wereld verlaat, en gy voor uwen Rechter moet verschynen! Het beneemt u alle verontschuldiging."

Men leze dit en oordeele zelf, of dit Boek niet een *Leesboek zy voor den tegenwoordigen tyd?*

II. HOOFD-

II. HOOFDSTUK.

CHRISTELYKE BESPIEGELINGEN in eenzaame uuren. *Te* Leyden *by* J. van Tiffelen 1803 98 *Bladz. gr. Octavo. De prys is f — 16 —*

De ongenoemde Schryver heeft dit zyn eerſte Werkjen aan de Drukpers overgegeven, aangemoedigd door de gunſtige beöordeeling, welke aan twee van deze Beſpiegelingen, weleer in de *Vrye Godsdienstvriend* geplaatst, is te beurt gevallen, en door de aanſpooring van eenigen zyner vrienden; hy geeft het in het licht alleen met oogmerk, om, ware het mogelyk, eenigzins nuttig voor zynen evenmensch te zyn; indien het een gunſtig onthaal erlangt, zal hem zulks een ſpoorſlag tot verdere werkzaamheden zyn; andera zal hy zich troosten, met de gedachten: *Ik heb nuttig willen, maar niet kunnen zyn.* De Schryver kon 'er byvoegen, dat wy toch ook op veelvuldige andere wyzen nuttig kunnen zyn, elk in zynen kring en betrekking, dan juist door als Schryvers ons voor te doen.

Doch, niettegenſtaande deze aanmerking, durven wy hem verzekeren, dat zyne eerſtelingen behagen zullen, en nut zullen kunnen ſtichten; wy ten minſten hebben ze met genoegen gelezen, en twyfelen niet, of hy zal, in dit vak van beſpiegelingen by verdere werkzaamheid, vry wel ſlagen; en durven hem dus daartoe aanmoedigen.

De Beſpiegelingen gaan over de volgende Onderwerpen: *Op den laatſten dag van het jaar.*

1799.

1799. *By het ziekbedde van myn Kind. Het is den menſch eenmaal gezet te ſterven, en daarna het oordeel. By het graf van mynen vriend.* Jesus, *de grootſte Menſchenvriend. Op myne Geboortedag. De leerzaame wandeling. Gods dienst, de beste troostbron.*

Dewyl deze Beſpiegelingen niet lang gerekt zyn, willen wy een paar van de kortſte tot eene proeve hier ſtellen.

By het Ziekbedde van myn Kind.

„ Hoe angſtig klopt my 't hart, by het ziekbedde van myne Lieveling; hoe wordt myne ziel gefolterd op het gezicht dezer lydereſſe; nu gevoel ik meer dan immer te vooren dat ik vader ben. Myn dierbaar kind, het eerſte paar van onzen zaligen Echt, aan het ziekbedde vastgeklonken! Wie zou de traan niet billyken, welke thans langs myne wangen rolt? Verdient immer het lyden van onzen natuurgenoot onze deelneeming, gewis een in zich zelf hulpeloos wichtje heeft daar dan eene verdubbelde aanſpraak op; en zoude dan de traan, by het ſchommelend wiegje van een kermend liefdepand geſtort, het teder lievend vaderoog ontëeren?"

„ Gelyk het jeugdige lentebloempje, door de woedende ſtorm ginds en herwaards geſlingerd, eindelyk ter neder geboogen wordt, zoo ligt myne door de wreede ziekte ter neder gevelde Lieveling daar! De anders ſtonkerende oogjes, welke my met de tederſte aanminnigheid begluurden, zien kwynende rondom zich heen; de handjes, welke zich nog kortelings geleden telkens uitſtrekten om my te omärmen, hangen kragteloos neder; die lippen, welke zoo vaak my de liefderykſte bewoordingen toevoegden, en van welken het my eene zalige vergenoeging baarde den vader

der-naam te hooren afrollen, ontſluiten zich ſchier niet, dan om eenen naaren klaagtoon aan te heffen. *Akelig* toneel, dat my de ziel verſcheurt! Hoe *troosteloos* zoude ik niet wezen, wanneer 'er *geen* troostvolle Godsdienst voor my ware! *Misſchien* heeft de dood reeds zynen alvernielenden arm om dit waggelend wiegje uitgeſpreid; aandoenlyk denkbeeld! denkbeeld dat my den dood zoude kunnen doen vervloeken, indien ik *geen* Christen ware, die in alle zyne lotgevallen de alregeerende hand eener aanbiddelyke Voorzienigheid wensch te eerbiedigen. Beminnelyke Godsdienst, welke my leert, dat zoo min een haar my ontvallen kan zonder den wil van mynen *Hemelvader*, even zoo min de dood in ſtaat is my dit liefdepand te ontrukken, buiten het bevel van Hem die het aan my gegeeven heeft! Hoe troostryk is de gedachte voor het treurend vaderhart: *God regeert.* — Die gedachte leert my mynen plicht gevoelen, om, het zy ten leven het zy ten dood, Gode te zwygen, en in zyn eeuwig wys beſtuur, ſchoon dikwerf als met nevelen voor den kortzienden ſterveling bedekt, te berusten. Welaan myne ziel, alles, ook uwe *lydende Lieveling*, aan Jehovah toebetrouwd; toebetrouwd *met die kalmte*, dat gy nu reeds zeggen kunt: „Myn God! uwe wille geſchiede, en uw doen is heilig."

De leerzaame Wandeling.

„ De oogenblikken onzer verlustiging kunnen leerzaam en nuttig wezen; en zulks zouden zy gewis meermaalen voor ons zyn, wanneer wy het ons tot eene gewoonte maakten, de voorwerpen, welke zich ter beſpiegeling opdoen, met aandagt te beſchouwen, en de nuttige leſſen daarin dikwerf gelegen ter onzer ſtigting op te zamelen."

„ De waarheid hier van heb ik dezen dag mogen

gen ondervinden: myne wandeling was langs een bladerloos bosch gericht, waar in de noeſte arbeider bezig was, met geduurende den gryzen winter, eenige ſtatige eiken ter neder te vellen; Zie hier, dagt ik, hoe toch alles voor de hand des tyds bukken moet; wie weet hoe vele jaaren de daar liggende boomen eene plaats op dezen grond beſloegen; misſchien verkwikte reeds voor meer dan eene halve eeuw hunne verfriſchende ſchaduw den vermoeiden wandelaar, en wat is het einde van dezelve? daar liggen zy van al hun cieraad beroofd ter neêr geveld, terwyl men bezig is de takken, welke zy zo vaak ter verkwikking verſpreiden, af te kappen; en dan — dan worden zy eindelyk, door den verren nakomeling van den planter, aan de verteerende vlam ten prooi gegeeven, en zyn niet meer."

„ Terwyl de beſchouwing hier van myne denkbeelden vervulde, en de gevallen eiken my een zeer toepaſſelyk zinnebeeld van het menſchelyk leven voorkwamen te zyn, naderde ik ongemerkt het ſtaatig en grafryk kerkhof; hoe wierd myne reeds in beweeging gebragte ziel hier geroerd! van verre zag ik een geöpend graf, nu gevoelde ik my geheel doordrongen van begeerte om die ſombere rustplaats op te treden, en daar eenige oogenblikken peinzend te vertoeven. Hoe belangryk wierden de veeljaarige eiken thans in myn oog, daar ik hier, in het voor eenen zuigeling toebereidde graf, derzelver tegenbeeld, als het ware, meende te aanſchouwen! Een traan van gevoel ontſprong myn oog, terwyl ik deze toneelen als wenken beſchouwde, om my aan mynen dood te doen gedenken."

„ Hier zal dan weldra (dus waren myne denkbeelden terwyl ik het gaspend graf aanſtaarde) een pas gebooren ſchepſel zyne rustplaats vinden; de bewelddadigde moeder verlustigde zich paauwlyks

in de geboorte van haar liefdepand, of de dood maakte in één slag alle haare vreugde weg; de dankbaare vader verheugde zich naauwlyks dat hy den Vader-naam verworven had, of zyn streelend vooruitzicht verdween; de pas geboorene waereldling ontsloot naauwlyks zyne oogjes, of sloot dezelve weder als of hy het licht van dezen aardbol niet verdragen konde. Dierbaare verzamelplaats der dooden! hier predikt my ieder grasje, dat op de graven groeit, *vergankelykheid*; hier zie ik wat van den mensch wordt; hier sluimeren grysaards en kinderen naast elkander; vallen gryze eiken, ook groene lente-loten worden ter neder geworpen; welk een leerschool! Ik ben in den bloei myner jaaren, maar wie verzekert my of ik eenen gryzen eik onder het menschdom worden zal; wie weet hoe rasch ook myn graf ten toon zal gespreid liggen om anderen te leeren sterven. Welk een leerschool! Ik ben Vader, en God weet hoe rasch ik een myner lievelingen naar het graf zal moeten heen geleiden. Ik ben Vader! duure verpligting welke op myne schouderen rust, om, zo vroeg mogelyk, voor het eeuwig heil van het aan my toebetrouwde kroost te waaken! Gelyk de gryze eik, welke ik zo even voor myne voeten zag nederstorten, liggen bleef zo als hy gevallen was, zoo blyft ook het zaad, op dezen akker gezaaid, liggen, tot dat de oogst daar zal zyn; Gelyk wy in de groeven der vergetelheid nederzinken, even zoo zullen wy eenmaal uit dezelven, by de slooping der natuur, herryzen."

„ Hemelsche Vader! die door uwe albeschikkende Voorzienigheid myne treden tot deezen oord hebt heen gerigt, U smeek ik, aan den rand van dit gaapend graf, dat Gy my dagelyks aan mynen dood wilt leeren gedenken, en de verplichting omtrent myn kroost my steeds mooge voor oogen zweeven, op dat nimmer hunne beschuldi-

ging

ging myn oordeel verzwaare, wanneer zy, in dat albeſliſſend oogenblik, naast myne zyde voor uwen rechterſtoel verſchynen. Mogt dit het zalig gevolg dezer beſpiegeling wezen! dan zou myne ziel in de eeuwigheid dezen dag nog roemen en ik den zuigeling, welke hier vertoefd wordt, als mynen leermeester hulde bien."

III. HOOFDSTUK.

Over den BEUZELGEEST *in de* ZEDEKUNDE, *door* FRANS VOLKMAR REINHARD, *Keurvorſtelyk Saxiſche Opperhofprediker, Kerkenraad, en Opper-Conſiſtoriaal Aſſeſſor. Te* Amſterdam *by* W. Brave, 1804. 142 *Bladz. gr. Octavo. De prys is f* —18—

Heeft men, naar verdienſte, het Werk van REINHART, *over de waarde van Kleinigheden in de Zedekunde*, gretig ontvangen, niet min nuttig en aangenaam tevens zal men deze zyne verhandeling: *Over den Beuzelgeest in de Zedekunde*, vinden, als zynde even mensch- en oordeelkundig, geleidelyk en vloeijend geſchreven, vol van de gewigtigſte aanmerkingen en behangrykſte leeringen.

Gelyk de menſchen gewoon zyn, tot tegengeſtelde uiterſten te vervallen, zoo is 'er, gelyk aan den eenen kant by velen den geest van losheid, die kleinigheden gering acht, hoe veel invloed dezelven ook mogen hebben, en hoe groote zaken

zy kunnen uitwerken, waar over de geleerde REINHART in zyn eerstgemelde Werk gehandeld heeft, dus ook aan den anderen kant een Beuzelgeest, of bekrompenheid van geest, die aan zoodanige dingen, welke voor de zedelykheid onverschillig zyn, te onrecht een byzonder gewigt toeschryft, en dezelve eene meer dan behoorlyke oplettendheid waardig keurt. Over dezen Beuzelgeest in het zedelyke handelt dit tegenwoordig Boekjen.

In de eerste Afdeeling van hetzelve ontvouwt de Schryver den aart van dezen Beuzelgeest, en toont deszelfs gevaarlykheid voor de Zedelykheid; en hy merkt aan, dat dezelve meer algemeen zynde, dan men zich verbeeldt, even daarom verdient van naby met opmerkzaamheid beschouwd te worden. „ De werken der Zedekundigen," zegt hy *Bladz.* 8. „ en het leven der menschen leveren zeer veele bewyzen op van de geestgesteldheid, zoo even getekend, en waaraan ik zoo veel te last legge. — De *Casuisten* en Zedemeesters van alle tyden, volken en partyen, zyn, meer of min, door deszelfs invloed beheerscht, vele zyn daardoor tot drogredenen vervallen, die een onbeschryflyk nadeel hebben toegebragt aan de waare zedelykheid. Wil men toch dien Geest van beuzelingen in het gemeene leven opsporen, dan behoeft men niet enkel angstvallige zwaarhoofden, of droefgeestige boetelingen, of afgezonderde monnikken, die onder de dwinglandy van een strengen Opziener, en onder den dwang der ordenswet staan, op te zoeken. — Wie, die zich zelven gadeslaat, zal niet, de eene of andere tyd, iets daarvan by zich zelven ontdekt hebben? Wie weet niet by eigen ondervinding, hoe deze Beuzelgeest in de vriendschappelykste verbintenis staat met de neigingen en begeerten van het hart, en welke goede dienſten deze geest aan dezelven bewyst in de voor dezelven meest belangryke aange-

le-

legenheden. — Wie, die de zeden der menſchen met een nauwlettend oog heeft gadegeſlagen, zal zich geene voorbeelden herinneren, waarby deze Geest, met behulp van deze of gene drogredenen, door fyne onderſcheidingen, door eene kunſtige betovering, door het een of ander middel ter gerustſtelling van het geweten, de grootſte misdaaden heeft doen geboren worden, en dezelve naderhand in zyne beſcherming genomen en verdedigd heeft? Men heeft hem met dat al gerust zynen gang laten gaan; zonder hem meer van naby te beſchouwen; en zyn ver-uitgebreiden gevaarlyken invloed openbaar te maken. — Het zal dus wel der moeite waardig zyn, eene meerdere opmerkzaamheid te vestigen op denzelven, op zyn zorglyken invloed, en vooral deszelfs oorſprong op te zoeken." —

In de tweede Afdeeling ſpoort de Wysgeer de oorzaken naar, waaruit die Beuzelgeest in de Zedekunde voortſpruit, welke hy verdeelt in *inwendige* en *uitwendige*. Tot de eerſten brengt hy ten opzichte van de ziel, een zeker natuurlyk *onvermogen* tot het geen waarlyk groot en edel is; een ſpitsvinnig *vernuft*, het welk tot hairkloveryen en ſpitsvinnigheden overhelt; het *Bygeloof*; maar voornaamlyk onze *driften* en *hartstochten*. Maar ook dikwyls wordt de geest, door het dierlyk ligchaam, en deszelfs natuurlyke geſteldheden (Temperamenten), tot zoodanige ſpitsvinnigheden gebragt; ook mag men hier by rekenen de kracht der *gewoonte*. By deze *inwendige* oorzaken van den *Beuzelgeest* in de *Zedekunde* komen nu nog verſcheidene uitwendige omſtandigheden en aanleidingen, welke denzelven nog meer kracht byzetten. Somtyds behooren zoodanige dwaaze ſpitsvinnigheden, zulke angſtvallige gezetheid op beuzelingen onder de karaktertrekken van geheele eeuwen en volken, althans van ſommige ſekten en partyen.

Op den zelven heeft ook het verval van wetenschappen en goeden smaak niet weinig invloed; maar ook daartegen brengt een overgedrevene *beschaaving* en verfyning schier dezelfde uitwerkzelen voort; hier by dient de Geest van sommige *standen*, *levenswyzen*, en *inrichtingen* in aanmerking te komen enz.

Deze Beuzelgeest *openbaart* zich, dan eens in de *uitlegging* des zedelyken gebods, dan weder in de beslissing van zogenoemde gewetensgevallen (*casus Conscientiæ*), dan weder ten opzichte van den dagelykschen handel en wandel, en eindelyk by die uitwendige Godsdienstoefeningen, door welken waare vroomheid en deugd verkregen, gekweekt, en bewaard worden. — Er is dus een Uitlegkundige, een Casuistische, een Zedekundige, en Ascetische Beuzelgeest. Van elken derzelven wordt nu in de *derde* tot de *zesde* afdeeling gesproken.

Dit alles wordt in eenen levendigen, den geest niet vermoeijenden, maar de leeslust opwekkenden en onderhoudenden styl breder ontvouwd, en telkens met voorbeelden opgehelderd en gestaafd. Wy willen 'er een en andere *proeve* van geven.

Sprekende van den *Casuistischen* Beuzelgeest, zegt REINHARD onder anderen Bladz. 72.

„ Niet min vindingryk, om overal een tweestryd tusschen onderscheiden pligten te verzinnen, en by pligtsbetrachting zich in moeilykheden intewikkelen, is doorgaans het teder, of liever het zwakke geweten, wanneer het door eene verkeerde en bygeloovige of ten minsten onvolkomen denkwyze wordt bestuurd, en vooral, wanneer het onderhevig is aan den invloed van een, tot zwaarmoedigheid gestemd, lichaamsgestel. Zoodanig geweten bevindt zich geheel in den toestand zener zwakke gezondheid: gelyk deze altyd ge-

va-

varen meent te zien, en voor elk windjen, of voor de minste beweeging beducht is, zoo vindt ook zoodanig geweten overal aanstoot, overal meent het valstrikken voor zyne deugd te ontdekken. Welmeenende, maar kleinverstandige menschen blyven juist daarom te meer aan beuzelingen hangen, om dat zy alles slegts ten deele kennen, en zoo min den omvang, als den grond, hunner verpligtingen ooit onbevooroordeeld beschouwen kunnen. — Onvermogend, om deze beuzelingen te erkennen, voor 't geen zy zyn, en over derzelver waarde of onwaarde een juist oordeel te vellen, staren zy op dezelven, als op dingen van veel gewigt, en maaken zich bevreesd, over dingen, boven welken de verstandige man, die een vast karakter bezit, zich volkomen en zonder aarzelen weet te verheffen. — Elk, die in zyne betrekking van Herder en Leeraar, met de denkwyze en de belangstelling der menschen, en vooral van het groote gros der menschen, bekend is, komt dikwils in verlegenheid, niet wetende, wat hy, op hunne gewetensvragen, zal antwoorden, en welke van dien aart dikwils zyn, dat hy moeite heeft, om zich stemmig te houden. — Zoo moest de Eerwaarde SPENER zyn gevoelen zeggen, of zekere aanzienlyke vrouw, met een goed geweten, banket mogt eten; (*) of men voor eene zeer zwierig, en min of meer wellustig gekleedde, persoon mogt neigen; (†) of een wedergeboren Christen wel middelen mogt gebruiken om de vlakken in het aangezicht te verdryven, en door zekere middelen de huid glad en zuiver te bewaaren; (§) of men zonder nadeel voor

(*) SPENERS *Theologische Bedenken Th. II. Art. II. Sect.* 10. *p.* 215.
(†) Het zelfde Werk, *Art. III. Sect.* 5. *p.* 286.
(§) . . . . . *Art. IV. Sect.* 25. *p.* 474.

voor de ziel, wel een pariuk mogt dragen, en daarin een ſtaart of zakjen; (*) enz. Ik herinnre my nog de verlegenheid, waarin de meid myner ouderen was, omdat zy lang wachten moest, eer zy gelegenheid kreeg tot een huwelyk. Dat arme ſchepſel werd zeer bekommerd over haare eeuwige behoudenis, omdat de Schrift zegt, *dat de Vrouw zal zalig zyn door Kinderbaaren.*"—

„ Doorgaans vereenigt zich, met deze zwakheid van geest, *een blinde onverſtandige yver*, zoo, dat men die beuzelingen, met welken men zich bezig houdt, het aanzien zoekt te geven, als waren dezelven, niet menſchen werk, maar Gods werk, Gods zaak; om welker wille men dan, indien het aan magt ontbreekt, om dezelven doortezetten, lydt, of, indien men daar toe vermogend is, anderen vervolgt. — Het gemeene volk te *Conſtantinopel* berokkende, in de eerſte helft der zesde eeuw, een hevigen oproer, en richte een algemeene moord aan, zonder iemand te ſpaaren, die niet vasthield aan den letter der oude, voor rechtzinnig verklaarde, *Liturgie*; — en waarom? — om dat de Keizer ANASTATIUS goedgevonden had, het *Trisagion*, met een klein byvoegſel, te laten zingen. (†). In den twist over de *Adiaphora* en het *Interim* in de Lutherſche Kerk, lieten eenige Predikanten te *Torgau* zich alleen daarom van den dienst ontzetten, om dat zy het als gewetenswerk beſchouwden, een Chorhemd te dragen. (§) — Dat zelfde lot getroos-

(*) Het zelfde Werk, *Art. IV. Sect.* 26, 27. *p.* 476. en vooral *p.* 480. men zie ook BERNDS *Fortzetzung ſeiner eigenen Lebensbeſchreibung*, §. 24. *p.* 160.

(†) EVAGRIUS *Hist. Eccl. L. III.* .. 44 GIBBON *history of the decline and Fall of the Roman Empire*, *tom VIII. p.* 259. LE BEAU, *Geſchichte des morgenlandiſche kayſerthums Th. VIII. p.* 507. en BOWERS *Hist. der Rom. Pauſen III Deel.*

(§) Zie PLANCK's, *Geſchichte des Protestantiſchen Lehrbegriffs, Th. IV. p.* 244.

troosten zich eenige Predikanten onder CHRISTIAAN DEN EERSTEN, Keurvorst van *Saxen*, om dat zy het bevel, van by den doop het *Exorcisme* achterwege te laten, niet wilden gehoorzamen. (*) Zy oordeelden, door deze toegevendheid, zich te zullen schuldig maaken aan overhelling tot de leerstellingen en denkwyze van CALVYN."

Bladz. 97. van de beuzelachtigheid der geveinsdheid sprekende, welke JESUS, *Matth.* XXIII: 14-17 zoo nauwkeurig en juist beschryft, vervolgt onze Auteur: „ Merkwaardig is het verband, 't welk 'er by den geveinsden plaats heeft, tusschen de grootste buitensporigheid der neigingen en het heimlyk pleegen van de grootste ongeregeldheden en misdaaden, en tusschen eene naauwkeurige en angstvallige gezetheid op beuzelingen, die hem gelegenheid geven, om met het uithangbord eener naauwgezette deugdsbetrachting en uitstekende vroomheid te pronken. — Dezelfde man, die niet schroomt, om elke ongeregelde begeerlykheid te bevredigen, om zich, door allerleije schandelyke middelen, met het vermogen en het geld van anderen te verryken, — allerleije ongerechtige dingen uitteoefenen, op zyne beledigers de strengste wraak te zoeken, zich van allerlei streeken en bedriegeryen, al ware het ook van meineed, te bedienen, zoo ras hy zich bevoordeelen kan, wanneer het slechts bestaanbaar is met den schyn van deugd en vroomheid: die zelfde ondeugende en godlooze man is de onverdraagzaamste verdediger van 't geen men rechtzinnigheid en zuiverheid der leere noemt; hier loopt zyn yver in uitersten, en

(*) Onder dezen was ook de voormalige Keursaxische Hofprediker, naderhand Superintendent te *Perna*, BALTHAZAR CADEMANN, van wien men nog eene merkwaardige verklaaring aan het keurvorstlyk Consistorie te *Mentz*, ter dezer zake, vindt, in GLEICHS, *Annales Ecclesiasticæ*, *P. I. p.* 376. *sq.*

en valt in het heuzelachtige; woorden en leenspreuken zelfs, zyn hem niet onverschillig. Tevens is by ten uiterste naauwgezet in alles, wat als kenmerk van deugd en als een vertoon van vroombeid kan beschouwd worden. Niemand is, by uitwendige Godsdienstoefeningen, meer naauwgezet; niemand vermenigvuldigt dezelven meer; niemand beoefent meer die kleine pligten, die voor het verdorven hart weinig opoffering kosten, en toch uitwendig een groot vertoon maaken; niemand weet zich beter te bedienen van elke gelegenheid, om dit openlyk aan den dag te leggen; by niemand is het geheele uitwendig voorkomen en gedrag, elke gelaatstrek, elke buiging der stem, elk woord, elke beweeging der oogen, de geheele houding van het ligchaam, zelfs de kleur en het fatsoen der kleeding, zoo geheel daarop berekend, om eenen man te vertoonen van uitstekende vroombeid en deugd. Met een woord, de geveinsdheid is het fynst uitgeplozene en schandelykste spel met heuzelingen, 't welk men kan bedenken. — Zy kocht eens den verrader JUDAS met dertig Zilverlingen om, ten einde de snoodste gruweldaad te pleegen, doch was zy veel te naauwgezet, om dit geld, naderhand, in de schatkist des tempels neder te leggen, — om dat het een prys des bloeds was. (*)"

Hoe belangryk en gewigtig is de aanmerking Bladz. 110, met welke over te nemen wy ons uittrekzel zullen besluiten:

„ Van een geheel anderen aard is de heuzelgeest der angstvallige en zwaarmoedige deugd. Wie van natuur een overhelling heeft tot zwaarmoedigheid, wie eene ligchaam heeft, 't welk verzwakt en in wanorde gebragt is, door ziekten, en vooral door de *Hypochondrie*, wie deze of gene voortoordee-

(*) *Matth.* XXVII: 3—7.

len

len koestert, omtrent de zedelyke verbetering en de betrachting der deugd, waarby toevallige en niets-betekenende omstandigheden beschouwd worden als wezenlyke vereischten eener waare deugd en van een godsdienstig gemoeds-bestaan; by voorval, die overgedrevene begrippen heeft gevormd van 's menschen zedelyke volkomenheid, zoo als dezelve, van Gods wege, wordt gevorderd; — wie dus jaagt naar eene zuiverheid van hart en wandel, welke de beperktheid der menschlyke natuur te boven gaat, en dus, in dit leven, onbereikbaar is; die kan zich zelven, ook by de beste en welmeenende poogingen, nooit voldoen, die ontdekt in zyne daaden, ja in zyn geheel zedelyk bestaan, duizend kleine leemten en gebreken, die zyn, al te zeer verteederd en verfynd, gevoel beledigen, en doet zich over dingen, die op zich zelven niets betekenen, en volstrekt in geene aanmerking behoorden te komen, de bitterste verwyten."

„ Hier doen zich, in de eerste plaats, beuzelingen op, welke by den angstvalligen en zwaarmoedigen vriend der deugd dat smartelyk en zyn geweten folterend vermoeden doen ontstaan, of hy wel oprecht genoeg voor God wandelt; of zyne pooging, om waarlyk deugdzaam te zyn, wel zoo echt, zoo oprecht zy, als dezelve behoort te zyn. Meenig een, die het waarlyk wel meent, en ernstig aan zyne verbetering arbeidt, is onzeker omtrent zynen zedelyken toestand, om dat deze of gene twyfelingen omtrent den godsdienst hem bestryden, of om dat nu en dan eene godonteerende gedachte by hem opkomt, of ook eene vuige begeerte in zyne ziele opwelt, en het schynt, als of hy een heimlyk behaagen schept, aan 't geen kwaad en zondig is; of, eindelyk, om dat hy, nu en dan, eene zekere gelykformigheid aan dezen of genen zondaar in zich zelven meent te ontdek-

dekken. (*) Wie met eene opgeruimdheid en bedaardheid van geest, en met onbenevelde opregtheid over zich zelven en zynen zedelyken toeſtand oordeelt, ontrust zich, ook zelfs geen oogenblik, over diergelyke dingen; — hy beſchouwt dezelven als verſchynſelen en opwellingen, waaraan zyn vrye wil geen het minſte deel heeft, en die dus niet verdienen, dat *men* 'er eenigzins by ſtaan blyve; hy laat dezelve dus, *als* ongemerkt, voorbygaan en verdwynen. — Omgekeerd is de zwaarmoedige Christen hierdoor getroffen; in plaats van onverſchillig over dit alles heen te loopen, blyft hy 'er peinzend op ſtaaren, beſchouwt dezelve met eene angſtvallige bekommering, die overgaat in een wantrouwen omtrent zyn hart en zedelyken toeſtand, hem verleidt tot de onrechtvaardigſte oordeelvellingen over zich zelven, en by hem het vermoeden waarſchynlyk maakt, dat hy nog niet regt bekeerd is."

„ Niet minder bevreesd en ſchroomvallig kan hy worden, uit hoofde van het gemis van andere dingen, welke indedaad beuzelingen zyn. Hy weet, by voorbeeld, niet naauwkeurig het tydſtip van zyne bekeering te bepaalen, *of hy ontwaart* by zich zelven geene hevige hartstochtlyke aandoeningen over zyne zonden; of hy kan zich zelven niet levendig in zyne onwaardigheid en afſchuwlykheid beſchouwen; of hy wordt niet zoo ligt getroffen, als wel anderen, hy kan dus ook zoo veele traanen niet ſtorten; of het mangelt hem, by zyne oefeningen; aan godsdienſtige aandacht, aan geestelyke blydſchap, aan gevoel van inwendige genietingen van Gods gunst, aan 't geen men de verzegeling derzelve aan het hart noemt; — hy vindt in zyne geſprekken en daden niet

(*) Zie BERNDS, *Levensbeſchryving van zich zelven*, § 57.

niet zoo veel zalving, zoo veel vroome aantreklykheid, als by anderen; hy kan zynen geest niet verheffen tot dit warm gevoel der liefde van God, zyn hart wordt door dien gloed niet zoo verwarmd, als dezelve in anderen schynt te branden. — De Levensbeschryving van SEMLER levert ons hier van zeer gepaste voorbeelden. „Zeer goed herinner ik my nog" zegt die eerlyke man, onder anderen, ergends in dezelve, sprekende van de hier genoemde kleine ongestalten, welke hy by zich zelven ontdekte, „dat ik eens, geheel alleen, op zekeren avond uit het Collegie op de groote plaats voor het Weeshuis te *Halle*, in bittere droefheid, ging wandelen, en by my zelven wenschte: och was ik toch deze brok ys, of dit stuk hout." — (*)

Wy kunnen deze Verhandeling over het geheel niet te zeer aanpryzen; elk, die belang stelt in waare zelfkennis, in manlyke godvrucht, in waare echte deugd, in de rust van zyn gemoed, en in de kennis der menschen, leze dezelve en hy zal uit het opmerkzaam lezen eenen schat van wetenschap opgaderen.

(*) Men zie deszelfs Levensbeschryving, I. D. p. 49, 61 en 79.

IV. HOOFDSTUK.

VIERTAL BRIEVEN ter bevordering van het beöefenen der Geſchiedkunde; inzonderheid met betrekking tot de Staatkunde, door J. G. MULLER, *Hoogleeraar te* Schaffhauſen. *Uit het Hoogduitſch vertaald en met eenige Aanmerkingen vermeerderd. Te* Groningen *by* W. Zuidema, 1803. 292 *Bladz. gr. Octavo. De prys is f* 2: —: —

Deze vier Brieven, welke men even gevoeglyk, *Geſchiedkundige Verhandelingen* zou kunnen noemen, zyn oorſpronglyk de vier laatſten van een Werkjen *over de Beoefening der Wetenſchappen*, het welk eigenlyk beſtemd was voor zoodanige Zwitzerſche Jongelingen, als zich aan den dienst hunnes Vaderlands, in het Staatswezen, hadden toegewyd, maar die, na het eindigen der Academiſche Letteroefeningen of van buitenlandſche reizen teruggekeerd, nog tot geene zwaarwigtige Bedieningen bevorderd waren. Het zelve is in het jaar 1798 geſchreven door den Hoogleeraar J. G. MULLER, een man, door een' Duitsch geleerde van den eerſten rang, J. G. HERDER, beſchreven „ als een Man van eene zuivere, het waar geluk der Menschheid bedoelende, denkwyze." Van zulk een karakter des Schryvers mogen wy billyk, iet goeds en nuttigs verwachten, en waarlyk, die verwachting wordt niet te

leur

buur geſteld, maar veel eer overtroffen door het Werkjen voor handen; het welk een aantal belangryke waarheden, en heilzaame leeringen behelst, en inzonderheid daardoor uitmunt, dat het achting voor den Christelyken Godsdienst inboezemt, en de Geſchiedenis aanmerkt als de Geſchiedenis der Godlyke Voorzienigheid.

Wy willen, zoo veel ons beſtek gedoogen kan, den inhoud dezer vier Brieven kortlyk ſchetzen. De eerſte Brief behelst: *Algemeene Aanmerkingen over de Geſchiedkunde en Terechtwyzingen in het beöefenen van deze Wetenſchap.* De Schryver, de voortreflykheid en het nut van de Geſchiedenis aantoonende, noemt byzonder, met Diodorus van *Sicilie*, de Geſchiedſchryvers *Dienaren der Godlyke Voorzienigheid*, terwyl zich in het geheel beloop van de Geſchiedenisſen der wereld een *Plan* voordoet:

„De veranderingen der Koningryken en Staaten hebben allen, wat het wezen der zaak betreft, een' gelyksoortigen oorſprong en volgen ook eene zoo gelyke richting, als of die door vaste Natuurwetten voorgeſchreeven ware. Deeze laatſten zyn gegrond in de menſchlyke natuur zelve, die zich alöm en altyd gelyk is. Van de losſe tenten der Aardsvaderlyke huisgezinnen worden allengs zeer kunſtige welgevestigde Staaten gevormd, 't welk eerst heel ſtil en bykans onmerkbaar toegaat, maar in vervolg van tyd, als het Bewind tot de volkooming nadert, met veele ſtormen te worſtelen heeft. Zoolang de Staat tot een zekeren trap van welvaren en veiligheid poogt op te klimmen, zyn de gemoederen der Burgers in gisting en beweeging; men oefent zich, om elk het zyne tot het algemeen best by te draagen, en dit is het belangrykst tydperk voor deszelfs geſchiedenis, waarin het volk, doorgaans, ook eene hoogere beſchaaving in kunſten en weetenſchappen, met de

de heilzaame en nadeelige uitwerkſelen daarvan, geniet. Doch, onder het genot van den verworvenen welſtand, vergeet men, langs zo meer, die grondregelen en middelen waardoor men dien verkreegen heeft; de vernielende worm, die aan het kiempje van den Staat knaagt en den zelven eindelyk geheel verteert, wordt door zorgloosheid gevoed, de Wyzen kennen hem wel, maar hebben zelden moeds genoeg, om zich tegen hem te verzetten."

„ In de daad", dus vervolgt de Schryver, Bladz. 23. „ wy vinden nergens de ſpooren van het ſtraks genoemd Plan, door de hoogſte Wysheid, Magt en Goedheid beraamd, zoo duidelyk en treffend, als in de Geſchiedenis van den Christelyken Godsdienst, welken ik hier bedoel. Onberekenbaar zyn de voordeelen, die dezelve niet alleen aan byzondere perſoonen, maar ook aan geheele Staaten heeft aangebragt. Dit is klaar genoeg uit de Geſchiedenis beweezen, en, wanneer ſommige Wysgeeren in onze tyden het betwyfeld en tegengeſproken hebben, zoo waren zy met een heimelyken afkeer en valſche begrippen tegen het Christendom ingenomen, zy letteden meer op het misbruik, dan op het nuttig gebruik van deszelfs leerſtellingen en oordeelden over de waarde van deezen Godsdienst enkel volgends de verbasteringen, waardoor baatzuchtige menſchen dien misvormd hebben (*). Hoe zonderling hebben veele omwentelingen op Aarde, hoe onverwacht heb-

(*) „ Wie, in het veroordeelen van den Godsdienst, een lange reeks van onheilen opnoemt, die uit den zelven zouden ontſtaan zyn, zonder tevens de weldadige uitwerkſelen, die dezelve heeft voortgebragt, te melden, handelt zeer onbillyk." Montesq. Geest der Wetten, XXIV, 2. — Men herinnere zich hierby de Fabel van den Satir en het Vuur, uit Æsopus.

hebben ſommige menſchen, die voorwaar! niets minder, dan dit bedoelden, tot de uitbreiding, ontwikkeling en zuivering van het Christendom medegewerkt! Hoe veel hebben de vervolgingen der vyanden hiertoe gedaan! Zelfs deed de ſchrandere Lucianus, ſchoon onwetend en zonder toeleg, een grooten dienst aan het Christendom met zyne geestige ſpotternyen over de Wysgeeren van zynen tyd: want juist deeze lieden, die in de daad zich belachlyk maakten, waren de ſtoutſte en gevaarlykſte vyanden der Christenen. De vreeslyke en algemeene elende, die ten tyde van Alarik, Genserik en Odoäcer heerschte, was, naar de aanmerking van Gibbon, het tydperk van den volkomenen ondergang der Heidenſche Afgodery. — De jongſte gebeurenisſen bewyzen oogenſchynlyk aan elk, die 'er vatbaar voor is, dat onkunde en zedenloosheid het verval in den Godsdienst, en dit wederom het verderf van den Staat naa zich ſleepen; ook leeren zy ons, wat die in hun ſchild voeren, welke eene zoo goede zaak, als de Godsdienst is, onderdrukken. De plaats, waar het lyk van Robespierre en die van zyn moordziek Eedgeſpan verrotten, roept, als 't ware, eenen ieder toe:

Leert hier Gerechtigheid en eerbied voor den Godsdienst! (*)

Dat het Christendom eene *ſtellige verordening van God tot heil van het Menschdom*, zelfs in tydelyke dingen, zy, is eene waarheid, die niet beter, dan uit de Geſchiedenis van deszelfs oorſprong en uitwerkingen, kan bewezen worden. Laat 'n deswegen van ſommige Godgeleerden niet wys ma-

(*) Diſcite juſtitiam, moniti, et non temnere Divos! Virg. Æneid.

maken, dat de Geſchiedenis van het Euangelie zoo zeer niet nodig zy, om hetzelve te leeren kennen en te gelooven; immers door de onkunde hiervan, beſchouwt men het zelve uit een verkeerd oogpunt en in een valsch daglicht. Een welverlichte Leek, die de Wereld kent en de Geſchiedenis beöefend heeft, zal u over zulke dingen beteren raad geven. Men kan met recht zeggen, dat 'er in de Geſchiedenis nooit een einde gevonden wordt; zy is in haare laatſte gevolgen, gelyk als in haare eerſte beginſelen, voor ons verborgen. Geen aanmerklyk voorval gebeurt 'er op Aarde, of het ſtrekt zich, in zyne gevolgen, tot de verſte toekomst uit. Alles is ſlechts één wenk, een bedryf op het tooneel; de volgende tyd zal eerst de ontwikkeling aanbrengen, en het duiſtere opklaaren. Ziet hierin de groote Wysheid en de verbazende uitgeſtrektheid van het Plan, 't welk maar één Wezen kent; ja hierop kunt gy ook de zinryke woorden van den Apostel toepaſſen: „ Niemand van ons leeft zich zelven en niemand ſterft zich zelven. Want het zy dat wy leeven, wy leeven den Heere: het zy dat wy ſterven, wy ſterven den Heere. Het zy dan dat wy leeven, het zy dat wy ſterven, wy zyn des Heeren;" (*) eigendommen des Bouwmeesters van dit groot Heelal en dienstbaar tot zyne oogmerken, het zy wy willen of niet; terwyl ons de blyde hope ſtreelt, dat deze oogmerken eens ten vollen doorgezien en gerechtvaardigd zullen worden."

Eindelyk zegt hy Bladz. 28. „ De Geſchiedſchryver kan ook nog, in een byzonderen zin, *een Dienaar der Godlyke Voorzienigheid* genoemd worden, als hy zyne leezers opmerkzaam maakt op de gevolgen van braave en ſlechte daaden, van wyze

(*) PAULUS aan de *Rom.* XIV: 7, 8. PLATO noemt ons κτήματα τῶν Θεῶν. in Phædone.

wyze en dwaaze ondernemingen, op de verwisseling van het menschlyk geluk, op den willen, maar eenstigen gang van Gods Gerechtigheid. Dan ziet men aan groote en treffende voorbeelden dat zelfde, 't welk iedereen vaak in zynen eigenen levensloop kan bemerken; 't welk de oudste Heidenen reeds wisten, en waarvan Homerus veel meer gewag maakt, dan wy 'er in onze dagen over hooren spreeken; 't welk de Bybel ons ook op iedere bladzyde, door leeringen en voorbeelden inscherpt — ik meen *Gods vergeldende Rechtvaardigheid*, (de Godlyke Nemesis) die alle gezindheden en bedryven der menschen, op het naauwkeurigste, wikt en weegt, die alles, wat 'er te veel of te weinig gedaan wordt, met tuchtigingen te recht wyst en alleen den edelen middenweg bekroont." (*)

Twee Toegiften, ter bevestiging van dezevoorstellen, een uit W. Raleigh, en een uit J. Bodinus, zyn by dezen eersten Brief gevoegd.

De *tweede* Brief handelt: *Over den invloed der Geschiedenis op het Staatsbestuur*; en is gewigtig voor den tegenwoordigen tyd; in denzelven spreekt de Schryver in de eerste plaats *over den oorsprong der Burgerstaaten en Wetten*, en toont hier weder zyne achting voor de Godlyke openbaring, door zyne gunstige Aanmerkingen over de Bybelgeschiedenis; II. handelt hy *over de onderscheidene Regeeringsvormen*, en derzelver *voor-* en *nadeelen*; volgends de geschiedenis. Sprekende van de wyze, hoe de Volken zich, als het op 't hoogste liep, van hunne Dwingelanden ontdaan hebben, en welke handelwyzen hun hieromtrent gelukt of mislukt zyn, zegt hy onder anderen Bladz. 87.

„ De Party, die den opstand onderneemt, loopt altyd

(*) Deeze gedachten heeft Herder breedvoerig ontwikkeld in zyne *Zerstr. Blätt. 2 Band.*

altyd het grootst gevaar. Het vooruitzigt op verdienſten en roem is zoo bekoorend, dat het den mensch ligtelyk leiden kan, om baatzuchtige oogmerken voor belanglooze Vaderlandsliefde te houden. *Staat* men de handen maar een weinig te vroeg aan het werk, voor dat de doorrype vrucht van zelfs afvalt, zoo is 'er gevaar van meer kwaads, dan goeds te ſtichten en veele onſchuldigen mede ten verderve te ſleepen. De voorbeelden der GRACCHEN, van RUSSEL, SIDNEY en anderen zyn overbekend. Maar, zo de aanſlag wel *gelukt*, terwyl eene heilzaame verandering minder door den tyd, dan door een éénig Man, pleegt tot ſtand te komen, zoo heeft deeze voor niemand meer, dan voor zich zelven te vreezen. (*) Een enkele buitenſtap van den weg der gemaatigdheid kan zynen val bewerken. Dan alleen, wanneer hy, met TIMOLEON en WASHINGTON, ſtil tot zyn beroep wederkeert, als of hy niets gedaan heeft, wanneer hy zyn eigen voordeel opoffert, om aan anderen te geeven; wanneer hy zelfs de zucht naar roem beteugelt, — kan deeze laatſte vastgegrond worden. Doch zulke Helden worden 'er niet in alle eeuwen geboren."

„ Er zyn echter ook middelen om zulke *uitſtaſſen* te verhoeden. Men vindt nergends, in geheel Europa, eenen Staat, of de willekeurige oppermagt der Regeering is daar bepaald, ten minſten behoorde, volgends den oorſpronglyken aanleg,

(*) Inzonderheid ook hierom, dewyl zoodanig een ligtelyk in verzoeking geraakt, om zyne verkreegene magt, gelyk CROMWELL, tot een veel geſtrenger en willekeuriger gezag te misbruiken, dan dat was, waarvan hy zyne Landgenoten verlost heeft. Hierop kan de Aanmerking van TACITUS worden toegepast: „ Sommigen bedienen zich van de vryheid, om de vastgeſtelde Regeeringsvorm om te keeren, maar als dit hun gelukt is, randen zy haar zelve aan."

leg, bepaald te zyn, door Parlementen, Cortes, Lands-ſtenden en ſoortgelyke inrichtingen. Als dezen hunnen pligt, om voor 's Volks vryheid en voorrechten, volgends de Staatsregeling en van rechtswege, te waaken, [verwaarlozen] zoo kunnen zy de jammerlyke gevolgen daarvan aan niemand, behalven hunne eigene zorgeloosheid, wyten. Hierom hebben de Nederlanders zich, in het jaar 1581, naar vorm van rechten (*), aan de dwinglandy van Philips den II. onttrokken, daar hy dat gene, 't welk hy meermaalen, hoog en duur, bezworen had, ſtoutmoedig verbrak."

„ Onze Hervormers dachten zeer naauwgezet over het recht der Onderdaanen tot den opſtand en verklaarden het ſlechts, in weinig gevallen, voor geoorloofd. Dergelyke vraagſtukken wierden, in de 16de Eeuw, als behoorende tot de Godgeleerdheid, behandeld. Men ontleende, vooral na de onlusten der Wederdoopers, gronden uit den Bybel, om de wederzydſche Rechten der Regenten en Onderdanen, op het duidelykſte, te bepaalen. Hierdoor wierd de openbaare rust zoo veel te beter beveiligd, naardien de H. Schrift toen nog een Godlyk gezag had, 't welk men, in onze dagen, wegens het misbruik deezer leere, aan de zelve tracht te ontneemen. Echte Staatkundigen pryzen de Schets van het Staatsbeſtuur, door Calvyn (†) voorgedragen en op den Bybel gegrond, als eene der wysten en voortreflykſten. Hy was een edel en verlicht voorſtander der Vryheid, maar ook even zoo zeer een vriend van Orde. Over het ge-

(*) Men leeze hierover hun Manifest by du Mont Tom. V. §. I p. 413 en anderen; inzonderheid de ſchoone beoordeeling van A. Kluit's *Orat. Inaug. de Jure, quo* Belgæ Philippo *imperium abrogaverint;* in de Algem. Biblioth. III Deels No. 2. bl. 176—196. en No. 4. bl. 441—497. *Vert.*

(†) Inſtitut. Relig. Christ. Libr. IV.

altyd het grootst gevaar. Het voorwerp van dienſten en roem is zoo bekoorend, dat het menſch ligtelyk leiden kan, om baatzuchtige merken voor belanglooze Vaderlandsliefde te den. Staat men de handen maar een weinig vroeg aan het werk, voor dat de doorrype vr van zelfs afvalt, zoo is 'er gevaar van meer kw dan goeds te ſtichten en veele onſchuldigen m ten verderve te ſleepen. De voorbeelden GRACCHEN, van RUSSEL, SIDNEY en anderen z overbekend. Maar, zo de aanſlag wel gelukt terwyl eene heilzaame verandering minder doo den tyd, dan door een éénig Man, pleegt tot ſtand te komen, zoo heeft deeze voor niemand meer dan voor zich zelven te vreezen. (*) Een enkele buitenſtap van den weg der gemaatigdheid kan zyn val bewerken. Dan alleen, wanneer hy, met TIMOLEON en WASHINGTON, ſtil tot zyn beroep wederkeert, als of hy niets gedaan heeft, wanneer hy zyn eigen voordeel opoffert, om aan anderen te geeven; wanneer hy zelfs de zucht naar roem beteugelt, — kan deeze laatſte vastgegrond worden. Doch zulke Helden worden 'er niet in alle eeuwen geboren."

„ Er zyn echter ook middelen om zulke uiterſten te verhoeden. Men vindt nergends, in geheel Europa, eenen Staat, of de willekeurige oppermagt der Regeering is daar bepaald, ten minſten behoorde, volgends den oorſpronglyken aanleg,

(*) Inzonderheid ook hierom, dewyl zoodanig een ligtelyk in verzoeking gerakt, om zyne verkreegene magt, gelyk CROMWELL [illegible] geſtrenger en willekeuriger gezag to[illegible]as, waarvan hy zyne Land- gen[illegible] aan de Aanmerkingen van T[illegible] [illegible]mlegen-heden [illegible] van [illegible]

neemingen worden. „ De Griekſche Staatsdienaars (zegt MONTESQUIEU, en gewis ook de Romeinſche, in de eerſte tyden) kenden geen anderen grondſteun, om zich 'er op te verlaaten, behalven de deugd. Onze Staatkundigen, daarentegen, ſpreken alleenlyk van Handwerken, Koophandel, 's Lands Inkomſten, Rykdommen, Weelde en Pracht," enz. daar nu dit den voorrang heeft, zoo wordt de *zedelyke* toeſtand des Volks, in veele groote en kleine Staaten, als eene zaak van weinig belang aangemerkt en vaak geheel ter zyde geſteld. Men kan hierop wel zeggen: Het was voorheen ook reeds alzoo; maar nooit was het rechtmaatig en ſleepte altyd verderflyke gevolgen met zich."

„ Gelukkig het Gemeenebest! waar men nog eene hoogere waarde van den Mensch erkent, dan die hy van zyn geld ontleent; waar men zeggen kan:

Sunt hic etiam ſua præmia laudi; (*),

waar de geldzucht nog zoo geheel de overhand niet gekreegen heeft, dat alle edele Kunſten en Weetenſchappen, inzonderheid de waare Volksbeſchaaving, die alleen de moeder is van heilzaame veranderingen, deswegen verwaarloosd of aan een enkelen Stand overgelaaten worden, en waar men voor geld nog niet alles doen mag wat men wil. Immers, waar geene belangſtelling meer is voor iets beters! dan de wisſelvallige rykdom, daar moeten vroeg of laat, de treurigſte uitwerkſelen ontſtaan, door het verlammen van de veêrkracht der zielen, door het verval van de echte Vaderlandsliefde, (t. w. de onbaatzuchtige, die alleen echt is) en eindelyk door het verval van den Staat zelven."

Hy merkt aan, dat 'er ten tyde van burgerlyke on-

(*) „ Lofwaardige bedryven laat men hier niet onbeloond."

onlusten geene gevaarlyker menſchen zyn, dan de ſlechte Huisvaders, de ledigganger, de Weetnieten, de Plannmakers, de Sentimenteele en Romaneske heertjens — de woelzieke hoofden, de vyanden van den Godsdienst en byzonder van het Christendom; de Halfgeleerden en eindelyk de zoogenoemde *Cosmopolieten* of wereldburgers, tegen welke laatstgemelden de Schryver voornaamlyk uitweidt. Voorts wederlegt hy het voorgeven, als of ſlechte daaden zouden kunnen verontſchuldigd worden met het goede oogmerk; de beſchaving der Jeugd wordt opgegeven als het heilzaamst middel tot behoud van een land, en eindelyk geſproken van den heilzamen invloed van den Godsdienst op de rust van den Staat.

Achter dezen Tweeden Brief heeft men weder Twee Toegiften, één uit HERODOTUS, en één uit de Schriften van WILLIAM TEMPLE.

De derde en vierde Brief handelen *over de Geſchiedſchryvers — over de Kerkelyke Geſchiedenis en de Levensbeſchryvingen.* Doch ons Uittrekzel overſchryd reeds de palen, wy moeten afbreken, doch kunnen echter niet nalaten uit de vierde Toegift op den *derden Brief*, de volgende woorden van TEMPLE nog te plaatzen, geſchreven in 't jaar 1680, nopens het Plan van den Kardinaal van RICHELIEU, „ om *Vlaanderen* en de gewesten van *Duitschland*, aan den ſinker-oever van den *Rhyn* gelegen, te veroveren." De Ridder zegt, zoo als wy hier *Bladz.* 234 lezen: „ Is *Frankryk* nu maar eerst meester van *Vlaanderen*, zoo moeten de overige *Nederlanden* van zelven volgen; en dan ſchiet 'er voor *Holland* niets anders over, dan zich, zoo veel mogelyk, met *Frankryk* te verdraagen en, als het wel gaat, eene van die kroon afhanglyke, Zeeprovincie te worden — misſchien onder den naam van *Vryen Staat*, om het land niet al te veel van inwooners te ontblooten, maar in de daad

daad zóó onderdanig, dat dit Ryk, zoo vaak het verkiest, zich van *Hollands* vlooten en ſchatten, als van zyne eigene, naar welgevallen, zal bedienen. En zo dit gebeurt, dan ziet men ligt voor uit, wat 'er, by zulk een groot overwigt van *Frankryk*, ter zee en te lande, van *Engeland* zal worden."

De Vertaler heeft zyn werk goed gedaan, en verdient allen lof. Hy blykt een man te zyn van kunde, daar by verſcheidene Aanmerkingen en Toegiften by het Werk gevoegd heeft, die aandacht verdienen. Onder anderen heeft hy een uittrekzel uit de Verhandeling van den Schryver Muller medegedeeld, Bladz. 270, het welk met recht den naam verdient van: *Verdediging der Kerkhervorming*, en het welk waardig is gelezen te worden.

Lees dit Werk, zoo ſpreken wy tot onze Lezers, en bezit gy goeden ſmaak, gy zult hetzelve niet, onvoldaan, ter zyde leggen!

V. HOOFDSTUK.

VERTALINGS-PROEVEN voor gevorderde Leerlingen in de Latynſche Taal; Gedeeltelyk gevolgd naar het Hoogduitsch van J. W. Döring. *Te* Zutphen *by* H. C. A. Thieme, 1803. 183. *Bladz. gr. Octavo. De prys is f* 1 : 5 —

Wenschlyk is het, dat de oude yver voor de Latynſche taal en letteren herleve, want wat men ook zeggen of voorwenden moge,

de Latynſche letteren zyn de waare ſleutel, om ons de ſchatten van kennis en geleerdheid te ontſluiten; en wy verheugen ons over de pogingen, welke daartoe in het werk geſteld worden. Daartoe ſtrekt ook het Werk voor handen van DÖRING, eenen Leerling van den beroemden HEYNE, en reeds bekend door zyne uitgave van CATULLUS.

Het Werk behelst omtrent tweehonderd *Vertalings-proeven* (*Themata*,) om die uit het Nederduitsch in het Latyn over te brengen. *Men heeft* daartoe langen tyd gebruik gemaakt van het Werkjen van REITZ, en laater of eerst binnen kort, van dat van RÖCHLING en WERNER, doch welke alle byna enkel dienen, om de leerlingen het gebruik der regelen van de *Grammatica* te doen kennen; maar dit Werk heeft dat nut, dat het zoodanige onderwerpen tot *Themata* opgeeft, te weten de Romeinſche Geſchiedenis, welke niet alleen met eigene woorden en ſpreekwyzen der Ouden, maar ook geheel in den geest der Latynſche taal kunnen overgebracht worden; zoodat het den Leerlingen, nu de regelen der Grammatica kennende, dienen kan, om goed Latyn te leeren ſchryven, en niet gelyk velen, die zelfs zich verbeelden Latyn te kennen, Nederduitsch met half barbaarſche woorden.

Op dat de Lezer beter oordeele, hoe deze proeven zyn ingericht, en hoe de meeste in dezelve voorkomende woorden en ſpreekwyzen, tot gemak der Leerlingen, in het Latyn opgegeven worden, terwyl een *Naricht*, het welk vooraf gaat, opheldering en aanwyzing geeft van een *aantal* byzonderheden, welke men heeft in acht te nemen, wanneer men goed Latyn zal ſchryven, geven wy hier de XCIXſte proeve der tweede Afdeeling.

Oc-

OCTAVIANUS *Caesar Imperator geworden met den toenaam* AUGUSTUS.

OCTAVIANUS CAESAR dus alleen *meester van zaken geworden zynde a ſtelde zich* kort daarop *aan, als of b* hy zyne *te onrecht verkregene c* macht wilde afſtaan *d;* met geen ander oogmerk, zo het ſchynt, dan op dat hy dezelve door penbaar gezag verſterkt *e* mocht wederkrygen *f: en dit g* gelukte *h* hem *naar wensch i.* Want naauwlyks had hy zyn geveinsd voornemen aan den Raad medegedeeld *k*, of *l* allen, deels uit vrees, deels *van goeder harten m*, verzochten hem *op ene dringende wyze m*, dat hy mocht voortgaan alleen den *ſtaat te beſturen n.* Door dit bidden *o* kwanswys *p* bewogen *q nam* hy het ſtaatsbeſtuur *r* weder alleen *op zich s*, 't welk hy van dien tyd af, met den tytel van Imperator, heeft gevoerd *t.* Weldra werd hy door den Raad nog met enen nieuwen en *by uitſtek u* vererenden *v* tytel verſierd, en AUGUSTUS, dat is heilig *w*, genoemd; vanwaar ook de maand Sextilis, waarin hy geboren was, ter zyner ere, Augustus is begonnen genoemd te worden. Deze nu is dezelfde CAESAR AUGUSTUS geweest, *onder wiens opperbeſtuur y* geboren is JESUS CHRISTUS, welke alle Christenen als den Verlosſer *z* van het menschdom eerbiedigen *aa.* De Romeinſche republyk dus vernietigd zynde *bb*, is 'er echter *van den vorigen ſtaatsvorm*, in ſchyn althans *cc nog iets dd* overgebleven *ee:* Raad, Conſuls, en verdere waardigheden *ff* bleven *in naam gg* aanwezig *hh*, doch alle die waardigheden bekleedden *ii* AUGUSTUS en deszelfs opvolgers deels zelven, deels hielden *kk* zy de genen die *dezelven bekleedden aan zich onderworpen ll.*"

a Re-

a Rerum potiri. *b* finulo me facturum. *ik houde my als of ik het zal doen.* *c* male partus, a, um. *d* depono. *e* munitus, a, um. *f* recipio. *g* quae res. *h* credo. *i* ex voto. *k* communicare (cum) aliquo. *l* ym. *m* voluntate. *n* impenſe *n* rempubl. gerere. *f* preces (plur.) *p* tanquam. *q* victus. *r* respubl. *s* suscipio. *t* rego. *u* eximie. *v* honorificus. *w* fanctus. *y door het participium* imperare. *in den ablat. abſol.* *z* ſervator. *aa* venerari. *bb* exſtinguo. *cc* ad ſpeciem quidem. *dd* veteris rcip. aliqua ſaltem forma. *ee* remaneo. *ff magiſtratus.* *gg* nomine tenus. *hh* ſuperesſe, *aanwezig blyven.* *ii* gero. *kk* habeo. *ll* gerentes mihi obnoxios habeo.

Men zal van dit Werk op de Latynſche Schoolen en in byzonder Huisonderwys, met de beste vrucht, gebruik kunnen maken, waartoe wy het, met alle ruimte aanpryzen.

VI. HOOFDSTUK.

NIEUWE TAFEREELEN van ITALIE. *Door* F. J. L. MEYER. *Uit het Hoogduitsch.* *In II Deelen.* *Te* Leyden *by* van Thoir *en* de Meyerê, 1803. *ſamen* 405 *Bladz. gr. Octavo.* *De prys van beide de Deelen is f* 3:12 —

Hoe veelvuldig ook de beſchryvingen zyn van *Italië* door Reizigers, hoe zeer een WATKINS, een STOLBERG, een DU PATI de weetgierigheid mogen ſchynen voldaan te hebben, nogthans zal men dit Werk van MEYER, reeds bekend door een ſoortgelyk, betreffende *Parys*, in het jaar 1797 te *Amſterdam* uitgekomen onder den titel: *Parys in zynen tegenwoordigen toeſtand geſchetst*, met

met genoegen lezen, het welk geene doorlopende Reisbeſchryving is, waarin dikwyls voor den Lezer min belangryke zaken voorkomen, maar het welk *tafereelen* of afſchilderingen behelst van de merkwaardigſte onderwerpen van natuur en kunst, hoedanigen *Italië* in menigte aanbiedt, en van den indruk, dien zy op onzen Schryver gemaakt hebben; alle welke hy zoo meesterlyk ſchetst, dat wy ze met hem als tegenwoordig beſchouwen, en zyne aandoeningen in ons zelven gevoelen. De Schryver beklaagt zich wel, dat hy, ten opzichte der Schilderkunst, hoewel niet geheel ontbloot van *theoretiſche* Kundigheden, echter de behoorlyke *practiſche* kennis der Kunst ontbeerde, evenwel zyn 's mans ſtyl en voordragt zoo uitmuntend, dat hy daardoor allen mangel aan Kunstbekwaamheid genoegzaam vergoed heeft.

Vonden wy ons ooit verlegen, om eene keuze te doen, ten einde onze Lezers in ſtaat te ſtellen, zelve eenig werk te beoordeelen, hier zeker vinden wy zoo veel ſchoons, zoo veel merkwaardigs, dat wy alles zouden moeten uitſchryven, indien wy onzen lust konden involgen. Voor 's hands zullen wy ſlechts het één en ander afſchryven, te meer, dewyl Lezers van ſmaak naar het werk zelf daardoor begeerig genoeg zullen worden, waar zy hunnen lust zullen kunnen boeten.

Zie hier het geen onze Reiziger by en in het gewaande Heiligdom te *Loretto* zag, als een blyk, hoe ſterk de bygelovigheid in de Roomſche Kerk heerſche, het welk men, in onzen tyd, zoo gaarn zou willen ontkennen of ontveinzen. Dus ſchryft hy I. Deel Bladz. 62.

„ Op den weg van (*Ancona*) naar *Loretto* ziet men niet dan Bedelaars en *Caravanen van Pelgrims*, in zwarte Pelgrimsrokken, die langs den grooten weg zich nederleggen, of hier en daar rond-

rondzwerven. Men hoort niet dan het gekerm der eerſten, en het zingen van liederen ter eere van de *Lieve Vrouw van Loretto*, van de laatſten. De *heilige ſtad* ligt op de hoogte van eenen ſteilen heuvel, dien men, zo recht op pelgrims wyze, met een voorſpan van oſſen, langzaam oprydt. Zy wordt door pelgrims bewoond, en in het midden van de ſtad is eene gedurig voortdurende, en in zyn ſoort byzondere markt. De openbare plaatſen en ſtraten zyn met kleine winkels bezet, waarin beeltenisſen van de *Lieve Vrouw* en *van haar* huis, van verſchillende grootte, en op verſchillende wyze gemaakt, kleine penningen met haar afbeeldſel, rozenkranzen, die door de aanraking van het heilige huis gewyd zyn, linten, waar op de *Lieve Vrouw* is afgebeeld, en meer diergelyke beuzelachtige voortbrengſels van het vernuft dezer geeſtelyken, te koop worden aangeboden. Dit is het ryke middel van beſtaan van deze kleine plaats, dat, hoe zeer men aldaar ook klage, dat het geloof dagelyks afneemt, en de bezoeken der pelgrims verminderen, zyne inwoners nogthans een rykelyk onderhoud verſchaft."

Bladz. 65 vervolgt hy: „ De dampen, die van zulk eene menigte van misoffers en brandende lampen opſtygen, vervullen de groote kerk, die tot een dak verſtrekt aan het heilige huis van MARIA, het welk in het midden der kerk als een binnenheiligdom ſtaat. Deze dampen vormen rondom dit heilige huis eenen kring van verdikte lucht, waar door men ligt in zwymeling zoude geraken. De Pelgrims, die deze gewyde plaats naderen, ſchynen door deze dampen verbysterd, en van hun gezond verſtand beroofd te worden, want men ziet hen hier, als van zinneloosheid aangegrepen, de zonderlingſte dingen verrichten. Eenigen zag ik by den ingang in het gewaande huis van MARIA, dat de hemelſche heirſcharen hier ter plaatſe bragten,

ten, zich, zo lang zy waren, op den grond werpen, en hier uuren lang met het hoofd de ſtenen drukken, welke de *Maagd* zou hebben aangeraakt. Anderen lagen met uitgebreide armen, onbeweeglyk op hunne knien voor het kleine venſter, waar de Engel Gabriel aan Maria verſcheen, om haar te groeten. Hunne oogen waren ſterk op dit venſter gevestigd, even als of zy de verſchyning van den Engel nog eenmaal verwagten. Op eene andere plaats wreven zich eenigen tegen den vuurhaard van de *Heilige Moeder* hoofd en wangen aan ſtukken; ginds deden anderen dit zelfde tegen de deur van brons, waar mede dit huis verſierd is. In zeker *basrelief*, dat digt by de deur is, en de geeſteling van Christus verbeeldt, was het hoofd van Jesus, dat een weinig vooruit ſteekt, door het onophoudelyk wryven en kuſſen der gelovigen, glad *weggewreven* en *weggekust*, zelfs zo dat eene aanzienlyke holte de plaats van het hoofd vervangen had. Een aantal andere Pelgrims kruipen op de knien, met rozenkranſen in de hand, zo menigmalen hun biegtvader hun deze boete heeft opgelegd, rondom het heilige huis: en op den marmeren vloer is van dit kruipen op de knien in de rondte een kring gekomen, die even als een goot is uitgehold. Voeg hier nu by het gedruisch der menigte, die door den wyden ingang van de groote kerk als in en uit ſtroomt, het dringen en ſtoten by het openen der deur, het gezang van byna tweehonderd Prieſters, die des voormiddags de mis lezen, het klinken der ſchellen van de koorknapen, het gemurmel der biddenden; en gy zult, alles te ſamen genomen, een ſprekende beeldtenis hebben van de zege des bygeloofs over het gezond verſtand."

Bladz. 82. beſchryft Dr. Meyer den indruk, welke *Rome* op hem maakte, by zyne aankomst in die voormalige hoofdſtad der wereld.

» Co-

Godin der aarde en der volkeren, Romen!
Wien niets gelyk is, niets dat u evenaart (*).

„ Met deze ſtoute groete naderde weleer de Romein, zyner grootheid zich bewust, de Godin dezer ſtad. Ook thands nog zweeft de grootſche beeldtenis dezer Godin den vreemdeling voor oogen, die *Romen* nadert. Een heilig gevoel, dat geen woorden in ſtaat zyn uittedrukken, ſtroomt door de ziel. De denkbeelden en beeltenisſen, die, op de nadering van *Romen*, voor den geest zweven, zyn zo menigvuldig, dat zy, aan onze gedachten nergens een rustpunt overlaten.— Men betreedt nu *Romen* zelf. Het onderſcheid is verbazend. Die grote *Godin Roma*, met haar ſpeer en ſchild, is in eenen *Beſchermheiligen* van brons, met ſleutels in de hand: veranderd. De heerlykſte tempel der geheele waereld is voor dezen nieuwen patroon geſticht."

„ Op het gezigt van dit *Pauslyk Romen* verdwynen alle die beelden, die onze geest zich voorgeſteld had van de grootheid, en alles overheerende magt van het *oude Romen*, van *deszelfs* ſtaatsinrichting, zeden en *Godsdienst*, *heerlykheid* en pracht. Het is onmooglyk zich ſchielyk aan dit gezigt te gewennen. De beſchouwing zelfs van het verhevenſte aller gebouwen, de *St. Pieters Kerk*, waar ik achter om heen reed, toen ik door de *Angelica*-poort binnen de ſtad kwam, en door een draai van den wagen, voorby de *Colonnade van de Pietersplaats* voer, zodat ik zyne gantſche ſchitterende heerlykheid zag — deze beſchouwing zelfs, hoe zeer zy my ook verraſchte, en my

(*) *Terrarum Dea, gentiumque Roma!*
Cui par eſt nihil, & nihil ſecundum.
MARTIAL. XII. Epigr. 8.

my uit hoofde van de verrasſching, in dit oogenblik, nimmer uit het geheugen zal gaan; was nogthans niet in ſtaat, van my geheel en al uit eene ſoort van verdoving optewekken, welke eene ſterk-geſpannen verbeeldingskracht volgde, die eene opeenſtapeling van beelden van vroeger tyden voor mynen geest bragt. Ik kon niet nalaten de vergelyking te maken tusſchen die tyden, en de tegenwoordigen, die zo oneindig veel van dezen verſchillen." —

Doch wy willen ook nog het één en ander uit het II *Deel* overnemen. Van *Napels* lezen wy Bladz. 118.

„ *Napels zien en ſterven* (*), zeggen de inwoners van deze ſtad aan de vreemdelingen, die dezelve komen bezoeken. Doch het is beter dat men leve, om de bekoorlykheden te genieten van dit land, het welk, volgens een ander volksſpreekwoord, dat in onbruik geraakt, doch daarom niet min waar is, *een ſtuk des hemels is, dat op aarde viel.*" (†)

„ Daar is voorwaar geen ſtreek in de bekende waereld, waar de natuur alle hare gaven met meer verkwisting vereenigd heeft, om voor het oog der menſchen een beeld der hoogſte denkbeeldige ſchoonheid daar te ſtellen, van welker volmaaktheid de vurigſte verbeelding des Dichters, in het oogenblik zyner hoogſte geestvervoering, zich geen denkbeeld kan vormen, zonder door de ſchone natuur zelve alhier bezield te zyn."

„ Ik haastte my dezelve te aanſchouwen: en naauwlyks was ik hier aangekomen, op eenen verruklyken ſchonen zomer avond, of ik begaf my aanſtonds naar het *Carthuiſerkloſter van St. Martinus*, dat op eene hoogte achter *Napels* is ge-

(*) *Vidi Napoli e poi muori.*
(†) *Un pezzo di Cielo caduto in terra.*

gelegen. Van het terras van dit klooster ontdekt men met éénen opslag van het oog alle de rykdommen van de omliggende streken. Men kan het geheel omvatten, en, even als op eene landkaart, de wegen uitkiezen, die men bewandelen wil, wanneer men byzondere gedeelten van dit land meer van nabij wil beschouwen."

„ De stad, met hare voorsteden, en lusthoven, die daar onder behoren, vertoont zich als een Amphitheater om de schone halfronde golf der zee, die der stad tot eene der schoonste handel- en krygshavens verstrekt, en welke men altyd met eene menigte van schepen van allerlei soort en grootte bedekt ziet. Aan den mond van deze brede golf rusten, aan de zuilen van Hercules gelyk, de hoge en brede rotsen der eilanden *Capri*, *Ischia* en *Procida*: tusschen dezelve door ziet men in de onbegrenste uitgestrektheid der zee. Ter linkerzyde verheft zich het voorgebergte *Minerva*, en ter rechter het voorgebergte *Misenum*. Van deze twee gebergten af loopt de kust van de golf aan beide kanten binnenwaards; hier naar het rotsige *Sorrentum* en *Castelamare*, tot aan *Portici*; daar naar *Bajae*, *Puzzuolo* en *Paufilippo*. Aan beide zyden sluiten de wyd uitgestrekte voorsteden, en de hoofdstad zelve den groten halfronden cirkel om de kust."

„ Van het terras van het Carthuizer klooster ziet men de schone koningsstad onder zich liggen, even als een groot plan van eene stad. Men ziet van boven over de platte daken heen, op de straten en markten, waer het krielt van menschen. Het gedruis van eene volkryke stad klimt op, en weêrgalmt tot in deze woningen van zich in luiheid vermeestende monniken, wier bedroefde hoofdbezigheid bestaat in de strenge betrachting van de dwaaste aller geloften, de geloste der *stilzwygenheid*."

Van

„ Van dezelfde plaats ziet men den *Vesuvius* zich boven *Portici* verheffen, en over verscheiden bedolven Romeinsche steden heerschen. Uit de aarde verrezen door zyne eigene kragten, en van alle andere bergen afgescheiden, staat hy daar als een afgezonderd, stout en verschriklyk colossus-beeld. Toen ik hem zag was hy in rust. Een zwarte damp steeg plegtig, langzaam, uit zynen mond op, stond als een vreeslyke zuil daar, kromde zich vervolgens ter zyde in de lucht, en trok, de avondzon rood gevers'd, aan eene dreigende donderwolk gelyk, over de stille golf heen. De zyden der donkere pyramide van den volkaan zyn met zwarte lava stromen doorsneden. Behalven de hoofdspits, die met zwarte asch bedekt is, heeft deze berg nog twee andere spitsen, de *Somma*, en de *Ottajano*. Zy zyn van elkanderen afgescheiden door eene duistere vallei *Atrio del Cavallo* genoemd, die met de uitwerpsels van den berg opgevuld is, en weleer zekerlyk een vreeslyke krater was."

„ Om de schoonheid van dit schouwspel te volmaken, verbeeld u een gezigteinder, die door gene wolken verduisterd is, en door gene dampen, of nevelen betrokken. In geen land van de waereld heeft de beneden dampkring zo veel helderheid: nergens schynt de zon, het zy zy opkome of ondergae, zo helder. Hier is de natuur altyd schoon en majestueus, het zy de zon uit het oosten verryzende, over de pyramiden van den Vesuvius hare stralen kome schieten, en te gelyk de stad, de kalme oppervlakte der zee, het voorgebergte, en de eilanden met zyne grotesche rotsen, kome verlichten: het zy dat zy, in het oogenblik van haren ondergang, met een zachter licht dit heerlyk amphitheater vergulde: het zy eindelyk, dat de maan haren zilveren glans over dit verheven en treffend toneel verspreide. Dan, hoe oneindig klimt de

ſchoonheid van dit alles, wanneer een onweder de baren der golf doet opbruiſchen, en de donderſlagen duizend malen door de echos der bergen herhaald worden: of wanneer, in eenen duiſteren nacht, de Veſuvius ſtromen van vuur uitbraakt, en naar den hemel werpt, wier heilloze ſchittering in de zee wederkaatst: en wanneer zyn krruin, met eenen dikken damp omgeven, blikſemſtralen ſchiet, en vreeslyke ſtromen van gloeijende lava rondom zich verſpreidt.... Dichters! waar hebt gy woorden, Schilders! waar hebt gy kleuren, die in ſtaat zyn, het beeld van deze wonderen der natuur aftemalen?"

„Wat zyt gy gelukkig, myn vader!" zeide ik tegen een Carthuizer monnik, die digt by my zat op het terras van het klooster, en die, gedurende een uur, tot myn groot genoegen, de ſtilzwygenheid in acht had genomen, hem door zyn orde voorgeſchreven. „Wat zyt gy gelukkig, deze woning te bewonen, die u het bekoorlyk gezigt van het ſchoonſte land der waereld doet genieten!" „Ja" antwoordde hy my koel, en de ſchouders ophalende; „dit zeggen alle vreemdelingen, die hier komen. Deze ſtreken zyn een aardsch paradys voor hun; — doch voor ons anderen! (*Ma noi altri non ſentiamo niente!*) (*) — koom hier met my, (terwyl hy op de kerk van het klooster wees) „koom eens hier met my, en zie en bewonder met my de ſchatten van den heiligen MARTINUS!" — Ik beloofde weder te zullen komen, om ze te zien en te bewonderen. Laten wy het dezen monniken vergeven, dat zy de met vergulſels, *lapis lazuli*, en andere koſtelykheden van ſteen

(*) Dit ſchynt een formulier dezer monniken te zyn. Ik heb van verſcheiden reizigers gehoord, dat zy hun hetzelfde antwoord gegeven hebben.

De Schryver.

ſteen en marmer overladen kerk van hunnen heiligen weldoener Martinus, de myn van hunne rykdommen, en hun gemaklyk leven, hoger ſchatten, dan de ligging en het gezigt van den tuin hunnes kloosters, die hun niets opbrengt."

Over het Charakter der *Napolitanen* laat de Schryver zich Bladz. 143 dus uit:

„ De hedendaagſche *Napolitanen* hebben een gedeelte van hunne hoedanigheden van hunne oude voorvaderen overgeërft: zy zouden hen voor den hoogſten trap van beſchaving vatbaar maken, indien hunne beſtieren dezelve ten nutte wisten te wyzigen. Dan dit was niet de geest der Spaanſche regering, die *Napels*, gedurende verſcheiden eeuwen, als een afgelegen provincie behandelde: zy vergenoegde zich met 'er de rykdommen uit te trekken, en uit dezelfde ſtaatkunde verwaarloosde zy, de voordelige ligging van dit land, dat een der bloeijenſte ſtaten van Europa had kunnen worden. In de laatſte tyden gaf de tegenwoordigheid van den Regent eene eenigſins andere wending aan het ſtaatkundig ſysthema van dezen ſtaat. Ten minſten heeft men iets tot algemeen nut voor het land gedaan, dan de partygeest en het eigenbelang van de Miniſters hebben dikwils de voorgangen daar van belemmerd, zodat het nut, op dit oogenblik, voor het geheel van weinig belang is. — *Napels* is nog heden, even als eertyds, de zetel der luien ledigheid, en, niettegenſtaande de ſchynbare tegenkanting aan de onderdrukking der geeſtelyken, nog immer de zetel der ſchandelykſte bygelovigheid, waarvan men geen ander bewys nodig heeft, dan de nog elk jaar met het bloed van den Beſchermheiligen der ſtad, Januarius, openlyk gepleegde googchelaryen."

„ Ten uiterſten armzalig, en in de diepſte luien ledigheid, by de algemeene werkeloosheid der ſtad, leeft een groot gedeelte van het volk van

Napels, de *Lazzaroni*, — men begroot hun getal op veertig duizend zielen — gedurende het ganſche jaar; onder den bloten hemel, zonder, by de drukkendſte armoede, en by de onopletten-heid der regering, die zo dikwils door verſcheiden gevaarlyke oproeren van deze werkloze omzwervende menigte is gewaarſchuwd geworden, een ernſtiger toevoorzigt op hun te houden, voor de openbare rust van den ſtaat gevaarlyk te zyn. Zekerlyk is dit een zonderling verſchynſel. Deze openbare rust is *Napels* alleen aan de natuurlyke goedaartigheid van zyne inwoners verſchuldigd."

De verwoesting, welke *Calabrië* in 't jaar 1783 door eene zwaare aardbeving trof, wordt met alle derzelver verſchiklykheid dus beſchreven Bl. 184. „ De vyfde Februury 1783 was de dag der verwoesting. Onverwacht, en zonder de anders gewone voortekenen van aardbeving, waar door de natuur zelf de bewoners van eene ſtreek, die met verderf bedreigd wordt, waarſchuwende wenken ſchynt te willen geven, brak deze verwoesting op het middagsuur over dit land uit. Slechts twee minuten duurden de eerſte ſchuddingen van den grond, en echter richten deze reeds de verſchriklykſte verwoestingen *allerwegen* in de *heuvelachtige* vlakte van *Calabrien*, naar gene zyde, aan. De ſchuddingen van den grond waren zo geweldig als verſchillende. Waar zy zich deden gevoelen, daar kon niets, door menſchenhanden gemaakt, ja zelfs niets, dat de natuur even vast en duurzaam, als de aarde zelve, ſcheen gevormd te hebben, weerſtand bieden. Alles ſtortte in puinhoopen neêr. Dan eens was het een ſnel op elkander volgend ſchudden, eene rilling der oppervlakte: dan eens was het eene langzame golving der aarde, even als de beweging van de baren der zee: dan eens verhieven opwaardswerkende ſchokken den bodem diep uit zyne grondvesten, in eene

rechte

rechte richting, in de hoogte, en lieten hem geheel of ten deele weder zinken: dan werd hy heen en weêr gewiegd, en dan ruste de aarde eens voor eenige oogenblikken, verhefte zich eensklaps weder, en draaide zich als een draaikolk rond."

" De vreeslykſte en zeldzaamſte verſchynſels in de verwoeste ſtreken leveren de bewyzen op van deze verſchillende ſoorten van bewegingen der aarde, welke in zulk eene korten tyd zo ſnel op elkander volgden, en eindelyk met vereend geweld te zamen werkten. Deze verſchynſels treft men daar allerwege aan. De geſchokte gebouwen der ſteden en dorpen vielen niet alleen in een, maar de neêrgeploſte puinhoopen werden van de eene zyde naar de andere overgeworpen, byzondere muren neigden zich ten val, en bleven gedurende eenigen tyd in verſchillende richtingen ſtaan, tot dat een nieuwe ſchok dezelve kwam nederwerpen: diep in de aarde gezonken grondvesten van ſterke gebouwen werden daar uitgeworpen, en de grootſte tegen elkander geſlingerde ſteenklompen verbryzeld: zuilen, uit verſcheiden ſtukken ſamengeſteld, zag men op derzelver voetſtukken omgekeerd, en alzo in eene, harer vorige tegenovergeſtelde, richting, recht op ſtaan. — Heuvelen verrezen uit den ſchoot der aarde, en zonken geheel of ten deele daarin weder neêr. Bergen ſpleten van een, en hunne omvergeworpen puinhopen vulden vallelen op. Velden, langs de helling van eenen heuvel uitgeſtrekt, gleden, met hunne bomen, boſſchen en huizen, naar beneden. De bergbewoner zag zyn veld en huis meer dan honderd ſchreden dieper in de aarde liggen, en ſommigen van hun werden, zonder aanmerklyke ſchade te lyden, met hunne woningen, geheel en al in de laagte geſtort. Grote vlekken wentelden in puinhopen van de helling der bergen naarbeneden, en men kon ter naauwernood de ſporen van hunne

vorige ligging ontdekken: anderen weder werden tot den grond toe neêrgeveld, of onder de puinhopen van rotſen bedolven. — Hier ſcheurde de grond van een: daar veranderden de ſtromen hunnen loop door de opheffing of zakking van derzelver bedding: ginds ontſtonden zeeën en moerasſen in de voormaals vruchtbaarſte vlakte. — Zonder tyd te hebben kunnen vinden om te kunnen vluchten, werden verſcheiden duizenden (*) onder de puinen hunner huizen en der aarde begraven."

„ Den volgenden nacht, en verſcheiden maanden daar na, duurden de hevige, offchoon in verſchriklyke uitwerking deze eerſte omwenteling niet evenarende aardſchuddingen, nog immer voort, en bragten het verderf over andere ſtreken van *Calabrien* en *Sicilien*. In alle deze met tusſchenruimten op elkander volgende aardbevingen, verloren meer dan veertig duizend menſchen het leven, en men beweert, dat 'er aan de daarop gevolgd zynde beſmetlyke ziekte ook nog twintig duizend geſtorven zouden zyn. — Vooral, en nog veel meer dan de landwaard in gelegen ſtreken, leden de kustbewoners. De hooggezwollen zee overſtroomde hier het land, en verſlond de ongelukkigen, die het gevaar van het vaste land ontvluchten, en op de kusten, of op de baren zelve, hunne redding zogten. — Te midden van deze algemeene verwoesting woedden, verſcheiden dagen achter een, de uit de ingeſtorte huizen uitbarſtende vlammen, veranderden de geringe overblyfſels van de door de aardbeving nog geſpaarde eigendommen der ongelukkigen in aarde, drongen tot in de graven der levendigen en doden door, en

(*) Men begroote het getal der genen, die by de eerſte aardbeving, op den vyfden February 1783, het leven verloren, op *twintig duizend*.

De Schryver.

en verteerden dezelve met de puinhoopen hunner huizen, die hen bedekten. — Wat de aardbeving en de vlammen nog gespaard hadden, werd van de rovers, die loerende rondom dezen buit zworven, geplunderd; zy vielen op de ongelukkigen aan, en, niettegenstaande de dreigingen der natuur, en het gevaar van zelve in den algemeenen ondergang verpletterd te worden, roofden zy alles wat zy konden, zonder de eigendommen, en het leven zelfs hunner naastbestaanden en vrienden te sparen. Tot schande der menschheid, telt men verscheiden diergelyke allerverfoeilykste daden, in de geschiedenis dezer verschriklyke aardomwenteling in *Calabrien*, even als in die der aardbeving van *Lissabon*. — Doch van den anderen kant treft men daar ook voorbeelden aan van edelmoedigheid, verbazende sterkte van geest, en standvastigheid, voorbeelden der onwrikbaarste kalmte van ziel, en stille gelatenheid van vele boven hun onzaglyk noodlot verheven stervelingen — Slechts een voorbeeld van deze hoge deugden in het ongeluk, doch, naar myn gevoel, het treffendste, en alles in zich bevattendste, zal ik hier uit de geschiedboeken van dit immer gedenkwaardige jaar bybrengen. — Eene jonge schone vrouw in *Oppido*, eene plaats, die toenmaals het middenpunt was van de verschriklykste uitwerkingen der aardbeving, werd, juist in de negende maand van hare zwangerschap, onder de puinhopen van haar ingestorte huis begraven, zonder daar van gedood te worden. *Dertig uuren* bleef zy onder het puin liggen. Door haren echtgenoot — die het dode ligchaam zyner zwangere vrouw zogt, en het *levendig* vond! — werd zy van onder de puinhopen heen getrokken, — en eenige uuren na hare verlossing uit het gevaar, bragt zy gelukkig een kind ter waereld. — „Wat dagt gy," vroeg

haar een reiziger (*), die een jaar daar na in het huis van dit paar kwam, „ wat dagt gy, gedurende de verſchriklyke oogenblikken, in uw graf? — — „ *ik wachtte!*" antwoordde zy. — Behoeft *deze* ſchone lofrede op het vrouwlyk charakter wel eene verdere uitlegging?"

Doch, wy zouden ons zelven aan *zoo vele* merkwaardigheden vergapen, wy moeten het overige aan de Lezers zelven overlaten, die in deze Taſereelen tevens Geſchiedkunde, Oudheidkunde, Staatkunde, en Letterkunde zullen opdoen, en ook op verſcheidene byzonderheden nopens den laatstvoorgaanden Paus Pius VI., den Koning van *Napels* enz. zullen vergast worden. De net geſneden Tytelplaat vertoont den bouwval van Jupiters *Tempel*, en de Titel is verſierd met een fraai Vignet, vertonende de *ville* van Mæcenas.

(*) De Ridder Dolomieu. Men zie zyne *Memoires ſur les tremblemens de terre de la Calabre*. Rome 1784.
De Schryver.

LETTER-NIEUWS.

Het *Avondmaal van JESUS, en deszelfs waarneming meer eenvoudig gemaakt*, of gedachten ter wegneming van eenige gebreken in de Leer en Behandeling van het zelve, met een *Aanhangzel* ter beoordeling, van het verſchil over de Kerk, het Genadeverbond, de Sacramenten, en de denkwyze der oudere Godgeleerden daar over. — Een Werk, dat belangryk is, dat met de andere Schriften over dat onderwerp niets gemeen heeft, welks oogmerk is, te toonen, dat een gemoedelyk gedenken aan *Jeſus Zoendood*, het recht Avondmaal houden is, dat al de verdere omſlag in de Leer en Practyk menſchelyk en overtollig is, dat het verſchil over de toegtigheden tot het Avondmaal over een enkel niet is, geheel geen plaats meer hebben kan, zodra men aan het Avond-

maal

maal deszelfs waare en eenvoudige gedaante wedergeeft. — Van de weinige overige Exemplaaren van dit met zo veel nut gelezen Werk, is thans de Boekverkoper J. ten Brink Gz. te *Amsterdam*, door inkoop eigenaar geworden. De pryz is *f* 1-12— Dezelve worden niet in Commissie gezonden, maar moeten voor Rekening ontboden worden.

By N. T. Gravius, Bybel- en Boekverkoper op de Nieuwendyk, No. 52. te *Amsterdam*, is gedrukt en alom te bekomen: *Het Leeven van JESUS, in Euangelische Gesprekken, voor de Jeugd*, door den zoo zeer bekenden Autheur, J. Hazeu Csz.; die dit belangryk onderwerp, voor Godsdienst en Zeden, op eene bevallige, en leerzame wyze, behandeld heeft, zoo, dat men Kinderen van 9 tot 12 Jaaren, geen aangenamer, en belangryker Geschenk kan aanbieden.— De bewerking, is in eenen geheel Nieuwen smaak, geene Vertaaling, maar een *Origineel*, zoo als van dien aart er geen Werkje gevonden wordt. — XXVIII *Gesprekken*, XXVIII *Leeringen*, en XXVI *Dichtstukjens*, maken den Inhoud uit, van dit zoo nuttig Geschenk; 't welk in 2 Deeltjens verdeeld, voor groote Huishoudingen, om twee Kinderen te voldoen, en byna 400 *Bladzyden* groot is, met eene Nieuwe Letter, en XII keurige Plaaten, behalven de gesneede Titels, is uitgevoerd, in 2 Cartonne Bandjes à *f* 1-8— ieder Deeltje.

De Boekverkoper W. van Vliet, op den Heiligen Weg, te *Amsterdam*, is door Aankoop eigenaar geworden van de volgende nuttige Werken, als:

I. *Bundel van Stichtelyke Leerredenen*, door Johan Newton, Predikant te *London*, (Schryver der *Cardiphonia*). Drie Deelen in gr. 8vo.

II. G. J. Nahuys en G. de Haas, *over den Brief van Paulus aan de Philippensen*, en *Verhandelingen over eenige uitgelezen Stukken uit dezelve*. Drie Deelen in gr 8vo.

III. F. V. Reinhard, *over de waarde der Kleinigheden in de Zedenkunde*; met eene aanpryzende Voorrede van Ewaldus Kist, Predikant te *Dordrecht*. In gr. 8vo.

Ook zal by denzelven eerstdaags worden uitgegeven:

I. Het 4de of laatste Deel, van de *Bedenkingen van eenen Wysgeer over den Godsdienst*, Uit het Hoogduitsch, door den Hoogleeraar Y. van Hamelsveld. In gr. 8vo.

II. Eene welgelykende Afbeelding, van J. C. Stahlschmidt, Schryver van het onlangs uitgegeeven Werk, getyteld: *Pelgrims Reis te Water en te Lande*, enz.

By

By N. T. Gravius, Bybel- en Boekverkoper op de Nieuwendyk, No. 52. te *Amſterdam*, is gedrukt en alom te bekomen:

1. *Proeve van een twealftal Gezangen en Liederen*, voor de Gereformeerde Kerke by den Openbaaren Godsdienst, volgens verzoek van den Heer VAN ALPHEN vervaardigd, door een beroemd Dichter, à 12 ſtuiv.

2. Met Kerkelyke Goedkeuring, *De Heidelbergſche Catechismus in 52 Gezangen*, door J. HAZEU Csz. Dit Werk is geheel *Nieuw* en *eenig* in dien ſmaak; zynde ieder Zondags-Afdeeling een *Gezang* op de fraaiſte Wyzen der *Pſalmen*, en tot gemak der Zangers, de eerſte Coupletten *met de Nooten* gedrukt. De Autheur, zoo wel bekend, heeft zoo ver een fraaije Poëzy toelaat, de Vraagen en Antwoorden woordelyk als de Catechismus behouden. Hetzelve is verſierd met een keurige Zinnebeeldige Tytel Vignet, en zindelyk gedrukt in kl. 8vo. à *f* 1-4— eenige weinige op gr. Pap. à *f* 1-16—

3. *Gezangen voor de Gereformeerde Gemeentens*, met Kerkelyke Goedkeuring, onder den Titel: *Gezangen op de Geboorte, het Lyden, Sterven en Verheerlyking van JESUS CHRISTUS*, door J. HAZEU Csz., als een Pſalmboek op de fraaiſte Pſalmwyzen geheel met Nooten gedrukt en ingerigt na het Pasſieboekje; zo dat op ieder Text daar in voorkomende, en by elke gelegenheid een toepaſſelyk Gezang op het gemoed van den Christen, in dit Werk gevonden word, in 75 Gezangen, ſamen 250 bladzyden, in *groot 8vo.* met een keurig geſneden Titel, de prys is *f* 1-16-*best pap. f* 2-8.

De XXIſte Vraag en Antwoord van den Heidelbergſchen Catechismus, en het Formulier van het Nachtmaal, ter bepaling van het *ware* denkbeeld van een Gelooviger, en ter wegneming der *zwarigheden* by het gebruikmaken van het Avondmaal, opgehelderd door D. C. VAN VOORST, Predikant te *Amſterdam*. Dit Werkjen, dat van byzonder veel aanbelang is, en door elk Lidmaat behoort gelezen en overdagt te worden vóór het gebruiken van het H. Avondmaal, wordt heden à 12 ſtuiv. uitgegeeven te *Amſterdam* by A. B. Saakes, Boekverkoper op 't Rockin, by de Valbrug en alom.

Nog geeft gemelde uit: I. *De Natuur en Gronden van het Geloof*, door J. KOELMAN, 4de Druk. De leezing van d't Werkjen is onlangs nog door een der *Amſterdamſche* Leeraaren, als zeer belangryk, de Gemeente aangeprezen. De prys is 8 ſtuiv. II. J. C. APPELIUS, *Brief* aan Mevrouw ***,

ter

ter beantwoording der vraag: *Wat een bekommerde doen moet om zalig te worden*, 2de Druk, à 6 ſtuiv. III. J. NEWTON, *Leerrede over den Lofzang der Gezaligden*, uit *Openb.* V: 9. à 6 ſtuiv. IV. De laatſte Leerrede van Wylen D. J. VAN LOO, over *Job* XXXVII: 23. getit: *Chriſtelyke geruſtſtelling by het onbegrypelyke van de wegen der Voorzienigheid*, à 8 ſt. V. *Opwekking tot Boetvaardigheid*, in eene Leerrede over *Amos* VII: 4—6. gepredikt te *Bremer-Lehe*, door C. G. S. BEGEMANN, Predikant te *Amſterdam*, à 8 ſtuiv.

VOOR EENVOUDIG GODSDIENSTIGEN.

De Boekverkoper A. B. Saakes, op 't Rok-in, by de Valbrug, te *Amſteldam*, door Inkoop eigenaar geworden zynde van de laatſte 100 Exemplaaren van de 2de Druk van het altoos geachte Werk van den Zaligen W. PEIFFERS, in leven geacht Predikant te *Amſterdam*, getyteld: *Geloofsvaſtigheid van een waar, ſchoon ongeletterd Chriſten, tegen de hedendendaagſche zeer gevaarlyke Verleidingen*, 2 zwaare Boekdeelen, in gr. 8vo. te ſamen 1050 Bladz. beſlaande; bied hetzelve aan, zo lang deze weinige Exemplaaren ſtrekken, voor den extra goedkopen prys van 36 ſtuiv. in plaats van *f* 4: — „ De Eerw. PEIFFERS bezeffende dat 'er zeer vele eenvoudige en ongeletterde Chriſtenen zyn, die door deze en geene Bedenkingen nu of dan gevaar lopen van te wankelen in hun Geloof, biedt de zodanigen in dit Werk, op eene byzondere wyze de hand, om hen voor dat gevaar te behoeden. Hy toont, hoe een Christen, die wel geen geletterde of Schoolgeleerde, maar echter ook geen ongeleerd en onvast mensch is, die welgeoefende zinnen in de Schole van CHRISTUS heeft en een welgefondeerd Christen genoemd mag worden, midden onder alle die verzoekingen, welke uit zodanige gevaarlyke bedenkingen voortvloeijen, volle verzekering heeft van de volgende ſtukken: 1. *Van zynen Natuurlyken Godsdienst.* 2. *Van zynen Bovennatuurlyken Godsdienst.* 3. *Van zyne byzondere vereeniging met die Gemeente, waartoe hy, onder de Chriſtenen behoort.* 4. *Van zyn Geloof aan de Leer der Nederlandſche Kerke, onder de menigte Gezindheden, waarin de Christenen onderling verdeeld zyn, niet alleen, maar ook onder eenige Broedergeſchillen in die Gemeente zelfs, en het geen hy daarby in acht te nemen heeft.* 5. *Van zyne byzondere Genadeſtaat, dien hy zoo in zyn hart gelooft, dat hy, in den dood, daarmede niet beſchaamd zal uitkomen, en eindelyk* 6. *hoe hy in die Geloofsverzekeringe, onder alle de tegenwoordige Verzoekingen en Nieuwigheden, ook niet waankelt.* Alle deze ſtukken

zyn,

zyn, by wyze van eene alleenſpraak; doch met ſpraakwendingen tot God, en ſoms ook tot een mensch, met de innigſte hartgevoelens behandeld. Vooraf gaat eene ter zaake dienende Verhandeling over 2 *Tim.* I: 12*b.* als mede eene Voorrede aan de Gemeente van *Amſteldam.*" Een Werk dus tot dagelyks gebruik, als een Godsdienſtig Huisboek, uitnemend geſchikt, vooral in onze dagen. —

Nog biedt gemelde aan de laatſte 25 Exemplaaren der twee volgende Werken: I. *Wolke van Getuigen voor de oude Gereformeerde Leere der algemeene welmeenende Aanbieding in het Euangelie, en eenige daar aan verbondene Waarheden.* II. *De Godlyke Euangelie-ſtem, zoo algemeen aanbiedende als beveelende, op grond van de Formulieren der Hervormde Kerk verdedigd:* in Brieven aan den Heer J. D. WOLTERING. Beide geſchreven en toegewyd aan de Leden der Hervormde Kerk in Nederland, door nu Wylen JOH. VAN LAAR. Genoeg bekend, en op deze 25 na geheel uitverkogt. De prys der beiden is voor de eerſtkomende *f* 3:— en die primo September nog overig mogten zyn niet minder als *f* 5:—

NIEUWE WYZE VAN GODSDIENSTVERDEDIGING. *Redekundig opſtel der Chriſtelyke Leer, tegen het Ongeloof,* door eenen *Leeraar der Chriſtel. Godsdienſt.* — Het plan welke den Eerwaarde Schryver met dit Werkje heeft, is voornamentlyk om hetzelve te doen ſtrekken, om den Chriſten in zyn Geloof ten opzichte van die Godlyke Waarheden en Voorſchriften, door JESUS CHRISTUS verkondigd en voorgeſchreven, te ſterken en te wapenen tegen onze hedendaagſche *Neologen, Naturaliſten, Kantianen enz.* welken de Godlyke Waardigheid van JES. CHRIST. miskennen, en zyne *Leer* als eene bloote Leer der Reden, zyne Verrichtingen ſlechts als een kenmerk van *grootmoedigheid* en *deugd* doen voorkomen; met een woord, de Chriſtelyke Godsdienſt vind zich in dit bondig Werkje op eene manlyke wyze verdedigd, en wel voornamentlyk met die zelfde wapenen, waarmede die Godsdienſt gewoonlyk aangevallen wordt. Het belang dat dus Onderwyzers in den Godsdienſt by zulk een duidelyke voordracht hebben, vind zich bewezen, door het gebrek dat 'er tot heden plaats gehad heeft aan een zo beknopt *Redekundig* Werkje, en 't geen zo volkomen aan deszelfs oogmerk beantwoordt. Hetzelve is in 3 Hoofddeelen verdeeld, in Vragen en Antwoorden, waardoor het by het Godsdienſtig Onderwys als een allergeſchiktſt *Handboekje* zal kunnen gebezigd worden, is heden van de Pers gekomen te *Amſterdam* by J. Tiel, en alom te bekomen. De prys is 10 ſt.

G.

G. Bom, Boekverkoper te *Amſterdam*, in de Molſteeg, geeft uit; *Nederlands Zedenbederf, de Bronnen van hetzelve en de Middelen tot Verbetering en Hervorming*, voorgeſteld by wyze van eene *Bededags Redevoering*, door A. LEDEBOER, *A. L. M. Phil. Doct.* en ruſtend Pred. te *Haaſtrecht*. De prys is 7 ſtuiv.— Nog debiteert gem. voor de geringe prys van *f* 2-10— een Stel van 10 ſtuksſtraaije in het Koper gegraveerde *Kunſtplaten*, verbeeldende 1. *De Moyſche Morgenſtond* 2. *De Christen in zyn Kamer*. 3. *Beſpiegeling van 't laatſte Oordeel*. 4. *Een Christen op zyn Sterfbedde*. 5. *Een Wanhoopende Zondaar op zyn Sterfbedde*. 6. *Het Buitenleven en Tuinzang* 7 *Het Leven van Johannes genaamd de Kluizenaar*. 8. *De verlooren Zoon wederkeerende tot zyn Vader*. 9. *De Geleerde in zyn Kamer*. 10. *De Student in zyn Kamer*. Alle verrykt met *Verklaaringen* en *Vaerſen* van *C. en J. Brandt*, *C. Bruin*, *H. Poot*, *J. de Haas*, *J. Luiken*, *J. de Dekker* en *D. R. Kamphuizen*. Gedrukt op Mediaan Papier, in Plano.

By W. van Vliet, Boekverkoper te *Amſterdam*, is van de Pers gekomen, en alom verzonden: *Nuttig en Leerzaam Onderhoud*, in fraaije Verhaalen voor de lieve Jeugd, door J. H. CAMPE. Uit het Hoogduitsch. In 8vo. à 8 Stuivers. De *Godsdienst* als betaamelyk, noodzaakelyk en voordeelig voorgeſteld, aangeprezen, en deszelfs verval in deezen tyd, aangetoond, à 4 ſtuiv. — Ook is by denzelven thans te bekomen: *Brieven ter verbetering van het Gemoed*; aan eene jonge Juffer geſchreven door Mevrouw CHAPONE. In gr. 8vo. à *f* 1-5— Inhoudende de volgende belangryke Onderwerpen, als: de *Eerſte beginſels van den Godsdienſt* — *het onderzoek der heilige Schrift* — *de beſtiering van het Hart* — *de Hartstochten* — *de Gemoedsgeſteltenis* — *de Huishoudkunde* — *de beſchaafdheid der Leevenswyze* — *de begaafdheden* — *de Aardryksbeſchryving en Tydrekenkunde* en *over de beste wyze om de Hiſtorie te leezen*.

Voor 15 ſtuivers, in plaats van *f* 1-10, is te bekomen: *De Gelykenis der wyze en dwaaze Maagden*, uit *Matth.* XXV: 1—13. verklaard en toegepast door PETRUS CURTENIUS, (in leeven) Leeraar in Kerk en School te *Amſterdam*. „ *De Schryver van dit Werk vorscht met veel naauwkeurigheid den letterlyken zin, en de geestelyke betekenis der byzonderheden in de gelykenis voorgedragen oordeelkundig na; brengt het daaromtrent ontvouwde gemoedelyk ter betrachting*

over

over en beſluit de beſchouwing van dit alles met een nederlyk opwekkend voorſtel, ter Christelyke Waakzaamheid." Dusdanig was het oordeel der Schryveren van de Vaderl. Letteroeffeningen over dit Werk, waar van thans nog een weinige Exemplaaren te bekomen zyn by Joh. van der Hey te *Amſterdam*, die mede uitgeeft: 1. *Drie Leerredenen over de Voorzienigheid*, naar het Franſche van den Wel Eerw. Heer JEAN SCIPION VERNEDE, Bedienaar des Godlyken Woords in de Waalſche Gemeente te *Amſterdam*, à 16 ſtuiv. 2. J. L. EWALD, *Leerredenen*, met eene Aanpryzing van D. F. FOCK, Predikant te *Amſterdam*, à *f* 2-16. 3. H. SANDER, *Christelyk Handboek, ter bevordering van waare Godzaligheid*, à *f* 3:— 4. J. G. ROSENMULLER, *Hiſtoriſch bewys voor de waarheid van den Chriſtelyken Godsdienſt*, à *f* 1-6. 5. J. G. ROSENMULLER, *Trapswyze voortgang der Godlyke Openbaring*, à 1-6- 6. J. SERENIUS, *Getuigenisſen van JESUS*, getrokken uit de geſchriften der Heidenen en voornamelyk uit de Boeken van FLAVIUS JOSEPHUS, tot bevestiging van het Geloof der Christenen byeenverzameld, à *f* 1-5-

---

Te *Amſterdam* by Joh. van der Hey: is van de Pers gekomen en alom verzonden: *Algemeene Grondregelen der Nederduitſche en Franſche Spraakkunst*, door G. RAMAKERS. Deze nieuwe Nederduitſche en Franſche Spraakkunst, *onderſcheidt zich in zeer veele opzichten van alle andere tot hiertoe uitgegeeven Werken van dien aart:* Dewyl: 1. Dezelve de gronden der Nederduitſche zoo wel als der Franſche Taal bevat; ('t welk men in andere Franſche Grammaires niet vindt) 2. Dat niet ſlechts eenige, maar alle de onregelmatige werkwoorden, *daar in vervoegd worden niet alleen*; maar dat men van achteren in dezelve eene aanwyzing vindt van de bladzyden, waarop die werkwoorden of hunne gelyken gevoegd ſtaan; waar door de Leerling zich zelven redden kan, in deze anderzins zeer moeilyke zaak. En 3. Dat in dezelve de woordenſchikking niet alleen heel uitvoerig, maar in beide Taalen vervat is; de Leerling kan deze dus van buiten leeren in de plaats van Samenſpraaken en de Onderwyzer bekomt aanleiding om den Leerling het van buiten geleerde te verklaaren, en zoo doende dit moeilyk gedeelte der Taal regelmaatig te onderwyzen. De breedvoerige behandeling der Syntaxis heeft het Werk eenigzins doen uitdyën, zo dat men het niet minder dan op *f* 1-16— heeft kunnen ſtellen. Echter kunnen *School-Onderwyzers* dit Werk by getallen ontbiedende, hetzelve, ook by hunne gewoone Boekverkoopers, à *f* 1-10— bekomen.

Leer-

Leerrede by gelegenheid van de Inwyding van een Nieuw Orgel te *Wageningen*, den 19 Febr. 1804, over *Ps.* CL. benevens de *Choorzangen*, die toen gezongen zyn, gehouden door S. VAN EMDRE, Predikant aldaar. Te bekomen te *Utrecht* by H. van Otterloo en H. H. Kemink, te *Amersfoort* by P. van Lockhorst, en te *Wageningen* by G. Wesfels.

ADVERTENTIE.

Het volgende *vyftal* van *Reis-* en *Zak-Atlassen*, elk derzelve eenig in zyn soort; zoo van wege de volledigheid, als het gemaklyk Formaat; en alle na de origineele van de L'ISLE vervaardigd, en *aaneensluitende*. Is ten dienste van Reizenden; van Krygsbevelhebberen, en van ieder die prys stelt op *Geographische* kennis, ook tot Onderwyzing der Jeugd, met de uiterste naauwkeurigheid vervaardigd en gekleurd ter aflevering in gereedheid, 't zy *te zamen*, 't zy *afzonderlyk*, by N. T. Gravius, Bybel- en Boekverkooper op den Nieuwendyk, No. 52. te *Amsterdam*, als:

I. *Belgiën* weleer *Braband* en *Vlaanderen* en aangrenzende Landen, in alle derzelver Steden, Forten, Kasteelen, Dorpen, Kloosters, Kapellen, Gehuchten, Bosschen, Bergen, Moerassen, groote en kleine Rivieren en Zandbanken, langs de Kusten in een generale en XXXVII particuliere Kaarten van groot bestek. Deeze Atlas is een der speciaalsten, die men heeft, en zodanig ingericht, dat *alle de Kaarten een zeer groot, en uitvoerig geheel, naauwkeurig aaneensluitend uitmaken*, fraai gecouleurd op zwaar Pap. in gr. 4to. Burgem. Band *f* 4-18—

II. *Frankryk* in deszelfs veroverde en aangrenzende Landschappen, Zeën en Rivieren, in XXI aan elkander sluitende Kaarten, nevens een generale Kaart, met de nodige Beschryving in 't Fransch en Hollands, nieuwe en oude benaming der Departementen, halve Eng. Band, à *f* 2-10—,

III. *Spanje* en *Portugal*, in XXIV aaneensluitende Kaarten, stellende de Koningryken van *Spanje* en *Portugal* in de kleinste byzonderheden voor, en hoe veel aangenaamheid en nut Reizigers en Liefhebbers zullen trekken van de *Atlas van Frankryk*, die van *Spanje* en *Portugal*, zal bevonden worden, denzelven onöntbeerlyk te zyn. Tot een gebragt is dezelve zeker eene der fraaiste die men kan verlangen, in een halve Eng. Band, à *f* 2-10. De nodige Beschryving in 't Fransch en Hollandsch is daarby gevoegd.

IV. De *Nederlandsche* nu *Bataafsche Republiek* nevens *Braband* en *Vlaanderen*, uitmakende de voorgaande 17 *Provintien*, daar-

by *Kleef*, *Gulik*, *Meurs*, *Keulen* en *Luyk*, en verdere aangrenzende Landſchappen, Zeën en Rivieren, in XXII aaneenſluitende Kaarten; met de *Stedewyzer* der 17 Provintiën verrykt, in een Burg. Band, à *f* 2-10—

V. *Duitschland*, in XXXI aaneenſluitende Kaarten, zynde een onmiddelyk Vervolg op die der *Nederlanden*, in een halve Eng. Band, à *f* 3-10—

Dezelve zyn mede te bekomen te *Arnhem* by P. *en* C. Nyhoff; *'s Bosch* Pallier; *Breda* van Bergen; *Dordr.* Bluſſé; *Groning.* Oomkens; *'s Hage* Thierry en Menſing; *Leeuwarden* Cahais; *Middelburg* v. Santen; *Nymegen* Vieweg; *Rotterdam* Vis, Holſteyn, v. Santen en v. d. Dries; *Utr.* Viſch; *Znyphen* Thieme; *Zwolle* Clement, en verder alom.

SYNODE VAN STAD EN LANDEN VAN GRONINGEN.

Deze hoge Kerkvergadering *is gehouden te Groningen*, den 29ſten Mey 1804, en volgende dagen.

Uit de Credentialen, door Deputt. Synod. opgehaald, en voorgelezen, bleek, dat tot dezelve afgevaardigd waren uit de Claſſis van

Groningen en 't Gorecht, DD. N. VAN DER TUUK, Pred. te *Groningen*, A. LENTZ, Pred. op *het Hogezand*, als Sec. van A. DRIESSEN, Pred. te *Noorddyk*, en de Heer L. B. LOHMAN, *Onderling* te *Groningen*, in continuatione.

Appingadam. DD. G. B REDDINGIUS, Pred. te *Schildwolde*, in continuat. H. J. KRUISINGA, Pred. te *Tjansweer* en G. VAN DEN BROEK, Pred. te *Appingadam*.

Lop-

Lopperſum. DD. T. F. UILKENS, Pred. te *Lopperſum*, in continuat. E. VAN GROENENDAL, Pred. te *Godlinſe*; zynde de derde Gecommitteerde D. CREMER, Pred. te *Wolterſum*, of deszelfs 2de en 3de niet opgekomen.

Middelſtum. DD. R. A. BENTHEM, Pred. te *Usquert*, G. J. HULSEWE, Pred. te *Stitswert* en W. ABRESCH, Pred. te *Zuidwolde*.

De Marne. DD. J. A. UILKENS, Pred. te *Eenrum* en W. E. SMIT, Pred. te *Wetſing en Sauwert*.

Het Westerkwartier. DD. B. J. BROESE, Pred. te *Garnwert en Oostum*, in continuat.; J. H. BROESE, Pred. te *Niekerk, Oldekerk en Faan*; H. R. WARMOLTZ, Pred. te *Aduard*, als Sec. van J. H. TEN KATE, Pred. te *Opende*.

Het Oldampt en Westerwolde. DD. C. SMIT, Pred. te *Winſchoten*, in continuat.; J. H. DE SITTER, Pred. te *Finſterwold* en A. OOMKENS, Pred. te *Onstwedde*.

Tot Moderatores wierden verkoren:

DD. VAN DER TUUK, Præſes.
UILKENS, Adſeſſor.
HULSEWE, Scriba.

De Vergadering met een hartelyk Gebed door den Præſes geopend zynde, wierden binnengeleid als Commisſaris Politiyk de Heer D. G. RENGERS VAN FARMSUM, Lid van het Departementaal Beſtuur van *Stad en Landen van Groningen*, daartoe verzocht en gecommitteerd door het Staatsbewind der Bat. Republ.

Profeſſor H. MUNTINGHE, wegens de *Theolog. Faculteit*.

Correſpondenten van andere Synoden, uit *Gelderland*. D. H. J. VAN WYK, Pred. te *Nymegen*.

Zuid-Holland. D. J. W. BUSSING, Pred. te *Gouda*.

Noord-Holland. D. J. Rysdyk Takens, Pred. te *Amſteldam.*

Utrecht. D. J. A. Loyer, Pred. te *Maarſtensdyk.*

Vriesland. D. W. G. Reddingius, Pred. te *Dronryp*

Overyssel. D. G. D. Swanenburg, Pred. te *Blokzyl.*

Welke alle met treffende, en door den Præſes gepast beantwoorde, aanſpraken, zitting namen, na dat door den Profeſſor en de Correſpondenten, volledige Credentialen, waren vertoond, gelyk ook uit

Zeeland de Acta Synodi waren overgezonden.

In de Vergadering wierden de voorkomende zaken met orde behandeld; en wierd de tyd der aanſtaande Synode wederom bepaald in 1805, op Dingsdag in de week na Pinkſteren.

Voorts wierden benoemd tot Deputati Synodi:

In continuat. uit het *Weſterkwartier*, D. J. E. Winter, Pred. te *Zuidhorn.*

Oldambt en Weſterwolde, D. W. L. Hanenberger, Pred. in de *Beerta.*

Als aankomende, uit *Groningerl. en 's Gor.* D. N. van der Tuuk.

Loppersum, D. T. F. Uilkens.

Correspondenten naar de andere Synoden, naar

Gelderland. DD. C. Smit, 1mus, J. H. de Sitter 2dus, A. Oomkens 3tius.

Zuid-Holland. DD. M. Swyghuizen 1mus, U. B. van Berchuys 2dus en L. van Bolhuis 3tius, Predikk. te *Groningen.*

Noord-Holland. DD. G. B. Reddingius 1mus, H. J. Kruisinga 2dus en G. van den Broek 3tius.

Utrecht. DD. L. van Bolhuis 1mus, M. Corstius 2dus en J. Rutgers 3tius, Predikk. te *Groningen.*

Fries-

Friesland. DD. J. A. UILKENS 1mus en W. E. SMIT 2dus.

Overyssel. DD. E. VAN GROENENDAL 1mus. T. F. UILKENS 2dus en ABBRING, Pred. te *Lopersum* 3tiu.

Waarna de Vergadering met gebed en dankzegging tot God geëindigd is.

ACADEMIE- EN SCHOOL-NIEUWS.

FRANEKER.

Den 14den l. l. wierd na het geven van *Positiones Juridic.* tot Doctor in de Rechten bevorderd de Heer J. C. BERGSMA, *Amstelodamo Batavus.*

Den 16den l. l. verdeedigde de Heer J. TADEMA WIELANDT, *Leovardia-Frisius*, alhier in het openbaar zyne Disquisitio Juridica inauguralis: *De eo: an contra* quoscunque *bonae Fidei Possessores* Jus vindicandi *adiudicare vere iustum sit?* en wierd vervolgens tot dezelfde waardigheid gepromoveerd.

Den 5den dezer is de waardigheid van Rector Magnificus onzer Universiteit, door den Hoogleeraar J. H. REGENBOOGEN, Th. D. Theol. Hist. Eccles. & Exeges. bibl. Profess. ord. en Concion. Acad. overgedragen op den Hoogleeraar E. TINGA, Th. D. Theol. & Doct. Moral. Prof. ord. en Conc. Acad. houdende eerstgemelde eene plechtige Redevoeringe: *de Theologo perfecto.*

GRONINGEN.

Den 13den Juny, is, na openbare verdedigin van zyn *Specimen Juridicum, de vi et effectu Conditionum, ultimae voluntati adiectarum, quae libertatem Matrimonii vel impediant, vel restringant*, tot Doctor in de Rechten bevorderd de Heer J. C. SCHARP, *Axella-Flarder*.

Den 16den dito, is, na gegevene *Dissertatio Chirurgica, de fistendis Haemorrhagiis*, tot Doctor in de Medicynen bevorderd de Heer S. TRESLING, *Leevardiensis*.

UTRECHT.

Den 14den Juny. De Heeren Curatoren dezer Academie den Wel Eerw. zeer gel. Heer D. HUISMAN, Bedienaar des Goddelyken Woords alhier, tot gewoon Hoogleeraar in de Wysgeerige Zedekunde en Kerkelyke Geschiedenis aangesteld hebbende, zoo heeft dezelve heden dit ampt aanvaart met eene Redevoering: *De diversis commodis, quae vera conciliat eruditio in vita hominum tam privata, quam publica*. d. i. *Over de onderscheidene voordeelen, welke de waare geleerdheid, zoo wel in het byzondere, als in het openbaare leven der menschen aanbrengt.*

Dezelve Heeren Curatoren hebben den onlangs alhier beroepen Leeraar der Gereformeerde Gemeente, den Wel Eerw. en zeer gel. Heer G. VAN OORDT, thans Pred. te *Haarlem*, op verzoek van den Heer Prof. BONNET, ook tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid benoemd.

HARDERWYK.

Met de gewoone plechtigheid werd den 13den Juny de Verjaardag der Academie alhier gevierd, en gaven derzelver Curatoren aan de Leden van den Academischen Raad, op het Choor der groote Kerke byeengekomen, bericht, dat voor het volgend Academiejaar benoemd hadden tot *Rector Magnificus* den Hoogleeraar R. FORSTEN, in plaats van

van den Hoogleeraar J. O. ARNTZENIUS, en tot *Secretaris* van den Senaat den Hoogleeraar C. G. C. REINWARDT, in plaats van den Hoogleeraar A. YPEY. Waarna de aftredende *Rector Magnificus* die waardigheid overdroeg aan zynen Opvolger, met eene plechtige Redevoering, *de Patria nostra, per inſtitutas amplificatasque Academias, difficillimis etiam temporibus, eruditionis altrice*, d. i. over *ons Vaderland, als Voedſter der geleerdheid beſchouwd; door het oprichten en bevoorderen der Hooge Schoolen, zelfs in de hachlykſte tyden*, en de nieuw beroepene *Hoogleeraar der Godgeleerdheid*, J. CLARISSE, dezen post openlyk aanvaardde met eene Redevoering, *de arctiſſime inter ſe nexis moralibus doctrinae Christianae et dogmaticis praeceptis, Docenti non ſejungendis*, d. i. *Betoog van den pligt een's Leeraars van den Christelyken Godsdienst, om, in zyn voorſtel der Chriſtelyke leere, het Zedenkundige van het leerſtellige niet af te ſcheiden*; en eindelyk de Wetten voor de alhier ſtudeerende Jeugd door den gemelden *Secretaris* werden voorgelezen.

Hierop volgden nog twee andere Feestdagen, door drie openlyke en plechtige promotien.

Den 14den werd tot *Medicinae Doctor* bevorderd de *Licentiaat* R. O. H. VAN MAËN, *Elburger*, na eene loflyke verdediging van zyne *Diſſertatio Chemico-Medica, ſiſtens alimentorum cum faecibus comparationem*, of *beholzende eene vergelyking van het voedzel met de ontlaste ſtoffe*. Welke Promotie verricht werd door den Hoogleeraar P. J. VAN MAANEN, met eene Prolufio *de praeſenti ſtatu et conditione diſciplinae Medicae*, d. i. *over den tegenwoordigen toeſtand der Geneeskunst*.

Zoo als ook den 15den tot *Artium Liberalium Magiſtri* en *Philoſophiae Doctores* bevorderd

werden de *Licentiaten* V. M. NIEUHOFF en R. A. S. FORSTEN, *Harderwykers*, door den Hoogleeraar B. NIEUHOFF, met eene Prolusio, *de Vita praesenti, futurae stadio*, d. i. *het tegenwoordig leven beschouwd als de loopbaan voor het toekomende.* Vooraf hadden deze *Licentiaten* deftig verdedigd hunne *Dissertatien*, waarvan de *eerste* ten opschrift had: Εὐθανασια, *seu Ars recte moriendi*, d. i. *de Kunst, om welte sterven*, de andere: Μακροβιωσις, *seu Ars diu vivendi*, d. i. *de Kunst, om lang te leven.*

Alle deze plechtigheden gingen vergezeld met de tegenwoordigheid en toejuiching, zoo van de Bezorgers dezer Hooge Schoole, als van zeer vele, ook van elders herwaards gekomene aanzienlyke en geleerde Toehoorders.

ROTTERDAM.

Den 1sten Juny 1804. Heden de gewoone dag zynde der plechtige Promotie onzer Latynsche Schooljeugd, wierd dezelve met de gewoone plegtigheden gevierd, en by die gelegenheid door drie Discipelen van 's Rectors School, A. A. VAN SCHILGAARDE, H. S. EYKMANS en A. SOETERMEER, die met schoone eerepryzen van byzondere naarstigheid vereerd waren, met alle bevalligheid eene korte, door hun zelf opgestelde Redevoering gehouden. Voorts wierden nog verscheide andere naarstige Jongelingen van Classe tot Classe bevorderd, en met schoone pryzen beschonken, welke, zo wel als voorgemelde Oratoren, door de bevallige vryhoedigheid, waar mede zy hunne dankbetuigingen aan H. H. Curatoren afleiden, allen lof behaalden.

DOKKUM.

De nieuw beroepen Rector P. H. PERELKAMP, heeft het beroep aangenomen, en wordt van *Haarlem* met verlangen te gemoet gezien.

EE-

BEKENDMAKINGEN.

De Algemeene Vergadering des Genootschaps tot verdediging van den Christelyken Godsdienst, opgericht in *'s Hage*, zal dit Jaar gehouden worden op Donderdag den 26sten July, 's middags ten 12 uuren, in eene Zaal van den Ouden of St. Joris Doele.

De Classis van *Edam* erinnert de Buiten-Leden, tot haare Weduwen-beurs behorende, dat wie zyne agterstallige Quoten niet voor het einde der maand July voldoet, die bezorgende aan den Questor, dat die volgens de wet vervallen van de beurse gerekend zal worden.

G. HABBEMA, *Quæstor Vidualis.*

den 28sten Mey 1804.

Een Predikant, buiten vaste bediening, of Proponent, genegen zynde, op billyke voorwaarden, den dienst eenigen tyd waarteneemen voor een zwakkelyk Predikant, in een der voornaamste steden van *Zuid-Holland*, addresseere zich ten spoedigsten by D. VAN VELZEN, Professor en Predikant te *Rotterdam*, als Correspondens van de Boekzaal.

KERK-NIEUWS.

GELDERLAND.

NYMEGEN.

NYMEGEN Vakant. Zie Febr. 1803.

PUFLYK EN LEEUWEN den 27sten May ll.

Heden was het voor ons een zeer gewenschte dag, want onzen oogen mogte onzen Leeraar zien, het werk der inzegening geschiedde des voormiddags door deszelfs waardigen Vader D. A. LAMBRECHTS, Pred. te *Deutichem*, predikende by die gelegenheid op eene zeer gepaste en regt vaderlyke wyze over *Spreuk.* VII: 1. *Myn zoon! bewaare myne redenen en leg myne geboden by u weg.* De oplegging der handen geschiedde, niet alleen door den Bevestiger, maar ook door DD. VAN HARENCARSPEL, EX ALTO D'ALMARAS, VAN HULSTEIN, CARLIER, CROMMELIN, MEENDERINK, VA DER LEEDEN, SCHOT, REPELIUS, KOPPEN, SPECHT GRYP en SCHOUTEN VAN SPRANKHUIZEN, respect. Predikt. te *Nymeegen*, *Beeck en Ubbergen*, *Wamel en Dreumel*, *Winsfen*, *Druten*, *Batenburg*, *Tzendoorn*, *Ochten*, *Echteld*, *Hien en Dodewaerd*, *Lienden* en de laatste Emeritus Pred van *Geffen en Nieuwland*. Des Namiddags aanvaardde onze reeds geliefde Leeraar D. LAMBRECHTS, de braave zoon van den braaven vader, zyn H. dienstwerk in deze Gemeente met veel hartelykheid, doende zyn intreede met 2 *Thesf.* III: 1. *Voorts Broeders! biddet voor ons, op dat het woord des Heeren zynen loop hebbe en verheerlykt worde gelyk ook by u.* Het werk van deezen gebeelen dag is tot veel genoegen en met stichting van een groot en aanzienlyk aantal Toehoorers afgeloopen. — De Heere gebiede voorts over onze Gemeente en deszelfs jongen Leeraar den bestenzeegen!!

RANDWYCK. Zie May 1804.

PANNERDEN. Zie Sept. 1799. en Jan. 1802.

HORSSEN Vakant. Zie Jan. 1799.

BURGHAREN EN HERNEN Vakant. Zie Maart 1804.

MAASBOMMEL EN ALPHEN Vakant. Zie May 1804.

ZALT-BOMMEL.

VARIK Vakant. Zie Mey 1804.

Sr.

ST. ANDRIES Vakant. Zie Sept. 1796.

ZUTPHEN.

LAREN den 10den Juny. Op heden is door onzen voormaligen en zeer geliefden Leeraar D. HUININK, thans Pred. te *Wenterswyk*, met eene Leerrede uit *Hebr.* XIII: 8. *Jesus Christus is gisteren en heden dezelve ende in der eeuwigheid.* in den H. dienst onder ons bevestigd, deszelfs opvolger D. KALKHOF, die zyne bediening onder ons denzelfden dag begon, met ons dienzelfden Heer te verkondigen uit *Col.* III: 11*b*. *Maar Christus is alles ende in allen.*. Alles is tot byzonder genoegen afgelopen, en Christus worde door den dienst des nieuwen Leeraars ten allen tyde, in alle betrekkingen, en onder ons allen groot gemaakt!

OVERVELUWE.

BEEKBERGEN. Onze hartelyk geliefde, en ons liefhebbende Leeraar D. J. H. VAN BEUNINGEN VAN HELSDINGEN eene wettige beroeping ontvangen hebbende tot tweeden Leeraar in de Gemeente van *Zwartsluis*, gaf ons daar van den 13den May kennis, en tevens dat zyn Eerw. die beroeping 14 dagen hadt in beraad genomen. — Dit trof ons, daar onze harten, eenpaarig aan onzen getrouwen Herder verbonden zyn; onze liefde deedt ons pogingen in het werk ſtellen, om indien het mogelyk ware zyn Wel Eerw. te bewegen, ook voor deze gelyk voor eene voorige beroeping te bedanken, en naar maate de aanzoeken der roepende Gemeente ſterker wierden, verdubbelden wy onzen liefdedrang, dan algemeen was onze hartelyke droefheid, toen wy van zyn Wel Eerw. den 27ſten May vernamen, dat hy zich verpligt had gevonden die beroeping in 's Heeren vreeze aantenemen. De Heere trekke ter zyner tyd met hem op, geeve dat hem in de *Zwartſluizer* Gemeente, die liefde en achting zoo algemeen worde toegedragen, als hy onder ons ruim 7 jaaren genoot,

ſtelle

ſtelle zynen dienst daar, gelyk onder ons tot zegen; en zorge in gunſte voor *Beekbergen*, dat dus binnen kort ſtaat Vakant te worden.

OTTERLO. Tot onze groote droefheid ſtaat deze plaats Vakant te worden, nadien onze waardige Leeraar D. VAN DEN HAM naar *Tſelſtein* beroepen is en die beroepinge heeft aangenomen.

ROZENDAAL. Op den eerſten Pinxterdag heeft onze geliefde Leeraar D. W. F. WYERS, van hier naar *Voorſchooten* beroepen, hartelyk en zegenend afſcheid van ons genomen, zyn Eerw. behandelde by die gelegenheid de woorden van Paulus 1 *Cor.* XVI: 22 en 23. *Indien iemand den Heere Jeſum Chriſtum niet lief en heeft, die zy een vervloekinge, Maranatha.* De *genade des Heeren Jeſu Chriſti zy met u.*

WAGENINGEN den 9den May. Na verzogte en verkregen handopening van de Magiſtraat alhier, heeft de Kerkenraad ter vervulling der vacatuur, deeze groote nominatie gemaakt van de volgende Predikanten:

DD. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, Predikk. te *Kralingen*. KUIPER, te *Bunſchoten*. DIBBETS, te *Maarſen* HESSELING, te *Appeldoorn*. VAN GRIETHUIZEN, te *Woudenberg*. VAN BAAK, te *Ek en Wiel*. VAN ZADELHOFF, te *Goeree*. NIBBELING, te *Oheusden*. VAN GOENS, te *Elburg*. VAN EEDE, te *Opynden en Heeſelt*. SPEGTGRYP, te *Lienden*. WEYLAND, te *Zoetermeer*. BLOKHUIZEN, te *Brakel* HERWERDEN, te *Amerongen*. QUACK, te *Zetten*. VELTMAN, te *Heerwaarden en Neerynen*. VAN DEN HAM te *Otterloo*. LORGION, te *Lunteren*. VAN GORKOM, te *Benuchum*. PRINS, te *Eede*. HASELBACH, te *Haaften*. ELIAS, te *Scherpenzeel*. SOBLET, te *Vleuten* en RUISCH, te *Nederhorst den Berg*.

En daaruit dit zestal.

DD. G. KUIPER, D. C. VAN LEEUWEN VAN DUI-

DUIVENBODE, J. D. DIBBETZ, H. W. VAN GOENS, O. J. VAN GRIETHUIZEN en P. M. VAN BAAK.

Hier op is tot onzen Predikant beroepen de Wel Eerw. Heer D. C. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE.

Na verkregene approbatie van den Magiſtraat, is dit den beroepenen toegezonden, die 't zelve na eenige dagen van beraad in de vreeze des Heeren heeft aangenomen.

NEDER-VELUWE.

NYKERK. Het was op den 3den Juny l. l. dat onze hartelyk geliefde Leeraar C. G. S. BRUGMANN, na dat wy ons ſlegts ruim een Jaar lang in zynen aangenamen Euangeliedienst hadden mogen verblyden, van ons voor eene talryke Schaare een alleraandoenlykst afſcheid nam, met de liefderyke vermaning van Barnabas aan de Antiochiſche Gemeente, uit *Hand.* XI: 23*b*. *Ende vermaande ze alle, dat zy met een voornemen des herten by den Heere zouden blyven.* Wy wenſchen onder God te bukken, met eene hartelyke zucht, dat de groote Koning zyner Kerk, de wederaanvaarding van zyn Wel Eerw. Dienstwerk in de grote Gemeente van *Amſterdam*, met zynen zegen believe te achtervolgen, vertrouwende dat hy eerlang deze breuke door eenen getrouwen Euangeliedienaar wederom zal herſtellen. Dus

NYKERK nu geheel Vakant is.

VEESSEN. Den 2den der voorgaande maand Mey is onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. H. COOPSEN, overleden.— Zyn Wel Eerw. had hier met allen yver en getrouwheid het H. dienstwerk zints den 17den April 1746 waargenomen, en is in den hoogen ouderdom van byna 86 jaaren, na een verval van ligchaamskragten, zagt en zalig ontſlapen, nalatende eene bedroefde Weduwe en vier Kinderen.

De Wel Eerw. Heer Inſpector van dezen ring,

J.

J. v. CONVENT, Pred. te *Epe*, heeft op den 13den daaraan volgende in liefde aan dit ſterfgeval gedaan met eene Leerrede over *Joh.* XI: 25, 26. *Jeſus ſeide tot haar, ik ben de opſtanding ende het leven: die in my geloofd zal leven, al waar hy ook geſtorven: Ende een iegelyk die leeft, ende in my gelooft, zal niet ſterven in der eeuwigheid. Gelooft gy dat?* — Het annus gratiæ zal door de Ringbroeders waargenomen worden.

VAASSEN. Deeze Gemeente is op den 11den Mey herderloos geworden, alzo onze zeer *geliefde* Leeraar, D. J. MYNSSEN, wegens eene blyvende ligchaams ongeſteldheid zich verplicht gevonden heeft om, hoe ongaarne ook, zyn Ambt als Leeraar onder ons neder te leggen. — Men zal, zoo dra mogelyk na een anderen Leeraar uitzien.

PUTTEN. Deeze Gemeente bevond zich zints eenigen tyd in zeer bekommerlyke omſtandigheden. Onze hartelyk geliefde Leeraar, de Wel-Eerw. Heer J. H. VAN NIEL, wierd op den 2den Mey met eenparigheid van ſtemmen tot Herder en Leeraar beroepen in de aanzienlyke Gemeente van *Emmelenkamp* in het Graafſchap *Bentheim*; zyn Wel Eerw. gaf ons daar van kennis op den 6den *Mey*. — Veele zeer gewigtige redenen deeden ons vreezen zyn Wel Eerw. wiens dienst ons zoo aangenaam, zoo dierbaar, voor veelen onzer zoo gezeegend is, te zullen moeten miſſen. — Wy ſtelden daarom alle mogelyke middelen te werk, om onzen zoo hooggeſchatten Leeraar tot blyven te beweegen; en hoe zeer wierden wy verblyd, toen wy op den 27ſten Mey uit eene Voorafrede uit *Pred.* VII: 8. en uit een daar op volgende Leerrede uit *Joh.* III: 30. *Hy moet waſſen, maar ik minder worden*, uit zynen mond hoorden en verzekering ontvingen, dat zyn Wel Eerw. volgens den algemeenen wenſch van jong en oud,

zyn

zyn hart overgebogen gevonden had om by ons te blyven, en hy zich wederom plegtig aan ons verbond.— De prys welken wy ſtellen op zynen onvermoeiden arbeid, op de zuivere leer des Euangelies door hem verkondigd wordende, en de liefde welke wy hem toedragen, doen ons vurig wenſchen, dat zyn Wel Eerw. nog veele jaaren tot nut en zegen van deeze Gemeente arbeiden moge, en zoo door hem ook hier het ryk des Satans afgebroken, en dat van Jesus meer opgebouwd worde, en hy eens den zaligen loon verkrygen moge aan getrouwe Leeraaren toegezegt.— De Heere verheuge de Gemeente van *Emmelenkamp* ſpoedig door de gunſtryke beſchikking van eenen getrouwen Herder en Leeraar!

HATTEM Vak. Zie Dec. 1803. 't Naberícht.

KOOTWYK Vakant. Zie Octob. 1803.

'S HERTOGENBOSCH.

'S HERTOGENBOSCH den 3den Juny. Onze oudſte en zedert eenigen tyd rustende Leeraar, D. J. J. van Drunen, is deeze morgen, om 10 uuren, aan een langzaam verval van kragten, in den ouderdom van byna 71 Jaaren overleden. Hy was de opvolger van den geleerden Clemens. Zedert den 14den Juny 1772 had hy het Euangelie der genade onder ons gepredikt, en veel liefde ondervonden. Naar onzen wensch geniet hy nu de zalige vruchten van Jesus verzoenenden dood. — Aan zyne toenemende verzwakking was het klaar te zien, dat zyne dagen niet meer veele zouden zyn Evenwel was zyn uiteinde nog verraſſende. Men riep zynen Medearbeider, D de Fremery, om zynen Broeder te bezoeken; maar toen deze by het krankbed kwam, had de veege kranke den lesten adem uitgeblazen. Getroffen door dit gezicht, gaf zyn Ambtsbroeder van dit geval aan de Gemeente kennis, in de Namiddags-predikatie, met eene opwekking aan zyne Hoorers, om, met het

het ſterven van hunnen Leeraar voordeel voor hunne ziel te doen — zich voor de toekomende wereld te bereiden — en te ſtaan naar de geloofsgemeenſchap met den alwaardigen JESUS, die eeuwig leeft, en dan, wanneer de betrekking tuſſchen Leeraars en Gemeentens ophoudt, voor zyne vrienden alles in allen is. —

LITH EN LITHOYEN den 3den Juny. Op vriendelyk verzoek van D. MULLER, wordt behoudens 's Mans eige taal en ſpelling, de volgende advertentie *woordelyk* geplaatst.

LITH EN LITH-OYEN den 3den Juny. Heden was het voor onzen Predikant en de Liefhebbers van den Hervormden Godsdienst onder ons een blyden dag, onzen geachten Leeraar D. W. H. MULLER Corn. fil. (zedert vyf weken met zwaare Rotkoortſen zynde bezogt geweest, die vooral op onze naburige Combinatie *Lithoyen*, daar zy nog geſtadig voortwoeden, reeds veele menſchen hebben weggerukt en nog dagelyks wegſleepen) bekom thans weder den Predikſtoel, en deed een korte dankzegging aan de God zynes levens en zyner goederierenheid, die hem uit deze gevaarlyke ziekte zoo genadig gered en in zoo verre herſteld had, dat hy na de *lust van zyn hart*, heden onder ons Gods woord weder mogt verkondigen, hy predikte by deeze gelegenheid over de nadruklyke dankzegging van David, by zyne verlosſing uit een zware krankheid, die wy lezen *Pſalm* CXVI: 1 tot 9 ingeſloten: *Ik hebbe lief, want de HEERE hoort myne ſtemme, myne ſmeekingen.* —— *Ik zal wandelen voor het aangezichte des HEEREN, in den lande der levendigen.* De Voorzang was *Pſalm* CXVI: 1, 7, 8, 9 en 10, de Tuſſchen-Zang *Pſalm* CXVIII: 7 en 9, en de Nazang *Pſalm* CIH: 1 en 2.

God ſpaare zyn Wel Eerw. lange tot blydſchap van alle die hem lief en dierbaar zyn in leven,

en

en ſtelle zyn dienstwerk in Jesus Kerk tot een uitgebreiden zegen.

BERLICUM. Onze geliefde Leeraar, D. Wolbering, (die om zyn Karakter en getrouwen Euangeliedienst, ons hoe langer, hoe waardiger wordt) had den 3den deezer het aanbod gekregen van eene beroeping naar de Gemeente van *Veldhoven*, maar heeft uit liefde jegens ons, tot onze blydſchap, daar voor bedankt. Wy wenſchen dat de Heere der Kerke zyne goedkeuring en zynen zegen daar over geven, en zynen dienst voor onze harten nuttig maken mag. Dit is ons vurig verlangen, ſchoon wy gaarne erkennen, dat onze vriend waardig is, om in een ruimer werkkring geplaatst te worden.

'S HERTOGENBOSCH Walſche Kerk den 21ſten May 1804. Heeden was de heuchlyke dag, waar op, na het expireeren van het Annus Gratiae voor de weduwen van wylen onzen geliefden Leeraar D. Laurillard dit Fallot, onze bruike wederom is geheeld geworden, door het beroepen van den Wel Eerw.' en zeer Gel. Heer D J. G. van Gendt, Predikant by de Walſche Gemeente te *Harderwyk*, welk beroep, zo broederlyk, zo eenpariglyk, en zo ſtigtelyk is uitgebragt, dat daar van weinig voorbeelden voorhanden zyn. Dus dat dan ook de beroepen Leeraar zich heeft genoodd drongen gevonden om deeze ſtemme des Hemels ogenblikkelyk te gehoorzamen en zonder de minſte aarſeling dat Beroep aanteneemen. Wy vleijen ons deezen onzen nieuwen Leeraar reeds in den loop der maand July athier in zyn heilig Dienstwerk te zien bevestigen.

'S HERTOGENBOSCH Vak. Zie Dec. 1802.

DUNGEN. Zie Dec. 1803.

BERCHEM en NESTELRODE Vakant. Zie Sept. 1803.

LOON op ZAND. Zie Febr. 1804.

ALEM EN MARE ſtaat Vakant te worden. Zie Mey 1803.

KESSEL Vakant. Zie Aug. 1802.

PEEL- EN KEMPELAND.

EINDHOVEN den 17den April. In de Vergadering der Claſſis heden gehouden, verzocht D. C. JANSSEN, Pred. te *Asten en Ommel*, hier toe behoorlyk gequalificeerd door den Eerw. Kerkenraad van *Loon op 't Zand*, dat D. A. TREFFERS, Pred. te *Zomeren en Lierop*, van zyne betrekking tot die Gemeente, en tot deze Vergadering, mogt ontſlagen en aan de hem roepende Gemeente overgegeven worden. De overgelegde ſtukken in behoorlyke orde bevonden zynde, wierdt aan het verzoek voldaan, onder betuiging dat de Claſſis dezen Broeder gaarne langer in haar midden hadde gehouden, zo wel als onder de hartelykſte zegenwenſchingen; waarop de ontſlagene broeder een hartelyk en zegenend affcheid van deze Vergadering nam. Ook ſisteerde zich voor deze Vergadering de Heer G. VAN BEVERWYCK, Lidmaat van de Gemeente te *Schyndel*, namens dezelve een verzoek doende, dat in voorſ. Gemeente een Kerkenraad aangeſteld mogt worden. Aan de Vergadering gebleken zynde, dat in dezelve, het volgens de Synodale wet bepaalde getal van gequalificeerde mans Ledematen gevonden wordt, heeft in dit verzoek geredelyk bewilligd en DD. T. Ross, Depp. Claſſis en J. H. HOOGEVEEN, Predikk. te *Vechel* en *Oedenrode* gecommitteerd, om in de voorsz. Gemeente een Kerkenraad aan te ſtellen, beſtaande uit twee Ouderlingen en twee Diaconen, aan welken last door hun voldaan is.

ZOMEREN den 21ſten Mey. Heden opende zich voor deze Gemeente een alleraandoenlykst tooneel! — Had de verheerlykte Troonvorst Jeſus aan onzen hartlyk geliefden en teederlievenden Leeraar den Wel Eerw. zeer geleerden Heer D. A.

TREF-

TREFFERS, lastbevel gegeven, om zynen Herderstaf onder ons neder te leggen, en denzelven in de talryke Gemeente van *Leon op Zand* weder op te vatten; thands was de dag en 't uur aangelicht, waar op zyn Wel Eerw. als onze Voorganger de laatste reis optrad, om voor eene groote van elders toegevloeide menigte onder sterke wederzydsche aandoeningen zyn vol hart in onzen boezem uitte storten. — Hy deed eene treffende Redevoering, en besloot zynen werkkring onder ons met Davids veelomvattenden zegenwensch *Ps.* CXXII: 8, 9. *Om myner broederen, ende myner vrienden wille zal ik nu spreke, Vrede zy in u. Om des huises des HEEREN onzes Gods wille, zal ik het goede voor u zoeken.*

Het jongst vaarwel, de laatste afscheidswoorden vloeiden uit zyn warm hart, en ademden gevoel en eerbied voor zynen hoogen zender, ongeveinsde ootmoed en warme broederliefde. — Welk een vuur, geest en leven bezielde zyne jongste redening...! Hoe hartsmeltend en zielvertederend was zyn laatste plechtig-zegenend afscheid — van ons allen — van zyne vrienden en vriendinnen — byzonder van ons dierbaar kroost, *zyne lieve kinderen*...! — Met welk een vriendbroederlyk liefde-hart redende hy tot die Eerw. Ambtgenooten, welke zynen sluit-dienst met hunne tegenwoordigheid vereerden — tot de nabuurige Gemeente van *Asten* — inzonderheid tot haaren veelwaardigen Opziener, dien hy in 't gul-vriend'lyk mededeelen van heilzaamen raad en onderrichting eerbiedig als zynen Vader op 't tederst al zegenend den hartlykste dank betuigde — tot de geheel aanwezende Kerkschaar, over welke hy met een sterk geroerd hart zyn laatst vaarwel plechtig uitboezemde!! —

Eeuwig onvergeetbaar zy ons zynen thans voleindigden Euangeliedienst! — voor altoos diep in

in de ziel gedrukt zy ons zyne jongſte aanrede — wat hy tot ons *ſprak* — wat hy onder ons *gedaan heeft* en wat hy verder na zyn vertrek voor ons *zende doen*...! —

God, is onze vurrige ſmeekbede, trekke met zynen knecht op naar zyne nieuwe Gemeente! — Hy ſchenke hem by Eliza's ſtaf, ook Eliza's geest! Hy winne ook daar zielen in voor zynen Meeſter, onderdaanen voor zynen Koning! ook daár, en waar hy hem verder moge roepen, breide hy 't ryk der waarheid, 't gebied der zaligheid uit! —

Sions Eere-Koning ontferme zich ook over onze thans herderlooze Gemeente! — Hy heele ſpoedig haare breuke door eenen kundigen, lieſderyken en trouw-herderlyken beſtuurer, die haar onvermoeid den juisten weg aanwyst, welke rechtlynig uitloopt in 't zalig en eeuwig groenend rustland van Immanuël!!! —

VELDHOVEN, OIRLE, ZEELST, enz. Zie Febr. 1804.

SCHYNDEL Vak. Zie Febr. 1804.

MAARHEZE en ZURENDONCQ Vak. Zie Febr. 1804.

LOMMEL Vakant. Zie Mey 1802.

LEENDE Vakant. Zie Jan. 1796.

GELDROP en RIEL Vakant. Zie Dec. 1795 't Nabericht.

OOST-MIDDEL- en WESTERBEERS Vakant. Zie Dec. 1795.

GEMERT Vakant. Zie Octob. 1795.

BAKEL Vakant. Zie July 1795.

MAASTRICHT.

GEUL Vakant. Zie Jan. 1804.

KLIMMEN Vak. Zie Aug. 1800.

MEERSSEM en SCHIMMERT Vakant. Zie Juny 1799.

VAALS Walſche Kerk Vakant. Zie Aug. 1797.

WILRE' in den VROENHOVEN Vakant. Zie April 1798.

HEER-

HEERLE Vakant. Zie May 1797.

MAASTRICHT drie Predikantsplaatſen Vakant. Zie April 1797.

BEEK Vakant. Zie Maart 1797.

MAASTRICHT Waſſche Kerk Vak. Zie Jan. 1796.

EYSDEN Vakant. Zie Nov. 1795.

VALKENBURG Vakant. Zie Aug. 1795.

ZUID-HOLLAND.

DORDRECHT.

STREEFKERK. Onze zeer geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. A. DE VRIES, van hier beroepen naar *Enkhuiſen*, heeft op den 29ſten April van ons een bemoedigend en zegenend afſcheid genomen met Jeſus troostvolle belofte *Matth.* XXVIII: 20. *Ende ziet ik ben met ulieden alle de dagen tot de voleindinge der waereld.* De Eerw. Kerkenraad had reeds op den 17den April, na handopening van den Wel Ed. Heer J. G. DE MEY, Heer van *Streefkerk*, *&c. &c.* verzogt en bekomen te hebben D. W. BREYL, Pred te *Westbroek en Achttienhoven* beroepen; doch, deeze heeft, na een beraad van ruim veertien dagen, voor die beroeping bedankt.

ST. ANTHONY-POLDER den 2den April. Heden is alhier ter vervulling van de vacatuur, veroorzaakt door het vertrek van D. J. J. LE ROY, na *Sprang*, door de Magiſtraat en Kerkenraad ten overſtaan van de Conſulenten DD. J. KNOTTENBELT en G. LEHMAN DE LEHNSFELD, reſpective Predikanten te *Mynsheerenland* en *Westmaas*, gemaakt het volgende viertal

DD. P. J. CONRADI, Pred. te *Haringhuizen*. C. LE FEVRE, Prop. onder het Claſſis van *s'Hage*. D. CANNEGIETER, Predikk. te *Hendrik Ido Ambacht* en J. BOLDERMAN, te *Ter Heide*.

Uit welk viertal den 10den April, na voorafgaande electie, door den Wel Ed. Geb. Heer Ba-

ron FRANÇOIS DOIS VAN DER-DOES, Heer van beide de *Noordwyken*, *Langeveld*, *Ofheim*, *de Lier en Anthony-Polder*, door de Eerw. Kerkenraad is beroepen D. C. LE FEVRE, die dit beroep heeft aangenomen.

ST. ANTHONY POLDER den 6den May. Onze waardige en zeer geliefde Leeraar D. J. J. LE ROY nam heden van ons een gepast en zeegenend afscheid met de woorden van Paulus 2 *Thess.* I: 11, 12. *Waarom wy ook altyd bidden voor u, dat onze Godt u weerdig achte der roepinge, ende vervulle alle het welbehagen [zyner] goedigheid ende het werk des geloofs met kracht. Op dat de naam onzes Heeren Jesu Christi verheerlykt worde in u, ende gy in hem, na de genade onzes Gods, ende des Heeren Jesu Christi.*

DORDRECHT. In de Ante-Synodale Vergadering der Classis van *Zuid-Holland* 19 en 20 Juny 1804. alhier gehouden is D. C. LE FEVRE, beroepen te *St. Anthony-Polder* ten overstaan van den Hoog Eerw. Heer Dep. Synodi D. A. MANDT peremtoir geëxamineerd, en met eenparige stemmen aan de hem roepende Gemeente toegewezen.

DELFT EN DELFTSLAND.

WILSVEEN. Onze veel geagte *Leeraar* de Wel Eerw. Heer D. A. SPERNA WEILAND, te *Crommenie* beroepen zynde, en die beroeping *in* 's Heeren vreeze aangenomen hebbende, staat

WILSVEEN eerlang Vakant te worden.

LEIDEN EN NEDER-RHYNLAND.

NOORDWYK AAN ZEE. Onze geliefde Leeraar D. WUYSTER maakte ons op den 22sten April bekend, dat hy, de formeele beroepingsacte van *Herpt en Hedikhuizen* ontvangen hebbende, eerlang zyne keuze aan ons zoude bekend maaken. Zeer onaangenaam was voor ons de gedagte van eenen Leeraar te verliezen, wien de Gemeente eene oprechte genegenheid toedraagt, en die in de omstan-

ſtandigheeden, waarin deeze plaats met de meeſte Zeedorpen van ons Vaderland deelt, alles wat in zyn vermoogen is, toedraagt, om het lot der lyden den onder ons te verzagten.

God vervulde onzen wensch, daar hy onzen Leeraar neigde, om voor de hem opgedragene beroepinge te bedanken, waar van zyn Wel Eerw. ons den 6den May kennis gaf, zich op nieuw aan de Gemeente verbindende, predikende over 1 *Theſſ.* V: 25. *Broeders biddet voor ons.* God zorge voor de Gemeente van *Herpt en Hedikhuizen*, en verblyde ons noch lang in 't genot van onzen Leeraar.

VOORSCHOTEN. Op den derden deezer heeft de Wel Eerw. Heer D. D. C. HARMSEN, Pred. te *Oegstgeest*, den tot ons overgekomen Leeraar, den Wel Eerw. Heer D. W. F. WEYERS, in den H. Dienst bevestigd met *Epheſ.* IV: 11—13. *Ende dezelve heeft gegeeven ſommigen tot Apoſtelen, ende ſommigen tot Propheeten, ende ſommigen tot Euangelisten, ende ſommigen tot herders ende Leeraars. Tot de volmaakinge der heiligen, tot het werk der bedieninge, tot opbouwinge des ligchaams van Chriſtus. Tot dat wy allen zullen komen tot de eenigheid des geloofs ende der kennisſe des Zoons Gods, tot een volkomenen man, tot de maate der groote der volheid Chriſti.* De Bevestigde begon zyn dienstwerk nademiddag onder ons met de vriendelyke opwekkingen van Jesus *Matth.* XI: 28—30. *Komt herwaards tot my alle die vermoeit ende belast zyt, ende ik zal u ruste geven. Neemt myn jok op u, ende leert van my, dat ik zachtmoedig ben, en nedrig van herte: ende gy zult ruste vinden voor uwe zielen. Want myn jock is zagt, ende myn laſt is licht.*

Van de Bevestiging te *Hillegom* is den Correspondens noch geen bericht toegezonden.

SCHIELAND.

SCHIEDAM Vakant. Zie Dec. 1803.

GORINCHEM.

HERPT en HEDIKHUIZEN nog Vak. Zie Mey 1804.

OOSTERWYK. Zie April 1804.

WOUDRICHEM. Zie April 1804.

HEUSDEN Waalſche Kerk. Zie Maart 1804.

VOORN en PUTTEN.

OUDE TONGE den 13den Mey 1804. Onze waardige Leeraar de Wel Eerw. Heer D. R. E. VETTER, maakte ons heden morgen bekend, dat hy den 8ſten dezes eene wettige en eenparige beroeping tot Herder en Leeraar van den Kerkenraad van *Grypskerke* in *Walcheren* ontvangen, en dezelve eenige dagen in beraad genomen had; deze zo onverwagte gebeurtenis verwekte by ons veel gevoel; het Gemeente Beſtuur, de Kerkenraad, de Gemeente van deze plaats, en ook veele van zyne waardige Amptgenooten in dit Eiland wenden hunne pogingen aan om hem tot een langer verblyf onder ons te bewegen; — onze pogingen waren niet vruchteloos, aan onze zo algemeene begeerte is voldaan; op den 20ſten May *maakte* onzen Leeraar ons zyn beſluit bekent, *groot en algemeen* was onze blydſchap, toen wy vernamen, dat zyn Wel Eerw. op onzen ſterken liefdedrang, voor die beroepinge bedankt had

Op den 27ſten Mey verbond zyn Wel Eerw. zich weder op nieuws aan onze Gemeente met des Apostels vermaning *Coll.* II: 6. *Gelyk gy dan Christum Jeſum den Heere hebt aangenomen, wandelt* [*alzo*] *in hem.*

God zegene zynen aangenamen dienst verder onder ons, en zorge voor de Gemeente van *Grypskerke!* intuſſchen heeft de Kerkenraad van de *Oude Tonge* een plan daargeſteld, waardoor het

het verblyf van onzen beminden Leeraar onder ons zal worden vernangenaamt.

ROCKANJE Vakant. Zie Mey 1804.

SPYKENISSE den 20sten May. Heeden was voor ons een zeer aandoenlyke dag, daar onze waardige Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. P. J. VAILLANT ons in eene Voorafspraak over *Ps.* XXXVII: 37. bekend maakte, dat onze wel geliefde Leeraar D. J. PRINSSE, in den ouderdom van ruim agt- en- zestig Jaar op den 7den Mey te *Leyden* zagt en zalig was ontslapen. — Zyn Eerw. was geboren te *Rotterdam*, had zyne Studiën voltrokken te *Utrecht*, en heeft in vier Gemeenten *Maartensdyk* onder de Eerw. Clasis van *Amersfoort*, *Lekkerkerk*, *Dongen* en *Spykenisse* het dierbaar Euangelie van den gekruisten Christus met allen ernst en hartelyke getrouwheid verkondigd, terwyl hy niet alleen door zyne Godvruchtige leer, maar ook door een alzins navolgingwaardig voorbeeld slichtede, zedert het jaar 1794 leefde hy als rustend Predikant van *Spykenisse* te *Leiden*, alwaar hy, zoo wel als in zyne Gemeentens door zyn ootmoedig geloof en Godzaligen wandel, algemeen hoogachtinge wegdroeg en steeds betoonde, hoe de belangens van het Koningryk des Goddelyken Verlosers hem aan het hart gingen. Eene bitter bedroefde weduwe Mejufvrouw S. M. VAN LELYVELD, betreurt hartelyk 's Mans dood, vier Gemeentens deelen aan die droefheid meede. Elk die den waardigen man kende, en waare Godsvrucht hoog schat, wyd aan zyne nagedachtenisse eene gevoelige traan, terwyl hy zelfs is ingegaan in de zalige Hemelruste, die hy zo veele jaaren aan anderen verkondigde.

'S GRAVENHAGE.

'S GRAVENHAGE. In de Clasicale Vergadering alhier gehouden den 18den Juny is door D. J. J. METELERKAMP, Pred. te *Wassenaar*,

Præparatoir geëxamineerd de Student WILLEM OVERDUIN; welke daarop tot den openbaaren predikdienst is toegelaaten, hebbende aan de Synodale beſluiten voldaan.

VOORBURG. Onze geliefde Leeraar D. M. JONGENEEL, heeft ons andermaal en ten derde maale zeer verblyd. Den 24ſten Mei eenpaarig te *Hoorn*, en den 5den Juny met meerderheid van ſtemmen te *Nymegen* beroepen zynde, heeft hy op onzen liefdedrang voor beide die beroepingen bedankt, en ons hier door een bewys gegeven, dat hy onze nog kortlings betoonde gehechtheid aan zynen Euangeliedienst niet wilde onbeandwoord laaten.

De Heer der Kerke doe ons zyn verblyf ten uitgebreidden zegen ſtrekken, en toone, dat hy gelyk aan onze, zoo ook aan de *Hoornſche* en *Nymeegſche* Gemeenten in liefde denkt.

WOERDEN EN OVER-RHYNLAND.

SLUYPWYK Vakant. Zie April 1804.

BUUREN.

ZYDERVELD. Op den 25ſten Maart gaf onze geliefde Leeraar, D. D. VAN BASSELAAR, in 't ſlot van zyne Leerrede te kennen, dat hy *op het* ongedachts eene eenparige beroeping *ontvangen had*, naar *Cleverskerke*, onder 't Eerw. Claſſis van *Walcheren*.— Wy beyverden ons, hem onder ons te houden, maar vruchteloos.

Op den 27ſten Mey gaf hy ons in zyne Voorafſpraak, naar aanleiding van *Spreuk.* XVI: 9. het ons ſmertelyk bericht: dat hy om, voor hem genoegzame redenen, dat beroep aangenomen had, zullende (Deo Volente) op den 24ſten Juny afſcheid predikeu. Dus

ZYDERVELD ſtaat Vakant te worden, waarom wy Proponenten en Predikanten buiten vaste bediening uitnodigen, om zo ſpoedig mogelyk hun-

kunne gaven te laaten hooren, ten einde zo spoedig mogelyk een ander Predikant te kunnen beroepen.

Zyn Wel Eerw. is op den 19den Juny in onze Classicale Vergadering losgemaakt, en aan de Gemeente van *Kleverskerke* toegewezen.

YSSELSTEYN Zie Mey 1804.

BREDA.

NISPEN Vakant. Zie Nov. 1803.

NOORD-HOLLAND.

ALKMAAR.

HARINGCARSPEL EN DIRKSHORN den 6den Mey. Heden heeft onze algemeen geliefde Leeraar, D. P. VAN DER WILLIGEN, een liefderyk en zegenend afscheid van ons genomen, met eene Leerreden over 2 *Thess.* II: 15, 16, 17. *Zo dan, broeders, staat* [*vast,*] *ende houdt de inzettingen die u geleert zyn, het zy door* [*ons*] *woord, het zy door onzen Zendbrief. Ende onze Heere Jesus Christus zelve, ende onze God ende Vader die ons heeft lief gehad, ende gegeven heeft een eeuwige vertroostinge, ende goede hope in genade; vertrooste uwe herten, ende versterke u in allen goede woorde ende werke.* God trekke in gunst op met zynen Knecht; en zorge in liefde voor deze Gemeente!

OUDDORP EN OTERLEEK den 13den Mey. Heden werd onze beroepen Leeraar, D. J. B. VAN DEN BERG, in den dienst dezer Gemeente bevestigd, door den Wel Eerw. Heer J. WESSELIUS, Pred. te *Warmenhuizen*, by vrywilligen afstand van D. B. LOOSE, Pred. te *Oostzaftdyk*. De Bevestiger deedt eene gepaste Leerrede over *Tit.* II: 15. *Spreekt dit, ende vermaant, ende bestraft met allen ernst, dat niemand u en verachte.* De Bevestigde opende zynen dienst met eene Redevoering over 1 *Cor.* I: 21—24. *Want nademaal in de wysheid Gods de wereld God niet*

en

en heeft gekent door de wysheid, zoo heeft het Gode behaagd door de dwaasheid der predikinge zalig te maken die gelooven. —— Maar haar die geroepen zyn, beide Jooden ende Grieken, [prediken wy] Christum de kracht Gods, ende de wysheids Gods.

DRIEHUYSEN EN ZUIDSCHERMEER. Onze hartelyk geliefde Leeraar, D. J. PARÉ, beroepen zynde na de Gemeente van *Haringkarspel en Dirkshorn*, maakte ons den 10 Juny bekend, dat hy voor deze beroeping vriendelyk bedankt had. Hy verbond zich op nieuw wederom aan ons met eene Leerreden over *Luc.* XIX: 42*a*. *Och of gy nog bekendet, ook in dezen uwen dag, wat tot uwen vrede dient.* Wy verheugen ons daar over hartelyk, gelyk wy ook ernstig wenschen en bidden, dat God, die door deze keuze van zynen Knecht onzen wensch vervuld heeft, ook zyn verblyf onder ons vruchtbaar maake — en zorge voor de Gemeente van *Haringcarspel en Dirkshorn*.

EGMOND AAN ZEE Vakant. Zie Mey 1804.

PETTEN Vakant. Zie Nov. 1803.

GROET EN KAMP Vak. Zie Octob. 1803.

SCHOORL Vakant. Zie Jan. 1803.

ST. MAARTEN Vakant. Zie Maart 1800.

VALKOOG Vakant. Zie April 1800.

HAARLEM.

HAARLEM. In de Clasicale Vergadering den 18den Mey, gaf de Wel Eerw Heer G. VAN GRASTER, Pred. te *Asfendelft*, kennis, dat hy wegens klimmende jaaren zich genoodzaakt had gevonden, by den Kerkenraad aldaar ontslag van zynen dienst te verzoeken, 't welk aan zyn Eerw. ook den 29sten April loflyk verleend was, en verzogt daarop dat behoudens eer en waardigheid en zitting in deze Vergadering, dat verzoek mogt worden geratificeerd. De Clasis stemde dit volledig toe met zegenbede.

HAAR-

HAARLEM. Wy ſtaan eerlang van onzen hartlyk geliefden Euangeliedienaar, den WelEerw. Heer G. VAN OORDT, beroofd te worden. Wat pogingen onze liefde aanwendde by eene beroeping tot *Hoogleeraar in de Wysbegeerte* te *Groningen*, en met hervatting by eene beroeping te *Utrecht*, tot *Leeraar*, en kort daarop ook tot *Hoogleeraar in de Godgeleerdheid* aldaar, om zyn Eerw. die ons dierbaar was, onder ons te houden; wy wenſchen te berusten in de verklaring die zyn Eerw. ons den 27ſten Mey deed, dat verpligtende overreding, om de roeping naar *Utrecht* te moeten opvolgen, hem verbood aan onze gunſtoekende te voldoen, met hartelyke bede, dat Hy, die de Heer zyner Kerk en Knechten is, zyn Eerw. in eenen ruimeren werkkring een uitgebreiden zegen ſtelle, en ter vergoeding van dit treffend verlies, ook voor onze Gemeente zorge, die dus eerlang Vakant zal worden.

HAARLEM Vakant. Zie Sept. 1796.

WORMER Vakant. Zie Sept. 1798.

CROMMENIE. Zie April 1804.

ASSENDELFT Vakant. Zie hier boven en Mey 1804.

WORMERVEER ſtaat Vakant te worden. Zie Mey 1804.

AMSTELDAM.

AMSTELDAM. In onze Claſſ: Verg: den 4den deezer heeft Ds: VAN ENGELEN, bevestigd Pred: te *Waverveen*, ſtem en zitting bekomen.

De naam van den Prop: in April geëxamineerd, is niet KAPPER, gelyk in de Boekzaal van dezemaand April geleezen word, maar RAPPER.

HOORN.

HOORN den 24ſten Mey. Uit het voorheen gemelde en door Wethouderen en Raaden dezer Stad geapprobeerde drietal van Predikanten, is, met volle eenparigheid van ſtemmen beroepen, den Wel Eerw.

Eerw. zeer gel. Heer M. JONGENEEL, Pred te *Voorburg*; die voor deze beroeping, ook Politiek goedgekeurd, na eenige dagen van beraad, vriendelyk heeft bedankt.

HAUWERT den 22ſten April. Deze dag was voor ons eene treurige dag, op welke onze geliefde Leeraar, D. J. VAN JUCHEM een zegenend afſcheid van ons genomen heeft, met de woorden van Paulus, *Phil.* I: 27. *Alleenlyk wandelt weerdiglyk den Euangelio Chriſti, op dat het zy ik kome ende u zie, het zy ik afwezig ben, ik van uwe zaken mag horen, dat gy ſtaat in eenen geest, met een gemoed gezamentlyk ſtrydende door het geloove des Euangeliums.* Zo dat

HAUWERT Vakant is. De Heeren Predikanten buiten vaste bediening of Proponenten, worden nogmaals verzogt, om hunne gaven voor de Gemeente te laten horen, vermits de Kerkenraad voornemens is, zo ſpoedig mogelyk, een nominatie te maaken.

E N K H U I Z E N.

ANDYK Vakant. Zie Mey 1804.

OOSTERLEEK Vakant. Zie Mey 1804.

OOSTVLIELAND Vakant. Zie April 1804.

E D A M.

EDAM den 28ſten Mey. In onze gewoone Clasſicale Vergadering, heden alhier gehouden, wierd op zyn verzoek ſtem en zitting vergund aan den Wel Eerw. Heer J. VAN JUCHEM, bevestigd Pred. aan de *Beets*. — Ten zelven tyde verzogt de Wel Eerw. Heer J. H. DE WOLFF, V. D. M. te *Oosthuizen*, gevolmagtigd door den Eerw Kerkenraad van *Woudrichem*, het Clasſicaal ontſlag van deze Vergadering voor den Wel Eerw. Heer A. J. BERKHOUT, Pred. te *Etershem en Schardam*, — en de Wel Eerw. Heer D. TEN NAPEL, V. D. M. te *Zuiderwoude*, gevolmagtigd door den Eerw. Kerkenraad van *Nieuw Vosſemeer*, voor

den

den Wel Eerw. Heer S. Luymes, Pred. te *Uitdam*. — De ingeleverde ſtukken der beide Heeren in debita forma bevonden zynde, is derzelver verzoek toegeſtaan. Waarop hun Eerws. een zegenend affcheid namen, 't welk door D. Præſes weerkerig beantwoord wierd.

Als Quæſtor Vidualis continueert Rev. D. G. Habbema, V. D. M. te *Purmerende*.

De Clasſis Ante-Synodaal zal te *Munnikendam* gehouden worden den 23ſten July.

BEETS. Men vergat de voorige maand van hier te melden, dat onze beroepen Leeraar D. J. van Juchem, den 29ſten April in den Euangeliedienst onder ons bevestigd is door den Wel Eerw. Heer J. Bonte, V. D. M. in de *Beemſter*, die by deze gelegenheid eene nadruklyke Redevoering hield, over 2 *Cor*. V: 19*b*. *Ende heeft het woord der verzoeninge in ons gelegd*. De Bevestigde aanvaardde dien zelfden nadenmiddag zynen dienst onder ons, betogende, naar aanleiding van 1 *Cor*. I: 21. *Want nademaal in de wysheid Gods de wereld God niet en heeft gekend door de wysheid, zoo heeft het Gode behaagd door de dwaasheid der predikinge zalig te maken die gelooven*, met kracht van redenen de wysheid Gods in het zaligmaken der gelovigen, door de vermeende dwaasheid der predikinge. — Wy danken God, die zo ſpoedig en gunſtig onze behoefte vervulde, en wenſchen vurig, dat wy ons lang in het licht van onzen tegenwoordigen Leeraar zullen verblyden.

ETERSHEM en SCHARDAM. Den 3den dezer had 'er hier eene aandoenlyke plechtigheid plaats. — Onze zoo algemeen geliefde Leeraar, D. A. J. Berkhout, van hier naar *Woudrichem* zullende vertrekken, zeide ons vaarwel. Op eene beweeglyke wyze drukte zyn Eerw. ons de vermaning, welke Jesus by het ſcheiden van zyne Leerlingen, *Joh*. XIV: 15. aan hun gaf, *Indien*

gy my lief hebt, zoo bewaart myne gebeden, op het hart. De tranen, die wy ſtorten, getuigden hoe lief wy hem hadden. — Ja de welmeenende en voordelige aanbiedingen, door welke wy zyn Eerw. trachten te bewegen, om by ons te blyven, waren hier van ſprekende bewyzen. Schoon het gemis van dien kundigen en rechtgeaarten Euangeliedienaar ons zeer hard valt, zwygen wy Gode — die gaf hem, die nam hem, zynen naam loven wy. Hartelyk zullen wy ons verblyden, wanneer hy, die by ons in onuitwisbare gedachtenis zal blyven, ook te *Woudrichem* naar waarde geſchat, en zyn dienſtwerk daar gezegend worde; maar nog grooter zal onze vreugd zyn, wanneer een ander Leeraar aan hem gelyk, ſpoedig zyne plaats onder ons bekleede! De Kerkenraad nodigt tot dat einde de Heeren Proponenten uit, om alhier hunne gaven te laten horen.

WARDER. Nogmaals worden de Heeren Proponenten door den Kerkenraad uitgenodigd, om alhier hunne gaven te laten horen.

PURMERLAND Vakant. Zie Nov. 1803.

UITDAM ſtaat Vakant te worden. Zie Mey 1804.

ZEELAND.

WALCHEREN.

VLISSINGEN. Alzoo aan onzen oudſten Leeraar, den Wel Eerw. Heer W. KIMYSER, op zyn verzoek door het Departement. Beſtuur van *Zeeland*, by Reſolutie in dato 9den Jan. l. l. goedgunſtig is geaccordeerd het gewoon ſtipendium Emeritorum, ſalvo honore, zoo is, na daar toe verzogte en verkregene handopening by de Eerw. Claſſis van *Walcheren* op den 1ſten Maart, ter vervulling van de daardoor veroorzaakte Vacature, op den 4den dierzelve maand, door den grooten Ker-

Kerkenraad, uit een grostal van 23 Predikanten, geformeert het volgende viertal:

DD. J. VAN WARMELO, Predikk. te *Wormerveer*. J. VAN HEUSDEN, te *Hilvarenbeek*. J. W. BUSSING, te *Gouda* en W. TE WATER, Inſpect. Stud. te *Leiden*.

Uit welk viertal op den 1ſten April, met eenparigheid van ſtemmen beroepen is D. J. VAN WARMELO, Pred. te *Wormerveer*. Zyn Eerw. deeze Beróeping aangenomen hebbende, is dezelve in de Eerw. Claſſis van *Walcheren* op den 6den dezer goedgekeurd, en wordt zyn Eerw. komst tot ons eerlang te gemoet gezien

ARNEMUIDEN. Zie April 1804.

NIEUWVLIET Vak. Zie April 1804.

ZOUTELANDE Vak. Zie April 1804.

BRESKENS ſtaat Vakant te worden. Zie Jan. 1804.

VLISSINGEN Walſche Kerk Vak. Zie Dec. 1803.

SCHOONDYKE Vakant. Zie Nov. 1803.

MIDDELBURG Vakant. Zie Aug. 1803.

AARDENBURG Vakant. Zie Juny 1803.

CLEVERSKERKE Vakant. Zie Juny 1803.

GRYPSKERKE Vakant. Zie Maart 1803.

DOMBURG Vakant. Zie Jan. 1803.

MIDDELBURG Vakant. Zie Jan. 1800.

RETRANCHEMENT Vakant. Zie Sept. 1797.

MIDDELBURG Eng. Kerk. Zie Aug. 1797.

WATERLAND Vakant. Zie Juny 1797.

PHILIPPINE Vakant. Zie Nov. 1796.

AARDENBURG Walſche Kerk Vakant. Zie Nov. 1796.

OOSTBURG Walſche Kerk Vak. Zie Jan. 1796.

SAS VAN GENT Walſche Kerk Vakant. Zie Mey 1793.

SAS VAN GENT Vakant. Zie Nov. 1793.

EEDE Vakant. Zie Maart 1798.

CADZAND Walſche Kerk Vak. Zie Maart 1798.

SCHOUWEN EN DUIVELAND.

NIEUWERKERK den 9den April. Onze veelgeliefde Herder en Leeraar, de Wel Eerw. Heer C. VAN EPEN, van de Eerw. Classis van *Schouwen en Duivéland* en van deze zyne Gemeente behoorlyk losgemaakt, heeft heden nadenmiddag een ernstig, doch liefderyk en zegenend affcheid van ons genomen met de woorden van Paulus, 2 *Cor.* VI: 1 en 2. *Ende wy [als mede-arbeidende bidden [u] ook dat gy de genade Gods niet te vergeefs en moogt ontvangen hebben. Want hy zegt, in den aangenamen tyd hebbe ik u verhoort, ende in den dag der zaligheid hebbe ik u geholpen: ziet nu is 't de welaangename tyd, ziet nu is 't de dag der zaligheid.*

De Heere trekke met hem op, stelle zynen arbeid tot uitgebreiden zegen en doe hem by zyne nieuwe Gemeente die achting en liefde vinden, welken wy voor hem behouden zullen, en zegene het aanstaande werk der beroeping tot vervulling dezer Vacatuur.

Den 1sten Mey zyn daartoe door den Kerkenraad en Gecommitteerden uit de Gemeente op het twaalftal geplaatst de Predikanten:

DD. P. VAN RADEN, Predikk. te *Nieuwe Tonge*. G. VAN NOUHUIS, te *Ossendrecht*. L. GRENDEL, te *Dirksland*. C. KUMSIUS, te *Ouwerkerk*. G. H. SCHUTTER, te *Oosterland*. J. A. ARNTZEN, te *Eerswoud*. J. G. VORSTMAN, te *Nederhemert*. ... ROMSWINKEL, te *Eethen en Drongelen*. F. PLEYTE, te *Dreischor*. J. A. LOTZE, te *Maartensdyk*. ... STEKKER, in *'t Woud* en R. YSSELSTEIN, te *Cillershoek*.

Vervolgens daaruit geformeerd dit zestal:

DD. VAN RADEN, VAN NOUHUIS, SCHUTTER, KUMSIUS, STEKKER en VORSTMAN.

En daar uit dit drietal.

DD. VAN RADEN, VAN NOUHUIS en VORSTMAN.

En

En beroepen de Wel Eerw. en zeer gel. Heer G. VAN NOUHUIS, Pred. te *Osſendrecht*, welke voor deze beroeping tot onze algemeene droefheid vriendelyk heeft bedankt.

Den 10den Juny is by het voorenſtaande en nog overige elftal gevoegd D. C. EKAMA, A. L. M. Phil. Doct. en Pred. te *Elkerzee*. — En uit dit twaalftal werden op het zestal gebragt:

DD. P. VAN RADEN, te *Nieuwe Tonge*. G. VAN NOUHUIS, te *Osſendregt*. L. GRENDEL, te *Dirksland*. SCHUTTER, te *Oosterland*. ARNTSEN, te *Eerswoud* en VORSTMAN, te *Nederhemert*.

De drie eerſten op het drietal, en daaruit beroepen, de Wel Eerw. zeer gel. Heer P. VAN RADEN, Pred. te *Nieuwe Tonge*, welke deze beroeping is toegezonden; wy vleijen ons met eene gunſtigen uitſlag.

ELKERZEE den 27ſten Mey. Onze Predikant maakte ons uit naam des Eerw. Kerkenraads bekend het overlyden van CORNELIA MARIA DE WITTE VAN ELKERZEE, en bepaalde onze aandacht by de woorden van den Dichter in *Pſ.* XXXIX: 6 en 7. *Ziet gy hebt myne dagen een handbreed geſteld, enz.*

ZUID-BEVELAND.

GOES. Den 27ſten Mey l. l. heeft; by verwisſeling der Predikbeurten met den Wel Eerw. Heer D. P. PICRÉ; onze oudſte nu ruſtend Leeraar de Wel Eerw. Heer D. KAAS, zynen opvolger den Wel Eerw. Heer D. J. PRINSE VAN HOUWERTON, in den H. Dienst bevestigd met eene Leerrede over *Matth.* XIII: 52. *Ende hy zeide tot hen: enz.* De Bevestigde aanvaarde 's namiddags zyn openbaar dienstwerk, met eene Leerrede over *Phil.* IV: 13. *Ik vermag alle dingen door Christus, enz.*

KATTENDYKE. Den 6den Mey l. l. heeft de Wel Eerw. Heer J. BOLDERMAN, Pred. te *t'er Heide*; by vrywilligen afſtand van den Wel Eerw. Heer

C. COLMSCHATE, in den H. Dienst bevestigd den Wel Eerw. Heer J. C. VERLOUW, met eene Leerrede over *Tit.* II: 7, 8. *Betoon u zelven in alles een voorbeeld van goede werken, enz.* De oplegging der handen geſchiedde, benevens den Bevestiger, door DD. P. PICKÉ, C. COLMSCHATE en J. DE KUYSER, Predikk. te *Goes* en *Schore en Vlake*. De Bevestigde begon 's namiddags zynen Dienst, predikende over 2 *Cor.* IV: 7. *Maar wy hebben dezen ſchat in aarden vaten, enz.*

BAARLAND. Den 27ſten Mey l. l. heeft de Wel Eerw. Heer C. MEUSSE, Pred. aan den *Hoek*; by vrywilligen afſtand van den Wel Eerw. Heer J. A. ANOSY; in den H. Dienst bevestigd den Wel Eerw. Heer A. GOEDKOOP, met eene Leerrede over *Pred.* XI: 6. *Zaait uw zaad in den morgenſtond, enz.* De oplegging der handen geſchiedde, benevens den Bevestiger, door D. D. KEER, Pred. te *Oudelande*. De Bevestigde deed 's namiddags zyne intrede, predikende over *Marc.* XVI: 15, 16. *En hy zeide tot hen: Gaat henen in de geheele waereld, enz.*

BIEZELINGEN. Den 23ſten Mey l. l. is, onder beſtuur van den Wel Eerw. Heer W. H. QUDKERK. Pred. te *Wemeldingen*, door den Kerkenraad het volgende zestal uitgebragt:

DD. H. N. FERFF, Predikk. te *Molquerum*. J. BOLDERMAN, te *ter Heide*. W. DE RAPPER, Prop. onder de Classis van *Amſterdam*. D. KEER, Predikk. te *Oudelande*. C. VAN DEN BRINK, te *Krabbendyke* en J. A. ANOSY, te *Borsſelen*.

De drie eerſten op een drietal geplaatst zynde, is daaruit terſtond, met eenparige ſtemmen beroepen de Wel Eerw. Heer J. BOLDERMAN, Pred. te *ter Heide*; die deze beroeping drie weeken in beraad genomen heeft.

De Correspondens is verzogt; het volgend bericht, woordelyk in de Boekzaal te laaten plaatſen.

KA-

KAPELLE. Heden is in eene, daar toe belegde Kerkenraads Vergadering, door den Præses bericht, dat hy eene misſive had ontvangen van den Wel Eerw. Heere L. A Meyer, Pred. te *Veen*, die hier beroepen was, en die dat beroep voorwaardelyk had aangenomen; dat zyn Eerw. door tusſchenkomende huisſelyke en andere omſtandigheden zich genoodzaakt vond, by nadere overweging voor deze beroeping te bedanken en by zyne Gemeente te blyven. De Kerkenraad de zaken overwegende, heeft in deze kenze, hoewel ongaarne berust; deze beroeping op zyn Eerw. verzoek geannulleerd; en dus blyft

KAPELLE Vakant.

Uit naam des Kerkenraads,

Kapelle W. H. Oudkerk,

den 27 Mey 1804. *Syn. Præſes et Scriba.*

YERSEKE. Zie April 1804.

KLOETINGEN Vakant. Zie Mey 1804.

THOLEN en BERGEN op den ZOOM.

STEENBERGEN. In het achtermiddaguur van den 13den Mey hoorden wy de plegtige afſcheidsrede van onzen gellefden oudſten Leeraar den Wel Eerw. zeer gel. Heer J. Prinse van Houwerton, zyn Wel Eerw. redende over *Hand.* XX: 26, 27. *Daarom betuige ik u-lieden op deze huidigen dag, enz.* niet zonder aandoening en ſtichting: God gedenke aan zyn Wel Eerw., aan de *Goeſche* Gemeente en aan ons in zyne gunst ten goeden! Te

STEENBERGEN is dus één Predikantsplaats Vakant.

STAVENISSE den 28ſten Mey 1804. D. J. Burgerhoudt heeft gelyk in de vorige winter voor *Domburg*, waaromtrend zyn Eerw. door Gedeputeerde Hoorders geſondeert wierdt, zo nu voor *Schoondyke*, waar zyn Eerw. met eenparig-

heid beroepen wierdt, tot onze blydschap beleefdelyk bedankt: van harte wenschen wy over dit besluit van onzen waardigen Leeraar de beste blyken van 's Heren goedkeuring en de liefderykste zorg, gelyk voor *Demburg*, dat sedert vervuld is, ook voor *Schoondyks* Leeraarlievende Gemeente.

OSSENDRECHT, WOENSDRECHT EN HOGERHEIDE. Ene derde poging om ons van onzen veel geachten Leeraar D. G. VAN NOUHUIS te beroven, is tot onze algemeene blydschap misluk; zyn Eerw. heeft zich verpligt geacht, om ook voor de eenparig op hem uitgebragte beroeping naar de Gemeente van *Nieuwerkerk* in *Duiveland* te bedanken.

Wy hebben met woorden en daden hier voor onze erkentenis betuigd.

Nog vernéémt men, dat zyn Eerw. zedert te *Kloetingen*, onder de Classis van *Zuid-Beveland* beroepen is, doch ook voor deze beroeping vriendelyk bedankt heeft.

STAND DAAR BUITEN Vakant. Zie Oct. 1803.

THOLEN Walsche Kerk. Zie Nov. 1803.

U T R E C H T.

U T R E C H T.

UTRECHT. In onze Classicale Vergadering den 5den der voorige maand Juny, zyn de beroepingen door de Gemeente van *Utrecht*, uitgebragt op DD. C. VAN DER LEEUW, Predikk. te *Hoorn* en G. VAN OORDT, te *Haarlem* kerkelyk goedgekeurd. Ook verzocht D. P. HUGENHOLTZ, Pred. te *Utrecht*, loco D. N. VAN EE, Pred. aan de *Vaart*, de loslating van D. J. W. KÖNIG beroepen naar *Terzeke*, tot nog Pred. te *Lopikerkapel*; de Vergadering overwogen hebbende, het geen in dit geval hare aandacht verderde, vond geene zwarigheid al-

ftoos, om aan het verzoek te voldoen; en heeft D. J. W. KÖNIG met zegenwenſchingen van zyne betrekking ontſlagen; waarop zyn Wel Eerw. met wederkerige zegenbede uit deze Vergadering geſcheiden is.

UTRECHT. Zie April 1804.

UTRECHT. Daar ook de Wel Eerw. Heer G. VAN OORDT, de beroeping op zyn Wel Eerw. alhier uitgebracht, zie de voorige, na eenige tyd van beraad in des Heere vreeze tot onze blydſchap aangenomen heeft, hebben wy verwachting dat onze dubbele breuke eerlang zal geheeld worden.

LOPIKER KAPEL. Den 10den Juny heeft onze waardige en zeer geliefde Leeraar D. J. W. KÖNIG, beroepen naar *Terzeke* in *Zuid-Beveland*, na alvorens van den Kerkenraad dezer Gemeente, en de Eerw. Claſſis van *Utrecht*, Kerkelyk los gemaakt zynde, voor eene talryke ſchaar van Toehoorders, waar onder zeer veele naburige Predikanten waren, onder de tederſte aandoeningen, zyn laatſte dienſtwerk alhier vervuld, en een zegenend afſcheid van ons genomen, naar aanleiding der woorden van Paulus *Gal.* IV: 13, 14, 15. *Ende gy weet dat ik u door zwakheid des vleeschs het Euangelium eerstmaal verkondigt hebbe: Ende myne verzoekinge, die in myn vleesch* [geſchiedde,] *en hebt gy niet veracht noch verfoeit, maar gy naamt my aan als eenen Engel Gods,* [ja] *als Chriſtum Jeſum. Welke was dan uwe gelukachtinge? Want ik gave u getuigenisſe dat gy, zoo het moogelyk ware, uwe oogen zoudet uitgegraven, ende my gegeven hebben.*

Wy wenſchen dat de hoogge Regeerder der Kerke verder met zyn Wel Eerw. zy, en zyne arbeid ook op eene andere plaats van zyns Heeren Wyngaard niet ydel zy, maar ſtrekken mag tot den vruchtbaarſten zegen!

LOPIKER KAPEL dus Vakant zynde, worden de H. H. Proponenten verzocht, zich ter vervulling dezer vacature, ten ſpoedigſten by den Kerkenraad aan te melden.

AMERSFOORT.

AMERSFOORT den 13den Juny. In onze gewoone Clasſicale Vergadering is de beroepinge van D. E. NIEKERK, tot Pred. te *Kortenhoef*, en dat de beroepſtukken nagezien en in orde bevonden zyn, geapprobeerd, en is deze beroepene vervolgens ten overſtaan van DD. Dep. Synodi G. MASMAN, O. C. WOLTERBEEK, H. RAPPARDUS en C. VAN HERWERDEN, reſp. Predikk. te *Utrecht*, *Nederhorst den Berg*, Emeritus, en *Amerongen*, door den Wel Eerw. G. KUYPER, Pred. te *Bunſchoten*, perempt. geëxamineerd na dat zyn Wel Eerw. vooraf een kort Voorſtel over 1 *Joh.* I: 7*b*. tot genoegen van de Vergadering gedaan had, hebbende zyn Wel Eerw. met een en ander aan de Vergadering zoo algemeen voldaan, dat dezelve geene zwaarigheid gemaakt heeft denzelven aan zyne roepende Gemeente, met zegenbede toe te wyzen, zullende zyn Wel Eerw. in den dienſt des Euangeliums den 1ſten July ingezegend worden, door den Wel Eerw. Heer J. NOORDINK, Pred. te *Zutphen*, by-wrywillige afſtand van den Heer Examinator.

Nog is ten zelven dage door den zelve Heer Examinator mede præparat. geëxamineerd de Studioſus GERRIT JANSSEN, die zich tot dat examen met loſlyke Testimonia van de *Utrechtſche* Profeſſoren en bewys van tweejaarig Litmaatſchap, vooraf aan DD. Dep. Clasſis aangegeeven had; na eene propoſitie over 1 *Petr.* IV: 1. is zyn Wel Eerw. in de voornaamſte waarheden van onzen Hervormden Godsdienſt geëxamineerd, met dat gevolg, dat zyn Wel Eerw. tot den openbaaren Predikdienſt met algemeen genoegen toegelaten is, met

eene

eene biddende wensch dat zyn Wel Eerw. spoedig in des Heeren Oogst door eene wettige beroeping mag worden uitgestoten. Beide deze geëxamineerde Heeren hebben volvaardig de Formulieren van eenigheid ondertekend, en de Heer Examinator is voor deze beide welingerichte Examina door D. Praeses uit naam van de Vergadering bedankt.

VREELAND Vakant. Zie Mey 1804.

RHEENEN EN WYK.

WERKHOVEN. Ter vervulling der Vacature alhier, is op den 23sten April l. l. door den Eerw. Kerkenraad, ten overstaan van de Consulenten DD. J. A. PLUYGERS en J. F. RUPPEL, resp. Predikanten te *Driebergen* en *Odyk*, deze Nominatie gemaakt:

DD. D. KEER, Pred. te *Oudelande*, J. F. RUPPEL, Pred. te *Odyk* en D. INDEWEY, Prop. te *'s Hage*.

Waaruit ten zelven dage beroepen is D. INDEWEY, welke deze beroeping geredelyk heeft aangenomen.

RHENEN den 19den July. In de Classicale Vergadering, heden alhier gehouden, is de beroeping te *Werkhoven* uitgebragt op de Wel Eerw. Heer INDEWEY, Classicaliter geapprobeerd; waar op zyn Wel Eerw. perempt. is geëxamineerd door D. J. VAN DORSBURGH, waardigen Euangeliedienaar te *Wyk by Duurstede*, ten overstaan van de Hoog Eerw. Heeren Deput. Synodi G. MASMAN, H. RAPPARDUS en C. VAN HERWERDEN, resp. Predikk. te *Utrecht*, Emer. te *Nederhorst den Berg* en *Amerongen*, met dat gevolg, dat hy aan de hem roepende Gemeente is toegewezen.

De Bevestiging is bepaald op den 29sten July, zullende (Deo Volente) door den Heer Examinator geschieden.

In deze zelfde Vergadering zyn door D. G. W.

Bisschop, zeer geliefden Euangeliedienaar in *Waal en Hondswyk*, præparat. geëxamineerd Heeren Studenten Hendrik Jacobus Ontyd Jan Pieter Wys, en met eenparig genoegen den openbaren Predikdienst toegelaten, terwyl Vergadering zich verblydde dat deze braave Jo gelingen aan den dienst der Kerke waren toegewy

Beide de Heeren Examinatoren zyn voor hu naauwkeurig en welingericht werk zeer bedankt.

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

LEEUWARDEN Vakant. Zie Oct. *1796.*

VROUWEN PAROCHIE Vak. Zie Octob. 180

Den Correspondent is het volgende bericht thans toegezonden, om woordelyk geplaatst te worden.

MARSSUM. Den 16den van Sprokkelmaand 1804 is alhier in de Hervormde Kerk een Orgel, ter nagedachtenis van Jr. P. van Jongestall, vervaardigd door den kundigen A. van Gruisen, ingewyd door den Leeraar deezer Gemeente, den Wel Eerw. en zeer gel. Heer G. J. Meyer, met eene Redevoering over den CLsten *Psalm: Halelujah. Looft God in zyn heiligdom, enz.*

DOKKUM.

DOKKUM. Den 22sten May wierd de Heer Studiosus Jother Balthazar de Boer geëxamineerd. Hy beantwoorde niet alleen ten volen aan de groote verwachting, die de Classis van hem, uit de by uitstek-loffyke Academische Testimonia, had opgevat, maar ging die verre te boven; zo dat hy, met algemeene blydschap en toejuiching, onder het getal der Friesche Candidaten wierd aangenomen.

De Leerrede over *Joh.* IV: 10. uitgesproken, ademde uitmuntende bewyzen van gewyde uitlegkunde, zuivere Euangelische Smaak en aangename predikgaven.

In

In het wel ingericht Examen, zo, over de oorſprongelyke bybeltalen, naar *Pſalm* VIII: en *Joh.* IV: als, over de waarheden des heils, toonde hy in een' zuivere Latynſche ſtyl, ene uitgebreide en gegronde kennis.

De aanvallen op onze leer en het verdraijen der loca Clasſica, door latere beſtryders, wist hy, met zo veel veerdigheid, juistheid en overtuiging tegen te gaan, dat zyne vlugheid, oeffening en rechtzinnigheid daar door, ontegenzeglyk kenbaar wierden.

Billyk moest men zich verwonderen, hoe iemand van zyne jaren, het reeds zo ver heeft kunnen brengen; dan men zag ook hier, hoe veel wegs 'er in het vak der letteren, in een korten tyd kan worden afgelegd, wanneer vermogens, luſt, vlyt en bekwame leermeeſters ſamen gaan.

Doe by dit alles, ene ongemaakte nedrigheid, den bedaarden ernst, met welk hy ſprak, ten betogen van het gevoel, dat by hem huisvest, van het gewigt der zaken; en 't geen men van elders weet, van zyn, by uitſtek lofwaardig, zedelyk caracter; zou men dan niet de Academie van *Groningen* mogen geluk wenſchen met zulk een kwekeling, en de wensch paren met de verwachting, dat deze voortreffelyke Jongeling dus voortga en in een uitgebreiden werkkring geplaatst, de kerk of hoge Scholen van Nederland, eens tot zeer groot nut en een uitnemend ſieraad verſtrekke.

De Correspondent van de Boekzaal, anders gewoon, zich met ene blote bekendmaking te vergenoegen, volgens de intencie der Clasſis, vond zich, door vele leden van dezelve, daartoe aangemaand, verpligt, om zulke grote talenten en bekwaamheden, ter dezer gelegenheid, den verſchuldigden lof te geven.

AUGUSTINUSGA ENZ. D. J. Los, heeft den 29ſten April eenen aanvang met zyn' dienst onder

ons

ons gemaakt; met een predicatie over 1 *Cor.* II: 2. *Ik heb niet voorgenomen iets onder u te weten dan, enz.* Gemelde Heer Los heeft in de Classis van *Dokkum* den 22sten May zitting en stem verzogt en bekomen.

TERNAARD Vakant. Vader D. B. F. BORNAEUS, die gedurende 62 jaren in den dienst des Euangeliums is geweest, heeft het Stipendium Emeritorum gunstig bekomen, is door ene Classicale Commissie van zyn dienst ontslagen en heeft den 3den Juny van zyn openbaar dienstwerk een einde gemaakt, met eene Leerrede over *Pred.* XII: 13. *Van alles dat gehoord is, enz.*

BURUM enz. Den 6den Juny is ten overstaan van DD. ANDREÆ en VAN HOUTEN, als Vicini, uit een te vooren gemaakt drietal, te weten

DD. SNETHLAGE, Pred. te *Oudwonde.* VAN HOUTEN, Pred. te *Gerkesklooster* en DE BOER, Cand. onder de Eerw. Cl. van *Dokkum.*

Beroepen de Cand. J. B. DE BOER, welke die beroeping in des Heeren vreeze heeft aangenomen.

DROGEHAM Zie July 1803.

FRANEKER.

TZUM. Den 13den Mey wierd alhier in den H. dienst bevestigd de onlangs alhier beroepen Leeraar, D. W. J. TENCKINCK, E. H. fil. J. W. C. frat., door deszelfs Vader, de Wel Eerw. zeergel. Heer E. H. TENCKINCK, waardig Euangeliedienaar te *Britswert*, aan wien de Wel Eerw. Heeren Bevestigers het houden der Leerrede vriendelyk hadden vergund.

De Bevestiger grondde zyne regttydige opwekkinge aan Leeraar en Gemeente op 1 *Cor.* XVI: 10 en 11 *Zo nu Timotheus komt, ziet, enz.*

De oplegging der handen geschiedde door de Wel Eerw. Heeren Bevestigers W. VERWEY en P. VAN GORKUM, waardige Euangeliedienaren te *Franeker* en *Welsryp*, *enz.*

De

De Bevestigde begon des nademiddags zynen dienst, met eene aangenaame en zeer gepaste Leerrede over 2 *Cor.* IV: 7. *Maar wy hebben deezen ſchat in aarden Vaten, enz.*

God deed het den jongen Leeraar zoo wel gelukken, dat eene talryke ſchaare van toehoorders, waar onder een Hoog-Leeraar en verſcheidene naburige Predikanten geteld wierden, — byzonder de Gemeente — voldaan over deeze eerſtelingen, naar huis keerde.

De Heere ſtelle zynen dienstknecht voortaan tot eenen zegen, in eene Gemeente, die hem reeds eenparig, om zyns werks wille, in liefde veel acht!

FRANEKER. In onze gewoone Clasſicale Vergadering van Pinxter Dingsdag, verzocht en verkreeg geredelyk, onder wederzydſche zegenbede, zitting en ſtem in dezelve, de Wel Eerw. zeer gel. Heer W. J. TENCKINCK, als in dienst getreden Predikant te *Tzum*.

Ter zelver tyd ſtond binnen de Heer Student T. SPANNENBURG, van *Harlingen*, verzoekende, onder overgave van allerloffelykſte getuigſchriften wegens kunde, gedrag en Lidmaatſchap, om inde eerstvolgende Clasſis van July tot het examen Candidandorum toegelaten te worden, 't geen zyn Eerw. volvaardig en onder heilbede, twierd toegeſtaan; — zullende dan Examinatores zyn de Wel Eerw. en zeer gel. Heeren, S. BAKKER en J. H. JOLINK, veelgeachte Predikanten te *Kimswert* en *Franeker*.

MINNERTSGA Vakant. Zie Maart 1804.

FRANEKER Walſche Kerk Vak. Zie Dec. 1796.

SNEEK.

NYEGA Vakant Zie Febr. 1798.

BOLSWARD EN WORKUM.

BOLSWARD den 9den April. Wanneer de Clasſis haare eerſte gewoone vergadering hield, ver-

verſchenen voor dezelve Gecommitt. uit de vacerende Gemeenten van *Wommels* en *Hydaard*, leverende aan de Vergadering over eenen Beroep-brief met de daar by behorende ſtukken, in de genoemde Gemeente uitgebragt op den Wel Eerw. Heer P. KONING, S. S. Min. Caud. onder 't Claſſis van *Sneek*, en verzochten daarop de goedkeuring. Alles in de vereiſchte orde bevonden, verleende de Vergadering de verzochte goedkeuring, onder hartelyke zegenbede over de Beroepers en den beroepen Leeraar. Als Bevestigers zyn benoemd DD. T. WASSENAAR, V. D. M. te *Cubaart* en A. HINGST, V. D. M. te *Oosterend*.

WOMMELS EN HYDAARD. Den 22ſten April was voor ons een blyde dag; wy hadden het genoegen, dat onze nieuwberoepene Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. KONING, in 't heilig dienstwerk onder ons wierd ingezegend, door zyn Behuwden Vader, de Wel Eerw Heer E. H. TENCKINCK, Pred. te *Britswerd en Wieuwerd*, aan wien D. H. HINGST, die beurt vriendelyk had afgeſtaan. De Bevestiger nam ten ſtondſtag zyner Leerrede, 1 *Cor.* IV: 1 en 2. *Alzo houde ons een* [*ieder*] *menſche* enz. De oplegging der handen is geſchied door DD. T. WASSENAAR, JIL. PENNINGA en JAC. PENNINGA, reſp. Predikk. te *Cubaard*, *Jorwerd* en *Mantgum*. 's Namiddags maakte de Bevestigde onder ons een begin van zynen Euangeliedienst, met de betuiging van Paulus, *Rom.* I: 16. *Want ik en ſchame my*, enz.

Het werk van dezen dag is ten aanhooren van een talryke toegevloeide menigte, vooral des namiddags, tot algemeen genoegen afgeloopen.

WORKUM. In onze Vergaderinge op Pinxter Dingsdag, den 22ſten Mey, is ingekomen een Sententie, by den Hove van *Friesland* den 15den Mey 1804 uitgeſproken, uit welker voorlezing wy met innige aandoening hoorden, dat WILLEM ELIAS

ELIAS CHATIN, Predikant in de Hervormde Gemeente, zich aan zulke wandaden in zyn Administratie als Kerkvoogd heeft schuldig gemaakt, dat hy deswegen is gecondemneerd, om op zyn eigen kosten, den tyd van een half jaar op 't gedemolieerd Blokhuis te zitten, en dan vyf jaaren gebannen uit *Friesland*, dewyl in de lecture zodanige ergerlyke en in 't oog lopende misdaden voorkomen, die W. E. CHATIN 't werk der Bediening onwaardig maken, is de Classis op grond van de Sententie en volgens Kerkwetten, in de noodzaaklykheid gebragt, W. E. CHATIN te deporteeren, gelyk ze hem heeft gedeporteert, en alle de deelen van de heilige bediening onwaardig verklaart, en 't gebruik des H. Avondmaals ontzegt.

WORKUM is dus Vakant.

STAVOREN Vak. Zie Octob. 1797.

HINDELOPEN Vak. Zie Sept. 1794.

ZEVENWOUDEN.

GORDYK Vakant. Zie Oct. 1802. Dan deze Gemeente zal D. V. eerlang wederom den dienst van eenen, haar eigenen Leeraar genieten. Trouwens, den 29sten Mai l. l., is 'er, uit een te voren gemaakt drietal, in tegenwoordigheid van twee naburige Predikanten, als Consulenten, DD. J. C. APPELIUS, Predikk. te *Langezwaag*, *enz* en T. LIEFTINCK, te *Lippenhuizen*, *enz.* een Leeraar voor deeze Gemeente beroepen. Op dat drietal waren geplaatst

DD. A. VAN VELDEN, V. D. M. te *Sneek*. C. NYEVEEN, V. D. M. te *Rouveen*, onder de Wel Eerw. Classis van *Zwol* en ... SLUITER, V. D. M. te *Zalck*, onder de Wel Eerw. Classis van *Campen*. De eerstgenoemde der drie genomineerden, de Wel Eerw. VAN VELDEN, wierd door de samengeroepene, en opgekomene mans Ledematen en verdere hoofden der Huisgezinnen, in deze Hervormde Gemeente, met eene zeer grote meerderheid van

stem-

ſtemmen, tot Predikant alhier beroepen. De Gemeente ook heeft het genoegen, dat de Wel Eerw. VAN VELDEN, na enigen tyd van beraad, dit haar beroep heeft aangenomen. God late zyn aangezigt over deze keuze van zynen knecht lichten, en doe hem, zo dra mogelyk, tot den dienst dezer Gemeente, met eenen vollen Euangelie-zegen, overkomen!

OLDELEMMER EN OLDETRYNE. Zie April 1804.

OOSTERHAULE EN OLDENOUWER den 24ſten Mey. Onze nieuwe, hier beroepen Leeraar, de Wel Eerw. J. P. VAN DE HELM, S. S. Min. Cand. (Zie Boekz. May 1804.) zal, D. V. binnen korten tyd, den Euangeliedienst, in deze Gemeente aanvaarden, aangezien het hier op zyn Wel Eerw. uitgebragt beroep, gisteren door de Wel Eerw. Claſſis van *Zevenwouden*, ten dien einde, buitengewoon, vergaderd, bereids is goedgekeurd. Zie hier onder 't Art. *Heerenveen*.

NYEHASKE EN HASKERDYKEN, den 23ſten May. De hier beroepen en tot den dienst dezer Gemeente van *Akkrum* overgekomen Leeraar, de Wel Eerw. R. RODENBURG, heeft den 6den May l. l. zynen openbaren Euangeliedienst, (waar over den Heer den besten zegen gebiede!) onder ons aangevangen, met eene voortreffyke Leerrede, voor welke zyn Wel Eerw. ten grondſlag had gelegd *Joh.* VI: 67—69. *Jeſus dan zeide tot de twaalve, wilt enz.*

AKKRUM EN TERHORNE Vakant. Zie April 1804. Ook heeft de Wel Eerw. R. RODENBURG, bereids den 29ſten April l. l. op eene roerende wyze, zynen Euangeliedienst alhier als gewoon Leeraar dezer Gemeente beſloten, met eene uitgewerkte Leerrede over *Marc.* VIII: 38. *Want zoo wie hem myns ende myner woorden zal geſchaamt hebben, enz.*

HEE-

HEERENVEEN den 23sten May. De Wel Eerw. Classis van *Zevenwouden*, was heden alhier buitengewoon vergaderd, op verzoek der Gemeente van *Oosterhaule en Oldenouwer*. In deze Vergadering verschenen dan nu ook Gecommitteerden uit genoemde Gemeente, en leverden, ter Classicale Tafel eenen Beroepbrief over, in gemelde Gemeente uitgebragt op den Wel Eerw. J. P. VAN DE HELM, S. S. Min. Cand. onder de Wel Eerw. Classis van *Dokkum*; (Zie Boekz. May 1804. Art. *Oosterhaule, enz.*) en verzochten daarop de Classicale goedkeuring. Aan dit verzoek voldeed de Vergadering gaarn; na dat ze vooraf alle de, by zulke gelegenheid, in aanmerking komende dingen, onderzocht, en in orde bevonden had. Dit deed ze onder uitboezeming, door haren Voorzitter, van de beste zegeningen over de Beroepers en den beroepenen Leeraar, aan welken zy tot Bevestigers van zyn Wel Eerw. in den Euangeliedienst, toewees haare Medeleden DD. H. SCHLIKKER, V. D. M. te *Langweer, enz.* en P. C. KOENTZ, V. D. M. te *Haskerhorne, enz.*

OVER-YSSEL.

DEVENTER.

DEVENTER Walsche Kerk Vakant. Zie July 1803.

KAMPEN.

KAMPEN. Den 11den Juny is alhier door den breeden Kerkenraad, ter vervullinge der vacature veroorzaakt door het afsterven van onzen oudsten Leeraar D. J. J. VAN DOORNE, gemaakt 't volgende Twaalftal van Predikanten.

DD. C. VAN HERWERDEN, Predikt. te *Amerongen*. H. HESSELINK, te *Appeldoorn*. I. SLUITER, te *Zalk*. H. VAN WYHE, te *Blokzyl*. D. TERVEER, te *Dubbeldam*. J. MEMELINK, te *Westzaandam*. W. G. VAN DOORNE, te *Berkenwoude*. D. TEN NAPEL, te *Zuiderwoude*. C. A.

VAN VLOTEN, te *Steenwyk*; J. P. ARENDOFF, te *Ulzen*. A. S. ALTING, te *Werkendam* en D. SCHIEF, te *Oosterbeek*.

Uit welk zwaalftal D. V. den 25sten deezer een beroep staat te geschieden.

YSSELMUIDEN Vak. Zie Octob. 1803.

ZWOLLE.

HASSELT. Zie Mey 1804.

VOLLENHOVEN EN STEENWYK.

VOLLENHOVEN. In onze Classicale Vergadering alhier gehouden den 14den May hebben stem en zitting verzocht en bekoomen DD. B. MARTINUS en E. A. BOERMAN, bevestigde Predikk. te *Blankenham* en *Ouwer*.

ZWARTSLUIS. Den 30sten April is alhier te vervulling eener openstaande Leeraarsplaats uit die viertal van Predikanten

DD. J. LORGION, Predikk. te *Lunteren*. O. SCHUILENBURG, te *Tjerkgaast*. J. LUDORF, te *Warnsfeld* en J. A. VAN BEUNINGEN VAN HELSDINGEN, te *Beekbergen*, met meerderheid van stemmen beroepen D. J. A. VAN BEUNINGEN VAN HELSDINGEN, Pred. te *Beekbergen*, die na een beraad van 14 dagen deeze beroeping heeft aangenoomen.

STAD en LANDE.

GRONINGEN EN 'T GOREGHT.

MIDDELBERT. Zie Mey 1804.

APPINGEDAM.

HELLUM Vakant. Zie Febr. 1804.

LOPPERSUM.

TEN BOER. Onze geliefde Leeraar D. J. G. OOSTERBEEK, welke flechts den tyd van weinig meer dan vierde half jaar het werk der Euangeliebediening onder ons waarnam, is onlangs door de mans Ledematen en de hoofden der Huisgenoten daar toe beroepen in de volkryke Gemeente van de *Wilderyaak*, en heeft zich tot ons leedwezen ver-

verpligt gevonden deeze beroeping in 's Heeren vreeze aan te nemen, zo dat wy dus binnen kort van zynen getrouwen dienst zullen zyn verfteken.

LOPPERSUM. In eene Claſſis Contracta den 15den Juny gebleek het, dat de Wel Eerw. Heer J. G. Oosterbaan, Pred. te *ten Boer*, tot Herder en Leeraar in de *Wildervank* was beroepen; deeze beroeping onder inwachting van 's Heeren zegen zou opvolgen, en reeds zyne Dimisſie van de Kerkenraad en Gemeente van *Ten Boer* hadde verkregen; verzoekende mede van zyne betrekking op deeze Claſſis te worden ontſlagen, en aan die van het *Oldambt en Westerwoldingerland* toegewezen. Daar nu aan dit verzoek al aanſtonds wierde voldaan, en hier van aan den Beroepene een ſchriftelyk blyk ter hand geſteld, zo nam deſelve zegenende van ons afſcheid, en wierd mede door den Præſes aan zyn Eerw. alle benodigde zegen in zyne aanſtaande Gemeente toegebeden.

MIDDELSTUM.

EPPENHUIZEN. Wy vinden ons in de droevige noodzaake van hier te melden, dat wy onzen waardigen Leeraar D. F. Bekius, die ons door zyn getrouwen en hartelyken Euangeliedienst lief geworden was, wel haast van ons zullen zien ſcheiden.

Zyn Eerw. ontving den 9den May l. l. eene eenſtemmige beroeping naar de Gemeente van *Middelbert*. Wy bleven van onze zyde niet in gebreke, om de krachtigſte pogingen aantewenden, ten einde zyn Eerw. te overreden, om by ons te blyven — maar onze pogingen zyn, blykens de uitkomst, vruchteloos geweest. Niet vele dagen na de beroeping vond zyn Eerw. zich in gemoede verplicht, om die roepſtem optevolgen, van welk beſluit hy ons op den 20ſten dierzelver maand, onder wederzydſche aandoeningen kennis heeft gegeeven. Wy moeten, hoe gaarne wy het ook anders gezien hadden, in deze weg der Hoge Gods

Regering berusten, terwyl wy teffens bidden, dat de Heer met dezen zynen knecht naar zyne aanſtaande Gemeente optrekke en ſpoedig voor deze in liefde weder zorge.

D E M A R N E.

LEENS ſtaat Vakant te worden. Zie Mey 1804.

't W E S T E R-K W A R T I E R.

LUTKEGAST. Zie Mey 1804.

GROTEGAST EN DOESUM. Zie Mey 1804.

OLDAMBT EN WESTERWOLDINGERLAND.

WILDERVANK. Zie Febr. 1804.

WAGENBORGEN Vakant. Zie July 1803.

D R E N T H E.

E M M E N.

SLEEN. Op Pinxtermaandag, den 21ſten May l. l. heeft de Wel Eerw. Heer D. J. SCHAINCK BOLT, van hier beroepen zynde na *Grootegaſt en Doeſum*, ene plegtige affcheidspredikatie gehouden over *Phil.* IV: 9. *'t Genegy ook geleert, enz.* En leide dus zynen Kerkdienst by deeze Gemeente, met wederzydſche aandoeningen neder. Deeze Gemeente heeft reeds tweemalen pogingen aangewend ter vervulling deeze vacature, hebbende eerst beroepen D. N. DYK, Pred. te *Gramsbergen*, naderhand D. J. C. VENEMA, Pred. te *Wapſterveen*, dan, beide deeze beroepingen vrugteloos afgelopen zynde, blyft als nog

SLEEN Vakant.

COEVORDEN. Die van *Roswinkel* kreegen den inval, van den 11den May l. l. een beroep te overhandigen aan den jonſten Leeraar deezer Gemeente, den Wel Eerw. Heer A. J. HARTMAN, hier algemeen bemind: het gevaar, van zyn Wel Eerw. langs deeze weg te verliezen, was onbeduidend, gelyk de uitkomst leerde; want de Gemeente van *Roswinkel* ontving met denzelfden dag, die de beroeping had overgebragt aanſtonds een afſlagend antwoord, het welk niet alleen aan de

bil-

billyke verwagting van allen die zulks vernamen in 't gemeen, aan die van deeze Gemeente in 't byzonder beantwoordde, maar ook teffens voor de Gemeente van *Coevorden* zeer onaangenaam zou geweest zyn, indien het tegendeel gebeurd was. Dus bleef ook

ROSWINKEL Vakant.

OOST-FRIESLAND.

EMDEN Walsche Kerk. De Wel Eerw. Heer J. G. VAN GENDT, Pred. by de Walsche Gemeente te *Harderwyk*, tot Leeraar in deze Gemeente beroepen zynde, heeft, na enigen tyd van beraad, voor die beroeping beleefdelyk bedankt.

DITSUM. Onze beroepene Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. SNETHLAGE, tot hier toe Pred. te *Leens* in de *Groninger Ommelanden*, heeft die beroeping, na enigen bedenktyd volvaardig aangenomen, welken wy dus eerlang te gemoete zien.

ESKLUM. De Wel Eerw. Heer H. H. HESSE, Pred. te *Emden*, tot Leeraar onder ons beroepen zynde, heeft na enigen tyd van beraad, voor die beroeping vriendelyk bedankt. Dus dan

ESKLUM nog Vakant blyft.

VEENHUIZEN nog Vakant. Zie Dec. 1801.

GANDERSUM Vakant. Zie Nov. 1799.

'T GRAAFSCHAP BENTHEIM.

EMLENKAMP Vakant. Zie Mey 1804.

KLEVE.

LOBITH Vak. Zie Dec. 1803.

WEZEL.

BRUUNEN Vakant. Zie Febr. 1804.

DIERSFORT Vakant. Zie Dec. 1803.

DUISBURG AAN DEN RHYN.

DUISBURG Vakant. Zie Octob. 1800.

'T GRAAFSCHAP LIMBURG.

GRONOUW Vakant. Zie Dec. 1803.

BREMEN.

ANSGARIE-KERK. In de jongste maand May

overleed alhier de Wel Eerw. en zeer gel. Heer G. W. Petri, oudſte Leeraar by deze Parochie; in den ouderdom van 48 jaren: wordende dit vroegtydig ſterfgeval door deszelfs nagelatene weduwe en drie nog jonge kinderen, maar niet minder door de gantſche Gemeente, om 's mans uitmuntende hoedanigheden, welke hem de algemeene hoogachting en liefde verworven hadden, hartelyk betreurd. Zoo dat

ANSGARIE-KERK Vakant is.

MARIENKERK derde Leeraarsplaats Vakant. Zie Jan. 1797.

BLAD-WYZER.

Van het verhandelde in de Boekzaal voor de Maand Juny 1804.

I. Jo. Herm. Krom, Joannes de Booper. Een Leesboek voor den tegenwoordigen Tyd. Tweede Stuk. Bladz. 611

II. Christelyke Beſpiegelingen in eenzaame uuren. 623

III. F. V. Reinhard, over den Beuzelgeest in de Zedekunde. 627

IV. J. G. Muller, viertal Brieven ter bevordering van het beöefenen der Geſchiedkunde. 638

V. J. W. Döring, Vertalings-Proeven voor gevorderden in de Latynſche Taal. 649

VI. F. J. L. Meyer, Nieuwe Tafereelen van *Italiën*. In II Deelen. 692

VII. Letter-Nieuws. 666

VIII. Synode van *Staat en Landen van Groningen*. 674

IX. Academie- en Schoolnieuws. 677

X. Bekendmakingen. 681

XI. Kerk-Nieuws 681

REGISTER

DER VOORNAAMSTE

ZAAKEN,

Voorkomende in de Boekzaalen der zes eerſte Maanden van het Jaar 1804.

A.

Aanmerkingen over den toeſtand van Vaderland en Kerk in 't begin des Jaars 1804. *Verb.* Bladz. IV.

Aardappelen een gezond Voedzel, 530.

Aardbeving te *Liſſabon*, 424.

—— —— Tafereel eener verſchriklyke Aardbeving in *Calabrie*, 662.

Avondmaal, het H. Avondmaal behoort van de Christenen meer gebruikt te worden, 278.

Azyn, deszelfs nuttigheid, 152.

B.

BARROW, (J.) Reizen enz. IIde Deel, 411.

Beeld, Geſchiedenis van het O. L. V. Beeld te *Amersfoort*, 48.

BERG, (A. van den) Proeven van Geestelyke Oden en Liederen, 537.

Bericht van TEYLERS Godgel. Genootſchap, 68.

Beſchryving (volledige) van alle Kunſten, XVIII. Stuk, 151.

Beſpiegelingen (Christelyke) in eenzame uuren, 622.

Beuzelgeest in de Zedenkunde, 628.

BILDERDYK, (Mr. W. van) Poëzy, I. Deel, 50. II. Deel, 298.

BLAIR, (HUGO) Leerredenen, IX en X. Deel, 495.

—— —— Berichten van hem, 498.

REGISTER.

Boeren, Levenswyze der Boeren in *Noorwegen*, 299.
Bosjesmans beſchreven, 413.
BRUGGEMANS Tafereelen uit het menschlyk leven, IIde Deel, 305.
Byën. byzonderheden van dezelven, 184.
Bygeloof, voorbeeld van Bygeloof omtrend een gewaand betoverd Kind, 162.
BYLAND, Convooi onder den Schout by Nacht BYLAND, door de *Engelſchen* genomen, 426.

C.

CALVYN, zyn Lof, 645.
Canon, Hiſtoriſch Bericht van den *Canon* des N. Testaments, 380.
CLEMENS XIV. zyn dood, 424.
1 *Corinth.* XI: 32 opgehelderd, 391.

D.

DÖRING, (J. W.) Vertalings-Proeven enz. 649.

E.

EBERT. (J. J.) Merkwaardigheden van Natuur en Kunst, 179
Eenhoorn, of beſtaat? 417.
EWALD, (J. L.) de Godvruchtige Avondmaalgang-ger, 275.
—— —— Kristelyk Zondagsboek *I. Stuk*, 501.

F.

Feest der Beſnydenis, 26.
Feestdagen. Aanmerkingen over het vieren van deze zelve, 23.
FORKE. (J.) Geſchiedenis van de XVIII Eeuw, III. Deel. Met Plaaten, 421.
FREVILLE, (A. F. J.) Levensbeſchryving van beroemde Honden. Met Plaaten, 188.

G.

Gebuuren, Pligten tuſſchen Gebuuren, 37.
Genoegdoening (de leere der) noodzaaklyk tot troost voor den menſch, 613.
Geſchiedenis leidt tot de erkentenis van Gods Voorzienigheid, 639.
Gierigaart aan de *Kaap*, 417.

Gods-

Godsdienst, (Christelyke) bron van waare Troost, 254.

H.

HAMELSVELD, (Y. van) De Ongeveinsde Christen, VII Deel, 13.

——— Algemeene Kerkelyke Geschiedenis. V. en VI. Deel. Met Plaaten, 318.

——— Romeinsche Geschiedenis Verkort. Met Plaaten en Kaarten, I Deel, 518.

Handleiding voor Onderwyzers enz. 35.

Helle, gebruik van dit woord in het N. T. 369.

——— (*Poorten der*) betekenis van deze Spreekwyze, 370.

HELMUTH, (J. H.) Natuurleere voor Minkundigen, 156.

Hemel, gebruik van dit woord in het N. T. 372.

Hemelvaarts-dag, deszelfs viering onder de Christenen, 28.

HESSELINK, (G.) Uitlegkundig Woordenboek, 367.

HILDEBRANDT, (FRED.) Zakboek ter bewaring eener duurzaame Gezondheid, 527.

Hendm, Voorbeelden van derzelver Getrouwheid, 189.

J.

Jesuiten, vernietiging van de orde der Jesuiten, 422.

JONG, (CORN. DE) Reizen naar de *Kaap*, *enz.* III. en laatste Deel met Platen, 291.

Jooden. Algemeene bekeering der Jooden nog te wachten, 32.

Jooden, groot verval in den Godsdienst by de Jooden ten tyde der geboorte van *Jesus*, 513.

K.

KANT, Byzonderheden van dezen Wysgeer, 284.

Kerkvernieuwing te *Enschede*, 77.

Kersfeest, oorsprong van deszelfs viering, 25.

Kettersch, zie *Kettery*.

Kettery, gebruik van dit woord in het N. T. 378.

KLEIST, (E. C. VAN) Levensbyzonderheden, 538.
KLUIT, (A.) Hiſtorie der Hollandſche Staatsregering, I. Deel, 142. II. Deel, 401.
Kookhoek Spektſel, of voorjaarsſchuim op de Wiſgeboomen beſchreven, 180.
KOK, (A.) Gedachtenisrede, 388.
KRIEGER, (W. L.) Geſprekken enz. over de Hemelvaart, enz. 22.
KROM, (J.) JOANNES *de Deoper*, enz. IIde Stuk, 611.

L.

LAFONTAINE, (Aug.) de Zondelinge, IIde Deel, 55.
Lazzaroni te *Napels*, 661.
LEICESTER, Magt aan hem opgedragen, 402.
Lente, derzelver wederkomst Dichterlyk beſchreven, 560.
Letternieuws, 63, 124, 164, 311, 438, 564, 666.
Ligchaams Oefeningen voor de kinderen aangeprezen, 549
Lovette, buitenſpoorig Bygeloof aldaar, 658.
Lucht behoort zuiver gehouden te worden in woon- en ſlaapvertrekken, 529.
Lydensgeſchiedenis van JESUS als den CHRISTUS, hoe te behandelen, 14.

M.

Magazyn (Christelyk) IIde Deel, Iſte Stuk, 168.
Mallaga, byzonderheden van deze Stad, 173.
Matrozen in *Denemarken*, 295.
Matth. V: 9. opgehelderd, 502.
——— 22. opgehelderd, 371.
Melk. gezond voedzel, 531.
MEIJER, (F. J. L.) nieuwe Tafereelen van *Batte*, in 2 deelen, 652.
MULLER, (J. G.) viertal Brieven ter bevordering van het beoefenen der Geſchiedkunde, 638.

MUNTINGHE, (H.) Geſchiedenis der Menschheid naar den Bybel, IIIde Deel, 129.

N.

Naamlyst der DD. Proponenten, 72.
——— die beroepen of overleden zyn, 75.
——— der Proponenten onder de Walſche Synode, 76.
Nacht-merry, wat dit is? 159.
Napels, heerlyke Landsdouwen rondom *Napels*, 657.
Napolitanen, hun Karakter, 661.

O.

OLDENBARNEVELD ſtreng tegen de Roomſchen, 408.
Opſtand beſchouwd in deszelfs gevolgen, 643.

P.

Paaschfeest onder de Christenen gevierd, 27.
Pelgrims Reize te Water en te Land, 135
PERPONCHER, (W. E. de) De Lente, 555.
PETER III. Keizer van *Rusland*, zyne onttroning en dood, 427.
PIGEAUD, (TH Z.) Godsdienſtige Overdenkingen, 257
Pinksterfeest, deszelfs viering onder de Christenen, 29
Predikanten geraadpleegd over den vrede met *Spanje*, 404.
Programma van TEYLERS tweede Genootſchap, 69.
——— der Schilder- Akademie, enz. 316.
PYPERS (PIETER) Eemlands Tempe met platen, 45.

R.

REDDINGIUS, (G. B) ontwerpen van Leerredenen over den Catechismus, II deelen, 249.
Redevoeringen (Verzameling van) IIde Stukje, 548.
Regeeringsvormen beoordeeld, 646.
REINHARD, (FR. VOLKMAR) over den Beuzelgeest in de Zedekunde, 627.
Rome, indruk welken het hedendaagsch *Rome* op den vreemdeling maakt, 656.
RYNEVELD, (N. A. VAN) Reize naa de Middellandſche Zee met kaarten en plaaten, 170.

S.

SALIS, (U. VAN) Beelden-Gaandery van Heimweeskranken, IIIde en laatſte deel, 164.
SCHARP, (J.) Kerkelyke redevoering, 390.
SCHILLER, (K. A.) Levensbeſchryvingen van beroemde Mannen, IIIde Deel, 283.
SCHMIDT, (J. J. F.) beknopte Geſchiedenis des Joodſchen volks, 511.
SERVIUS TULLIUS, zyne ſchikkingen omtrent de ſtemming des volks, enz. te *Rome*, 521.
Slaap, regelen omtrent den Slaap, 534.
Slaapkamers moeten niet verwarmd worden, 530.
Snuiftabak in plaats van Koffy gedronken, 292.
SPANDAW, (H. A.) Gedichten en Redevoeringen, 432.
SPIELS, (K. H.) Reizen door de holen des Ongeluks, IIIde deel, 543.
Spookgeſchiedenis natuurlyk, 42.
Staatkunde, iet over de waare Staatkunde, 258.
STUART, (M.) Dooprede, enz. 31.
Synode van *Stad en Lande*, 674.

T.

TEMPLE, zyn aanmerklyk gezegde, 648.
Tit. III: 10. opgehelderd, 374.

V.

VOORDA, nodige Opheldering, enz. 265.
Vreedzaam en *Vredemakers* behooren de Chriſtenen te zyn, 502.
Vrouwen, (Hottentotſche) byzonderheid van dezelve, 415.

W.

WAGENER, (S. C.) Spokeryen, 6 deelen met pl. 41.
WESSELING, byzonderheid aangaande hem, 539.

Z.

Zedekunde noodzaaklyk, maar moet Chriſtlyk wezen, 616.
Zwakheden, in welken Paulus roemde, 393.

REGISTER

VAN HET

ACADEMIE-, SCHOOL- EN KERK-NIEUWS,

Voorkomende in de Boekzaalen der zes eerſte Maanden van 't Jaar 1804.

A.

Academie-nieuws van *Groningen*, 80. 202. 678. *Franeker*, 322. 677. *Utrecht*, 440. 678. *Harderwyk*, 678.

Advertentie, 85.

AKERSLOOT, (G. G.) ber. te *Nieuw Beyerland*, 333. 456. bev. 575. pred. afſch. 580.

ANOSY, (J. A.) Pred. te *Borſelen*, ber. te *Baarland*, bedankt. 111. 229.

ARNTZEN, (S. A.) ber. te *Warder*, 342.

B.

BAKKER, (L.) predikt afſch. te *Meeuwen*, 93. bev. te *Hattem*, 208. ber. te *Zwartſluis*, bedankt, 239.

BASSELAAR. (D. van) Pred. te *Zyderveld*, ber. te *Cleverskerke*, 698.

BEGEMANN, (E.) bev. te *Eemnes Binnen*, 231.

——— (F. A.) ber. te *Midwolda*, 243. beveſtigd, 244.

BEKIUS. (F.) ber. te *Middelbert*, 603. 723.

Bekendmakingen, 85. 86. 325. 447. 684.

BEMMELEN. (A. van) bev. te *Ankeveen*, 114.

BERENDS, (E.) bevest. te *Marienweer*, 361.

BERG, (J. B. van den) Pred. te *Egmond aan Zee*, ber. te *Ouddorp en Oterleek*, 220. 338. predikt afſch. 583. bev. 699.

BEEKHOUT, (A. J.) ber. te *Woudrichem*, 456. pred. afsch. 703.
BEUNINGEN VAN HELSDINGEN, (J. H. van) Pred. te *Buikbergen*, ber. te *Zwartsluis*, 683. 722.
BLAAUBEEN, (G.) Pred. te *Sluis*, ber. te *Arnemuiden*, bed. 225. 226.
BOER, (J. B.) geëmer. 714. ber. te *Burum*, 716.
BOLDERMAN, (J.) ber. te *Biezelingen*, 708.
BOLT, (J. S.) Pred. te *Steen*, ber. te *Grotegaast*, 243.
BORNEUS, (B. T.) Pred. te *Ternaard*, wordt Emeritus, 716.
BOSMAN, (J.) Emer. Pred. te *Kortenhoef*, predikt afsch. 596.
BRAHS, (J. A.) Pred. te *Bruinen*, overl. 245.

C.

CANNEGIETER, (H. G.) Pred. te *Bolsward*, doet zyn 50 jarige Preek, 355.
CHATIN, (W. E.) Pred. te *Workum*, gedeporteert, 719.
CLARISSE, (J.) pred. afsch. te *Enkhuizen*, 340.
COOPSEN, (J. H.) Pred. te *Veersen*, overl. 685.
COX, (W. H.) Pred. te *Geul*, overl. 91.

D.

DALL, (D. ten) predikt afsch. te *Wageningen*, 572.
DOORNE, (J. J. van) Pred. te *Kampen*, overl. 235.
DORHOUT, (A.) Pred. te *Harlingen*, viert zyn 25 jarigen dienst, 232.
DRUNEN, (J. J. van) Pred. te *'s Bosch*, overl. 687.
DYK, (P. van) Pred. te *Oranjbergen*, ber. te *Steen*, bedankt, 481.
DYKMAN, (C.) Pred. te *Slaperyk*, overl. 235.

E.

ECKLING, (L.) bed. te *Leyden*, 335. pred. afsch. te *Hoorn*, 340.
ELIAS, (D. G.) bev. te *Scherpenzeel*, 89.

EN.

ENGELEN, (C. van) bev. te *Hoevenen*, 585.
EPEN, (C. van) ber. te *Vlissingen*, 343. 344. bev. 591. pred. affch. 706.
Examen præpar. van A. A. GILIARD, 95. van D. INDEWEY en C. LE FEVRE, 217. van E. NIEKERK, 347. van A. T. SNOUCK HURGRONJE, 348. van H. HEPPENER, 449. van VAN HOUTEN, 459. van DE RAPPER, 463. van P. D. DE LANGE, 473. van B. NIEUWOLD, 484. van J. L. NYHOFF en A. B. HAGEN, 573. van WESSELS, 575. van W. OVERDUIN, 692. van G. JANSSEN, 712. van H. J. ONTYD en J. P. WYS, 714. van T. SPANNENBURG, 717.
——— *Peremptoir* van D. G. ELIAS, 89. van W. VAN VLOTEN, 100. van P. J. VAN SITTERT, 103. van J. POPPE, 104. van A. VAN GELDER, 207. van A. LEDEBOER, 242. van B. KONING, 328. van P. H. NAHUIS, 349. van J. VERWEEL, 460. van VAN ENGELEN, 461. van SNOUCK HURGRONJE en J. C. VEELOOW, 470. van LAMBRECHTS, 567. van H. VAN LEEUWEN, 578. van E. NIEKERK, 712. van D. INDEWEY, 713. van J. B. DE BOER, 714.

F.

FEVRE, (C. le) beroepen te *St. Anthony Polder*, 694.
FOCK, (P.) rustend Pred. te *Leevestein*, overleden, 98.

G.

GELDER, (A. van) bevest. te *Almen*, 329.
GENDT (J. G. van) ber. in de Walsche Gemeente in *s'Hertogenbosch*, 689.
GIBBON, (P.) Pred. te *Vreland* overl. 596.
GILLIARD, (A. A.) bev. te *Zutphen*, Walsche Kerk, 207.
GOEDKOOP, (A.) ber. te *Baarland*, 594. bevest. 708.
GRAAF, (J. U.) Pred. te *Zevenhuizen*, ber. te *Crommenie*, 462.

GRASSTEK, (W. van) Pred. te *Asſendelft*, Emer. predikt afſcheid, 584.
GROENEWOUD, (J.) ber. te *Oldeleumer*, 477.
GROMMÉ, (M.) Pred. te *Schyndel* overl. 211.

H.

HAM, (F. van den) Pred. te *Otterlo*, ber. te *Tyſelſtein*, 582.
HAM, (J. C. ten) Pred. te *Zeutelande*, wordt Emeritus, 468.
HARTMAN, (A. J.) Pred. te *Coevorden*, ber. te *Rerwinkel*, bedankt, 724.
HAIJENS DE BRUYN, (R.) Pred. te *Andyk*, ber. te *Noordwykerhout*, 96. 222. bevest. 577. pred. afſcheid, 588.
HAYKENS, (G.) Pred. te *Koudekerk*, bed. voor de ber. te *Arnemuiden*, 106.
HELLINGWERFF, (W. R.) Pred. te *Egmond binnen*, ber. te *Ouddorp*, enz. bed. 219.
HELM, (van der) ber. te *Oosterhaule*, 602.
HEMMES, (J.) Pred. te *Emmen*, viert zyn vyftigjarigen dienst, 488.
HEMSING, (J.) Pred. te *Minnertsga*, overl. 351.
HORK, (J.) bevest. te *Lier*, 94.
HOUCK, (M. E.) rustend Pred. te *Batenburg*, overl. 351.
HOUTEN, (J. van) bevest. te *Gerkesklooster*, 117.
HUGENHOLTZ, (H. S.) ber. te *Veldhuizen*, 362. pred. afſch. en wordt bevest. 606. 607.
HUIGENS, (B.) Pred. te *Herpt*, wordt Emer. 455.

J.

JANSZEN, Pred. te *Burgharen*, ber. te *Herwen en Aard*, 87. bevest. te *Burgharen*, 207. pred. afſch. 320. bevest. te *Herwen*, 326.
INDEWEY, (D.) ber. te *Werkhoven*, 713.
JONGBLOED, (P. G.) bevest. te *Noorden*, 100.
JONGHERR, (M.) Pred. te *Voorburg*, ber. te *Ti-*

ſti-

falſtein, bedankt, 457. bed. te *Heorn* en te *Nymegen*, 698. 702.
JUCHEM, (J. van) ber. te *Beets*, 341. 463. pred. affch. 702. bevest. 703.

K.

KALKHOF, Pred. te *Ritthem*, ber. te *Laren*, 329. bevest. 683.
KASTEELE, (W. R. van de) rustend Pred. te *Leyden*, pred. affch. 335.
Kerk te *Beesterzwaag* vernieuwd, 475.
Kerk ingewyd te *Spankeren*, 90.
Kerk te *Schalkwyk* vernieuwd, 115.
KERKHOFF, (H. E. van den) Pred. te *Wateringen*, ber. te *Goes*, 111. bedankt, 217.
KIMYZER, (W.) Pred. te *Vlisſingen*, wordt Emeritus, 704.
KNYPHUIZEN, (F.) Pred. te *Hellum*, overl. 239.
KNOL, (P. J.) Pred. te *Sexbierum*, bedankt voor de beroeping te *Tzum*, 474.
KÖNIG, (J. W.) ber. te *Terzeke*, 345. 347. pred. affcheid, 711.
KONING, (B.) bevestigd te *Hurwene*, 570.
KONING, (P.) ber. te *Oosterhaule*, 119. bev. 718.
KORTENHOER, (H. van) Pred. te *Utrecht* overl. 113.
KUYPER, (G.) Pred. te *Bunſchoten*, ber. te *Zwartſluis*, bed. 238.

L.

LAAN, (P. A. van der) ber. te *Warder*, bedankt 342. 463.
LAMBRECHTS, (A. J.) ber. te *Puſlyk*, 327. bevest. 682.
LANGE, (DE) Prop. ber. te *Randwyck*, 449.
LEDEBOER, (A.) ber. te *Meethuizen*, 242. bevest. 483.
LEEUW, (D. van der) Pred. te *Portugal*, ber. te *Woudrichem*, 215. bedankt, 336.

LEEUW, (C. van der) Pred. te *Heern*, ber. te *Utrecht*, 463. 471.
LEEUWEN, (H. van) ber. te *Moercapelle*, 97. bevest. 578.
LEEUWEN VAN DUITENBODE, (C. van) ber. te *Wageningen*, 685.
LENS, (A.) bevest. te *Voorhout*, 95. pred. affch. te *Noordwykerhout*, 96.
LINDEMAN, (J.) Emer. Pred. te *Lier*, pred. affch. 94.
LINGEN, (J. van) rustend Pred. te *Westzaan*, overl. 221.
LOS, (J.) Pred. te *Lutkegast*, ber. te *Augustinusga*, 117. pred. affch. 604. 242. bevest. 715.

M.

MASMAN, (H. Uden) Pred. te *Breskens*, neemt het beroep te *Herkinge* aan, 105.
MEILING, (J.) Pred. te *Tubbergen* overl. 234.
MEULEN, (R. J. van der) ber. te *Heern*, 103. 218. 339. pred. affch. 581. bevest. 585.
MEIJER, (L. A.) Pred. te *Veen*, ber. te *Kapelle*, 219. 337. 345. bedankt, 709.
MOENS, (A.) bev. te *Hoge en Lage Mierden*, 450.
MOLENGRAAF, (P.) Pred. te *Maarheze en Zurendonck*, overl. 211.
MOLIERE, (M. P.) Walsch Pred. te *Zutphen*, pred. affcheid, 88. bevest. te *Delft*, 214.
MOQUETTE, (J. B.) Walsch Pred. ber. te *Hinsden*, 337.
MOTTHE, (A. la) Pred. te *Biesselingen*, overl. 112.
MYNSSEN, (J.) Pred. te *Vaassen*, legt zyn dienst neder, 686.

N.

NAHUIS, (P. H.) bev. te *Zeist*, 349.
NEDERHOUW, (J.) Pred. te *Waerder*, viert zyn 25 jarigen dienst, 458.
NIBBELINK, oud Pred. te *Dubbeldam*, overleden, 576.

NIEKERK, (E.) ber. tot Adjunct te *Kortenhoef*, 472.
NIEL, (J. H. van) Pred. te *Putten*, ber. te *Emmelerkamp*, bedankt, 686.
NIMWEGEN, (M. J. van) Pred. te *Geertruidenberg*, bed. voor *Ter Goes*, 93. 111.
NIEUWOLD, (B.) ber. te *Lutkegast*, 486. 487.
Nominatien te *Sprang*, 93. te *Meeuwen en Hageort*, 99. te *Hoorn*, 103. te *Goes*, 111 te *Dokkum*, 122, te *Laren*, 207. te *Woudrichem*, 215. te *Meeuwen ent* 216. te *Enkhuizen*, 222. te *Reeth*, 224. te *Arnemuiden*, 225. te *'s Gravenpolder*, 230. te *Utrecht*, 230. te *Middelbert*, 239 te *Nieuw Beyerland*, 333. te *Hillegom*, 453. te *Woudrichem*, 456. te *Crommenie*, 461. te *Hasselt*, 481. te *Tjolhuizen*, 581. te *Hoorn*, 586. te *Wageningen*, 684. te *Nieuwerkerk*, 709. te *Kampen*, 721.
NOORLE, (E. F. van) rustend Pred. te *Schoonterwoud*, overleden, 101.

O.

ONTYD, Prop. ber. te *Maasbommel*, 206.
OORDT, (G. van) Pred. te *Haarlem*, beroepen te *Utrecht*, 595. tot Hoogleeraar, 701.
OORT, (H.) Pred. te *Zwolle*, ber. te *Utrecht*, bedankt, 347.
OOSTERBEEK, (J. G.) ber. te *Wilderwank*, 722.
OOSTERVELD, (R.) rustend Pred. te *Wittewierum*, overl. 121.
Orgel te *Lopperſum* vernieuwd, 121.
— ingewyd te *Wageningen*, 338.
OSSENBERCH, (D. van) pred. affch. te *Woudrichem*, 95. bev. te *Gorinchem*, 98.
OTTERLOO, (J. van) pred. affch. te *Vaſſik*, 571. bev. te *Obdam*, 586. 587.
OUDKERK, (W. H.) Pred. te *Kloetingen*, ber. te *Wemeldingen*, 229. pred. affch. 593. bev. *ald.*

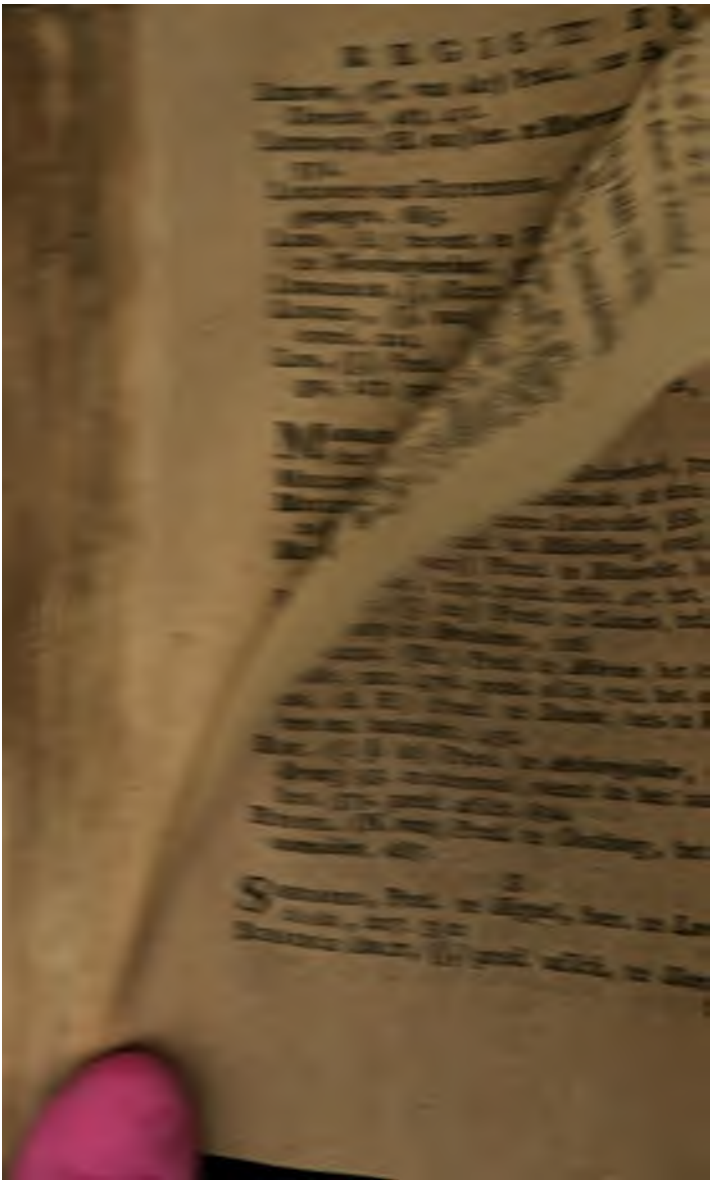

SCHELTEN, (B. A.) ber. te *Leer*, 127. predikt afſch. 489.
School-Nieuws van *Zutphen*, 80. *Gouda*, 81. *Haarlem*, 81. *Hoorn*, 82. *Dokkum*, 82. *Zwolle*, 82. *Meppel*, 84. *Nymegen*, 202. *Dordrecht*, 203. *Delft*, *ald. Dokkum*, 205. *Harlingen*, *ald. Amſteldam*, 322. 444. 565. *den Haag*, 322. *Enkhuizen*, 324. *Tſelſtein*, 324 *Arnhem*, 441. *'s Hertogenbosch*, 442. *Wageningen*, 444. *Dokkum*, 446. 580. *Groningen*, 566. *Hoorn*, *ald. Rotterdam*, 680.
SCHULTZ, (P. T.) Pred. te *Zwartſluis*, ber. te *Haſſelt*, bedankt, 236.
SNYDERHANS, (P.) bev. als Pred. te *Paramaribo*, 217.
SEGAAR, (C.) Prof. en Pred. te *Utrecht*, overleden, 113. 125.
SILVERGIETER HOOGSTAD, (P.) bev. te *Zwammerdam*, 218. pred. afſch. aan de *Beets*, 224.
SJOENIS, (J.) Pred. te *Randwyk*, ber. te *Meeuwen*, 216. pred. afſch. te *Randwyk*, 567. bev. 579.
SITTERT, (J. J. van) bev. te *Venhuizen*, 341.
SLOTEMAKER, (C.) Pred. te *Nykerk*, overl. 572.
SNETHLAGE, ber. te *Ditſum*, 489. 603.
SNOUCK HURGRONJE, Prop. ber. te *'s Gravenpolder*, 230. bev. 594.
STORY, (J. J.) ber. te *Domburg*, 455. pred. afſch. te *Oosterwyk*, 455.

T.

TENCKINCK, (W. J.) ber. te *Tzum*, 457. bev. 716.
TIEDEMAN, (J.) Pred. te *Enkhuizen*, wordt Emeritus, 588.
Toren van de Kerk te *Hallum*, ſtort in, 599.
TREFFERS, (A.) Pred. te *Zomeren* enz. ber. te *Loon op Zand*, 209. te *Veldhoven*, 211. pred. afſ. 690.

U.

UITDENBROEK, (J.) bev. te *Noordgouwe*, 593.

V.

VELDE, (C. v. de) ber. te *Andyk* bedankt, 589. 601.
VELDEN, (A. van) ber. te *Gordyk*, 719.
VENEMA, (J. C.) ber. te *Hasselt*, 603.
VERF, (J. P.) Pred. te *Maasbommel*, ber. te *Meeuwen*, 99. 206. pred. affch. 568. bevest. 579.
VERLOUW, (J. C.) bevest. te *Kattendyke*, 708.
VETTER, (R. C.) Pred. aan de *Oude Tonge*, ber. te *Grypskerke*, bedankt, 696.
VERWEEL, (T.) bevest. te *Colhorn*, 582.
VIERVANT, (H. Husly) keert weder na *Amsterdam*, 347. pred. affcheid te *Utrecht*, 471.
VISCH, (J.) ber. te *Utrecht*, bedankt 231.
VLOTEN, (W. van) bev. te *Schermerhorn*, 220.
VRIES, (A. de) Pred. te *Streefkerk*, ber. te *Hillegom*, bedankt, 218.
VRIES, (A. de) ber. te *Enkhuizen*. 334. 340. bevest. 588. pred. affcheid, 693.

W.

WARMELO, (J. van) Pred. te *Wormerveer*, ber. te *Vlissingen*, 492. 705.
WEYERS, (W. F.) ber. te *Vroeschoten*, 454. pred. affcheid, 684. bevest. 695.
WILLIGEN, (P. van der) Pred. te *Haringkarspel*, ber. te *Millegom*, 454. 461. pred. affch. 699.
WUYSTER, (D.) ber. te *Harpt* en *Hedikhuizen*, 455.

VOOR OUDERS EN OPVOEDERS DER TEDERE JEUGD!

STAAT OPEN VAN DEN 1 JULIJ TOT DEN 1 OCTOBER 1804, DE

INTEKENING:

OP

JEAN JAQUES ROUSSEAU,

EMILE, of VERHANDELING over de OPVOEDING, met gewigtige en belangrijke AANTEKENINGEN op dat Werk, van RESEWITZ, EHLERS, VILLAUME, TRAPP, CAMPE, STUVE en HEUSINGER.

In agt Stukken, groot 8vo. Compleet.

Den Heer J. A. DE CHALMOT, begon voor enige Jaren te ondernemen, om dit belangrijk Werk in een Hollandsch gewaad, aan zijne Landgenoten te leveren; twe Stukken leverde hij van hetzelve af, welke met veel roem en genoegen bij het Publiek wierden ontvangen; vervolgens door een zamenloop

van

van omſtandigheden — vertraagde de Uitgave des Werks, welke eindelijk door den dood diens werkzamen Mans, geheel wierde geſtaakt. — Jammer is het echter, dat deze bronwel van Opvoedings-Schriften, daardoor is geſtopt, en het Nederlandsch letterlievend Publiek, maar alleen een klein gedeelte van het gehele Werk bezit. —

ROUSSEAU, dien geliefkoosden Schrijver der Franſche Natie — ROUSSEAU, diens Schriften, bijzonder zijne EMILE — in *Duitschland* en *Engeland*, met zo veel lof toegejuicht zijn — vond ook in ons Vaderland zeer vele begunſtigers: bewijzen daarvan, zijn de onderſcheidene Franſche, Engelſche en Hoogduitſche drukken, welken zich in zo veler handen bevinden. — Zijnde echter een groot gedeelte onzer Landgenoten hiervan verſtoken, welke het Fransch, Engelsch en Hoogduitsch of niet genoegzaam, of geheel niet verſtaan. — Het is dan om deze en meer andere oorzaken, dat de tegenwoordige Bezitter dier COPIJ, voornemens is, om hetzelve Werk te vervolgen, en te completeren, daarin volgende, in zo verre het de EMILE zelve betreft, de originele Franſche Uitgave — en de AANMERKINGEN der Hoogduitſche Geleerden, na de originele

Hoog-

Hoogduitſche; wordende daardoor ene complete Verzameling van alles, wat over de Opvoeding — dien gewigtigen taak! kan gezegd worden.

Veel heeft deze Hollandſche Uitgave dus voor, bij de Franſche, door de Aanteke-ningen en Ophelderingen der genoemde Duitſche geleerde Mannen, welken zo veel licht over dit gewigtige Werk verſpreiden, ten einde niet blindeling te volgen, de grondſtellingen van ROUSSEAU, maar die te kunnen toetſen, aan het oordeel van andere voorname Mannen, welke zich in 't vak van Opvoeding zo beroemd hebben gemaakt, als onder anderen CAMPE en VILLAUME hebben gedaan: ten einde en Ouders en Opvoeders, alles kunnen beproeven, en zorgvuldig onderzoeken, wat tot een goede Opvoeding, zo ten aanzien van het ligchaam, als van de verſtandige en zedelijke vermogens der Kinderen, vereischt wordt.

Zeker zouden velen onzer Landgenoten zich dus dit Werk hebben aangeſchaft, — dan wierden hierin natuurlijker wijze terug gehouden, dewijl het niet verder vervolgd ſcheen te zullen worden. — Beiden kunnen hier dus hunne begeerte voldoen; die de

twe eerſte Stukken bezitten, kunnen, voor een matigen Prijs, hun Werk gecompleteerd krijgen, — en die genen, welke uit boven aangevoerde redenen geäarfeld hebben, zich hetzelve aanteſchaffen — zijn ook in de gelegenheid geſteld, van dit zo belangrijke Werk over de Opvoeding, zich te voorzien.

Daar nu de eerſte vorming der Jeugd, over het geluk van een geheel leven niet alleen beſlist, maar ook tot dat van een volgend leven zo veel bijdraagt, vleiën wij ons, om door deze onze poging, iets mede toe te brengen, tot dat grote doel. — Brave Ouders en Opvoeders! die alle uwe zorg beſteed, tot de Opvoeding uwer Kinderen, wij hopen dat dit Werk uwe aandacht niet onwaardig zal wezen.

Welk Ouder of Opvoeder, zoude niet met gretigheid alle middelen aangrijpen, welke mede kunnen werken, om reeds vroeg in de harten der tedere Jeugd, de grondſlag te leggen, tot hun volgend geluk! Kan 'er wel een belangrijker pligt zijn? — Kan 'er iets gerustſtellender zijn voor brave Ouders, dan dat zij alles gedaan hebben, wat zij vermogend waren te doen, om hunne Kinderen gelukkig te maken? om hun aantekwe-

ken

ken tot nuttige Leden der maatſchappelijke zamenleving? Welk een warm gevoel van zelftevredenheid, moet niet in den boezem van een rechtgeaard Ouder opkomen, wanneer derzelver Kwekelingen tot hunnen gevorderden leeftijd zijn gekomen, met een dankbaar en gevoelvol hart uitroepen: — „ Aan uwe zorg, aan uwe vlijt, aan uwe opvoeding alleen, heb ik al mijn geluk te danken "!! . . . .

En hiertoe kan de EMILE VAN ROUSSEAU, benevens de AANMERKINGEN der beroemde Duitſche Geleerden, dienstbaar zijn; — dit maakt in zijn geheel een Huis- en Handboek uit, voor Vaders, Moeders, en verdere Bezorgers der Jeugd!

En hiermede vermenen wij te kunnen overgaan, om enige zekerheid te hebben, voor deze onze moeite en kosten, om op te geven, het Plan van deze onderneminge, en dat wel op de volgende zeer aanneemelijke voorwaarden.

1. Twe Stukken zien reeds het licht, welke bij wijlen den Heer DE CHALMOT zijn uitgekomen, die nog, om het Werk tot deszelfs volkomenheid

te brengen, van nog 6 Stukken moeten gevolgd worden.

2. Deze 6 Stukken zullen ieder ongeveer 16 of 18 vellen Letterdruk beloopen, in gr. 8vo., in alles gelijk aan de reeds uitgegevene 2 Stukken, zullende dus in het geheel de 6 Stukken welke nog uitgegeven moeten worden, *plus minus* 100 vellen gr. 8vo. druks beslaan.

3. 'Er word niets meer begeerd van diegenen, die reeds de 2 eerste Stukken bezitten, en op 't Vervolg gelieven intetekenen, dan ene opgave van deszelfs Naam en Woonplaats, en voor hoe veel Exemplaren begeert intetekenen, op 'ene Lijst, welke daartoe bij de voornaamste Boekhandelaars in gereedheid zal zijn.

4. De Prijs van ieder Stuk op best Mediaan Drukpapier, zal zijn *f* 1-10-: zo dat het geheel niet meer zal beloopen dan *f* 9-:-:, waartoe den Uitgever zich bij dezen verbindt.

Die genen, welke de 2 eerste Stukken

nog

nog niet bezitten, en op dit Werk gelieven intetekenen, aan die genen, worden de twe eerſte Stukken, waarvan de Prijs is *f* 4-4-:, afgeleverd, om het zo aannemelijk mogelijk te maken, voor *f* 2-: :; dus het voor die genen, welke nog niets bezitten, in 8 Delen compleet zal komen te ſtaan op *f* 11-:-:

6. Zo dra 'er zich een aantal van 150 Intekenaren hebben aangegeven, zal men met Drukken een aanvang nemen, en het gehele Werk trachten in één en een half Jaar aftelevereu, ieder vierdedeel 'Jaars één Deel.

7. De Intekening ſtaat open, van nu af tot primo October aanſtaande.

De aflevering geſchied te *Amſteldam* bij M. SCHALEKAMP, en te *Zwolle* bij J. DE VRI, alwaar de Intekening kan worden gedaan; als mede ten gemakke, bij alle Boekhandelaars in ons Vaderland.

Bij de Uitgevers dezes is gedrukt en te bekomen:

Dr. FRANZ VOLKMAR REINHARD, *Uitgelezene Leerredenen*, ter bevordering van het Christendom, ter aankweking van Liefde en Ierbied jegens God en den Zaligmaker, en ter ver-

vermeerdering van Reine Deugd en Godsvrugt; bevattende het Eerste Deel in zich de volgende belangrijke Onderwerpen: —— 1- Dat de Zending van Christus het grootste bewijs der Goddelijke Liefde zij- 2- Over de Hoge Waardij van het oprecht Geloof in Christus- 3- Over enige Hoofdzwarigheden, welke zich bij de zaak van het Christendom opdoen- 4- Over den Geest van Beproeving, welke de Apostelen van Jesus na zijne Opstanding bezielde- 5- Hoe menigvuldig de Inrichtingen zijn, waardoor God ons herinnert, om voor ene betere Waereld te leven- 6- Opwekkende Overdenkingen over de wijze, op welke God in de Natuur werkt- 7- Hoe een ieder zijn wijze van Bidden als een kenmerk van de gesteldheid zijnes harten moet beschouwen, en ter zijner zelfkennis aanwenden- 8- Hoe wij de grote gebeurtenis van het eerste Christelijke Pinksterfeest oprecht moeten voorstellen- 9- Hoe wij het eerste Pinksterfeest tot onze Opwekking moeten aanwenden- 10- Dat ons alle aan onze Onsterflijkheid herinneren moet, wanneer wij het Avondmaal van Jesus genieten- —— De Onderwerpen van het Twede Deel, zijn als volgt: 1- Wat dunkt U van den Christus wiens Zoon is Hij? 2- Ernstig Nadenken over de gesteldheid onzer Gevoelens omtrent Jesus- 3- Dat de heerschende Geest van elk Tijdvak voorwendsels aan de hand geeft, om de voorderingen van het Christendom te ontwijken- 4- Over verstandigen IJver voor de Eer van het Christendom- 5 Over het Gevoel voor de Natuur- 6 Over de Sterkte van het waar Geloof aan God- 7 Dat wij God in het Bidden altijd als den algemeenen, in het Danken als onzen bijzonderen Weldoener moeten beschouwen- 8 De Gedachtenis van Jesus Opstanding in betrekking tot den afloop der Eeuwen- 9 Vervolg der voorgaande Stoffe- 10- Dat Christenen te zorgen hebben, om na hun afscheiden van de Aarde, nog weldadig op dezelve voortte werken- —— Het Derde Deel, waarvan de Inhoud der Leerredenen even zo belangrijk is als de twe voorgaanden, staat binnen agt dagen verzonden te worden.

De Schrijvers der Vaderlandsche Letteröefeningen in No. 4 van den Jare 1803, geven van deze Leerredenen, onder veel aanprijzinge, ook deze getuigenis —— „ Dit Tiental Leerredenen munt ontwijfelbaar, even als de meeste van dezelfde, bekwame hand verre uit, boven de grote menigte van Kerkelijke Redenvoeringen, waarmede men van Jaar tot Jaar als overstroomd wordt: men ziet daarin allerwege uitgebreide kundigheden, inzonderheid wijdüitgestrekte Menschenkennis, diep inzicht in het Menschelijk hart, doorstralen. Allerweg ontdekt zich warme Godsdienstijver, verstandige toeleg om Godsdienstig gevoel te verwekken, en weldadige betrachting van het Christendom te bevorderen, de gehele wijze van behandeling is regelmatig en bij uitnemenheid belangwekkend de uitdrukking is overal duidelijk, en kenmerkt zich door eenvoudige schoonheid, wel verre van enigzints in het laag te vallen, onderscheid zij zich altoos door edele kieschheid de taal van REINHARD, is doorgaans roerende, krachtige overredende taal van het hart."

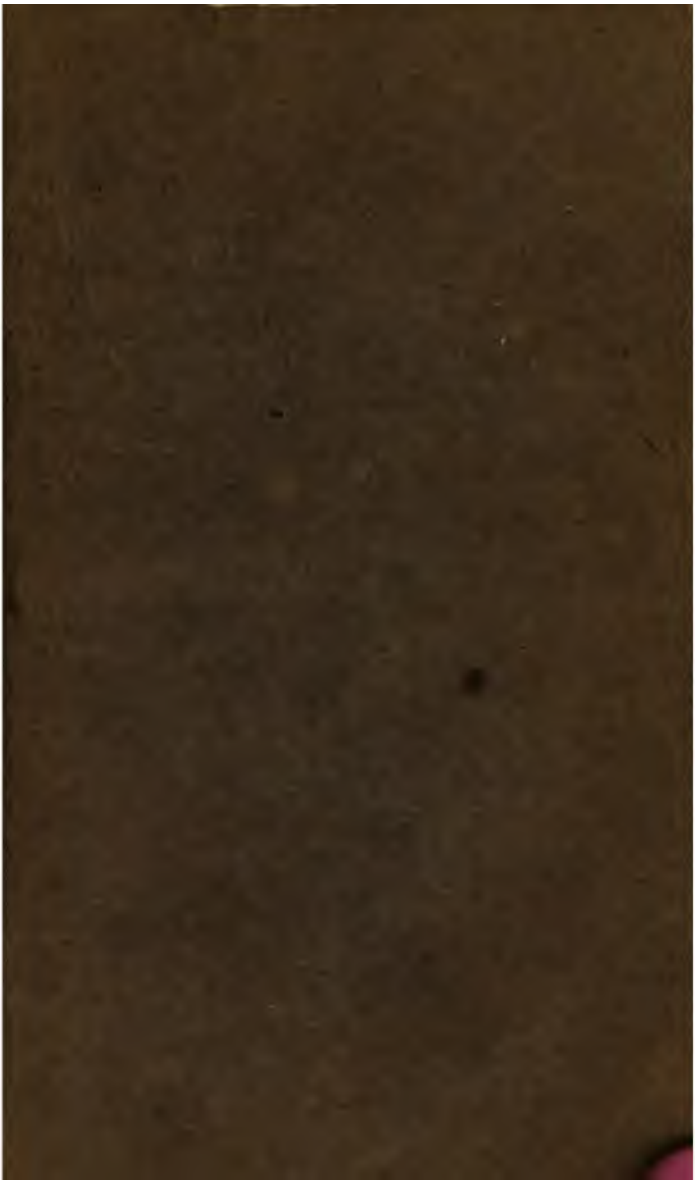

JAN 1 1 1938